

ไตรวิถีสหการการเรียนรู้: การพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อ
และวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

นายมุฮัมมัดอัสมี่ อาบูบกา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

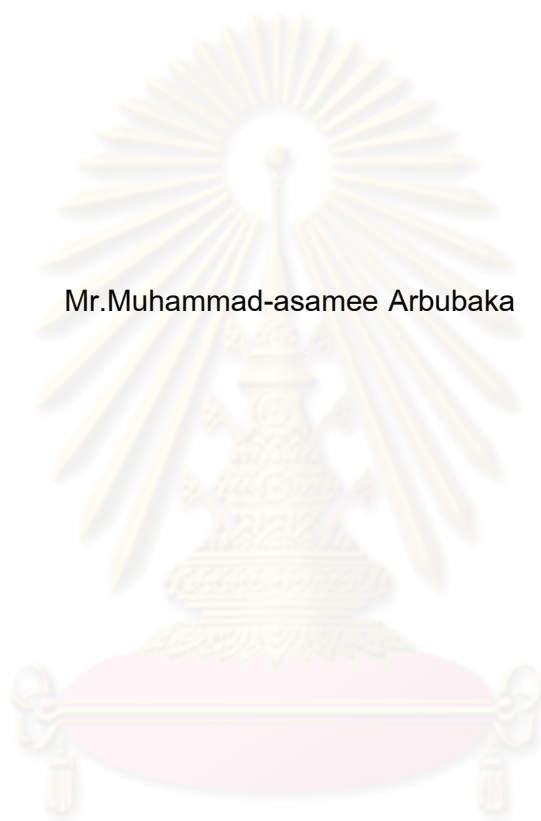
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

TRIPLE PATH OF LEARNING: DEVELOPMENT OF EDUCATION PROVISION
CONGRUOUS WITH THE BELIEFS AND WAY OF LIFE OF MUSLIMS
IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES

Mr.Muhammad-asamee Arubaka

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education Department
of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้: การพัฒนาการจัดการศึกษาที่
สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้

โดย

นายมุฮัมมัดอัสมีย์ อาบูบากา

สาขาวิชา

พัฒนศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

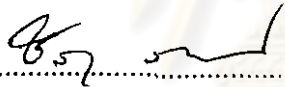
อาจารย์ ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

คณะกรรมการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย กาญจนวาสี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง)

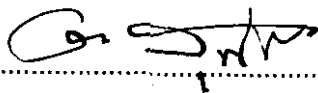
.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(อาจารย์ ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.อารง สุทธาศาสน์)

มุฮัมมัดอัสมีย์ อาบูบากา: ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้: การพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (TRIPLE PATH OF LEARNING: EDUCATION MANAGEMENT CONGRUOUS WITH THE BELIEFS AND WAYS OF LIFE OF MUSLIMS IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร. กรรณิการ์ ลัจกุล อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: อ.ดร.อมรวิรัช นาคทรพรพ, 345 หน้า

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ 2) เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางการศึกษาแบบไตรวิถีโดยการบูรณาการด้วยหลักสูตรพื้นฐานศาสนา สามัญ และอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) เพื่อนำเสนอเชิงนโยบายและแนวทางในการพัฒนาการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาประเทศ วิธิตำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเอกสาร การวิจัยและพัฒนา และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนการวิจัย คือ การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในอิสลาม การศึกษาภาคสนามในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนศาสนาอิสลามควบคู่วิชาสามัญและเป็นสถานศึกษาที่จัดสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 2 แห่ง ศึกษาสภาพบริบทความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อออกแบบการจัดการศึกษา การออกแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี (ศาสนา สามัญ และอาชีพ) การทดลองนำไปใช้ในสถานศึกษาจำนวน 4 แห่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสรุปผลการดำเนินงานวิจัย เครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้ คือ แบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบประเมิน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงวิเคราะห์เนื้อหาและบรรยาย ผลการวิจัย มีดังนี้

1) การจัดการศึกษาที่มีมาตามหลักการของศาสนาอิสลามครอบคลุมทั้งชีวิต เพราะอิสลามคือวิถีชีวิตที่ครอบคลุมการศึกษาเพื่อชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งในหลักศาสนานั้นได้บัญญัติให้มีการเรียนศาสนา การเรียนวิชาสามัญและวิชาชีพทั้งหมดเอาไว้แล้ว 2) รูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีเป็นรูปแบบที่บูรณาการระหว่างวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ เป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) รัฐควรสนับสนุนการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี เพราะการศึกษาในรูปแบบนี้สามารถเสริมสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ขัดกับหลักศาสนาอิสลามจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และพัฒนาชาติต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
สาขาวิชา พัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2553

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

4984697227 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: TRIPLE PATH OF LEARNING/THE BELIEFS AND WAY OF LIFE OF MUSLIMS / THE SOUTHERN BORDER PROVINCES

MUHAMMAD-ASAMEE ARBUBAKA: TRIPLE PATH OF LEARNING: EDUCATION MANAGEMENT CONGRUOUS WITH THE BELIEFS AND WAYS OF LIFE OF MUSLIMS IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES. ADVISOR: ASSOC.PROF.KANNIGA SACHAKUL, Ph.D., CO-ADVISOR: AMORNWICH NAKHORNTAP, Ph.D., 345 pp.

The purposes of this research were to 1) study concepts and guidelines of education management for Thai Muslims in accordance with both domestic and foreign contexts of society and culture. 2) study and develop a guideline of triple-path education by integrating the basic curriculums of religion, academic and vocational subjects in accordance with the belief and way of life of Thai Muslims in the southern border provinces 3) provide suggestions at the policy level and guidelines of triple path of education development for the private Islam-Schools in the southern border provinces in order to improve the quality of life and achieve a better understanding and reconciliation among Thai people as a major goal of country development. The research methodologies included the document study, the research and development (R&D) and participatory action research (PAR). The process of research included the document study about the Islam educational philosophy, the field study in two private Islam-schools teaching Islam and offering academic together with vocational subjects and also teaching in accordance with the basic educational curriculums, the study of contexts of the belief and way of life of Thai Muslims in the southern border provinces in order to design the triple-path of education management including religion, academic and vocational subjects all together. The researcher tried out in 4 educational institutions in the southern border provinces and finally concluded from the research. The research tools included a form of document -study, a form of interview and questionnaires. The data analysis was a content analysis approach and a narration.

The findings from the research were as follows: 1) Islamic Education provided concepts and philosophies of educational management in accordance with Islam principles focused on the belief and way of life all together. This was because the Islam education covered the whole life, which was the education for human beings to study about themselves for both living in this world and in the spiritual one. Islamic Education already integrated the basic curriculums of religion, academic and vocational subjects. 2) The suggestion of the triple-path of education management was to integrate religion, academic and vocational subjects in accordance with the belief and way of life of Thai Muslims in the southern border provinces. 3) The Government needed to support the triple-path of education management as it integrated dimensions of religion, academic and vocational subjects together. This form of education management would improve students' quality of life, which were in accordance with Islam principles. This education form would be useful for the current conflict reconciliation and for the Thai-Muslim community improvement in the southern border provinces of Thailand.

Department: Educational Policy, Management and Leadership* *

Student's Signature.....

Field of Study: Development Education.....

Advisor's Signature.....

Academic Year: 2010.....

Co-advisor's Signature.....

[Handwritten signatures: Student's, Advisor's, and Co-advisor's]

กิตติกรรมประกาศ

ขอสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเมตตาและกรุณาพระราชทานแนวทางในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร พระราชทานโอกาสและทุนการศึกษาในการศึกษาต่อระดับคุษฎ์บัณฑิต ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอน้อมนำกระแสพระราชดำรัสและขอเจริญรอยตามพระยุคลบาท ด้วยการพัฒนาเด็กและเยาวชนตามพระราชปณิธาน

ขอขอบพระคุณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้สนับสนุนทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ครั้งที่ 11 จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ จนสามารถนำไปเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล และอาจารย์ ดร.อมรวิษช์ นาคทรพร อาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่านที่ให้ความเมตตา และให้กำลังใจตั้งแต่เริ่มต้นในการเข้ามาศึกษา ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอดจนให้คำแนะนำ ชี้แนะ ช่วยแก้ไขปัญหาดังแต่เริ่มต้นในการดำเนินการศึกษาวิจัย ศิษย์มีความซาบซึ้งในความรู้และประสบการณ์ตลอดจนความอบอุ่นที่ได้รับจากอาจารย์ทั้งสองท่าน

ขอขอบพระคุณ ประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกๆ ท่าน โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ ดร.อารงค์ สุทธาศาสตร์ ที่ช่วยกรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชื่นชนก ไควินทร์ อาจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทับพร และคณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ที่กรุณาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ที่มีค่ายิ่ง

ขอขอบ พระคุณโรงเรียนพระยานาวิกคลองหินวิทยา จ.ปัตตานี โรงเรียนส่งเสริมอิสลาม จ.สงขลา โรงเรียนตันตันหยง และโรงเรียนนรินทร์วิทยา จ.นราธิวาส ที่เอื้อเพื่อให้เป็นสถานที่วิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อนร่วมงาน ชุมชน และทุกฝ่ายที่ช่วยกันให้ข้อมูลการวิจัย ขอขอบพระคุณ อาจารย์ศิริลักษณ์ มโนรมย์ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนโยบายและแผน สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อาจารย์วันมูหามัดนอร์ มะทา และผู้ที่ให้การอุปการะทุกท่าน

ขอขอบ พระคุณ นางรอมิเยาะ อาบูบากา มารดาที่เคารพรักยิ่ง พี่น้องทุกคนที่ให้กำลังใจ ขอขอบ พระคุณนางฮามีเดห์ อาบูบากา ภรรยาที่อดทนอยู่อย่างยากลำบากและรับภาระดูแล ดช.อัฟฟาน อาบูบากา และด.ญ.อัสนา อาบูบากา ตามลำพังตลอดหลายปีที่ผ่านมา สุดท้ายขอรำลึกถึงคุณพ่อนายดอเลาะ อาบูบากา คุณพ่อที่ล่วงลับจากโลกนี้ไปอย่างไม่มีวันกลับ ลูกขอยกความดีทั้งปวงอันเกิดจากการวิจัยในครั้งนี้แต่ท่าน ขอพระเจ้าอภัยพรให้ท่านอยู่ในความเมตตาของพระองค์ตลอดไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
แนวทางการดำเนินการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาทางการศึกษา.....	9
ตอนที่ 2 ความเป็นมาของศาสนาอิสลามและมุสลิมในประเทศไทย.....	13
ตอนที่ 3 สถาบันการศึกษาที่จัดตามวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดน ภาคใต้.....	22
ตอนที่ 4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา.....	38
ตอนที่ 5 แนวคิดการวิจัยและพัฒนาและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ.....	48
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	54
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	67
การศึกษาและทบทวนเอกสาร	67
การศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา	68
การวิจัยและพัฒนา (R&D)	70

บทที่	หน้า
4 แนวคิดการจัดการศึกษาในศาสนาอิสลาม.....	76
ตอนที่ 1 ปรัชญาการศึกษาอิสลาม.....	77
ตอนที่ 2 การศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา.....	152
5 บริบทความเชื่อ วิถีชีวิต และกระบวนการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตร วิถี.....	166
ตอนที่ 1 ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	166
ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี.....	193
ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	284
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	291
1. สรุปผลการวิจัย.....	292
2. อภิปรายผล.....	307
3. ข้อเสนอแนะ.....	319
รายการอ้างอิง.....	324
ภาคผนวก.....	332
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	345

 ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	กิจวัตรประจำวันของนักเรียนปอเนาะ.....	28
2	จำนวนปอเนาะที่ขอจดทะเบียนและจำนวนปอเนาะที่ได้รับรางวัลพระราชทาน ระหว่างปี 2504–2513.....	30
3	โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	33
4	สถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้.....	35
5	เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการวิจัยแบบดั้งเดิมกับการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	51
6	แผนการดำเนินงานวิจัย.....	74
7	สรุปความแตกต่างระหว่างองค์ความรู้แบบตะวันตกกับองค์ความรู้แบบอิสลาม	115
8	วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย.....	153
9	วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย.....	157
10	เปรียบเทียบผลการศึกษา : โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทย และ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) ประเทศมาเลเซีย.....	162
11	รายชื่อโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ.....	176
12	วิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน.....	176
13	เปรียบเทียบชั้นเรียนศาสนาและสามัญ.....	186
14	ความต้องการด้านการจัดการศึกษาของชุมชน.....	194
15	ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้/วิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา.....	205
16	วิชาอิสลามศึกษาระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง(อก.) หรือ มุตาวัซซึเตาะห์.....	213
17	กลุ่มสาระการเรียนรู้ตาม หลักสูตรอิสลามศึกษาของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ชั้นอิสลามศึกษาตอนปลาย(อป.) ปีที่ 3 หรือ 3 ชานาวิ ยะห์.....	214
18	กลุ่มสาระวิชาตามหลักสูตรสามัญของโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น.....	215
19	กลุ่มสาระวิชาหลักสูตรสามัญของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย.....	215
20	ตัวอย่างตารางการจัดการเรียนรู้อิสลามพัฒนา(3) จังหวัดนราธิวาส...	216
21	ตัวอย่างตารางการจัดการเรียนรู้อิสลามพัฒนา(2) จังหวัดสงขลา.....	217
22	ตัวอย่างการออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบ”ไตรวิถี” โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี.....	221

ตารางที่	หน้า
23 ตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้อย่างแบบไตรวิถี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส.....	223
24 ตัวอย่างโครงสร้างหลักสูตรโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี.....	230
25 ตัวอย่างโครงสร้างหลักสูตรโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส.....	231
26 ตัวอย่างรูปแบบการจัดชั้นเรียนรูปแบบที่ 1.....	232
27 ตัวอย่างรูปแบบการจัดชั้นเรียนรูปแบบที่ 2.....	233
28 ตัวอย่างตารางการจัดการเรียนรู้อิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี.....	234
29 ตัวอย่างการสอนวิชาชีพระยะสั้นของโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4) จ.นราธิวาส...	252
30 การวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน.....	252
31 ตัวอย่างสมุดบันทึกการมาเฝ้าและประเมินผลการดำเนินงาน ของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี.....	263
32 ตัวอย่างสมุดบันทึกการมาเฝ้าและประเมินผลการดำเนินงาน ของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส.....	263
33 ตัวอย่างการจัดตารางการอ่านคุดชะห์ละหมาดวันศุกร์ ของนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส.....	268
34 ตัวอย่างสรุปจำนวนการเข้าร่วมกิจกรรมละหมาดยานาซะห์ (ผู้เสียชีวิต)ในชุมชนรอบ ๆ บริเวณโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี.....	268
35 ตัวอย่างตารางเปรียบเทียบการจัดการศึกษา”แบบแยกส่วน”กับ”แบบไตรวิถี”ของโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี.....	274
36 ตัวอย่างการประเมินผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี.....	275
37 จำนวนนักเรียนในโรงเรียนที่เพิ่มขึ้นในโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียน.....	276
38 ตัวอย่างตารางการอบรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อเสริมสร้างแนวคิดและสมรรถนะของครูผู้สอนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1)จ.ปัตตานี ประจำปีการศึกษา 2552.....	380

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
2	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหรือเอกชนก่อนและ หลังการทำ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	52
3	กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลจากสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา	69
4	สรุปกระบวนการดำเนินงานวิจัย.....	75
5	อัลกอรอ่านกับการสร้างมนุษย์.....	119
6	การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม บรมราชกุมารี.....	144
7	การเชื่อมโยงไตรวิถึกับโครงการตามพระราชดำริฯ	145
8	การเปรียบเทียบอายุผู้เรียนระหว่างชั้นศาสนากับชั้นสามัญ	187
9	การเปรียบเทียบอายุผู้เรียนระหว่างชั้นศาสนากับชั้นสามัญ	189
10	กระบวนการตั้งประเด็นปัญหาที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม.....	194
11	วิทยาศาสตร์ วิชาสามัญ และวิชาชีพ.....	201
12	รายวิชาที่แยกส่วนระหว่างวิทยาศาสตร์และวิชาสามัญ.....	218
13	ร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถึ รูปแบบที่ 1.....	225
14	ร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถึ รูปแบบที่ 2.....	226
15	กระบวนการสร้างการสร้างรูปแบบ “ไตรวิถึ” (การวางแผน).....	227
16	กระบวนการสร้างรูปแบบ”ไตรวิถึ”ขั้นทดลองใช้ในโรงเรียน.....	228
17	อัลกอรอ่านกับการขยายตัวของจักรวาล.....	235
18	ผลการศึกษาการขยายตัวของจักรวาลโดยนักวิทยาศาสตร์.....	236
19	ดวงดาวขณะกำลังตก.....	236
20	เปรียบเทียบการออกแบบสร้างพีชและมนุษย์.....	237
21	เปรียบเทียบโครงสร้างของพีชและเซลล์ประสาทของมนุษย์.....	237
22	อัลกอรอ่านกับวิชาวิชาสังคมศึกษา.....	238
23	อัลกอรอ่านกับวิชาภาษาไทย.....	238
24	อัลกอรอ่านกับวิชาคณิตศาสตร์/คำนวณ.....	239
25	อัลกอรอ่านกับวิชาการงานอาชีพ.....	239
26	อัลกอรอ่านกับการเกษตร.....	240
27	อัลกอรอ่านกับอาชีพการประมง.....	240
28	อัลกอรอ่านกับอาชีพการเลี้ยงสัตว์.....	241
29	นักปราชญ์มุสลิมในอดีต.....	241

ภาพที่	หน้า
30	คอลีฟะห์ อับดุลมาลิก..... 242
31	อัล-คอวาริชมียี่..... 242
32	อิบนุหะฟิซ..... 243
33	อิบนุซึนา..... 243
34	อิบนุลฮัยษัม..... 244
35	อะบุลกอซิม อัลมุซลีลีย์..... 244
36	อิบนุปะตุเตาะห์..... 245
37	อัลอิตรีซีย์..... 245
38	ซึฮาบูตดีน อะหมัด บินมายิด..... 246
39	อิบนุคอลดูน..... 246
40	สรุปรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา 257
41	รูปแบบไตรวิถี โปรแกรมวิทย์-คณิต โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส..... 258
42	รูปแบบไตรวิถี โปรแกรมศิลป์-อาชีพโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี..... 259
43	รูปแบบไตรวิถีแบบที่ 1 โปรแกรมวิทย์-คณิต โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา..... 259
44	รูปแบบไตรวิถีแบบที่ 4 โปรแกรมศิลป์ –อาหรับ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส..... 260
45	รูปแบบไตรวิถีแบบที่ 4 โปรแกรมศิลป์ –คำนวณ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส..... 260
46	กระบวนการสร้างรูปแบบไตรวิถี(ประเมินผล)..... 261
47	กระบวนการสร้างรูปแบบไตรวิถี(ปรับปรุง)..... 278
48	สรุปกระบวนการสร้างรูปแบบ”ไตรวิถี”..... 283
49	องค์ประกอบ 3 ส่วนของไตรวิถี..... 302
50	รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (35: 55: 10)..... 303
51	รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (35: 35: 30)..... 303
52	รูปแบบไตรวิถีสัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (30: 55: 15)..... 304
53	รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)..... 304
54	รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)..... 305
55	สัดส่วนการจัดการเรียนการสอนศาสนา สามัญ และอาชีพ..... 315
56	ภาคีสันับสนุนไตรวิถี จากภายนอก..... 316
57	การเชื่อมต่อกับเครือข่ายในประเทศและต่างประเทศ..... 317

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“การเรียน ศาสนา เป็นสิ่งที่ดี แต่ควรเรียน วิชาสามัญ และวิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2544)

ข้อความข้างบนนี้คือกระแสพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมโรงเรียนพืระยานาวินคลองหินวิทยา¹ ตำบลปากล่อ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2544 กระแสพระราชดำรัสดังกล่าวเป็นที่มาของหลักการและเหตุผล รวมทั้งความสำคัญของปัญหาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างหาที่สุดมิได้

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทยมุสลิม ซึ่งถือเป็นคนกลุ่มน้อยในประเทศไทย แต่เป็นคนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มุสลิมทุกคนจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจต่อหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เพราะมุสลิมมีหลักคิดที่ว่า อิสลามคือธรรมเนียมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคน และไม่สามารถแยกเรื่องของอาณาจักรออกจากเรื่องของศาสนจักรได้ กล่าวคือมุสลิมต้องรับรู้และรับผิดชอบในเรื่องของศาสนา และเรื่องทางสังคม โดยแยกออกจากกันไม่ได้และการอ้างอิงเหตุผลใดๆ จะใช้อัลกุรอาน และซุนนะห์² เป็นบทสรุปของปัญหาและเหตุผล และเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

การพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีอุปสรรคสำคัญอยู่ที่แนวคิดและทัศนคติของหน่วยงานทางการศึกษาที่กำหนดหลักสูตร โดยขาดความเข้าใจวิถีชีวิตของมุสลิมซึ่งมีความแตกต่างกันไปจากท้องถิ่นอื่น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน จึงจำเป็นต้องมีทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันเพื่อที่จะหาแนวทางลดหรือยุติความรู้สึกหวาดระแวงที่ต่างฝ่ายมีต่อกัน โดยต้องเร่งสร้างความเข้าใจ ความมั่นใจทั้งต่อสังคมและยอมรับการศึกษาที่เป็นความต้องการของชาวมุสลิมในพื้นที่

ความสับสนต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับการจัดการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเกิดจากความเข้าใจในเชิงลบจากฝ่ายรัฐที่มองการศึกษาเพียงด้านเดียว

¹ เดิมชื่อว่าโรงเรียนคลองหินอิสลามวิทยา

² ซุนนะห์ คือ สิ่งที่ทำนศาสดาพูด กระทำ หรือนิ่งเฉยต่อกิจการหนึ่งกิจการใดก็ตาม เพื่อเป็นแบบอย่างและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้กับสาวก และผู้ที่เรียกตัวเองว่าเป็นมุสลิม ผู้ศรัทธาในอัลลอฮ์และรอซูลของพระองค์

นอกจากนี้ความสับสนจากกระแสข่าวที่เกิดจากสื่อที่ขาดจรรยาบรรณบางกลุ่มซึ่งเสนอข่าวโจมตีโดยขาดความความรอบคอบและไร้ความรับผิดชอบ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และสังคมโดยรวม

การจัดการศึกษาในปอเนาะไม่ว่าจะอยู่ในระบบของสถาบันศึกษาปอเนาะหรือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นวิถีชีวิตของพี่น้องมุสลิมส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่เมื่อสถานการณ์โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่โลกในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ความเป็นพหุสังคมได้แพร่กระจายเข้าสู่สังคมมุสลิมมากยิ่งขึ้น มุสลิมเองต้องมีการดำเนินชีวิตกับต่างศาสนิกที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ดังนั้นการจัดการศึกษาโดยเฉพาะหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาต่างๆ จึงควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้ก้าวทันยุคและสามารถบูรณาการกับหลักการทางศาสนาได้

การจัดการศึกษาทั้งในสถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีความสำคัญ และความเหมาะสมกับมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐควรให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีหน้าที่จัดและส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาภายใต้หลักการความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ที่บัญญัติว่า

"ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาบันประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน"

การพัฒนาประเทศโดยคำนึงถึงพื้นฐานความคิด ความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างด้านการนับถือศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อของปัจเจกบุคคล จะเป็นประโยชน์ต่อเยาวชน สังคมและประเทศชาติ รัฐไม่ควรกำหนดให้ประชาชนได้รับการศึกษาเหมือนกันทั่วประเทศโดยไม่คำนึงถึงบริบททางสังคมและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อาจแตกต่างจากคนไทยโดยทั่วไป เจกเช่นนโยบายชาตินิยมในอดีต เพราะนั่นเท่ากับการเติมเชื้อไฟของความไม่เข้าใจระหว่างรัฐกับมุสลิมในพื้นที่มากขึ้น รัฐควรสนับสนุนเพื่อให้เกิดกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่อิงกับหลักความเชื่อที่คนในพื้นที่มีอยู่ให้เป็นจุดแข็งของการพัฒนาการศึกษาและใช้โอกาสนี้ ขับเคลื่อนนโยบายการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่เป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันมุสลิมเองต้องยอมรับกับความเป็นจริงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ด้วย เพราะ ความเป็นพหุสังคมได้แพร่กระจายเข้าสู่สังคมมุสลิมมากขึ้น ดังนั้นการปฏิรูปการจัดการศึกษาท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะในปอเนาะที่สามารถบูรณาการการจัดการศึกษาสายสามัญและอาชีพกับหลักการ

ศาสนาอิสลามอย่างกลมกลืน จึงเป็นเรื่องที่ทำนายสำหรับสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูฝ่ายวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โต๊ะครูจากสถาบันศึกษาปอเนาะ และผู้สอนตาดีการวมทั้งวิทยากรอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ ควรร่วมกันคิดหาแนวทางในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับพหุสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ภายใต้กรอบอิสลามานูวัตร์ หรือแนวคิดการบูรณาการองค์ความรู้กับอิสลาม (Islamization of Knowledge)

แนวคิดการจัดการความรู้โดยใช้ศาสนาเป็นฐานยังไม่เป็นที่เข้าใจสำหรับมุสลิมในพื้นที่และต่างพื้นที่ในประเทศไทย แต่ในการจัดการศึกษาที่เป็นจริงได้มีองค์กรการศึกษาอิสลามโดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัด ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ที่ได้จัดการศึกษาศาสนา (Religious Education) ในขณะเดียวกันก็ได้พยายามจัดการศึกษาตามหลักสูตรสามัญ การจัดการศึกษาสามัญจึงเป็นตัวแทนของการศึกษาและแนวทางการพัฒนาตามแบบตะวันตก สถาบันการศึกษาเหล่านี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของตัวแทนของการพัฒนาการศึกษาอิสลามให้สอดคล้องกับการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern/Secular)

ปัญหาที่พบกับสถาบันการศึกษาเหล่านี้ คือ หลักสูตรการศึกษาทั้งศาสนา สามัญและอาชีวะยังแยกส่วนกันในด้านกรเรียนการสอนอย่างชัดเจน ยังไม่มีการบูรณาการทางการศึกษาอิสลาม สามัญและอาชีวะอย่างเป็นรูปธรรม ในโรงเรียนเดียวกันครูผู้สอนยังแยกกันเป็นส่วนๆ เช่นครูสอนตามหลักสูตรอิสลามศึกษาก็อยู่แต่เฉพาะในส่วนครูสอนศาสนา ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับครูสอนวิชาสามัญและอาชีวะ ต่างคนก็มีแนวคิดและทัศนคติที่แตกต่างกัน ทั้งๆที่อยู่ในรั้วเดียวกัน ครูสอนศาสนา (อุstad) มีทัศนคติว่าครูสามัญไม่เคร่งในการปฏิบัติตามหลักศาสนา เป็นตัวแทนของการพัฒนาแบบโลกียนิยม (Secularism) ในขณะที่ครูสามัญมองครูสอนศาสนาว่าเป็นตัวแทนของความล้าสมัย นอกจากนี้การที่ระบบความคิดเห็นทั้งสองระบบแตกต่างกันอยู่ในสถาบันเดียวกันทำให้ผู้เรียนสับสนในการยึดถือและปฏิบัติ ผู้เรียนที่ชอบเรียนศาสนา mong การเรียนสามัญและอาชีวะว่ามีใช้ศาสนา จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่อยากเรียนสามัญและอาชีวะ ในเวลาคาบเรียนวิชาสามัญ นักเรียนจึงไม่สนใจเข้าเรียน ทำให้มีปัญหาต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเป็นอย่างมาก ทั้งๆ ที่อิสลามคือวิถีชีวิต (Way of Life) ที่ครอบคลุมทั้งชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ที่มุสลิมจะต้องทำความเข้าใจกับชีวิตตามหลักศาสนา ที่ถูกต้อง ดังบทขอพรทุกครั้งหลังละหมาดที่มุสลิมได้ดูล่าไว้ว่า

ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة

“โอ้พระเจ้า..โปรดประทานความดีในโลกนี้ และโปรดประทานความดีในโลกหน้าด้วย”

การจัดการศึกษาทั้งหลักสูตรสามัญและอิสลามศึกษาทำให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีปัญหาในการบริหารจัดการมาก เพราะต้องจัดหาครูทั้งสองหลักสูตรในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นการเพิ่ม

¹ ดูล่า หมายถึง คำขอพรของมุสลิมจากพระผู้เป็นเจ้า

งบประมาณค่าใช้จ่ายในส่วนของเงินเดือนบุคลากรเป็นทวีคูณ ส่วนการที่ผู้เรียนต้องเรียนมากเป็นพิเศษกว่าโรงเรียนทั่วไป จึงมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา กล่าวคือผลสัมฤทธิ์วิชาสามัญอยู่ในระดับต่ำกว่าห้องที่อื่นๆ

จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว จึงชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องมีการปรับและพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางความคิดและวิถีคิดของการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบทบัญญัติและหลักการทางศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง ตรงกับความต้องการของชุมชน และในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายๆ ประการที่มีส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศึกษาแนวคิดการศึกษาในศาสนาอิสลามว่ามีกระบวนการทัศนียภาพ อะไรคือแก่นแท้ของการศึกษาที่ระบุไว้ในบทบัญญัติทั้งในคัมภีร์อัลกุร - อ่านและวจนะของท่านศาสดามุฮัมมัด(ซ.ล.) ในศาสนาอิสลาม การศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทและอัตลักษณ์ความเชื่อของชาวมุสลิมโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรเป็นอย่างไร การศึกษาใดวิธีใดเพื่อการนำไปใช้ควรมีลักษณะอย่างไร ผู้วิจัยคิดว่าข้อค้นพบจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาไทย เพื่อนำไปวิเคราะห์และกำหนดเป็นข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาที่เน้นการจัดการศึกษาที่ใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นฐานในการพัฒนา เป็นแนวนโยบายในการพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและสถาบันการศึกษาเอกชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยใช้บริบทและความเชื่อทางศาสนาเป็นฐานการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมหรือแบบแยกส่วนศาสนา และ สามัญ ที่จัดขึ้นในปัจจุบันทำให้เกิดปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเชื่อและวิถีคิดที่มองว่าการศึกษาในวิชาสามัญและอาชีพเป็นส่วนต่างหากจากหลักการทางศาสนาอิสลาม ความเชื่อและวิถีคิดเหล่านี้นำมาซึ่งความไม่เข้าใจกับการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาล ในขณะที่การจัดการศึกษาสามัญและอาชีพที่จัดขึ้นโดยกระทรวงศึกษาธิการก็ยังไม่สามารถเชื่อมกับหลักการทางความเชื่อทางศาสนาได้ ทำให้โรงเรียนของรัฐระดับมัธยมศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เป็นที่นิยมในการศึกษาต่อของเยาวชนมุสลิม ต่างจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่มีผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนเป็นจำนวนมาก

ถึงแม้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความนิยมจากผู้ปกครองนักเรียนเป็นจำนวนมาก แต่การจัดการศึกษาในโรงเรียนเหล่านี้ก็ยังแยกส่วนกันอยู่ ระหว่างการศึกษาศาสนาและการศึกษาสามัญ ทำให้เกิดปัญหาบางประการต่อผู้เรียน เช่นปัญหาในเรื่องเวลาเรียนในแต่ละวันที่ยาวเกินไป ปัญหาครูกับบุคลากรที่ไม่ค่อยลงรอยกันเพราะปรัชญาการศึกษาศาสนาและการศึกษาสามัญที่มีเป้าหมายการศึกษาที่แตกต่างกัน ปัญหาการที่ผู้เรียนเมื่อเรียนจบจากระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วหรือที่เรียนไม่จบและออกกระหว่างทาง ไม่มีทักษะในการประกอบอาชีพ

ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมายตามมาดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาการที่คนบางกลุ่มมองว่า การศึกษาสามัญในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นการศึกษาที่รัฐพยายามกลืนชาติพันธุ์มลายู และศาสนาอิสลามในพื้นที่ อีกทั้งปัญหาเกี่ยวกับการไม่สามารถเชื่อมโยงการศึกษากับความเชื่อและ หลักการทางศาสนาอิสลาม ทำให้การพัฒนาการจัดการศึกษาไปคนละทิศละทางและไม่เป็นเอกภาพ ดังนั้นผู้วิจัยมองว่าการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ควรได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม โดยใช้หลักการทางศาสนาอิสลามและความเชื่อที่ถูกต้อง ตามบทบัญญัติในคัมภีร์อัล-กุรอานและซุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)¹ สอดคล้องกับความ เชื่อและความต้องการของชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ แล้วยังเป็นเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างประชาชนผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีต่อนโยบายของรัฐ อีกทั้งยังลดความหวาดระแวงระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน เป็นการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ความสุขของคนในชาติได้อีกด้วย

คำถามการวิจัย

แนวทาง การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมควรเป็น อย่างไร?

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา แนวคิดทางการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่ สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ
2. เพื่อ ศึกษาและพัฒนาแนวทาง การจัดการศึกษาแบบไตรวิถี โดยบูรณาการด้วยหลักสูตร พื้นฐานศาสนา สามัญ และอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัด ชายแดนภาคใต้
3. เพื่อเสนอ แนะนำนโยบาย ในการพัฒนาการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาประเทศ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้² หมายถึง การจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้งการศึกษาวិชาศาสนา การศึกษาวิชาสามัญ และวิชาชีพ

¹ (ช.ล.) เป็นคำย่อที่มาจากภาษาอาหรับซึ่งมีความหมายว่า "ขอความสันติสุขจงประสบแต่ท่าน" เป็นคำกล่าว สรรเสริญท่านศาสดาจากมุสลิมผู้ศรัทธาในทุกๆ ครั้งที่มีการเอ่ยถึงชื่อของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) .

² ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้ เป็นคำที่ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวินวัฒน์ ราชบัณฑิต เป็นผู้บัญญัติคำนี้ให้กับผู้วิจัย เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2549

การจัดการศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่พัฒนาการมาจากการศึกษาแบบปอเนาะดั้งเดิม

สอดคล้อง หมายถึง ตรงตามหลักการทางศาสนาอิสลามที่ได้ระบุไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานและซุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)

ความเชื่อและวิถีชีวิต หมายถึง ความเชื่อที่อิงกับบทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอาน และซุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) เป็นความเชื่อทางศาสนาที่ไม่ถูกบิดเบือนและเป็นแก่นแท้ของศาสนาอิสลามที่มุสลิมนำมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดปัตตานี นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา คือ จะนะ เทพา สะบ้าย้อย และนาทวี

อิสลามานุวัตร หมายถึง แนวคิดการพัฒนาสังคมมุสลิมให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกภายใต้กรอบของหลักการทางศาสนาอิสลาม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดปรัชญาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิม โดยศึกษาจากคัมภีร์อัลกุรอาน ซุนนะห์ของท่านศาสดา (ช.ล.) งานวิจัยตำรา หนังสือ ที่เป็นแก่นแท้ทางศาสนา

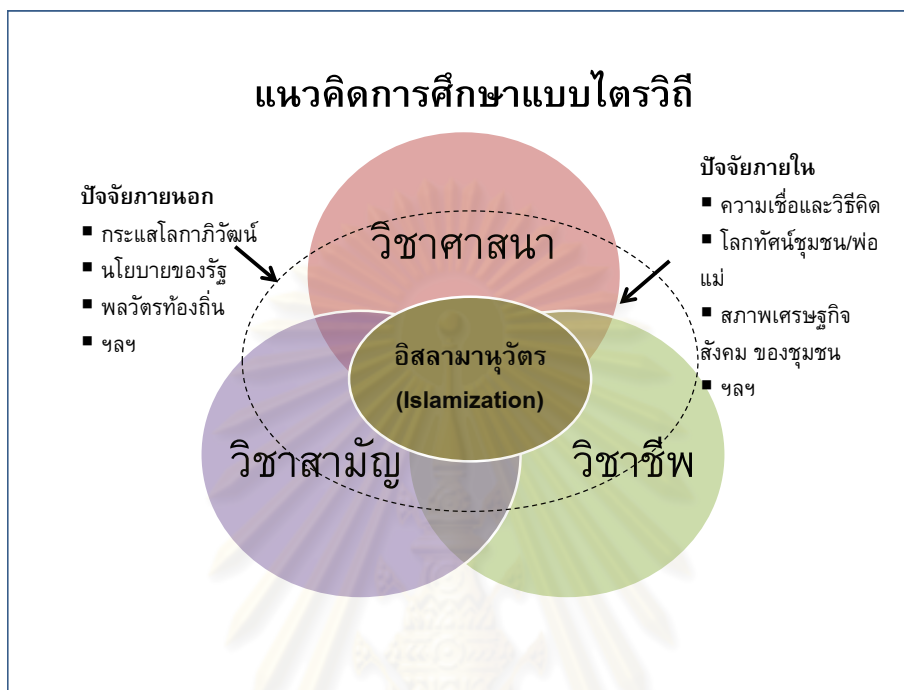
2. พื้นที่วิจัย เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เปิดสอนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกับหลักสูตรอิสลามศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนพีระยานาวิน คลองหินวิทยา จ.ปัตตานี โรงเรียนส่งเสริมอิสลาม จ.สงขลา โรงเรียนต้นตันหยง จ.นราธิวาส และโรงเรียนนिरันดรวิทยา จ.นราธิวาส

3. การวิจัยฉบับนี้เน้นเฉพาะในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้นโดยไม่รวมถึงโรงเรียนของรัฐที่อยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนที่อยู่ในการกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงเรียนเอกชนอื่นๆ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกระแสพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ความว่า “การเรียนศาสนาเป็นสิ่งที่ดี แต่ควรเรียน วิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป” มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย นอกจากนั้นยังได้นำแนวคิดการพัฒนาสังคมมุสลิมที่ตรงตามหลักการทางศาสนาอิสลามที่เรียกว่า “อิสลามมานูวัตร” ซึ่งเป็นแนวคิดอิสลามสายกลางเป็นตัวเชื่อมในการพัฒนา โดยมีปัจจัยภายในประกอบด้วยความเชื่อ วิธีคิดชุมชน โลกทัศน์ ชุมชน ความต้องการของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้อง ส่วนปัจจัยภายนอกประกอบด้วย กระแสสังคมในยุค โลกาภิวัตน์ นโยบายของรัฐ และ

พลวัตรของชุมชน มาช่วยเสริมในการวางกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อให้กรอบแนวคิดไตรวิถีนี้มีความสมบูรณ์และครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากยิ่งขึ้น ดังเห็นได้จากภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวทางการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เน้นการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจกับบริบทของคนในท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำมาออกแบบและพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น งานวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 3 ปี โดยมีแนวทางดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษา แนวคิดทางการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาโดยแบ่งเป็น

1.1 การศึกษาและทบทวนเอกสาร (Documentary research)

1.2 การทำกรณีศึกษา (Case study) เพื่อศึกษาสถานศึกษาที่มีแนวทางการจัดการศึกษาที่ดี (Good Practice) ที่จัดการศึกษาแบบบูรณาการศาสนาและสามัญ เป็นสถานศึกษาที่อยู่ในประเทศ 1 แห่งและต่างประเทศ 1 แห่ง

2. การศึกษาและพัฒนา แนวทางการจัดการ ศึกษาแบบไตรวิถี โดยการบูรณาการด้วยวิชา ศาสตร์ สามัญและอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยและพัฒนาที่ผู้วิจัยลงไปทำงานวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) แบบพหุกรณีศึกษา (Multi-site Case Study) ในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 4 แห่ง ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส และสงขลา โดยมีกระบวนการทำงานดังนี้

2.1 การศึกษาสภาพบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสภาพทางการศึกษาในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ เน้นการศึกษาสภาพบริบท โลกทัศน์มุมมองต่อการจัดการศึกษา และความคาดหวัง ทางศึกษาของชาวมุสลิมในพื้นที่ โดยผู้วิจัยลงไปศึกษาในพื้นที่ การสอบถามข้อมูล การสัมภาษณ์ และการสังเกต

2.2 การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษา ในกระบวนการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษา เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ลงไปทำงานร่วมกับครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษา โดยมีการทำงานร่วมกันพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละ พื้นที่

3. การสังเคราะห์ความรู้ สรุปรบทเรียน เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษา สำหรับท้องถิ่น เน้นการสังเคราะห์ ถอดความรู้ สรุปลงข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและการทดลองใช้ ในโรงเรียน การเสวนานำเสนอผลการดำเนินงานของแต่ละโรงเรียนที่ได้นำร่องทดลองใช้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัย ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้ : การพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและ ความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะได้ข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ เป็นข้อเสนอเชิง นโยบาย สำหรับการกำหนดนโยบายการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความเข้าใจและความสมานฉันท์ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้ :การพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎี ในการวิเคราะห์ข้อมูลและพัฒนาการของการค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับบทนี้แบ่งออกเป็น 5 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาทางการศึกษา ตอนที่ 2 ความเป็นมาของศาสนาอิสลามและมุสลิมในประเทศไทย ตอนที่ 3 สถาบันการศึกษาที่จัดตามวิถีชีวิตของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตอนที่ 4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา ตอนที่ 5 แนวคิดการวิจัยและพัฒนาและการวิจัยปฏิบัติการ

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาทางการศึกษา

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรือง ประเทศจะสามารถพัฒนาได้ต้องอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัยหลัก การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างประชากรในประเทศให้มีคุณภาพ การจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ในแต่ละประเทศมีนโยบายและแนวทางในการพัฒนาประเทศของตัวเองที่แตกต่างกัน แนวความคิดหรือความเชื่อในการจัดการศึกษาคือปรัชญาการศึกษา ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาในประเทศต้องอาศัยปรัชญาการศึกษาเป็นธงนำในการจัดการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ ดังนั้นปรัชญาการศึกษาจึงมีความสำคัญ เพื่อให้การพัฒนาสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

ปรัชญากับการศึกษามีความสัมพันธ์กันคือ(มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2553: ออนไลน์) ปรัชญามุ่งศึกษาของชีวิตและจักรวาลเพื่อหาความจริงอันเป็นที่สุด ส่วนการศึกษามุ่งศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และวิธีการที่พัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญงอกงาม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพทั้งปรัชญาและการศึกษามีจุดสนใจร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ การจัดการศึกษาต้องอาศัยปรัชญาในการกำหนดจุดมุ่งหมายและหาคำตอบทางการศึกษา สรุปว่าปรัชญา มีความสัมพันธ์กับการศึกษาดังนี้

1.1 ปรัชญาช่วยพิจารณาและกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา การศึกษาเป็นกิจกรรมที่ทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงปรารถนา ปรัชญาจะช่วยกำหนดแนวทางหรือเป้าหมายที่พึงปรารถนา ซึ่งจะสอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมฯลฯ และปรัชญาจะช่วยให้เห็นว่าเป้าหมายทางการศึกษาที่จะเลือกนั้นสอดคล้องกับการมีชีวิตที่ดีหรือไม่ ชีวิต

ที่ดีควรเป็นอย่างไร ธรรมชาติของมนุษย์คืออะไร ปัญหาเหล่านี้ นักปรัชญาอาจเสนอแนวความเห็น เพื่อประกอบการพิจารณาในการเลือกเป้าหมายทางการศึกษา (วิทช์ วิศทเวทย์, 2523: 29)

1.2 ความหมายที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ และพิจารณาดูการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทุกแง่ทุกมุม ให้เข้าใจถึงแนวคิดหลัก ความสำคัญ ความสัมพันธ์ และเหตุผลต่างๆ อย่างชัดเจนมีความต่อเนื่อง และมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมนี้เองที่เป็นงานสำคัญของผู้ปรัชญาต่อการศึกษาหรือที่เราเรียกว่า ปรัชญาการศึกษา นั่นเอง (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2523: 34)

สรุปว่าปรัชญากับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างมาก ปรัชญาช่วยให้เกิดความชัดเจนทางการศึกษาและทำให้นักการศึกษาสามารถดำเนินการทางการศึกษาได้อย่างถูกต้องรัดกุมเพราะได้ผ่านการพิจารณา วิพากษ์ วิเคราะห์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน ขจัดความไม่สอดคล้อง และหาทางพัฒนาแนวคิดใหม่ ให้กับการศึกษา

2. ความหมายของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษามีความหมายที่แตกต่างกันหลายทัศนะดังต่อไปนี้

วิทช์ ศรีสอาน (2524: 109) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือจุดมุ่งหมาย ระบบความเชื่อหรือแนวความคิดที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์ หรืออุดมคติ ทำนองเดียวกันกับที่ใช้ในความหมายของปรัชญาชีวิตซึ่งหมายถึง อุดมการณ์ของชีวิต อุดมคติของชีวิต แนวทางดำเนินชีวิตนั่นเอง กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษาคือ จุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง

สุมิตร คุณานุกร (2523: 39) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุด ซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บท เป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาและเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ตลอดจนถึงกระบวนการในการเรียนการสอน

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (Kneller, 1971: 1) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ การค้นหาความเข้าใจในเรื่องการศึกษาทั้งหมด การตีความหมายโดยการใช้ความคิดรวบยอดทั่วไปที่จะช่วยแนะแนวทางการเลือกจุดมุ่งหมายและนโยบายของการศึกษา

สรุปว่า ปรัชญาการศึกษาคือ แนวความคิด หลักการ และกฎเกณฑ์ ในการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา ซึ่งนักการศึกษาได้ยึดเป็นหลักในการดำเนินการทางการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ปรัชญาการศึกษายังพยายามทำการวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา ทำให้สามารถมองเห็นปัญหาของการศึกษาได้อย่างชัดเจน ปรัชญาการศึกษาจึงเปรียบเหมือนเข็มทิศนำทางให้นักศึกษาดำเนินการทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ ชัดเจน และสมเหตุสมผล

3. ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาที่อยู่มากมายหลายลัทธิ ตามลักษณะและตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต่างก็คิดและเชื่อไม่เหมือนกัน อาศัยแนวคิดของปรัชญาพื้นฐานที่แตกต่างกัน หรือนำมาผสมผสานกัน ทำให้มีลักษณะที่คาบเกี่ยวกัน หรืออาจมาจากความคิดของปรัชญาพื้นฐานสาขาเดียวกัน ดังนั้นปรัชญาการศึกษาจึงมีหลายลัทธิ หลายระบบ ในที่นี้จะกล่าวถึงปรัชญาการศึกษาที่เป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางดังต่อไปนี้ (บรรจง จันทรสา, 2522)

3.1 ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism) เป็นปรัชญาการศึกษาที่เกิดในอเมริกาเมื่อประมาณปี ค.ศ.1930 โดยการนำของ วิลเลียม ซี แบกลีย์ (William C. Bagley) และคณะ ได้รวมกลุ่มกันเพื่อเผยแพร่แนวคิดทางการศึกษาฝ่ายสารัตถนิยม และได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังมีนิยมเรื่อยมาอีกเป็นเวลานาน เพราะมีความเชื่อว่าลัทธิปรัชญาสารัตถนิยมมีความเข้มแข็งในทางวิชาการและมีประสิทธิภาพในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับระเบียบวินัยได้ดีพอที่จะทำให้โลกเสรีต่อสู้กับโลกเผด็จการของคอมมิวนิสต์ (ภิญโญ สาธร, 2525: 31)

3.2 ปรัชญาศึกษานิรันดรนิยม (Perennialism) เป็นปรัชญาการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาพื้นฐานกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผล(Rational realism) หรือบางที่เรียกว่าเป็นพวกโทมัสนิยมใหม่ (Neo – Thomism) เกิดขึ้นในขณะประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังมีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะประเทศทางตะวันตกซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก่อให้เกิดการแข่งขันทางการค้าอย่างไม่เป็นธรรม มีการเอาัดเอาเปรียบสินค้า ราคาสูง เกิดปัญหาครอบครัว ขาดระเบียบวินัย มนุษย์ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมสลายลงไป จึงมีการเสนอปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ขึ้นมาเพื่อให้การศึกษาเป็นสิ่งนำพามนุษย์ไปสู่ความมีระเบียบเรียบร้อย มีเหตุและผล มีคุณธรรมและจริยธรรม จึงเป็นที่มาของปรัชญาศึกษานิรันดรนิยม

3.3 ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) ปรัชญานี้ให้กำเนิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดดั้งเดิมที่การศึกษามักเน้นแต่เนื้อหา สอนให้ท่องจำเพียงอย่างเดียว ทำให้เด็กพัฒนาด้านสติปัญญาอย่างเดียว ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่มีความกล้าและความมั่นใจในตนเอง ประกอบกับมีความก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดแนวความคิดปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมขึ้น

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเกิดขึ้นใน ค.ศ.1870 โดยฟรานซิส ดับเบิลยู ปาร์คเกอร์ (Francis W. Parker) ได้เสนอให้มีการปฏิรูปการศึกษาเสียใหม่ เพราะการเรียนแบบเก่าเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัย แต่แนวคิดนี้ไม่ได้รับการยอมรับ ต่อมา จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้นำแนวคิดนี้มาทบทวนใหม่ โดยเริ่มงานเขียนชื่อ School of Tomorrow ออกตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1915 ต่อมาผู้สนับสนุนมากขึ้นจึงตั้งเป็นสมาคมการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education Association) (Kneller, 1971: 47) และนำแนวคิดไปใช้ในโรงเรียนต่างๆ แต่ก็ถูกโจมตีจากฝ่ายปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปรัชญาการศึกษา สารัตถนิยมกลับมา

ได้รับความนิยมนีก จนสมาคมการศึกษาพัฒนาการนิยมต้องยุบเลิกไป แต่แนวคิดทางการศึกษาปรัชญาพัฒนาการนิยมยังคงใช้ในสหรัฐอเมริกา ต่อมาได้รับความนิยมนมากขึ้นและแพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

3.4 ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ในปี ค.ศ.1930 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในสหรัฐอเมริกา เกิดปัญหาการว่างงาน คนไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม จึงมีนักคิดกลุ่มหนึ่งพยายามจะแก้ปัญหาสังคมโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม ผู้นำของกลุ่มนักคิดกลุ่มนี้ ได้แก่ จอร์จ เอส เค้าทส์ (George S.Counts) ซึ่งมีความเห็นด้วยกับหลักการประชาธิปไตย แต่ต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และควรเห็นว่าเป็นโรงเรียนควรมีหน้าที่แก้ปัญหาเฉพาะอย่างของสังคม ผู้ที่วางรากฐานและตั้งทฤษฎีปฏิรูปนิยม ได้แก่ ซีโอดอร์ บรามเมลด์ (Theodore Brameld) ในปีค.ศ.1950 โดยได้เสนอปรัชญาการศึกษาเพื่อปฏิรูปสังคมและได้ตีพิมพ์ลงในหนังสือหลายเล่ม ซีโอดอร์ บรามเมลด์ จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

3.5 ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ปรัชญาที่เกิดขึ้นเนื่องจากความรู้สึกที่ว่ามนุษย์กำลังสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง การศึกษาที่มีอยู่ก็มีส่วนทำลายความเป็นมนุษย์ เพราะสอนให้ผู้เรียนอยู่ในกรอบของสังคมที่จำกัดเสรีภาพความเป็นตัวของตัวเองให้ลดน้อยลง นอกจากนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังมีส่วนในการทำลายความเป็นมนุษย์ เพราะต้องพึ่งพามากเกินไปนั่นเอง ผู้ให้กำเนิดแนวความคิดใหม่ทางปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม ได้แก่ ซอเรน คีร์เคอร์การ์ด (Soren Kierkegard) นักปรัชญาชาวเดนมาร์ค เขาได้เสนอความคิดว่า ปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นทุกคนจึงควรสร้างปรัชญาของตนเองจากประสบการณ์ ไม่มีความจริงนิรันดร์ให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตัวตาย ความจริงที่แท้คือสภาพของมนุษย์ (Human condition) (กิริติบุญเจือ, 2522: 14)

แนวคิดของ คีร์เคอร์การ์ด มีผู้สนับสนุนอีกหลายคน ซึ่งเป็นคนร่วมสมัยในช่วงปี ค.ศ.1950 – 1965 แต่ความพยายามที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาก็เป็นเวลาราว 10 ปีต่อมาและผู้ริเริ่มนำมาใช้ทดลองในโรงเรียน คือ เอ เอส เนลล์ (A.S. Neil) โดยทดลองในโรงเรียนสาธิตและโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ (Summer hill) ในประเทศอังกฤษ

สรุป

ปรัชญาพื้นฐาน เป็นปรัชญาที่เป็นรากฐานในการกำเนิด ปรัชญาการศึกษา ดังนั้นการศึกษาพื้นฐาน ทำให้เรามีความเข้าใจที่มา แนวคิด ในลักษณะปรัชญาได้ถ่องแท้มากขึ้น ไม่จิตนิยม ที่เน้นจิตเป็นสำคัญ เน้นความเชื่อในโลกแห่งวัตถุ และการสัมผัสประสบการณ์นิยมที่เน้นโลกแห่งประสบการณ์เป็นหลักให้เรามุ่งทำงาน มากกว่าเรียนแต่ทฤษฎี อัตถิภาวนิยม เห็นว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่าและให้ความสำคัญของมนุษย์มากกว่าปรัชญาการศึกษาทั้ง 5 ลัทธิดังกล่าว แต่ละปรัชญาจะมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกัน การนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาจะต้องพิจารณาว่าแนวทางใด จึงจะดีที่สุด ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

และการปกครอง ปรัชญาการศึกษา ลัทธิหนึ่งอาจจะเหมาะกับประเทศหนึ่ง เพราะเป็นประเทศเล็กๆ ประเทศหนึ่งซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน ต้องใช้ลัทธิการศึกษาอีกลัทธิหนึ่ง ประเทศไทยก็นำเอาปรัชญาการศึกษานั้นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

ตอนที่ 2 ความเป็นมาของศาสนาอิสลามและมุสลิมในประเทศไทย

ศาสนาอิสลามได้เข้าสู่ประเทศไทยในหลายทิศทาง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของศาสนาอิสลามในประเทศไทยเพื่อให้เห็นถึงที่มาและที่ไปของมุสลิมในแผ่นดินไทยและในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

1. ศาสนาอิสลามและมุสลิมในประเทศไทย

ศาสนาอิสลามเกิดขึ้นในคาบสมุทรอาหรับ แล้วเผยแพร่ไปสู่ทวีปเอเชีย มาที่อินเดียและหมู่เกาะชวา เข้ามาประเทศไทยทางทิศตะวันตกผ่านบังคลาเทศ พม่า จากทิศเหนือเข้ามาทางภาคใต้ของจีน และทางทิศใต้ผ่านมาเลเซียโดยเฉพาะในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเข้ามาอีกจำนวนมากตั้งแต่มุขมนตรีกรุงรัตนโกสินทร์ที่กรุงเทพฯ พระนครศรีอยุธยา ฉะเชิงเทรา นครนายก และปทุมธานี ดังที่ทราบกันดีว่าเขตที่ชาวมุสลิมมากที่สุดคือสี่จังหวัดทางภาคใต้ คือปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล นอกนั้นส่วนหนึ่งอยู่จังหวัดใกล้เคียง คือ สงขลา นครศรีธรรมราช และภูเก็ต เป็นต้น

ชาวมุสลิมส่วนใหญ่ในประเทศไทย นับถือศาสนาอิสลามนิกายสุหนี่¹ ประมุขสูงสุดของชาวมุสลิมในประเทศไทยเรียกว่า"จุฬาราชมนตรี" ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้แต่งตั้ง ในชุมชนชาวมุสลิมจะมีผู้นำศาสนา มีโรงเรียนสอนศาสนาสำหรับเด็ก มีสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาเรียกว่าสุเหร่าหรือมัสยิด

¹ สำนักคิดสายสุหนี่ ที่ถือว่ามีอิทธิพลสูงที่สุดตลอดหน้าประวัติศาสตร์อิสลาม ประกอบด้วย 4 สำนักคิด ได้แก่ 1) **อับู หะนีฟะฮ์** หรือ อับู หะนีฟะฮ์ อัล-นูอมาน อิบน์ ซาบิต ตระกูลของท่านมีเชื้อสายมาจากชาวเปอร์เซียเกิดที่นครกุฟะฮ์ ประเทศ อิรัก เมื่อปี ค.ศ. 699 (ฮ.ศ. 80) ท่านมีลูกศิษย์มากมายจนก่อตัวเป็นสำนักคิดเรียกว่า "มัซฮับฮะนะฟีฮ์" มีผู้ดำเนินตามกันในกลุ่มประเทศแถบเอเชียกลาง , ส่วนใหญ่ของชมพูทวีป, ตุรกีและยุโรปตะวันออก เป็นต้น เป็นแนวคิดศาสตร์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดของโลกมุสลิมมาตลอดจนถึงทุกวันนี้ 2) **มาลิก** มาลิก มีนามเต็มว่า อับู อับดุลลอฮ์ มาลิก อิบน์ อนัส อิบน์ อบี อามิร อัลอัสบาฮีย เกิดที่นครมาดีนะฮ์ ในปีค.ศ. 712 (ฮ.ศ.93) มาลิกเสียชีวิตเมื่อปีค.ศ. 796 (ฮ.ศ. 179) มีอายุได้ 83 ปี หลังการจากไปของเขาได้มีผู้สืบทอดแนวคิดศาสตร์ที่เขาได้วางรากฐานไว้ จนก่อตัวเป็นสำนักใหญ่เรียกว่า **มัซฮับ มาลิกีย** ในยุคก่อนได้รับความนิยมในสเปน เป็นอย่างมาก ปัจจุบันได้รับความนิยมกันมากในประเทศแถบแอฟริกาเหนือและแอฟริกาตะวันตกเป็น 3) **อัล-ชาฟีอีย** ท่าน มีชื่อเต็มว่า อับูอับดุลลอฮ์ มุฮัมมัด อิบน์ อิดริส อิบน์ อัล-อับบาส อัล-ชาฟีอีย เกิดตรงกับวันที่อับู หะนีฟะฮ์เสียชีวิต ค.ศ. 767 (ฮ . ศ . 150) ที่มอซชะฮ์ในประเทศปาเลสไตน์ ท่านอีหม่ามชาฟีอีย สิ้นชีวิตในปีค.ศ. 820 (ฮ.ศ. 204) รวมอายุได้ 54 ปี แนวคิดศาสตร์ของเขามีผู้ดำเนินตามเป็นจำนวนมาก จนก่อตัวเป็นสำนักนิติศาสตร์สำคัญเรียกว่า **มัซฮับ ชาฟีอีย** ซึ่งได้รับความนิยมมากในแถบประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศเยเมน บางส่วนของประเทศอียิปต์ ภาคใต้ของอินเดีย และแอฟริกาตะวันออก 4) **อะหฺมัด อิบน์ ฮัมบัล** ท่านมีชื่อเต็มว่า อะหฺมัด อิบน์ มุฮัมมัด อิบน์ ฮัมบัล อิบน์ ฮิลาล อัล-ฮัยบาเนีย เกิดในกรุงแบกแดด ในวันที่ 20 เดือนเราะบิอูล เออวัล ฮ.ศ. 164 (ธันวาคม ค.ศ. 780) ครูบาอาจารย์ของอะหฺมัด อิบน์ ฮัมบัล ที่มีชื่อเสียงที่สุดก็คือ อัล-ชาฟีอีย ท่านเป็นปราชญ์ผู้นำด้านนิติศาสตร์อิสลามคนสำคัญอีกคนหนึ่ง สำหรับแนวคิดศาสตร์ของเขามีผู้ปฏิบัติตามน้อยกว่าสามสำนักใหญ่

มุสลิมส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคใต้ของไทย แต่ในภาคอื่น ๆ ก็มีมุสลิมอยู่จำนวนไม่น้อย คือ มุสลิมในภาคใต้รวมแล้วประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนมุสลิมทั้งหมดในประเทศไทย ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มต่างๆในประเทศไทย (เจริญ มะลูลีม, กิติมา อมรทัต และพรพิมล ตรีโชติ, 2539: 32-34) ตามต้นกำเนิดของพวกเขาได้ดังต่อไปนี้(ประทีป จัตรสุภางค์, 2551: 53) คือ

1. กลุ่มคนที่ถือกำเนิดในประเทศไทยแท้ ที่เป็นมุสลิมคือ ผู้ที่เป็นคนไทยโดย เชื้อสาย ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆดังนี้

ก) ผู้ที่เป็นมุสลิมโดยกำเนิด คือมีบิดา มารดาเป็นมุสลิม

ข) ผู้ที่เป็นมุสลิมโดยสมรสกับชาวมุสลิมแล้วเปลี่ยนมารับศาสนาอิสลาม

ค) ผู้ที่เปลี่ยนมารับศาสนาอิสลามด้วยความสนใจของตนเอง

2. กลุ่มชาวจาม(จัมปา) คือผู้ที่มาจากกำปงจามในประเทศกัมพูชาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีอาณาจักรจามหรือจัมปาโบราณอยู่ในประเทศไทย จะพบได้ในจังหวัดต่างๆ ที่อยู่ตามชายทะเล แถบตะวันออก ในกรุงเทพฯ ก็มีชาวจามอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งอ้างว่าตนอยู่มาตั้งแต่สร้างกรุงเทพฯ คนกลุ่มนี้จะติดต่อกับชาวจามที่อยู่ในที่อื่นๆในประเทศไทยอยู่เสมอ และยังติดต่อกับพวกเดียวกันที่อยู่ในประเทศกัมพูชาด้วย ก่อนที่รัฐบาลของนายลอนนอลจะโค่นล้มในปี 1975

3. กลุ่มตะวันออกกลาง เป็นกลุ่มเชื้อชาติที่สำคัญที่สุดในบรรดามุสลิมที่มาจากประเทศตะวันออกกลางคือ ชาวอิหร่าน ถึงแม้ว่าเมื่อเทียบจำนวนในบรรดามุสลิมทั้งหมดแล้ว พวกเขามีจำนวนน้อยมากก็ตาม คนไทยพุทธซึ่งเป็นคนสำคัญๆของประเทศมีอยู่ไม่น้อยที่มีเชื้อสายอิหร่าน บ้างมาแต่งงานกับคนไทยพุทธ บ้างก็แต่งงานกับคนมุสลิมด้วยกัน และอยู่ร่วมกับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

4. กลุ่มเอเชียใต้ ประกอบด้วยชาวปากีสถาน อินเดีย ศรีลังกา บังคลาเทศ มีอยู่ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดตาก นครสวรรค์ เชียงใหม่ พิษณุโลก กรุงเทพฯ และกาญจนบุรี บางคนที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่ทางเหนือของประเทศไทยนั้นมาจากประเทศพม่า ต่างก็มีเชื้อชาติเบงกอล การอพยพเข้ามาของผู้ลี้ภัยมุสลิมจากพม่า ทำให้มีผู้ลี้ภัยชาวเบงกอลที่เข้ามาแถบภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอนเพิ่มจำนวนขึ้น

5. กลุ่มอินโดนีเซีย โดยทั่วไป เพราะเหตุว่าชาวอินโดนีเซียมักรวมกับชุมชนไทยมุสลิมกลุ่มต่างๆได้ง่าย โดยเฉพาะกลุ่มไทยมาเลย์หรือมาเลย์มุสลิม จึงแลเห็นเอกลักษณ์ของพวกเขาได้ไม่ถนัด กลุ่มนี้อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (ก)ชาวชะวา (ข)ชาวโบเวียน (ค)ชาว Minangkabans รวมทั้งชาวมาเก็สซาร์ที่มาอยู่บริเวณมักกะสันในกรุงเทพฯ

6. กลุ่มไทยมาเลย์ คำว่า"มาเลย์"นี้หมายถึง ผู้ที่มีเชื้อชาติมาเลย์เซีย ซึ่งได้รับเอาแบบแผนทางสังคม วัฒนธรรมของไทยไปมาก รวมทั้งภาษาด้วย และมีจำนวนมากที่แต่งงานกับสตรีไทยที่มีได้มี

แต่ก็มีผู้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องมาตลอดประวัติศาสตร์ เรียกสำนักนิติศาสตร์ของเขาว่า *มัซฮับ อัฆบะลีเย* กระจายโดยทั่วไปในคาบสมุทรอหรับและประเทศอาหรับข้างเคียง (Islam.in.th, 2554: ออนไลน์)

เชื้อสายมาเลเซีย หรือมีจะนั้นก็ต่างกับชนกลุ่มน้อย อย่างเช่นชาวมอญ มีแบบแผนชีวิตทุกด้าน เหมือนกับคนไทย นอกจากศาสนาเท่านั้น แทบจะไม่มี ความแตกต่างจากคนไทย ที่กำเนิดในประเทศไทย ในกลุ่มที่ 1 เลย

7. กลุ่มจีนมุสลิมในประเทศไทย ส่วนใหญ่คือพวกจีนฮ่อ นอกจากนั้นยังมีจีนมุสลิมที่มีเชื้อชาวฮ่อด้วยเป็นจำนวนเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อพยพมาจากกองทัพจีนก๊กมินตั๋ง มุสลิมจีนฮ่อมีจำนวนประมาณ 20,000 คน มักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน หัวหน้าคนหนึ่งของพวกเขาเคยกล่าวว่า มีมุสลิมจีนฮ่ออยู่ตามชายแดนของประเทศไทย พม่า ลาว และจีน มากกว่าแสนคน

8. กลุ่มชาวซัมซัม เป็นกลุ่มที่กระจัดกระจายอยู่มากในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น สงขลาและสตูล สคิท(W.W.Skeat) ได้กล่าวไว้ในศตวรรษนี้ว่า ชาวมาเลย์ซัมซัมซึ่งพูดภาษาไทยปนมาเลย์มีอยู่ทั่วไปในยะหริ่ง กะลันตัน เซตุล ซึ่งอยู่ในรัฐเคดะห์ และบอกว่าเซตุล เป็นศูนย์กลางสำคัญของกลุ่มชนเชื้อผสมเหล่านี้

9. กลุ่มไทยนับถือศาสนาอิสลาม ที่ไม่ถูกดุดกลืนเข้าสู่วัฒนธรรมไทย(หรือมุสลิมชาวมาเลย์) กลุ่มนี้ประกอบด้วยมุสลิมมาเลย์เกือบทั้งหมด คำว่า"มาเลย์"ในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติตามวัฒนธรรมมาเลย์ และการใช้ภาษามาเลย์เป็นนิสัย กลุ่มมุสลิมมาเลย์นี้มีอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งของชาวมุสลิมทั้งหมดในประเทศไทย มีอยู่มากตามจังหวัดทางภาคใต้สุด ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรอยู่ตามชนบท

กล่าวโดยสรุปแล้วศาสนาอิสลาม เข้ามาประเทศไทยในหลายทิศทาง ตั้งแต่อดีตมาแล้ว ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ชาวมุสลิมในประเทศไทยประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น สำหรับเชื้อชาติที่ใหญ่ที่สุดคือเชื้อสายมลายู ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และบางส่วนของจังหวัดสงขลา เป็นกลุ่มมลายูที่ยังคงความเป็นมลายูอย่างเข้มแข็ง กล่าวคือ ทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม พูดภาษามลายู ประพฤติปฏิบัติตามประเพณีมลายูในกรอบของศาสนาอิสลามอย่างต่อเนื่องและมั่นคงตลอดมา

2. ศาสนาอิสลามและมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาอิสลามพบว่า ก่อนที่วัฒนธรรมอินเดีย จีน และอาหรับ จะเข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้คนในดินแดนแถบนี้มีจารีต ประเพณี และความเชื่อถือเป็นของตนเองอยู่แล้ว คือลัทธินับถือภูตผี มีความเชื่อว่าทุกสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ ภูเขา ทะเล สิงห์สาราสัตว์ ต้นไม้ ฯลฯ มีความศักดิ์สิทธิ์ (Keramat) สิงสถิตอยู่เช่นเดียวกับวิญญาณบรรพบุรุษหรือบุคคล สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มีหัวหน้าเผ่าเป็นผู้ปกครอง มีระเบียบและกฎเกณฑ์สำหรับใช้ เพื่อควบคุมความประพฤติ ความเป็นอยู่ของชุมชน มีความรู้ความสามารถในการทำเครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตของตน ดีพอสมควร ดังที่จะเห็นได้จากโบราณวัตถุที่ขุดพบตามภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งนักโบราณคดีวิจัยหาอายุสมัยของโบราณวัตถุเหล่านั้น มีอายุไม่ต่ำกว่า 1,000 ปี ต่อมามีการไปมาหาสู่กับบุคคลภายนอก เชื่อกันว่า คนพวกแรกที่นำเอาวัฒนธรรมและศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แก่ ชาวภารตะ หรือชมพูทวีป(อินเดีย) ซึ่งมีเรื่องกล่าวไว้ในวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา ได้แก่เรื่องสังฆชาตก และมหาชนกชาตกว่า ได้แต่งสำเนา

เดินทางมาค้าขายในสุวรรณภูมิทวีป ซึ่งหมายถึงดินแดนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งแหลมมลายู เมื่อ 2,000 ปี มาแล้ว ด้านศาสนาฮินดู(พราหมณ์) ก็ปรากฏวรรณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาที่แพร่หลายเป็นที่นิยม ของชนชาติต่างๆ ในแถบนี้ ได้แก่ มหาकाพย์รามายณะ และคัมภีร์ปุราณะ (ประทีป ฉัตรสุภาวงศ์, 2551: 55)

อาณาบริเวณที่เชื่อกันว่าเคยเป็นที่ตั้ง”เมืองลังกาสุกะ” เมือง”โกตามหลิขัย” จนกระทั่งมีการแปรเปลี่ยนสภาพมาเป็นเมืองปัตตานีในปัจจุบัน นักประวัติศาสตร์หลายคนเชื่อว่า ชาวลังกาสุกะนับถือศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ ภายใต้อิทธิพลของอารยธรรมอินเดีย และลังกาสุกะเป็นเมืองท่าที่สำคัญตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8 เพราะอ่าวลังกาสุกะ (อ่าวปัตตานี) ใช้เป็นที่หลบภัยพายุมรสุมของชาวเรือค้าขายได้เป็นอย่างดี ต่อมาอาณาจักรศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 12-18) ได้แผ่อาณาเขตครอบคลุมบริเวณปัตตานี แหลมมลายู บางส่วนของบอร์เนียว ชาวและสุมาตรา อิทธิพลของพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมากในบริเวณนี้ ดังนั้น ชาวปัตตานีจึงได้มีการนับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป พอล่วงมาถึงพุทธศตวรรษที่ 12 เมืองเล็กๆ ในเกาะสุมาตราได้รวมกันเข้าเป็นอาณาจักรเรียกว่า “อาณาจักรศรีวิชัย” และได้แผ่อำนาจไพศาลเข้ามาสู่ดินแดนไทยทางภาคใต้ตลอดไปจนถึงเมืองเพชรบุรี ซึ่งติดกับเขตแดนของอาณาจักรทวารวดี ต่อมาอาณาจักรทั้งสองเสื่อมลง เมืองต่างๆ ก็ตั้งตัวเป็นอิสระในภาคใต้ มีเมืองตามพรลิงค์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นนครศรีธรรมราชได้แข็งเมืองไม่ขึ้นต่ออาณาจักรศรีวิชัย และได้ผนวกเอาหัวเมืองใกล้เคียงเข้ามาเป็นเมืองขึ้นถึง 12 เมือง ได้แก่ เมืองสายบุรี ปัตตานี กลันตัน ปะหัง ไทรบุรี พัทลุง ตรัง ชุมพร บันทายสมอ สงขลา ตะกั่วป่าและกระบุรี เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจ ปรากฏว่าในเกาะชวาและสุมาตราได้เกิดอาณาจักรใหม่ขึ้นเรียกว่า อาณาจักรมัชปาหิต บังเกิดความเจริญรุ่งเรืองสามารถแผ่อิทธิพลไปถึงอาหรับและอินเดีย ปรากฏว่ามีชาวอาหรับและอินเดีย ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้เข้ามาติดต่อกับค้าขาย และทำการเผยแพร่ศาสนาด้วยในคราวเดียวกัน ประมาณปี พ.ศ. 1980 ชาวอาหรับและอินเดียได้นำศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ที่เมืองสิงคโปร์ มะละกา กลันตัน ไทรบุรี และเมืองปัตตานี (อุทัย หิรัญโต, 2521)

อาลี เสือสมิง (2554: ออนไลน์) กล่าวไว้ว่า ก่อนหน้าที่ศาสนาอิสลามจะเผยแผ่เข้ามายังปัตตานีนั้นพลเมืองและราชสำนักของปัตตานีนับถือในศาสนาฮินดู-พราหมณ์และศาสนาพุทธนิกายมหายาน โดยมีชาวอินเดียเป็นผู้นำเข้ามาเผยแผ่ ต่อมาภายหลังเมื่อศาสนาอิสลามเผยแผ่เข้ามายังปัตตานี พลเมืองมลายูจึงเข้ารับอิสลาม ทำให้ในดินแดนปัตตานีมีทั้งมลายูมุสลิมและมลายูพุทธศาสนาอิสลามเป็นที่ยอมรับของชาวมลายูมาก่อนหน้าการเข้ารับอิสลามของราชสำนักปัตตานีเป็นเวลาหลายร้อยปี ครั้นถึงราวปีค.ศ. 1457 พญาตู่ นักปา อินทिरา มหาวังสาและเหล่าบรรดาอำมาตย์มนตรี แม่ทัพนายกอง รวมถึงพระโอรสและพระธิดาก็เข้ารับอิสลามอย่างเป็นทางการด้วยการเชิญชวนของซัยค์ ซาอีด

ปัตตานีจึงกลายเป็นรัฐอิสลามนับแต่บัดนั้น โดยถูกเรียกขานว่า “ปาตานีดารุสสลาม” มีการรับรูปแบบการปกครองของอิสลามมาใช้ในการปกครองบ้านเมือง โดยถือเอาคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นธรรมนูญการปกครอง และอัลฮะดีษ เป็นแนวปฏิบัติในวิถีชีวิต มีผู้รู้ในศาสนาอิสลามเป็นที่ปรึกษาทางศาสนาและกฎหมายอิสลาม(ชะรีอะฮ์) ในส่วนของซัยค์ซาอีดนั้นนักวิชาการบาง

ท่านเรียกตำแหน่งของท่านว่า “**ชัยคุลอิสลาม**” ทำหน้าที่วินิจฉัย (FATWA) ปัญหาทางศาสนาอิสลามในราชอาณาจักรปาตานีอีกด้วย

ชาวมลายุมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของตนเองค่อนข้างสูง โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ”ความเป็นปัตตานี” (สุภาค์พรรณ ตั้งตรงไพโรจน์: 2552) แม้ว่าคนส่วนใหญ่อาจไม่มีหลักฐานทางเอกสารและไม่สามารถระบุถึงที่มาได้อย่างเป็นทางการ แต่ก็มีเรื่องและเหตุการณ์ต่างๆ สถานที่ โบราณสถาน และบุคคลในประวัติศาสตร์ของปัตตานีมากมาย ที่อยู่ในความทรงจำและสำนึกของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยแสดงออกมาในรูปของตำนาน เรื่องเล่า คติชาวบ้าน และสัญลักษณ์ เช่น ประวัติศาสตร์ก่อตั้งเมืองปัตตานี เรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านกรือเซะ ซึ่งเป็นสถานที่หลอมปืนใหญ่ปัตตานี เป็นต้น

อารยธรรมมลายูบ่อยครั้งที่ถูกหมายรวมอย่างเดียวกันกับอารยธรรมอิสลาม คล้ายๆกับเป็นสองสิ่งที่เหมาะสมกันที่ไม่สามารถจะแยกออกจากกัน เพราะเป็นที่รับรู้ทั่วไปว่าชนชาวมลายูนั้นนับถือศาสนาอิสลามมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว ภูมิภาคมลายู (Nusantara) หรือแม่เฒ่าตะวันออกเฉียงใต้นั้น ตั้งแต่เดิมเป็นอาณานิคมที่รับเอาอิทธิพลของศาสนาฮินดูและพุทธ จากการเข้ามาของอิสลาม ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงบริเวณนี้ กลายเป็นศูนย์กลางเผยแพร่อิสลาม นักประวัติศาสตร์จำนวนมากมีความเห็นว่าการกำเนิดขึ้นมาของอารยธรรมมลายูนั้นดำเนินควบคู่กับการขยายของอิสลามในภูมิภาคนี้

กล่าวโดยสรุปแล้ว การเป็นอิสลามของปัตตานีดำรงสละมจึงมิได้เกิดขึ้นแบบเบ็ดเสร็จและสมบูรณ์นับแต่การเข้ารับอิสลามของปฐมกษัตริย์แห่งศรีมหาวังสา (ซุลต่าน อิสมาอิล ซาฮู) อย่างที่เข้าใจ แต่ค่อย ๆ มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นรัฐอิสลามอย่างค่อยเป็นค่อยไป พร้อมๆกับการแผ่ขยายของศาสนาอิสลามในพื้นที่นี้ จนในระยหลังรัฐไทยได้เข้ามาปกครองและแบ่งหัวเมืองปัตตานีเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลาและสตูล จนถึงปัจจุบัน

3. วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่นิยมนับถือตามแนวความคิดของอิหม่ามซาฟีอี¹ อุดมการณ์ของศาสนาอิสลาม มีความหมายให้มุสลิมบรรลุถึงการมีชีวิตนรินทร์ในปรโลก(อาคีเราะห์) แนวทางที่จะนำไปสู่จุดหมายศาสนาอิสลาม จึงเน้นในเรื่องการปฏิบัติตนตามข้อบัญญัติของศาสนาอย่างเคร่งครัด (ประทีป ฉัตรสุภาวงศ์, 2551: 58)

¹ อิหม่ามซาฟีอี มีชื่อเต็มว่า อบูอับดุลลอฮ์ มุฮัมมัด อิบน์ อิดริส อิบน์ อัล-อับบาส อัล-ซาฟีอี เกิดตรงกับวันที่อูหะนีพะฮะฮ์เสียชีวิต ค.ศ. 767 (ฮ . ศ . 150) ที่มอสซุสซุในเทศปาเลสไตน์ ท่านอิหม่ามซาฟีอี สิ้นชีวิตในปีค.ศ. 820 (ฮ.ศ. 204) รวมอายุได้ 54 ปี แนวนิติศาสตร์ของเขามีผู้ดำเนินตามเป็นจำนวนมาก จนก่อตัวเป็นสำนักนิติศาสตร์สำคัญ เรียกว่า *มัซฮับ ซาฟีอี* ซึ่งได้รับความนิยมมากในแถบประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศเยเมน บางส่วนของประเทศอียิปต์ ภาคใต้ของอินเดีย และแอฟริกาตะวันออก [Islam.in.th, 2554: ออนไลน์]

ศาสนาอิสลามมีลักษณะแตกต่างจากศาสนาอื่นอยู่หลายประการ ประการที่สำคัญคือ เป็นศาสนาที่มีบทกำหนด ความเชื่อและปฏิบัติทุกแง่มุม มีคำสอนเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ จริยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ ฯ มีคำสอนทั้งในระดับนโยบายทั่วไป และในระดับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีคำสอนเกี่ยวกับโลกหน้า และโลกนี้อย่างสมบูรณ์ สรุปลแล้วแทบจะเรียกได้ว่า ไม่มีพฤติกรรมใด หรือแนวความคิดใดของมนุษย์ ที่จะพ้นขอบข่ายของศาสนาอิสลาม(อารง สุทธศาสตร์ , 2519: 132)

อัลลอฮ์ได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาจากหลายชนเผ่า หลายเชื้อชาติศาสนา เพื่อที่จะให้มนุษย์ได้รู้จักกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่อยู่บนโลกใบนี้ได้อย่างเกื้อกูลกัน อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

โอ้มนุษย์ชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้ามีเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นหมู่เหล่า เผ่าและตระกูล เพื่อที่พวกเจ้าจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ อัลลอฮ์นั้น คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

(49: 13)¹

บทบัญญัติข้างต้นบ่งบอกถึงหัวใจของการสร้างมนุษย์ คือ พระเจ้าสร้าง ความแตกต่างทั้งมวลสำหรับมนุษยชาติมาเพื่อให้เราทำความรู้จัก ทำความเข้าใจ เรียนรู้ความแตกต่างที่สวຍงาม ที่มาจากความเมตตาของพระองค์ "การรู้จักและเรียนรู้ความหลากหลาย" จึงเป็น เรื่องหลักของวัฒนธรรมทุกวัฒนธรรม ส่วนในเรื่องของรายละเอียดปลีกย่อยเป็นความแตกต่างของแต่ละกลุ่มชนที่วัฒนธรรมอาจได้รับอิทธิพลมาจาก ความเชื่อ ความศรัทธา วิถีคิด ภูมิปัญญาและลักษณะเฉพาะของความเป็นท้องถิ่นนั้นๆ

ที่สำคัญทั้งสองบทบัญญัติข้างต้น พระผู้เป็นพระเจ้าไม่ได้กล่าวถึงเพียงเพื่อ "มวลมุสลิม" เท่านั้น แต่กล่าวถึง "มวลมนุษยชาติ" ทั้งหมดในการยอมรับในความหลากหลายในการอยู่ร่วมกัน บทบัญญัติข้างต้นประทานลงมาเพื่อ "เรา" ทั้งหมด จะได้เรียนรู้ การทำความรู้จัก เข้าใจ ตระหนักและยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย ทั้งทางด้านเพศ หมู่ เหล่า เผ่า ตระกูล รวมทั้งความต่างทั้งชาติและศาสนา เพื่อมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และเกิดการยอมรับในการไม่เหมือนกัน ความหลากหลายในแนวทางการดำเนินชีวิต

อารง สุทธศาสตร์(2519: 132) กล่าวไว้ว่า "วัฒนธรรมอิสลาม" หมายถึง การดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพฤติกรรม (แนวปฏิบัติ) ของมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งล้วนมีส่วนผูกพันกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามอย่างใกล้ชิด เนื้อหาของวัฒนธรรมอิสลามแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งมีการระบุแน่นอนตายตัวไว้ เป็นกฎข้อบังคับ เช่น การนมัสการหรือการละหมาดวันละ 5 เวลา, การถือศีลอด(ปอซอ)ในเดือนรอมฎอน

¹ 49: 13 หมายถึง คัมภีร์อัลกุรอาน ในบทที่ 41 โองการที่ 43

การต้องไปจารึกแสงบุญที่เรียกว่า ฮัจญ์ ณ นคร เมกกะหรืออย่างน้อย 1 ครั้งในชีวิต หรือ การที่มุสลิมต้องรับประทานอาหารที่ "ฮาลาล"¹ เท่านั้น เป็นต้น

2. วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งมักจะระบุไว้กว้าง ๆ หรือไม่ระบุเลยทั้งจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านศาสดา แต่ให้มุสลิมใช้วิจารณญาณเอาเองว่าสิ่งไหนควรไม่ควรเลือกปฏิบัติ เช่น การเลือกอาชีพ เลือกที่พำนักอาศัย การเลือกระบบการศึกษา เลือกลักษณะการให้ความช่วยเหลือ การเลือกสวมอาภรณ์สีสัน รูปแบบต่างๆที่เหมาะสมกับภูมิประเทศและวิถีชีวิตความเป็นท้องถิ่น โดยจะต้องอยู่ในหลักการที่ศาสนาอิสลามให้การยอมรับ เป็นต้น (อารง สุทธาศาสตร์ , 2525)

ถ้าจะกล่าวเฉพาะวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้โดยเฉพาะการละหมาดนั้น ทักษะของอิสลามมองว่า หากมุสลิมคนใดขาดการละหมาด ความเป็นมุสลิมของเขาก็จะบกพร่องไปทันที อันนี้ทำให้เพื่อนต่างศาสนาที่นับถือศาสนาต่างจากมุสลิมหรือรัฐบาล จะต้องทำความเข้าใจและอำนวยความสะดวกในเรื่องของเวลาระหว่างทำงาน และสถานที่ ที่สะอาด เพื่อเขาสามารถปฏิบัติได้ตามความเชื่อและศรัทธา

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับการ สืบสาน เรียนรู้ สืบทอด ส่งต่อ บ่มเพาะและงอกเงย ในหมู่เหล่ามุสลิมผู้ศรัทธา ที่มาจากหลักการในศาสนาอิสลาม ที่ถูกประทานลงมาในรูปแบบของการดำเนินชีวิต พระเจ้าในศาสนาอิสลาม ได้กำหนดหลักศรัทธาและหลักการปฏิบัติ ได้อย่างครอบคลุมในทุกเรื่อง เริ่มตั้งแต่ มนุษย์อยู่ในท้องแม่ การใช้ชีวิตในขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก จนถึงเวลาที่มนุษย์ได้รับการพิจารณาผลการใช้ชีวิตหลังความตายในหลุมฝังศพ

อิสลามกำหนดรายละเอียดตลอดทั้ง 24 ชั่วโมงของการใช้ชีวิต อิสลามเสนอรูปแบบหรือแนวทางที่ดีเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติตาม แล้วจะก่อให้เกิดความสันติในการอยู่ร่วมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกอากัปกิริยาในชีวิตของมุสลิมที่ศรัทธาที่แท้จริง จึงผูกโยงอยู่กับวิถีชีวิตที่อิสลามกำหนด

¹ คำว่า "ฮาลาล" เป็นคำภาษาอาหรับมีความหมายทั่วไปว่า อนุมัติ เมื่อนำมาใช้ในทางศาสนา จะมีความหมายว่า สิ่งที่ศาสนานอนุมัติ (เช่นอนุมัติให้กิน อนุมัติให้ดื่ม อนุมัติให้ทำ อนุมัติให้ใช้สอย เป็นต้น) "ฮาลาล" เป็นคำที่มีความหมายตรงข้ามกับคำว่า "ฮารอม" ที่มีความหมายทั่วไปว่า ห้าม และเมื่อนำมาใช้ในทางศาสนาจะมีความหมายว่า สิ่งที่ศาสนาห้าม การอนุมัติสิ่งใด หรือการห้ามสิ่งใดในศาสนาอิสลามเป็นประกาศิตที่มาจากอัลเลาะห์ผู้เป็นเจ้า และมาจากศาสนทูตของพระองค์เท่านั้น ตัวอย่าง อาหารที่ต้องห้ามสามารถที่จะจำแนกรายละเอียดออกได้เป็นสิบประเภทดังนี้ 1. สิ่งแรกของอาหารต้องห้ามที่กุรอานกล่าวถึงเกี่ยวกับเนื้อของ "ซากสัตว์" 2. ข้อห้ามประการที่สองก็คือเลือด 3. เนื้อหมู 4. อาหารประเภทที่สี่คือ สัตว์ที่ถูกพลีให้แก่สิ่งอื่นจากอัลเลาะห์ 5. ที่ถูกรัดคอตาย หมายถึงสัตว์ที่ถูกรัดคอตายด้วยเชือก หรือด้วยวิธีการอย่างใดที่ทำให้หายใจไม่ออก 6. ที่ถูกตีจนตาย หมายถึงสัตว์ที่ถูกตีด้วยของหนักหรือวัตถุใด ๆ จนตาย 7. ที่ตกมาตาย 8. ที่ถูกขวิดตาย 9. ที่ถูกสัตว์ป่ากิน 10. ก็คือสัตว์ที่ถูกเชือดบูชาเทวรูปต่างๆ นอกจากเนื้อสัตว์ต้องห้ามที่กล่าวมาแล้วศาสนาอิสลามยังห้ามสุรา สิ่งที่ทำให้มึนเมาและทำให้ขาดสติทุกประเภท ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม และห้ามนำมาเป็นส่วนผสมในอาหาร (สถาบันมาตรฐานฮาลาลแห่งประเทศไทย, 2554: ออนไลน์)

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทั้งความเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่น คือ มีเฉพาะที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น และมีวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะร่วมของวัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้ ถูกผลิตและแสดงมาในลักษณะของ ภาษา ศาสนา กติกาการอยู่ร่วมกัน การดำเนินชีวิต อาชีพ การศึกษา อาหาร การละเล่น ศิลปะ ประเพณี วรรณคดี ประดิษฐ์กรรมและการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ทางสังคม เป็นต้น

วัฒนธรรมของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความหลากหลาย และมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของโลกและทางธรรม ทั้งหลักปฏิบัติและหลักศรัทธารวมเข้าด้วยกัน คนในพื้นที่สามจังหวัดมี วัฒนธรรมชุมชนที่เป็น "อัตลักษณ์เฉพาะ" ที่มักเรียกกันว่า วัฒนธรรมแข็ง คือ ปรับเปลี่ยนยากและมีความยึดติดสูง เช่น วัฒนธรรมการเลือกผู้นำ (ทั้งตัวแทนชุมชน ที่เป็นผู้นำทางศาสนาและทางการปกครอง) บางชุมชนใช้วิธีการที่เรียกว่า "ซุร่อ" (การหารือ)

การได้มาซึ่งผู้นำ ที่อาจจะต่างจากระบบลงคะแนนกาบบาทรายชื่อ ที่เหมือนการเลือกตั้งทั่วไปของไทย ซึ่งสำหรับคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว อาจมีเนื้อหาสาระที่ต่างออกไป อีกทั้งมารยาทในการเลือกตั้งของชุมชนอาจรวมถึง การเสนอตัวแทนเข้าไปทำงานส่วนรวม ในบางชุมชน "วัฒนธรรมการเลือกผู้นำ" จะส่งผลต่อการให้เกียรติผู้นำ การยอมรับและให้การเคารพ ดูแล รวมทั้งการมอบสิทธิ์ในการตัดสินใจขาดข้อวินิจฉัยทางศาสนา

วัฒนธรรมชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะครอบคลุมทั้งวัฒนธรรมด้านภาษา การสื่อสาร การอาชีพ การค้าการลงทุน การหารายได้ วัฒนธรรมเรื่องวิถีชีวิต ศาสนา การเกิด การตาย วัฒนธรรมที่เกิดจากวันสำคัญตามเทศกาล เช่น วันศุกร์ เทศกาล"รายอปอซอ" เทศกาล" รายอฮายี" วัฒนธรรมเรื่องอาหารและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์เรื่องเพศ/วัย ชาย/หญิง เด็ก/ผู้ใหญ่/คนชรา วัฒนธรรมในเรื่องของวิธีการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ทั้งเรื่องครอบครัวรวมรดก และผลประโยชน์ร่วมต่างๆ รวมถึงวัฒนธรรมที่มักถูกทำให้เข้าใจผิด จากเพื่อนต่าง ศาสนิก คือ การที่มุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึงสี่คน โดยไม่ได้เรียนรู้ถึง ความสามารถด้านศักยภาพ กฎเกณฑ์และการให้ความยุติธรรม ต่อไปนี้คือ ตัวอย่างบางส่วนของวัฒนธรรมชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับภาษาและระบบการศึกษา วัฒนธรรมด้านภาษาของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากจะสื่อสารกันด้วยภาษาพูดภาษาไทยแล้ว ยังมีการใช้ภาษาพูดที่เป็นภาษามลายูที่เรียกว่า "ภาษามาเลย์/ภาษามลายู" หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่า"ภาษายาวี" ทั้งที่เป็นภาษามลายูถิ่นและภาษามลายูกลาง เป็นหลัก

ในส่วนภาษาเขียนนอกจากเขียนภาษาไทยแล้ว ยังมีภาษาเขียนในท้องถิ่น ทั้งภาษามลายูกลางและมลายูถิ่นปัตตานี ในสองลักษณะคือ ภาษายาวี (ภาษามลายูที่ใช้เขียนด้วยตัวอักษรภาษาอาหรับ)ภาษารูมี (ภาษามลายูที่ใช้เขียนด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ)

ส่วนการเรียกตนเองของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในระดับชาวบ้านมักนิยมเรียกตนเองว่า "ออแซนยา" ซึ่งหมายถึง (คนมลายู) มากกว่าจะเรียกตัวเองว่า "ออแซอิสแล" (คนอิสลาม) แต่กลับไม่นิยมเรียกตนเองในภาษามลายูว่า "ออแซมุสลิม"(คนมุสลิม) ส่วนผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนา

อิสลามจะถูกเรียกว่า "มาโชะนายู" (เข้ารับมลายู) มากกว่าที่จะเรียกว่า "มาโชะอิสแล" (เข้ารับอิสลาม) ซึ่งควรจะเรียกชื่ออย่างหลัง จึงจะถูกต้องตามหลักวิชาการ ตัวอย่างข้างต้น เป็นเหตุผล ที่มาของความเคยชินของคนในท้องถิ่นที่ใช้ภาษาพูดในของระดับชาวบ้าน ที่อาจจะไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

ส่วนระบบการศึกษาในพื้นที่ นอกจากจะมีระบบการศึกษาภาคสามัญทั่วไป (ซึ่งหมายถึง อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา) ในท้องถิ่นยังมีระบบการศึกษาภาคศาสนาที่เรียกว่า ระบบตาดีกา (ระดับอนุบาลเด็กเล็ก) ระบบซ็อลเกอะฮะ (เรียนศาสนาในระดับประถม เรียนหลังเลิกเรียนภาคสามัญในวันธรรมดา หรือเรียนเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์แล้วแต่ชุมชน) ระบบปอเนาะ (เรียนได้ตลอดชีวิต)

ระบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งแบ่งการศึกษาศาสนาออกเป็นสามระดับ ระดับอิมติดาอียะห์ (ชั้น 1-4) ระดับมุตาวัซซิติเตาะห์ (ชั้น 5-7) และระดับชานาวิยะห์ (ชั้น 8-10) โดยศึกษาควบคู่ไปกับวิชาสามัญในระดับมัธยมศึกษา(ม. 1-6) และสุดท้ายคือ ระดับกุลลิยะฮะ คือ ระดับคณะของวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เช่น วิทยาลัยอิสลามศึกษาหรือวิทยาลัยอิสลามยะลา เป็นต้น

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการเกิด ด้วยศาสนาและวัฒนธรรมของชาวมุสลิม จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดยะลา บัตตานีและนราธิวาส รวมถึงภาคใต้ตอนบนคือ สงขลา สตูล มักจะมีวัฒนธรรม ที่สืบเนื่องมาจากการการเกิดของบุตรที่คล้ายคลึงกัน โดย วิธีการปฏิบัติกับเด็กแรกเกิด เช่น พิธีโกนผมไฟ การตั้งชื่อ(ทั้งไทยและอาหรับ บางครอบครัวใช้ภาษาอาหรับอย่างเดียว) และการเชือดสัตว์ (อาเก้เกอะฮะ) พลีสัตว์เพื่อรับขวัญเด็ก รวมถึง เพลงกล่อมเด็กทั้งภาษาอาหรับและภาษามลายูถิ่น

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการตาย จากเรื่องความเชื่อและการปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิมในพื้นที่นั้น พบว่า มีพิธีการปฏิบัติแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. สิ่งที่เป็นพิธีกรรมที่ฝ่ายใดก็ได้แก่ การอาบน้ำคนตาย (อาจจะมียารละลายเปียดย่อยที่ต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น เช่น การใช้เครื่องหอมผสมน้ำที่ใช้อาบเพื่อดับกลิ่นมัยยิตอาจต่างกันบ้าง ระหว่าง พิมเสน ใบพุทรา การบูร) การห่อมัยยิต(ศพ) การละหมาดญานาซะหุที่มีมัยยิตและการฝังมัยยิตที่ กุโบร์¹

2. เป็นประเพณีปฏิบัติประจำท้องถิ่นที่มีความคลุมเครือในหลักการอิสลาม มีทั้งผู้ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติ เช่น การอ่านตะละเก็นตุที่ปากหลุมฝังคนตาย การแจกเงินให้กับผู้มาร่วมละหมาดญานาซะหุ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย เป็นต้น

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดเกี่ยวข้องกับการแต่งกาย เป็นวัฒนธรรมสำคัญที่อิสลามกำหนดรูปแบบของการแต่งกายที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับมุสลิม ทั้งชายและหญิง ซึ่งมีทั้งข้อพึงปฏิบัติและข้อพึงละเว้น ทำให้สามารถชี้ได้ชัดว่าการแต่งกายของมุสลิม ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใดก็ต้องมีการแต่งกายใน

¹ มัยยิต หมายถึงศพที่ถูกชำระล้างทำความสะอาดตามหลักการทางศาสนาอิสลาม กุโบร์ หมายถึง สุสานฝังศพของชาวมุสลิม

รูปแบบที่เป็นไปตามหลักศาสนา เช่น การคลุมฮิญาบ ของสตรีเป็นเพราะคำสอนของศาสนาที่กำหนดให้สตรีต้องปกปิดอวัยวะทุกส่วนของร่างกายให้มิดชิดยกเว้น ใบหน้าและมือเท่านั้น ซึ่งเป็น การห้ามอวดสัดส่วนของร่างกายหรือแม้แต่การสวมชุดว่ายน้ำในที่สาธารณะที่มีทั้งชายและหญิง การ ห้ามเพศชายสวมใส่เสื้อผ้าที่ทำจากไหมและทองคำ รวมทั้งการที่ต้องปกปิดระหว่างสะดือถึงหัวเข่า เป็นต้น

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวิถีปฏิบัติเรื่องการแต่งงานที่เป็นไปตามหลักคำสอนของอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ พิธีการ นิกอฮ์ หรือ นิกะหฺ (อาจจะจัดขึ้นที่บ้านเจ้าสาวหรือบ้านเจ้าบ่าว) ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการแต่งงานที่ ศาสนากำหนด บางท้องถิ่นยังมีลักษณะ การตั้งขบวนแห่ขันหมาก จะมีเครื่องขันหมาก เช่น ข้าว เหนียวเหลือง ไข่ต้ม ไก่ย่าง ตามประเพณีปฏิบัติ และมีงานจัดเลี้ยงในแบบมลายู ที่ชาวบ้านเรียกกัน ว่า "มาแกปูละ" "กินเหนียว" บางที่นิยมเรียกในภาษาอาหรับว่า "งานวาสิมะห์" ซึ่งหมายถึงงานฉลอง สมรสเช่นกัน ในระยะหลังมีการส่งเสริมให้มีการประกอบพิธีต่าง ๆ ข้างต้น ทั้งที่บ้านและที่มัสยิดมากขึ้น

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับอาหาร การทำอาหารตำหรับมลายู เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของเหล่าบรรดามุสลิมะห์(สตรีมุสลิม)ที่เป็นการเรียนรู้อิสลามจากรุ่นสู่รุ่น อาหารส่วนใหญ่ใน สำหรับอาหารของมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากอาหารไทยทั่วไป เช่น แกงส้ม ซุป และ ผัดผักรวบรวมแล้ว อาหารมลายูมุสลิมมักจะเน้นผัก เครื่องเทศ กระเทียม และอาหารทะเลจำพวกปลา อาทิ อีแกง(ปลา)ปิจิ, น้ำบูดู, ซาหม่าอีแก(พริกปลา), ซอเลาะลาดอ(พริกหยวกยัดไส้), อาแยกอและ(ไก่ย่างกอ และ), ซาเตดดาฆิง(สะเต๊ะเนื้อ) นาซิกกาแปะ(ข้าวทับ) , รอยะฮะฮ, ตาแป(ข้าวหมัก) และประเพณีการ กวนข้าวอาซุร(ข้าวกวน ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในเดือนแรกตามปฏิทินอาหรับ) เป็นต้น

วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นและการประติษฐ์ เช่น มะโย่ง ดิเกฮูลู ดิเกบา เฆาะ การรำรองเง็ง ศิลปะการป้องกันตัว ลีละ การประติษฐ์กริช การวาดลวดลายบนเรือกอละและ และ ประติษฐ์เรือกอละจำลอง การสานเสื่อกระจูด เป็นต้น

ตอนที่ 3 สถาบันการศึกษาที่จัดตามวิถีชีวิตของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสังคมมุสลิมจารีตอนุรักษนิยม มีความเคร่งครัดต่อการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นธรรมเนียมในการดำเนินชีวิตมากกว่ามุสลิมที่อยู่ตามภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ทั้งปรัชญาการดำรงชีวิต การดำเนินชีวิตประจำวัน ความรู้สึก ภาษาพูดและการแต่งกาย วิถีชีวิตของชาวมุสลิมในสามจังหวัดเหล่านี้ผูกพันอยู่กับการเรียนศาสนาอิสลามตลอดชีวิต เพราะยึดมั่นตามหลักการของศาสนา ซึ่งมีข้อบังคับให้มุสลิมทุกคนต้องเรียนรู้ศาสนาตั้งแต่เกิดจนสิ้นลมหายใจ เพื่อจะได้ประกอบศาสนกิจในชีวิตประจำวันด้วยตนเองอย่างถูกต้อง สถาบันในการศึกษาเล่าเรียนศาสนาแต่ดั้งเดิม นอกจากสถาบันครอบครัวก็คือ "มัสยิดและปอเนาะ" (ศิริลักษณ์ มโนรมย์, 2548)

“มัสยิด” เป็นสถานที่สำหรับมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีการละหมาดวันศุกร์เป็นประจำและเป็นสถานที่ให้การศึกษา อบรมศาสนาอิสลาม และจริยธรรม ตลอดจนการจัดกิจกรรมด้านศาสนาและประเพณีอันดีงามของผู้ถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเรียกว่า ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด ปัจจุบัน เรียกว่า ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด หรือประชาชนทั่วไปนิยมเรียกกันว่า “ตาดีกา”

“ตาดีกา” เป็นคำย่อของภาษามลายู มาจากคำว่า ตามัน แปลว่าสถานที่ ดีดิกกัน แปลว่าอบรม เลี้ยงดู กาเนาะ แปลว่า เด็กเล็กๆ คำว่า “ตาดีกา” หมายถึง สถานที่เลี้ยงดูอบรมจริยธรรมให้แก่เด็ก ๆ

ผู้ศึกษาเล่าเรียนในตาดีกา หรือ ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดเป็นนักเรียนที่มีอายุตั้งแต่ 6 ขวบขึ้นไป หรือกำลังเรียนในระดับประถมศึกษาที่พ่อแม่จะส่งไปเรียนศาสนาเพื่อหวังที่จะให้บุตรหลานปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้องเคร่งครัด นักเรียนระดับประถมศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จะเรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ซึ่งมีการสอนศาสนาอิสลามอยู่บ้างแล้วแต่เรียนไม่มากนัก และที่สอนอยู่ก็จะสอนเป็นภาษาไทย โดยครูอัตราจ้างที่จบการศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษา ใช้เวลาสัปดาห์ละ 1 – 2 ชั่วโมง แต่ผู้ปกครองต้องการอนุรักษ์การใช้ภาษามลายู และต้องการให้เรียนมากกว่าที่โรงเรียนรัฐบาลจัดสอนอยู่ จึงนิยมที่จะให้บุตรหลานไปเรียนศาสนาที่มัสยิด โดยแต่ละแห่งจะเปิดสอนในเวลาต่าง ๆ กัน บางแห่งสอนเฉพาะวันเสาร์ – อาทิตย์ ผู้สอนในตาดีกา เรียกว่า เจ๊ะชู สอนโดยใช้ภาษามลายู แต่เดิมไม่มีหลักสูตร แต่เจ๊ะชูจะสอนตามความรู้ด้านศาสนาของแต่ละคน ปัจจุบันได้มีการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูฮ์อินประจำมัสยิด พ.ศ. 2548 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

ครูหรือเจ๊ะชู ที่สอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดหรือตาดีกา จะต้องมีความรู้ด้านศาสนาอิสลามตามหลักสูตรอิสลามศึกษา โดยการเลือกสรรของโต๊ะอิหม่ามประจำแต่ละมัสยิด และเป็นผู้ที่ชุมชนยอมรับ ครูเหล่านี้ได้รับค่าตอบแทนในอัตราที่ต่ำมากขึ้นอยู่กับรายได้ของแต่ละมัสยิด บางแห่งจ่ายค่าตอบแทนให้ครูวันละ 50 – 80 บาท เฉลี่ยแล้วครูจะได้รับค่าตอบแทนเดือนละประมาณ 2,000 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่น้อยมากเมื่อเทียบกับอัตราค่าครองชีพในปัจจุบัน

ในปัจจุบันมีศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด หรือตาดีกา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 1,857 แห่ง มีจำนวนนักเรียน 189,711 คน และจำนวนครู 9,846 คน (ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2553: ออนไลน์) ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2549 คณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงมหาดไทยโอนให้กระทรวงศึกษาธิการกำกับดูแล ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานการจัดการศึกษาทั้งในโรงเรียนประถมศึกษากับศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดหรือตาดีกา ให้เอื้อต่อกันและเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนมากที่สุด (ศิริลักษณ์ มโนรมย์, 2548)

ปอเนาะ

“ปอเนาะ” เป็นคำเพี้ยนมาจาก “ปอนต็อก” (Pondok) ซึ่งเป็นภาษามลายูกลางที่เพี้ยนมาจากคำว่า “ฟุนต็อก” (Fondok) ในภาษาอาหรับอีกทีหนึ่ง มีความหมายว่า บ้านหลังเล็กๆ มีลักษณะคล้ายกระท่อม หรือกระท้อบ สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ โดยใช้วัสดุติดพื้นที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่มาทำเป็นฝาบ้าน หลังคามุงด้วยใบมะพร้าวหรือใบจาก เป็นต้น ความหมายดังกล่าวนี้ได้สะท้อนสภาพและลักษณะของสถาบันการศึกษารูปแบบนี้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากปอเนาะเป็นโรงเรียนที่มีลักษณะของการอยู่ประจำหรือโรงเรียนกิน – นอน

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ฉบับทักษิณคดีศึกษา ได้มีการบันทึกความเป็นมาของปอเนาะไว้ว่า เชื่อกันว่า ปอเนาะ เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอียิปต์แล้วแพร่เข้ามาสู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ประเทศมาเลเซียก่อน ต่อมาจึงแพร่เข้าสู่ทางตอนใต้ของประเทศไทยในสมัยอยุธยา โดยเริ่มที่เมืองปัตตานีเป็นแห่งแรกแล้วจึงขยายไปพื้นที่อื่น ในอดีตปอเนาะของเมืองปัตตานีมีความรุ่งเรืองมาก นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านศาสนาอิสลาม เพราะมีนักศึกษาจากประเทศต่างๆ ในแถบเอเชีย เช่น ประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา และพม่า เป็นต้น เข้าศึกษาศาสนาอิสลามในปอเนาะเมืองปัตตานี ปอเนาะจึงได้มีการก่อตั้งขึ้นมากมายและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และได้ผลิตนักวิชาการด้านศาสนาที่มีคุณภาพออกมารับใช้สังคมมากมาย

ในอดีต การเรียนการสอนตามระบบปอเนาะไม่มีสถานที่ที่ชัดเจน การเรียนการสอนอาศัยบ้านของผู้รู้หรือ “โต๊ะครู” หรือ “โต๊ะฆูรู” บ้าง มัสยิดบ้าง ตามบาลัยหรือบันลาชะ(ศาลา) บ้าง แล้วแต่ความสะดวกของชุมชน เมื่อมีผู้สนใจเข้ามาเรียนมากขึ้นทำให้สถานที่ดังกล่าวและที่พักของนักเรียนหรือ “โต๊ะปาเก” คับแคบ โต๊ะครูและชาวบ้าน (รวมทั้งผู้ปกครองในหลายกรณี) จึงต้องสร้างเรือนไม้เล็กๆ (ปอเนาะ) ไว้สำหรับเป็นที่พักอาศัย เรือนไม้หรือกระท่อมดังกล่าวอาจสร้างขึ้นในบริเวณบ้านหรือใกล้ๆ กับบ้านของโต๊ะครู โดยทั่วไปแล้ว กระท่อมที่พักของนักเรียนมักจะปลูกเรียงรายติดกันเป็นแนวยาว กระท่อมนั้นมีขนาดประมาณ 3x3 เมตร แต่ละห้องพักได้ 2 – 3 คน ภายในห้องไม่มีอุปกรณ์หรือเครื่องอำนวยความสะดวกอะไรมาก มีเพียงอุปกรณ์ทำอาหารง่ายๆ (เช่น กระทะ และหม้อ เป็นต้น) ที่นอน เสื่อ และตำราที่นักเรียนแต่ละคนเตรียมมา สมาชิกในแต่ละกระท่อมต้องทำอาหารเอง โดยอาจร่วมลงเงินกับเพื่อนซื้อกับข้าว และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันตามความถนัด มีห้องน้ำรวม และบ่อน้ำสำหรับอาบน้ำและทำความสะอาด สำหรับสถานที่เรียนและที่พักของผู้หญิงและผู้ชายจะแยกออกจากกันอย่างชัดเจน โดยที่ผู้ชายไม่สามารถล่องลำเข้าไปในอาณาบริเวณของผู้หญิงได้ เขตในการปกครองดูแลนักเรียนในปอเนาะสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 เขต คือ 1)เขตผู้ชาย 2) เขตผู้หญิง และ 3)เขตครอบครัวซึ่งเป็นเขตของนักเรียนที่มีครอบครัวแล้ว ในแต่ละเขตจะแบ่งการปกครองเป็นเขตย่อยๆ อีก เช่น ในเขตผู้ชายจะมีหัวหน้าเขตย่อยๆ อีก เพื่อความใกล้ชิดและความทั่วถึงในการดูแล โดยหัวหน้าเขต คือ รุ่นพี่ที่มีความรับผิดชอบและได้รับความไว้วางใจจากโต๊ะครู

นักเรียนของปอเนาะส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไปและมักเป็นผู้เรียนจบในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ประมาณร้อยละ 80 ของนักเรียนนั้นเป็นคนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วน

ที่เหลือนั้นเป็นนักเรียนที่มาจากพื้นที่อื่นและในบางแห่งอาจมีนักเรียนที่มาจากต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย การแต่งกายของนักเรียนชายสวมหมวกขาว (กอปิเยาะวี) และใส่เสื้อแขนยาวนุ่งโสร่ง หรือ บางครั้งสวมเสื้อโตนแขนยาว (เสื้อแขนยาวและตัวยาวถึงตาตุ่ม) ส่วนการแต่งกายของนักเรียนหญิง จะคลุมฮิญาบ (ผ้าคลุมผมที่ปิดเลยหน้าอก) สวมเสื้อผ่ามิดชิด

การเรียนในปอเนาะนั้นถือได้ว่าเป็นการเรียนที่ยึดหลักความศรัทธาและความเคารพนับถือ เป็นสำคัญ กล่าวคือศรัทธาในศาสนาอิสลามและเคารพนับถือในตัวครูผู้สอนหรือ “โตะครู” โตะครู ท่านใดที่ได้รับความเคารพจากชาวบ้านหรือชุมชนมาก ปอเนาะของโตะครูนั้นก็ได้รับความนิยมน่าก่อนข้างสูง ในหลายกรณีมักมีนักเรียนจากต่างถิ่นมาสมัครขอเรียนในปอเนาะที่ชาวบ้านเชื่อว่ามี ความเป็นเลิศทางศาสนา โดยปกติแล้ว ในการจัดตั้งปอเนาะนั้นมักดำเนินการโดยตัวโตะครูผ่านการ สนับสนุนของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการจัดการเรียนการสอนตามหลักศาสนาอิสลามและมักเกิดขึ้น ในชุมชนที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ตามค่านิยมและความเชื่อของชาวไทยมุสลิม ผู้ที่จะ มาเป็นโตะครูและจัดตั้งปอเนาะได้นั้น อย่างน้อยต้องเป็น “หะยี” หรือผู้ที่เคยผ่านการประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครเมกกะ มาแล้วและต้องมีความรู้ทางศาสนาเป็นที่ยอมรับของชุมชน

เนื่องจากการศึกษาตามระบบปอเนาะเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการรักษาวินัยธรรมโดยเฉพาะ สืบทอดศาสนาเป็นสำคัญ หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ชั้นเรียน และระยะเวลาที่ใช้ในการเรียน จึงไม่มีลักษณะที่ชัดเจนตายตัว แต่ในการเรียนการสอนจะใช้ตำราเรียนที่เรียกว่า “กิตาบ” ซึ่งรวบรวม มาจากผลงานของบรรดาโตะครูจากรัฐปัตตานีในอดีต ในการทดสอบหรือวัดผลเพื่อเลื่อนชั้นนั้น จะ เน้นความรู้ของนักเรียนผ่านการสอบปากเปล่าเป็นสำคัญ โดยการให้นักเรียนอธิบายกิตาบให้โตะครู หรือผู้ช่วยโตะครู

เริ่มแรกเมื่อมาสมัครเข้าเรียน โตะครูจะทดสอบความรู้ของนักเรียนก่อนว่ามีความรู้ทางด้าน ศาสนาอยู่ในระดับใด เนื่องจากนักเรียนบางคนอาจเคยเรียนศาสนาจากปอเนาะแห่งอื่น หรือได้รับความรู้ทางศาสนาจากพ่อแม่ผู้ปกครอง จากมัสยิด หรือจากตาดีกา เมื่อทราบระดับความรู้ของ นักเรียนแล้ว โตะครูก็จะได้จัดให้นักเรียนนั้นเรียนต่อจากฐานเดิมเพื่อให้ไม่ต้องการเรียนซ้ำใหม่

สำหรับเนื้อหาวิชา ที่สอนในปอเนาะนั้นประกอบด้วย (สุวรรณ กุสุจรีต, 2533)

- การอ่านและท่องคัมภีร์อัลกุรอาน
- เตาฮีดหรือวิชาที่ว่าด้วยเอกภาพของพระเจ้า คุณลักษณะของพระเจ้าและของหนี¹
- ฟิกฮ์ วิชาที่ว่าด้วยข้อควรไม่ควรปฏิบัติหรือข้อห้ามทางศาสนา พร้อมกับศึกษาวิธีปฏิบัติ ศาสนกิจ
- ไวยากรณ์อาหรับและภาษาอาหรับ เพื่อศึกษาความหมายของคัมภีร์อัลกุรอาน

¹ หนีคือผู้ที่ได้คำวิจารณ์จากพระผู้เป็นเจ้า

- วิชาอื่นๆ เช่น จริยธรรมทางอิสลาม วิชาว่าด้วยครอบครัวและมรดก วิชาการแปล คัมภีร์อัลกุรอาน และการแปลและเข้าใจวัจนะของท่านนบี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในช่วงระหว่างปี 2547 – 2548 กระทรวงศึกษาธิการได้พยายามรวบรวมและประมวลเนื้อหาวิชาที่มีการเรียนการสอนในปอเนาะ รายวิชาที่กระทรวงศึกษาธิการรวบรวมได้ มีทั้งสิ้น 16 รายวิชา ประกอบด้วย อัลกุรอาน อัล-หะดีษ (วัจนะ)¹ หลักการศรัทธา(เตาฮีด)² ศาสนบัญญัติ (ฟิกฮ์)³ จริยธรรม (อัลอัคลาภหรือตะเซาอูฟ)⁴ อักขรวีธี(นะฮู)⁵ วากยสัมพันธ์ (ซอร์ฟี⁶) อรรถาธิบายอัลกุรอาน (อุศูลตัฟซีร์)⁷ หลักการวัจนะ (อุศูลหะดีษ)⁸ หลักศาสนบัญญัติ (อุศูลฟิกฮ์)⁹ แบ่งมรดก (พะรออิฎ)¹⁰ ศาสนประวัติ (ตารีค)¹¹ สำนักนโฆหาร (อัล-ปะลาฆะฮะฮ์)¹² และ ตรรกวิทยา (มันฎีก)¹³

ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนในปอเนาะนี้มีอยู่สองภาษาด้วยกัน คือ ภาษา “มลายูถิ่น” และภาษาอาหรับ กล่าวคือครูผู้สอนสื่อสารโดยใช้ภาษามลายูท้องถิ่น ขณะที่ภาษาเขียนนั้นใช้ภาษามลายูและภาษาอาหรับ เพื่อให้สอดคล้องกับตำราเรียนหรือกิตาบบซึ่งเป็นภาษาอาหรับ สรุปแล้วภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนในปอเนาะจึงมีอย่างน้อยสองภาษา อย่างไรก็ตาม ทั้งสองภาษานี้จะแตกต่างกันในเรื่องของอักขระหรือตัวอักษรบางตัว จากประเด็นในเรื่องของภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนนี้จึง

¹ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยคำพูด การกระทำ กิริยาต่างๆที่ท่านศาสดาได้สอนไว้กับบรรดาสาวกของท่าน

² หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยหลักการศรัทธาในอิสลาม ที่มุสลิมทุกคนจะต้องเชื่อและถือปฏิบัติ

³ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยหลักการปฏิบัติต่างๆที่มุสลิมต้องปฏิบัติ เพื่อการปฏิบัตินั้นถูกต้องตามที่อิสลามได้บัญญัติไว้

⁴ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยจริยธรรม คุณงามความดี และคุณค่าในอิสลาม

⁵ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยหลักการทางภาษา ไวยากรณ์ภาษาอาหรับ

⁶ หมายถึงวิชาที่เกี่ยวข้องกับการอ่านการออกกวางยสัมพันธ์ที่ถูกต้องในภาษาอาหรับ

⁷ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายโอองการต่างในอัลกุรอานเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

⁸ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายถึงความเป็นมาของวัจนะของท่านศาสดา เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงที่มาและต้นตอของวัจนะ ดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง .

⁹ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายถึงความเป็นมาของหลักศาสนบัญญัติ หลักการวินิจฉัยในศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงที่มาและต้นตอ ดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง

¹⁰ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายถึงหลักการในการแบ่งมรดกในอิสลาม

¹¹ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายถึงประวัติศาสตร์อิสลามในอดีต

¹² หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายถึงสำนักนโฆหารที่อยู่ในอัลกุรอานและความหมายที่แท้จริง

¹³ หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายถึงตรรกวิทยา ความมีเหตุผลและความเป็นไปได้ในกรณีต่างๆ

อาจกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากการสืบทอดวัฒนธรรมในเรื่องศาสนาแล้ว การศึกษาตามระบบปอเนาะ ยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมในเรื่องภาษาอีกด้วย

นอกเหนือจากการเรียนศาสนาแล้ว ในอดีตบางปอเนาะยังได้สอนวิชาชีพและวิชาการศึกษา ผู้ใหญ่ในบางระดับให้แก่นักเรียน แต่ในปัจจุบันหลายปอเนาะได้ติดต่อให้ครูจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) มาจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญและอาชีพให้แก่นักเรียนของตนเพื่อช่วยให้นักเรียนที่จบการศึกษาไปแล้วมีวิชาชีพติดตัวหรือสามารถไปประกอบอาชีพอย่างอื่นได้

กิจวัตรประจำวันของนักเรียนจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 05.00 น. เริ่มจากละหมาดซุบฮีย์¹ หลังจากนั้น จึงอ่านอัลกุรอาน –เรียนกิตาบ² และจัดทำและรับประทานอาหารเช้าต่อการเรียนกิตาบ หลังจากนั้นเวลาประมาณ 11.30 น. จะพักเพื่อจัดทำและรับประทานอาหารกลางวัน ตามมาด้วยการละหมาดดุฮฺร³ แล้วประมาณ 13.00 น.มาเรียนกิตาบต่อและละหมาดอัศร⁴ เวลาประมาณ 16.00 น. ก็พักผ่อนตามอัชยาศัยและเตรียมและรับประทานอาหารเย็น เวลา 18.00 น. ก็จะละหมาดมัฆริบ⁵ และอ่านอัลกุรอาน เวลา 19.00 น. ก็จะละหมาดอีซา⁶ ตามด้วยการเรียนกิตาบจนถึงประมาณ 21.00 น. หลังจากนั้นนักเรียนทุกคนจะกลับไปท่องหนังสือและเรียนรู้ด้วยตนเองที่ปอเนาะหรือบ้านพักของตนในบางกรณี นักเรียนที่เคร่งศาสนามากๆ จะตื่นขึ้นมาตอนประมาณ 04.00 น. เพื่อละหมาดกลางดึก (ละหมาดตะฮัดญุด⁷) แล้วอ่านอัลกุรอานรอจนถึงละหมาดซุบฮีย์

กิจกรรมอื่นๆ ที่นักเรียนและโต๊ะครูร่วมกันทำให้ชุมชนในบางปอเนาะ คือ

- สอนอัลกุรอานให้แก่เด็กในชุมชนที่มาเรียนกับโต๊ะครูในปอเนาะ
- สอนกิตาบคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน โดยไปสอนที่มีสยิดของชุมชน
- ออกตะวะฮ์⁸ ทั้งในและนอกชุมชน
- ช่วยเหลือตามงานบุญต่างๆ ในชุมชนแก่พี่น้องต่างถิ่นตามที่ร้องขอ เช่น งานศพ งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็น

¹ ละหมาดซุบฮีย์ ในตอนหัวรุ่งในช่วงเวลาประมาณ 05.00-06.00 น. และ

² เรียนกิตาบหมายถึงเรียนวิชาศาสนาต่างๆมีทั้งสิ้น 16 วิชา โดยใช้ตำราเรียนแบบดั้งเดิม กิตาบที่ใช้สอนมีทั้งภาษาอาหรับและภาษามลายู

³ ละหมาดดุฮฺร ในช่วงเวลาประมาณ 12.00-15.00น.

⁴ ละหมาดอัศร ในช่วงเวลาประมาณ 15.00-18.00 น.

⁵ ละหมาดมัฆริบ ในช่วงเวลาประมาณ 18.00-19.00น.

⁶ ละหมาดอีซา ในช่วงเวลาประมาณ 19.00-04.30 น.

⁷ ละหมาดตะฮัดญุดเป็นการละหมาดหลังจากที่ได้นอนในเวลากลางคืนแล้วตื่นขึ้นมาจนถึงเวลาละหมาดซุบฮีย์

⁸ หมายถึงการออกไปเชิญชวนผู้คนเพื่อให้มีความศรัทธามั่นในอัลลอฮ์และปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด

- พัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น ถนน และสุสาน เป็นต้น

ตารางที่ 1 กิจวัตรประจำวันของนักเรียนในปอเนาะ

เวลา	กิจกรรม
05.00	ละหมาดซุบฮ์ร่วมกัน
05.15 – 06.00	อ่านอัลกุรอาน
06.05 – 07.00	เรียนกิตาบ(เรียนศาสนา)
07.00 – 08.00	พักผ่อนตามอัชยาศัย จัดทำและรับประทานอาหารเช้า
08.00 – 11.00	เรียนกิตาบ(เรียนศาสนา)
11.30 – 12.30	จัดทำและรับประทานอาหารกลางวัน
12.30– 13.00	ละหมาดซุฮ์ร่วมกัน
13.30 – 15.00	เรียนกิตาบ(เรียนศาสนา)
15.00 – 16.00	ละหมาดอัซหฺรร่วมกัน
16.00 –18.00	พักผ่อนตามอัชยาศัย จัดทำและรับประทานอาหารเย็น
18.00 – 19.00	ละหมาดมัฆริบร่วมกันและอ่านอัลกุรอาน
19.00 – 21.00	ละหมาดอีซาร่วมกันและเรียนกิตาบ(เรียนศาสนา)
21.00	พักผ่อนตามอัชยาศัย

การศึกษาตามระบบปอเนาะนี้มีลักษณะเป็นการศึกษาสงเคราะห์ กล่าวคือ การศึกษาในปอเนาะเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ผู้ที่สนใจทั้งในทางโลกและทางธรรม ในการเรียนการสอนนั้นโต๊ะครูมิได้เก็บค่าบำรุงการศึกษาจากนักเรียน นอกจากนั้นโต๊ะครูเองก็ได้มีค่าตอบแทนในการสอนแต่อย่างใด นอกเหนือจากทำหน้าที่สอนแล้ว โต๊ะครูบางคนยังต้องประกอบอาชีพอื่นเพื่อหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวอีกด้วย เช่น ทำการเกษตร เป็นต้น โดยอาจมีนักเรียนมาช่วยเป็นแรงงานเสริมให้ด้วย ส่วนมากแล้ว นักเรียนต้องช่วยเหลือตัวเองในด้านอาหารการกิน บางคนอาจได้รับเงินจากผู้ปกครอง บางคนอาจรับจ้างทำงานอื่นๆ

หากมองในแง่ของการบรรลุผลทางศาสนาแล้ว ทั้งชุมชนและโต๊ะครูซึ่งเป็นเจ้าของปอเนาะต่างก็ได้ผลดีด้วยกันทั้งคู่ เนื่องจากหากมีปอเนาะในชุมชนก็เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองสามารถเป็นมุสลิมที่ดีได้ด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมให้บุตรหลานของตนไปเรียนศาสนาได้และถือว่าเป็นการทำนุบำรุงศาสนาไปในตัว ขณะเดียวกัน โต๊ะครูผู้จัดการเรียนการสอนศาสนาให้แก่ชุมชนก็ได้ทำหน้าที่มุสลิมที่ดีด้วย เนื่องจากตามหลักศาสนาอิสลาม มุสลิมผู้ใดที่มีความรู้ศาสนาในระดับสูงแล้วจะต้องเผยแพร่ผ่านการสอนความรู้ทางด้านศาสนาของตนให้แก่บุคคลอื่น

เนื่องจากการศึกษาตามระบบปอเนาะเป็นการศึกษาเพื่อชุมชนและคงอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนของชุมชน แหล่งเงินทุนสนับสนุนการศึกษาในปอเนาะจึงมาจากการบริจาคของชุมชนในละแวกใกล้เคียงเป็นสำคัญ นอกเหนือจากเงินบริจาคแล้ว ในบางกรณีก็มีเงินจากการดำเนินงานของสหกรณ์ (ร้านสหกรณ์หรือสหกรณ์ออมทรัพย์) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในชุมชน หรือเงินที่ชาวบ้านนำมาฝากไว้กับโต๊ะครู

โดยไม่ต้องการดอกเบี้ยย แต่โต๊ะครูจะสามารถมีเงินคืนให้แก่ผู้ฝากได้เมื่อต้องการเรียกคืน โดยที่โต๊ะครูนั้นอาจนำเงินไปใช้หมุนเวียนสำหรับการจัดการเรียนการสอนในปอเนาะได้

พัฒนาการจาก “ปอเนาะ” สู่วิทยาลัยอิสลาม

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของปอเนาะเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2504 เนื่องจากทางราชการพิจารณาเห็นว่าการสอนของโต๊ะครูแต่ละปอเนาะไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ชัดเจน ต่างคนต่างสอนตามความรู้ความถนัดของตน ไม่มีระยะเวลาการสิ้นสุดในการศึกษาเล่าเรียน ภาษาที่ใช้สอนเป็นภาษามลายูและอาหรับ เจ้าหน้าที่รัฐไม่เข้าใจถึงเนื้อหาสาระในการเรียนการสอนและไม่เห็นแนวทางในการนำความรู้ไปใช้เพื่อการประกอบอาชีพอื่นได้ นอกจากการปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาที่ถูกต้องเท่านั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศใช้ “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะในภาคการศึกษา 2 พ.ศ. 2504 สาระสำคัญของระเบียบนี้มี 3 ประการด้วยกัน คือ

1. ให้ปอเนาะที่สนใจจะปรับปรุงกิจการของตนเองให้ดีขึ้น จดทะเบียนต่อทางราชการ
2. ให้การอุดหนุนแก่ปอเนาะที่จัดการได้ดี
3. ให้ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้ว จัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรทั้งวิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพ

ผลของระเบียบนี้ปรากฏว่า เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2507 มีปอเนาะในภาคการศึกษา 2 สมัครใจมาจดทะเบียนต่อทางราชการ จำนวน 171 ราย และปอเนาะใดที่สามารถดำเนินกิจการได้ผลดี จะได้รับเงินรางวัลพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานคร (สุวรรณ กุสุจิริต, 2533)

รางวัลพระราชทาน จำแนกได้ดังนี้

อันดับพิเศษ ได้รับเงิน	10,000 บาท
อันดับ 1 ได้รับเงิน	5,000 บาท
อันดับ 2 ได้รับเงิน	3,000 บาท
อันดับ 3 ได้รับเงิน	1,000 บาท

ตารางที่ 2 จำนวนปอเนาะที่ขอจดทะเบียนและจำนวนปอเนาะที่ได้รับรางวัล พระราชทานระหว่าง
ปี 2504 – 2513

พ.ศ.	จดทะเบียน	รางวัลพระราชทาน
2504	122	24
2505	17	30
2506	22	39
2507	10	38
2508	21	45
2509	40	38
2510	40	40
2511	40	26
2512	40	19
2513	40	27

ที่มา : สุวรรณ กุสุจิริต (2533)

ปี 2508 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งที่สำคัญต่อปอเนาะ เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าควรส่งเสริมให้ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วแปรสภาพเป็น “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม” จัดการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน มีอาคารเรียนเป็นเอกเทศ และที่สำคัญคือจัดให้สอนวิชาสามัญหลักสูตรประถมศึกษาตอนปลายควบคู่กับวิชาศาสนาอิสลาม ณ จุดนี้เองที่ทำให้การเรียนการสอนวิชาสามัญเข้าสู่สถาบันการศึกษาเอกชนอย่างเต็มรูปแบบ

หลังจากนั้นในปี 2509 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2509 ในการห้ามจัดตั้งปอเนาะใหม่ตามข้อเสนอของสภาความมั่นคงแห่งชาติ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ ปอเนาะที่จัดตั้งอยู่แล้วให้มาจดทะเบียนอย่างถูกต้องภายในวันที่ 31 มิถุนายน 2509 และให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นลำดับขั้นและให้เสร็จภายในวันที่ 15 มิถุนายน 2415 ส่วนปอเนาะใดที่มีได้ขอจัดตั้งเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภายในเวลาที่กำหนดให้ถือว่าปอเนาะนั้นล้มเลิกไป หากโต๊ะครูคนใดต้องการเปิดสถาบันการศึกษาใหม่ก็มีสิทธิยื่นเรื่องขอจัดตั้งตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 โดยให้จัดการเรียนการสอนในรูปแบบโรงเรียน

วัตถุประสงค์ในการแปรสภาพปอเนาะมาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามก็คือ รัฐบาลมองว่าการศึกษาระบบปอเนาะนั้นเป็นการศึกษาที่ล่าช้าและอาจจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ดังนั้น ในการแปรสภาพรัฐบาลจึงพยายามให้ปอเนาะที่แปรสภาพมาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอน

ศาสนาอิสลามที่จัดการเรียนการสอนในรูปแบบโรงเรียน (ตามความคิดของรัฐบาล) กล่าวคือมีหลักสูตรการเรียนการสอนและการวัดผลที่ชัดเจน มีห้องเรียน อาคารเรียน และอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เป็นกิจจะลักษณะ เพื่อให้ความพยายามบรรลุผลรัฐบาลได้ใช้เงินอุดหนุนเป็นแรงจูงใจให้บรรดาโต๊ะครูนำปอเนาะของตนมาจดทะเบียนและแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม

การอุดหนุนของรัฐบาลที่ให้แก่ปอเนาะที่แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในช่วงระหว่างปี 2509 – 2511 ที่แต่ละโรงเรียนจะได้รับนั้นประกอบไปด้วย

1. ให้เงิน 10,000 บาทในปีแรกที่ขอจัดตั้ง
2. ให้ครูช่วยสอนวิชาสามัญ 1 คน
3. ให้เงินทุนปีละ 3,000 บาทในปีถัดไป และ
4. ให้การผ่อนผันเรื่องคุณสมบัติบางประการของเจ้าของผู้จัดการ ครูใหญ่ และครู โดยไม่ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์

ในปี พ.ศ. 2510 กระทรวงศึกษาธิการได้ประชุมร่วมกับกระทรวงมหาดไทย เพื่อพิจารณามติคณะรัฐมนตรีและประเมินผลการดำเนินงานปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 โดยมีมติให้ขยายเวลาการแปรสภาพออกไปเป็นให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ 15 มิถุนายน 2512 ได้รับเงินอุดหนุนดังนี้ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2524)

1. ให้เงิน 10,000 บาทในปีแรกที่ขอจัดตั้ง
2. ให้ครูช่วยสอนวิชาสามัญ โดยใช้เกณฑ์นักเรียน 50 – 149 คน ให้ครู 1 คน นักเรียน 150 – 299 ให้ครู 2 คน และนักเรียน 300 – 499 ให้ครู 3 คน และ
3. ให้เงินเพื่อการดำรงอยู่ปีละ 3,000 บาท เป็นเวลา 2 ปี

ต่อมาในเดือนกันยายน 2513 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดใช้ "โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2513" โครงการดังกล่าวนี้มุ่งเน้นที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนในวิชาสามัญและศาสนาให้ได้ผลดีตามแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนการพัฒนาภาคใต้ การอุดหนุนของรัฐบาลอยู่ในรูปของ 1) การเงิน 2) บุคลากร ครู และ 3) อุปกรณ์การเรียนการสอน การให้อุดหนุนในส่วนนี้แตกต่างจากเมื่อครั้งอุดหนุนเพื่อให้แปรสภาพ กล่าวคือ การอุดหนุนในครั้งนี้มีสูตรการคำนวณว่าโรงเรียนใดจะได้รับการอุดหนุนประเภทใด เป็นจำนวนเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและจำนวนนักเรียนของแต่ละโรงเรียน

หลังจากนั้นในปี 2517 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดโครงการทดลองโรงเรียนพี่เลี้ยงโดยคัดเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นโรงเรียนพี่เลี้ยงเพื่อร่วมในการปรับปรุงส่งเสริมการเรียนการสอนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ขณะที่รัฐบาลก็ได้อุดหนุนด้านการเงิน ด้านบุคลากรโดยส่งครูเป็นลูกจ้างชั่วคราว

ของรัฐไปช่วยสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ และอุดหนุนในด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน (เวรดีและคณะ 2546)

ในปี 2520 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ “โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2520 - 2524” การอุดหนุนตามโครงการดังกล่าวนี้สามารถจำแนกออกได้เป็นห้าด้านด้วยกันคือ 1)การเงิน 2)บุคลากร 3)อุปกรณ์การเรียนการสอน 4)ให้สิทธิบางประการ และ 5)วิทยาการสงเคราะห์

ในปี 2525 รัฐบาลได้ออก “พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525” ให้โรงเรียนราษฎร์ประเภทต่าง ๆ ที่จัดตั้งตามกฎหมายเดิมคือพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 เป็นโรงเรียนเอกชนตามพระราชบัญญัติใหม่นี้ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามจึงเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม” โดยที่การอุดหนุนจากรัฐบาลประกอบด้วย 1) การเงิน 2) บุคลากร 3) สื่อวัสดุอุปกรณ์ 4) วิทยาการสงเคราะห์ 5) อื่น ๆ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี

ผลจากความพยายามของรัฐบาลที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อแปรสภาพปอเนาะที่จัดการเรียนการสอนศาสนาตามวิถีชีวิตของชุมชนให้เป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม โดยที่รัฐบาลให้การตามสมควร ทำให้เกิดการพัฒนารับอย่างชัดเจน สรุปได้ดังนี้ (ศิริลักษณ์ มโนรมย์, 2548)

1. มีการพัฒนาอาคารสถานที่ โดยการก่อสร้าง ปรับปรุงให้แยกออกจากที่พัก มีห้องเรียน ห้องประกอบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

2. นักเรียนได้รับโอกาสในการเรียนวิชาสามัญตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการควบคู่กับการเรียนศาสนาอิสลามตามหลักสูตรอิสลามศึกษา ซึ่งร่างโดยผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่และประกาศใช้โดยกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อจบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย สามารถเรียนต่อระดับอุดมศึกษาได้

3. มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น เพราะมีโครงการพัฒนาผู้บริหาร (โต๊ะครู) เป็นระยะๆ และยังมีโครงการคัดเลือกโรงเรียนที่มีคุณภาพมากที่สุดเข้ารับรางวัลพระราชทานด้วย

ปัจจุบันมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่แปรสภาพมาจากปอเนาะในอดีตแยกประเภทตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 ได้ดังนี้

1. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระบบ หมายถึง โรงเรียนที่แปรสภาพมาจากปอเนาะและเปิดสอนหลักสูตรสามัญ ของกระทรวงศึกษาธิการควบคู่กับอิสลามศึกษา

2. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนอกระบบ หมายถึง โรงเรียนที่แปรสภาพมาจากปอเนาะ จดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชน แต่เปิดสอนเฉพาะศาสนาอิสลามตามหลักสูตรอิสลามศึกษาหรือหลักสูตรที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ

ข้อมูลจากศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2553 ได้ระบุจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระบบทั้งหมดจำนวน 232 โรงเรียน จำนวนนักเรียน

145,731 คน และจำนวนครู 11,167 คน ส่วนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนอกระบบทั้งหมดมีจำนวน 51 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 3,700 คน และจำนวนครู 235 คน ละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สช.จังหวัด	โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 15(1)			โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 15(2)		
	จำนวน (แห่ง)	จำนวนนักเรียน (คน)	จำนวนครู(คน)	จำนวน (แห่ง)	จำนวนนักเรียน (คน)	จำนวนครู (คน)
ยะลา	232	30,507	11,167	51	600	55
ปัตตานี		51,386			2,935	169
นราธิวาส		31,632			165	11
สงขลา		24,427			-	-
สตูล		7,779			-	-
รวม	232	145,731	11,167	51	3,700	235

ที่มา: ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2553: ออนไลน์)

กำเนิดใหม่ของปอเนาะในชื่อ “สถาบันศึกษาปอเนาะ”

อาจกล่าวได้ว่า วงจรชีวิตของปอเนาะนั้นมีพลวัตรอยู่ตลอดเวลา การเกิดขึ้นและล้มเลิกของปอเนาะนั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอด เห็นได้อย่างชัดเจนจากในอดีตว่าแม้รัฐบาลพยายามจะควบคุมปอเนาะ แต่ก็ยังคงมีปอเนาะใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ เนื่องจากผู้ที่ได้ร่ำเรียนศาสนามาถึงขั้นที่สามารถถ่ายทอดให้แก่คนอื่นได้นั้น ก็ต้องการที่จะสอนศาสนาให้แก่บุคคลอื่น เพื่อให้เป็นไปตามหลักศาสนาในฐานะมุสลิมที่ดีที่จะต้องเผยแผ่ศาสนาต่อไป ขณะเดียวกันปอเนาะที่ไม่มีผู้สานต่อหรือไม่สามารถอยู่รอดได้ก็ต้องปิดตัวไป ดังนั้น หากรัฐบาลพยายามที่จะควบคุมปอเนาะ ดูจะเป็นการยากที่จะทำได้สำเร็จในระยะยาว เนื่องจากในอนาคตก็อาจมีปอเนาะที่เปิดใหม่เกิดขึ้นอีก และหากรัฐบาลยังไม่เข้าใจบทบาทของปอเนาะในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาทางศาสนาของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมลายูเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมทางศาสนาและภาษาแล้ว ความพยายามที่จะควบคุมและความช่วยเหลือของรัฐบาลที่ให้ (แบบเป็นครั้งเป็นคราว) แก่ปอเนาะก็อาจจะสูญเปล่า (ศิริลักษณ์ มโนรมย์, 2548)

ถึงแม้ว่าใน พ.ศ. 2509 จะมีปอเนาะที่จดทะเบียนถูกต้องและขอแปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนเป็นส่วนใหญ่แล้ว แต่ยังคงมีปอเนาะบางแห่งที่ดำเนินการต่อไปอีกจำนวนหนึ่ง เนื่องจากโต๊ะครูและชุมชนต้องการที่อนุรักษ์ปอเนาะไว้แบบเดิม และต่อมาเมื่อมีผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาและได้รับความศรัทธาจากชุมชนเพิ่มขึ้น ก็มีคนไปขอเรียนศาสนาจากคนเหล่านี้อีก จึงเกิดโต๊ะครูและปอเนาะเพิ่มขึ้นอีกมากมายโดยมิได้จดทะเบียนให้ถูกต้อง เพราะมติดคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน

2509 กำหนดให้จดทะเบียนปอเนาะที่มีอยู่ให้ถูกต้องและห้ามจัดตั้งปอเนาะขึ้นใหม่อีกต่อไป ปอเนาะที่เปิดสอนภายหลังจึงดำเนินการโดยอิสระไม่มีหน่วยงานได้รับผิดชอบกำกับดูแล

จากการสำรวจเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2547 – 14 มีนาคม 2547 ทั้งในปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส พบว่ามีปอเนาะจัดตั้งขึ้นโดยไม่ได้รับอนุญาตประมาณ 200 แห่ง

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับการจดทะเบียนปอเนาะในจังหวัดปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส ปอเนาะที่สนใจได้ไปยื่นเรื่องจดทะเบียนระหว่างวันที่ 3 – 5 พฤษภาคม 2547 ณ สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 12 จังหวัดยะลา ในครั้งแรกนี้ปอเนาะมาจดทะเบียนทั้งสิ้น 214 แห่ง ในเดือนพฤศจิกายน 2548 มีปอเนาะมาจดทะเบียนทั้งสิ้น 309 แห่ง ความช่วยเหลือหรือการอุดหนุนที่ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ใช้เป็นแรงจูงใจ (อีกครั้ง) ในการให้ปอเนาะมาจดทะเบียน ประกอบด้วย

- การอุดหนุนด้านกายภาพในวงเงินประมาณ 200,000 – 450,000 บาทต่อแห่ง ปอเนาะนำวงเงินดังกล่าวไปจัดทำหรือปรับปรุง 1) ป้ายชื่อปอเนาะ 2) อาคารเรียน 3) ที่พัก 4) เสาธงชาติ 5) สุขา 6) สาธารณูปโภคอื่นๆ เช่น น้ำดื่ม น้ำใช้
- การอุดหนุนด้านวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการรวบรวมหลักสูตรการเรียนหรือสาระการเรียนในวิชาศาสนาในปอเนาะดั้งเดิม ซึ่งมีทั้ง 16 รายวิชา นอกจากนั้นกระทรวงศึกษาธิการพยายามที่จะดำเนินการให้ผู้จบการศึกษาจากปอเนาะดั้งเดิมสามารถเทียบโอนวุฒิการศึกษากับ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้ และกระทรวงศึกษาธิการช่วยเหลือในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น จัดทำคู่มือการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนวิชาชีพให้แก่ปอเนาะดั้งเดิมที่ต้องการ
- การอุดหนุนด้านการพัฒนาบุคลากร กระทรวงศึกษาธิการได้สนับสนุนให้ผู้บริหาร โต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครูจากปอเนาะ รอค. และตาดีกาที่สนใจศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป สามารถศึกษาต่อได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ทั้งสิ้น ในระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตศึกษา และระดับปริญญาตรีต่อเนื่องสาขาวิชาภาษาไทยและสังคมศึกษา

หลังจากที่ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ให้โอกาสปอเนาะเข้ามาจดทะเบียนอย่างถูกต้อง และได้ให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วนสำหรับการพัฒนาปอเนาะ ทำให้ปอเนาะที่มีความลังเลใจและยังไม่ได้จดทะเบียนเข้ามาจดทะเบียนอย่างถูกต้องเพิ่มเข้ามาอีก ข้อมูลจาก ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2553 ได้ระบุถึงจำนวนปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีจำนวน 368 แห่ง มีนักเรียน 34,011 คน และจำนวนครู 1,310 คน รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 สถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

เขตพื้นที่	จำนวนสถาบัน ศึกษาปอเนาะ(แห่ง)	จำนวนนักเรียน (คน)	จำนวนครู(คน)
ยะลา	368	9,164	395
ปัตตานี		17,881	630
นราธิวาส		5,191	207
สงขลา(4อำเภอ)		1,775	78
สตูล		-	-
รวม	368	34,011	1,310

ที่มา: ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2553: ออนไลน์)

ในการจดทะเบียนปอเนาะดั้งเดิมนั้น ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากโต๊ะครูและชุมชนในพื้นที่ โดยเจ้าหน้าที่จากกระทรวงศึกษาธิการได้ลงไปในพื้นที่ เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการจดทะเบียน การจดทะเบียนในคราวนี้ทางรัฐบาลให้โต๊ะครูมาจดทะเบียนปอเนาะโดยสมัครใจ และมีได้ ถูกบังคับให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และสถาบันการศึกษาปอเนาะ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้โดยเสด็จพระราชดำเนิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถไปทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ชนบทและ ท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทรงพบว่ามีราษฎรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังอยู่ในภาวะยากลำบาก โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ไม่ได้รับโอกาสในการศึกษาพัฒนาเท่าเทียมกันทุกคน ทำให้สนพระทัย และมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือราษฎรเหล่านั้นให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ. 2523 พระองค์จึงทรงเริ่มงานพัฒนาของพระองค์เองด้วยการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีโอกาสได้รับความรู้ และฝึกฝนตนเอง สามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ พร้อมทั้งจะเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นแนวทางสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงยึดเป็นแบบอย่างมาโดยตลอด

การทรงงานพัฒนาเด็กและเยาวชนที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยใช้การศึกษาเป็นหลักในการทำงานพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนตามแนวพระราชดำริ จึงเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของเด็กและเยาวชนอย่างสมดุลกันทั้งด้านพุทธิศึกษา คือความรอบรู้ วิชาการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและการศึกษาเรียนรู้ต่อไป ด้านจริยศึกษา คือการมีศีลธรรม

จรรยาที่ดี มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม ด้านทัศนศึกษา คือความรู้และทักษะในการทำงาน มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดีต่องาน และเห็นคุณค่าของการทำงาน และด้านพลศึกษา คือการมีสุขภาพแข็งแรง การกินอาหารที่ถูกต้องและการออกกำลังกายให้เหมาะสมรวมทั้งความสะอาดและสุขาภิบาลด้วย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยพสกนิกรของพระองค์ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ทรงเห็นความยากลำบากของพสกนิกร ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมประชาชนในพื้นที่ภาคใต้ พระองค์ได้รับทราบถึงความเดือดร้อนของประชาชน เมื่อปี 2536 พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียนบ้านศาลาใหม่ ต.ศาลาใหม่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส เพื่อติดตามการดำเนินงานในโครงการพระราชดำริฯ ขณะนั้นโต๊ะครูโรงเรียนจรรยาอิสลามได้เข้าเฝ้ารับเสด็จด้วย ท่านโต๊ะครูจึงได้ขอพระราชทานให้พระองค์ท่านเสด็จเยี่ยมโรงเรียนจรรยาอิสลามซึ่งอยู่ติดกันกับโรงเรียนศาลาใหม่ เนื่องจากโรงเรียนจรรยาอิสลามได้จัดสอนเฉพาะวิชาศาสนาอิสลามอย่างเดียว ทางโต๊ะครูอยากให้มีการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ จึงได้ขอพระราชทานให้เปิดสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนมุสลิม

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยการศึกษาของเด็กในถิ่นทุรกันดาร ทรงรับโรงเรียนจรรยาอิสลามไว้เป็นโรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริ ทรงรับสั่งให้หน่วยที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาของเด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็ก ๆ เหล่านั้นมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่ดี มีความรู้ด้านศาสนาอิสลาม วิชาสามัญ และวิชาชีพ ทรงส่งเสริมให้เด็กได้รับการดูแลและมีพละนาถนุญที่สมบูรณ์ กิจกรรมหลาย ๆ อย่างได้เกิดขึ้นในโรงเรียนจรรยาอิสลาม วิทยา ทำให้เด็กและเยาวชนมุสลิมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ปี 2543 สำนักโครงการส่วนพระองค์ฯ สุ่มสำรวจและติดตามข้อมูลโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีนักเรียนจากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเข้าศึกษาต่อจำนวน 5 โรงเรียนร่วมกับกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้พบว่า โรงเรียนเน้นการจัดการเรียนการสอนให้ความรู้ด้านศาสนาอิสลามตั้งแต่ปีที่ 1-7 นักเรียนมาเรียนทั้งในและต่างหมู่บ้านขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ปกครองที่มีต่อโต๊ะครู ทั้ง 5 โรงเรียนมีความสนใจที่จะเข้าร่วมพัฒนาโรงเรียนตามแนวพระราชดำริฯ เพราะนอกเหนือจากหลักการดำเนินชีวิตด้านศาสนาแล้วโรงเรียนยังขาดแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับนักเรียนในด้านอื่นๆ นักเรียนส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย

สำนักงานโครงการ ส่วนพระองค์ฯ ได้พิจารณาเห็นว่า นักเรียนต้องอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานานถึง 7 ปี เมื่อจบการศึกษาหากไม่ได้ศึกษาต่อก็ต้องออกไปประกอบอาชีพทำสวนรับจ้างไปใช้แรงงานในประเทศมาเลเซีย ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทางสำนักงานโครงการฯ จึงร่วมกับกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส หาแนวทางสนับสนุนและช่วยเหลือต่อไป โดย 1) รับทั้ง 5 โรงเรียนเข้าในโครงการตามพระราชดำริฯ 2) ส่งเสริมให้มีการทำเกษตรในโรงเรียนเพื่อผลิตอาหารและผักอาชีพในตัว 3) จัดข่าวสาร อาหารแห้ง

แบ่ง ถั่วเหลืองพระราชทานให้ตามโอกาส 4) หากพบปัญหาในเรื่องอาคารสถานที่ แนวทางการแก้ไข ก็แล้วแต่พระราชวินิจฉัยในโอกาสทรงเยี่ยมโรงเรียน 5) ให้นำหน่วยงานรับผิดชอบด้านฝึกอาชีพเข้ามา ช่วยเหลือ 6) เห็นสมควรสนับสนุนสิ่งจำเป็นเร่งด่วนตามสภาพปัญหาของแต่ละโรงเรียน เช่นระบบ น้ำประปา 7) ส่งเสริมให้มีการประชุมผู้บริหารโรงเรียนและครู มีการอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตร โภชนาการ สุขภาพอนามัย 8) จัดอุปกรณ์กีฬาพระราชทาน 9) ส่งเสริมให้ยึดถือหลักค่อยเป็นค่อยไป รักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมของมุสลิม มีการจัดหนังสือ อาหาร ต้องระวังไม่ให้ผิดหลักศาสนา

โรงเรียนที่อยู่ในโครงการพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน ระยะเริ่มแรกมี 6 โรงเรียนดังนี้

1. โรงเรียนจรรยาอิสลาม ต.ศาลาใหม่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส เขตชาย เยี่ยมเมื่อปี 2536 และ ปี 2549

2. โรงเรียนพระยานาวินคลองหินวิทยา ต.ปากล่อ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2544

3. โรงเรียนสมบูรณศาสตร์ ต.ปะแต อ.ยะหา จ.ยะลา เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2545 , 2553

4. โรงเรียนอับดีดาวิทยา ต.ลาโละ อ.ริโอเสาะ จ.นราธิวาส เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2545

5. โรงเรียนนิรันดรวิทยา ต.บ่าบอ อ.เมือง จ.นราธิวาส เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2547

6. โรงเรียนตันตันหยง ต.สโลว์ อ.ริโอเสาะ จ.นราธิวาส เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2547

ปี 2546 ทรงรับโรงเรียนอีก 1 โรงเรียน เข้าเป็นโรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริฯ รวม เป็น 7 โรงเรียนคือ

7. โรงเรียนบ้านกุวิง ต.ท่าน้ำ อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี เขตชาย เยี่ยม ปี 2546

ปี 2548 ทรงรับโรงเรียนเพิ่มอีก 7 โรงเรียน รวมเป็น 14 โรงเรียน เข้าเป็นโรงเรียนใน โครงการตามพระราชดำริฯ คือ

8. โรงเรียนอัสเตฟาฟียะห์อิสลามียะห์ ต.ซากอ อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส

9. โรงเรียนส่งเสริมอิสลาม ต.ปลักหนู อ.นาทวี จ.สงขลา เขตชาย เยี่ยม ปี 2553

10. โรงเรียนศาสน์อิสลามกลาฟอ ต.เตราะบอน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2551

11. โรงเรียนดาร์ลุฮิกมะห์ ต.กาลิซา อ.ระแงะ จ.นราธิวาส

12. โรงเรียนธรรมพิทยาการ ต.ลูโบะยีโร อ.มายอ จ.ปัตตานี เขตชาย เยี่ยม ปี 2550

13. โรงเรียนบางกพิทยา ต.บางเขา อ.หนองจิก จ.ปัตตานี เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2551

14. โรงเรียนอิสลามศาสน์ดาร์ลุสลาม ต.ตาเซะ อ.เมือง จ.ยะลา เขตชาย เยี่ยม เมื่อปี 2551

ปัจจุบันโรงเรียนทั้ง 14 โรงเรียนได้รวมตัวกันจัดตั้งเครือข่ายขึ้นมาชื่อว่า “เครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในโครงการพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” มีสำนักงานอยู่ที่โรงเรียนพืระยานาวินคลองหินวิทยา จ.ปัตตานี มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและจัดกิจกรรมเป็นประจำทุก ๆ 2 เดือนวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่ายฯ มีดังนี้

1. เพื่อปรึกษาหารือในการดำเนินงานและช่วยเหลือกัน
2. เพื่อจัดกิจกรรมของผู้บริหาร ครู และนักเรียนร่วมกัน
3. เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ในการทำงาน เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ภารกิจของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในโครงการทั้ง 14 โรงเรียน คือ การนำพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีมาสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จ กล่าวคือ นอกจากการจัดการเรียนการสอนมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานควบคู่กับ การเรียนศาสนาตามหลักสูตรอิสลามศึกษาอย่างมีคุณภาพแล้ว โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ พัฒนางานการเกษตรทั้งด้านเกษตรกรรมและกสิกรรม ผลผลิตที่ได้จะนำไปใช้สำหรับการบริโภคเพื่อสุขภาพอนามัยที่ดี ถ้านักเรียนทุกคนนอกจากจะมีความรู้ด้านวิชาการแล้ว การเรียนรู้และฝึกปฏิบัติงานอาชีพอย่างมีทักษะ จะสามารถพัฒนาผลผลิตให้มีปริมาณเพียงพอ จะนำไปจำหน่ายหารายได้เข้าสหกรณ์โรงเรียนอีกด้วย พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทุกด้านเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถ้าโรงเรียนในโครงการสามารถดำเนินการได้อย่างจริงจังก็สามารถเป็นต้นแบบโรงเรียนที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ โครงการตามพระราชดำรินี้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประกอบด้วย

1. โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
2. โครงการเกษตรเพื่อโภชนาการ
3. โครงการส่งเสริมการฝึกอาชีพในโรงเรียน
4. โครงการส่งเสริมสหกรณ์ในโรงเรียน
5. โครงการส่งเสริมสุขภาพอนามัยในโรงเรียน

ตอนที่ 4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

พัฒนศึกษาเป็นการพัฒนาที่เน้นบทบาทการศึกษาเพื่อการพัฒนาคนหรือประชาชนในสังคมให้มีคุณภาพ มีความรู้และความสามารถ เพื่อการพัฒนาประเทศในลักษณะที่สมดุล และมีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบททางพื้นฐานชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประชากร และภูมิประเทศ จึงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาและการดำเนินการทั้งในด้าน

กรอบความคิด นโยบาย และทางเลือกหรือกลยุทธ์ในการนำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับการพัฒนาในพื้นที่หรือท้องถิ่นต่อไป โดยให้เกิดผลประโยชน์แบบยั่งยืนแก่ประชาชนท้องถิ่น

พัฒนศึกษา : การศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2530 เกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพัฒนศึกษา (ขวลิ อมาตยกุล, ศุภรัตน์ เลิศพาณิชกุลย์กุล และชญาณุตม์ อินทุตม, 2544: 4) กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“การพัฒนาหมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้ดีขึ้น ก้าวหน้าขึ้น โดยใช้วิชาการ หรือการศึกษาการเรียนรู้เป็นแกน และเราได้มองการศึกษาในแง่ต่างๆ เช่นในด้าน เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา และอื่นๆอีกมากมาย การศึกษาทุกชั้นตอนจะต้องมีเหตุผล กล่าวคือเป็นศาสตร์ไม่ใช่ศิลป์ เพียงอย่างเดียว จะต้องมีความหมายอย่างถูกต้อง แล้วต้องมีการวิจัยรองรับด้วย จะพูดเอาเองเฉยๆไม่ได้ ในทางปฏิบัติแล้ว เราทำได้อย่างที่กล่าวมาข้างต้น ตัวอย่างที่เห็นกันชัดๆ และทุกคนคงจะรู้จัก ก็คือ งานพัฒนาตามแผนพัฒนาที่ทำมานานแล้วในเรื่องงานของ 4 กระทรวงหลัก มี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวง สาธารณสุข เราเอาความชำนาญของบุคคลตามลักษณะงานในแต่ละกระทรวงมา ผสมผสานกัน อย่างนี้เรียกว่าเป็นลักษณะของงานพัฒนศึกษาได้”

และทรงมีพระราชดำรัส เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2531 (ขวลิ อมาตยกุล และคณะ, 2544: 43) กล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“การศึกษาในวิชานี้ว่าด้วยการพัฒนาบ้านเมือง โดยอาศัยหลักวิชาการศึกษาหรือการเรียนรู้เป็นแกน เพราะบุคคลที่ได้เข้าเรียนในสาขาวิชานี้ส่วนใหญ่เป็นบุคลากรทางการศึกษาและได้ใช้ความรู้ในด้านการศึกษา ประกอบกับความรู้ในรอบด้านอื่นๆ ที่ได้เรียนมา เช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา เป็นต้น มาใช้ในงานพัฒนา ข้อสำคัญคือจะต้องสามารถเห็นความสำคัญของศาสตร์ต่างๆ และนำมาใช้เป็นประโยชน์ร่วมกัน เพื่อความก้าวหน้าของหน่วยงาน ของชุมชนและของประเทศชาติ โดยรวม”

บทบาทของการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาที่มีความผูกพัน มีปฏิสัมพันธ์ และพึ่งพิงกับบทบาทของระบบย่อยอื่นๆ ในสังคม (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2532:104-106,150) ในด้านการนำไปปฏิบัตินั้น การวางแผนและการพัฒนาจะต้องจำแนกหรือกำหนดหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อบรรลุการพัฒนาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพให้ชัดเจนที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ที่ผู้วางแผนจะต้องกำหนดเป้าหมาย บทบาทของการศึกษาให้ตรงกับความต้องการของท้องถิ่น ชุมชนในระดับหน่วยย่อย ตามแนววิธีการวิเคราะห์แบบ Micro-analysis และการพิจารณาวิเคราะห์แบบ Macro-analysis ควบคู่กันไปอย่างสอดคล้อง เสริมประสานกัน จะเป็นการให้ความสำคัญทั้งระดับนโยบาย หรือการบริหารงานแบบรวมไว้ที่ศูนย์กลาง และระดับรับผิดชอบในพื้นที่ หรือการบริหารงานแบบกระจาย

อำนาจ เป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1950 และ 1960 ให้กระบวนการศึกษาและการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคมของประเทศ ทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ

ดังนั้น การศึกษาเพื่อการพัฒนาจะต้องกำหนดหน้าที่และกระบวนการให้สัมพันธ์กับมิติของการพัฒนาด้านต่างๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง เป็นต้น เงื่อนไขเกี่ยวกับวิถีชีวิต และสภาพความเป็นจริงของประชาชน จึงจะทำให้บทบาทในการพัฒนาของการศึกษาที่เป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตามแนวคิด และสาขาวิชาต่างๆ ดังนี้ คือ

1. สาขามานุษยวิทยา มองการศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Enculturation process) หรือกระบวนการนำสมาชิกใหม่ๆ เข้าสู่วิถีชีวิตในสังคมของเขา และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง

2. สาขาเศรษฐศาสตร์ เห็นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคม (Development Process) คือ พัฒนาทั้งตัวบุคคล และกำลังคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ และในขณะเดียวกันก็พัฒนาสังคมโดยตรงด้วย

3. สาขารัฐศาสตร์ มองการศึกษาเป็นกระบวนการประชาธิปไตย (Democratization process) การศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชน ดังนั้นจึงต้องมีหนทางให้การศึกษากระจายไปให้คนได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วถึงที่สุด เพื่อความเป็นธรรมในสังคม หรือความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา และในทางกลับกัน การศึกษาต้องระวังไม่ให้เกิดเป็นเครื่องมือของการเมือง

4. สาขาสังคมวิทยา มองการศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization process) เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคม ที่เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน การเรียนรู้ระเบียบสังคมนี้เกิดขึ้นตลอดชีวิตของเรา การให้การศึกษาจึงเป็นกระบวนการซึ่งจะช่วยให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีวิถีชีวิตที่มีระเบียบแบบแผน และช่วยให้สังคมนั้นสามารถดำรงอยู่ได้ การศึกษาจึงครอบคลุมถึงกระบวนการต่างๆ ในสังคมที่จะถ่ายทอดแนวความคิด ความเชื่อ ระบบ พฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม กระบวนการย่อยเหล่านี้ไม่ได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด และสังคมได้กำหนดการหน้าที่ไว้ให้กับการศึกษาในฐานะที่เป็นระบบย่อยระบบหนึ่งในสังคม ทั้งในลักษณะเปิดเผย (Manifest function) บางครั้งอาจเป็นไปในลักษณะแอบแฝงหรือซ่อนเร้น (Latent function) คือเป็นหน้าที่ที่ไม่มีการพูดถึงโดยเปิดเผยในสังคม และหากใช้การศึกษาในทิศทางหรือเป้าหมายที่ผิดพลาด การศึกษาอาจเป็นกระบวนการที่ไม่ส่งผล หรือการไม่สามารถทำหน้าที่ในสังคมได้อย่างดี (Dysfunction) ก็ได้ ทั้งนี้ทั้งนั้นทั้งวางแผนและพัฒนาจะต้องกำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และกระบวนการให้ชัดเจน มีสัดส่วน สมดุล สอดคล้องกันทั้งระดับมหภาค ระดับจุลภาคที่เหมาะสมกับประชาชน และความต้องการของชุมชนหรือสังคม

พัฒนศึกษาหรือพัฒนศึกษาศาสตร์ ในอีกมุมมองหนึ่ง เป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ที่มุ่งสร้าง ความรู้และกระบวนการทัศน์การพัฒนา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนที่อยู่ในสังคมได้มีการศึกษา มีความ เข้าใจกระบวนการพัฒนา มีส่วนร่วม และเตรียมพร้อมรับผลที่อาจจะตามมาจากการพัฒนา กระบวน ทัศน์ของการพัฒนานี้เน้นการศึกษาเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนา ให้ประชาชนทั้งในระดับชุมชน ระดับสังคมที่กว้างออกไป จนถึงระดับประเทศและระดับโลก ตระหนัก มีส่วนร่วมและเข้าใจถึงการ เปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้คนสามารถเชื่อมโยงปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่กับการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชนได้ และนำไปเกิดการพัฒที่ดีและยั่งยืนแก่สังคมและ ประเทศชาติ (นภาพรณ ะหวานนท์, 2535:17) กระบวนการพัฒนศึกษาจะเน้นการศึกษา ความสัมพันธ์เชิงระบบ (systemic or system) หรือแนวคิดแบบองค์รวม (holism) คือทุกสิ่งมีความ เกี่ยวข้องสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ทั้งระบบย่อยและระบบใหญ่ หรือเป็นกระบวนการ ต่อเนื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตบุคคล สังคม และธรรมชาติแวดล้อม แต่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนามนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข และยั่งยืน (เพ็ญสิริ จีระเดชากุล , 2539: 32-34, เฉลียว บุรีภักดี, 2539: 135)

การศึกษาจึงเป็นภาพรวมขององค์ความรู้ที่สั่งสมกันมา กระบวนการถ่ายทอดความรู้ การ กล่อมเกล่าทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม การเรียนรู้และสร้างความรู้ของมนุษย์ทั้งปัจเจกบุคคลและ สังคม และเป็นความรู้ใหม่ที่มนุษย์ค้นพบหรือสร้างขึ้น ที่เกิดขึ้นในมิติ และรูปแบบของการศึกษา เรียนรู้ที่แตกต่างกันไป โดยทุกลักษณะของการศึกษาต้องมีเป้าหมาย เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเสมอ ตามแนวคิดและกระบวนการพัฒนาดังนี้

1. แนวคิดการศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

เทียนฉาย กิระนันท์ (2539: 1-17) เห็นว่าปัจจุบัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญ มาก ทั้งในการบริหารจัดการองค์กรและการพัฒนา ซึ่งเป็นกระบวนการใช้การศึกษาเพื่อการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนให้มากขึ้น ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพ ความสามารถและสุขภาพให้มีปริมาณ และผลิตภาพสูง

จุดหลักของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ต้องเน้นและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้แบบเป็น กระบวนการต่อเนื่องและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-long learning) สำหรับบุคลากรทุกคนในองค์กร และกระบวนการพัฒนาบุคลากร

ไกรยุทธ ธีรตยาดีนันท์ (2531: 5-78) ได้ศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะของคนตามแนวพระราช ดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นแนว ศึกษการพัฒนาที่เหมาะสมกับสังคมไทย พบว่าการพัฒนาคนหรือปัจเจกบุคคลเพื่อเป็นกำลังของ ประเทศชาติ แบ่งออกเป็น 2 มิติ หรือคุณลักษณะ ดังนี้

1. คุณลักษณะที่เน้นศูนย์กลางที่ปัจเจกบุคคล เป็นคุณภาพที่เน้นความสำเร็จในชีวิต ดังพระราชดำริที่ว่า

“การที่ปัจเจกบุคคลจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้นั้น
ปัจเจกบุคคลจำเป็นต้องประสบความสำเร็จในชีวิตตามความมุ่งหมาย การประสบความสำเร็จ
ในชีวิตได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นเช่นนั้นในสถานแรก และ
จะต้องมีองค์ประกอบหลักในสองด้านด้วยกัน คือ ปัจเจกบุคคลจะต้องเป็นผู้รู้วิธีการ
ทำงานที่ได้ผลเป็นประการแรก”

ดังนั้น คุณลักษณะของการพัฒนาคน หรือปัจเจกบุคคล คือ

1.1. คุณลักษณะสำหรับการทำงานที่ได้ผล เพราะการงานในชีวิตนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่าง
หนึ่ง เพราะหมายถึงการปฏิบัติตัว ปฏิบัติภาระหน้าที่ทุกอย่าง เพื่อสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเอง
โดยรอบด้าน (พระราชดำริ: 29 มกราคม 2532) หรือการพัฒนาบุคคลเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ ทั้ง
แก่ตนเองและผู้อื่น ตลอดจนวิชาชีพของตน คือการรู้จักหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตนเอง ดังพระบรม
ราโชวาทที่พระราชทานให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 16
กรกฎาคม 2519 ตอนหนึ่งที่อัญเชิญมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ ดังนี้

“การจะทำงานให้มีประสิทธิภาพ และให้ดำเนินไปได้โดยราบรื่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่ง
จะต้องทำงานด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง ไม่บิดเบือน
จุดประสงค์ที่แท้จริงของงาน สำคัญที่สุดต้องเข้าใจความหมายของคำว่า “ความ
รับผิดชอบ” ให้ถูกต้อง ขอให้เข้าใจว่า “รับผิดชอบ” ไม่ใช่การรับโทษ หรือถูกลงโทษ “รับ
ชอบ” ไม่ใช่รับรางวัล หรือรับคำชมเชย การรู้จักรับผิดชอบ หรือยอมรับรู้ว่าอะไรผิดพลาด
เสียหาย และเสียหายเพราะอะไร เพียงใดนั้น มีประโยชน์ทำให้บุคคลรู้จักพิจารณา
ตนเอง ยอมรับความผิดของตนเองโดยใจจริง เป็นทางที่จะช่วยให้แก้ไขความผิดได้
และให้รู้ว่าจะต้องปฏิบัติแก้ไขใหม่ ส่วนการรู้จักรับผิดชอบหรือรู้ว่าอะไรถูก อันได้แก่
ถูกตามความมุ่งหมาย ถูกตามหลักวิชา ถูกตามวิธีการนั้น มีประโยชน์ทำให้ทราบแจ้ง
ว่า จะทำให้งานสำเร็จสมบูรณ์ได้อย่างไร จักได้ถือปฏิบัติต่อไป นอกจากนั้น เมื่อเข้าใจ
ความหมายของคำว่า “รับผิดชอบ” ตามนัยดังกล่าวแล้ว ผู้ที่เข้าใจซึ่งในความรับผิดชอบ
จะสำนึกตระหนักได้ทันทีว่า ความรับผิดชอบ คือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ทำ จะ
หลีกเลี่ยงละเลยไม่ได้”

1.2 บุคคลนั้นจะต้องเป็นคนดี และมีคุณสมบัติของความเป็นคนดี คือ ฉันทะและวิริยะ
(การมีน้ำใจรักงาน และความขยันพากเพียรพยายาม), มีความอดกลั้น และความเข้มแข็ง มีความ
ตั้งใจจริงและจริงจัง ยึดถือความถูกต้องยุติธรรม มีเมตตาและเสียสละ รักความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน
ประพฤติตนสุจริตและกตัญญูและมีวินัย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสำเร็จบังเกิดขึ้น และวิธีการดำเนินชีวิตด้วยการ
ปฏิบัติการวางตนอย่างเป็นกลาง

2. คุณลักษณะของบุคคล ที่พัฒนาตนเองโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวม มีดังนี้คือ

2.1 การมุ่งประโยชน์ส่วนรวมคือ การร่วมมือของคนในชาติ เพื่อความเจริญของประเทศ โดยถือว่าการร่วมมือนั้นเป็นการตอบแทนบุญคุณส่วนรวม และการยึดถือว่าประโยชน์ส่วนรวม คือหลักสำคัญประกันความมั่นคงแก่ประโยชน์ส่วนตนนั่นเอง

2.2 การสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวม คือความร่วมมือ สามัคคีกันรวมผลึกกำลังกันที่จะปฏิบัติการเพื่อความเจริญมั่นคงของประเทศหรือตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดและการที่บุคคลรู้จักหน้าที่ ซึ่งเป็นรากฐานของความสามัคคี ในการสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวม

2.3 การแสวงหาความรู้ โดยตั้งใจศึกษา สังเกต สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ไว้ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และนำไปใช้ในหน้าที่ได้

2.4 ความมีเหตุมีผล คือการเข้าถึงหลักการที่ว่า วิทยาการกับความคิดเป็นปัจจัยสำคัญคู่กัน จำเป็นต้องใช้ประกอบกัน เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามประสงค์ และหาทางพิจารณาให้ลึกลงไปก็จะเห็นได้ว่า ความคิดเป็นตัวนำวิทยาการ เพราะต้องมีความคิดก่อนจึงจะใช้วิทยาการได้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์จึงมุ่งถึงคุณลักษณะของคนที่ต้องการ และเป็นคนที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อสังคมและส่วนรวมเป็นสำคัญด้วย

2. แนวคิดการศึกษากับการพัฒนาทางสังคม

การศึกษามีบทบาททางสังคม กล่าวคือ การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ และสร้างสรรค์กระบวนการกล่อมเกลางานสังคมในด้านทักษะและความสามารถในการเสริมสร้างศักยภาพ ความเสมอภาคของคนในสังคมและในการศึกษาของประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคมตามสิทธิหน้าที่ของประชาชน เพื่อรักษาและฝึกฝนให้สมาชิกของสังคมมีคุณลักษณะที่เหมาะสมสำหรับชีวิต และการทำหน้าที่ในสังคม (ชนิตา รัชพลเมือง, 2534: 81, 122-123; เทียนฉาย กิระนันท์, 2539: 1-17) ดังนี้

1. การถ่ายทอดวัฒนธรรม (Cultural transmission) เป็นการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ วัฒนธรรมประเพณี อันเป็นแก่นสารของสังคม เพื่อดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม
2. การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม (Social integration) การศึกษาเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ชุมชนซึ่งมีความแตกต่างรวมกันได้ และช่วยให้เกิดมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน จากการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งเดียวกัน มีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน มีแบบแผนพฤติกรรมเหมือนกัน เป็นต้น
3. การสร้างนวัตกรรม (Innovation) เป็นหน้าที่โดยตรงของสถาบันการศึกษาที่จะต้องผลิตหรือค้นหาสิ่งดีใหม่ที่นำให้สังคมเกิดการก้าวหน้า หรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกว่า
4. การคัดเลือกและจัดสรร (Selection and allocation) ในสังคม ปกติ ครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดสถานภาพ และบทบาทสมาชิก ปัจจุบันโรงเรียนจะเป็นผู้คัดเลือก และจัดสรรอาชีพให้นักเรียน

โดยมีผลการเรียน ประเภทโรงเรียน และหลักสูตรจะเป็นเครื่องชี้อาชีพ รายได้ และเกียรติภูมิในสังคม โรงเรียนเป็นกลไกสำคัญในการนำทาง และเอื้ออำนวยต่อการเลื่อนฐานะทางสังคม

5. การพัฒนาบุคคล (Personal development) สังคมมีหน้าที่เลี้ยงดูเด็กซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว ปลูกฝังถ่ายทอดค่านิยมของสังคม ค่านิยมทางวัฒนธรรม หรือการถ่ายทอดด้วยกระบวนการกล่อมเกลางานสังคม โดยทางการศึกษา เช่นเดียวกับ การฝึกอบรมให้เยาวชนมีระเบียบวินัยในตนเอง มีโอกาสที่จะเรียนวิชาความรู้เฉพาะสาขาแล้ว โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญและเป็นแหล่งสร้างลักษณะนิสัยที่ดีและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่ รวมทั้งปลูกฝังและอบรมค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมอีกด้วย นั่นคือ

- ในแง่การเมือง คือ การสร้างพลเมืองดี
- ในแง่เศรษฐกิจ คือ การสร้างทักษะการประกอบอาชีพ
- ในแง่สังคม คือ การให้สมาชิกอยู่ร่วมกันโดยสันติ
- ในแง่วัฒนธรรม คือ การดำรงรักษาเอกลักษณ์ มรดกทางวัฒนธรรมของสังคม

หน้าที่สำคัญของโรงเรียนในการพัฒนาสังคมอีกประการหนึ่ง คือการจัดกิจกรรมต่อชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนโดยรวม เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ได้แก่ กิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมด้านการพัฒนา นันทนาการ การกีฬา การบันเทิง และนันทนาการต่างๆ และเมื่อสมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมจะช่วยให้รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ก็จะเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม พร้อมกันนั้นเป็นวิถีทางที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงอันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมส่วนรวมด้วย

ความสำคัญของโรงเรียนจึงเป็นหน้าที่ทั้งในการให้การศึกษา การขัดเกลางานสังคมและวัฒนธรรม (Socialization) การจัดสรรช่วงชั้นในสังคม (Stratification) และก่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (change) การทำหน้าที่ทางสังคมดังกล่าว จึงมีอิทธิพลต่อสมาชิกสังคมในหลายด้าน (ชนิตา รัชกุลพลเมือง, 2534: 163-164) เช่นการอนุรักษ์วัฒนธรรม (Culture) ซึ่งอาจเป็นวัฒนธรรมร่วมของสังคม หรือวัฒนธรรมเฉพาะในสังคมของนักเรียน ระเบียบวินัย (discipline) เพื่อควบคุมสร้างพฤติกรรมที่เป็นระเบียบอันเป็นการยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ ความมุ่งหวัง (aspiration) เช่น ความมุ่งหวังในทางการศึกษา ความปรารถนาจะเรียนในระดับสูง เรียนในระดับมหาวิทยาลัย และความมุ่งหวังในทางอาชีพ อยากรับหมอบ ครู วิศวกร สถาปนิก เพราะโรงเรียนถ่ายทอดค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการศึกษาและอาชีพ ซึ่งเป็นกำลังใจอยากทำตามและการส่งเสริมคัดเลือกบทบาททางสังคม (social role) ปรับของสมาชิกให้มีทัศนคติต่างๆ และมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับกาลเทศะ และโอกาสอันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม รวมทั้งการฝึกฝนหรือถ่ายทอดทักษะ (skills) ทั้งในด้านวิชาการและสังคม อันจะสร้างให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขในสังคม

3. แนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทางวัฒนธรรม (Cultural development)

การศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Culture transmission) เพื่อการรักษากลุ่มชนหรือกลุ่มสังคม และเชื้อชาติให้คงอยู่ยืนนาน ด้วยการสะสม ปรับปรุง และปรับตัวให้มีคุณค่าสมัย และบังเกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน และกำลังก้าวเดินต่อไปในอนาคต วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ดึงดูด เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และประชาชน การรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมยังหมายถึงการรักษาเอกราชของชาติด้วย เพราะวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งหมดในสังคมเดียวกัน สามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน และยังได้ใช้เป็นเครื่องมือ หรือเป็นแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคมอีกด้วย (เสถียร โกเศศ , 2512: 81-86; สำนักนายกรัฐมนตรี, 2531; เอกวิทย์ ณ กลาง, 2536 อ้างถึงใน สุมน อมรวิวัฒน์, 2537: 22) และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2537: 20) ได้ย้ำความสำคัญ และกล่าวถึงวัฒนธรรมว่า

“วัฒนธรรมเป็นสิ่งมีชีวิตและพลัง ย่อมเสริมสร้างตัวเองและถ่ายทอดตัวเอง ไม่ว่าวัฒนธรรมนั้นจะดีหรือชั่ว จะควรหรือไม่ควรอย่างไร จะอยู่ที่ไหน จะมีใครศึกษาหรือไม่ ถ้าวัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิต ยังมีพลังอยู่แล้ว บุคคลก็ย่อมได้รับวัฒนธรรมนั้นและมีวัฒนธรรมนั้นในที่สุด”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์อุปถัมภ์มรดก วัฒนธรรมไทย ได้ทรงย้ำเช่นเดียวกัน โดยพระราชดำรัสในพิธีเปิดปีแห่งการรณรงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมไทย ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันศุกร์ที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2537 ดังนี้

“ชาติไทยของเรามีความเจริญด้วยศิลปกรรมจรรยา และศิลปวัฒนธรรมอันครบถ้วนทุกสาขา ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าและเป็นนิมิตหมายสำคัญอย่างเอก ที่แสดงให้เห็นความเป็นชาติไทย คนไทย ซึ่งแตกต่างจากชาติอื่น คนอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้งถึงคุณค่าและความพยายามถนอมรักษาไว้ ด้วยความรู้ ความสามารถ และความฉลาดรอบคอบ เพื่อมิให้ต้องสูญหายหรือแปรสภาพไปในทางเสื่อม ในการนี้ ทุกคนจะต้องทราบใส่ใจโดยตระหนักว่า การศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทยแท้จริงก็คือ การจรรโลงอิสรภาพและความเป็นไทยของชาติไทยและคนไทยแต่ละคนไว้นั่นเอง”

นอกจากนี้ วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของกิจกรรมระหว่างมนุษย์ และตัวการที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมคือ การสื่อสารคมนาคม (ปริญญ์ ปราชญานุพร, 2539) โดยมีสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม 2 วิธี คือ 1) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในวัฒนธรรม ตัวการสำคัญคือ การประดิษฐ์ (Invention) ได้แก่ การประดิษฐ์ทางวัตถุ (Technological invention) และการประดิษฐ์ทางสังคม (social invention) ได้แก่ การคิดสร้างกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ๆ ศิลปวัฒนธรรมแนวใหม่ 2) การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ การแพร่กระจาย (diffusion) หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคม

อื่น และการยืมทางวัฒนธรรม (cultural borrowing) ได้แก่ การยืมทางวัฒนธรรมเมื่อมีการยืมกันทางวัฒนธรรมแล้ว จะมีการนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของสังคมนั้น

นอกจากสาเหตุทั้ง 2 ประการดังกล่าว ยังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมที่ควรจะต้องคำนึงถึงคือ การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม (Value change) อันได้แก่ แนวคิด แนวทางปฏิบัติต่างๆ ที่คนในแต่ละวัฒนธรรมมีความนิยมชมชอบเลือก หรือยึดถือเอามาเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมต่างๆ ของตน ตัวอย่างเช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ค่านิยมเกี่ยวกับความสวยงาม ศิลปะการบันเทิง ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ไม่ว่าจะในแง่ใด ลักษณะใด จะเป็นไปอย่างเข้มข้นหรือรวดเร็ว เช่น การแทรกซึมวัฒนธรรม การกลมกลืนวัฒนธรรมอยู่ที่การรังสรรค์วัฒนธรรม (Acculturation) คือการที่วัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกัน จะมีมากหรือน้อย และมีความรุนแรงเพียงไร วัฒนธรรมของสังคมที่อ่อนแอจะสูญเสียบุคลิกลักษณะของตนไป หรือเปลี่ยนแปลงเป็นความเจริญก้าวหน้า ถ้ารู้จักดึงเอาแต่สิ่งที่ดีและผลกำไรสิ่งที่ไม่ดี เพราะถ้าดึงเป็นก็ทำให้วัฒนธรรมของตนงอกงาม ถ้าผลกำไรไม่เป็นก็ทำให้วัฒนธรรมของตนหมดบุคลิกลักษณะ และปัจเจกภาพ (Individuality) ไป โดยถูกกลืนเข้าไปในวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีแรงเท่ากันต่างก็จะกลืนกันกลายเป็นวัฒนธรรมหนึ่งไป

สิ่งที่จะทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็ว มักเนื่องมาจากความรู้ทางเทคนิควิทยาของชาวตะวันตก คือวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบัน ไม่ใช่แต่เรื่องความรู้ผลิตสร้างและรู้จักใช้สิ่งต่างๆ อันเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งงานบริการตามความต้องการของประชาชนด้วย

โลกปัจจุบันนี้ เทคนิควิทยามีความสำคัญแก่วิถีชีวิตของสังคม ในด้านรูปธรรม มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคนิควิทยาไปอย่างรวดเร็ว และเทคนิควิทยานี้เอง ที่อาจทำให้วิถีชีวิตของสังคมต้องทลายลง เพราะความผิดของผู้ใช้ก็ได้ ถ้ารู้จักใช้ก็เป็นคุณ ถ้าไม่รู้จักใช้ก็เป็นโทษ ถ้าสังคมใดหย่อนความรู้ทางเทคนิควิทยา สังคมนั้นก็อยู่ล้าหลังตามสังคมอื่นที่เจริญกว่าด้วยเรื่องความรู้เหล่านี้ไปไม่ทัน ซ้ำจะเป็นภัยอันตรายแก่ตนด้วย ถ้าสังคมใดรับเอาความรู้ชนิดนี้ไปใช้เป็นของตน จะเป็นผลให้วัฒนธรรมเดิมของตนซึ่งถือว่ามีค่าสูง อาจเคลื่อนที่ต้องเสื่อมสูญไปก็ได้ เพราะขาดเสถียรภาพ ถ้าเป็นเช่นนี้ขึ้นเมื่อใด ก็หมายความว่าสังคมนั้นจะสูญเสียบุคลิกลักษณะของตนไปเมื่อนั้น หรือกล่าวตรงๆ ก็คือ การสูญเสียชาตินั่นเอง การรับเอาความรู้ชนิดนี้มา แม้จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมได้รวดเร็วเห็นทันตา แต่จะทำให้เกิดความต้องการอันจำเป็นขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด และเกิดปัญหาสังคมติดตามเป็นเงาตามตัวมาด้วยมากมาย ตามส่วนสัมพันธ์ในสิ่งที่เป็นความเจริญก้าวหน้า ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อการปรับตัวให้ทันการณ์อย่างมีวิวัฒนาการ

การศึกษาด้านวัฒนธรรมเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมทำความเข้าใจ และฝึกปฏิบัติ ในขณะเดียวกันก็ได้ซึมซับความซาบซึ้งดีงามและรื่นรมย์ จึงมีลักษณะบูรณาการทั้งด้านปรัชญา ความคิด ความเชื่อ ศิลปะสุนทรียภาพ ศิลปะและพฤติกรรมกรรมการแสดงออกของมนุษย์ การศึกษา

ด้านวัฒนธรรมจึงมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลายและต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคง ในการจัดกระบวนการและกิจกรรมต้องเน้นที่แก่นแท้ และรากเหง้าของภูมิปัญญาชุมชนชีวิตของคนในชุมชนมากกว่าที่จะศึกษาพิธีกรรมการแสดงที่ผิวเผิน (เอกวิทย์ ฤ กลาง, 2540: 4-6)

สำหรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการเรียนรู้วัฒนธรรมนั้น สุนน อมรวีวัฒน์ (2537 : 21) ได้เห็นว่า สถาบันที่มีบทบาทต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม คือ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ในส่วนของโรงเรียนนั้น สุนน อมรวีวัฒน์ (2537: 31) ได้กล่าวถึงบทบาทของโรงเรียนว่า

1. พัฒนาแบบแผนขั้นพื้นฐานของปฏิสัมพันธ์กับชุมชน
2. พัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของบุคคลให้เข้ากับบทบาทของชุมชน
3. พัฒนาความรู้ทักษะความสามารถเฉพาะอย่าง เฉพาะงาน ให้แก่บุคคลในชุมชน
4. พัฒนาและถ่ายทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ให้แก่ชุมชน
5. เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ

โดยได้นำคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในองค์ความรู้ 5 ด้าน ดังนี้

- 1) ศิลปกรรม ได้แก่ ภาษา วรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ ดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และศิลปะที่เกิดขึ้นใหม่ด้านสื่อมวลชน
- 2) มนุษยศาสตร์ ได้แก่ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ค่านิยม ประเพณี อุดมการณ์ และเจตคติของคนในชาติ
- 3) การช่างฝีมือ ได้แก่ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักรสาน และงานช่างต่างๆ
- 4) การกีฬาและนันทนาการ ได้แก่ กีฬาพื้นบ้าน การละเล่น การต่อสู้ป้องกันตัว
- 5) คหกรรมศาสตร์ ได้แก่ อาหารการกิน เสื้อผ้า การแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน และการเลี้ยงดูอบรมลูกในเรื่องมารยาทไทยและชีวิตครอบครัว

4. แนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมือง

เทียนฉาย กิระนันท์ (2537: 1-17) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ของการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจว่า ต้องเป็นการเน้นการใช้การศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ในด้านการใช้ทรัพยากรและการผลิตให้เกิดผลคุ้มค่า สร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สร้างเสถียรภาพและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ และกระจายรายได้ และผลผลิตให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศ และในด้านการเมือง การศึกษาต้องปลูกฝัง และถ่ายทอดค่านิยมความเป็นประชาธิปไตยบนพื้นฐานของสังคมไทย ให้ประชาชนตระหนักในสิทธิหน้าที่ทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการพัฒนาและสร้างสรรค์ประเทศให้เจริญก้าวหน้าและพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำทางการเมืองให้กับประเทศ เพื่อยกระดับของศักยภาพทางการบริหาร ปกครองประเทศให้อยู่ในระดับที่ดี

และนำความเจริญก้าวหน้าแก่ประเทศชาติ ส่วนสำคัญที่การศึกษาจะทำได้ก็คือ การพัฒนาคนเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ และผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพแก่การเมืองของประเทศ

กล่าวโดยสรุปแล้ว พัฒนศึกษาหรือพัฒนศึกษาศาสตร์ เป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ที่มุ่งสร้างความรู้และกระบวนการพัฒนาทั้งระบบ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นภาพรวมขององค์ความรู้ที่สั่งสมกันมา กระบวนการถ่ายทอดความรู้ การกล่อมเกลาทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม การเรียนรู้และสร้างความรู้ของมนุษย์ทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนที่อยู่ในสังคมได้มีโอกาสศึกษามีความเข้าใจกระบวนการพัฒนา มีส่วนร่วม และเตรียมพร้อมรับผลที่อาจจะตามมาจากการพัฒนา เน้นการศึกษาเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนา ให้ประชาชนทั้งในระดับชุมชน ระดับสังคมที่กว้างออกไป จนถึงระดับประเทศและระดับโลก มีความตระหนัก มีส่วนร่วมและเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้คนสามารถเชื่อมโยงปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชนได้ ทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีและยั่งยืนแก่สังคมและประเทศชาติ ทั้งนี้เพื่อการพัฒนามนุษย์ สังคม และธรรมชาติแวดล้อม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข และยั่งยืนตลอดไป

ตอนที่ 5 แนวคิดการวิจัยและพัฒนา และการวิจัยปฏิบัติการ (Research and Development และ Action Research)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม¹ เป็นรูปแบบของการวิจัยแบบใหม่ ที่ประยุกต์และเป็น การรวมเอาแนวความคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research)² มาผสมผสานเข้าด้วยกัน โดยเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่จะต้องใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษา จึงเป็นสมบัติของสังคม และเป็นภาระหน้าที่ที่มุ่งหมายจะให้ประโยชน์หรือเป็นการรับใช้สังคม ด้วยเหตุนี้การวิจัยจึงควรคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุด และการวิจัยที่จะให้ผลประโยชน์สูงสุดนั้น ย่อมเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research for Development) หรือการวิจัยพัฒนา (Research and Development) โดยที่การพัฒนา และการเป็นหุ้นส่วนจะต้องเดินทางร่วมกัน ดังนั้น ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุก

¹ นักวิชาการบางกลุ่มมีความเชื่อว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปลดปล่อยให้เป็นอิสระ (Emancipatory Action Research : EAR) ซึ่งในวงวิชาการแล้วจัดว่าเป็นรูปแบบเดียวของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่บริสุทธิ์ เนื่องจากการเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงมักใช้สถิติเชิงพรรณนาอย่างง่าย (Simple Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนาหรือการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ในการอธิบายข้อมูล และใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยพบว่า นักวิจัยจำนวนไม่น้อยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยตามแนวคิดของ เคมมิสและแมคแทกการ์ท (Kemmis and McTaggart) ในผลงานเรื่อง “The Action Research Planner (1988)” เป็นวิธีหลักของการวิจัย

² การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research: PR) เป็นงานวิจัยที่บุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิจัย อันประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ผลและสรุป รายงานการวิจัย โดยอาจจะไม่ได้ทำเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานขององค์กรหรือหน่วยงานในชุมชนเป็นด้านหลัก)

ขั้นตอนอย่างมีเสรีและเป็นประชาธิปไตย โดยจุดที่แตกต่างกันของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมร่วมกับงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมก็คือ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการวิจัยที่เน้นในมิติของการเก็บข้อมูล แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการประยุกต์หาวิธีการแก้ไขปัญหาไปพร้อมๆ กัน หรือกล่าวได้ว่าการแสวงหาแนวความคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาและทรัพยากรที่ผู้ถูกวิจัยมีอยู่เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหา (ซ็ชวาลย์ ทัดศิวัช, 2554: ออนไลน์)

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาก็หรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญห าระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (Dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาก็กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาก็ได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นต้นนำของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 67)

อุทัย ดุลยเกษม กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนซึ่งเคยเป็นประชากรของการวิจัย กลับบทบาทมาเป็นผู้ร่วมในการทำวิจัย โดยเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย (สุรียา วีรวงศ์, 2538: 89).

ขนิษฐา กาญจนสินนท์ ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ได้ พัฒนานตนเอง ในการทำงานพัฒนา (ขนิษฐา กาญจนสินนท์, 2536)

กมล สุตประเสริฐ จึงให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยทันที และต้องกระทำเป็นหมู่คณะร่วมกัน (กมล สุตประเสริฐ, 2537: 7)

นิตยา เงินประเสริฐศรี กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่างๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่ (นิตยา เงินประเสริฐศรี, 2544: 61-62)

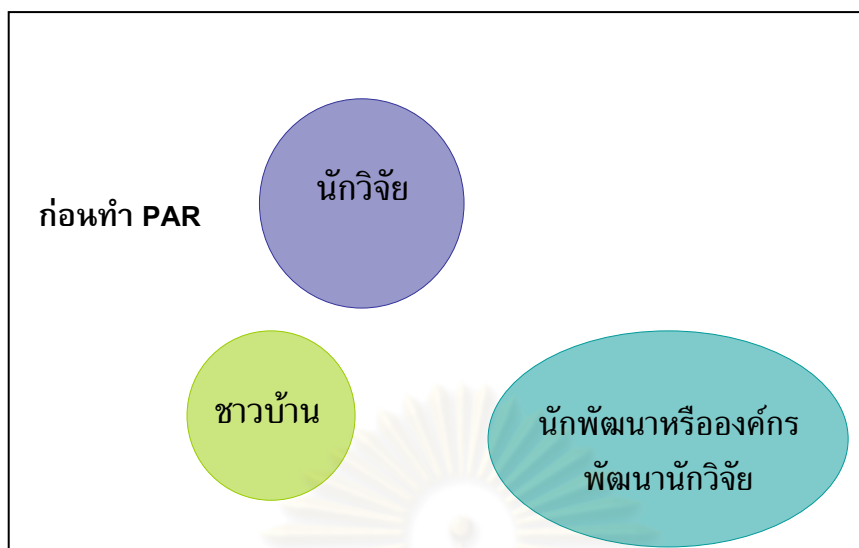
กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายความว่า กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ระหว่างกัน จนได้ข้อสรุปซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นจากความร่วมมือกับทุกฝ่าย ผลของการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างสมจริง เหมาะกับสภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนนั้น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดไป

เพื่อให้เห็นภาพเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการวิจัยแบบดั้งเดิมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด เห็นได้จากตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการวิจัยแบบดั้งเดิมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
รูปแบบ	เป็นพิมพ์เขียวที่กำหนดให้	เน้นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์
อุดมการณ์/ปรัชญา	เน้นกลุ่มคนชั้นสูง	เน้นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคม คนชายขอบ
จุดมุ่งหมาย	ไม่ผูกพัน ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อ ตอบปัญหาการวิจัย	มีพันธกรณีระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่จะ ร่วมกันเพื่อสิทธิของมนุษย์
กรอบการวิจัย	กำหนดโดยนักวิจัยองค์กร	กำหนดโดยประชาชนในพื้นที่
จุดเน้น	วัตถุ เน้นการสร้างสิ่งของ	คน เริ่มที่คนเป็นหลัก ทำให้คนมีคุณค่า สร้าง ความภาคภูมิใจและกำลังใจ
เป้าหมาย	กำหนดไว้ล่วงหน้า	ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของท้องถิ่นตาม เงื่อนไขความเหมาะสม
ยุทธวิธี	เน้นการวางแผนที่อ้างว่า ชาวบ้าน ไม่สามารถวางแผนเองได้	เน้นการมีส่วนร่วม เชื่อมั่นในความสามารถใน การเรียนรู้ของคน
วิธีการ	เข้มงวดรัดกุม เน้นหลักการ วิจัยเชิงปริมาณ มองมิติชุมชน ที่ศึกษา และใช้เทคโนโลยีหรือ ระเบียบวิธีการขั้นสูง	เรียบง่าย ใช้วิธีการที่ชาวบ้านรู้จักและถนัด มองชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และใช้เทคโนโลยี ชาวบ้าน
การวิเคราะห์ สถานการณ์	เน้นการย่อส่วน (Reductionism)	การมององค์รวม (Holistic Approach)
รูปแบบการพัฒนา	ควบคุม ชี้แนะและให้แรงจูงใจ เป็นวัตถุ เน้นการทำงานตาม แผนและส่งเสริมวัฒนธรรมการ พึ่งพา	ปลดปล่อย สร้างกำลังใจอำนาจในการคิดและ ต่อรองให้สำเร็จในสิ่งที่ได้กระทำ โดยมีแรงจูงใจ คือความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน และเป็นการ ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเอง
มองชาวบ้าน	เป็นผู้รับประโยชน์จาก ความสำเร็จของโครงการวิจัย	เป็นผู้ทำประโยชน์ เป็นผู้ลงมือกระทำโครงการ สำเร็จ และมีส่วนร่วม
ผลลัพธ์ (Output)	เน้นวัตถุที่เป็นผลิตผลของ โครงการ เช่น รั้ว ถนน อาคาร เป็นต้น	ไม่เน้นวัตถุ แต่เน้นความสามารถของชุมชน เน้นการเรียนรู้ ความพอใจ ความหลากหลาย กำลังใจและแรงใจของประชาชน

ที่มา: พันธุ์ทิพย์ งามสูตร (2540, 60-63).

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหรือเอกชนก่อนและหลังการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 31)

จากแผนภาพดังกล่าวข้างต้น สุภางค์ จันทวานิช อธิบายไว้ว่า วงกลมแต่ละวง คือโลกทัศน์หรือวิธีการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งวิธีการมองนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามกรอบแนวความคิดที่แต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งภายหลังจากที่มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว บุคคลทั้งสามกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย ชาวบ้านหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายและนักพัฒนา จะมี

ความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนา และเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการต่าง ๆ ของชุมชนและปฏิบัติงานสามารถเป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 31)

หากพิจารณาในรูปของกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุได้ตามลำดับขั้นหรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลายขั้นตอน ซึ่งช่วยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน และในทางปฏิบัติแล้ว กระบวนการวิจัยก็ต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือกับทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ ดังต่อไปนี้ (ไพโรจน์ ชลารักษ์, 2548: 20-21)

- 1) **ขั้นการศึกษาบริบท** ในขั้นนี้ นักวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย
- 2) **ขั้นกำหนดปัญหา** ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหามาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกัน ส่วนนักพัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาละมอมถึงผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุมส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่นักวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขั้นการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น
- 3) **ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย** ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนนักพัฒนาจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่
- 4) **ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง** รวมทั้งการแก้ไขระหว่างการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยที่เข้าร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนาจะเข้ามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการ

ปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5) ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี การพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่บูรณาการศาสนา สามัญ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และสมบูรณ์แบบมากที่สุด สรุปได้ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2511) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง *ทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม* เนื่องจากรัฐต้องการปลูกฝังความรู้สึกรักชาติ ความเข้าใจอันดีของคนในชาติ ให้แก่ชาวไทยมุสลิม และส่งเสริมการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า โต๊ะครูมีทัศนคติว่า รัฐอกระเบียบปรับปรุงและหาทางช่วยเหลือพัฒนาการศึกษา ให้ความเป็นธรรมและโอกาสแก่ชาวไทยมุสลิมนั้นดีอย่างยิ่ง ส่วนใหญ่มีความพอใจ และมีข้อเสนอแนะให้รัฐช่วยในเรื่องงบประมาณ อาคารเรียน และความเอาใจใส่ ของเจ้าหน้าที่รัฐต่อชาวไทยมุสลิม

จำลอง สวณะคุณานนท์ (2518) ได้ทำการวิจัยเรื่อง *บทบาทของโต๊ะครูโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้* โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาททางการศึกษา บทบาททางศาสนา บทบาทผู้นำชุมชน บทบาททางการเมือง และการปกครองผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามถือว่าเป็นสถาบันเบ็ดเสร็จของสังคมที่รัฐควรพิจารณาปรับปรุงสนับสนุนให้เป็นรูปแบบของโรงเรียนชุมชนอย่างแท้จริง เพราะจะได้เป็นกุศโลบายในการแก้ปัญหาทางการเมืองและด้านอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งโต๊ะครูต่างก็ให้ความร่วมมือต่อทางราชการเป็นอย่างดี และมีบทบาทต่อการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมากด้วย

อัจฉรา บุญชู (2518) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง *ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและความเชื่อในศาสนาของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ของไทย* โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและความเชื่อในศาสนาต่างๆ คือ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ ของกลุ่มชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ของไทย และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างความเชื่อในศาสนาต่างๆ รวมทั้งเปรียบเทียบความเชื่อในศาสนาต่าง ระหว่างระดับการศึกษา โยกกลุ่มตัวอย่าง เป็นชาวไทยมุสลิม อายุระหว่าง 16 – 25 ปี ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี และ ยะลา ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษาและความเชื่อในศาสนาต่างๆ มีความสัมพันธ์ต่ำและเป็นไปในทาง

ลบ กล่าวคือ คนที่มีระดับการศึกษาต่าง ๆ กัน ส่งผลให้มีความเชื่อต่อคำสอนของศาสนาอื่น ๆ ที่แตกต่างจากตนไม่มากนัก และความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปในทิศทางลบ กล่าวคือ ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ยิ่งมีทัศนคติต่อคำสอนของศาสนาอื่นลดน้อยลง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2526) ศึกษาวิจัยเรื่อง *อิสลามกับความรุนแรง* เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ของไทย ระหว่างปี 2519 – 2524 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างต่อภาพของความรุนแรงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ โดยผู้วิจัยพยายามแยกความขัดแย้งออกจากความรุนแรง และผู้วิจัยได้นำศาสนาอิสลามมาเป็นเหตุผลรองรับความรุนแรงในภาคใต้ของประเทศไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

เสาวนีย์ จิตหมวด (2531) ศึกษาเรื่อง *กลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิม* ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมแข็ง และยากต่อการผสมผสานกลมกลืน ดังนั้นการที่รัฐใช้นโยบายผสมกลมกลืนชนกลุ่มน้อยนี้เข้มข้นเพียงใด ย่อมผลักดันให้เกิดความแตกแยก และสร้างปัญหาความขัดแย้งเพิ่มขึ้นมากเพียงนั้น รัฐบาลจึงควรใช้นโยบายพหุสภาวะ และต้องใช้สันติธรรม โดยการให้เกียรติ และมีความจริงใจระหว่างรัฐกับชาวไทยมุสลิม ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และเป็นการยุติปัญหาความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้

นพพงศ์ เทพจारी (2534) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ *“ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบท จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต”* การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตว่าจะมีผลส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อที่จะตอบปัญหาว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสาเหตุหรือไม่ในการที่ทำให้การพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ คนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งชายและหญิงที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับต่ำกับระดับสูงของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคมแตกต่างกันในเรื่อง การร่วมกิจกรรมกับทางราชการ การตรงต่อเวลา การแต่งงานเมื่ออายุยังน้อย การใช้เวลาว่าง มีผลแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจในเรื่อง รายได้ การเสียโชค และมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านคุณภาพชีวิต แตกต่างกันในเรื่อง การศึกษาทางศาสนาอิสลาม และสาธารณสุขมูลฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และการรักษาพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับพฤติกรรมการวางแผนครอบครัวไม่สามารถทดสอบสมมติฐานได้ เพราะไม่สามารถหาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานและความแปรปรวนของกลุ่มที่มีระดับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับต่ำได้ ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามที่แตกต่างกันของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต ไม่แตกต่างกัน ในเรื่องการร่วมกิจกรรมในหมู่คนไทยมุสลิม การมีภรรยาหลายคน การสะเดาะเคราะห์ การถือฤกษ์ยาม ความประหยัด การสะสมทุน

การเก็บเงินออม อาชีพพรอง การศึกษา และพบว่าความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา แต่กลับมีผลส่งเสริมต่อการพัฒนาทั้งสิ้น ผลการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่บรรลุเป้าหมายได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไม่ได้เป็นตัวอุปสรรคและขัดขวางต่อการพัฒนาแต่อย่างใด นอกจากนี้ไม่เป็นอุปสรรคและขัดขวางต่อการพัฒนาแล้วยังเป็นไปในลักษณะส่งเสริมต่อการพัฒนาอีกด้วย หากสามารถหากวิถีที่จะนำความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไปมีส่วนช่วยในการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้วย่อมจะมีผลให้การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปสู่การพัฒนาระดับพื้นฐานได้อย่างดียิ่งอีกทางหนึ่ง

กิตติ รัตนฉายา (2536) ศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลรายงานในการปฏิบัติงานภาคสนามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504- 2533 เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีสาเหตุมาจาก 2 ปัจจัย คือ ความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ดังนั้นการแก้ไขปัญหาคือต้องยึดนโยบายการผ่อนปรนเข้าหากันและยอมรับความแตกต่างของการนับถือศาสนา เพื่อให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความจำเป็นเร่งด่วน คือการสร้างเอกภาพในแนวคิดและเอกภาพในการปฏิบัติ รวมทั้งการให้ความรู้ ความเข้าใจในนโยบายแก่องค์การต่างๆที่เกี่ยวข้อง

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2538) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ "การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคใต้ตอนล่าง" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการกำลังคน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนที่เกี่ยวกับปรัชญาและจุดมุ่งหมาย นโยบายและการวางแผน การศึกษา หลักสูตรและการสอน การพัฒนาบุคลากร คุณภาพของผลผลิต รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าและแนวทางพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคใต้ตอนล่าง วิธีการวิจัยใช้เทคนิคเดลฟาย โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 60 คน โดยการสัมภาษณ์และแบบสอบถามจำนวน 3 ครั้ง วิเคราะห์ผลโดยการหาค่าฐานนิยมและความถี่ ผลการวิจัยพบว่าสภาพและความต้องการกำลังคนอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากแรงงานไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด สำหรับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนนั้น เห็นว่าควรปรับเปลี่ยนในระดับมากที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาสามเหลี่ยมเศรษฐกิจของสามประเทศ การจัดการศึกษาประกอบด้วย 1. ปรัชญาและจุดมุ่งหมาย ควรจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการพัฒนาคุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม 2. นโยบายและการวางแผนการศึกษา ยังเป็นการจัดตามนโยบายกลางสถาบันการศึกษาจึงไม่สามารถดำเนินการปรับเปลี่ยนได้อย่างอิสระตามความต้องการของท้องถิ่น 3. หลักสูตรควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และความต้องการของตลาดแรงงาน ทั้งในหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาว 4. กิจกรรมการสอนควรเน้นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะ ได้ฝึกปฏิบัติร่วมกับภาคเอกชนหรือสถานประกอบการ เพื่อให้สอดคล้องกับการนำไปประกอบอาชีพ 5. ผลผลิตและการควบคุมคุณภาพ ซึ่งจำเป็นต้องเพิ่มคุณภาพของผลผลิตด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านบุคลิกภาพและคุณธรรม

ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษานั้น ซึ่งเห็นด้วยกับปัญหาความไม่พร้อมด้านกำลังคน ความไม่เข้าใจนโยบายหรือเป้าหมายที่ชัดเจนของการเตรียมกำลังคน ปัญหาด้านงบประมาณที่สนับสนุนในการจัดการศึกษา ส่วนแนวทางการพัฒนาการศึกษา นั้น ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยอย่างยิ่งที่ควรให้เอกชนมีบทบาทมากขึ้น ควรมีการวางแผนกำลังคนทั้งในภาครัฐและเอกชน เพื่อผลิตกำลังคนให้ตรงกับความต้องการ

ชิตชนก เชิงเซาว์และคณะ (2541) ทำการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์โครงสร้างขององค์ประกอบที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้” การวิจัยเรื่องนี้มี จุดประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบในด้านต่างๆของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ คุณลักษณะของโรงเรียนคุณลักษณะของผู้บริหาร คุณลักษณะของครู คุณลักษณะของนักเรียน การบริหารโรงเรียน และการจัดการเรียนการสอนของครู รวมทั้งวิเคราะห์โครงสร้างขององค์ประกอบเหล่านี้ที่ร่วมกันส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนโดยใช้วิธีสร้างแบบจำลองโครงสร้างเชิงความแปรปรวนร่วมขององค์ประกอบดังกล่าว โดยใช้แบบสอบถามและแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล สำหรับการวิเคราะห์ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป STATISTICA ผลการวิเคราะห์ พบว่า แบบจำลองที่ได้พัฒนาขึ้นเป็นครั้งสุดท้ายประกอบด้วยองค์ประกอบเพียงสามด้านเท่านั้นที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียน ได้แก่ การบริหารโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนของครู และคุณลักษณะของนักเรียน โดยคุณลักษณะของนักเรียนส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลของโรงเรียนมากที่สุด ในขณะที่การจัดการเรียนการสอนของครูส่งผลโดยตรงน้อยที่สุด โดยองค์ประกอบด้านการบริหารโรงเรียนและการจัดการเรียนการสอนของครูต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่องค์ประกอบทั้งสองต่างไม่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านคุณลักษณะของนักเรียนแต่อย่างใด

นาวาลย์ ปานากาเซ็ง (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามเกณฑ์คุณภาพของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำแนกตามประเภทโรงเรียนมาตรา 15(1) และ 15(2) จำแนกตามอัตราค่าที่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัวนักเรียนในโรงเรียนมาตรา 15(1) จำแนกตามจังหวัดที่โรงเรียนตั้งอยู่ในมาตรา 15(2) และรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยศึกษาคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียน 7 ปัจจัย คือ ปรัชญาและเป้าหมายของโรงเรียน หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน บุคลากร ทรัพยากรเพื่อการเรียนการสอน การจัดการการบริหาร กิจกรรมนักเรียน และสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน กลุ่มประชากรที่ใช้ คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2543 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 113 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าร้อยละ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงโดยเร่งด่วนถึงพอใช้ในทุกปัจจัยคุณภาพ 2. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามที่ได้รับเงินอุดหนุนในอัตราร้อยละ 100 ส่วนใหญ่อยู่ในระดับพอใช้ถึง

ดีมาก ส่วนคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุนร้อยละ 60 และร้อยละ 40 ส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงโดยเร่งด่วนถึงพอใช้ 3. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดยะลา บัตตานีและนราธิวาสส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงโดยเร่งด่วนถึงพอใช้ในทุกปัจจัยคุณภาพ

4. ปัญหาและข้อเสนอแนะของการปฏิบัติงานตามเกณฑ์คุณภาพที่โรงเรียนประสบอยู่เป็นจำนวนมาก คือ ปัญหาการไม่ปฏิบัติตามปรัชญาและเป้าหมาย ซึ่งโรงเรียนควรแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดให้นักเรียนและบุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของโรงเรียน ความต้องการของนักเรียนและชุมชน โรงเรียนควรแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับปรัชญา/เป้าหมายของโรงเรียน ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ไม่เพียงพอกับหน้าที่งานที่มีมากขึ้น โรงเรียนควรแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดสรรงานและมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของบุคลากร ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ ปัญหาเกี่ยวกับผู้บริหารที่ขาดความรู้ความชำนาญในการบริหารงานต่างๆ ปัญหาการดูแลติดตามความประพฤติของนักเรียนยังไม่ทั่วถึง โรงเรียนควรแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการเปิดโอกาสให้ครู นักเรียน และผู้ปกครอง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียน และนักเรียนบางส่วนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ ที่โรงเรียนกำหนด โรงเรียนควรแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

ซาร์ริฟท์ สือนิ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง *“สภาพปัจจุบัน ปัญหาและการพัฒนาการบริหารงานบุคคล ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้”* การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะในการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร จำนวน 146 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานค่าเอฟ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทั้งทางด้านการสรรหาบุคลากร ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านการบำรุงรักษาบุคลากร และด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน อยู่ในระดับปานกลาง 2) สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จำแนกตามขนาดของโรงเรียนในภาพรวม แตกต่างกัน 3) สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จำแนกตามจังหวัดที่โรงเรียนตั้งอยู่ในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน 4) แนวทางการพัฒนาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลด้านการสรรหาบุคลากรโดยวิธีการสรรหาครูจากบุคคลที่มีความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามและมีความเข้าใจสภาพสังคม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และจัดครูเข้าปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงวิชาเอก ความถนัดและความสามารถ ด้านการพัฒนาบุคลากรควรมีการส่งเสริมครูที่มีความสามารถในการให้ความรู้แก่ครูด้วยกัน ด้านการบำรุงรักษาบุคลากรควร

ให้คำปรึกษากับครูที่ต้องการความช่วยเหลือ จัดสวัสดิการอย่างจูงใจ 5) ข้อเสนอแนะการบริหารงานบุคคล ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการสรรหาบุคลากร ควรคัดเลือกบุคลากรให้ตรงกับสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา ด้านการบำรุงรักษาบุคลากร ควรสร้างขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากรในโรงเรียน ด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน ควรให้บุคลากรพ้นจากงาน เมื่อกระทำผิดอย่างร้ายแรง ขาดความรับผิดชอบและทุจริตต่อหน้าที่

ชุมตักดิ์ อินทร์รักษ์และคณะ(2547) ได้ศึกษาเรื่อง“การพัฒนาทักษะวิชาชีพในสถานศึกษาด้านอาชีวศึกษาเพื่องานอาชีพในห้าจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย (IMT-GT)” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนาทักษะวิชาชีพด้านอาชีวศึกษาเพื่องานอาชีพในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย (IMT-GT) เกี่ยวกับศักยภาพของบุคลากร หลักสูตรต่างๆที่เปิดสอน การจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อพัฒนาทักษะ คุณภาพของผู้เรียนและคุณสมบัติที่เหมาะสมกับอาชีพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งปัญหาและแนวทางการพัฒนาทักษะวิชาชีพเพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ นักศึกษา อาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 220 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าที่ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของบุคลากรส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี หลักสูตรที่เปิดสอนส่วนใหญ่เป็นช่างอุตสาหกรรม ส่วนกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาทักษะวิชาชีพ ได้แก่ กิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมส่งเสริมทักษะประสบการณ์ กิจกรรมยกระดับแข่งขันทักษะและกิจกรรมส่งเสริมรายได้ระหว่างเรียนทั้งภาพรวมและรายกิจกรรมปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และกิจกรรมทางวิชาการมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาจากความคิดเห็นของเจ้าของสถานประกอบการเห็นว่ามีความอยู่ในระดับมาก คุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับทักษะอาชีพ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีวินัยฯลฯ ปัญหาที่พบ ได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาหลักสูตรและการสอน การจัดหาแหล่งฝึกประสบการณ์ และปัญหาทางสังคม การเมืองและวัฒนธรรม สำหรับแนวทางการพัฒนา ควรปรับปรุงให้มีกิจกรรมทางวิชาการ เช่น การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย การสอนภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสาร การผลิตผู้สำเร็จทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการในภูมิภาคนี้ เช่น เทคโนโลยียาง การประมง บริหารธุรกิจ เป็นต้น

ดลมนรจณ์ บากา (2548) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้” วัตถุประสงค์การวิจัย 1) ศึกษาบทบาทที่เป็นจริง บทบาทที่คาดหวัง และความพึงพอใจของผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทที่เป็นจริง บทบาทที่คาดหวัง และความพึงพอใจของผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั่วไปของผู้นำมุสลิมกับบทบาทที่เป็นจริง และความพึงพอใจต่อการพัฒนาการศึกษา กับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างผู้นำมุสลิมใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสำรวจ

และสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน สถิติที่ใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าที่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) ผู้นำมุสลิมมีบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมอยู่ในระดับปานกลาง และมีบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาการศึกษาทุกประเภทอยู่ในระดับปานกลาง 2) ผู้นำมุสลิมมีบทบาทที่คาดหวังอยู่ในระดับสูง โดยมีบทบาทที่คาดหวังในการพัฒนาการศึกษาทุกประเภทอยู่ในระดับสูง 3) ผู้นำมุสลิมมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาการศึกษาทุกประเภทอยู่ในระดับปานกลาง 4) ผู้นำมุสลิมมีบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังในการพัฒนาการศึกษาทุกประเภทของสังคมมุสลิมที่แตกต่างกัน 5) จังหวัดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาการเรียนการสอนประจำมัสยิด และมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาโรงเรียนตาดีกา สถาบันการศึกษา ปอเนาะ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระดับอนุบาล ประถม และมีชื่อย่ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 6) อายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาการเรียนการสอนประจำมัสยิด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาโรงเรียนตาดีกา สถาบันการศึกษา ปอเนาะ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระดับอนุบาล ประถม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 7) อาชีพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาการเรียนการสอนประจำมัสยิด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระดับประถมศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 8) ความพึงพอใจต่อการพัฒนาสถาบันการศึกษาปอเนาะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาสถาบันการศึกษาปอเนาะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

มารุต คำชะอมและคณะ (2548) ได้ศึกษาวิจัย “การติดตามประเมินผล โครงการพัฒนาอาชีพในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม/ปอเนาะ/ชุมชน ในจังหวัดยะลา บัตตานี และนราธิวาส ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค การดำเนินงานในภาพรวมตามเกณฑ์ และสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จ และประเมินผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการในภาพรวม ทั้งในมิติของกระบวนการ ผลลัพธ์ ผลกระทบ ตลอดจนข้อเสนอแนะ แนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานต่อไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ จำนวน 1,336 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม ผลการประเมินโครงการตามตัวชี้วัดใน กิจกรรมที่ 1 การสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนเพื่อสำรวจความต้องการและทิศทางการพัฒนาฝีมือแรงงาน ซึ่งผลการวิจัยได้แบ่งเป็น ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต กิจกรรมที่ 2 การอบรมวิทยากรเรื่องเทคนิคการสอนงาน ซึ่งผลการวิจัยได้แบ่งเป็น ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต กิจกรรมที่ 3 การพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อเพิ่มศักยภาพเยาวชนในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม/ปอเนาะ/ชุมชน ซึ่งผลการวิจัยได้แบ่งเป็น ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต นอกจากนี้ยังได้มีการเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาจากการสนทนากลุ่มด้วย

ศิริลักษณ์ มโนรมย์ (2548) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “การจัดการศึกษาของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยมี **วัตถุประสงค์** เพื่อศึกษาลักษณะการจัดการศึกษาในสังคมมุสลิมภาคใต้ พัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการกำหนดนโยบาย : แผนพัฒนา แผนยุทธศาสตร์ การพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ปัญหาการจัดการศึกษาและแนวทางการแก้ปัญหาเพื่อเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อรัฐบาล **สรุปผลการศึกษา** 1) การสร้างสันติสุขที่ยั่งยืน ผู้รับผิดชอบทุกฝ่ายต้องน้อมรับกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางการดำเนินงาน คือ “การเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” โดยต้องทำความเข้าใจความหมายให้ถ่องแท้ 2) การศึกษาข้อมูลเพื่อนำมากำหนดนโยบายและแผน จะต้องศึกษาจากทุกภาคส่วน เพราะในส่วนของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถึงแม้ว่าจะเป็นคนมุสลิมเหมือนกัน แต่วิถีชีวิตและความเชื่ออาจไม่เหมือนกัน มุสลิมในชนบทจะมีความเคร่งครัดต่อการปฏิบัติ ตามหลักศาสนา มากกว่ามุสลิมในเมือง มุสลิมที่เรียนศาสนาจากปอเนาะจะเคร่งครัดมากกว่ามุสลิมที่เรียนจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และมุสลิมที่เรียนในโรงเรียนรัฐบาลจะเคร่งครัดน้อยกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น มีการจัดประชุมสัมมนาหลายครั้งที่หน่วยงานเชิงบุคคลที่มีภูมิสำเนา หรือ เคยมีประสบการณ์ในชายแดนภาคใต้เป็นผู้ให้ข้อมูล แล้วใช้ข้อมูลตามที่บุคคลผู้นั้นบอกเล่าทั้งหมดมากำหนดนโยบาย เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะคนในพื้นที่บางคนอาจไม่เคยสัมผัสชีวิตที่แท้จริงของมุสลิมในชนบท หรือไม่มีความเข้าใจในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่หลากหลายของประชากรส่วนใหญ่เลย เพราะมองภาพแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น การกำหนดนโยบายและแผนการศึกษาที่ผ่านมาในอดีตมักอาศัยประสบการณ์ของผู้บริหารโรงเรียนภาครัฐ หรือมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเมืองมากกว่าศึกษาจากประชากรส่วนใหญ่ จึงได้แนวทางการดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงเสมอมา 3) ควรจัดทำแผนแม่บท ซึ่งเป็นแผนระยะยาว อาจจะใช้เวลา 15 - 20 ปี โดยต้องศึกษาข้อมูลให้ถ่องแท้ และสรรหาบุคลากรที่มีคุณภาพ มีความมุ่งมั่นจะพัฒนาสามจังหวัดชายแดน เป็นกลุ่มผลักดันไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง การปฏิรูปการศึกษาของประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้าน ใช้เวลามากกว่า 10 ปี จึงจะทำให้โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามทั้งหลายเปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนของรัฐที่จัดการศึกษามากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การพัฒนาการศึกษาสำหรับมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องเร่งดำเนินการอย่างถูกต้องทาง และต่อเนื่อง โดยบุคลากรที่มีใจเป็นธรรม มีความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาจึงจะช่วยให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

รอสดี กอวาอูดู (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยของครูกับการทำวิจัยในชั้นเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดยะลา” การวิจัยนี้มี **วัตถุประสงค์เพื่อ** ศึกษาการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของครู ภาระงานของครู การส่งเสริมการทำวิจัยกับการทำวิจัยในชั้นเรียนของครู โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และเพื่อศึกษาปัญหาในการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นครูผู้สอนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา จังหวัดยะลา จำนวน 297 คน เครื่องมือที่ใช้ในการ

วิจัยได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลเป็นค่าร้อยละ และค่าไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่เคยทำวิจัยในชั้นเรียน การทำวิจัยในชั้นเรียนของครูได้ยึดรูปแบบการทำวิจัยเพียงลำพังหรือทำคนเดียว การทำวิจัยในชั้นเรียนของครูนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะปรับเปลี่ยนแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น โดยมีการทำวิจัยครอบคลุมในรายวิชาต่างๆ ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูผู้สอนได้ให้ความสำคัญต่อการทำวิจัยในชั้นเรียนมากยิ่งขึ้น แต่การทำวิจัยในชั้นเรียนของครูนั้นอยู่ในวงจำกัด คือ ครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการทำวิจัยในชั้นเรียนอยู่ในระดับช่วงชั้นที่ 3 เท่านั้น คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1- 3 อีกทั้งการเผยแพร่งานวิจัยของครูอยู่ในวงแคบๆ ในลักษณะมีการเผยแพร่เฉพาะกลุ่มโรงเรียนเดียวกัน จึงทำให้ไม่เกิดความหลากหลายและไม่เกิดการพัฒนาการทำวิจัยในชั้นเรียนที่สมบูรณ์และขาดการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นทั้งในกลุ่มโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเดียวกันและโรงเรียนสามัญ การทำวิจัยในชั้นเรียนของครูมีความสัมพันธ์กับภาระงานของครู และการส่งเสริมการทำวิจัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการทำวิจัยในชั้นเรียน คือ ผลตอบแทน การเลื่อนขั้น และการขึ้นเงินเดือนของครู

บรรจง ฟารุ่งแสง (2550) ทำการวิจัยเรื่อง “ การวิจัยนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2540-2550 ” การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา

1) ปัจจัยที่มีผลต่อนโยบายพัฒนาการศึกษาของรัฐบาลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) ศึกษา นโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่มีต่อสังคม ท้องถิ่นภาคใต้ในลักษณะการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนภาคใต้ 3) ผลจากนโยบายการศึกษาของรัฐตามพระราชบัญญัติการศึกษาชาติพ.ศ.2542 จนปัจจุบันในเชิงการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น 4) ประมวลแนวทางการจัดการศึกษาภาคนโยบายสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันและอนาคต ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านปัจจัยที่มีผลต่อนโยบายพัฒนาการศึกษาของรัฐในชายแดนภาคใต้ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการศึกษา คือ ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านความมั่นคง ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรมและปัจจัยด้านปัญหาการบริหารราชการ ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่แนวทางการปฏิรูป การศึกษาต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานดังกล่าว จึงสอดคล้องกับการดำเนินการศึกษาในพื้นที่อย่างสัมฤทธิ์ผลได้ในอนาคต 2) ด้านนโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่มีต่อสังคมท้องถิ่นภาคใต้ในลักษณะการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนภาคใต้พบว่า การจัดการศึกษาที่ผ่านมา รัฐเน้นการจัดการศึกษาจากนโยบายของ พ.ร.บ. การศึกษา 2542 – 3545 ทั้งฉบับ นับเป็นนโยบายที่มุ่งหวังการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ 3) ผลด้านนโยบายการศึกษาของรัฐพบว่า รัฐได้ประสบผลสำเร็จส่วนหนึ่งคือ ด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาแต่ยังต้องสร้างกรอบการดำเนินการให้เข้ากับสถานการณ์ท้องถิ่น 4) ด้านประมวลแนวทางการจัดการศึกษาภาคนโยบายสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันและอนาคตพบว่า รัฐควรมีนโยบายการสร้างยุทธศาสตร์ใหม่ที่สามารถพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นในลักษณะที่เหมาะสมกับบริบทสังคม วัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทุกมิติของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง บนฐานสันติวิธี การเรียนรู้เพื่อเข้าใจการดำรงอยู่ของประชาคม ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และมีมิติของการดำรงอยู่ในสังคมนานาชาติได้อย่างสันติและพัฒนา

สภากรียา แวโฆเซ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวโน้มการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ.2548-2558” การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างพ.ศ.2548-2558 โดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม 3 รอบและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณค่ามัธยฐาน ฐานนิยม ผลต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธยฐาน และพิสัยระหว่างควอไทล์

ผลการวิจัยพบว่า 1) วิสัยทัศน์การบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นภาษาอาหรับ ภาษามลายู และภาษาอังกฤษ พร้อมให้ความสำคัญกับภาษาไทยที่เป็นภาษาประจำชาติ มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการควบคู่คุณธรรม ตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาและจัดการศึกษาที่หลากหลาย 2) เป้าหมายการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การจัดการศึกษาที่มุ่งคุณภาพ พร้อมกับส่งเสริมสมานฉันท์ "เข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา" และสำนึกในความเป็นประชาธิรัฐที่มีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ 3) ภารกิจการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้ คือ (1)บริหารงานวิชาการอย่างเป็นระบบ โดยจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรมในทุกกลุ่มสาระอย่างมีเอกลักษณ์ เร่งพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตมุสลิมบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม (2) บริหารงานบุคคลที่มุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พร้อมกับดำเนินการทางวินัยอย่างเคร่งครัดโดยอิสระของโรงเรียนภายใต้กฎเกณฑ์ของรัฐ มีครูเพียงพอ และผู้บริหารมีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ (3) บริหารงานการเงินด้วยแผนพัฒนาคุณภาพเชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนา โดยได้รับการสนับสนุนทางการเงินครอบคลุมครูสอนวิชาศาสนาและครูสอนวิชาสามัญ พร้อมกับระบบการตรวจสอบที่รัดกุมจากรัฐ ต้องให้ครูได้รับเงินเดือนตรงตามวุฒิ และสิทธิอื่นๆตามกฎหมาย และ (4) ด้านการบริหารงานทั่วไป จัดบริการสาธารณูปโภค เช่น บริการน้ำดื่มที่สะอาด ห้องน้ำ ห้องส้วมที่ถูกสุขอนามัย บริการอาหารกลางวัน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้เรียนอย่างเหมาะสม และมีแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพ 4) โครงสร้างการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรปรับปรุงระดับเขตพื้นที่การศึกษาโดยมีกลุ่มงานหลัก 3 คือ กลุ่มงานส่งเสริมการศึกษาเอกชนสามัญ กลุ่มงานส่งเสริมการศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และกลุ่มงานบริหารทั่วไป พร้อมกับปรับโครงสร้างการบริหารงานการศึกษาเอกชนทั้งระบบอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วม โดยส่วนกลางให้จัดตั้งศูนย์บริหารการศึกษาอิสลาม ที่มีสำนักจุฬาราชมนตรี คณะกรรมการกลางอิสลาม ศึกษาพิเศษ สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อยู่ในโครงสร้างการบริหาร หรือมีองค์กรหลักที่ดูแลการศึกษาเอกชนทั้งระบบคือ กองสามัญศึกษา และกองอิสลามศึกษา ที่ดูแลควบคุมศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และสถาบันศึกษาปอเนาะ สำหรับส่วนภูมิภาคมีสำนักตรวจราชการที่มี ส.ช. ประจำเขตตรวจราชการ ควบคู่ศูนย์ประสานงานการบริหารการศึกษาเอกชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนในระดับเขตพื้นที่การศึกษา มีคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนเขตพื้นที่การศึกษา

ที่ขึ้นตรงต่อสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ มีการกระจายอำนาจการบริหาร พร้อมกับให้บทบาทกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือมีองค์กรกลางทำหน้าที่บริหารงานวิชาการ งบประมาณบุคลากร และงานบริหารทั่วไป โดยให้โรงเรียนมีหน้าที่ในด้านการจัดการเรียนการสอน

อัมมาร สยามวาลา (2550) ได้ศึกษา “ความขัดแย้งระหว่างการพัฒนา กับสภาพสังคมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาและแนวนโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ในภาคที่รอบด้านครอบคลุมทั้งการศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยถือเอาความมั่นคงในชีวิตของผู้คนและศักดิ์ศรีของมนุษย์เป็นประเด็นใจกลาง การศึกษาชั้นนี้ได้นำเสนอความมั่นคงของมนุษย์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดพื้นฐานและประเด็นสำคัญของการศึกษา ระบบการศึกษา นโยบายของรัฐบาลและวิวัฒนาการของสถาบันการศึกษาประเภทต่างๆในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในตอนท้ายของรายงานได้นำเสนอถึงมุสลิมกับการศึกษา : ข้อเสนอแนะสำหรับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ .

อมรรวิษฐ์ นาครทรรพ, จุฬากรณ มาเสถียรวงศ์ และคณะ (2550) ได้ทำการวิจัย “ซากอ เลี้ยวก็ต่อ เพื่อความเป็นโรงเรียนของเราทุกคน” โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจและศึกษาร่วมกับชุมชนเกี่ยวกับความต้องการรูปแบบและทางเลือกในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความหลากหลายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชนในพื้นที่แต่ละจังหวัด ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง โครงสร้างตลาดแรงงาน และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 3) เพื่อ กำหนดรูปแบบและทางเลือกในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในเขตสามจังหวัดภาคใต้ 4) เพื่อร่วมกับชุมชนในการนำรูปแบบและทางเลือกในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนไปทดลองใช้ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 5) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านการบริหารจัดการ งบประมาณ โครงสร้างตลาดแรงงาน การเชื่อมต่อกับระบบการศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการศึกษาใหม่ให้มีประสิทธิภาพ 6) เพื่อดำเนินการรณรงค์ทางสังคมจากผลการวิจัยโดยใช้มวลชนเป็นฐานเพื่อสร้างการยอมรับและขยายผลให้เกิดรูปแบบและทางเลือกในการจัดการศึกษาใหม่ให้ครอบคลุมพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้โดยเร็ว ผลการวิจัยมีดังนี้คือ 1) ได้ข้อมูลเกี่ยวกับโลกทัศน์และความต้องการของชุมชนต่อการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) ได้องค์ความรู้ด้านรูปแบบและทางเลือกในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในเขตสามจังหวัดภาคใต้ 3) ได้ข้อความรู้ในด้านเงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชนในพื้นที่แต่ละจังหวัด ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง โครงสร้างตลาดแรงงาน และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาทั้งในด้านการบริหารจัดการ งบประมาณ โครงสร้างตลาดแรงงาน การเชื่อมต่อกับระบบการศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการศึกษาใหม่ให้มีประสิทธิภาพ 4) ได้ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการร่วมกันพัฒนารูปแบบและทางเลือกในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน 5)

ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบและทางเลือกให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในเขตสามจังหวัดภาคใต้ 6) ได้ความรู้และแนวทางการพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับรูปแบบและทางเลือกของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น 7) ได้นวัตกรรมตัวแบบการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นสำหรับการขยายผลไปสู่ท้องถิ่นหรือภูมิภาคอื่น 8) ได้เผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะเพื่อการขยายผลให้เกิดรูปแบบและทางเลือกในการจัดการศึกษาใหม่ให้ครอบคลุมพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้

ประทีป ฉัตรสุภาวงศ์ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ *“การศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยาของการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างพ.ศ. 2541 ถึง พ.ศ. 2549”* วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบศตวรรษ โดยการวิจัยเอกสาร และวิธีการทางปรากฏการณ์วิทยา อาศัยการสังเกตและการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม คือผู้ให้ข้อมูลที่จัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 7 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 7 คน ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการการจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อน พ.ศ. 2541 ตั้งอยู่บนหลักการของศาสนาอิสลาม โดยมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยม ในระหว่างพ.ศ. 2541 ถึง 2549 การศึกษาของชาติได้พัฒนาการไปตามบริบทของสังคม พื้นฐานแนวคิดการจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ดำรงไว้ซึ่งความเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันมีความสัมพันธ์กับหลักศาสนาอิสลามที่ชุมชนในท้องถิ่นหวงแหน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ การเสริมสร้างความเข้าใจอย่างแท้จริงให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยรัฐต้องดำเนินการบนพื้นฐานของความเข้าใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้การกำหนดยุทธศาสตร์ โครงสร้าง รูปแบบการจัดการศึกษา หลักสูตร ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา ได้รับการยอมรับจากประชาชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับการจัดการศึกษาของชาติ และเสริมสร้างให้มีความเป็นเอกภาพอย่างแท้จริง

สรุป

จากผลการศึกษางานวิจัยที่ได้กล่าวมา เห็นได้ว่าจะเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามและมุสลิมในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความเชื่อ อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตที่มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน ในขณะที่เดียวกันในคล้ายคลึงกันก็ยังมีส่วนที่แตกต่างกัน ทั้งทางความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการศึกษา

อย่างไรก็ตามในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่มียานวิจัยที่ศึกษาถึงการบูรณาการการศึกษาศาสนา สามัญและอาชีพ ทั้งๆที่หลักการทางศาสนาได้บัญญัติไว้ในอัลกุรอานและฮาดิษของท่านศาสดา (ซ.ล.) ที่ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิต ถึงแม้จะมีผลสรุปของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาวไทยมุสลิมที่มองว่าการศึกษาอิสลามควรบูรณาการกับทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอย่างกลมกลืนกัน แต่ผลของการวิจัยดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการได้ในทางปฏิบัติ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยที่ผ่านมาจึงเป็นแค่แนวคิดหรือทฤษฎีที่

ถูกบันทึกไว้ในเอกสารวิชาการเท่านั้น ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ นอกจากได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการศึกษาอิสลามแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษามา นำเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในลักษณะการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ทดลองนำร่องใช้ในโรงเรียนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายคือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่พัฒนาการเดิมมาจากปอเนาะ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่เกิดขึ้นตามความต้องการของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และได้รับความสนใจจากสังคมในพื้นที่ในปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เน้นการศึกษาและ ทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจ กับบริบทของคนในท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำมาออกแบบและพัฒนาแนวทางการจัด การศึกษาแบบไตรวิถีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น งานวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 3 ปี เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาแนวคิดทางการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับ ชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีรายละเอียดวิธีการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาและทบทวนเอกสาร (Documentary research)

2. การศึกษากรณีศึกษา (Case Study)

1. การศึกษาและทบทวนเอกสาร (Documentary research) เพื่อศึกษาปรัชญา และแนวคิด การศึกษาของศาสนาอิสลาม มีขั้นตอนดังนี้

1.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การศึกษาของศาสนาอิสลาม

ข้อมูลที่ต้องการ แบ่งเป็นหลักฐานขั้นต้นหรือหลักฐานปฐมภูมิ (Primary Records) และหลักฐานชั้นรองหรือหลักฐานทุติยภูมิ (Secondary Records)

หลักฐานขั้นต้น ได้แก่ บทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด(ซ.ล.)

หลักฐานชั้นรอง ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสารประเภทงานวิจัย วารสารวิชาการ และ เอกสารวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แหล่งข้อมูลประกอบด้วย ห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริม การศึกษาเอกชน สถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดน ภาคใต้

1.2 การคัดเลือกเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารขั้นต้นจากคัมภีร์อัลกุรอาน และสุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) สำหรับเอกสารชั้นรอง ผู้วิจัยจะพิจารณาความน่าเชื่อถือและความถูกต้อง ของเอกสารแต่ละฉบับโดยใช้เกณฑ์ตามระเบียบการวิจัยเอกสาร ประกอบด้วยเกณฑ์การพิจารณา ภายใน (Internal Criteria) และเกณฑ์การพิจารณาภายนอก (External Criteria) ในการกำหนดกรอบ

การพิจารณาเกี่ยวกับสาระเนื้อหาทางวิชาการ หรือข้อค้นพบจากเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) เกณฑ์การพิจารณาภายใน พิจารณา 4 ประเด็น คือ (ก) ผู้เขียนเอกสารนั้น เป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง เป็นผู้เชี่ยวชาญ และมีความสามารถในสาระเนื้อหาของเอกสาร หรือหลักฐานนั้นๆ (ข) แหล่งอ้างอิงของเอกสารหรือหลักฐานเชื่อถือได้หรือไม่ (ค) เนื้อหาสาระของเอกสารเป็นผล การศึกษานบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เกิดขึ้น โดยไม่มีลักษณะของการบิดเบือนความจริง หรือเป็นเพียงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนหรือผู้ศึกษา (ง) สาระเนื้อหาสื่อความหมายชัดเจน และมีความหมายตรงประเด็น

2) เกณฑ์การพิจารณาภายนอก พิจารณา 4 ประเด็น คือ (ก) แหล่งที่มาของเอกสาร เป็นแหล่งปฐมภูมิ และเป็นแหล่งที่เชื่อถือได้ (ข) พิจารณาความน่าเชื่อถือของผู้เขียนเอกสาร หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และสถานภาพของผู้เขียน (ค) ความน่าเชื่อถือของเอกสารและหลักฐาน เป็นเอกสารต้นฉบับหรือได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ (ง) วัตถุประสงค์ของเอกสารและเนื้อหา ข้อมูลที่ยอมรับและเชื่อถือได้

จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้พิจารณาเอกสารและคัดเลือกไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการวิจัย และใช้การเอกสารอื่นๆ ตลอดจนเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ในการวิจัย ข้อมูลที่รวบรวมประกอบด้วย ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาในศาสนาอิสลามตั้งแต่มีบันทึกไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน และหะดีษ¹ ต่างๆ ตลอดจนงานวิจัยและงานวิชาการต่างๆ จนถึงปัจจุบัน

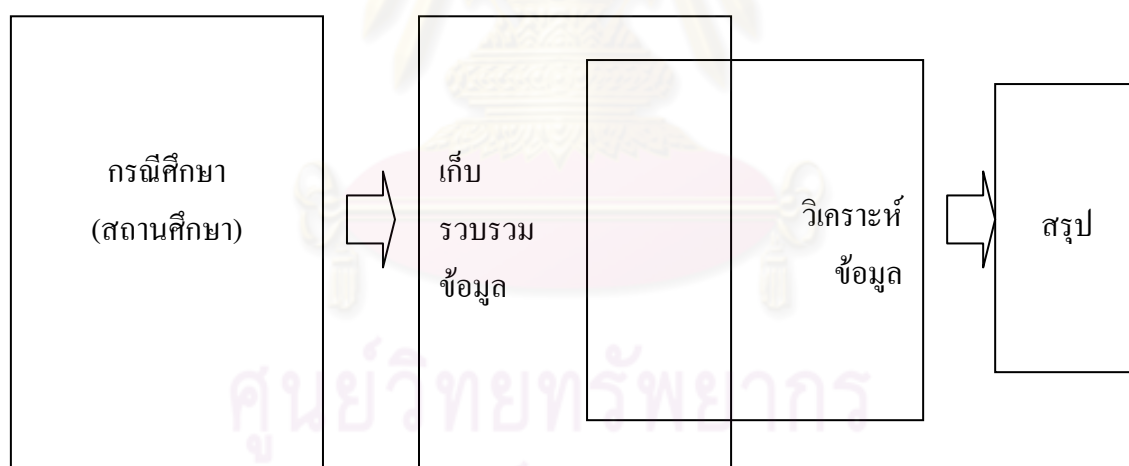
1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อศึกษาถึงปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาในศาสนาอิสลาม เทียบเคียงกับรูปแบบการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาสาระ ตลอดจน การนำบทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาที่ระบุไว้คัมภีร์อัลกุรอานและฮาดิษของท่านศาสดามูฮัมหมัด (ซ.ล.) และการนำข้อมูลจากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลามในอดีต อิสลามานุวัตรองค์ ความรู้ มาเป็นหลักฐานสำคัญต่อการวิเคราะห์แนวคิดการศึกษาในศาสนาอิสลาม

2. การศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา (Case study) เพื่อศึกษสถานศึกษาที่มีแนวทางการจัดการศึกษาที่ดี (Good Practice) ที่สามารถจัดการศึกษาบูรณาการวิชาศาสนา และวิชาสามัญ โดยคัดเลือกสถานศึกษาที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้ในโรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

¹ หะดีษ บ้างก็สะกด ฮะดีษ, หาดิษ, ฮาดิษ (ภาษาอาหรับ: الحديث /อัลฮะดีษ/) แปลว่าคำพูด หมายถึงคำพูด การกระทำ และการยอมรับของนบี ฮะดีษต่าง ๆ ได้มีการรวบรวมเป็นเล่ม เรียกในภาษาไทยว่า พระวจนानุกรม

- เป็นสถานศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่จัดการศึกษาศาสนา สัมัญแบบบูรณาการ ที่อยู่ในประเทศไทย จำนวน 1 โรงเรียนคือโรงเรียนอิสลามสันติชน เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร และสถานศึกษาที่อยู่ต่างประเทศจำนวน 1 โรงเรียน คือ Sekolah Menengah Islam ABIM Sungai Ramal ประเทศมาเลเซีย สาเหตุที่เลือกโรงเรียนแห่งนี้ในประเทศมาเลเซียเนื่องจากบริบททางสังคม วัฒนธรรม มีคล้ายคลึงกันกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย
- เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ เช่นคุณภาพด้านผู้เรียน คุณภาพด้านครูผู้สอน และคุณภาพด้านการบริหารจัดการ เป็นสถานศึกษาที่ผ่านการประเมินภายนอกและการรับรองมาตรฐานจากสำนักงานมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ(สมศ.) หรือผ่านการรับรองมาตรฐานคุณภาพโดยหน่วยงานที่กำกับดูแล
- เป็นสถานศึกษาที่ชุมชนให้การยอมรับเป็นอย่างดี เห็นได้จากยอดจำนวนนักเรียนในแต่ละปี การที่ผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียน ชุมชนมีความศรัทธาในโรงเรียน มีความมั่นใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ภาพที่ 3 กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลจากสถานศึกษาที่เป็นกรณีสึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ตัวนักวิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ แบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และชุมชน การสังเกตการเรียนการสอนในโรงเรียน บรรยายภาคการจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษาเอกสารของโรงเรียนและการจดบันทึกในการรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษา จากกรณีศึกษา วิธีการบูรณาการ รูปแบบการจัดการศึกษา การเสริมพลัง บทบาทของผู้บริหาร ศักยภาพของครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน ความพร้อม ความเข้าใจของผู้สอนและผู้จัดการศึกษา การสนับสนุนปัจจัยภายในและภายนอก เพื่อสกัดเนื้องานที่ได้จากการศึกษา

การสรุปผลการศึกษา ด้วยการนำข้อมูลการศึกษาที่สกัดออกมาให้เห็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่ใช้ปรัชญาการศึกษาอิสลามมาเป็นธงนำ การพัฒนาการจัดการศึกษาตามแนวคิดอิสลาม นวัตกรรม เพื่อนำเสนอรูปแบบมาทดลองใช้ในโรงเรียนพื้นที่เป้าหมาย

ในการทบทวนเอกสารและศึกษาสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระเกี่ยวกับปรัชญา คำสอนและหลักการศึกษา โดยวิเคราะห์เนื้อหาสาระที่คลอเคลอุมมิติทาง ศาสนา/ความเชื่อ แก่นแท้ของหลักคำสอนในศาสนาอิสลามจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่าน ศาสดา(ซ.ล) การศึกษาในศาสนาอิสลาม หลักการศาสนาที่ครอบคลุมทั้งการมีชีวิตอยู่ในโลกดุนยา และอาคิเราะห์ และการถอดบทเรียนสำคัญจากแนวทางการจัดศึกษาและสถานศึกษาที่เป็นตัวอย่าง ที่ดี เพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้สำหรับนำมาพัฒนาแนวคิดและแนวทางการจัดการศึกษาในขั้นตอนต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางการศึกษาแบบไตรวิถี โดยการบูรณาการ ด้วยหลักสูตรพื้นฐานศาสนา สามัญ และอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

เพื่อหาคำตอบในวัตถุประสงค์นี้ ผู้วิจัย ใช้วิธี การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยผู้วิจัยลงไปทำงาน ในลักษณะการ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ใน พหุกรณีศึกษา (Multi-site Case Study) กับโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 4 แห่ง โดยมี กระบวนการดำเนินงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการ ร่วมกับกลุ่มผู้ปฏิบัติได้แก่ครูและ ผู้บริหารโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะชุมชน ในการมาร่วม กระบวนการวิจัยและพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีทั้งในแง่การบูรณาการด้วยหลักสูตร พื้นฐานวิทยาศาสตร์ วิชาสามัญ และวิชาชีพ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้ได้แบ่งบทบาทในการดำเนินการร่วมกันดังนี้

- ผู้วิจัยในฐานะนักวิจัย (Researcher) ในการดำเนินงานวิจัยหลัก และดูแลเครือข่าย โรงเรียนในพหุกรณีศึกษา รวมทั้งการพี่เลี้ยงการวิจัย (Mentor) สำหรับโรงเรียนในการร่วมกันพัฒนา แนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

- โรงเรียนและชุมชนทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมดำเนินการ ร่วมปฏิบัติการในฐานะผู้ร่วมการวิจัย (Collaborator) ในการร่วมกันออกแบบและทดลองดำเนินการ ร่วมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา งาน รวมถึงการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้ได้คำตอบแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่สอดคล้อง กับโรงเรียนและท้องถิ่นแต่ละพื้นที่

● พ่อแม่ ชาวบ้านในชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้อง ร่วมให้ข้อมูลและสะท้อนมุมมอง ความพึงพอใจ และร่วมประเมินผลงานในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการศึกษา (Stakeholder)

ทั้งนี้ในการวิจัย และพัฒนาในขั้นนี้ มีกระบวนการทำงานแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1. การศึกษาสภาพบริบททางสังคมวัฒนธรรม และชุมชน สภาพทางการศึกษาของโรงเรียน เน้นการศึกษาสภาพบริบท ความเชื่อและวิถีชีวิตชุมชน สภาพของชุมชน สภาพบริบทของโรงเรียน ชุมชนมุสลิมกับมุมมองต่อการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นไปตามความต้องการของคนในพื้นที่ สำหรับการคัดเลือกโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จังหวัดปัตตานี¹ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จังหวัดสงขลา² โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส³ และ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส⁴ นั้น มีเกณฑ์การเลือกโรงเรียนดังนี้

- เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เปิดสอนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรอิสลามศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
- เป็นโรงเรียนที่ครูและผู้บริหารมีความสนใจที่จะพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ในรูปแบบไตรวิถี
- เป็นโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นมาจากระบบการศึกษาแบบปอเนาะดั้งเดิมมาก่อน
- มีนักเรียนพักประจำ
- มีที่ตั้งอยู่ในชนบทนอกเมืองหรือบริเวณชายขอบพื้นที่รอยต่อระหว่างจังหวัด
- เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระบบ
- เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับชั้นที่ 2 และ 3
- เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมด้านครูและบุคลากร มีระบบการบริหารจัดการที่ดี

2. กระบวนการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษาองค์ความรู้ในข้อ 1 ข้อมูลศึกษาสภาพบริบท และสภาพการจัดการศึกษา รวมถึงความคาดหวังต่อแนวทางการจัดการศึกษา นำข้อมูลเหล่านี้มาประมวลเป็นข้อมูลพื้นฐาน (Based line data) จากนั้นได้ร่วมกันตั้งประเด็นปัญหาเกี่ยวกับชุมชน นำมาวางแผนเพื่อ

¹ ใช้ชื่อสมมุติ ชื่อจริงคือ โรงเรียนพีระยานาวินคลองหินวิทยา จ.ปัตตานี

² ใช้ชื่อสมมุติ ชื่อจริงคือ โรงเรียนส่งเสริมอิสลาม จ. สงขลา

³ ใช้ชื่อสมมุติ ชื่อจริงคือ โรงเรียนตันตันหยง จ. นราธิวาส

⁴ ใช้ชื่อสมมุติ ชื่อจริงคือ โรงเรียนนรินทร์วิทยา จ.สงขลา

ออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาร่วมกับพ่อแม่ ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการสถานศึกษา ครู ผู้บริหารที่มาร่วมดำเนินงาน (Collaborator) ในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย และจัดกิจกรรมตักแตงร่างแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีร่วมกับชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของแต่ละพื้นที่ ก่อนนำไปทดลองใช้ในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย

การนำแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีไปทดลองใช้ หลังจากการทำงานร่วมกันในการศึกษาสภาพบริบทชุมชน การตั้งประเด็นปัญหาาร่วมกัน ตลอดจนการวางแผนเพื่อออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่แล้ว คณะทำงานได้นำแนวทางดังกล่าวไปทดลองใช้ โดยมีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยดังนี้

1) การนำแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีไปนำร่องทดลองทำ ผู้วิจัยตกลงร่วมกันกับครูในโรงเรียนในการนำแนวทางที่ออกแบบไปทดลองใช้ พร้อมๆ กับการติดตามและกิจกรรมเสริมพลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูและผู้บริหารที่ผู้ร่วมดำเนินงาน

2) การประเมินผลการทำงาน เน้นการติดตามและประเมินผลการทำงาน โดยร่วมมือกับครู ผู้บริหารร่วมกันติดตามประเมินผลและถอดความรู้การทำงานที่มีนัยต่อการพัฒนาหลักสูตรการจัดการศึกษาของโรงเรียน และการพัฒนาการเรียนการสอน รวมทั้งประเมินความพึงพอใจของพ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชนเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่โรงเรียนได้ทดลองทำ เพื่อให้ได้ผลการประเมินทั้งในส่วนของมุมมองทัศนคติ นำไปสู่การปรับปรุงแนวทางการจัดการศึกษา และการให้ข้อเสนอต่อการพัฒนางานต่อไป

3) การปรับปรุงแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี เน้นการทำงานร่วมกับครูและผู้บริหาร ในการนำข้อค้นพบจากการประเมินผลมาปรับปรุงแนวทางการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่เป้าหมายให้มากยิ่งขึ้น และนำแนวทางที่ปรับปรุงไปทดลองทำต่อในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพร้อมๆ กับการติดตามและถอดความรู้ค้นพบจากการดำเนินการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อศึกษาถึงแนวทางทางการจัดการศึกษาที่สามารถบูรณาการได้ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือแนวคิดทางศาสนา ที่สามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาสามัญและอาชีพได้อย่างราบรื่น ผู้เรียนเรียนได้อย่างมีความสุข ชุมชนให้การยอมรับ โดยสังเกตจากการส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียน เสี่ยงสะท้อนจากสังคม แนวทางการบริหารที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ความไม่ซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาศาสนาและสามัญ การจัดคาบเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน ทัศนคติที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ระบบสนับสนุนความสำเร็จ การเสริมพลัง ผลของการดำเนินการตามปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาที่ได้ถอดองค์ความรู้และสกัดออกมาเป็นแก่นของการศึกษาที่ตรงวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนในพื้นที่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับโรงเรียนอื่นๆ เพื่อขยายผลต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาประเทศ

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดให้มีการเสวนากลุ่ม เพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ซึ่งมีตัวแทนต่าง ๆ ของแต่ละโรงเรียนประกอบด้วยผู้บริหาร ครูศาสนา(อุซต๊าะซ) ครูสายสามัญในโรงเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักเรียน ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีตัวแทนสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ เข้าร่วมรับฟังการเสวนา ผู้เข้าร่วมเสวนาได้แสดงความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการวิทยาศาสตร์ วิชาสามัญ และวิชาชีพในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวน 4 โรงเรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์ให้กับทุกฝ่าย โดยเฉพาะกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

แผนการดำเนินงาน

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ได้ผู้วิจัยได้วางแผนการดำเนินงานไว้ในระยะเริ่มต้น ประมาณ 1 ปี เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากแต่ในกระบวนการศึกษาและวิจัยตลอดจนการดำเนินงานเชิงลึกพบปัญหาและอุปสรรคบางประการที่ทำให้การดำเนินงานไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ เช่นการดำเนินงานภายใต้สถานการณ์เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงต้องทำให้ผู้วิจัยคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นหลัก ความไม่แน่นอนนี้ส่งผลต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก จึงจำเป็นที่จะต้องขยายเวลาการดำเนินงานเพิ่มอีก 2 ปี รวมระยะเวลาทั้งหมด 3 ปี เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

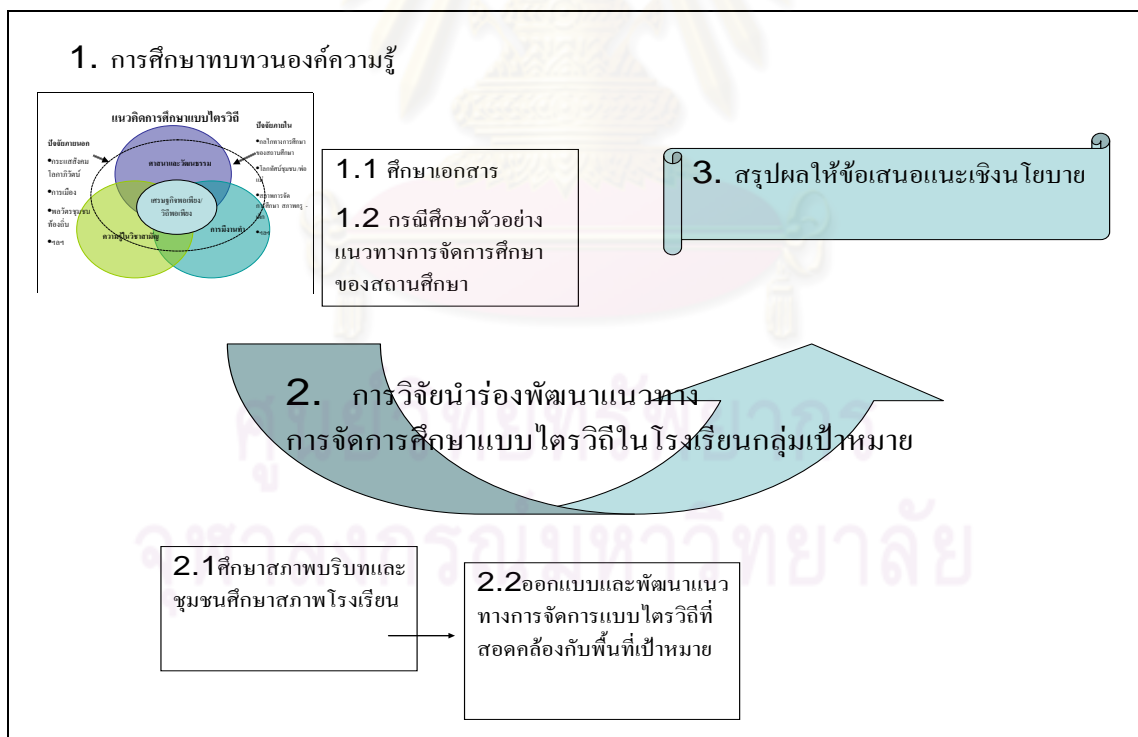
ตารางที่ 6 แผนการดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงาน	กิจกรรม	หมายเหตุ
กระบวนการระยะที่ 1 6 เดือน (พ.ค.2551-ต.ค.2551) Documentary research & Case study)	-การศึกษาแนวคิดทางการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ และทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการศึกษาอิสลาม -การศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวน 2 โรงเรียน เป็นโรงเรียนในประเทศ 1 โรงเรียนและโรงเรียนต่างประเทศ 1 โรงเรียน	ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1
กระบวนการระยะที่ 2 2 ปี (พ.ย.2551- ต.ค.2553) (R&D), (PAR)	1. ศึกษาสภาพบริบท ความเชื่อและวิถีชีวิต ของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยศึกษา -ความเชื่อของชุมชน -สภาพของชุมชน -สภาพบริบทของโรงเรียน -ชุมชนมุสลิมกับบริบททางการศึกษา 2. กระบวนการออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี -การตั้งประเด็นปัญหาร่วมกับชุมชน -การวางแผนร่วมกับชุมชน -การลงมือปฏิบัติและทดลองนำร่องใช้ -การประเมินผลการดำเนินงาน -การปรับปรุงแก้ไข 3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และข้อที่ 3
กระบวนการระยะที่ 3 6 เดือน (พ.ย.2553-เม.ย.2554)	การสรุปทเรียน การอภิปรายผลการวิจัย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการศึกษา	

สรุปวิธีการดำเนินงานวิจัย

กระบวนการทำงานเพื่อออกแบบ แนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ผ่านกระบวนการดำเนินงานในหลายขั้นตอน ขั้นตอนแรกเริ่มจากการศึกษาทบทวนองค์ความรู้ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการศึกษาอิสลามจากคัมภีร์อัลกุรอานและฮาดิษของท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและปรัชญาการศึกษาอิสลาม การศึกษาสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาในประเทศและต่างประเทศเพื่อเห็นภาพการจัดการศึกษาที่เป็นรูปธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาตามหลักแนวคิดอิสลามมาสู่วัตร จากนั้นในขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบจากการศึกษาเอกสารและการศึกษาสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษามาร่วมออกแบบนาร่องพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายจำนวน 4 โรงเรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพบริบทของชุมชน สภาพทางการศึกษา ความเชื่อและวิถีชีวิตชุมชน จากนั้นจึงได้ร่วมกับชุมชนออกแบบและพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่สอดคล้องกับพื้นที่เป้าหมาย มีการร่วมกันกับชุมชนตั้งประเด็นปัญหา การวางแผนร่วมกัน การดำเนินงาน การประเมินผลการดำเนินงาน และการปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการดำเนินงานเพื่อสรุปผลการวิจัยผ่านการเสวนากับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาในพื้นที่ของโรงเรียน และหน่วยงานทางราชการคือสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกระบวนการดำเนินงานวิจัยสามารถสรุปได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4 สรุปกระบวนการดำเนินงานวิจัย

บทที่ 4

แนวคิดการจัดการศึกษาในศาสนาอิสลาม

กระบวนการระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการจัดการศึกษาในอิสลาม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาอิสลามและแนวคิดการศึกษาอิสลาม ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร เช่น บทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านศาสดา มุฮัมมัด(ซ.ล.) ข้อมูลจากเอกสารประเภทงานวิจัย วารสารวิชาการ และเอกสารวิชาการต่างๆ ศึกษาสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาโดยเลือกโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาจำนวน 2 โรงเรียน ประกอบด้วยโรงเรียนในประเทศ 1 โรงเรียนและต่างประเทศจำนวน 1 โรงเรียน เพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เวลาในการศึกษาจำนวน 6 เดือน โดยแบ่งการศึกษาวิจัยเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ปรัชญาการศึกษาอิสลาม

- 1.1 ปรัชญาและศาสนา
- 1.2 แนวคิดการจัดการสำหรับชาวมุสลิม
- 1.3 การศึกษาอิสลามในอดีต
- 1.4 แนวคิดอิสลามานุวัตร (Islamization)
- 1.5 อัลกุรอานกับวิชาการ
- 1.6 แนวคิดของอิสลามเกี่ยวกับงานและอาชีพ
- 1.7 แนวคิดอิสลามกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ตอนที่ 2 การศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา

- 2.1 โรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย
- 2.2 โรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย¹

¹ เหตุที่เลือกประเทศมาเลเซียเพราะประเทศมาเลเซียมีสภาพบริบททางสังคม ภาษา วัฒนธรรมประเพณีที่ใกล้เคียงกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

ตอนที่ 1 ปรัชญาการศึกษาอิสลาม

คำว่า Philosophy หรือ ปรัชญา นี้เป็นภาษากรีก มาจากคำว่า Philos แปลว่า ความรัก ความสนใจ ความเลื่อมใส กับคำว่า Sophia ซึ่งแปลว่า ความรู้ความสามารถ ความฉลาด ปัญญา เมื่อรวม 2 คำเข้าด้วยกัน ก็จะได้คำแปลว่าความรักในความรู้ความรักในความฉลาด หรือความรักในความปราดเปรื่อง (Love of Wisdom)

ในอิสลามคำที่มักใช้แทนคำว่า Philosophy คือคำว่า “ฮิกมะฮ์” ซึ่งหมายถึงวิทย์ปัญญา คำว่า “ฮิกมะฮ์” จะถูกกล่าวไว้ในอัลกุรอานบ่อยครั้ง (อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต , 2551) เช่น ในโองการที่ 269 ของสุเราะห์อัลบาคอเราะห์ว่า

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

(2: 269)

“พระองค์ทรงประทานฮิกมะฮ์แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ และผู้ใดได้รับฮิกมะฮ์ แน่نون เขาก็ได้รับความดีอันมากมาย”

(2: 269)

1.1 ปรัชญาและศาสนา

ปรัชญาตะวันตกโดยทั่วไป เป็นปรัชญาที่มุ่งหาคำตอบของคำถามทั่วไป โดยใช้กระบวนการคิดผ่านสติปัญญาและเหตุผล โดยไม่ยอมรับวะหฺยู¹ เว้นแต่จะหฺยูนั้นจะสอดคล้องกับปัญหาและเหตุผลของพวกเขา ส่วนในอิสลามกลับถือว่าวะหฺยู คือ ที่มาของความจริงแท้ และวะหฺยู (วิวรณ์) คือสัจธรรมที่เป็นนิรันดร์ที่ไม่มีปัญญาหรือเหตุผลใดที่จะมาหักล้างได้(อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต , 2551: 4)

อย่างไรก็ตามมีบางสำนักคิดที่มีทัศนะว่า ความรู้หรือสัจธรรมนั้นได้มาโดยการใช้เหตุผลและสติปัญญา สำนักคิดดังกล่าวได้แก่สำนักคิดมูตาซิลละฮ์² ด้วยเหตุผลดังกล่าวกลุ่ม ของอัล-อัสฮารี³

¹ วะหฺยูคือ คำวิวรณ์

² มูตาซิลละฮ์หรือมัวะอ์ตะซิลละฮ์ (معتزلة) เป็นนิกายหนึ่งในอิสลามที่อาศัยสติปัญญาในการทำความเข้าใจหลักการเชื่อมั่นของอิสลาม ซึ่งได้รับอิทธิพลความคิดมาจากการนำปรัชญาจากต่างชาติเข้ามาศึกษา จึงทำให้ผู้ยึดถือนิกายนี้ต้องหลุดออกจากหลักการที่ถูกต้องของอิสลาม นักวิชาการกลุ่มนี้พยายามอธิบายตวับทพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและวะหฺยูท่านศาสดามุฮัมมัดตามความคิดของตนเอง พวกเขาจึงอาศัยการเข้าใจตวับทด้วยการตีความตามอำเภอใจ อุดมการณ์สำคัญที่พวกมัวะอ์ตะซิลละฮ์ยุคใหม่ยึดถือคือ คำกล่าวอ้างที่ว่า สติปัญญาคือหนึ่งเดียวเท่านั้นที่สามารถเข้าใจถึงแก่นสารแห่งความจริง

³ “อัล-อัสฮารี” (الاشعري) หรือ “อะซาฮ์เราะห์” เป็นนิกายวิภาชวิทยา ซึ่งเป็นนิกายที่แยกออกมาจากมัวะอ์ตะซิลละฮ์ โดยนิกายนี้ใช้สติปัญญาเป็นหลักฐานในการยืนยันเรื่องศาสนา แต่สติปัญญานั้นต้องอยู่ในกรอบทางนา

จึงถือว่าคำสอนของกลุ่มมูตาซิลละฮิด เพราะกลุ่มของอัลอัซฮารีมีทัศนะว่า คำสอนของอิสลามนั้นจะต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับปัญญาและไม่ต้องมีคำถามว่าทำไมและเหตุใด ดังคำกล่าวของกลุ่มที่ว่า

“อย่างไรก็ตามผู้ที่ค้นพบความจริงด้วยหลักของเหตุผลหรือสติปัญญาก็มีจำนวนไม่น้อย กระทั่งพวกเขาค้นพบและยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้า ดังนั้นอิสลามจึงไม่ได้ปฏิเสธการใช้สติปัญญาโดยสิ้นเชิง แต่สติปัญญานั้นต้องอยู่ในกรอบทางนำ(ฮิดายะฮ์)จากพระเจ้า เพราะปัญญาที่ไร้ทางนำจะพาเขาไปสู่หนทางที่ผิดที่ไร้จุดมุ่งหมายและสูญเปล่า แท้จริงลำพังความรู้หรือสัญชาตญาณที่เกิดจากสติปัญญาเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถนำพามนุษย์ไปสู่ความสำเร็จได้”

ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงมีมุสลิมบางกลุ่มจะใช้คำว่าฮิกมะฮฺแทนคำว่าปรัชญาหรือ Philosophy เพื่อหลีกเลี่ยงจากการใช้หลักของเหตุผลหรือสติปัญญาที่ไร้ขอบเขตอย่างไรก็ตามอิสลามมิได้ปฏิเสธปัญญาและเหตุผลของมนุษย์อย่างสิ้นเชิง เพราะปัญญาและเหตุผลของมนุษย์ก็เป็นของขวัญที่พระองค์อัลลอฮฺทรงมอบและประทานให้ แต่ปัญญาและเหตุผลของมนุษย์นั้นมีข้อจำกัด トラบใดที่ข้อค้นพบของปัญญาและเหตุผลไม่ขัดกับหลักการของศาสนา ข้อค้นพบดังกล่าวจะเป็นที่ยอมรับ

นักปรัชญามุสลิมหลายท่านที่มีทัศนะว่าปรัชญาและศาสนาเป็นเรื่องเดียวกันเสมือนกับเหรียญเดียวกันที่ปรัชญาอยู่ด้านหนึ่งและศาสนาอยู่อีกด้านหนึ่ง ปรัชญาจะไม่ขัดกับศาสนา เช่นเดียวกันศาสนาก็จะไม่ขัดกับปรัชญา (Rizavi: 1986: 77) ปรัชญามุ่งที่จะตอบคำถามต่าง ๆ โดยอาศัยความช่วยเหลือของสติปัญญาและเหตุผล แต่ศาสนามุ่งจะตอบคำถามต่าง ๆ โดยอาศัยความศรัทธาและหลักยึดมั่นที่มีต่อศาสนา แต่มิได้หมายความว่าศาสนานั้นจะปฏิเสธกระบวนการใช้สติปัญญา และเหตุผล เพราะศาสนาสันับสนุนกระบวนการใช้สติปัญญาและเหตุผล มีหลายโอกาสในอัลกุรอานและมีหะดีษหลายบทที่ชี้แนะและสนับสนุนให้ใช้สติปัญญาคิดพิจารณาในสรรพสิ่งที่อัลลอฮฺทรงสร้างเช่นโอกาสที่ว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ฮิดายะฮ์) จากพระเจ้า เพราะปัญญาที่ไร้ทางนำจะพาเขาไปสู่หนทางที่ผิดที่ไร้จุดมุ่งหมายและสูญเปล่า แนวทางนี้มีความสอดคล้องกับแนวทางของชาวซุนนะห์ (ซุหนี่) และได้รับการเผยแพร่มากขึ้นโดยสถาบันการศึกษาในกรุงแบกแดดและในเมืองไนซาบัวร์ (เอเซียกลาง) และได้จัดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนโดยนักวิชาการสายอะฮิเราะห์ และสถาบันการศึกษาในกรุงแบกแดด ถือเป็นสถาบันอิสลามที่ใหญ่ที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กายอะฮิเราะห์ได้รับการแพร่หลายอย่างกว้างขวางในโลกมุสลิมในปัจจุบัน

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿٨﴾

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿١٠﴾

(88: 17-20)

ความว่า “พวกเขาไม่พิจารณาดูอุฐูดอกหรือว่ามันถูก (บังเกิด) สร้างมาอย่างไร และท้องฟ้ามันถูกยกให้สูงอย่างไร และภูเขามันถูกปักตั้งไว้อย่างไร และแผ่นดินมันถูกแผ่ลาดไว้อย่างไร

(88 : 17-20)

จากโองการดังกล่าวเป็นการเตือนสติแก่ผู้ปฏิเสธเพื่อให้พวกเขาได้ดูสรรพสิ่งต่างๆ ที่พระองค์ทรงสร้างพร้อมกับใช้สติปัญญาคิดพิจารณาใคร่ครวญหาความจริงว่าเบื้องหลังของสรรพสิ่งเหล่านั้นมันคืออะไร ท่านเราะสูลได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ศรัทธาใช้สติปัญญาคิดพิจารณาใคร่ครวญในสรรพสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงสร้าง แต่ท่านห้ามใช้สติปัญญาคิดพิจารณาต่อ(ชาติ)ตัวตนของอัลลอฮ์

การใช้สติปัญญาคิดพิจารณาหาเหตุผลเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงแห่งความรู้ หรือที่เรียกว่าสังขธรรม ในทัศนะของอิสลามการรักในความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แต่ความรักในความรู้ต้องควบคู่กับการปฏิบัติที่ต่อเนื่อง คือการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติการณ์นั่นเอง

สาขาของปรัชญา

ปรัชญาอิสลามเมื่อเทียบกับปรัชญาตะวันตกแล้วสามารถแบ่งออกเป็น 3 สาขาสำคัญ ดังนี้คือ

1. อภิปรัชญา (Metaphysics) (الفلسفة الإلهية / ماوراء الطبيعية)
2. ญาณวิทยา (Epistemology) (نظرية المعرفة / مبحث الوجود)
3. คุณวิทยา (Axiology) (القيم والمنطق في اخلاق الجميل)

ความหมายของแต่ละสาขา มีดังนี้ (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551)

อภิปรัชญา (Metaphysics)

อภิปรัชญา (الفلسفة الإلهية / ماوراء الطبيعية) เป็นสาขาที่กล่าวถึงปัญหาต่างๆไปที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของมนุษย์ ธรรมชาติ และพระผู้เป็นเจ้า เป็นการศึกษาถึงเรื่องความจริงแท้หรือความจริงอันสูงสุด (Ultimate reality) ในส่วนนี้จะมุ่งเน้นถึงความจริงสูงสุด โดยเฉพาะในเรื่องพระเจ้า (Muslehuddin, 1982: 113) อภิปรัชญาที่เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า อิสลามได้สอนไว้ว่าอัลลอฮ์มีจริง ทรง

เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ทรงเป็นอยู่ตลอดเวลา ไม่มีการเริ่มต้นและไม่มีการสลายไป ทรงดำรงอยู่ด้วยพระองค์เอง ไม่กำเนิดและไม่ถูกกำเนิด มีความยุติธรรมยิ่งและมีพระเมตตาอย่างยิ่ง

อัลอะชะรี มีทัศนะว่าการศรัทธาในอัลเลาะห์จะสมบูรณ์ได้ต้องประกอบด้วย 3 ประเภทของเตอาฮีด (อัลอะชะรี, 2002: 35) ดังนี้

1. เตอาฮีดรูปียะฮ์ (توحيد الربوبية) หมายถึงการศรัทธาในเอกภาพแห่งพระมหาภิบาลแห่งพระองค์อัลลอฮ์ พระองค์คือผู้อภิบาลแห่งสากลโลก และเป็นผู้อภิบาลแห่งสรรพสิ่งทั้งมวล พระองค์คือผู้ทรงสร้างและอภิบาลสรรพสิ่งในสากลจักรวาลและยอมรับโดยสมบูรณ์ว่าไม่มีผู้อภิบาลอื่นใดนอกจากพระองค์อัลลอฮ์ พระองค์ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾

(1: 2)

การสรรเสริญทั้งหลายนั้น เป็นสิทธิของอัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสากลโลก

(1: 2)

พระองค์ตรัสอีกว่า

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَىٰ اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ۗ إِنَّهُ الْخَلَّاقُ وَالْمُزَكِّبُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

แท้จริงพระเจ้าของพวกเขาเจ้านั้น คือ อัลลอฮ์ผู้ทรงสร้างบรรดาชั้นฟ้า และแผ่นดินภายในหกวัน แล้วสถิตย์อยู่บนหลังลังก์พระองค์ทรงให้กลางวันคืนครองคลุมกลางวันในสภาพที่กลางวันไล่ตามกลางวันโดยรวดเร็ว¹ และทรงสร้างดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ และบรรดาดวงดาวขึ้นโดยถูกกำหนดให้กำหนดทำหน้าที่บริการ² ตามพระบัญชาของพระองค์ ฟังรู้เถิดว่า การสร้างและกิจการทั้งหลายนั้นเป็นสิทธิของพระองค์เท่านั้น³ มหาบริสุทธิ์อัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสากลโลก

¹ เป็นการแสดงให้เห็นว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้มีสภาพกลมซึ่งหมุนรอบตัวเองและหมุนรอบดวงอาทิตย์ อันทำให้เกิดกลางวันและกลางคืนขึ้น โดยที่กลางวันและกลางคืนมีสภาพประหนึ่งไล่ตามกันติด ๆ อย่างรวดเร็ว

² คือการบริการแก่มนุษย์โดยไม่คิดค่าตอบแทน

³ คือไม่มีผู้ใดมีส่วนร่วมกับพระองค์

2. เตาฮีดอูลูฮียะห์ (توحيد الألوهية) หมายถึงการศรัทธามั่นในพระองค์อัลลอฮ์ในฐานะพระเจ้าผู้ทรงเอกะ ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ พระองค์สมควรได้รับการกราบไหว้และภักดีอย่างแท้จริง อัลลอฮ์ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾

(1: 5)

“เฉพาะพระองค์เท่านั้นที่พวกข้าพระองค์เคารพอิบาตะฮ์¹ และเฉพาะพระองค์เท่านั้นที่พวกข้าพระองค์ขอความช่วยเหลือ”²

(1: 5)

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾

﴿١٦٢﴾

(6: 162)

“จงกล่าวเถิด(มุฮัมมัด)ว่า แท้จริงการละหมาดของฉัน และการอิบาตะฮ์³ ของฉัน และการมีชีวิตของฉัน และการตายของฉันนั้นเพื่ออัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสากลโลกเท่านั้น”

(6: 162)

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ คือมอบการเคารพอิบาตะฮ์ทุกประเภทให้แก่พระองค์ แต่เพียงองค์เดียวเท่านั้น โดยปราศจากการให้ผู้อื่นผู้ใดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีส่วนในการอิบาตะฮ์ดังกล่าว เป็นต้นว่า การวิงวอนขอความช่วยเหลือ การบ่น การสาบาน และการเซ้อด ฯลฯ

² ขอความช่วยเหลือในสิ่งที่อยู่นอกเหนือกฏสภาวะการณ์ หรือสิ่งที่ไม่อยู่ในความสามารถของมนุษย์ที่จะให้ความช่วยเหลือ

³ คำว่า “อิบาตะฮ์” มีความหมายกว้างขวางมาก กล่าวคือการปฏิบัติทุกอย่างตามบัญญัติศาสนานั้นเรียกว่าอิบาตะฮ์ทั้งสิ้น

لَا شَرِيكَ لَهُ ۚ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

(6 : 163)

“ไม่มีภาคีใด ๆ แก่พระองค์ และด้วยสิ่งนั้นแหละข้าพระองค์ถูกใช้ และข้าพระองค์คือคนแรกในหมู่ผู้สวามิภักดิ์ทั้งหลาย”

(6 : 163)

3. เตาสีตอัล-อัสมาวัวชีฟาต (توحيد الأسماء والصفات) เป็นการศรัทธาในเอกภาพแห่งพระนามและคุณลักษณะต่างๆของพระองค์ที่ประเสริฐสมบูรณ์ของพระองค์อัลลอฮ์ หมายถึงความศรัทธามั่นในเอกองค์อัลลอฮ์ผู้ทรงมีพระนามและคุณลักษณะอันประเสริฐยิ่ง พร้อมทั้งปฏิเสธคุณลักษณะด้อยทั้งหลายซึ่งมีอาจมีหรือไม่สมควรมีในพระองค์ ดังที่อัลลอฮ์ตรัสไว้ว่า

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ

سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

(7: 180)

“และอัลลอฮ์นั้นมีบรรดาพระนามอันสวยงาม ดังนั้นพวกเจ้าจงเรียกหา¹ พระองค์ด้วยพระนามเหล่านั้นเถิด และจงปล่อยบรรดาผู้ที่ทำให้เจ² ในบรรดาพระนามของพระองค์เถิด พวกเขานั้นจะถูกตอบแทนในสิ่งที่พวกเขากระทำ”

(7: 180)

อัล-อะชะรี (2002: 35 อ้างถึงในอับราเฮม ณรงค์รักษาเขต , 2551: 25) ได้กล่าวไว้ว่า อัฮฺลอัล-สุนนะฮฺ วะอัลยามาอะฮฺ พวกเขารู้จักพระองค์อภิบาลของพวกเขาด้วยคุณลักษณะของพระองค์ตามที่ปรากฏไว้ในอัลกุรอ่านและอัล-หะดีษ(วจนะศาสดา) พวกเขาจะให้ความหมายลักษณะพระองค์

¹ คือวิงวอนขอความช่วยเหลือ

² คือออกเสียงกล่าวพระนามของอัลลอฮ์ให้เพี้ยนและเจออกจากสำเนียงที่เป็นจริง ทั้งนี้เพื่อให้พระนามของอัลลอฮ์หมดความสวยงามประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งก็เพื่อให้พระนามของพระองค์ตรงกับชื่อบรรดาเจว็ดของพวกเขา หรือไม่ก็บิดเบือนความหมายแห่งพระนามของพระองค์เสียเลย

ตามที่พระองค์เองทรงให้ หรือศาสดามูฮัมหมัดได้อธิบายเอาไว้เท่านั้น พวกเขาจะไม่เปลี่ยนแปลงตำแหน่งที่แท้จริงของมัน และจะไม่บิดเบือนบรรดาพระนามและโองการต่างๆของพระองค์ไปเป็นอื่น ๆ และยืนยันสิ่งต่างๆที่เกี่ยวกับอัลลอฮฺตามที่พระองค์เองทรงยืนยันเอาไว้ โดยไม่เปลี่ยนแปลง พวกเขาจะไม่เสาะแสวงหาเหตุผล ไม่ปฏิเสธ ไม่บิดเบือน และไม่เปรียบเทียบสิ่งใด ๆ กับพระองค์อัลลอฮฺ เพราะไม่มีสิ่งใดจะเทียบเสมือนพระองค์ได้ ดังที่พระองค์ตรัสว่า

فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ
الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

(42: 11)

“พระองค์ผู้ทรงสร้างชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดิน พระองค์ทรงทำให้มีคู่ครองแก่พวกเจ้า จากตัวของพวกเจ้าเอง และจากปศุสัตว์ทรงให้มีคู่ผัวเมีย ด้วยเหตุนี้พระองค์ทรงแพร่พันธุ์พวกเจ้าให้มากมาย ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนพระองค์ และพระองค์เป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงเห็น”¹

(42: 11)

สถานะของมนุษย์ในอิสลาม

มนุษย์คนแรกที่พระเจ้าได้สร้างขึ้นมาคืออาดัม มนุษย์คืออุปฐัมบทแห่งการสร้างของพระเจ้าเป็นเจ้า พระองค์ทรงให้เกียรติมนุษย์เหนือกว่าสิ่งอื่นที่พระองค์ทรงสร้างไว้ในโลกนี้ อัลลอฮฺตรัสว่า

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾

(17: 70)

¹ คือพระองค์เป็นผู้สร้างชั้นฟ้าและแผ่นดินโดยไม่มีแบบอย่างมาก่อนเลย และทรงทำให้พวกเจ้ามีคู่ครองคือเพศชายและเพศหญิง และปศุสัตว์ก็เช่นเดียวกัน พระองค์ทรงให้พวกเจ้ามีจำนวนมากมาย เพราะการสืบพันธุ์ หากพระองค์มิได้ทรงสร้างเพศชายและเพศหญิงแล้ว ก็จะไม่มีการแพร่พันธุ์และการเพิ่มจำนวนพลเมือง ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนอัลลอฮฺ เพราะพระองค์เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง ดังนั้นสิ่งที่ถูกสร้างก็จะไม่เสมอเหมือนพระองค์ในทุกรูปแบบ พระองค์ทรงได้ยินทุกคำพูดของปวงบ่าว ทรงรอบรู้การงานและสภาพการณ์ของพวกเขา

“โดยแน่นอน เราได้ให้เกียรติแก่ลูกหลานของอาดัม¹ และเราได้บรรเทาพวกเขาทั้งทางบกและทางทะเล และได้ให้ปัจจัยยังชีพที่ดีทั้งหลายแก่พวกเขา² และเราได้ให้พวกเขาดีเด่นอย่างมีเกียรติเหนือกว่าสิ่งที่เราได้ให้บังเกิดมาเป็นส่วนใหญ่”

(17: 70)

ในทัศนะของอิสลามมนุษย์ทุกคนเกิดมาด้วยความบริสุทธิ์ อิสลามสอนว่ามนุษย์ทุกคนนั้นเกิดมาโดยปราศจากความบาป ไม่มีเห็นคนไหนที่ต้องแบกรับความบาปของบรรพบุรุษของพวกเขา พระผู้เป็นเจ้าตรัสว่า

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۗ وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

(35: 18)

“และไม่มีผู้แบกภาระคนใดที่จะแบกภาระของผู้อื่นได้³ และ ถ้าผู้ที่แบกภาระหนักอยู่แล้วขอรับ (ผู้อื่น) ให้ช่วยแบกมัน ก็จะไม่สิ่งใดถูกแบกออกจากเขา ถึงแม้ว่าเขาจะเป็นญาติสนิทก็ตาม⁴ แท้จริงเจ้าเป็นเพียงผู้ตักเตือนบรรดาผู้เกรงกลัวพระเจ้าของพวกเขาในสิ่งเร้นลับ และพวกเขาดำรงไว้ซึ่งการละหมาดและผู้ใดขัดเกลาตนเอง แท้จริง เขาก็ขัดเกลาเพื่อตัวของเขาเอง⁵ และยังอัลลอฮ์เท่านั้นคือการกลับไป ”⁶

(35: 18)

¹ คือให้เกียรติเหนือกว่าบรรดามัลลูกทั้งหลาย ด้วยการประทานสติปัญญา วิชาความรู้ การพูด การสนทนาและให้ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลเป็นประโยชน์แก่พวกเขา

² คืออาหารและเครื่องดื่มที่มีรสชาดีดี

³ คือไม่มีผู้กระทำความผิดคนใดจะแบกความผิดของผู้อื่นได้

⁴ คือผู้ที่มีความผิดของตนอยู่แล้วจะถูกขอรับให้ช่วยแบ่งเบาภาระจากผู้อื่น เขาก็ไม่สามารถจะกระทำได้แม้จะเป็นญาติใกล้ชิดสนิทสนมกันสักปานใด เช่น พ่อหรือลูก ในวันนั้นจะไม่มีการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือ

⁵ คือผู้ใดขัดเกลาจิตใจของเขาให้สะอาดจากสิ่งที่ไม่ดีงามต่าง ๆ ผลแห่งการกระทำนั้นย่อมกลับมาสู่ตัวของเขา ความดีงามของเขาและความยำเกรงของเขาย่อมได้แก่ตัวของเขา

⁶ คือพระองค์จะทรงตอบแทนทุก ๆ คนด้วยผลงานของเขา

ทัศนะที่เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาด้วยความบริสุทธิ์นั้นขัดแย้งกับแนวความเชื่อของบางศาสนาที่เชื่อมนุษย์มีบาปโดยกำเนิด ทัศนะที่กล่าวว่าศาสดาเชษฐถูกส่งมาเพื่อถ่ายบาปให้แก่มวลมนุษยชาตินั้นไม่เป็นที่ยอมรับในบางศาสนา รวมถึงศาสนาอิสลาม มุสลิมเชื่อว่าหากมนุษย์ไม่ได้ปฏิบัติความชั่ว เขาก็จะไม่มีบาป เด็กที่เกิดจากครรภ์มารดาเด็กเหล่านั้นยังไม่ปฏิบัติความชั่วใดๆ ดังนั้นเขาจะมีบาปได้อย่างไร อิสลามถือว่าการปฏิบัติความชั่ว ในขณะที่ตนเองขาดสติก็ไม่ถือเป็นบาป ดังนั้นหากเด็กที่เกิดจากครรภ์ของมารดาได้ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีอิสลามก็ยังไม่ถือว่าเด็กคนนั้นมีบาปเพราะเขายังไม่บรรลุนิติภาวะ (อิบรอเฮม ฌรณครีกษาเขต , 2551:28) นอกจากมนุษย์เกิดมาด้วยความบริสุทธิ์ปราศจากบาปทั้งปวงแล้ว มนุษย์ก็เกิดมาบริสุทธิ์ปราศจากความรู้ใดๆดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

(16: 78)

“และอัลลอฮ์ทรงให้พวกเจ้าออกจากครรภ์มารดาของพวกเจ้า โดยพวกเจ้าไม่รู้อะไรเลย และพระองค์ทรงทำให้พวกเจ้าได้ยินและเห็นและมีหัวใจ (สำหรับนึกและคิด) เพื่อพวกเจ้าจะได้ขอบคุณ”

(16 : 78)

ญาณวิทยา (Epistemology)

ญาณวิทยา (النظرية المعرفة / مبحث الوجود) เป็นสาขาที่กล่าวถึงทฤษฎีที่วัดด้วยความรู้ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญมากในวงการการศึกษา สาขานี้จะกล่าวถึงที่มา ธรรมชาติ บ่อเกิดขอบเขตของความรู้ เป็นต้น ในเรื่องญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ อิสลามเชื่อว่า ความรู้จริงเกิดขึ้นโดย 2 ทางคือ ความรู้ที่ได้จากการประทาน (Perennial Knowledge) ได้แก่ วะหยู ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ที่แท้จริง และเป็นความรู้ที่มีสถานภาพสูงที่สุด ความรู้ใดๆที่ขัดแย้งกับความรู้ประเภทนี้ถือว่าเป็นความรู้ที่เป็นเท็จและโมฆะ ผู้ที่จะได้รับความรู้ประเภทนี้ได้แก่บรรดารอซูลและนบี และความรู้ประเภทที่สองคือ ความรู้ที่ได้จากการแสวงหา (Acquired Knowledge) เช่นความรู้ที่มาจากประสาทสัมผัส ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ ความรู้ที่ได้จากการทดลอง เป็นต้น (อิบรอเฮม ฌรณครีกษาเขต , 2551: 7)

อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับความรู้เป็นอย่างมาก อิสลามไม่เพียงแต่จะสอนให้มนุษย์มีความรักต่อความรู้ แต่อิสลามยังเรียกร้องให้ทุกคนแสวงหาความรู้ ไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ใด จะอยู่ในยามที่คับขันหรืออยู่ในภาวะศึกสงครามก็ตาม เพราะความรู้นี้เป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ เป็นกุญแจของความสำเร็จทางวัฒนธรรมและอารยธรรม ความรู้มีความสำคัญในทุกขั้นตอนของการมี

อยู่ของมนุษย์ ความรู้เท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักจักรวาล และรู้จักผู้อภิบาลผู้ทรงสร้าง
 อายะห์แรกที่ถูกประทานลงมายังมูฮัมมัด (ขอความสันติจงมีแต่ท่าน) นั้นเป็นอายะห์ที่เกี่ยวกับความรู้
 (96: 1-5) เพราะพระองค์อัลลอฮ์ทรงรู้ว่ามนุษย์ที่มีความรู้เท่านั้นที่สามารถจะแยกแยะระหว่างความดี
 และความชั่วได้

อิสลามได้ตระหนักถึงความรู้ และไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะเป็นความรู้ทางโลกหรือทางธรรม
 และไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะมาจากผู้ใด เพราะความรู้ในอิสลามนั้นเป็นความรู้ที่บูรณาการ ดังที่อัลกิน
 ดีได้กล่าวว่าการรู้ในอิสลามจะครอบคลุมความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก โดยไม่คำนึงว่าความรู้นั้น
 จะได้จากประสบการณ์ สันชาติญาณ หรือเหตุผล แต่ต้องมีเงื่อนไขว่าความรู้ทั้งหมดนั้นจะต้องไม่
 ขัดแย้งกับวะฮยูที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานมา ในอิสลามความรู้ที่ไม่ขัดแย้งกับวะฮี ความรู้ที่
 ย่อมจะถือว่าเป็นความรู้ของอิสลาม ด้วยเหตุผลดังกล่าวอิสลาม จึงเน้นถึงการแสวงหาความรู้จากผู้รู้
 ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นใครก็ตามดังอัลกุรอาน กล่าวไว้ว่า

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِيْ اِلَيْهِمْ فَيَسْأَلُوْا اَهْلَ الدِّيَارِ
 اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٤٣﴾

(16 : 43)

“และเรามีได้ส่งผู้ใดมาก่อนหน้าเจ้า นอกจากเป็นผู้ชายที่เราได้วะฮีแก่พวกเขา ดังนั้น
 พวกเจ้าจงถามบรรดาผู้รู้¹ หากพวกเจ้าไม่รู้”

(16: 43)

اَمَّنْ هُوَ قَنِيْتُ اِنَّا اَلْبَيْلِ سَاجِدًا وَقَآئِمًا يَحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوْا
 رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ
 اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوْا الْاَلْبَابِ ﴿٩﴾

(16: 9)

¹ จงถามบรรดาผู้รู้ในเรื่องคัมภีร์อัลเตารอตและอัลอินญีล ผู้รู้เหล่านั้นจะบอกพวกเจ้าว่า บรรดาอันบีและรอซูลนั้นเป็น
 มนุษย์ธรรมดา

“ผู้ที่เขาเป็นผู้ภักดีในยามค่าคืน ในสภาพของผู้สูญเสีย และผู้ยี่นละหมาดโดยที่เขา
หวั่นเกรงต่อโลกอาคิเราะฮ์ และหวังความเมตตาของพระเจ้าของเขา (จะ
เหมือนกับผู้ที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮฺกระนั้นหรือ?) จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด บรรดาผู้รู้และ
บรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ ?¹ แท้จริงบรรดาผู้ที่มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะ
ใคร่ครวญ”

(16: 9)

ความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์จะต้องแสวงหาและผู้รู้จะต้องถ่ายทอดความรู้ที่ตนมี
เขาเหล่านั้นจะอยู่ในภาวะใดก็ตาม หรือจะอยู่ในภาวะสงคราม ดังอัลกุรอานความว่า

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ
مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾

(9 : 122)

“บรรดาศรัทธาชนทั้งหลายไม่บังคับที่จะออก (ไปสู่สมรภูมิรบ) พร้อมกันทั้งหมด
ดังนั้นइनแล้วจึงไม่ให้แต่ละกลุ่มย่อยจากพวกเขาทั้งหมด ออกไป (สมรภูมิ) เพื่อ
(พวกที่เหลือ) จะได้ศึกษาให้เข้าใจในศาสนาและเพื่อพวกนี้จะได้ชี้แจงแก่พวกพ้อง
ของเขา (ที่ออกไปในสมรภูมิ) เมื่อพวกเขากลับมายังพวกตน เพื่อพวกเขาจะได้
สังวรตน (ในบทบาทญูดีของอัลลอฮฺ)”

(9 : 122)

ทำไมอิสลามจึงให้ความสำคัญกับความรู้อิสลามให้ความสำคัญกับความรู้อิสลาม เพราะความรู้
เท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์บรรลุถึงความสำเร็จได้ ไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จในโลกนี้หรือโลกหน้า ดังวจนะ
ของศาสดาว่า

¹ คือหวั่นเกรงการลงโทษในวันอาคิเราะฮ์ และหวังความเมตตา คือหวังการตอบแทนด้วยสวนสวรรค์แน่นอน
สภาพของบุคคลสองจำพวกนั้นย่อมไม่เท่าเทียมกัน อิมามอัลฟิรอกกล่าวไว้ในหนังสืออัลดีฟอีร์อัลกะบิรว่า ฟิงทราบ
เถิดว่า อาเยฮฺนี้เป็นกรบั้งซึ่งถึงเคล็ดลับที่ประหลาด ประการแรกก็คือ พระองค์ทรงเริ่มด้วยการกล่าวถึงการกระทำ
และจบลงด้วยการกล่าวถึงวิชาความรู้ ส่วนที่ว่ากรกระทำนั้นก็คือ การภักดี การสูญเสีย และการยี่นละหมาด ส่วน
ที่ว่าวิชาความรู้ก็คือ คำตรัสของพระองค์ที่ว่า “บรรดาผู้รู้กับบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ ” อันนี้เป็นการชี้บั้งว่า
ความสมบูรณ์ของมนุษย์นั้น อยู่ที่เป้าหมายทั้งสอง คือการกระทำและความรู้

“ใครก็ตามที่ประสงค์ (ความสำเร็จในกิจการของ) โลก (นี้) เขาจงปฏิบัติมันด้วยความรู้ และใครก็ตามที่ต้องการ (ความสำเร็จใน) โลกหน้า เขาจงปฏิบัติมันด้วยความรู้ และใครก็ตามที่ต้องการ ทั้งสองด้วยกัน เขาจงปฏิบัติด้วยความรู้”

เนื่องจากการได้มาซึ่งความรู้ ถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่ง ท่านศาสดามุฮัมมัดผู้ซึ่งเป็นที่รักของอัลลอฮ์และเป็นแบบอย่างแห่งมนุษยชาติจึงขอให้พระองค์อัลลอฮ์ทรงเพิ่มพูนความรู้ให้กับท่าน ดังที่อัลกุรอ่านได้กล่าวไว้ว่า

فَتَعَلَىٰ آلِهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِن قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ
إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

(20 : 114)

“ดังนั้น อัลลอฮ์คือพระผู้ทรงสูงส่งยิ่ง พระผู้ทรงอำนาจอันแท้จริง และเจ้าอย่ารีบเร่งในการอ่านอัลกุรอ่าน ก่อนที่วะฮีย์ของพระองค์จะจบลง¹ และจงกล่าวเถิด ข้าแต่พระเจ้าของข้า พระองค์ขอพระองค์ทรงโปรดเพิ่มพูนความรู้แก่ข้าพระองค์ด้วย”²

(20 : 114)

คุณวิทยา (Axiology)

คุณวิทยา (القيم والمنطق في اخلاق الجميل) เป็นสาขาที่เกี่ยวกับความดี ความงาม ที่พยายามอธิบายถึงสิ่งที่มีคุณค่า สิ่งที่ดีและไม่ดี ในด้านจริยศาสตร์สิ่งดังกล่าวจะเป็นหลักการที่เกี่ยวกับความประพฤติมีมารยาทดี และมีคุณธรรมทางจิตใจที่ดีงามที่เรียกว่า “อิหसान” (إحسان) ความดีงามที่กล่าวไว้ในอัลกุรอ่านและอัล-หะดีษมีมากมายดังเช่น

¹ คือเมื่อญิบรีลได้อ่านอัลกุรอ่านแก่สุเจ้า(ศาสดามุฮัมมัด) สุเจ้าอย่ารีบเร่งอ่านพร้อมกับเขา จงฟังเขาและอดทนรอจนกระทั่งเขาอ่านเสร็จ แล้วสุเจ้าก็อ่านมัน

² คือให้เพิ่มความรู้ที่เป็นประโยชน์

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّينَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ
وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ
وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ
وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

(2: 177)

“หาใช่คุณธรรมไม่ การที่พวกเจ้าผินหน้าของพวกเจ้าไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกแต่ทว่าคุณธรรมนั้นคือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลก และศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์ ต่อบรรดาคัมภีร์และนบีทั้งหลาย และบริจาคทรัพย์ทั้ง ๆ ที่มีความรักในทรัพย์นั้น แก่บรรดาญาติที่สนิทและบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง¹ และบรรดาผู้ที่มาขอและบริจาคในการไถ่ทาส และเขาได้ดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และชำระซะกาต และ(คุณธรรมนั้น) คือบรรดาผู้ที่รักษาสัญญาของพวกเขาโดยครบถ้วน เมื่อพวกเขาได้สัญญาไว้ และบรรดาผู้ที่อดทนในความทุกข์ยาก และในความเดือดร้อน² และขณะต่อสู้ในสมรภูมิ ชนเหล่านี้แหละคือผู้ที่พูดจริง และชนเหล่านี้แหละคือผู้ที่มีความยำเกรง”

(2: 177)

โองการดังกล่าวข้างต้นได้อธิบายถึงคุณลักษณะของความดีและผู้ที่ทำความดี ที่เรียกว่า “ผู้มีคุณธรรม” ไว้หลายประการ เช่นมีความศรัทธาในอัลลอฮ์ ศรัทธาในศาสนทูต (มลาอิกะฮ์) ศรัทธาต่อบรรดานบีและศาสดา ต่อคัมภีร์ซึ่งเป็นธรรมนูญของชีวิต มีความอิกลาส (บริสุทธิ์ใจ) การปฏิบัติตนเป็นผู้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กกำพร้าและผู้อนาถา พร้อมทั้งดำรงการละหมาด และต้องเป็นผู้มีขันติธรรม อดทนต่อความเดือดร้อนต่าง ๆ มีจิตใจที่มั่นคง และไม่หวั่นไหวทุกสถานการณ์ อัลลอฮ์ตรัสไว้ดีกว่า

¹ คือเมื่อเขาขาดเงิน

² เช่นได้รับการเจ็บป่วย หรือสูญเสียสิ่งที่ตนรัก

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُنْفِقُوا قُلْ مَا أُنْفِقُ مِنْكُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِوَالِدَيْنِ
وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

(2: 215)

“พวกเขาจะถามเจ้า (มุฮัมมัด) ว่า พวกเขาจะบริจาคสิ่งใดบ้าง? จงกล่าวเถิดว่า คือ ทรัพย์สินใด ๆ ก็ตามที่พวกท่านบริจาคไปก็จงให้แก่ผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง และบรรดาญาติที่ใกล้ชิด และแก่บรรดาเด็กกำพร้า และบรรดาคนยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง¹ และก็ความดีใด ๆ ที่พวกท่านกระทำอยู่นั้น แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรู้ดี”

(2: 215)

อิสลามสอนให้มุสลิมมุ่งสร้างแต่ความดี มีความนอบน้อมถ่อมตน การปฏิบัติตนตามหลักการทางศาสนาอิสลามถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่ประเสริฐยิ่ง การปฏิบัติตนในสิ่งที่ศาสนาบัญญัติไว้ให้ทำ การละเว้นในสิ่งที่ไม่ควรและสิ่งที่ศาสนาได้ห้าม ถือเป็น “อิบาดะห์” ดังนั้น “อิบาดะห์” ถือเป็นคุณค่าในทัศนะของอิสลาม ซึ่งหมายถึง การแสดงออกถึงความนอบน้อม ใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ การภักดี การทำความดีต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตอื่น และต่อธรรมชาติ

มูริต ทิมะเสนมูริต (2541: 58, อ้างถึงในอิบราเฮม ณรงค์รักษาเขต, 2551) มีทัศนะว่า แก่นแท้ของอิบาดะห์นั้น รวมสองกิจการหลักดังนี้

1. การยอมรับสภาพภาพแห่งการเป็นทาสของพระองค์ และการอิบาดะห์ จะปฏิบัติเพื่อพระองค์อภิบาลเพียงองค์เดียวเท่านั้น
2. การมุ่งไปยังพระองค์ในทุกอริยบท ทั้งจิตใจและร่างกาย ทุกการเคลื่อนไหว จะต้องมุ่งต่อพระองค์ด้วยความอภิลาส

อิบนูคอลดูน (1980) มีทัศนะว่ามนุษย์นั้นโดยพิตเราะห์² จะโน้มเอียงไปทางที่ดี แต่สังคมจะมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เขาโน้มไปในทางที่ไม่ดี โดยสัญชาตญาณของมนุษย์ มนุษย์จะมีมโนทัศน์โดยกำเนิดที่เป็นมาตรฐานที่จะแยกแยะสิ่งที่ดีและสิ่งที่ชั่วร้าย แต่มโนทัศน์เหล่านั้นไม่อาจจะทำให้มนุษย์รู้สิ่งชั่วดีทั้งหมด เพราะมาตรฐานความดีของแต่ละคนจะต่างกัน ด้วยเหตุนี้มนุษย์ต้องอาศัยหลักของศาสนามาช่วยแยกแยะสิ่งดีชั่วทั้งหลาย แม้สิ่งที่ดีบางอย่างจะเป็นมาตรฐานสากลที่มนุษย์รับรู้ได้ด้วย

¹ หมายถึงผู้ที่อยู่ในการเดินทาง ซึ่งขาดเงิน

² สัญชาตญาณ

สัญญาติญาณ เช่น การทำดีต่อบุพการี สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่มนุษย์รับรู้โดยสัญญาติญาณที่มีมาโดยกำเนิด
ดังคำดำรัสของอัลลอฮฺว่า

فَاللَّهُمَّ فَجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ۗ

(71: 8)

“แล้วพระองค์ทรงดลใจฉันให้รู้ทางชั่วของฉันและทางสำรวมของฉัน”¹

(71: 8)

มีอีกหลายเรื่องที่สัญญาติญาณรับรู้ได้ว่าเป็นสิ่งที่ดี เช่น เรื่องคุณธรรม ศีลธรรม ความ
ยุติธรรม ความกล้าหาญ ความกตัญญูและความซื่อสัตย์นั้น ได้รับการสรรเสริญว่าเป็นสิ่งที่ดีที่มนุษย์
ทุกคนยอมรับ ในทางตรงกันข้าม ความโหดร้ายทารุณ การคดโกงเป็นต้น เป็นสิ่งที่มนุษย์ยอมรับว่า
เป็นสิ่งที่ไม่ดี สิ่งนี้รับรู้ได้โดยสัญญาติญาณทั่วไปของมนุษย์ อัลกุรอานเรียกคุณความดีที่เป็นที่รู้จักนี้ว่า
“มะอฺรูฟาต” และเรียกความชั่วนี้ว่า “มุงการอต” (อิบราเฮม ณรงครักษาเขต, 2551)

สรุป

จากการศึกษาปรัชญาในอิสลามจะเห็นได้ว่า อิสลามมีความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพ
สิ่งในโลกนี้ ผู้สร้างมนุษย์ อิสลามมีความเชื่อว่าอัลลอฮฺมีจริง เป็นผู้ทรงเมตตากรุณา อิสลามมีความ
เชื่อว่าสักวันหนึ่งโลกใบนี้จะถึงวันอวสาน เจกเช่นธรรมชาติโดยทั่วไปที่ต้องมีเกิดและมีตาย แต่
พระเจ้าในทัศนะของอิสลามไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดเพราะพระเจ้าคือผู้ทรงเอกะ พระองค์ทรงดำรง
อยู่ด้วยพระองค์เอง ไม่กำเนิดและถูกกำเนิด นอกจากนี้อิสลามมีความเชื่อว่ามนุษย์จะประเสริฐได้นั้น
ต้องมีองค์ประกอบในตัวของมนุษย์เองหลาย ๆ อย่าง ที่สำคัญมนุษย์ต้องมีความรู้ ในทัศนะของอิสลาม
ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยสองทาง คือ ความรู้ที่ได้จากการประทาน ที่เรียกว่าวะหฺยู (วิวรณ์) และความรู้ที่
ได้จากการแสวงหา จากประสบการณ์ การทดลองเป็นต้น อิสลามยกย่องบรรดาผู้รู้และนักปราชญ์ว่าเป็น
ผู้สืบทอดมรดกจากท่านนบีและศาสดา ดังนั้นอิสลามจึงบังคับให้มุสลิมทุกคนศึกษาหาความรู้ เป็นคน
เก่ง ที่สามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมและประเทศชาติได้ อย่งไรก็ตามมนุษย์ถึงแม้จะมีความเชื่อ
ในศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัดและเป็นผู้ที่มีความรู้มากมาย แตกฉาน หากไร้ซึ่งคุณธรรมและ
จริยธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าของตัวมนุษย์เอง ก็ย่อมทำให้คนอื่นเดือดร้อนได้ และทำให้ค่าของตัวเองต่ำ
ต้อยไป ดังนั้นตามปรัชญาการศึกษาของอิสลาม การที่มุสลิมจะเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์แบบได้นั้นต้อง
สร้างคนให้มีความภักดีต่ออัลลอฮฺ ปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด สร้างคนให้มีความรู้ มี
คุณธรรม จริยธรรม ทั้งหมดนี้เพื่อสร้างสรรค์สังคมโลกให้อยู่อย่างสันติสุขถาวรตลอดไป

¹ ข้าสาบานด้วยชีวิตมนุษย์ และด้วยสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างฉันและทำให้ฉันมีความสมบูรณ์ส่วนหนึ่งจากการทำให้ฉัน
สมบูรณ์ก็คือทรงประทานให้ฉันมีสติปัญญา ซึ่งสามารถแยกแยะระหว่างความดีกับความชั่วและระหว่างการมีดีกว่า
กับความเลวร้าย ดังนั้นพระองค์ทรงดลใจให้ฉันรู้ทางชั่วของฉัน และทางสำรวมของฉันคือความยำเกรง

1.2 แนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิม

การศึกษาที่มีมากับศาสนาอิสลามนั้น จะมีหลักสูตรที่กำหนดมาพร้อมกับอิสลามคือ อัลกุรอานที่มุสลิมจะต้องศึกษาและเข้าใจกระบวนการของอำนาจที่ยิ่งใหญ่ การรู้จักกับผู้อภิบาล เน้นการศึกษาเพื่อให้ความผูกพันกับพระผู้เป็นเจ้า เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการขัดเกลาจิตใจ มีอุดมการณ์เบื้องต้นคือ วิถีชีวิต ด้านศีลธรรม แบบอย่างการดำเนินชีวิตของศาสดา เน้นการแสวงหาความรู้ด้านวิชาการและอาชีพเพื่อการเลี้ยงชีพในโลก และเป็นบ่าวที่ดีของพระผู้เป็นเจ้า

ความสำคัญของปรัชญาอยู่ที่การสอนให้แต่ละคนคิดและแสวงหาความรู้ อย่างเป็นระบบ เพื่อเข้าใจโลก สามารถเข้าใจชีวิตที่แท้จริง อันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดีงาม สันติสุข ส่วนจุดประสงค์ของการศึกษาโดยทั่วไปนั้น คือการสืบทอดประสบการณ์และวัฒนธรรมของมนุษย์จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และไม่ใช่สอนความรู้ด้านเทคนิคเท่านั้น หากต้องช่วยให้มนุษย์ได้รู้จักคิด รู้จักตั้งคำถาม สามารถจับประเด็น การสืบทอดประสบการณ์ในทัศนะของอิสลามนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 วิธีคือ

1. ประสบการณ์ด้านอาชีพ และการใช้เทคโนโลยีที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทุกเวลา

2. ประสบการณ์ที่ได้มาบนพื้นฐานของคุณลักษณะที่ได้มาจากศาสนา เป็นประสบการณ์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และมีที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน และวจนะของศาสดา ซึ่งในอัลกุรอานได้มองมนุษย์เสมือนคอลีฟะห์ (ผู้แทนที่มาปกครอง) ของอัลลอฮ์

การศึกษาตามแนวคิดของอิสลามเน้นการพัฒนาคน คนพัฒนาสังคม เป็นแนวทางที่มีมากกว่า 1,400 ปี มาแล้ว โดยมุ่งให้คนเป็นคนดี มีศีลธรรม เก่ง ฉลาด รอบรู้ แต่คุณธรรมต้องนำหน้าความรู้ เพราะอิสลามยกย่องผู้มีคุณธรรม

การศึกษาอิสลามนั้น ต้องคำนึงถึงเป้าหมายของการบังเกิดมนุษย์ขึ้นมา ในอัลกุรอาน อายัตที่ 30 สุเราะห์อัลบะเกาะเราะฮ์ อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً
قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

“และจงรำลึกถึงขณะที่พระเจ้าของเจ้าได้ตรัสแก่มะลาอิกะฮ์ว่า แท้จริงข้าจะให้มีผู้แทนคนหนึ่ง’ ในพิภพ มะลาอิกะฮ์ได้ทูลขึ้นว่า พระองค์จะทรงให้มีขึ้นในพิภพซึ่งผู้ที่บ่อนทำลาย และก่อการนองเลือด ในพิภพกระนั้นหรือ² ทั้ง ๆ ที่พวกข้าพระองค์ให้ความบริสุทธิ์ พร้อมด้วยการสรรเสริญพระองค์ และเทิดทูนความบริสุทธิ์ในพระองค์ พระองค์ตรัสว่า แท้จริงข้ารู้ยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้าไม่รู้”³

(2: 30)

อาดัม คือ มนุษย์คนแรกที่อัลลอฮ์สร้างมา โดยอัลลอฮ์ได้ตรัสให้มะลาอิกะฮ์ทราบ ว่า พระองค์ได้สร้าง เคาะลีฟะฮ์ บนพื้นดิน เคาะลีฟะฮ์ คือผู้ที่จัดการแทนพระองค์

พระองค์ (อัลลอฮ์) คือ ผู้ครอบครอง และเรา (มนุษย์) เป็นผู้ถือครอง เราจะจัดการอย่างไรก็ได้บนโลกนี้ ในลักษณะเป็นตัวแทนพระองค์ ดังนั้นการจัดการของเรา (มนุษย์) นั้น ต้องอยู่กรอบและขอบเขตที่พระองค์กำหนด

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอีกอายัตหนึ่งว่า

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

(89: 56)

“และข้ามิได้สร้างญิน และมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อเคารพภักดีต่อข้า”

(89: 56)

มนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อการภักดีต่ออัลลอฮ์ ในเวลาเดียวกันมนุษย์ก็ต้องฝึกฝนและเตรียมพร้อมสำหรับการทำมาหากิน พัฒนาตนเอง สังคมได้อย่างมีความสุขเช่นเดียวกัน

ดังนั้นการศึกษาในอิสลามควรจะเน้นในเรื่องการสร้างคนให้เป็นคนดี ภักดีต่ออัลลอฮ์ ยึดหลักอัลกุรอานเป็นธรรมนูญชีวิต และหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) เป็นแนวทางในการ

¹ คือนบีอาดัม ซึ่งเป็นมนุษย์คนแรก และเป็นบิดาของมนุษย์ชาติมิใช่คนใดคนหนึ่งชื่ออาดัม ตามที่พวกก็อดย้านได้บิดเบือนไว้

² การที่มะลาอิกะฮ์กล่าวเช่นนั้น อาจเข้าใจได้ว่าเมื่อก่อนโน้นอัลลอฮ์เคยบังเกิดสิ่งที่มีชีวิต และมีปัญญามาในโลก แล้วพวกเขาเหล่านั้นประหัดประหารกัน จนกระทั่งสูญพันธุ์ ทั้งนี้ด้วยพระประสงค์ของพระองค์แล้วพระองค์ก็ทรงบังเกิดอาดัมขึ้นมาใหม่จากเดิม เพื่อเป็นผู้แทนของพระองค์ในพิภพ ซึ่งจะมีลูกหลานแพร่สะพัดไปทั่วโลกในการนี้ให้มะลาอิกะฮ์เข้าใจว่า ลูกหลานของอาดัมจะประหัดประหารกัน และหลังเลือด จึงได้ตามพระองค์เพื่อต้องการทราบ ไซ้ว่าเป็นการคัดค้านแต่อย่างใดไม่

³ อัลลอฮ์ทรงรู้ดียิ่ง ถึงเป้าหมายในการบังเกิดท่านนบีอาดัม แต่มะลาอิกะฮ์ไม่รู้

ดำเนินชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเน้นการให้มนุษย์มีทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อหาเลี้ยงชีพในโลกนี้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี อัลกุรอ่านได้กล่าวไว้ว่า

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا

(28 : 77)

ความว่า : “เจ้าจงแสวงหาในสิ่งที่อัลลอฮ์ให้แก่เจ้าในภพอะคีเราะฮ์ และเจ้าก็อย่าลืมวาสนาของเจ้าจากพื้นแผ่นดิน”

(28 : 77)

อิสลาม คือศาสนาของอัลลอฮ์ ที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้และทางนำของพระองค์ โองการแรกของอัลกุรอ่านที่อัลลอฮ์ประทานมายังท่านนบีมุฮัมมัด(พรอันประเสริฐและความสันติสุขจงมีแก่ท่าน) ก็ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ ดังที่ อัลกุรอ่านกล่าวไว้ความว่า

أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ① خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ②

أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ③

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ④ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ⑤

(96 : 1-5)

“จงอ่านด้วยพระนามของพระผู้อภิบาลของเจ้า ผู้ทรงสร้าง ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงกรุณาอย่างยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้”¹

(96: 1-5)

¹ ตั้งแต่อายะฮ์ที่หนึ่งถึงอายะฮ์ที่ห้าเป็นอายะฮ์ของอัลกุรอ่านที่ถูกประทานลงมาเป็นครั้งแรก ขณะที่ท่านนบี (ซ.ล.) หลบเข้าไปอยู่ในอุโมงค์เพื่อหลีกเลี่ยงการบูชาเจวิตของผู้คนในขณะนั้นและเพื่อแสวงหาสัจธรรมในการค้นหาพระเจ้าที่แท้จริง ทำอายะฮ์ของอัลกุรอ่านที่ถูกประทานลงมาเป็นครั้งแรกนี้นับได้ว่าเป็นความเมตตา และความโปรดปรานครั้งแรกที่อัลลอฮ์ประทานให้แก่ปวงบ่าวเป็นการเตือนให้ตระหนักว่ามนุษย์ถูกบังเกิดมาจากก้อนเลือด และด้วยการให้เกียรติโดยทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้และให้วิชาความรู้แก่เขา ซึ่งเป็นปมเด่นที่มนุษย์มีเหนือมะลาอิกะฮ์

คล้ายหลังด้วยระยะเวลาที่ไม่นานนัก อัลลอฮ์ได้ประทานโองการที่สองความว่า

﴿وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾¹

(48: 1)

“นูหฺ ขอสาบานด้วยปากกาและสิ่งที่พวกเจ้าขีดเขียน”¹

(48: 1)

เพื่อยืนยันว่า การอ่านและการเขียนบันทึกถือเป็นแนวทางของการสะสมและเพิ่มพูนองค์ความรู้และปัญญา เป็นแหล่งแห่งทางนำตลอดจนเป็นปัจจัยหลักการพัฒนาของมวลมนุษยชาติโดยแท้จริง

ความรู้ที่มาจากคำวิจารณ์ (วะหฺยู) ของอัลลอฮ์ถือเป็นสาระสำคัญแห่งคำสอนในอิสลาม และอิสลามถือเป็นศาสนาที่ต่อต้านความไม่รู้หรืออวิชชา ไม่มีบทบัญญัติ คำสอนและความเชื่อใดๆ ในอิสลามที่ปราศจากฐานแห่งความรู้ กล่าวได้ว่าไม่มีมุสลิมคนใดที่มีคุณสมบัติของผู้ที่ไม่รู้ (ญะฮิล) เพราะมุสลิมทุกคนถึงแม้ว่ายังไม่สามารถยกระดับขั้นเทียบฐานะผู้รู้ (อาลิม) แต่เขาก็ยังถูกจัดอยู่ในกลุ่มของปุถุชน (อะวาม) และเขาไม่อนุญาตให้ลดฐานะถึงระดับผู้ไม่รู้ (ญะฮิล) โดยเด็ดขาด เพราะผู้ที่ไม่รู้คือผู้ที่ไร้ซึ่งศาสนาและขาดคุณสมบัติของมนุษย์ผู้เจริญ เพราะหน้าที่หลักของมนุษย์เรื่องปัญญาควรต้องสามารถตอบคำถามปรัชญาชีวิตที่ชัดเจนในประเด็นต่างๆ อาทิ ใครเป็นผู้สร้าง อะไรคือหน้าที่หลักของการมีชีวิตบนโลกนี้ และวาระสุดท้ายอันแท้จริงของมนุษย์จะเป็นเช่นไร อิสลามถือว่าความไม่รู้ในประเด็นดังกล่าวถือเป็น ญะฮิล ที่อิสลามไม่อนุญาตให้เกิดขึ้นในกลุ่มอารยชน (อิสมาแอล ลูตฟี, 2549: ออนไลน์)

อิสลามได้ตระหนักถึงความรู้และไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะเป็นความรู้ทางโลกหรือทางธรรม และไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะมาจากผู้ใด เพราะความรู้ในอิสลามนั้นเป็นความรู้ที่บูรณาการ ดังที่อัลกินดี (อับรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551) มีทัศนะว่า

“ความรู้ในอิสลามจะครอบคลุมความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก โดยไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะได้มาจากประสบการณ์ สัญชาติญาณ หรือเหตุผล แต่ต้องมีเงื่อนไขว่า ความรู้ทั้งหมดนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับวะหฺยู(วิวรณ์) ที่พระองค์อัลเลาะห์

¹ อักษรนูหฺ (ن) เป็นพยัญชนะตัวหนึ่งในภาษาอาหรับ เช่นเดียวกับอักษรตัวอื่น ๆ ที่ได้นำมากล่าวไว้เช่นกันในซูเราะฮ์ต่าง ๆ เช่น ก็อฟ (ق) สอด(ص) ฮา (ح)มีม(م) เป็นต้น อันเป็นการแสดงถึงความมหัศจรรย์ของอัลกุรอานและอัลลฮฺตะอาลา เท่านั้นที่ทรงทราบความมุ่งหมายอันแท้จริง การที่พระองค์ทรงนำเอาเครื่องขีดเขียน เช่นปากกามาเป็นเครื่องสาบาน ก็เพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายได้เกิดความสนใจในการขีดเขียน เช่นเดียวกับการรู้จักอ่าน และทรงสาบานด้วยสิ่งที่พวกเขาขีดเขียนเป็นตัวหนังสือหรือเป็นรูปร่างต่าง ๆ นอกจากนี้ยังครอบคลุมไปถึงเครื่องเขียนต่าง ๆ เครื่องพิมพ์ดีดและเครื่องคอมพิวเตอร์อีกด้วย

ประทานมา ในอิสลาม ความรู้ที่ไม่ขัดแย้งกับวะหีย์(วิวรณ์) ความรู้นั้นย่อมจะถือว่าเป็นความรู้ของอิสลาม”

การจัดการศึกษาในอิสลามจึงต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทน (คอลีฟะห์) ของอัลลอฮ์ การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการสร้างความมั่งคั่งและความเจริญให้แก่มนุษย์ (อิสมาแอล ลุตฟี, 2549: ออนไลน์) เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกๆ ด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา การขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องเพื่อพวกเขาจะได้เป็นบ่าวที่ดี อัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾

(42: 2)

“ พระองค์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งร่อซูลขึ้นคนหนึ่งในหมู่ผู้ไม่รู้จักหนังสือจากพวกเขาเองเพื่อสาธยายโองการต่าง ๆ ของพระองค์แก่พวกเขา และทรงทำให้พวกเขาผุดผ่อง และทรงสอนคัมภีร์และความสุขุมคัมภีร์ภาพแก่พวกเขา และแม้ว่าแต่ก่อนนี้พวกเขาอยู่ในการหลงผิดอย่างชัดแจ้งก็ตาม”¹

(42: 2)

ความหมายของการศึกษาในอิสลาม

ความหมายของการศึกษาในอิสลามไม่ใช่เป็นแค่การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ หรือทักษะจากชนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่งเท่านั้น หากแต่การศึกษาในอิสลามเป็นกระบวนการอบรมและบ่มเพาะสติปัญญา ร่างกายและจิตวิญญาณ เพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นการศึกษาในอิสลาม จึงครอบคลุมคุณลักษณะดังนี้ (อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต, 2551: 146)

¹ ด้วยความเอ็นดูเมตตาและความสุขุมคัมภีร์ภาพของพระองค์จึงได้ส่งร่อซูลคนหนึ่งจากพวกเขาที่ไม่รู้จักอ่านหนังสือ เพื่อที่จะสาธยายข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอัลกุรอาน และเพื่อจะชักฟอกพวกเขาให้บริสุทธิ์จากการปฏิเสธศรัทธาและความผิดต่าง ๆ โดยที่สภาพของพวกเขาก่อนจะส่งร่อซูลมานั้น อยู่ในการหลงผิดอย่างชัดแจ้งจากแนวทางที่เที่ยงตรง

1. อัล-ตฺริบียะห์ (التربية) หมายถึง การอบรม การขัดเกลาจิตใจ
2. อัล-ตะลีม (التعليم) หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งรวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลก
3. อัล-ตะตีบ (التأديب) หมายถึง การอบรมบ่มนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย

จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การศึกษาในอิสลามครอบคลุมทั้งการอบรม การถ่ายทอดความรู้ การสร้างให้ผู้เรียนมีคุณธรรม เป็นการจัดการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงกับทุกมิติแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดการบูรณาการ มีความสมดุลระหว่างความรู้และคุณธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาดี มีมารยาทที่ดีงาม เป็นบ่าวที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ การศึกษาในอิสลามเป็นการพัฒนาทุกส่วนของความเป็นมนุษย์ เป็นการศึกษาตลอดชีพของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย

เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลาม

มุฮัมมัด อะฎียะห์ (2521: 7) กล่าวว่า เป้าหมายแรกและเป้าหมายสูงสุดของการศึกษา คือ การขัดเกลาทางศีลธรรม และการอบรมทางจิตวิญญาณ

อิบนู-คอลลูน (Rizavi, 1986: 105) กล่าวว่า การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนสามารถวางแผนที่จะตอบสนองความต้องการของสังคม 2) เพื่อแสวงหาความรู้ที่อยู่เหนือความรู้ที่ได้มาจากการประสาทสัมผัส 3) เพื่อพัฒนาบุคลิกนิสัยให้สอดคล้องกับศาสนา 4) เพื่อให้นักเรียนมั่นใจกับวิถีการดำเนินชีวิต

อิบนู-ซีนานา (Rizavi, 1990: 102) มีทัศนะว่า เป้าหมายของการศึกษาคือการนำประโยชน์จากความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิต

อัล-ฆอซาลี มีทัศนะว่า การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างอัลลาก ¹ที่ดี อันจะทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะระหว่างความดีกับความชั่วได้ (Khan, 1986: 81)

อิกวาน อัล-เศาะฟาอ มีทัศนะว่า การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ ดึงศักยภาพของผู้ที่ซ่อนอยู่ภายในให้ออกมาเป็นความจริง (Rusnani, 1996)

บุรฮานุดดีน อัล-ซันญูญี มีทัศนะว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)แสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ 2)ชีวิตในอนาคต 3) ขจัดความไม่รู้ 4) รักษาศาสนา 5) การอยู่รอดของอิสลาม (Waedereh, 1993: 3)

อับดุลลอฮ์ นะซิห อุลวาน (1990) ได้กล่าวไว้ว่า การให้การศึกษาต้องครอบคลุมด้านต่าง ๆ เช่นด้านการศรัทธา จริยธรรม สรีระ สติปัญญาและสังคม

¹ จริยธรรม

ชัยยิต นากิบ อัล-ออตตาซ (1991) มีทัศนะว่า การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตกาลญาณชน (الإنسان الصالح) ท่านกล่าวว่า มนุษย์ที่ศอลิฮ์นั้นคือคนที่มีมารยาทงาม

วัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้เสนอไว้ในการประชุมเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามครั้งแรกที่เมืองเจดดาห์ ประเทศซาอุดีอาระเบียในปี ค.ศ.1977 ได้เสนอวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อการเจริญเติบโตทางบุคลิกภาพของมนุษย์ที่มีความสมดุล โดยการฝึกฝนทางจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและประสาทสัมผัส การศึกษาของประเทศมุสลิมควรเน้นให้มนุษย์เจริญเติบโตในทุกๆด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา การจินตนาการ สรีระ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งปัจเจกบุคคลและส่วนรวม และโน้มหน้ทางด้านต่างๆเหล่านี้สู่พระเจ้า เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาคือการมอบหมายต่ออัลลอฮ์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล สังคมและมนุษยชาติ (อิบราฮีม ฌรงค์รักษาเขต, 2551: 164)

เป้าหมายของการศึกษาในอิสลาม เป้าหมายแรก คือรู้จักอัลลอฮ์ก่อน ทั้งนี้เพราะอัลลอฮ์คือพระเจ้า และผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง เมื่อรู้จักอัลลอฮ์แล้วสิ่งที่จำเป็นต้องศึกษาต่อมา เป็น เป้าหมายที่สอง ก็คือศาสนาของอัลลอฮ์ และศาสนาของอัลลอฮ์ก็คืออิสลามนั่นเอง ท่านร่อซูล (ซ.ล) ได้กล่าวว่า

“ใครที่อัลลอฮ์ทรงปรารถนาเขาด้วยความดี พระองค์ก็จะให้เขาเข้าใจศาสนา”

อิหม่ามฮะซัน อัล-บันนา กล่าวว่า

“สิ่งแรกที่นักเรียนจำเป็นต้องเรียนรู้ก็คือได้รู้จักศาสนาของอัลลอฮ์”

อิหม่ามฆอซาลี กล่าวว่า

“เป้าหมายของการศึกษานั้น คือ การเข้าใจ อัลลอฮ์โดยปราศจากความเยโสโอหัง”

เป้าหมายที่สาม เอาโลกนี้และโลกหน้า แต่โลกหน้าคือบั้นปลาย

“จงทำงานเพื่อชีวิตในโลกนี้เหมือนกับว่าท่านจะไม่ตาย และจงทำดีเพื่อโลกหน้า เสมือนตั้งว่าท่านจะตายในวันพรุ่งนี้”

“พระผู้อภิบาลของเรา ขอทรงโปรดให้ความดีแก่เราในโลกนี้และโลกหน้า และปกป้องเราจากการลงโทษของไฟนรก”

สรุปแล้ว อิสลามไม่สนใจหรือศึกษาเรื่องราวของโลกนี้และโลกหน้า แต่ทว่าโลกหน้านั้นคือบั้นปลาย

เป้าหมายที่สี่ การศึกษานั้นต้องมีประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมเพื่อร่วมกันทำอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ ดังคำดูอาที่ร่อซูล (ซ.ล) ได้เคยกล่าวว่า

“โอ้อัลลอฮ์ ฉันขอความคุ้มครองต่อพระองค์จากความรู้ที่ไร้ประโยชน์”

เป้าหมายที่ห้า ศึกษาสายอาชีพทางเทคนิคและอุตสาหกรรมเพื่อการเลี้ยงชีพ อันจะนำไปสู่การเป็น บ่าวที่ดีของอัลลอฮฺ อิบน์ฮิลินาได้กล่าวว่า

“เมื่อเด็กจบการศึกษาอัลกุรอานและภาษาศาสตร์แล้ว เขาควรจะได้ใส่
แสวงหาอาชีพที่เขาปรารถนาจะมุ่งไปทางนั้น”

เป้าหมายที่หก อย่าเก็บงำความรู้ แต่ต้องเผยแพร่ด้วย อิสลามต้องการให้ทุกคนศึกษาหาความรู้มา ปฏิบัติและเผยแพร่ความรู้ออกไป ดังคำกล่าวของท่านรอซูล (ซ.ล) ที่กล่าวว่า

“จงเผยแพร่จากฉัน แม้เพียงโองการเดียว”

สรุป

จากการศึกษาและวิจัยจะเห็นได้ว่า เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในอิสลาม นั้นก็เพื่อต้องการมนุษย์ที่มีความรักดีต่ออัลลอฮฺ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบที่สามารถอยู่ร่วมกันใน สังคมได้อย่างมีความสุข การที่จะทำให้มนุษย์มีคุณลักษณะที่สมบูรณ์แบบได้นั้นเขาจะต้องได้รับการ พัฒนาอย่างสมดุลในทุกๆ ด้าน เพราะมุสลิมที่ดีจะต้องสามารถอยู่ร่วมกันกับมนุษย์ชาติในโลกอย่าง เกื้อกูลกัน การเน้นด้านการพัฒนาจิตวิญญาณอย่างเดียวโดยไม่สนใจการพัฒนาด้านอื่นๆก็ยังไม่ บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในอิสลาม ในทางกลับกันหากมนุษย์ได้รับการ พัฒนาด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวก็ยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ในอิสลามเช่นเดียวกัน ดังนั้นการจัดการศึกษาในทัศนะของอิสลามนั้นเป็นการพัฒนามนุษย์ที่มุ่งเน้น ให้มีการเจริญเติบโตในทุกๆด้านอย่างพร้อมๆกัน มีความสมดุล เพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ (الإنسان الكامل) เป็นบ่าวที่ดีของอัลลอฮฺ เป็นคนดีของสังคมโดยรวม

1.3. การศึกษาอิสลามในอดีต

ตามประวัติศาสตร์อิสลาม การศึกษาในอิสลามได้เริ่มต้นเมื่อท่านศาสดา อายุ 40 ปี และถือ กำเนิดในขณะที่ท่านปลีกตัวจากสังคมมักกะฮฺ และปรับปรุงตัวเองอยู่ในถ้ำฮิรอ ในขณะที่ท่านอยู่ที่ นั้น มลาอิกะห์¹ ตนหนึ่งมีนามว่าญิบรีลได้ปรากฏกายต่อหน้าท่านศาสดา และได้สั่งให้ท่านศาสดาอ่าน ท้ายๆ ที่ท่านศาสดา เป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือ ท่านศาสดาถามว่าจะให้ท่านอ่านอะไรหรือ แม้กระนั้นมลาอิกะห์ตนนั้นยังคงคะยั้นคะยอขอให้ท่านศาสดาอ่าน ท่านศาสดา ถามอีกว่าจะให้ท่านอ่านอะไรหรือ สุดท้ายมลาอิกะห์ญิบรีลก็สอนซูเราะฮฺ อัล อะลัก อายะห์ที่ 1-5 ให้กับท่าน

④ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ① أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ② خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ③
 أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ⑤
 عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

(96: 1-5)

“จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้”

(96: 1-5)

หลังจากเหตุการณ์ในถ้ำฮิรออ ท่านศาสดา ได้กลับไปยังบ้านของท่าน แล้วเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้กับท่านหญิงเคาะดีญะฮ์ผู้เป็นภรรยาของท่านฟัง ต่อมาท่านหญิงเคาะดีญะฮ์ได้ไปหาท่านวะเราะเกาะฮ อิบนุ เนาะฟีล (Waraqah Ibnu Nawfal) ผู้ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ก่อนๆ จากการบอกเล่าของวะเราะเกาะฮ ทำให้ท่านหญิงเคาะดีญะฮ์ประจักษ์ชัดว่าพระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงแต่งตั้งมุฮัมมัด อิบนุ อับดุลอฮ์เป็นศาสดาแห่งมนุษยชาติ (Haykal, 1993: 77) หลังจากนั้นท่านหญิงเคาะดีญะฮ์ก็กลับมาหาท่านศาสดา และสังเกตเห็นท่านศาสดา (ช.ล.) กำลังตื่นตระหนกตกใจ เมื่อท่านศาสดา (ช.ล.) ลืมตาขึ้นมา ท่านศาสดา (ช.ล.) ได้ยินท่านหญิงรีลกล่าวว่า

① يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ② قُمْ فَأَنْذِرْ ③ وَرَبِّكَ فَكَبِيرٌ ④ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ⑤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ⑥ وَلَا تَمُنْ بِتَسْتَكْبِرُ ⑦ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ

(54 : 1-7)

“ไอ้ผู้ห่มกายอยู่เอ๋ย ! จงลุกขึ้น แล้วประกาศตักเตือน¹ และแต่พระเจ้าของเจ้า จงให้ความเกียติเกร (ต่อพระองค์) และเสื้อผ้าของเจ้า จงทำให้สะอาด และสิ่งสกปรกก็จงหลบลีกให้ห่างเสีย และอย่าทำคุณ เพื่อหวังการตอบแทนอันมากมาย และเพื่อพระเจ้าของเจ้าเท่านั้นจงอดทน”²

(54 : 1-7)

เมื่อท่านหญิงคอดีญะฮ์ได้เห็นสภาพของท่านศาสดา (ช.ล.) ในตอนนั้น ท่านหญิงก็ร้องขอให้ท่านศาสดา (ช.ล.) พักผ่อน ท่านศาสดา (ช.ล.) จึงกล่าวแก่ท่านหญิงคอดีญะฮ์ว่า “เวลาที่นอนและพักผ่อนมันได้ผ่านไปแล้ว ไอ้คอดียะห์ ญิบรีล ได้บัญชาแก่ฉันให้เตือนมนุษยชาติ เชิญชวนพวกเขาไปยังการเคารพภักดีต่อเอกองค์อัลลอฮ์ แต่ฉันจะเชิญชวนใคร และใครบ้างที่จะฟังฉัน ” (Haykal, 1993: 77) หลังจากนั้นท่านหญิงก็ได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดที่ได้ฟังมาจากท่านวะเราะเกาะฮ์ให้แก่ท่านศาสดา (ช.ล.) และตนเองก็ตอบรับคำเชิญชวนของท่านศาสดาเป็นคนแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม

ต่อมาท่านศาสดา (ช.ล.) เริ่มเชิญชวนผู้คนสู่อัล อิสลามที่บ้านอาร์ กอม อิบน์ อบี อัล อัครอม (Arqam Ibnu Abi al Arqam) หรือเป็นที่รู้จักในนาม “ดาร์ อัล อัครอม” (Dar al Arqam) (Sibai, n.d.: 51; Lunggulung, 1986: 48) ดาร์ อัล อัครอมจึงกลายเป็นสถานที่แห่งแรกในประวัติศาสตร์อิสลามที่ท่านศาสดา (ช.ล.) ได้อบรมสั่งสอนบรรดาผู้ศรัทธาซึ่งในขณะนั้นยังมีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจาก “ดาร์ อัล อัครอม” เป็นสถานที่แห่งแรกที่มีการเรียนการสอน บางท่านจึงมีทัศนะว่า “ดาร์ อัล อัครอม” เป็นโรงเรียนแห่งแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม (อับดุลคอลิก, 1983: 16) แต่ เอ แอล ตีบาวิในหนังสือ Islamic Education: Its Tradition and Modemization into Arabic National System ได้แสดงทัศนะ

¹ ผู้ที่ห่มกายหมายถึงท่านนบี (ช.ล.) ที่กำลังนอนห่มกายอยู่จงลุกขึ้นจากการนอนพักผ่อนของเจ้าด้วยความตั้งใจมั่นแล้วประกาศตักเตือนแก่มนุษย์ให้รำลึกถึงการลงโทษของอัลลอฮ์หากพวกเขายังไม่ศรัทธา นักตีฟซีรอธิบายว่า ขณะที่ท่านนบี (ช.ล.) กำลังทำอิบาดะฮ์อยู่ในถ้ำอิธรออู ญิบรีลได้มาหาท่านนบีพร้อมด้วยการนำวะ ห์ยู(วิวรณ์)มาคือ “จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้า ” ท่านนบีได้กลับมาบ้านด้วยความกลัว แล้วกล่าวแก่คอดีญะฮ์ภริยาของท่านว่า จงคลุมกายให้ฉันด้วย จงคลุมกายให้ฉันด้วย” หลังจากนั้นซูเราะฮ์ซุหมัซมีล จึงถูกประทานลงมา แล้ววะห์ยู (วิวรณ์) ก็มิได้ถูกประทานให้แก่ท่านนบีระยะเวลาหนึ่ง ท่านนบี (ช.ล.) รู้สึกกลัวใจ วันหนึ่งท่านนบีกำลังเดินอยู่ก็ได้ยินเสียงจากชั้นฟ้า ท่านได้แหงนหน้าขึ้นไปมองจึงมองเห็นญิบรีลนั่งอยู่บนเก้าอี้เต็มท้องฟ้า ท่านรู้สึกกลัวแล้วกลับไปบ้านเพื่อผ่อนคลายความกลัวที่ได้เห็นมา แล้วซูเราะฮ์(บทหนึ่งในอัลกุรอาน)นี้จึงถูกประทานลงมา

² คือจงให้ความเกียติเกรความยิ่งใหญ่แก่พระเจ้าของเจ้าเถิด ความบริสุทธิ์แต่พระองค์เพราะไม่มีผู้ใดจะยิ่งใหญ่ไปกว่าอัลลอฮ์อีกแล้ว และจงทำเสื้อผ้าของเจ้าให้สะอาดจากสิ่งสกปรกทั้งหลาย เพราะมุอ์มินนั้นจะต้องเป็นคนสะอาดเป็นคนดี เนื่องจากว่าพวกมุชริกีนนั้นไม่ชอบความสะอาด อัลลอฮ์ ตะอาลา จึงใช้ให้ทำความสะอาดทั้งร่างกายและเสื้อผ้าที่สวมใส่อยู่ และสิ่งสกปรกที่ให้หลบลีกนั้นหมายถึงจงปลีกตัวให้ห่างจากการเคารพสักการะรูปปั้นและเจริดต่างๆ และอย่าเข้าใกล้สิ่งสกปรกเหล่านั้น และเจ้าอย่าล้าเลิกต่อพระเจ้าของเจ้าเพราะการจงรักภักดีของเจ้า และอย่าได้ขอสิ่งตอบแทนในการเผยแผ่ศาสนาของเจ้า หรืออย่าล้าเลิกในสิ่งที่เจ้าได้ให้แก่ผู้อื่นเป็นการทวงบุญคุณ เพราะการกระทำเช่นนี้เป็นที่ขัดกับมรรยาทอันดีงาม และอดทนต่อทุกสิ่งที่เจ้าเผชิญในการเผยแผ่สัจธรรมเพื่อพระเจ้าของเจ้าแต่องค์เดียวเท่านั้น

ที่ต่างกัน ตีบาवी (Tibawi, 1979: 24) มีทัศนะว่ามัสยิดคือโรงเรียนแห่งแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม และความคิดนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากบรรดานักการศึกษาในปัจจุบัน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาในอิสลามในอดีตสรุปได้ว่า การศึกษาในอิสลามมีจุดเริ่มต้นหลังจากที่อัลลอฮ์ได้ให้มาลาอิกะห์ เป็นผู้สอนให้กับท่านศาสดามูฮัมมัด(ช.ล.)ในถ้ำฮิรออ¹ หลังจากนั้น การศึกษาอิสลามได้ดำเนินการโดยมีท่านศาสดาเป็นผู้สอนแก่ท่านหญิงคอดีญะฮ์เป็นคนแรก ก่อนที่การเรียนการสอนได้ดำเนินการที่บ้านของอัครอม อิบนู อบี อัล อัครอม ซึ่งในตอนหลังได้เรียกชื่อสถานที่แห่งนี้ว่า ดาร อัล-อัครอม สำหรับ ดาร อัล-อัครอมนี้เป็นสถานที่ที่ท่านศาสดาได้สอนให้แก่บรรดาสาวกของท่านในสมัยนั้นก่อนที่จะอพยพไปยังเมืองมาดีนะห์ในเวลาต่อมา

การจำแนกศาสตร์ในสมัยท่านศาสดา

รอบ เอ็น มาลิก (Malik, 1983: 44 อ้างถึงใน อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต, 2546) ได้เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของท่านว่าตามทัศนะของอัลกุรอ่านแล้ว ที่มาของความรู้และศาสตร์ต่าง ๆ นั้นจะมีอยู่ 2 ประเภท (1) วะหฺยู (Revelation) (2) ประสบการณ์ (Experiences) ความรู้ประเภทแรกนั้นเราจะได้มาจากท่านศาสดา (ช.ล.) ในขณะที่ความรู้ประเภทที่สองจะได้อาจมาจากใครก็ได้ อะหมัด ชาละบี (Shalaby, 1954) ได้เขียนไว้ในหนังสือ "History of Muslim Education" ว่า

“เมื่อท่าน (ศาสดา) (ช.ล.) ได้ถึงที่อัลมะดีนะฮ์ มัสยิดของท่านก็ถูกสร้างขึ้นที่อัล มิบด และในมัสยิดแห่งนี้ท่านเคยสอนบรรดาศาหะบะฮ์ของท่านเกี่ยวกับ ความรู้ทางศาสนาและทางโลก”

จากข้อเขียนของมาลิกและชาลาบีข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสมัยของท่านศาสดา (ช.ล.) สามารถจำแนกออกเป็นสองประเภท คือ (1) ศาสตร์ทางศาสนา (2) ศาสตร์ทางโลก แม้ศาสตร์ในสมัยดังกล่าวนี้จะมีอยู่สองประเภท แต่ศาสตร์ทั้งสองไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะท่านศาสดา (ช.ล.) ได้ให้ความสำคัญแก่ศาสตร์ทั้งสอง ไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโลกนี้หรือโลกหน้า ท่านศาสดาถือว่าทั้งโลกนี้และโลกหน้าล้วนมีความหมายต่อมนุษยชาติ ดังที่นักปราชญ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่

«عمل لديناك كأنك تعيش أبداً واعمل لآخرتك كأنك تموت غداً»

“จงปฏิบัติเพื่อโลกนี้ของท่านเสมือนท่านจะคงอยู่ชั่ววันจันทร์ และจงปฏิบัติเพื่อโลกอาคิเราะฮ์(โลกหน้า)ของท่านเสมือนท่านจะสิ้นชีพในวันพรุ่งนี้”

¹ ถ้ำฮิรออ อยู่ทางตอนเหนือของมักกะฮ์ ตั้งอยู่บนหุบเขา ภูเขาหุร มีความสูง 634 เมตร ที่ยอดภูเขา มีถ้ำที่ ท่าน นบี (ช.ล.) เข้าไปทำอิบาดะห์ ปัจจุบันมีมุสลิมจำนวนมากมาเดินทงไปเยี่ยมถ้ำนั้นเพื่อรำลึกถึงท่านศาสดา ถ้ำดังกล่าวห่างจากมักกะฮ์เป็นสถานที่ปราศจากความโสมม และกลิ่นอายของการเคารพบูชารูปปั้น เป็นสถานที่ ๆ ท่านศาสดาใช้แสดง ความเคารพภักดีและนั่งสงบจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเดือนเราะมะฎอนท่านจะอยู่บนถ้ำนั้น แท่นไม้และแผ่นหินสีดำได้เป็นสักขีพยานในการประทานอัลกุรอ่านลงบนจิตใจที่สว่างไสวด้วยรัศมีอันเรืองรองของท่านศาสดา ภูเขาดังกล่าวคือ ภูเขาหุร (ภูเขาบัลนุร) ในปัจจุบันก็ยังส่องแสงเรืองรองอยู่เหมือนเดิม

การศึกษาในสมัยท่านศาสดา

อิบรอเฮม ณรงค์์รักษาเขต (2546) ได้กล่าวไว้ว่า ตามประวัติศาสตร์อิสลาม มุฮัมมัด (ช.ล.) ถือได้ว่าเป็นปฐมอาจารย์ของการศึกษาในอิสลาม และเป็นบรมครูที่สั่งสอนมวลมนุษยชาติถึงศาสนาแห่งเอกภาพ ท่านเป็นครูที่ผิดแผกไปจากครูคนอื่น ๆ นั่นคือท่านเป็นครูที่ไม่ได้หวังสินค่าจ้างจากการอุทิศตนทั้งร่างกายและแรงใจ เพื่อเผยแพร่ศาสนาแห่งผู้อภิบาล แต่เป็นครูที่หวังแต่ความโปรดปรานจากพระองค์ แม้ท่านจะลำบากสักเพียงใด หรือแม้กระทั่งท่านจะถูกบรรดาผู้ปฏิเสธทำร้าย แต่ภารกิจของท่านในฐานะครูก็ยังคงดำเนินตลอดไป บรรดานักการศึกษาทั้งมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมต่างยอมรับว่าท่านคือครูคนแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม ต่อมาบรรดาเศาะหาบะฮ์และนักปราชญ์มุสลิมก็ได้รับภาระของการเป็นครูสืบต่อจากท่าน

การศึกษาอิสลามของท่านศาสดาในมักกะฮ์ได้ประสบกับปัญหามากมาย อีกทั้งได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรงจากบรรดาผู้ปฏิเสธและพวกมุชริก แต่การศึกษาอิสลามในสมัยนั้นก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การศึกษาในระยะแรกที่เมืองมักกะฮ์ เป็นการศึกษาที่ปฏิบัติกันอย่างลับ ๆ โดยมีดาร์ อัล อัครอมเป็นสถานที่สำหรับอบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ แม้กระทั่งเมื่อพระองค์อัลลอฮ์ทรงอนุญาตให้ท่านเผยแผ่อิสลามอย่างเปิดเผย แต่การพบปะที่ดาร์ อัล อัครอมก็ยังคงดำเนินต่อไป ภายขณะที่พระองค์ทรงอนุมัติให้เผยแพร่โดยเปิดเผยได้ปรากฏในซูเราะฮ์ อัล ฮิจญูร อายะฮ์ที่ 94

فَأُذِّنْ بِمَا تُؤْمَرُونَ وَاعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

(15: 94)

“ ดังนั้น (โอ้มุฮัมมัด) เจ้าจง (ประกาศโดย) เปิดเผยถึงสิ่งที่เจ้าถูกบัญชา (ให้เผยแผร์) และเจ้าจงหันเหไปจากบรรดาพวกตั้งภาคีทั้งหลาย”

(15: 94)

การศึกษาในยุคแรกๆ นี้จะเน้นและเกี่ยวข้องกับศาสนา ดังนั้นการศึกษาและการเผยแผร์ศาสนาจึงถือเป็นของคู่กัน ไม่อาจที่จะแยกออกจากกันได้ สถาบันการศึกษาในสมัยดังกล่าวนี้คือ ดาร์ อัล อัครอมและบ้านของท่านศาสดา (ช.ล.) เอง วิชาที่ท่านสอนในยุคแรกๆ มีวิชาอัล อัลกุรอ่าน อะกีละฮ์และชะรีอะฮ์ (Lunggulung, 1986: 448, Shalaby, 1954: 30 อ้างถึงใน อิบรอฮิม ณรงค์์รักษาเขต, 2546)

ในสมัยของท่านศาสดา (ช.ล.) ชาวอาหรับส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ การเรียนการสอนจะปฏิบัติกันโดยใช้วาจา วิธีการสอนด้วยวาจานี้เป็นที่นิยมและยอมรับกันอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังเป็นวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพการณ์ในสมัยนั้น ท่านศาสดา (ช.ล.) เป็นผู้หนึ่งที่ยอมรับบรรดาเศาะหาบะฮ์ด้วยวาจา โดยพวกเขาจะตั้งใจฟังและท่องให้จำ สำหรับผู้ที่สามารถจดบันทึกได้เขาเหล่านั้นก็จะจดบันทึกเก็บไว้

ในปีที่ 13 ของการเป็นศาสดา(ช.ล.) ท่านได้รับวิหฺยู(วิวรณฺ)อนุญาตให้อิจญฺเราะฮ์ไปยังเมืองยัษริบ ซึ่งเป็นที่รู้จักในนาม “มะดีนะห์” แปลว่า “เมือง” การอิจญฺเราะฮ์¹ของท่านในครั้งนี้ได้นำการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่มาสู่สังคมมะดีนะห์ ในระหว่างการเดินทางสู่เมืองมะดีนะห์ของท่านนั้น ท่านได้สร้างมัสยิดกฺุบาอฺ ซึ่งถือเป็นมัสยิดแห่งแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม และเมื่อถึงที่เมืองมะดีนะห์ ท่านได้สร้างมัสยิดอีกแห่งหนึ่งที่อับ มิบดฺ ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามมัสยิด อัล - นะบะวี (Masjid al Nabawi) และในมัสยิดแห่งนี้เองที่ท่านได้สั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านทั้งวิชาการทางศาสนา และวิชาการทางโลก (Shalaby, 1954: 48)

มัสยิดในสมัยของท่านศาสดา (ช.ล.) นั้น ไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่สำหรับทำการ อิบาเดฮ์ แต่ยังเป็นศูนย์กลางของกิจการอื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้น เมื่อเราศึกษาถึงบทบาทของมัสยิด เราจะประจักษ์ว่ากิจการต่าง ๆ ของมัสยิดและการศึกษานั้นมักจะมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมาตั้งแต่ยุคแรก ๆ ของอิสลาม ด้วยเหตุนี้บางคนจึงมีทัศนะว่ามัสยิดคือโรงเรียนแห่งแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม แม้มัสยิดในสมัยของท่านศาสดา (ช.ล.) จะมีความเกี่ยวพันกับการศึกษา แต่การศึกษาเหล่านั้นดูเหมือนจะไม่ค่อยมีระบบมากนัก การศึกษาที่เป็นระบบได้เริ่มขึ้นหลังจากได้มีการสร้างอัล - ศุฟพะฮ์ (al Suffah) “อัล - ศุฟพะฮ์” ตามรากศัพท์แล้วหมายถึง “ ร่มเงา ” ซึ่งในที่นี้หมายถึงส่วนที่สร้างขึ้นต่อเติมจากมัสยิด ผู้คนที่อาศัยอยู่ในที่นี้เรียกว่า “อฮฺล อัล - ศุฟพะฮ์” (Ahl al Suffah) ในอัล - ศุฟพะฮ์แห่งนี้ท่านศาสดาได้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่าน เพื่อเตรียมพวกเขาสำหรับการเป็นนักเผยแผ่ศาสนาที่แท้จริง (Lunggulung, 1986:48) ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์อัล - ศุฟพะฮ์นั้นสามารถจูนได้เป็นจำนวนมาก เพราะครั้งหนึ่งท่านศาสดา (ช.ล.) เคยจัดงานวะลีมะฮ์ (งานแต่งงาน) ซึ่งมีคนเข้าร่วมประมาณ 300 คน (al Umari ,1991; 1: 86) ชาวศุฟพะฮ์ กลุ่มแรกเป็นชาวมุฮัจญิรินที่อพยพจากมักกะฮ์ ดังนั้นอัล - ศุฟพะฮ์ บางครั้งก็จะถูกเรียกว่า “อัล - ศุฟพะฮ์ อัล มุฮัจญิริน ” (al Siffah Muhajiri) อับู ฮุรอยเราะฮ์ก็เป็นผู้หนึ่งที่อาศัยอยู่ในอัล - ศุฟพะฮ์แห่งนี้ นอกจากชาวมุฮัจญิรินก็เคยมีชาวอันศอร และผู้ที่เข้ารับอิสลามใหม่ ๆ บางคนมาพักอยู่ที่อัล - ศุฟพะฮ์แห่งนี้ (อิบร่าฮิม ณรงค์รักษาเขต, 2546)

ท่านศาสดา (ช.ล.) จะดูแลเอาใจใส่บรรดาอัล อัล -ศุฟพะฮ์เป็นอย่างดี บางครั้งท่านจะไปเยี่ยม แล้วถามทุกข์สุขของพวกเขา เพื่อดูว่าใครเจ็บไข้ได้ป่วยบ้าง เมื่อมีอะไรที่ท่านพอจะช่วยให้ท่านก็จะช่วยด้วยความบริสุทธิ์ใจ นอกจากนั้นท่านศาสดาจะกระชับบรรดาชาวศุฟพะฮ์ให้ตระหนักถึงภารกิจของศาสนา และกำชับให้ศึกษาอัล อัลกุรอาน รำลึกถึงอัลลอฮ์และวันแห่งการฟื้นคืนชีพ โดยไม่ให้จมปลักอยู่กับความสุขอันเล็กน้อยบนโลกนี้ ในอัล-ศุฟพะฮ์แห่งนี้ท่านศาสดาจะรับภาระเกี่ยวกับเรื่องอาหารและเครื่องแต่งกาย สำหรับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ บางอย่างชาวศุฟพะฮ์ต้องหามาเอง อาจจะเป็นโดยการตัดฟันหรืออื่น ๆ สาเหตุที่ท่านศาสดา (ช.ล.) ปฏิบัติเช่นนี้เพราะท่านศาสดา (ช.ล.) ต้องการที่จะสอนพวกเขาให้รู้ถึงวิธีการช่วยเหลือตัวเอง (Bilgrimi and Ashraf, 1985: 18)

¹ การอพยพของท่านศาสดา(ช.ล.)ไปยังเมืองมาดีนะห์

อัล-ศุฟะฮฺ ถือเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาวิชาการอิสลาม วิชาที่มีการสอนในอัล-ศุฟะฮฺ ได้แก่ วิชาอัลกุรอาน ตัจญูวีด และวิชาการอิสลามอื่น ๆ ผู้สอนในสถาบันแห่งนี้คือท่านศาสดาเอง และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากท่านศาสดา (ช.ล.) วัตถุประสงค์ของการศึกษาในสถาบันแห่งนี้คือ การขัดเกลาจิตใจและจุดประทีปแห่งดวงวิญญาณให้สว่างไสว และยกระดับมนุษย์จากระดับมุอมีนให้เป็นระดับมุหซิน (Milgrimi and Ashra, 1985) มุหซินมาจากคำว่า "อิหซาน" ซึ่งหมายถึง การทำบาตะฮฺต่อเอกองค์อัลลอฮฺเสมือนเราเห็นพระองค์ หากเราไม่เห็นพระองค์ แท้จริงพระองค์จะทรงเห็นเรา จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวชาวศุฟะฮฺจึงใช้เวลาเกือบทั้งหมดของพวกเขาแสวงหาความรู้ และทำการอิบาดะฮฺต่ออัลลอฮฺ เขาเหล่านั้นจะคุ้นเคยกับชีวิตที่เรียบง่าย จะใช้เวลาละหมาด ขอพร ศึกษาอัล-อัลกุรอานด้วยกัน และฝึกฝนตัวเองอยู่กับการรำลึกถึงผู้อภิบาลแห่งสากลโลก นอกจากนั้นชาวศุฟะฮฺบางคนก็จะใช้เวลาศึกษาศิลปะการเขียน ผู้สอนวิชาศิลปะการเขียนนี้บางครั้งจะได้รับรางวัลเป็นค่าตอบแทน ซึ่งปรากฏว่าครั้งหนึ่งอุบายดะฮฺ อิบน์ อัล - ฮาบีต (Ubaydah Ibnu al Thabit) ท่านได้รับคันธนูเป็นรางวัลในฐานะที่ท่านได้สอนอัล-อัลกุรอานและวิธีการเขียนให้แก่ชาวศุฟะฮฺ (อิบรอฮีม ฌร่งค์รักษาเขต, 2546)

หลังจากที่ได้ศึกษาเล่าเรียนในอัล-ศุฟะฮฺ บางคนได้กลายเป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น ท่านอบู ฮุรอยเราะฮฺ ผู้ซึ่งเป็นที่รู้จักในฐานะผู้จำ หะดีษ และรายงาน หะดีษเป็นจำนวนมาก แม้ว่าชาวศุฟะฮฺเหล่านั้นจะอุทิศตนเพื่อศึกษาหาความรู้และปฏิบัติอิบาดะฮฺ แต่เขาเหล่านั้นก็ไม่ได้ปลีกตัวจากสังคม หรือแม้กระทั่งการต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮฺ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยปรากฏว่าชาวศุฟะฮฺบางคนได้เป็นสักขีพยานในเหตุการณ์ที่ฮุฎัยบียะฮฺ (Al Umari, 1991: 90-91)

ตลอดช่วงชีวิตของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) ท่านได้พิสูจน์ให้เราเห็นว่าท่านคือครูที่แท้จริง นอกจากนั้นท่านยังได้กำชับบรรดาเศาะหาบะฮฺของท่านให้ศึกษาและแสวงหาความรู้ทั้งวิชาการทางศาสนาและวิชาการทางโลก เพราะอิสลามไม่เคยแยกแยะระหว่างวิชาการทั้งสองนี้ และถือว่าวิชาใดก็ตามที่จะช่วยให้มนุษย์เคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ วิชานั้นเป็นวิชาศาสนาแม้ว่าวิชาเหล่านั้นจะเกี่ยวข้องกับทางโลกก็ตาม เรื่องราวทั้งหมดนี้เราได้ประจักษ์เห็นชัดจากเหตุการณ์หลังสงครามบะดร์ เอลยสงครามหลายคนได้ถูกบัญชาให้สอนเด็ก ๆ ชาวอันศอร เพื่อเป็นค่าไถ่สำหรับตัวเองจากการเป็นเชลยศึกในครั้งนั้น (Al Umari ,1991; 2: 43) บรรดาเชลยสงครามดังกล่าวล้วนเป็นชาวมุชริกที่ปฏิเสธคำเชิญชวนของท่านศาสดา (ช.ล.) และไม่มีความรู้เกี่ยวกับอิสลาม แต่เขาก็ได้รับอนุญาตให้สอนบรรดาลูก ๆ ของชาวอันศอรเพื่อเป็นค่าไถ่สำหรับตัวเองดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น วิชาที่เขาเหล่านั้นสอนได้แก่วิชาการอ่านและการเขียนภาษาอาหรับ เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ล้วนยืนยันได้อย่างชัดเจนว่าท่านศาสดา (ช.ล.) เป็นปรมาจารย์ที่มีความคิดลึกซึ้งและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล อีกทั้งยังเป็นอัจฉริยบุคคลที่ยากจะหาผู้ใดมาเทียบเคียงได้ อย่างไรก็ตาม การเรียนกับผู้ปฏิเสธแม้จะเป็นที่อนุมัติ แต่การเรียนการสอนกับพวกเขาเหล่านั้นต้องได้รับการปฏิบัติอย่างระมัดระวังและรอบคอบ นอกจากนั้นวิชาที่จะเรียนควรเป็นบางวิชาเท่านั้น ความจริงมุฮัมมัด (ช.ล.) นั้นไม่ใช่เป็นเพียงครูสำหรับ มุสลิมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นครูของมวลมนุษยชาติ (อิบรอฮีม ฌร่งค์รักษาเขต, 2546) ดังที่พระองค์อัลลอฮฺตรัสว่า

وما ارسلناك الا رحمة للعلمين

(21: 107)

และเรามีได้ส่งเจ้ามาเป็นศาสนทูต (เพื่ออื่นใดทั้งสิ้น) นอกจากเพื่อเป็น
ธรรมเนียมแก่ชาวโลก (ทั้งมวล)

(21: 107)

หลักสูตร

วิชาต่าง ๆ ที่มีสอนในสมัยของท่านศาสดา (ซ.ล.) ได้แก่วิชาอัลกุรอาน หะดีษ ตัจญูวีด พล
ศึกษา (การยิงธนูการว่ายน้ำ การขี่ม้า) การอ่าน การเขียน ภาษาอาหรับ เตาฮีด และอัคลาบ เป็นต้น

ในสมัยดังกล่าวนี้นอกจากหลักสูตรทั่วไปแล้ว ยังมีหลักสูตรการศึกษาเฉพาะด้านอีกด้วย
(Bilgrimi and Ashraf, 1985: 18, อ้างถึงใน อิบราฮิม ณรงค์รักษาเขต , 2546) ผู้ใดที่ประสงค์จะศึกษา
วิชาอัลกุรอาน เขาจะต้องไปเรียนกับครูที่มีความรู้เฉพาะด้าน หากใครที่ต้องการเรียนตัจญูวีด¹ หรือ
วิชาชะรีอะฮ์² เขาก็ต้องไปเรียนกับครูที่มีความถนัดในด้านนี้ โดยเฉพาะวิชาตัจญูวีดเขาจะต้องไป
เรียนกับครูที่มีความรู้และอ่าน อัลกุรอานได้ถูกต้อง

การศึกษาในสมัยของท่านศาสดา (ซ.ล.) นั้นยังไม่มีหลักสูตรที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เรา
สามารถจะวิเคราะห์จากหะดีษต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งบางเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรในสมัยนี้
เป็นอย่างไร

แนวคิดทางการศึกษาของท่านศาสดา

เป็นที่ยอมรับในบรรดานักวิชาการมุสลิมว่า ท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) เป็นทั้งครูและนัก
ปรัชญาการศึกษาคนแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม แม้ว่าท่านศาสดาจะเป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือและไม่ได้
สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาใด แต่ท่านศาสดา (ซ.ล.) สามารถที่จะสอนวิชาจิตวิทยา
ปรัชญาและกฎต่าง ๆ ทางการศึกษาแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านได้อย่างสมบูรณ์ ไม่มีที่ติ
(Rahman, 1980: 3) แนวคิดทางการศึกษาของท่านศาสดา (ซ.ล.) วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอาน
และแบบฉบับของท่าน ดังนั้นหากต้องการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของท่าน ก็จำเป็นที่จะต้อง
ศึกษาอัลกุรอานและอัลหะดีษ ไปพร้อม ๆ กัน

เมื่อได้ศึกษาอัล อัลกุรอานอย่างพินิจพิจารณาแล้ว ก็จะพบว่าอัลกุรอานได้กล่าวถึงศาสดาใน
สาขาวิชาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิชาการทางธรรมหรือวิชาการทางโลก อัลกุรอานได้เน้นถึงความสำคัญ
ของความรู้ แม้กระทั่งศาสดาเอง ยังขอความรู้จากพระองค์อัลลอฮ์เพื่อให้พระองค์ทรงเพิ่มพูนความรู้
ให้แก่ท่าน (ซ.ล.) ดังปรากฏในอัลกุรอานซูเราะฮ์อูฮา อายะห์ที่ 114

¹ เป็นวิชาเกี่ยวกับหลักการอ่านอัลกุรอานให้ถูกต้อง

² วิชาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจและกฎหมายอิสลาม

فَتَعَلَىٰ اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِن قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ
إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

(20: 144)

“ดังนั้น อัลลอฮ์คือพระผู้ทรงสูงส่งยิ่ง พระผู้ทรงอำนาจอันแท้จริง และเจ้าอย่ารีบเร่งในการอ่านอัลกุรอาน ก่อนที่วะฮีย์ของพระองค์จะจบลง¹ และจงกล่าวเถิด “ข้าแต่พระเจ้าของข้า พระองค์ขอพระองค์ทรงโปรดเพิ่มพูนความรู้แก่ข้าพระองค์ด้วย”²

(20: 144)

ยิ่งกว่านั้นอายะห์ (โองการ) แรกที่ถูกประทานลงมาก็เป็นอายะห์เกี่ยวกับความรู้ (96: 1-5) นั่นคือการกำชับให้อ่าน และการอ่านมิได้เจาะจงเฉพาะท่านศาสดา (ช.ล.) เท่านั้น แต่การอ่านยังถือเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องปฏิบัติ กอปรกับการอ่านก็ถือเป็นวิธีหนึ่งที่จะได้มาซึ่งความรู้ (อิบรอฮิม ณรงค์รักษาเขต, 2546)

นอกจากนี้ยังมีหะดีษ (วจนะ) ของท่านศาสดามูฮัมหมัด (ช.ล.) ที่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา ท่านได้กล่าวไว้ความว่า

“ผู้ที่ออกไปเพื่อแสวงหาความรู้ ดังนั้นเขาก็จะอยู่ในหนทางของอัลลอฮ์จนกว่าเขาจะกลับ”

(รายงานโดยติรมีซีและดารีมี)

“เมื่อมนุษย์ได้เสียชีวิตลง อะมัลของเขาก็ถูกตัดขาดจากเขา นอกจากเพียงสามสิ่ง : เศาะตะเกาะฮญารียะฮฺ หรือความรู้ที่ได้รับประโยชน์จากมัน หรือลูกที่ศอลิหฺที่ขอดูอาให้กับเขา”

(รายงานโดยมุสลิม)

¹ คือเมื่อญิบริลได้อ่านอัลกุรอานแก่สุเจ้า สุเจ้าอย่ารีบเร่งอ่านพร้อมกับเขา จงฟังเขาและอดทนรอจนกระทั่งเขาอ่านเสร็จ แล้วสุเจ้าก็อ่านมัน

² คือให้เพิ่มความรู้ที่เป็นประโยชน์

“คำที่เต็มไปด้วยหิกละฮเป็นสมบัติที่หายไปจากผู้รู้ ดังนั้นที่ใดก็ตามที่เขาพบมัน เขาก็จะมีสิทธิเหนือมัน”

(รายงานโดยติรมีซี และอิบน์ มาญะ)

“มนุษย์จะตามท่าน และผู้คนจากส่วนต่าง ๆ ของแผ่นดินจะมาหาท่านเพื่อ แสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา ดังนั้นเมื่อเขามายังท่านจงบอกให้เขาทำ ความดี ”

(รายงานโดยติรมีซี)

“การแสวงหาความรู้เป็นวาญิบเหนือมุสลิมทุกคน”

(รายงานโดยอิบน์ มาญะฮ และบัยฮะกี)

จากการศึกษาโครงการในอัลกุรอานและหะดีษ(วจนะ)ของท่านศาสดามูฮัมหมัด(ซ.ล.) สามารถสรุปให้เห็นว่า อิสลามได้พร่ำสอนให้มุสลิมทุกคนให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ ไม่ว่า ด้วยวิธีใดก็ตาม เพราะด้วยความรู้มนุษย์จะสามารถพัฒนาตัวเอง พัฒนาสังคมและประเทศชาติได้ ด้วยความรู้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้ที่แสวงหาความรู้นั้นเป็นผู้ที่อยู่ในหนทางของอัลลอฮจนกว่าเขาจะกลับมายังบ้านเกิดและครอบครัวของเขา อิสลามได้เน้นให้มุสลิม รักการอ่านหนังสือ เพราะด้วยการอ่านจะสามารถเพิ่มพูนความรู้ นอกจากนี้อิสลามยังได้ส่งเสริมให้ มุสลิมศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยไม่แบ่งแยกกัน เพราะอิสลามไม่ได้แยกทั้งสอง ส่วนนี้ ตรงกันข้ามอิสลามคือวิถีชีวิตที่ครอบคลุมชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลามนั้นเพื่อต้องการสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีความภักดีต่ออัลลอฮ มีความรู้คู่ คุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไปได้

การศึกษาในสมัยคุละฟาย์ อีรรอฮิตีน (ค.ศ. 632- 661)

การศึกษาสมัยนี้เน้นปฏิบัติหลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะศาสดารวมทั้ง พยายามปฏิบัติตามแบบฉบับท่านศาสดาอย่างเคร่งครัด โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางการศึกษาโดย ปรมาจารย์ที่ทำการสอนลูกศิษย์เช่น अबดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ ซัยด์ บินซาบิต ญาบิร อิบน์ अबดุลลอฮ์ และพระนางอาอิชะฮ์ภรรยาของท่านศาสดา ในขณะที่เดียวกันมีการส่งปราชญ์ด้านศาสนาอิสลาม เช่นอบูมูซา อัลอัซฮารี และอบูตริตาด์ ไปสอนในมัสยิดหัวเมืองสำคัญไม่ว่าจะเป็นเมืองบาสรา ประเทศอิรัก หรือตามัสกัสประเทศซีเรีย (Afendi and Baloch, 1980) ในสมัยกาหลิบอุมัยร้นั้นหลักสูตร การศึกษาที่เพิ่มเติมจากการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะศาสดามีการเรียนการสอนกวี สำนวน โวหารและว่ายน้ำและท่านแนะนำให้ประชาชาติของท่านให้ตระหนักในหน้าที่ต่าง ๆ เช่นให้แสวงหา ความรู้ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ อ่อนน้อมต่อมตน เคารพครู ให้เกียรติผู้เรียนไม่หยิ่งโสในองค์ความรู้ (Shalabi, 1954; Al-Tibawi, 1976)

ในขณะที่สมัยกาหลิบอุสมานมีการรวบรวมพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานเป็นรูปเล่มและสมัยท่านกาหลิบอาลีแต่งตั้งาราวีชาไวยกรณอาหารับ เพื่อเผยแผ่และอนุรักษ์ภาษาอาหรับอันเนื่องมาจากการผสมผสานระหว่างภาษาอาหรับกับภาษาอื่นมากขึ้น (Yahya and Halami, 1994; Dalip, 1990) สำหรับการจัดการศึกษาในสมัยนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือระดับต้น กลางและสูงโดยระดับต้นนักเรียนจะเรียนวิชาอัลกุรอาน การเขียน การอ่านและวิชาศาสนบัญญัติเบื้องต้น ณ ที่กุตตาบ¹ เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับต้นผู้เรียนก็จะเรียนในระดับกลางและสูงตามลำดับในวิชาอัลกุรอาน อรรถาธิบายอัลกุรอาน วิทยาศาสตร์ การรวบรวมวิทยาศาสตร์ นิติศาสตร์อิสลามระดับกลางและสูงกับผู้รู้ตัวต่อตัว (Abd al-Rahman, 1990)

การศึกษาในสมัยสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (ค.ศ. 661-750)

การศึกษาสมัยนี้ยังเน้นปฏิบัติหลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานและวิทยาศาสตร์ และให้ความสำคัญกับการเรียนวิชาอรรถาธิบายอัลกุรอานโดยมุ่งเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาร่างกาย สติปัญญาและจิตวิญญาณ ในขณะเดียวกันเริ่มให้ความสำคัญในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ เคมี การแพทย์ ปรัชญา ประวัติศาสตร์โดยมีผู้มีชื่อเสียงด้านเคมีคือ คอลิด อิบนุญาซีต การแพทย์ ฮาริษ อิบนุกะลา ดะฮ์ ประวัติศาสตร์คืออะบิดิบนุซัยยะฮ์ และปรัชญาได้แก่ อะลี อัลดะฆวอฮ์ (Lunggulung, 1991; Siddik, 1994) แหล่งเรียนรู้และสถาบันถ่ายทอดศาสตร์ต่างๆในสมัยนี้มีด้วยกัน 5 แหล่งด้วยกันคือ มัสยิด ราชวัง กุตตาบ บ้านผู้รู้และทะเลทราย (Sayyid Mutlub, 1990)

การศึกษาในสมัยสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (ค.ศ. 750-1283)

สมัยนี้เป็นสมัยที่ยาวนานที่สุดและนักวิชาการโลกมุสลิมถือเป็นยุคทองของวงวิชาการมุสลิม โดยมุสลิมได้ติดต่อกับนานาประเทศพร้อมทั้งเปิดประตูรับวิชาการแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกรีกหรืออินเดียทำให้มีการพัฒนาทุกสาขาวิชาทั้งศาสนาและสามัญไม่ว่าจะเป็นอรรถาธิบายอัลกุรอาน วิทยาศาสตร์ นิติศาสตร์อิสลาม ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ การแพทย์ ภาษาและวรรณกรรมอาหรับ ในขณะเดียวกันทำให้เกิดปราชญ์ด้านต่างๆ มากเช่นกันไม่ว่าจะเป็น มุตะซัลละฮ์ อัลอัซฮารี อับูหะนีฟะฮ์ ซาฟีอี อิบนุฮัมบัล บุกอริ มุสลิม อัลเศาะฟาฮ์ อัลกินดี อัลบิรูนี อัลมัซฮูดี อัลรอซี อัลฟารอบี อิบนุซีน่า อัลมาวัรดี เคาะตีบบัฆดาดี อัลฆะฆะซาลี อิบนุรุชด์ และอิบนุกอลดูน เป็นต้น (Hitti, 1989) ในยุครุ่งเรืองด้านวิชาการนี้ทำให้ปราชญ์ด้านต่างๆ มีความคิดเห็นที่เป็นอิสระและมีทัศนะที่แตกต่างกันเกี่ยวกับทฤษฎีความรู้เช่น

มุตะซัลละฮ์ มีทัศนะว่าความรู้จำแนกออกเป็นสองสาขาหลัก กล่าวคือความรู้ของโลกภายนอกซึ่งสามารถรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัสของมนุษย์ และความรู้ที่เหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์ ซึ่งต้องสอดคล้องหลักว่าด้วยเหตุและทางสติปัญญา (Sajjad, 1986)

¹ กุตตาบหมายถึงสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งที่เกิดขึ้นก่อนประวัติศาสตร์อิสลามโดยมีผู้รู้ด้านคัมภีร์ของศาสนาไวยและครีส์เป็นผู้สอน

อัลอิซฮารี มีทัศนะว่าความรู้ที่ถูกต้องต้องมาจากวิวรรณ์ของพระเจ้าที่ประทานมา

อัลเศาะฟา มีทัศนะว่าการแสวงหาความรู้สามารถทำได้ 3 วิธี กล่าวคือโดยการประทานจากพระเจ้า การหยั่งรู้ด้วยเหตุผลและ โดยประสาทสัมผัส ส่วนทฤษฎีการศึกษาอยู่บนพื้นฐานหลักคิดของปรัชญากรีกที่เชื่อว่าเด็กบริสุทธิ์จะมีความรู้ผ่านการเลียนแบบจากสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะผู้ปกครอง และครู (Narungraksakhet, 1994)

อัลกินดี ถือเป็นนักปราชญ์มุสลิมท่านหนึ่งที่เผยแพร่ความรู้ด้านปรัชญาจากกรีก และรับอิทธิพลจากแนวคิดทางปรัชญาของกลุ่มนีโอเพลโตนิค (Neoplatonic) แต่อย่างไรก็ดีแล้วแต่ท่านยอมรับว่าความรู้ที่ถูกถ่ายทอดจากท่านศาสดาเป็นความรู้ที่แท้จริง และวิวรรณ์จากพระเจ้าไม่ได้ขัดแย้งกับหลักปรัชญาอื่นนอกจากนั้นปรัชญาสามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับวิวรรณ์แต่ปรัชญายังมีข้อจำกัดในการอธิบายความรู้บางอย่างเช่นปฏิหาริต่างๆที่ศาสดาได้แสดงแก่สาวก นรก สวรรค์และวันสิ้นโลก (Watt, 1992)

อัลฟารอบี มีทัศนะว่าการศึกษาค้นคว้าความรู้ถือเป็นสิ่งประเสริฐสุด อันนำไปสู่ความผาสุกซึ่งมนุษย์ทุกคนใฝ่หา และท่านแบ่งศาสตร์ต่างๆ ออกเป็น 3 ประเภท คือ ศาสตร์แห่งทฤษฎี ศาสตร์แห่งการปฏิบัติ และศาสตร์แห่งเหตุผลโดยท่านถือว่าอภิปรัชญาเป็นสาขาสูงสุด มนุษย์จะสมบูรณ์ได้ต้องแสวงหาความรู้

อัลเมฆะซาลี ได้แบ่งศาสตร์ต่างๆ ออกเป็น 4 ประเภทหนึ่งคือศาสตร์แห่งทฤษฎีและศาสตร์แห่งการปฏิบัติ สองศาสตร์ที่เป็นวิวรรณ์จากพระเจ้า สามศาสตร์ทางด้านศาสนาและสติปัญญา และสี่ศาสตร์ด้านที่เป็นหน้าที่สำหรับทุกคนต้องเรียนรู้และศาสตร์ที่จำเป็นสำหรับสมาชิกบางคนของสังคม ในขณะที่เดียวกันการศึกษาในศาสตร์ต่างๆนั้นจะต้องสามารถเสริมสร้างบุคลิกภาพที่มีจรรยาบรรณทำงานในการผดุงความดีและละเว้นความชั่ว ในขณะที่เดียวกันท่านแนะนำให้ผู้สอนบรรจุมหาวิทยาลัยทั้งวิชาการศาสนาและสามัญที่เป็นวิชาชีพ เช่นการถัก ร้อย การเกษตร การตัดเย็บ การตัดผม เป็นต้น (Khan, 1986)

อิบนุรุซด์ มีทัศนะว่า วิชาตรรกศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นที่มุสลิมต้องศึกษา เพื่อเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจในศาสตร์ต่างๆ และท่านจำแนกศาสตร์ออกเป็นศาสตร์ที่แสวงหาโดยตรงและศาสตร์ที่ได้มาจากการอุปมา และท่านให้ความสำคัญด้านเหตุผลมากกว่าวิวรรณ์จากพระเจ้า กล่าวคือ โองการในคัมภีร์อัลกุรอานจะต้องตีความให้สอดคล้องกับเหตุผลทางสติปัญญา (Rizavi, 1986: 77)

อิบนุคอลลูน ให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตในสังคมและด้วยการศึกษาที่ใช้สติปัญญาของมนุษย์ ทำให้ต่างจากสัตว์จนสามารถพัฒนาผู้เรียนการตอบสนองความต้องการของสังคม สอดคล้องกับหลักศาสนธรรมและสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตผ่านศาสตร์ต่างๆ ซึ่งท่านแบ่งศาสตร์ของการศึกษาออกเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับหลักศรัทธาและปฏิบัติทางศาสนา และศาสตร์ที่มีผลผลิตจากการใช้สติปัญญา สำหรับการจัดการศึกษานั้นควรสามารถสร้างให้นักศึกษา

สามารถมองเห็นความมั่งคั่งในสาขาวิชาทั่วไปในภาพกว้างและรู้สึกจนเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (Abdullah, 1982)

สำหรับโครงสร้างการศึกษาในสมัยนั้นได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับกล่าวคือระดับประถมศึกษาของนักเรียนตั้งแต่อายุ 6 -10 ปี โดยศึกษาวิชาศาสนาบัญญัติเบื้องต้น อัลกุรอาน ภาษาอาหรับ กวีนิพนธ์และคัตอาหารซึ่งสถาบันการศึกษาในระดับนี้นั้นมักจะมีขึ้นที่ร้านค้า บ้านและมัสยิดแล้วแต่ความสะดวกของครูและนักเรียน สองระดับการศึกษาวิชาชีพ ซึ่งจะจัดขึ้นที่ร้านค้าหรือตลาดหรือแม้กระทั่งบ้านของครูผู้สอน ในขณะที่การศึกษาระดับสูงในศาสตร์ต่างๆ เชิงลึกนั้นจะจัดขึ้นที่บ้านผู้รู้และมัสยิด (Dodge, 1962)

การศึกษาในสมัยราชวงศ์อุมมาเนียฮ์ (ออตโตมาน ค.ศ. 1283-1923)

เมื่อราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้เสื่อมสลาย วิชาการที่เคยรุ่งเรืองสุดขีดก็เริ่มเสื่อมถอยลงเช่นกัน อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น ปัจจัยด้านตำราต่างๆ ถูกทำลายโดยกองทัพมองโกลเมื่อครั้งบุกยึดเมืองแบกแดด ในขณะที่เดียวกันไม่มีการต่อยอดวิชาการของปราชญ์ในอดีตอย่างเพียงพอแต่กลับยึดติดกับของเดิม แต่อย่างไรก็ตาม ศาสตร์ต่างๆ ทั้งศาสนาและสามัญยังถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ในขณะเดียวกัน ค.ศ. 1831 เริ่มมีการผลิตหนังสือพิมพ์และวารสารเพื่อเผยแพร่ สำหรับสถาบันการศึกษาในสมัยนี้ก็มี มัสยิด ราชวัง ห้องสมุด โรงเรียน ที่พักของพวกคหบดี¹ และบ้านผู้รู้ หรือแม้กระทั่งโรงพยาบาลซึ่งเป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาทางการแพทย์ (ดลมนรจรณ์ บากา และมุฮัมมัดรอฟี แวหะมะ, 2542)

แต่ท้ายที่สุดแล้วความตกต่ำของอาณาจักรออตโตมัน ซึ่งรุ่งเรือง ณ เวลานั้นได้กลายเป็นอดีตและถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการตะวันตก รวมถึงนักวิชาการมุสลิมเองว่าเป็น **"คนไข้ของยุโรป"** (The Sick Man of Europe) และเนื่องจากการล่มสลายของอาณาจักรออตโตมัน การแบ่งแยกและการก่อสงครามกันเองระหว่างมุสลิมก็เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งขณะนั้นทั้งอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส ได้ฉวยโอกาสทำให้ให้มุสลิมแตกแยกกันเอง โดยมีเชื้อชาติ ภาษา เผ่าพันธุ์ เป็นตัวกำหนดรูปแบบการปกครองตามแบบฉบับประเทศรัฐ (รัฐชาติ) (Nation-State) ซึ่งความจงรักภักดีสูงสุดจะถูกมอบให้กับรัฐ ประเทศที่ตัวเองอาศัยอยู่ ดังนั้นการปกครองรูปแบบใหม่นี้ จึงเข้ามาแทนที่ระบบดั้งเดิมของอิสลาม (Islamic Ummah) ซึ่งความเป็นประเทศรัฐมิได้ถูกกำหนดโดยเชื้อชาติ ภาษา หรือเผ่าพันธุ์ และความจงรักภักดีสูงสุดก็มีได้มอบหมายให้กับรัฐ แต่จะมอบหมายให้กับพระผู้เป็นเจ้า และหลักปฏิบัติที่พระองค์ทรงประทานเป็นโองการซึ่งถูกรวบรวมเป็นเล่ม ที่มุสลิมเรียกว่า **"พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน"** ซึ่งถือเป็นคัมภีร์ที่มีอิทธิพลสูงที่สุดทางความคิดและการปฏิบัติตนของมุสลิมทั้งหมด (นิพนธ์ โช๊ะเฮง, 2548)

¹ คหบดีคือกลุ่มบุคคลที่ชอบดำเนินชีวิตแบบสันโดษ

การศึกษาหลังสมัยราชวงศ์อูสมานียะฮ์

หลังสมัยราชวงศ์อูสมานียะฮ์จนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ประเทศมุสลิมส่วนใหญ่มีระบบการศึกษาสองระบบที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางกล่าวคือ ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System) หรือบางครั้งจะเรียกว่า ระบบการศึกษาศาสนา (Religious System) ซึ่งจะเน้นหนักด้านวิชาการอิสลามศึกษา และระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System) ซึ่งเป็นระบบการศึกษาสายสามัญที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาโลกียนิยม (Secular) ของตะวันตก

อันเนื่องมาจากปัญหาการจัดการศึกษาที่มีการแยกการศึกษาออกเป็น 2 ระบบอย่างชัดเจนดังกล่าว ทำให้ไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายการจัดการเพื่ออุดมการณ์อิสลามอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดกลุ่มหรือขบวนการเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็นไปตามอุดมคติอิสลาม ที่เรียกกันว่า อิสลามานูวัตร์องค์ความรู้ (Islamization of Knowledge)

1.4 แนวคิดอิสลามานูวัตร์ (Islamization)

นิพนธ์ โช๊ะเฮง (2548) ได้อธิบายถึงกระแสของ "อิสลามานูวัตร์" (Islamization) ว่าเป็นกระแสหรือวาทกรรมทางปัญญาของปัญญาชนมุสลิมสมัยปัจจุบัน กระแสดังกล่าวเป็นการโต้เถียงกันอย่างมีเหตุผล ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์ต่าง ๆ อันหลากหลายตามความถนัดของนักวิชาการมุสลิมในหลายสาขาวิชา ท่ามกลางกระแสการอิสลามานูวัตร์ นักวิชาการทั้งมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม ต่างก็วิพากษ์วิจารณ์อิสลามานูวัตร์เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับอิสลามานูวัตร์ อย่างไรก็ตามเครื่องมือในบัญญัติคำศัพท์ยังคงมีอยู่ ดังนั้นการจำกัดความหมายดังกล่าวจึงเป็นเรื่องจำเป็นเบื้องต้นในการทำความเข้าใจ

"อิสลามานูวัตร์" (Islamization) ถูกจำแนกว่าเป็นกระบวนการองค์รวมของการกล่อมเกลாதงศาสนา (Kaushik, 1993: 8) บ้างก็บอกว่าเป็นมรรควิธี (Method) ที่จะนำมาซึ่งสังคมใหม่ที่อุทิศให้กับหลักคำสอนของอิสลามในทุกแง่มุม (Jaafar, 1979: 27) ความจริงอิสลามานูวัตร์เป็นประวัติศาสตร์ทางปัญญาของอิสลาม ซึ่งปัญญาชนมุสลิมในอดีตถึงปัจจุบันได้เพียรพยายามทำตามแบบอย่างท่านศาสดา กล่าวคือการกระทำใด ๆ ก็ตามให้สอดคล้องกับหลักการคำสอนของพระเจ้า และตามแนวทางซุนนะห์¹ ของท่านศาสดา

ในขณะที่ปัจจุบันอิสลามานูวัตร์ถือว่าเป็นกระบวนการการสังเคราะห์ (Synthesis) ที่นักวิชาการมุสลิมร่วมสมัยได้พยายามคิดค้นและแสวงหาทางออกให้กับสังคมมุสลิม ที่กำลังประสบวิกฤติการพัฒนาตามแบบฉบับของอิสลาม อิสลามานูวัตร์จึงเป็นผลโดยตรงมาจากการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องประสานกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในสังคมสมัยใหม่ (Khalil, 1991: 3) ซึ่งมีต้นแบบการพัฒนาจากแนวทางการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกที่เน้นแนวทางการพัฒนา

¹ ซุนนะห์ คือ สิ่งที่ท่านศาสดาพูด กระทำ หรือนิ่งเฉยต่อกิจการหนึ่งกิจการใดก็ตาม เพื่อเป็นแบบอย่างและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้กับสาวก และผู้ที่เรียกตัวเองว่าเป็นมุสลิม ผู้ศรัทธาในอัลลอฮ์และรอซูลของพระองค์

เชิงประจักษ์ (Empirical) เชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific) หรือการเน้นแนวทางการพัฒนาแบบโลกียนิยม (Secularism) ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการทำให้เป็นแบบวิถีโลก (Secularization) ที่ต้องการลดความสำคัญและอิทธิพลของศาสนาออกไปจากชีวิตความเป็นจริงในด้านหนึ่ง (Haugom, 1998: 13-16) กับอีกด้านหนึ่งก็คือแนวทางการพัฒนาสังคมมุสลิมแบบดั้งเดิม (Traditionalism) ซึ่งเน้นย้ำความเป็นแบบฉบับดั้งเดิม และยึดติดอยู่กับตัวบทและระเบียบที่เคร่งครัดตามแบบฉบับของตัวบทกฎหมาย (Legalistic) (Safi, 1996: 13) นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาสังคมมุสลิมแบบดั้งเดิมดังกล่าว ยังตัดขาดจากการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกที่เน้นย้ำไปทางการพัฒนาด้านวัตถุ

ดังนั้นทั้งสองแนวคิดดังกล่าวในสายตาของนักวิชาการมุสลิมสมัยใหม่ (Muslim Modernists) ถือว่าต่างก็เป็นวิธีการที่บิดเบือนคำสอนอันเที่ยงตรงตามแบบฉบับที่ท่านศาสดา มุฮัมมัด (ซ.ล.) และพระองค์อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ต้องการ จากข้อบกพร่องของกระแสการพัฒนาแบบดั้งเดิม และกระแสการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกนี้ จึงเปิดโอกาสให้มุสลิมสมัยใหม่ให้ความสนใจรวมทั้งได้เสนอแนวทางการสังเคราะห์การพัฒนาแบบใหม่ขึ้นมา ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้เองจึงถูกขนานนามว่าเป็นอิสลามานูวัตร์ (Islamization) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดและวิธีการการพัฒนาแบบวิทยาศาสตร์ให้เข้ากับหลักการศาสนาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาทางวัตถุไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งประกอบไปด้วยหลักการทางศาสนาเพื่อสร้างดุลยภาพ (นิพนธ์ โชะเฮง, 2548: 2-3)

หากได้ศึกษาเกี่ยวกับศาสนาอิสลามแล้วจะเห็นว่า อิสลามคือวิถีชีวิตที่ไม่เคยแยกศาสนาออกจากชีวิตเลยแม้แต่น้อย คำสั่งสอนในศาสนาอิสลามจึงครอบคลุมถึงชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า อิสลามไม่เคยแยกวิชาการศาสนาออกจากสามัญ แต่มุสลิมที่ไม่เข้าใจหลักการทางศาสนาต่างหากที่แยกสิ่งเหล่านี้ตามความต้องการของตัวเอง อิสลามได้สอนให้มุสลิมทุกคนดำเนินชีวิตแบบเพียงพอสายกลาง ไม่สุดโต่งและมีความคิดรุนแรง หลักคำสอนของศาสนาอิสลามไม่เคยล้าสมัย แต่น่าสมัย จะเห็นได้ว่าในอัลกุรอานได้ระบุถึงหลักการทางวิทยาศาสตร์มากมายที่มนุษย์รุ่นหลังได้พบเจอผ่านการทดลองและประสบการณ์ อัลกุรอานได้ระบุถึงการที่จะทำให้มุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย อัลกุรอานได้ระบุถึงหลักการต่างๆในการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ ดังนั้นการที่จะทำให้มุสลิมได้รับรู้ว่าวิชาการต่างๆที่มนุษย์ค้นพบขึ้นมาในระยะหลังเป็นส่วนหนึ่งของหลักการทางวิชาการที่ได้ระบุไว้ในอัลกุรอาน

การสร้างความรู้สมัยใหม่ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติในอัลกุรอานจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่นักวิชาการมุสลิมในปัจจุบันดังเช่น ซัยยิด นาอิม อัล อิตตาส จากสถาบันนานาชาติแห่งความคิดและอารยธรรมอิสลาม (International Institute of Islamic Thought and Civilization) (ISTAC) จากประเทศมาเลเซีย ได้กล่าวไว้คือ การทำให้องค์ความรู้ร่วมสมัยให้เป็นแบบฉบับอิสลาม ศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอล อัลฟารูกี ชาวปาเลสไตน์ ของสถาบันอิสลามนานาชาติเกี่ยวกับแนวคิดอิสลาม หรือ International Institute of Islamic Thought (IIIT) ได้กล่าวว่า อิสลามานูวัตร์เชิงความรู้ก็คือ การทำให้องค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็นแบบฉบับอิสลาม (นิพนธ์ โชะเฮง, 2548)

ความรู้สมัยใหม่ หรือ ความรู้แห่งนวมัย (Modern knowledge) ถูกจำกัดความตามตัวอักษรว่าเป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจโลกแห่งความเป็นจริงในสมัยปัจจุบัน กล่าวคือ ความรู้สมัยใหม่เป็นความรู้ที่อิงกับกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ ผ่านกระบวนการการทดลอง การสังเกต และพิสูจน์ครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อให้ได้มาซึ่งความแน่นอนขององค์ความรู้ใหม่เหล่านั้น (นิพนธ์ โช๊ะเฮง, 2548)

ในความเป็นจริงแล้วความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นก็เกินไปตามกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาตินั่นเอง ยกตัวอย่างเช่นการพิสูจน์และค้นพบกฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ของเซอร์ไอแซค นิวตัน ที่กล่าวว่ามันจะเป็นไปตามขั้นตอนของมันอย่างเคร่งครัด หรือแม้แต่การสร้างหลอดไฟฟ้าและการค้นพบกระแสไฟฟ้าของ โทมัส เอดิสัน ปี 1882 การเกิดโทรเลขในปี 1844 โทรศัพท์ ปี 1876 เป็นต้น (นิพนธ์ โช๊ะเฮง, 2548) ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่มาของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์

หากจะมองกันด้วยความไม่ลำเอียงแล้ว จะพบว่า การค้นพบความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หรือความรู้ที่ถูกเรียกว่าเป็นความรู้สมัยใหม่นี้ มิใช่แค่ชาวตะวันตกเท่านั้นที่มีส่วนในการค้นพบวิทยาการอันนำไปสู่ความทันสมัยในสมัยต่อ ๆ มาจนถึงยุคปัจจุบัน แต่ยังมีนักคิดชาวอาหรับ ชาวเตอร์กและชาวเปอร์เซียมุสลิมอีกหลายท่านซึ่งอยู่ในยุคที่อิสลามรุ่งเรืองระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 8-11 (ค.ศ. 750-1100) เช่น Jabir Ibnu Haiyam, Al-Khawarizmi, Al-razi, Al-Masudi, Abu Al-Wafa, Al-Bairuni, Omar Khayyam, Ibnu Sina, Ibnu Khaldun เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ต่างก็มีส่วนร่วมในการรังสรรค์การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่รวมถึงสังคมศาสตร์แทบทั้งสิ้น (นิพนธ์ โช๊ะเฮง, 2548)

ดังนั้นจึงถือได้ว่า องค์ความรู้สมัยใหม่ตามแบบแผนตะวันตกในสมัยปัจจุบัน ก็เป็นหนึ่งความคิดนักเขียนมุสลิมชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย หรือชาวเตอร์ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากย้อนประวัติศาสตร์ไปในสมัยยุคมืดของยุโรป (ค.ศ.10-15) ซึ่งตรงกับอาณาจักรอิสลามราชวงศ์อับบาซียะห์กำลังเจริญรุ่งเรือง มีหลักฐานมากมายที่บ่งบอกว่าชาวยุโรปในยุคมืดได้ไปศึกษาหาความรู้ในอาณาจักรอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นเมืองแบกแดด ไนอริก หรืออันดาลุส ในสเปนก่อนที่อิสลามจะสูญเสียมันทางปัญญานี้ โดยฝีมือของ เจงกิสข่านแห่งราชวงศ์มองโกล อารยธรรมและความก้าวหน้าทางความรู้ของอิสลามถูกทำลายลงไปพร้อม ๆ กันกับการล่มสลายของอาณาจักรอับบาซียะห์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 สรุปความแตกต่างระหว่างองค์ความรู้แบบตะวันตกกับองค์ความรู้แบบอิสลาม

องค์ความรู้แบบตะวันตก	องค์ความรู้แบบอิสลาม
<p>เป็นองค์ความรู้ที่ได้มาโดยใช้หลักการและเหตุผลที่มนุษย์สามารถหยั่งถึงและสามารถพิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการต่างๆ การทดลอง การสังเกตพฤติกรรม หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้ประสาทสัมผัส ตา หู จมูก ปาก ลิ้น ผิวหนัง ที่มนุษย์ครอบครองอยู่ ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเน้นความจริงที่เป็นความจริง จากการทดลองที่มีใจความเชื่อ</p> <p>องค์ความรู้ตะวันตกมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการพัฒนาทางวัตถุที่มนุษย์พยายามสร้างขึ้น</p> <p>องค์ความรู้ตะวันตกปฏิเสธอำนาจและอิทธิพลทางศาสนา</p> <p>องค์ความรู้ที่แท้จริงต้องมาจากสติปัญญาของมนุษย์เท่านั้น</p> <p>มนุษย์เป็นศูนย์กลางขององค์ความรู้สมัยใหม่ทั้งมวล ศาสนาเป็นเรื่องที่ไม่มีคุณค่าและมีอิทธิพลต่อองค์ความรู้แต่อย่างใด</p>	<p>เป็นองค์ความรู้ที่ได้มาโดยใช้หลักการและเหตุผลที่มนุษย์สามารถหยั่งถึงและสามารถพิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการต่างๆ การทดลอง การสังเกตพฤติกรรม หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดย ไม่ขัดแย้งกับศาสนาและความเชื่อ ซึ่งหมายถึงรวมถึงความรู้ที่มนุษย์ไม่สามารถหยั่งถึงได้ในเชิงประจักษ์หรือสิ่งที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์ที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดของมนุษย์เองเช่นความรู้ในเรื่องพระเจ้า</p> <p>ความรู้ในทัศนะของอิสลามถูกแบ่งออกเป็นความรู้ที่มาจากธรรมชาติหรือความรู้ที่ได้จากการแสวงหาโดยใช้ประสาทสัมผัส และความรู้ที่มาจากการประทานของพระเจ้าโดยผ่าน ศาสนทูตศาสนาดูผู้ประกาศโอองการของพระเจ้า</p>

อิสลามานวัตร่องค์ความรู้ (Islamization of Knowledge)

กลุ่มหรือขบวนการเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็นที่ไปตามแบบฉบับอิสลามที่เรียกกันว่า อิสลามานวัตร่องค์ความรู้ ตามทรรศนะของนักวิชาการมุสลิมส่วนใหญ่เห็นว่า เป็นขบวนการที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอดีตกาลแล้ว แต่ขบวนการเหล่านี้ถูกทำให้ฟื้นคืนชีพอีกครั้งในต้นคริสต์ศักราช 1920 ภายใต้การนำของนักวิชาการเอเชียใต้ อย่างเช่น อาละมา มูฮัมหมัด อิกบาล (ค.ศ. 1879-1938) ชัยยิด อบุล อะลาห์ เมาดูดี (ค.ศ. 1903-1979) และชัยยิด นาภิบ อัล-อิตตาส (ค.ศ. 1931-ปัจจุบัน) ซึ่งรวมไปถึงนักวิชาการชาวอเมริกันสัญชาติปาเลสไตน์ คือ ดร.อิสมาแอล ราจี อัลฟารุกี (ค.ศ.1921-1986) (Moten, 2000)

นักวิชาการเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีบทบาทในขบวนการอิสลามานวัตร่องค์ความรู้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.อิสมาแอล ราจี อัลฟารุกี เป็นผู้ที่สามารถทำให้ขบวนการอิสลามานวัตร่องค์ความรู้เป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลกมุสลิม และในโลกตะวันตก ทั้งนี้เพราะความเป็นอัจฉริยะส่วนตัวของ

ท่านในการแสดงปาฐกถา การโต้แย้งองค์ความรู้ของท่าน และขบวนการอิสลามานุวัตรองค์ความรู้ให้เป็นที่แพร่หลาย (นิพนธ์ โช๊ะเฮง, 2550)

อันที่จริงแล้วอิสลามเป็นศาสนาที่เดินทางสายกลาง¹ ไม่ได้ปฏิบัติเสขความก้าวหน้าหรือเทคโนโลยีใดๆ แต่ก็เน้นย้ำเรื่องคุณธรรมในสังคมตามแบบฉบับของอิสลามเอง ดังนั้นการแยกกันเดินระหว่างการศึกษาระบบดั้งเดิม (Religious Education) กับการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Secular Education) จึงเป็นรอยร้าวทางสังคมของมุสลิมเอง ทั้งนี้เพราะพัฒนาการทางการศึกษาแบบแยกส่วนเช่นนี้ รังแต่นำมาซึ่งความสับสน ความคลุมเครือในหลักการของอิสลาม

ดังนั้นขบวนการอิสลามานุวัตรองค์ความรู้ จึงเป็นภาระหนึ่งในความพยายามของนักวิชาการมุสลิม ที่พยายามจะผสมผสานองค์ความรู้ของตะวันตกให้เข้ากันกับหลักการอิสลาม แต่เมื่อตรวจสอบดูแนวโน้มของนักวิชาการในขบวนการอิสลามานุวัตรองค์ความรู้แล้ว ก็พบว่า ความพยายามที่จะทำให้องค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็นอิสลามนั้นจะเน้นหนักไปทางด้านสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นสังคมศาสตร์ จิตวิทยา รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ความพยายามดังกล่าวก็ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เยาวชนมุสลิมรุ่นใหม่ตื่นตัวกับขบวนการการสร้างองค์ความรู้ให้เป็นอิสลามมากขึ้น และระแวงระวังสิ่งแปลกปลอมทางความคิด ค่านิยมของชาวตะวันตกที่มาพร้อมกับสาขาวิชาต่างๆ ที่สอนกันอยู่ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์

ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการทั้งจากชาวตะวันตกและมุสลิมเองที่กล่าวว่า ขบวนการอิสลามานุวัตรเป็นแค่เพียงวาทกรรมโต้แย้งและปกป้องอิสลามเท่านั้นเอง (Apologetic polemics) มิใช่วาทกรรมแห่งการพัฒนาแต่อย่างใด แน่หนอนว่า การโต้แย้งดังกล่าวจะไม่จบสิ้นลงง่าย ๆ トラบใดที่เป้าหมายหลักการ และพื้นฐานทางความรู้ (Foundation of knowledge) ของมุสลิมและคนที่ไม่ใช่มุสลิมยังคงแตกต่างกันอยู่ อิสลามานุวัตรทางความรู้จึงถือได้ว่าเป็นหนึ่งในความพยายามของโลกมุสลิมที่พยายามสร้างวาทกรรม และให้อำนาจแห่งวาทกรรมนี้เป็นตัวตัดสินความต้องการของประชาชาติมุสลิมเอง (นิพนธ์ โช๊ะเฮง, 2550)

คัมภีร์อัลกุรอานถูกถือว่าเป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้มิใช่เพื่อความมนุษย์จะได้กราบไหว้และสักการะคัมภีร์ แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์อยู่ที่การปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่มีอยู่ในตัวบทของคัมภีร์ต่างหาก โดยมีแบบอย่างจากท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) นอกจากนี้ ความศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นคัมภีร์ที่พระเจ้าทรงสัญญาว่าจะปกป้อง และไม่มีมนุษย์คนใดสามารถเปลี่ยนแปลงคัมภีร์ หรือสามารถลอกเลียนให้เหมือนได้แม้แต่เพียงสักหนึ่งโองการ ความท้าทายเหล่านี้ เป็นความจริงที่ปรากฏในศาสนาอิสลามมากกว่า 1,400 ปี ดังนั้น คัมภีร์อัลกุรอานกับแนวทางของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) หรือซุนนะห์ของท่าน จึงเป็นเสมือนเบ้าหลอมที่สำคัญของมุสลิมทั้ง

¹ โปรตคูล์อัลกุรอาน(2:143) "และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเจ้าเป็นประชาชาติที่เป็นกลาง เพื่อพวกเจ้าจะได้เป็นสัก্ষีพยานแก่มนุษย์ทั้งหลาย และรอซูลก็เป็นสัก্ষีพยานแต่พวกเจ้า"

มวล อัลกุรอ่านกับสุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) จึงเป็นพื้นฐานองค์ความรู้ของอิสลาม (Foundation of knowledge of Islam) หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การศึกษาที่มาของความรู้ (Epistemology) ด้วยเหตุผลนี้เองที่ทำให้ห้องกรงของอิสลามมีแนวคิดและทิศทางการพัฒนาแตกต่างไปจากตะวันตก

ถ้าจะเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างง่ายที่สุด ระหว่าง"องค์ความรู้อิสลามและแนวทางการพัฒนาแบบอิสลาม" กับ "องค์ความรู้แบบตะวันตกและแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกหรือโลกวิถีสากล (Secular)" ก็คือ องค์ความรู้อิสลามมีพระเจ้าเป็นศูนย์กลางและสูงสุด (God-Centered Knowledge) ในขณะที่องค์ความรู้ตะวันตก หรือองค์ความรู้สมัยใหม่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางความรู้ทั้งปวง (Human-Centered Knowledge) เพราะมนุษย์อ้างว่าความรู้ตามหลักเหตุผลของมนุษย์เท่านั้นที่เป็นเหตุผลสูงสุดในการยอมรับและความสำเร็จของความรู้นั้นๆ และเป็นที่มาของลัทธิมนุษยนิยม (Humanism) กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดเรื่องความรู้แบบโลกวิถีสากล (Secular knowledge) จะต้องได้รับการพิสูจน์หลักฐานความถูกต้องและความน่าเชื่อถือจากมนุษย์เท่านั้น มนุษย์จึงกลายเป็นพระเจ้าเสียเอง

ดังนั้น อิสลามานุวัตตรองความรู้ จึงเป็นขบวนการที่พยายามจะขัดเกลาคำรู้สมัยใหม่หรือความรู้แบบโลกวิถีสากลให้อยู่ภายใต้กรอบและหลักการของอิสลาม โปรดอย่าเข้าใจผิดคิดว่าอิสลามปฏิเสธมาตรฐานการวัดความน่าเชื่อถือ ความถูกต้องของความรู้ที่มนุษย์พยายามสร้างขึ้น เช่น โดยการทดลอง การสังเกต โดยการพิสูจน์ทดลองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ที่มีอยู่ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริง และเป็นองค์ความรู้หนึ่งที่สำคัญในอิสลามเช่นกัน

อิสลามไม่ได้ปฏิเสธองค์ความรู้ที่มาจากประสาทสัมผัสของมนุษย์เอง แต่อิสลามพยายามจะชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีข้อจำกัด แม้แต่ประสาทสัมผัสบางอย่างของมนุษย์เองก็ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ดีกว่าประสาทสัมผัสของสัตว์บางชนิด และประเด็นสำคัญที่สุดคงหนีไม่พ้นเรื่องการปฏิเสธพระเจ้าผู้สร้างหรือพระเจ้าโดยมนุษย์ ความแตกต่างตรงนี้เองที่สร้างความโดดเด่นขององค์ความรู้แบบอิสลาม ในขณะที่ชาวตะวันตกเองหรือนักคิดแบบวิถีสากลก็จะพูดว่านี่ถือเป็นชัยชนะของมนุษย์ที่มีเหนือพระเจ้า เห็นอิทธิพลของพระเจ้าถูกถือว่าเป็นความเชื่อของบุคคลไป มนุษย์เป็นอิสระแล้ว

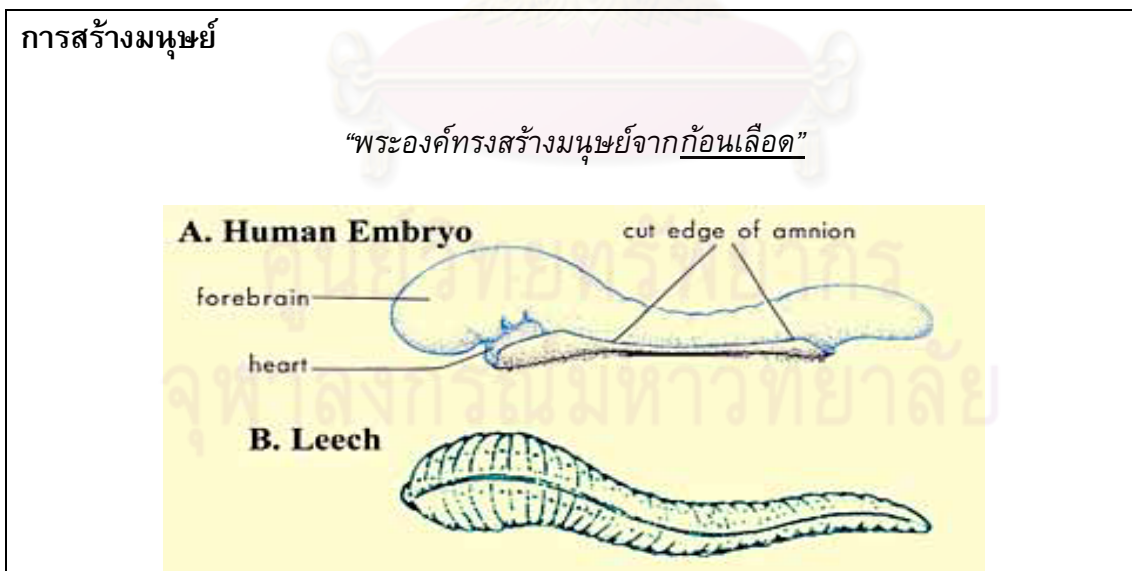
กล่าวโดยสรุปแล้ว อิสลามานุวัตตรองความรู้ เป็นกลุ่มหรือขบวนการเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็นไปตามแบบฉบับอิสลาม โดยไม่ขัดกับหลักการทางศาสนา อิสลามเป็นศาสนาที่เดินทางสายกลาง ไม่ได้ปฏิเสธความก้าวหน้าหรือเทคโนโลยีใดๆ แต่ก็เน้นย้ำเรื่องคุณธรรมในสังคมตามแบบฉบับของอิสลามเอง ผสมผสานองค์ความรู้ของตะวันตกให้เข้ากันกับหลักการอิสลาม ระแวงระวังสิ่งแปลกปลอมทางความคิด ค่านิยมของชาวตะวันตกที่มาพร้อมกับสาขาวิชาต่างๆ ที่สอนกันอยู่ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ อิสลามานุวัตตรองความรู้เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของโลกมุสลิมที่พยายามสร้างวาทกรรม และให้อำนาจแห่งวาทกรรมนี้เป็นตัวตัดสินความต้องการของประชาชาติมุสลิมเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา อันเนื่องมาจากการล่มสลายของอาณาจักรออตโตมัน ความแตกต่างระหว่าง "องค์ความรู้อิสลามและแนวทางการ

พัฒนาแบบอิสลาม" กับ "องค์ความรู้แบบตะวันตกและแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกหรือโลกวิถึ (Secular)" ก็คือ องค์ความรู้อิสลามมีพระเจ้าเป็นศูนย์กลางและสูงสุด (God-Centered Knowledge) ในขณะที่องค์ความรู้ตะวันตก หรือองค์ความรู้สมัยใหม่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางความรู้ทั้งปวง (Human-Centered Knowledge) อิสลามอนุวัตร่องค์ความรู้ จึงเป็นขบวนการที่พยายามจะขัดเกลาความรู้สมัยใหม่หรือความรู้แบบโลกวิถึให้อยู่ภายใต้กรอบและหลักการของอิสลาม อิสลามไม่ได้ปฏิเสธมาตรฐานการวัดความน่าเชื่อถือคือ ความถูกต้องของความรู้ที่มนุษย์พยายามสร้างขึ้น เช่น โดยการทดลอง การสังเกต โดยการพิสูจน์ทดลองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ที่มีอยู่ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริง และเป็นองค์ความรู้หนึ่งที่สำคัญในอิสลามเช่นกัน นอกจากนั้นอิสลามไม่ได้ปฏิเสธองค์ความรู้ที่มาจากประสาทสัมผัสของมนุษย์เอง แต่อิสลามพยายามจะชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีข้อจำกัด แม้แต่ประสาทสัมผัสบางอย่างของมนุษย์เองก็ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ดีกว่าประสาทสัมผัสของสัตว์บางชนิด ดังนั้นความรู้ในอิสลามจึงต้องอยู่ในกรอบที่เป็นความจริงและไม่ขัดกับความเชื่อทางศาสนาโดยมีพระเจ้าเป็นศูนย์กลางและสูงสุด

1.5 อัลกุรอานกับวิชาการ

อัลกุรอานได้ระบุถึงหลักการที่เป็นองค์ความรู้ในแขนงต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศาสตร์ หลักการศรัทธา ศาสนบัญญัติ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ การงานอาชีพ และศาสตร์อื่นๆอีกมากมาย ตัวอย่างของอัลกุรอานที่เกี่ยวกับเรื่องที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นมีดังนี้

1) วิทยาศาสตร์

ภาพที่ 5 อัลกุรอานกับการสร้างมนุษย์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอนโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย

อัลกุรอานบรรยายขั้นตอนการสร้างมนุษย์ และการบังเกิดขึ้นใหม่

“ไอ้มนุษย์ทั้งหลายถ้าหากพวกเจ้าสงสัยในเรื่องการบังเกิดขึ้นใหม่หลังจากเสียชีวิตไปแล้ว ให้พวกเจ้าจงพิจารณาดูเถิด ความจริงเราได้สร้างพวกเจ้าขึ้นมาจากดิน ต่อมาเราได้สร้างพวกเจ้าขึ้นมาจากการปฏิสนธิ (ระหว่างเชื้ออสุจิและไข่ของสตรี) หลังจากนั้นเป็นก้อนเลือด หลังจากนั้นเป็นก้อนเนื้อที่ครบร่าง และไม่ครบร่าง”

(22: 5)

การบังเกิดชีวิตขึ้นใหม่

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاَهُ إِلَى بَلَدٍ مَّيِّتٍ
فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ

(35: 9)

“อัลลอฮ์เป็นผู้ส่งสายลม และมันได้หอบเมฆขึ้น หลังจากนั้นเราได้
นำมันไปยังดินแดนที่แห้งแล้ง จากนั้นเราได้ให้แผ่นดินนั้นมีชีวิต
ขึ้นหลังจากมันได้ตายไปแล้ว การฟื้นคืนชีพก็เป็นไปเช่นเดียวกัน
นั้น”

(35: 9)

นอกจากนี้ ในอัลกุรอานทั้งหมดมี 6236 อายะห์ แบ่งออกเป็น 30 ญุซอ์ โดยมี 750 อายะห์ ที่ได้กล่าวถึงจักรวาลและวิทยาศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมถึงหลักการและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวิชาดาราศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ตัวอย่างของอายะห์ดังกล่าว เช่น

กำเนิดจักรวาล (نشأة الكون)

อัลลอฮฺตรัสว่า

رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ

(21: 56)

“องค์อภิบาลของพวกเจ้า คือผู้อภิบาลชั้นฟ้าและแผ่นดินซึ่งพระองค์ได้ทรงสร้างมันขึ้นมา”

(21:56)

อัลลอฮฺตรัสไว้ในซูเราะห์อิซซุมรฺอายะห์ที่ 5 ว่า

يُكْوِرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكْوِرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ

“พระองค์ทรงให้กลางวันคืบเข้าไปในกลางคืน และกลางคืนเข้าไปในกลางคืน”

(BIG BANG) الانفجار العظيم

{ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا }

(21: 30)

“ พวกผู้ปฏิเสธไม่เห็นหรือว่า ชั้นฟ้าและแผ่นดินเคยเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน และต่อมาเราได้แยกมันทั้งสองนั้น”

(21: 30)

ปี ค.ศ. 1927 นักวิทยาศาสตร์ชาวเบลเยียมชื่อ จอร์จ ลีอเมตทร์ (George le maitre) ได้นำเสนอทฤษฎีการระเบิดครั้งใหญ่ เป็นทฤษฎีที่กล่าวว่า จักรวาลในตอนเริ่มกำเนิดนั้นเป็นก้อนก๊าซที่มีความหนาแน่นมาก มีแสงและความร้อน ต่อมาได้รับความกดดันอันมหาศาล ที่มาจากความร้อนที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกิดการระเบิดอย่างรุนแรง และทำให้ก้อนก๊าซแตกออกและทำให้ส่วนต่างๆ กระจัด

¹ อายะห์ คือ โองการ ญุซอ์ คือ บท อัลกุรอานมีทั้งหมด 6236 อายะห์ บางรายงานบอกว่ามี 6666 อายะห์ ในขณะที่จำนวนของญุซอ์นั้นมีจำนวนทั้งหมด 30 บท

กระจายไปทั่วทุกทิศ หลังจากเวลาผ่านไปเป็นเวลานาน ชิ้นส่วนต่างๆ เหล่านั้นได้เกิดการควบแน่น และรวมตัวกันเป็นดวงดาวและกาแล็กซี

اتساع الكون

การขยายตัวของจักรวาล

{ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ }

(89: 47)

“และฟากฟ้านั้น เราได้สร้างมันด้วยพลัง และความจริงเราได้ขยายมัน
ให้กว้างออกไป”

(89: 47)

อายุจักรวาล (ช่วงเวลาที่มันขยายตัวจากจุดเล็กกว่าหัวเข็มหมุดกระทั่งมีอาณาเขตไพศาล) เท่ากับ 12,000 ล้านปีแสง ความกว้างจักรวาล (ระยะห่างระหว่างโลกกับดาวหรือดาราจักรไกลสุด) เท่ากับ 12,000 ล้านปีแสง จักรวาลกว้างอย่างน่าพิศวง แสงเคลื่อนที่เร็ววินาทีละ 2,997,924 เมตร ต้องเดินทาง 12,000 ล้านปีกว่าจะถึงขอบของมัน

ฮับเบิลได้อธิบาย ปรากฏการณ์การเคลื่อนตัวออกห่างจากกันของกาแล็กซี ด้วยการศึกษา สเปกตรัมของดาราจักรต่างๆ 20 ดาราจักร ซึ่งอยู่ไกลที่สุดประมาณ 20 ล้านปีแสงพบว่าเส้น สเปกตรัมได้เคลื่อนไปทางสีแดง ดาราจักรที่อยู่ห่างออกไป จะมีการเคลื่อนที่ไปทางสีแดงมาก แสดงว่าดาราจักรต่างๆ กำลังเคลื่อนที่ห่างไกลออกไปจากโลกทุกที

الغلاف الجوي

ชั้นบรรยากาศของโลก

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ
وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا
كَمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ

(6: 125)

“ดังนั้นผู้ใดที่อัลลอฮ์ประสงค์จะชี้นำเขา พระองค์จะเปิดอกของเขา
ให้กว้างเพื่อรับอิสลาม และผู้ใดที่พระองค์ประสงค์ให้เขาหลงผิด
พระองค์จะให้อกของเขาคับแคบ อึดอัด คล้ายกับเขากำลังค่อยๆ
ขึ้นไปในท้องฟ้า”

(6: 125)

ชั้นของบรรยากาศ

โทรโพสเฟียร์ มีความหนาของชั้นสูงจากพื้นดินประมาณ 10 กิโลเมตร

สตราโตสเฟียร์ เป็นชั้นในช่วงความสูง 10-35 กิโลเมตร

เมโซสเฟียร์ เป็นชั้นในช่วงความสูง 35-80 กิโลเมตร

ไอโอโนสเฟียร์ เป็นชั้นในช่วงความสูง 80-600 กิโลเมตร

เอกโซสเฟียร์ เป็นชั้นรอบนอกที่สุด มีอากาศจางมากและกลืนไปในอวกาศ

ในความสูงหนึ่งหมื่นถึงสองหมื่นห้าพันฟุต (3-7 ก.ม.) มนุษย์ก็ยังคงหายใจได้ แต่ระบบการหายใจของมนุษย์ จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก และอึดอัดเป็นอย่างมาก (Respiratory system) และเมื่อยิ่งสูงขึ้นไป มนุษย์ก็จะไม่สามารถหายใจได้ อันเป็นสาเหตุทำให้เสียชีวิตเพราะขาดออกซิเจน (Starvation Oxygen)

2) คณิตศาสตร์

การคำนวณ

وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ حُسْبَانًا

(6: 96)

“และทรงให้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เป็นการคำนวณ”

(6: 96)

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةَ إِذَا رَجَعْتُمْ
تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ

(2 : 196)

“ดังนั้นผู้ใดที่หา(สัตว์เชือดพลี)ไม่ได้ ก็ให้ถือศีลอดสามวันในช่วงฮัจญ์ และอีกเจ็ดวันเมื่อพวกเขาเจ้ากลับถึงบ้าน นั่นคือครบสิบวันเต็ม”

(2 : 196)

ความมหัศจรรย์ของอัลกุรอานกับตัวเลข

ความมหัศจรรย์ของอัลกุรอานในเชิงตัวเลขนั้น ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยของ ดร.ราซิด คาลิฟา ซึ่งใช้คอมพิวเตอร์วิเคราะห์อัลกุรอานในเชิงตัวเลข ความอัศจรรย์ของตัวเลขในอัลกุรอานมีทั้งในระดับง่าย ๆ และในระดับที่ต้องวิเคราะห์อย่างซับซ้อน ในที่นี้จะสรุปอย่างสั้น ๆ ดังนี้ (รอซิด คอลิฟา, 2554: ออนไลน์)

เลข 19 เป็นเลขพื้นฐานที่พบในอัลกุรอาน (และพบในคัมภีร์ โตราฮู ของยิว) ดังนี้

1.1 ในอัลกุรอานมีทั้งหมด 114 ซูเราะห์หรือบท เลข 114 คือ 19 x 6

1.2 ในอัลกุรอานมีอายัต (Verses) รวมทั้งหมด 6,346 คือ 19×334 และ $6,346$ คือ $6+3+4+6 = 19$

1.3 อายัตแรกของอัลกุรอานคือ "บิสมิลลาฮฺอิรเราะมาน นิรรอฮีม" ด้วยนามของอัลลอฮฺผู้เมตตายิ่ง ปรานียิ่ง" จะประกอบด้วยอักษรอาหรับ 19 ตัว

1.4 ซูเราะที่ 9 ไม่ได้เริ่มด้วย บิสมิลลาฮฺ แต่มีบิสมิลลาฮฺ 2 ครั้งในซูเราะที่ 27 เลขซูเราะตั้งแต่ 9 ถึง 27 บวกกันคือ $9+10+11+12+\dots+27 = 342$ เลข 342 คือ 19×18

1.5 เลข $342 = 19 \times 18$ นี้มีค่าเท่ากับจำนวนคำระหว่างบิสมิลลาฮฺ ทั้งสองในซูเราะที่ 27

1.6 วยุแรกๆ คือซูเราะฮฺที่ 96 อายัตที่ 1-5 มีจำนวนคำ 19 คำ ใน 19 คำนี้ประกอบด้วยตัวอักษร 76 ตัว เลข 76 คือ 19×4

1.7 ซูเราะที่ 96 เรียงตามเหตุการณ์ทั้งหมด 19 อายัต

1.8 ซูเราะที่ 96 ประกอบด้วยตัวอักษรอาหรับ 304 ตัว คือ 19×16

1.9 วยุสุดท้ายคือซูเราะที่ 110 มีทั้งหมด 19 คำ และอายัตแรกในซูเราะที่ 110 นี้มี 19 ตัวอักษร

1.10 คำว่า พระเจ้า หรือ อัลลอฮฺ ปรากฏตลอดกุรอาน 2,698 ครั้ง $2,698 = 19 \times 142$

1.11 จำนวนครั้งของคำว่า "พระเจ้า" ที่ปรากฏในซูเราะต่างๆ หากนำเอาเลขซูเราะมาบวกกัน จะได้ค่า $118,123 = 19 \times 6217$

1.12 จุดเด่นของอัลกุรอานจะกล่าวถึง "พระเจ้าหนึ่งเดียว" ตัวเลข "หนึ่ง" ที่อ้างถึงอัลลอฮฺมีทั้งหมด 19 ครั้ง

1.13 คำว่า อัลกุรอาน ปรากฏทั้งหมดใน 38 ซูเราะ $38 = 19 \times 2$

1.14 จำนวนครั้งที่กล่าวคำว่า อัลกุรอาน ทั้งหมด 57 ครั้ง เลข $57 = 19 \times 3$

1.15 ตลอดเล่มของอัลกุรอานกล่าวถึงตัวเลข เหล่านี้

1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,19,20,30,40,50,60,70,80,99,100,200,300,1000,2000,3000,5000,50000,100000 ตัวเลขเหล่านี้บวกกันได้ $162146 = 19 \times 8534$

อัครรยเลข 19

Wahed ที่หมายถึง "หนึ่ง" ในภาษาอาหรับ คือ วา(6), อาลีฟ(1), ฮา(8), ดา(4) ตัวเลขหลังอักษรนั้นคือค่า gematrical value ที่ถูกกำหนดให้กับ อักษรภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักภาษาศาสตร์ (ค่าเหล่านี้มีในอักษร อาหรับ, ฮีบรู, อรามิก, กรีก)

$$6+1+8+4 = 19$$

19 เป็นเลขเฉพาะ (Prime: เลขที่ไม่มีตัวประกอบ) ที่ไม่ธรรมดา

19 คือ ผลบวกของยกกำลังแรกของ 9 และ 10 คือ $9+10 = 19$

19 คือ ผลต่างของกำลังสองของ 9 และ 10 คือ $100-81 = 19$

3) สังคมศึกษา

ในอัลกุรอานได้กล่าวเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาไว้อย่างมากมายนับไม่ถ้วน อิสลามสอนให้คนเป็นพลเมืองดี มีความรักความสามัคคี รักชาติ รักแผ่นดินอันที่อยู่อาศัย อิสลามสอนให้มีความสมานฉันท์ การให้อภัย ประนีประนอม ทั้งนี้เพื่อให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ตัวอย่างของอัลกุรอานที่ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้มีดังนี้

ความสมานฉันท์กับความหลากหลาย

ความหลากหลายทางชีวภาพ

ตั้งที่อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในอายะห์ที่ 13 ซูเราะฮ์ อัลหุญญ

รอตว่า:

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

(87: 13)

“และเราได้ให้พวกเจ้ามีหลายชาติพันธุ์ เพื่อจะได้ทำความรู้จักซึ่งกันและกัน”

(87: 13)

ความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม และสีผิว

ตั้งที่อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในอายะห์ที่ 22 ซูเราะฮ์อิรรัมว่า:

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

(30: 22)

“และหนึ่งใน สัญญาณทั้งหลายของพระองค์ คือการสร้างชั้นฟ้า และแผ่นดิน และการแตกต่างของภาษา (วัฒนธรรม) และผิวพรรณของสุเจ้า แท้จริงในนั้นมีสัญญาณสำหรับปวงผู้มีความรู้”

(30: 22)

การประนีประนอม

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

(80: 40)

“ดังนั้น ผู้ใดให้อภัยและประนีประนอมยอมความ รางวัลตอบแทน
ของเขายู่ที่อัลลอฮฺ แท้จริงพระองค์ไม่รักผู้อธรรม”

(80: 40)

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّإِيمَانِكُمْ أَنْ تَبْرُوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا
بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

(2: 224)

“และ พวกเจ้าอย่าให้อัลลอฮฺ เป็นอุปสรรคขัดขวาง เนื่องจากการ
สาบานของพวกเจ้าในการที่จะทำความดี และที่จะมีความยำเกรง
และในการที่พวกเจ้าจะประนีประนอม ระหว่างผู้คน และอัลลอฮฺ
นั้นเป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้”

(2: 224)

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ

(8: 1)

“ดังนั้นพวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮฺ และจงประนีประนอมในระหว่าง
พวกท่าน”

(8: 1)

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

(4: 218)

“และการประนีประนอมนั้นเป็นสิ่งที่ดีกว่า”

(4: 218)

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ

(4: 114)

“ไม่มีความดีใดๆในการพุดซุบซิบอันมากมายของพวกเขา เว้นแต่
ผู้ที่ชี้ให้ทำงาน หรือให้ทำสิ่งที่ดีงาม หรือให้ประนีประนอมยอม
ความระหว่างผู้คน”

(4: 114)

การให้อภัย

فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

(5: 13)

“จงให้อภัยพวกเขา และจงเมตตา (มองข้ามข้อผิดพลาด) แท้จริงอัลลอฮ์
สูงน้ทรงรักผู้ทำการดี (ต่อตนเอง และต่อผู้อื่น)”

(5:13)

وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

(44: 14)

“และ ถ้าพวกเจ้าให้อภัย และอะละมุล่วยและยกโทษ (แก่พวกเขา) และ
แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัย ผู้ทรงเมตตาเสมอ”

(44: 14)

การตอบโต้ด้วยสิ่งที่ดีกว่า

ادْفَعْ بِأَلْسِنَتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ
كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

(79: 34)

“และ จงตอบโต้(การกระทำอันเลวร้ายของผู้อื่น) ด้วยสิ่งที่ดีงามกว่า แล้วเมื่อนั้น ผู้ที่เคยมีอริระหว่างตัวท่านกับตัวเขา ก็จะเป็นเยี่ยงมิตรอันอบอุ่น”

(79:34)

ความร่วมมือและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

(5: 12)

“และพวกเจ้าจงร่วมมือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าร่วมมือกันในเรื่องที่เป็นบาป และการเป็นศัตรูต่อกัน”

(5: 12)

ความยุติธรรม

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า:

وَأْمُرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ

(80: 15)

“และฉัน (มุฮัมมัด) ได้รับคำสั่งให้ยุติธรรมระหว่างพวกท่าน”

(80:15)

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ
لِلتَّقْوَىٰ

(5: 8)

“และจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใด ทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า”

(5: 8)

1.6 แนวคิดของอิสลามเกี่ยวกับการทำงานและวิชาชีพ

บาซึร เอ็ม เอ (2549: 33) กล่าวว่า ในภาษาอาหรับเราจะพบกับคำว่า "อามัล" เพื่อแสดงถึงลักษณะงานโดยทั่วไป อัลกุรอ่านและ ฮาดิษ (วจนะศาสดา) ได้กล่าวถึง "อามัล" เพื่อแสดงถึงการกระทำโดยทั่วไป อายะห์จากอัลกุรอ่านมากมายเมื่อกล่าวถึงอิห์มาน (ความศรัทธา) มักจะตามด้วยคำว่า อามัลซอและหุ (การงานที่ดี) อยู่เสมอ ซึ่งหมายความว่า อิห์มานที่ฝังแน่นอยู่ในหัวใจนั้นจะมีความหมายขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมันแสดงออกมาด้วยการกระทำที่ชัดเจนสอดคล้องกับการเรียกร้องของอิห์มานนั้น ตัวอย่างเช่น ในอัลกุรอ่าน ซูเราะหุ อัล-อศรฺ สอนไว้ ความว่า

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾
 إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾
 إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

“ขอยืนยันด้วยกาลเวลา ¹ แท้จริงมนุษย์อยู่ในความขาดทุน ² เว้นแต่บรรดาผู้ที่มีศรัทธา และประกอบอามัลที่ซอและหุ และพวกเขาตักเตือนกันในวันตัดสินธรรม”³

(103: 1-3)

อิสลามเป็นศาสนาที่สนับสนุนการประกอบอาชีพและการทำมาหากินอย่างสุจริต การทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพเช่นนี้ อิสลามถือว่าเป็นสิ่งที่มีเกียรติ เพราะเป็นการเลี้ยงจากการขอกทานผู้อื่นซึ่งทำให้ตัวเองดูต่ำต้อย

¹ อัลลอฮฺ ตะอาลา ทรงสาบานด้วยกาลเวลาอัลอศรฺ คือกาลเวลาทั้งหมด เวลากลางวัน กลางวัน เช้า เย็น และกาลเวลาที่มีสิ่งแปลกประหลาด และสิ่งที่เป็นบทเรียน และข้อคิดต่าง ๆ ก้อดาตะฮุกกล่าวว่า อัลอศรฺคือยามสุดท้ายของเวลากลางวัน พระองค์ทรงสาบานด้วยเวลาอัลอศรฺ เช่นเดียวกับที่พระองค์ทรงสาบานด้วยเวลาอัลญูฮา เพราะในเวลาทั้งสองเป็นการยืนยันถึงเดชานุภาพของพระองค์ และเป็นข้อเตือนสติที่ดี

² คือมนุษย์นั้นอยู่ในสภาพที่ขาดทุนและหายหน้า เพราะเขามีชีวิตอยู่ในความยากลำบาก และเมื่อตายไปก็จะอยู่ในนรก ดังนั้นเขาจึงขาดทุนทุกสิ่งทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตของเขาที่อยู่ในทรงอกของเขา

³ เว้นแต่บุคคล 4 ประเภท คือ ผู้ศรัทธา กระทำความดี สันเสียกันในสังคม และสันเสียกันให้มีความอดทน บุคคลที่มีคุณลักษณะดังกล่าวเป็นผู้ประสพชัยชนะหรือได้รับความสำเร็จ เพราะพวกเขายอมเสียสละสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นที่มีค่า หรือยอมแลกเปลี่ยนความใคร่ใฝ่ต่ำที่อยู่ใกล้มือด้วยความดีที่อยู่ยงคงถาวรไป และตักเตือนหรือสั่งเสียซึ่งกันและกันในเรื่องที่เป็นสังคมซึ่งเป็นความดีทั้งหมด เช่น การศรัทธา การเชื่อมั่น การเคารพภักดีต่อพระผู้ทรงกรุณาปรานี และตักเตือนหรือสั่งเสียซึ่งกันและกันให้มีความอดทนต่อความยากลำบาก การปฏิบัติสิ่งที่เป็นที่ต้องห้าม

อิสลามสอนให้มนุษย์ทำงานด้วยความมูมานะ ทำให้สามารถสร้างคุณประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม การนิ่งเฉยโดยคาดหวังความช่วยเหลือจากคนอื่น หรือการขอร้องไม่เป็นที่อนุญาต และเป็นการกระทำที่น่าตำหนิอย่างมาก อัลกุรอานกล่าวไว้ ความว่า

“จงกล่าวเถิด (โอ้มุฮัมมัด)ว่า พวกท่านจงทำงานเถิด แล้วอัลลอฮฺจะทรงเห็นการทำงานของพวกท่าน และเราะซูลของพระองค์ตลอดจนบรรดาผู้ศรัทธาก็เห็นด้วย”

(9: 105)

อิสลามสอนให้มนุษย์มุ่งมั่นไขว่คว้าความโปรดปรานจากอัลลอฮฺ ด้วยการหมั่นทำความเคารพภักดี เพื่อเป็นเสบียงสำหรับการใช้ชีวิตในโลกหน้า (อาคีเราะฮ์) ขณะเดียวกันอิสลามกำชับว่าอย่าให้ความสำคัญกับโลกหน้ามากจนกระทั่งหลงลืมทำงานเพื่อการใช้ชีวิตอย่างสงบสุขบนโลกนี้ด้วย อิสลามสอนมุสลิมว่า หลังจากเสร็จสิ้นการละหมาดวันศุกร์ (ญุมอะฮ์) แล้ว ให้ออกไปหาปัจจัยยังชีพต่างๆที่อัลลอฮฺทรงเตรียมไว้ ณ บนหน้าแผ่นดิน ส่วนหนึ่งของการขอพรที่มุสลิมทุกคนพร่ำวอนต่ออัลลอฮฺคือ

“โอ้พระเจ้าของฉันโปรดประทานให้แก่พวกเราซึ่งสิ่งดีงามในโลกนี้และสิ่งดีงามในวันปรโลก และโปรดคุ้มครองพวกเราให้พ้นจากการลงโทษแห่งไฟนรกด้วยเถิด”

(2: 201)

ชายคนหนึ่งถามท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ว่า งานชนิดใดที่ดียิ่งสำหรับคนๆหนึ่ง ท่านนบีมุฮัมมัดตอบว่า

“งานของคนใดคนหนึ่งที่ทำด้วยมือของตนเอง และรูปแบบของการซื้อขายที่บริสุทธิ์จากการละเมิดและการฉ้อโกงทั้งปวง”

(รายงานโดย อาหมัดและبخซาร)

มีหะดีษจากท่านรอซูล (ช.ล.) ที่ได้กล่าวสนับสนุนการทำงานไว้มีความว่า

“ผู้ใดผู้หนึ่งจะไม่รับประทานอาหารใดๆ ที่ประเสริฐไปกว่าสิ่งที่เขาได้หามาด้วยการทำงานจากน้ำมือของตนเอง”

(รายงานโดย อัล-บุคอรี)

การทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยตัวเองแม้เพียงด้วยงานเล็กๆ ที่อาจจะดูไม่มีเกียรติใดๆ ทางสังคมเลย แต่ก็ถือว่าเป็นสิ่งประเสริฐในอิสลาม ดีกว่าการขอจากผู้อื่นโดยไม่ยอมทำงาน ท่านรอซูล (ช.ล.) ได้กล่าวไว้มีความว่า

การที่พวกท่านผู้ใดผู้หนึ่งหาพินแล้วแบกบนหลังเอาไปขายนั้น ย่อมดีกว่าการ
เที่ยวขอจากผู้อื่น ซึ่งเขาอาจจะให้หรือไม่ให้”

(รายงานโดย อัล-บุคอรี)

หะดีษข้างต้นนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามุสลิมไม่ควรมีนิสัยขี้เกียจทำงาน หรืออมืองอ
เท้าไม่ยอมทำอะไรเป็นการเป็นงาน เพราะนั่นเป็นนิสัยของความไม่เจริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
เที่ยวขอทานจากผู้อื่นยังเป็นสิ่งที่อิสลามไม่สนับสนุน

ท่านรอซูล (ซ.ล.) ได้กล่าวไว้มี ความว่า

“เศาะตะเกาะฮุนั้นไม่เหมาะสำหรับคนรวย คนที่สมบูรณ์พร้อมทางด้านร่างกาย
หรือคนที่แข็งแรงและสามารถทำงานได้”

(รายงานโดย อัลด-ดาเราะกูณีย์)

อิสลามสนับสนุนให้ทำงานเพื่อจะได้เกิดประโยชน์ต่อตัวเองและสามารถแบ่งปันให้กับผู้อื่น
ด้วย ผู้ที่ให้นั้นย่อมต้องดีกว่าผู้ที่รับ เช่นที่ท่านรอซูล (ซ.ล.) ได้กล่าวไว้มี ความว่า

“มือข้างบน (ผู้ให้) ดีกว่ามือล่าง (ผู้รับ)”

(รายงานโดย อัล-บุคอรี)

ดังนั้นเราจึงพบว่าบรรพบุรุษอิสลามสมัยก่อนทั้งบรรดานบีทั้งหลายก็เป็นคนที่ทำงาน เช่นน
บีมุซาเคยรับจ้างทำงานเลี้ยงแพะ นบีดาวูดก็ทำงานและหาเลี้ยงชีพจากน้ำมือของตน

“ท่านนบีดาวูดไม่เคยกินอาหารใดวันแต่ที่ได้มาจากการทำงานด้วยน้ำมือของตน”

(รายงานโดย อัล-บุคอรี)

ท่านรอซูล (ซ.ล.) เองก็เคยทำงานเช่นกัน สมัยที่ยังเป็นเด็กท่านเคยรับจ้างเลี้ยงแพะและเมื่อ
เป็นหนุ่มท่านเคยทำงานเป็นพ่อค้า และเคยเดินทางค้าขายถึงเมืองซีเรีย

เศาะหาบะฮ์ของท่านก็มีอาชีพต่างๆ หลากหลาย เช่น ท่านอบูบักร์ นั้นเป็นช่างฝีมือและเป็น
พ่อค้า ท่านอุมัร เป็นชาวสวน ท่านอุษมานเป็นพ่อค้า บางท่านนั้นมีทรัพย์สินมากมายจากการค้าขาย
ทุกคนล้วนขยันขันแข็งในการทำงาน ในขณะที่ไม่เคยละทิ้งภารกิจอื่นๆ ทางศาสนาเลยแม้แต่น้อย

แบบอย่างต่างๆ เหล่านี้สามารถที่จะเป็นแนวทางที่ดีสำหรับคนรุ่นหลัง เพราะอิสลามเป็น
ศาสนาที่เอาใจใส่ในทุกๆ เรื่องของมนุษย์ ซึ่งรวมทั้งการทำงานหาเลี้ยงชีพด้วย เห็นได้ชัดจากการที่
อิสลามสนับสนุนให้ทำงาน และกำหนดจริยธรรมในการทำงาน เช่น ต้องซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่
ยกยอกคดโกง

ครั้งหนึ่งนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) นั่งอยู่พร้อมกับบรรดาสาวกของท่าน และได้เห็นชายหนุ่มคนหนึ่ง
เดินมุ่งหน้าสู่ตลาดด้วยท่าทางขยันขันแข็งยิ่งนัก บรรดาสาวกพากันพรั่นพร่ำด้วยความเสียดายว่า

น่าจะเกณฑ์ชายคนนี้เป็นทหาร เพื่อเป็นกำลังสำคัญในสงครามเพื่ออัลลอฮ์ นบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) จึงได้กล่าวว่า

“ถ้าหากชายผู้นี้แสวงหาบัจจัยยังชีพเพื่อลูกๆของเขายังเล็กอยู่ เขาก็จัดอยู่ในประเภทของคนทำงานในหนทางของอัลลอฮ์ หากเขาแสวงหาบัจจัยยังชีพเพื่อเลี้ยงดูพ่อแม่ของเขาที่สูงอายุแล้วเขาก็จัดอยู่ในกลุ่มคนของคนที่ทำงานในหนทางของอัลลอฮ์ หากเขาแสวงหาบัจจัยยังชีพสำหรับเลี้ยงดูตัวเองจนไม่ถึงกับต้องไปขอลาน เขาก็จัดอยู่ในกลุ่มคนของคนที่ทำงานในหนทางของอัลลอฮ์เช่นเดียวกัน ถ้าเขาออกไปหาทรัพย์สินด้วยเจตนาเพื่อการโอ้อวดและหยิ่งในความมั่งคั่งที่ตนเองได้รับแล้ว เขาถูกจัดอยู่ในหนทางของเหล่ามารร้าย(ชัยฏอน)”

(หะดีษรายงานโดย ฏอบรอนี)

อิสลามไม่ได้กำหนดลักษณะและประเภทของงาน ว่างานไหนดียิ่งไปกว่ากัน แต่ได้สอนว่า トラบไตที่เป็นงานที่สุจริตและทำโดยบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ไม่ใช่เพื่อโอ้อวดแล้ว ถือว่าเป็นงานที่ดีและมีเกียรติในทัศนะของอัลลอฮ์ หะดีษข้างต้นได้ระบุลักษณะงานของชายคนหนึ่ง เป็นเพียงตัวอย่างที่สอนว่า มนุษย์สามารถประกอบอาชีพอะไรก็ได้ที่สุจริต แม้อาชีพที่ไม่ต้องใช้ความสามารถอะไรเลย เว้นแต่ความขยันขันแข็ง เช่น การหาเศษไม้ เศษขยะ หรือวัสดุเก่าที่เหลือใช้ ซึ่งดูเหมือนเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย แต่หากมีการจัดการที่ดี อาชีพเหล่านี้สามารถนำมาซึ่งรายได้อันมหาศาลทีเดียว

อิสลามยังกำชับให้สมาชิกในสังคมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน ดังหะดีษที่รายงานโดย ฏอบรอนีกล่าวไว้ความว่า “จะไม่ใช่ผู้ศรัทธาสำหรับผู้ที่นอนหลับในเวลา กลางคืนในสภาพที่อึดหำ ทั้งๆ ที่เขารู้ว่ามีเพื่อนบ้านของเขากำลังหิวโหยอยู่”

นบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ยังได้กล่าวอีก ความว่า

“หากมีคนหนึ่งที่ถูกขี้ยากลำบากจนกระทั่งต้องอดอาหารอยู่เป็นเนื่อง ใช้ชีวิตในชุมชนใดโดยที่ชุมชนนั้นไม่ให้ความช่วยเหลือแล้ว แน่หนอนอัลลอฮ์จะไม่คุ้มครองให้แก่ชุมชนนั้น”

(หะดีษรายงานโดย ฮากิม)

ดังนั้นสมาชิกทุกคนในสังคมต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาปากท้องในสังคมนั้นและจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสุดความสามารถ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจอิสลามที่เป็นหลักประกันแห่งความสงบสุขของชีวิต ทั้งบนโลกนี้และโลกหน้า (อาคีเราะฮ์)

อัลกุรอานและฮาดิษ ระบุถึงลักษณะของงานไว้หลายชนิด ถ้าไม่บอกลักษณะของงานไว้อย่างชัดเจนแล้ว ก็จะกล่าวถึงงานในลักษณะที่เป็นนัย (บาซึร์ เอ็ม เอ, 2549: 33) ซึ่งจะขอกกล่าวถึงงานชนิดต่างๆ ไว้เป็นตัวเลขดังนี้

1) ภาคเกษตรกรรมและการปศุสัตว์

อายะห์จากอัลกุรอานมากมาย ที่กล่าวถึงความโปรดปรานของอัลเลาะห์ (ซ.บ.) เกี่ยวกับการเพาะปลูกพืชผัก ผลไม้และธัญญาหาร เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เรื่องนี้เป็นการแสดงให้เห็นเป็นนัยว่า คนต้องทำงานและพยายามหาประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการพลิกแพลงผืนดินเพื่อให้ได้รับประทานอาหารการกิน

อัลกุรอานซูเราะฮุ อะบะสะ สอนไว้ความว่า :

“ดังนั้นมนุษย์จึงพินิจอาหารของเขาเกิด แท้จริงเราได้หลั่งน้ำอันหลากหลายไหลลงมา (ประพรมผืนดิน) ทำให้พืชพันธุ์งอกงามและเป็นอาหารในที่สุด แล้วเราก็ทำให้เมล็ดพืชงอกงามขึ้นในนั้นและ(โดยเฉพาะ)องุ่นตลอดจนผักรวมทั้งมะกอกและอินทผลัม อีกทั้งบรรดาเรือกสวนอันหนาที่บ และผลไม้ จนกระทั่งหญ้า ทั้งนี้เพื่อเป็นปัจจัยอำนวยสุขแก่พวกเจ้าและแก่ปศุสัตว์ของพวกเจ้า”

(80: 24-32)

อัลกุรอานซูเราะฮ์อัลอันอาม สอนไว้ว่า

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا
مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ التَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَبِهٍ ۗ نَنْظُرُوهُ
إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

“และพระองค์นั้นคือผู้ที่ทรงให้น้ำลงมาจากฟากฟ้าแล้วทรงให้ออกมาด้วยน้ำนั้น ซึ่งพันธุ์พืชของทุกสิ่งและเราได้ให้ออกมาจากพันธุ์พืชนั้นซึ่งสิ่งที่มีสีเขียว จากสิ่งที่มีสีเขียวนั้นเราได้ให้ออกมาซึ่งเมล็ดที่ซ้อนตัวกันอยู่¹ และจากต้นอินทผลัมนั้น จั่นของมันเป็นหลายต่ำ² และทรงให้ออกมาด้วยน้ำนั้นอีก ซึ่งสวนองุ่นและชัยตูน³ และทับทิม โดยมีสภาพคล้ายกันและไม่คล้ายกัน “พวกเจ้าจงมองดู ผลของมัน” “เมื่อมันเริ่มออกผลและเมื่อมันแก่สุก แท้จริงในสิ่งเหล่านั้นแน่นอน มีสัญญาณมากมาย สำหรับหมู่ชนผู้ศรัทธา”

(6: 99)

¹ เช่น ผลทับทิม และส้มโอ เป็นต้น

² คือจั่นของมันนั้นเป็นหลายห้อยต่ำลง ง่ายแก่การเก็บ

³ ไม้ผลพันธุ์มะกอกชนิดหนึ่ง

อัลกุรอานซูเราะห์อิรเราะฮฺมาน สอนไว้ ความว่า

“และแผ่นดินนั้น พระองค์ทรงจัดเตรียมมันไว้ เพื่อสรรพสิ่งที่สร้างขึ้น¹ ในแผ่นดิน นั้นมีผลไม้ และต้นอินทผลัมที่มีผลซ้อนกันหลายชั้น² และเมล็ดที่มีเปลือกและรำ³ และมีกลิ่นหอม”⁴

(55: 10-12)

อัลกุรอานซูเราะห์ยาซีน สอนไว้ ความว่า :

“และสัญญาอันหนึ่งสำหรับพวกเขาก็คือ แผ่นดินที่แห้งแล้ง เราได้ให้มันมีชีวิตชีวา ขึ้นมาและเราได้นำเมล็ดพืชออกมาจากมัน ซึ่งส่วนหนึ่งจากเมล็ดพืชนั้นพวกเขา ใช้กิน และเราได้ทำให้มีในแผ่นดินนั้นเรียกสวนมากมาย จากอินทผลัมและองุ่น และเราได้ทำมีตาน้ำในนั้น เพื่อพวกเขาจะได้กินผลไม้ของมันและจากสิ่งที่มือของ พวกเขาได้กระทำมันขึ้นแล้ว พวกเขาจะไม่ขอบคุณกระนั้นหรือ?”

(36 : 33-35)

อัลกุรอานซูเราะห์อันนะฮฺล กล่าวไว้ว่า

“และปศุสัตว์⁵ พระองค์ทรงสร้างมันในตัวมันมีความอบอุ่นสำหรับพวกเจ้า⁶ และ ประโยชน์มากมาย⁷ และในส่วนหนึ่งจากมันนั้นพวกเจ้าเอามาบริโภคได้⁸”

(16: 5)

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ คือพระองค์ทรงให้มันยึดมัน และราบเรียบเพื่อเป็นประโยชน์แก่ทุกสิ่งที่มีชีวิต

² ผลไม้ชนิดหนึ่ง มีขนาด รูปร่าง สี สัน รสชาติ และกลิ่นที่แตกต่างกัน ที่กล่าวถึงต้นอินทผลัมโดยเฉพาะ เพราะความสำคัญ และการมีประโยชน์ของมัน เมื่อเวลายังดิบและสุกงอมแล้ว

³ คือพืชพันธุ์ที่มีเมล็ดทุกชนิดใช้เป็นอาหารของมนุษย์และสัตว์

⁴ พืชพันธุ์ที่มีกลิ่นหอมทุกชนิด เช่น ดอกกุหลาบ ดอกมะลิ ฯลฯ

⁵ คือสัตว์จำพวก 4 เท้าที่บริโภคได้ เช่น ฐู วัว ควาย แพะ แกะ ฯลฯ

⁶ คือเอาหนังและขนมาทำเครื่องนุ่งห่มให้อบอุ่นได้

⁷ ประโยชน์มากมายคือ เอามาเลี้ยงผสมพันธุ์ ริดนม ใช้เป็นพาหนะและไถพรวนดิน

⁸ เอาเนื้อของมันมาบริโภค

อัลกุรอานซูเราะห์อัล-มูมีนูน สอนไว้ ความว่า

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ ۖ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

“และแท้จริงในเรื่องปศุสัตว์ (อูฐ วัว แพะ แกะ) นั้นเป็นบทเรียนสำหรับพวกเจ้า เราให้พวกเจ้าดื่ม สิ่งที่อยู่ในท้องของมัน ¹ สำหรับพวกเจ้าและบางชนิดพวกเจ้าก็บริโภคมัน “ ²

(23: 21)

ตัวอย่างจากอายะห์ดังกล่าวข้างต้น เราพอจะหาข้อสรุปได้ว่า อัลเลาะห์(ซ.บ.) ไม่เพียงแต่ตรัสถึงความโปรดปรานของพระองค์ ที่มนุษย์จะได้รับจากแผ่นดิน ด้วยการเพาะปลูก จากสัตว์บกและสัตว์น้ำ แต่ยังมีเงื่อนไขอีกว่า การที่จะได้รับความโปรดปรานจากอัลเลาะห์(ซ.บ.) นั้นมนุษย์ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน และมีความพยายามด้วยวิธีการต่างๆ เช่นเพาะปลูก ล่าสัตว์ และการปศุสัตว์ เป็นต้น

2) ภาคอุตสาหกรรม

ในอัลกุรอานเราจะพบกับอายะห์มากมาย ที่สนับสนุนให้มนุษย์สนใจในด้านหัตถกรรมหรือภาคอุตสาหกรรม เพื่อจะได้รับประโยชน์จากด้านเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้สอยภายในบ้าน เครื่องไม้ เครื่องมือต่างๆ เครื่องประดับ ซึ่งพอจะแสดงตัวอย่างให้เห็นดังต่อไปนี้ (บาซึร์ เอ็ม เอ, 2549: 46)

อัลกุรอานซูเราะห์อัล-อะรอฟ สอนไว้ ความว่า

“ลูกหลานอาดัมเอ๋ย! แท้จริงเราได้ให้ลงมาแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งเครื่องนุ่งห่ม ³ ที่ปกปิดสิ่งที่อันน่าละอายของพวกเจ้าและเครื่องนุ่งห่มที่ให้ความสวยงาม ⁴ และ

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ น้ามนที่อยู่ในท้องของมันกลั่นออกมาระหว่างอุจจาระ และเลือดของมัน จนเป็นนมบริสุทธิ์เป็นที่พอใจแก่ผู้ดื่ม

² เช่นน้ามนสำหรับดื่ม ขนของมันใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม ใช้เป็นพาหนะ และใช้บรรทุกสัมภาระต่างๆ

³ หมายถึงปัจจัยที่จะนำมาใช้ประกอบเป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่ที่ใช้ถ้อยคำว่า “เครื่องนุ่งห่ม” นั้นคำนี้ถึงการที่จะได้นำปัจจัยเหล่านั้นมาประกอบให้เป็นรูปสำเร็จ และเมื่อได้ประกอบเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว เราก็พูดได้อย่างถูกต้องว่าเป็นสิ่งที่อัลลอฮฺทรงประทานมาให้

⁴ ความหมายนี้แปลจากคำว่า “ริซุน” ความเดิมแปลว่า “ขนนก” โดยที่ขนนกได้หุ้มห่อนกให้มีความสวยงามจึงนิยมเอาคำนี้มาใช้แทน “เครื่องแต่งกายที่สวยงาม”

เครื่องนุ่งห่มแห่งความ ยำเกรง¹ นั่นคือสิ่งที่ดียิ่ง² นั่นแหละคือส่วนหนึ่งจากบรรดา
โองการของอัลลอฮฺ เพื่อที่ว่าเขาเหล่านั้นจะได้รำลึก”

(7: 26)

อัลกุรอานซูเราะฮฺอัล-อะรอฟ สอนไว้ ความว่า

“และพวกท่านจงรำลึกขณะที่พระองค์ได้ทรงให้พวกท่านเป็น ผู้สืบช่วงแทนมา³
หลังจากชาวอาด และได้ทรงให้พวกท่านตั้งหลักแหล่งอยู่ในแผ่นดินส่วนนั้น⁴ โดย
ยึดเอาจากที่ราบของมันเป็นวัง และสกัดภูเขามาทำบ้านเรือน พวกท่านพึงรำลึก
ถึงความกรุณาของอัลลอฮฺเถิด และจงอย่าก่อกวนในแผ่นดินในฐานะผู้บ่อน
ทำลาย”

(7: 74)

อัลกุรอานซูเราะฮฺอัล-หัจญ์ สอนไว้ ความว่า

“และอัลลอฮฺทำให้มีที่พำนักในบ้านของพวกเจ้า และทรงทำให้พวกเจ้ามีบ้านทำ
จากหนังปศุสัตว์ ซึ่งทำให้พวกเจ้ารู้สึกเบาในยามเดินทางของพวกเจ้า และในยาม
พักของพวกเจ้า และจากขนของมันและปุ๋ยของมันและผมของมัน ทำเป็นเครื่องใช้
และสิ่งมีประโยชน์ชั่วเวลาหนึ่ง”

(16: 80)

อัลกุรอานซูเราะฮฺอัล-ฮะดีด สอนไว้ ความว่า

“โดยแน่นอนเราได้ส่งบรรดารَسُولของเราพร้อมด้วยหลักฐานทั้งหลายอันชัดแจ้ง
และเราได้ประทานคัมภีร์และความยุติธรรมลงมาพร้อมกับพวกเขาเพื่อมนุษย์จะ

¹ หมายถึงการอีมาน และการปฏิบัติตามบัญญัติศาสนา เพราะผู้ที่มีลักษณะดังกล่าวนั้นย่อมเป็นผู้ที่น่ายกย่องนับถือ เปรียบเสมือนผู้แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาดและสวยงาม เจริญตาเจริญใจ

² คือดียิ่งกว่าเครื่องนุ่งห่มอื่นๆ อันที่ อัลลอฮฺทรงระบุว่า ให้นบีอาดัมอยู่ในแผ่นดินนั้นเป็นการชี้ขาดว่าในตอนแรกนั้นอาดัมมิได้อยู่ในแผ่นดิน ถ้าสมมุติว่าสวนที่ท่านนบีอาดัมพำนักอยู่ในตอนแรกเป็นสวนที่อยู่ในโลกนี้แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องระบุที่ใหม่ที่ทรงให้นบีอาดัมอยู่ว่าเป็นแผ่นดิน เพราะขณะที่อยู่ในสวนนั้นก็อยู่ในแผ่นดินแล้ว ดังนั้นการระบุแผ่นดินอันเป็นที่อยู่ใหม่ของนบีอาดัมจึงเป็นหลักฐานยืนยันว่า สวนที่ท่านนบีอาดัมอยู่ในตอนเริ่มแรกหาใช่ในโลกนี้ไม่

³ คือสืบช่วงแทนในการปกครองอาณาจักร

⁴ คือแผ่นดินส่วนที่เรียกว่า อัล-ฮิจรฺ ซึ่งอยู่ในระหว่างฮิญาซกับชาม

ได้ดำรงอยู่บนความเที่ยงธรรม¹ และเราได้อำนาจขึ้นมา เพราะในนั้นมีความ
แข็งแกร่งมาก และมีประโยชน์มากหลายสำหรับมนุษย์ และเพื่ออัลลอฮฺจะได้ทรงรู้
ถึงผู้ที่ช่วยเหลือพระองค์ และบรรดาราอูซของพระองค์ (มีความเชื่อมั่น) โดยทาง
ลับ (ต่อพระองค์) แท้จริง อัลลอฮฺนั้น เป็นผู้ทรงพลัง ผู้ทรงอำนาจ²

(57: 25)

อัลกุรอานซูเราะฮฺอัล-สะบะอฺ สอนไว้ความว่า

“และโดยแน่นอน เราได้ให้ความโปรดปรานจากเราแก่ดาวิด³ โอ้ภูเขายี่งง แซ่
ช่องสุดดีพร้อมกับเขาและนกด้วย⁴ และเราได้ทำให้เหล็กอ่อนสำหรับเขา”

(34: 10-11)

อัลกุรอานซูเราะฮฺอัล-อัมบียะฮฺ สอนไว้ความว่า

“และเราได้สอนเขาให้รู้การทำเสื่อเกราะแก่พวกเจ้า เพื่อป้องกันเจ้าจากการรบพุ่ง
กัน แล้วพวกเจ้าจะเป็นผู้กตัญญูขอบคุณบ้างไหม ?

(21: 80)

¹ เราได้ส่งบรรดาราอูซของเราพร้อมกับหลักฐานอันชัดแจ้งและสิ่งปาฏิหาริย์ที่ชัดเจนและเราได้ประทานคัมภีร์ลงมาพร้อมกับพวกเขา ซึ่งในคัมภีร์นั้น ๆ นำความสุภาพมาสู่มนุษยชาติ และเราได้ประทานความยุติธรรมหรือตราฐมาพร้อมกับพวกเขาเพื่อให้มนุษย์ดำรงอยู่บนความเที่ยงธรรมในการปฏิบัติซึ่งกันและกัน

² และเราได้ประทานเหล็กมาหมายถึงให้มีเหล็กขึ้นมา เพราะเหล็กนั้นมีความแข็งแกร่งเพื่อใช้ในการทำอาวุธสงครามและมีประโยชน์อื่น ๆ อีกมากมายในเรื่องเกี่ยวกับอุตสาหกรรมหนัก ตามที่อัลลอฮฺ ได้ประทานสิ่งต่าง ๆ ลงมานั้นก็เพื่อที่พระองค์จะได้ทรงรู้ว่าใครบ้างที่ได้ช่วยเหลือสนับสนุนพระองค์ และบรรดาราอูซของพระองค์ด้วยการต่อสู้ดิ้นรนและการยืนหยัดเคียงข้างกับพวกเขาในขณะที่พวกเขาทำหน้าที่ได้นำหน้าเผยแผ่ศาสนาของพระเจ้าของพวกเขาโดยทางลับ หมายถึงว่าพวกเขามีได้เห็นอัลลอฮฺ ตะอาลา ด้วยสายตาของพวกเขา พระองค์เป็นผู้ทรงพลังไม่ทรงต้องการความช่วยเหลือจากผู้ใด จากปวงบ่าวของพระองค์เป็นผู้ทรงอำนาจ

³ นักตีฟซีรอธิบายว่า ความโปรดปรานหมายถึงการเป็นนบี การประทานคัมภีร์อิซซะบูร การให้ภูเขายี่งง แซ่ช่องสุดดีพร้อมกับเขา การทำให้เหล็กอ่อน และการสอนให้เขารู้จักทำเสื่อเกราะ

⁴ อิบน์อับบาสกล่าวไว้ว่า นกจะกล่าวตัสบีหฺเมื่อเขากล่าว และเมื่อเขาอ่านคัมภีร์สัจวะทุกชนิดจะหยุดฟังการอ่านของเขา และจะร้องไห้เมื่อเขาร้องไห้

อัลกุรอานซูเราะฮ์อัล-อ์เราะฮ์ สอนไว้ความว่า

“พระองค์ทรงประทานน้ำลงมาจากฟากฟ้า แล้วลำนํ้าต่าง ๆ ก็ไหลไปตามปริมาณของมัน กระแสน้ำได้พัดพาเอาฟองลอยอยู่เหนือน้ำ¹ และจากสิ่งที่พวกเขาหลอมลงไปใไฟ เพื่อหวังทำเครื่องประดับหรือเครื่องใช้จะมีฟองเช่นกันในทำนองนั้น อัลลอฮ์ทรงยกตัวอย่างความจริงและความเท็จสำหรับฟองนั้นก็จะออกไปเป็นสิ่งเหลือเดน ส่วนที่เป็นประโยชน์แก่นุษษย์ก็ยังคงอยู่ในแผ่นดิน² ในทำนองนั้น อัลลอฮ์ทรงยกอุทาหรณ์ทั้งหลาย”

(13: 17)

อัลกุรอานซูเราะฮ์ฮุฎุต กล่าวถึงคำสั่งของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ต่อศาสนทูต (อ) ความว่า

“และจงสร้างเรือต่อหน้าเราและตามคำบัญชาของเรา³ และอย่ามาติดกับข้า ถึงบรรดาผู้อธรรม⁴ แท้จริงพวกเขาจะถูกจมน้ำตาย”

(11: 37)

ตัวอย่างจากอายะห์ข้างต้นนั้น เราพอจะรู้ว่า มีการกล่าวถึงงานหัตถกรรม และอุตสาหกรรมหลายชนิด ถึงแม้จะไม่บอกอย่างชัดเจน แต่ก็ได้รับบุคลิกโดยทั่วไป ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า อัลกุรอานได้กำชับให้มนุษย์ทำงานและมีความพยายามในงานอุตสาหกรรมหลายอย่างเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในชีวิต เราสามารถทำงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านเครื่องนุ่งห่ม เราสามารถทำงานในอุตสาหกรรมด้านอาหาร การล่าสัตว์ และการปศุสัตว์ เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านอาหาร เราสามารถทำงานในอุตสาหกรรมก่อสร้าง เพื่อตอบสนองความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัย เมื่อต้องการตอบสนองความต้องการด้านเครื่องมือเครื่องใช้ ก็สามารถใช้อุตสาหกรรมเหมืองแร่ ความต้องการทางด้านขนส่งทางทะเล ก็สามารถใช้อุตสาหกรรมการต่อเรือ เมื่อมีความต้องการทางด้านอาวุธสงคราม ก็สามารถทำงานในอุตสาหกรรมผลิตอาวุธตั้งนี้เป็นต้น

3) ภาคพาณิชย์กรรม

ความพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งความพอเพียงในชีวิตความเป็นอยู่นั้น สามารถกระทำได้ด้วยหนทางการค้าขาย ซึ่งตามด้วยปัจจัยต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ในโลกแห่งการค้าขาย เช่น

¹ อักฎ็อบรีย์กล่าวว่า : นี่คืออุทาหรณ์ที่อัลลอฮ์ทรงยกมาเปรียบเทียบกับความจริงกับความเท็จ และการอีมานกับการกุฟร

² สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่นุษษย์คือน้ำ และแร่ธาตุบริสุทธิ์ หลังจากที่ได้เอาฟองหรือกากเดนที่ลอยอยู่ข้างบนออกไป

³ ภายใต้การคุ้มครองและคำบัญชาของเรา

⁴ อย่ามาขอความช่วยเหลือให้แก่พวกอธรรม พวกเขาจะได้รับความหายนะอย่างแน่นอน

เครื่องมือในการขนส่งทั้งทางบก ทางทะเล แม้แต่ทางอากาศ เครื่องมือในการชั่งตวงสินค้าเพื่อการค้าขาย เครื่องมือในการจัดการและบริหารการค้า (บาซึร์ เอ็ม เอ, 2549)

อัลกุรอานได้ให้ข้อชี้แนะในลักษณะรวมเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากมาย บางครั้งก็กล่าวไว้อย่างชัดเจน และบางแห่งก็แสดงไว้อย่างมีเงื่อนไข จะหยิบยกเพียงไม่กี่อย่างเพื่อเป็นตัวอย่างดังปรากฏข้างล่างนี้

อัลกุรอานซูเราะฮ์อันนีสาอ์ สอนไว้ความว่า

“ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงอย่ากินทรัพย์สินของพวกเจ้า¹ ในระหว่างพวกเจ้าโดยมิชอบ นอกจากมันจะเป็นการค้าขายที่เกิดจากความพอใจในหมู่พวกเจ้า และจงอย่าฆ่าตัวของพวกเจ้าเอง² แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงเมตตาต่อพวกเจ้าเสมอ”

(4: 29)

นอกจากเรื่องอื่นๆแล้วอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลบาคอเราะฮ์ ยังมีสอนไว้ความว่า

“บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย! เมื่อพวกเจ้าต่างมีหนี้สินกันจะด้วยหนี้สินใด าก็ตาม จนกว่าจะถึงกำหนดเวลา(ใช้หนี้) ที่ถูกระบุไว้แล้ว³ ก็จงบันทึกหนี้สินนั้นเสีย และผู้เขียนก็จงบันทึกระหว่างพวกเจ้าด้วยความเที่ยงธรรม และผู้เขียนคนหนึ่งคนใดก็จงอย่าปฏิเสธที่จะบันทึก ดังที่อัลลอฮ์ได้ทรงสอนเขา⁴ ดังนั้นเขาจงบันทึกเกิด และจงให้ผู้ที่มีสิทธิเหนือเขา(ลูกหนี้) บอกให้บันทึกและเขาจงอย่าเกรงอัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าของเขา และจงอย่าให้บกพร่องแต่อย่างใดจากสิทธินั้น⁵ และถ้าผู้ที่มีสิทธิเหนือเขา(ลูกหนี้) เป็นคนโง่ หรือเป็นผู้อ่อนแอหรือไม่สามารถจะบอกให้บันทึกได้ ก็จงให้ผู้ปกครองของเขาบอกด้วยความเที่ยงธรรม และพวกเจ้าจงให้มีพยานขึ้นสองนายจากบรรดาผู้ชายในหมู่พวกเจ้า แต่ถ้ามีปรากฏว่า พยานทั้งสองนั้นเป็นชายก็ให้มีผู้ชายหนึ่งกับผู้หญิงสองคน จากผู้ที่พวกเจ้าพึงใจในหมู่พยานทั้งหลาย เพื่อว่าหญิงใดในสองคนนั้นหลงไป คนหนึ่งในสองคนนั้นก็จะได้เตือนอีกคนหนึ่ง และ

¹ หมายถึงทรัพย์สินของคนอื่น การที่อัลลอฮ์ทรงใช้คำว่า “ทรัพย์สินของพวกเจ้า” นั้น ก็เพื่อให้เข้าใจว่าประชาชาตินั้นประหนึ่งร่างเดียวกัน ที่จะต้องรับผิดชอบต่อกัน และให้ถือว่าทรัพย์สินของแต่ละคนนั้นก็ประหนึ่งทรัพย์สินของตนเองด้วย ซึ่งแต่ละคนต้องช่วยกันรักษาทรัพย์สินนั้นให้คงอยู่ในสิทธิของผู้เป็นเจ้าของ นั่นก็เท่ากับว่าตนเองได้รักษาทรัพย์สินของตนเองด้วย แต่ถ้าต่างคนต่างกินทรัพย์สินซึ่งกันและกันในทางทุจริตแล้วก็เท่ากับเขากินทรัพย์สินของเขาในทางที่ไม่ชอบ

² หมายถึงทำการฆ่าซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะถือว่าประชาชาตินั้นคือร่างกายเดียวกัน การฆ่าคนอื่นนั้นก็ประหนึ่งฆ่าตัวเอง หรืออีกนัยหนึ่งผู้ที่ฆ่าคนอื่นนั้นตนเองก็จะถูกฆ่าให้ตายตามกัน ดังนั้นการฆ่าคนอื่นจึงเท่ากับการฆ่าตัวเอง

³ เป็นหนี้เป็นสินกันโดยมีกำหนดเวลาใช้หนี้จะเป็นเดือนหนึ่งหรือปีหนึ่งก็ตาม

⁴ ตามความรู้ที่อัลลอฮ์ได้ทรงสอนเขา มิใช่ตามความนึกคิดของเขา

⁵ จากจำนวนหนี้สินที่เป็นหนี้เขาหรือขอยืมเขา

บรรดาพยานนั้นก็จงอย่าได้ปฏิเสธ¹ เมื่อพวกเขาถูกเรียกร้อง และพวกเขาจงอย่าเบือนหน้าที่จะบันทึกหนังสือนี้ไม่ว่าน้อยหรือมากก็ตาม จนกว่าจะถึงกำหนดเวลาของมัน นั่นแหละคือสิ่งที่ยุติธรรมยิ่งกว่า ณ ที่อัลลอฮ์ และเที่ยงตรงยิ่งกว่าสำหรับเป็นหลักฐานยืนยัน และเป็นสิ่งไกลยิ่งกว่าที่พวกเขาจะไม่สงสัย นอกจากว่ามันเป็นสินค้าที่ปรากฏอยู่ต่อหน้า ซึ่งพวกเขาหมุ่นเวียนมัน (ซื้อขายแลกเปลี่ยน) ระหว่างพวกเขาก็ไม่มีโทษอันใดแก่พวกเขาที่พวกเขาจะไม่บันทึกมัน และพวกเขาจงให้มีพยานขึ้น เมื่อพวกเขาต่างซื้อขายกัน และผู้เขียนก็จงอย่าก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้น² และผู้เป็นพยานด้วย³ และหากว่าพวกเขากระทำ แนนอนมันก็เป็น การฝ่าฝืนเนื่องด้วยพวกเขา⁴ และพวกเขาจงพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด และอัลลอฮ์ นั้นทรงให้ความรู้แก่พวกเขาอยู่ และอัลลอฮ์นั้นทรงรอบรู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง”

(2: 282)

อัลกุรอานซูเราะฮ์อัลยุมอะฮ์ ให้ข้อตักเตือนไว้ความว่า

“และเมื่อพวกเขาได้เห็นการค้าและการละเล่นพวกเขาก็กรูกันไปที่นั่น และปล่อยเจ้าให้ยืนอยู่คนเดียว จงกล่าวเถิดมุฮัมมัดสิ่งที่มิได้อยู่ ณ อัลลอฮ์นั้นดีว่าการละเล่น และการค้าและอัลลอฮ์นั้นทรงเป็นเลิศ ยิ่งในหมู่ผู้ประทานปัจจัยยังชีพ “⁵

(62: 11)

อายะห์นี้ได้ให้คำแนะนำว่า ถึงแม้การค้าขายจะเป็นความพยายามที่จำเป็นเพื่อตอบสนองความเป็นอยู่ในชีวิต แต่อย่าถึงกับลืมนึกความรับผิดชอบในการทำการภักดี(อิบาดะฮ์)ต่ออัลเลาะห์ นั่นคือละหมาดยุมอะฮ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อายะห์ก่อนหน้านี้ (10) ได้ชี้แนะว่าเมื่อผู้ศรัทธา (มุอฺมิน) ได้ยินเสียงเชิญชวนสู่การละหมาดยุมอะฮ์แล้ว ให้เขารีบเร่งไปละหมาดวันศุกร์ และให้หยุดการค้าขายที่กำลังดำเนินการอยู่ทันที

¹ อย่าได้ปฏิเสธที่จะเป็นพยาน

² เขียนให้ถูกต้อง และชัดเจนตามที่บอกให้เขียนโดยไม่บิดเบือนด้วยการลดจำนวนหรือเพิ่มขึ้น เป็นต้น

³ ยืนยันตามความเป็นจริง อย่าได้เข้าข้างฝ่ายเจ้าหน้าที่หรือลูกหนี้

⁴ เนื่องจากพวกเขาเป็นสาเหตุ

⁵ มุฮัมมัดจงกล่าวแก่พวกเขาเถิดว่า สิ่งที่มีอยู่ ณ อัลลอฮ์ เช่นการตอบแทนที่ดี และความสุksomบูรณ์นั้นดีกว่าสิ่งที่พวกเขา กำลังเพลิดเพลินอยู่คือความสุขสนานและการค้า และอัลลอฮ์นั้นพระองค์เป็นผู้ประทานปัจจัยยังชีพอย่างดีเลิศ ดังนั้นจงขอริชชีจากพระองค์ และขอความช่วยเหลือจากพระองค์ เพื่อให้ได้มาซึ่งความโปรดปรานและปัจจัยยังชีพเถิด

แนวคิดธุรกิจอิสลาม (Islamic Business Concepts)

อิสลามให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตอิสลามที่มีความสมบูรณ์และครอบคลุม และกิจกรรมทางธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในระบบเศรษฐกิจนั้น อัลลอฮ์ทรงบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าทุกสรรพสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างในโลกนี้ก็เพื่อเป็นประโยชน์และสร้างความสะดวกสบายแก่มวลมนุษยชน ในหลักการของอิสลามการประกอบธุรกิจเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการบรรลุเป้าหมายข้างต้น

ท่านศาสดา(ซ.ล.) ได้กล่าวว่า

مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ
يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَسِّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

(رواه مسلم)

“ในโลกดunya อัลลอฮ์จะปลดเปลื้องหนึ่งความทุกข์ให้กับเขาจากความทุกข์ยากทั้งหลายในอาคิเราะฮ์ และผู้ใดที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้ที่ลำบากอัลลอฮ์จะทรงทำให้เขาพบความสะดวกง่ายดายในดunyaและอาคิเราะฮ์”

(รายงานโดยมุสลิม)

นอกจากอิสลามได้กำหนดให้การทำธุรกิจเป็นฟิรดูกีฟายะฮ์ ที่อย่างน้อยมุสลิมคนหนึ่งในกลุ่มชนต้องปฏิบัติแล้ว อิสลามได้ให้สัญญาว่าผู้ทำธุรกิจจะได้รับรายได้มหาศาล ดังนั้นธุรกิจจัดว่าเป็นเครื่องมือหรือแนวทางที่ดีในการแสวงหาทรัพย์สินสมบัติ บรรลุความสำเร็จ สร้างสถานภาพทางสังคม และได้รับการยอมรับ อัลลอฮ์ (ซ.บ.) กล่าวไว้ในอัลกุรอานว่า

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

(2: 275)

“และอัลลอฮ์ได้อนุมัติการค้าและห้ามดอกเบี้ย”

(2: 275)

عليكم بالتجارة فإن فيها تسعة أعشار الرزق

(مرسل، تخريج الإحياء للعراقي 2/79)

“ สู้เจ้าจงมีส่วนร่วมในธุรกิจ เพราะเก้าจากสิบส่วนของแหล่งรายได้มาจากกิจกรรมทางธุรกิจ”

(หะดีษมุรซัล ตูใน ตัศรีจญ์ อัล-อิหยาย์ ของ อัล-อิรอกีย์ 2/79)

และท่านศาสดาเคยตอบคำถามเกี่ยวกับชนิดของงานที่ดีที่สุดว่า

عمل الرجل بيده، وكل بيع مبرور

(رواه البزار وصححه الحاكم)

“งานที่ทำด้วยมือของพวกเขาเองและการซื้อขายทุกรูปแบบที่ถูกต้องและได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์”

(รายงานโดยอัล-บัซซาร์ และ วินิจฉัยว่าเศาะฮีหฺโดย อัล-หาคิม)

เป็นที่ทราบกันดีว่า การเดินทางไปทำหัจญ์ ณ นครมักกะฮุนั้นเป็นหนึ่งในรูกนหรือเสาหลักของอิสลาม อย่างไรก็ตาม การค้าขายในช่วงเวลาดังกล่าวก็ยังเป็นที่อนุมัติ นั่นก็ชี้ให้เห็นถึงความกรุณาปราณีของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) และยังแสดงให้เห็นถึงความสูงส่งของการค้าขายอีกด้วย (ซ.บ.) ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ

(2: 198)

“ไม่มีโทษใดๆ แก่พวกเจ้า การที่พวกเจ้าจะแสวงหาความกรุณาอย่างหนึ่งอย่างใดจากพระเจ้าของพวกเจ้า”

(2: 198)

อันที่จริงแล้วอัลกุรอานได้กล่าวถึงผู้ที่เดินทางเพื่อการค้าในอายะฮ์เดียวกับผู้ที่ต่อสู้ในหนทางของอิสลาม อัลลอฮ์ สُبْحَانَہُ ۙ ۙ ۙ ۙ ۙ ۙ ได้ตรัสไว้ว่า

وَأَخْرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِّن فَضْلِ اللَّهِ
وَأَخْرُونَ يُفَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

(73: 20)

“และบางคนอื่นต้องเดินทางไปในดินแดนอื่นเพื่อแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์ และบางคนอื่นต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์”

(73: 20)

ดังนั้นไม่เป็นเรื่องที่น่าฉงนแต่อย่างใดหากการทหารที่เข้มแข็งทำให้อิสลามขยายกว้างไกลไปถึงตะวันออกกลาง ยุโรปตอนใต้ แอฟริกาเหนือ และส่วนหนึ่งของเอเชียกลาง ในขณะที่พ่อค้าวาณิชมุสลิมสามารถเผยแผ่อิสลามจนถึงคาบสมุทรมลายู และส่วนหนึ่งของประเทศจีนตอนเหนือ โดยอาศัยการค้าขายเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

จากการเกริ่นนำข้างต้น มุสลิมจึงจำเป็นต้องรู้ว่าแนวคิดทางธุรกิจที่อิสลามได้ให้ไว้มีอะไรบ้าง พร้อมทั้งสามารถนำแนวคิดไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดทางธุรกิจในอิสลามที่สำคัญข้อแรก คือ ธุรกิจมีบทบาทที่สำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และศาสนา นักธุรกิจมุสลิมที่ดำเนินธุรกิจด้วยความซื่อสัตย์ นอกจากจะได้รับความเจริญงอก

งามทางด้านเศรษฐกิจและทำให้สังคมมีความสมัครสมานสามัคคีแล้วยังทำให้เขาได้ใกล้ชิดอัลลอฮ์มากยิ่งขึ้นด้วย ธุรกิจที่ซื่อสัตย์มีส่วนช่วยให้อิสลามเป็นศาสนาที่สามารถนำสู่การปฏิบัติ มุ่งสู่การพัฒนา และยุติธรรมที่ยั่งยืนสำหรับมนุษยชาติได้อย่างดีอีกทางหนึ่ง

แนวคิดธุรกิจอิสลามข้อที่สอง เป็นผลพวงมาจากแนวคิดข้อแรก นั่นคือ การทำธุรกิจเป็นการให้บริการมวลมนุษยชาติที่สำคัญมาก ในธุรกิจอิสลามการแสวงหากำไรต้องมีสมดุลกับการให้บริการที่ดีมีประสิทธิภาพ เป็นที่เชื่อถือได้และเป็นประโยชน์ มีคุณภาพและมีราคาที่เหมาะสมแก่ผู้บริโภค

แนวคิดการให้บริการในอิสลามมีความหมายมากกว่าความจำเป็นที่จะให้บริการผู้บริโภค กิจกรรมธุรกิจในอิสลามยังต้องสร้างผลประโยชน์อื่นๆอีก ดังจะกล่าวเป็นข้อๆ ต่อไปนี้

- 1) สร้างโอกาสในการจ้างงานให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ไม่ว่าจะเป็นงานในตำแหน่งผู้จัดการ เจ้าหน้าที่บริหาร และพนักงาน
- 2) สร้างช่องทางธุรกิจแก่ผู้ที่มีความสามารถทางการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- 3) ทำให้มีการบริจาคสำหรับผู้ยากไร้ในชุมชน
- 4) ทำให้เกิดแหล่งที่มาของภาษีธุรกิจและภาษีอื่นที่มีความจำเป็นสำหรับรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากนักธุรกิจมุสลิมจ่ายภาษีต่างๆ ด้วยความซื่อสัตย์และตรงเวลา

เพราะฉะนั้นธุรกิจอิสลามมีพื้นฐานที่สำคัญ คือ

- 1) เป็นแหล่งที่มาของรายได้เพื่อสร้างความสะดวกสบายแก่ชีวิตตัวเองและครอบครัว
- 2) เป็นแนวทางในการจัดหาสินค้าที่ผู้บริโภคและสังคมต้องการ
- 3) เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนสินค้าและการบริการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม
- 4) ทำให้เกิดการสร้างงาน ดังที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไปว่าองค์กรภาคเอกชนในเศรษฐกิจแบบตลาดเปิดสามารถสร้างงานได้มากกว่าองค์กรภาครัฐ ในอิสลามนั้นการหารายได้ด้วยความสามารถของตัวเองนั้นเป็นสิ่งที่ดี (จำเป็น) เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ นั้นหมายความว่าเราสามารถสร้างงานแก่คนในสังคม และจะได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ (ช.บ.) อีกด้วย
- 5) ธุรกิจสามารถสร้างโอกาสในการสร้างงานให้ตัวเอง ถ้าหากว่าเขาผู้นั้นมีความสนใจและพร้อมที่จะรับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการประกอบธุรกิจได้ ดังนั้นมุสลิมที่ไม่สามารถหางานอื่นทำได้อาจสร้างงานให้ตัวเองด้วยการทำธุรกิจ และอัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้สัญญาที่จะให้ความสำเร็จแก่ทุกๆ คนที่ทำงานอย่างหนัก และมีความพยายามในการประกอบอาชีพ

จากการศึกษาหลักการทางศาสนาอิสลามในอัลกุรอานและหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) พบว่า อิสลามคือวิถีชีวิต ที่ครอบคลุมในทุกๆ มิติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งโลกนี้และโลกหน้า

อิสลามสอนให้มุสลิมเรียนรู้ในทุกๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง และรอบๆ ตัวเอง อิสลามสอนให้มุสลิมเรียนรู้ในการปฏิบัติตนในสังคม ท่ามกลางความหลากหลายของมนุษยชาติ ความสมานฉันท์ ความเมตตาเอื้ออารีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันถึงแม้จะนับถือศาสนาต่างกัน อิสลามสอนให้มุสลิมมีความรักและห่วงใยในมาตุภูมิ แผ่นดินเกิด ไม่ทำลายสังคม อันนำไปสู่ความรักความสามัคคี ความสมานฉันท์ของคนในชาติ อิสลามสอนให้มุสลิมมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีงานทำ ประกอบอาชีพอย่างสุจริตได้ สามารถเลี้ยงดูตัวเอง สร้างความเข้มแข็งทางสังคม ครอบครัว และประเทศชาติ

ดังนั้นการที่จะให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์แบบดังที่ได้กล่าวไว้ได้นั้น จะต้องได้รับการศึกษาที่ดี ที่ครอบคลุมในทุกๆ ด้าน เป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างคน สร้างทรัพยากรมนุษย์ ฉะนั้นการศึกษาในหลักการอิสลามไม่เคยแยกส่วนระหว่างการศึกษาศาสนาและสามัญเหมือนในปัจจุบัน หากแต่มุสลิมต่างหากที่แยกกันเอง การศึกษาที่แยกส่วนกันในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือสถาบันการศึกษาอิสลามนี้ ถือเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงต่อระบบการศึกษาในสังคมมุสลิมกันเอง และเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับนักวิชาการมุสลิม ที่จะต้องศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป

1.7 แนวคิดอิสลามกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของคนไทยให้ดีขึ้น ทรงมีพระราชดำรัส (สมาคมโภชนาการแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2553: 5) ว่า

“ตั้งแต่เกิดมาจำความได้ก็เห็นทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงคิดหาวิธีคิดต่างๆ ที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ของคนไทยให้ดีขึ้น ได้ตามเสด็จเห็นความทุกข์ยากลำบาก ของพี่น้องเพื่อนร่วมชาติ ก็คิดว่าช่วยอะไรได้ ควรช่วย ไม่ควรนิ่งดูตาย เมื่อโตขึ้นพอมิแรงทำอะไรได้ก็ทำไปอย่างอัตโนมัติ โดยทำตามพระราชกระแสหรือทำตามแนวพระราชดำริ การช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องทำประจำอยู่แล้ว อนึ่งการช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากนั้นก็สอดคล้องกับ คำสอนในพุทธศาสนาด้วย ผู้ที่ทำบุญย่อมได้รับอานิสงส์ใจ คือได้บุญ”

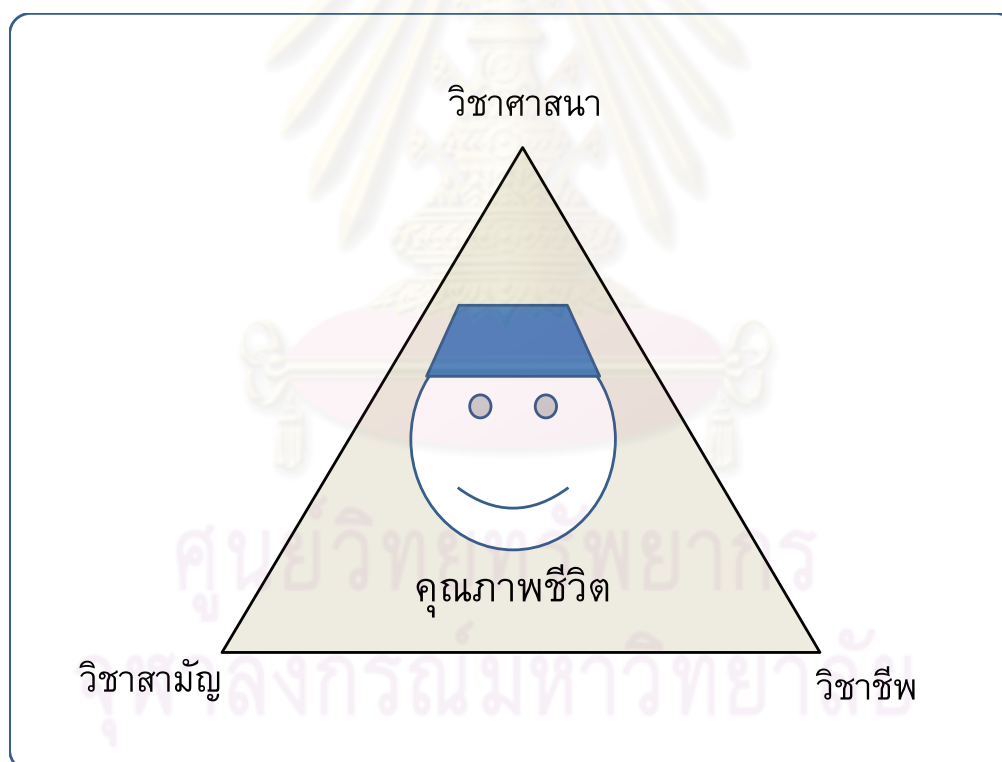
ทรงมีพระราชดำรัสในที่ประชุมเรื่องการศึกษาหลังประถมศึกษาของผู้ลัยครั้งที่ 1 ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2545 (สมาคมโภชนาการแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2553) ว่า

“ข้าพเจ้าได้ยินทูลกระหม่อมพ่อและสมเด็จพระแม่รับสั่งว่า “ต้องให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง” เลือกลสิ่งของหรือความช่วยเหลือที่ดีที่สุดให้แก่ทุกคน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อ

ชาติ ความเชื่อทางศาสนา และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น ขอให้เรา
ร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมโลกที่ดีกว่า”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยพสกนิกรของพระองค์ไม่ว่าจะ
นับถือศาสนาใด ทรงเห็นความยากลำบากของพสกนิกร ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยม
ประชาชนในพื้นที่ภาคใต้ พระองค์ได้รับทราบถึงความเดือดร้อนของประชาชน สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยการศึกษาของเด็กในถิ่นทุรกันดาร ทรงรับโรงเรียน
เอกชนสอนศาสนาอิสลามไว้เป็นโรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริ จำนวน 14 โรงเรียน ทรงรับสั่ง
ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาของเด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็ก ๆ เหล่านั้นมี
โอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่ดี มีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์อิสลาม วิชาสามัญ และวิชาชีพ ทรงมี
พระกระแสรับสั่งในขณะเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมโรงเรียนพระยานาวินคลองหินวิทยา เมื่อวันที่
21 พฤศจิกายน 2544 ว่า

“การเรียนศาสนาเป็นสิ่งที่ดีแต่ควรมีโอกาสได้เรียน วิชาสามัญ และวิชาชีพ
ด้วย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป”

ภาพที่ 6 การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามพระราชดำริ

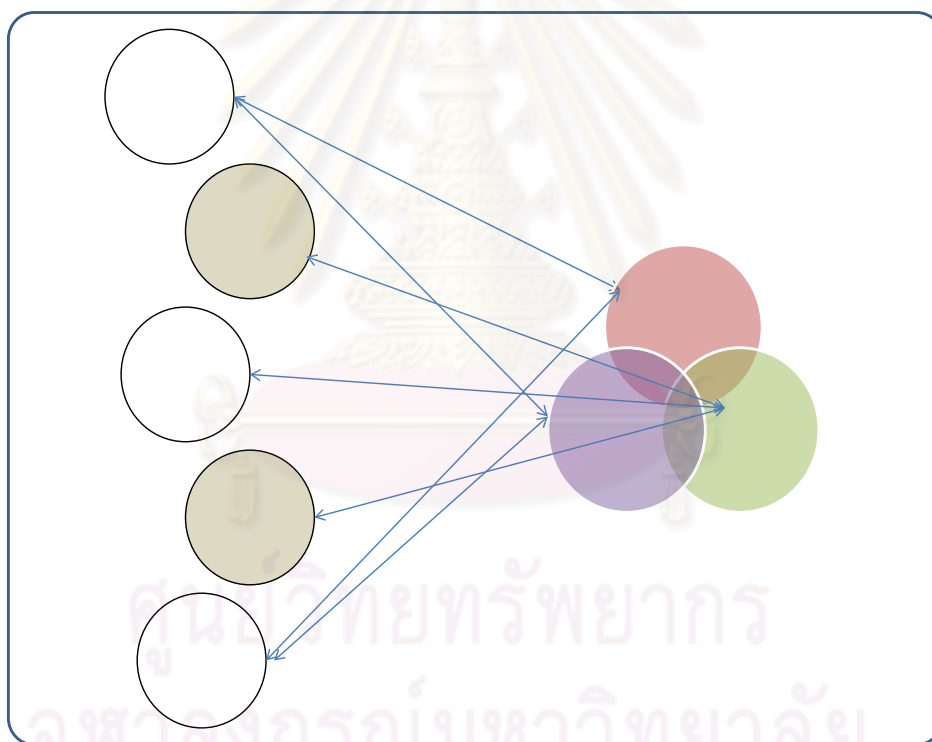
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โครงการตามพระราชดำริที่ได้ดำเนินการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สามารถสรุป
ได้ดังนี้

- 1) โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 2) โครงการเกษตรเพื่อโภชนาการ
- 3) โครงการฝึกอาชีพ
- 4) โครงการสหกรณ์ในโรงเรียน
- 5) โครงการสุขภาพอนามัยและโภชนาการ

ทั้ง 5 โครงการสามารถบูรณาการได้กับหลักการทางศาสนาอิสลาม เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนโดยมีเป้าหมายหลักคือเด็กและเยาวชนตามแนวคิดของการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาอิสลาม ดังภาพที่ 6

า

ภาพที่ 7 การเชื่อมโยงไตรวิถีกับโครงการตามพระราชดำริ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมการเกษตรเพื่อโภชนาการ การส่งเสริมสหกรณ์ และการส่งเสริมสุขภาพอนามัยในโรงเรียน พระราชดำริของพระองค์สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลามทุกประการ เพราะโครงการดังกล่าว มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ (الإِنْسَانُ الْكَامِلُ) ตามหลักการของศาสนาอิสลาม นอกจากพระองค์ให้

ความสำคัญกับการศึกษาทั้งวิทยาศาสตร์และวิชาสามัญและวิชาชีพแล้ว ยังได้ให้ความสำคัญกับการเกษตร เพื่อเป็นปัจจัยในการยังชีพดังที่ได้ระบุไว้ใน อัลกุรอ่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดทางศาสนามาเป็นหลักการก่อนหน้า นอกจากนี้อิสลามยังได้ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันในรูปแบบสหกรณ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในโลกนี้อีกด้วย ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

สหกรณ์ในทัศนะอิสลาม

สยุมพร โยธาสมุทร (2553) ได้กล่าวถึงสหกรณ์ในอิสลามไว้ว่า สหกรณ์เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการคลี่คลายปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีแก่นอยู่ที่การช่วยตนเองและช่วยเหลือกันและกัน มีการฝึกกำลังกันด้วยคิด แต่ละคนเพื่อหมู่คณะ และหมู่คณะเพื่อแต่ละคน อันก่อให้เกิดการประสานประโยชน์อย่างเป็นธรรมทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

นอกจากการคลี่คลายปัญหาทางเศรษฐกิจของสมาชิกแล้ว สหกรณ์ยังต้องก้าวต่อไปถึงการคลี่คลายปัญหาสังคมด้วย เพราะไม่ถือว่าสหกรณ์ใดๆ จะประสบความสำเร็จได้เลย หากสหกรณ์นั้นๆ มีแต่เพียงยอดกำไรที่สูงขึ้นๆ อย่างต่อเนื่อง มียอดขายและส่วนแบ่งการตลาดที่มากมาย ขยายกิจการจนมีสถานที่ทำการใหญ่โตหรูหรา แต่ไม่ได้จรรโลงให้สังคมสมาชิกดีขึ้น ผู้คนในนาม “สมาชิกสหกรณ์” ยังคงตกเป็นเหยื่อแห่งความขัดแย้ง การกดขี่ อยุติธรรมและการลวงละเมิด ถูกตาโถมด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยม เขลาจากองค์ความรู้ต่างๆ ที่จะให้สมาชิกสามารถดำรงชีพอย่างสันติสุขโดยคงไว้ซึ่งการรักษาสิทธิและและดำรงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของตนไว้ได้ ฉะนั้น ในทุกสหกรณ์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องยึดมั่นและปฏิบัติให้เป็นที่ปรากฏจริงว่า ความเป็นมนุษย์ในทุกผู้ทุกคนนั้นมีเท่าเทียมกัน และมนุษย์เองจำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน มีน้ำใจเผื่อแผ่เอื้อเฟื้อต่อกัน เปี่ยมคุณธรรมอย่างรู้จักหน้าที่และรับผิดชอบ ซึ่งเหล่านี้จะต้องให้สัมผัสได้ในสหกรณ์

ดังนั้น แน่นนอนว่า สหกรณ์ย่อมไม่อาศัยความร่วมมือกัน เพื่อหวังประโยชน์ในการมีอิทธิพลครอบงำผู้ที่ด้อยกว่า

สหกรณ์ย่อมไม่ยกเอาความร่วมมือของมวลสมาชิกมาเป็นช่องทางเพียงเพื่อเป็นฐานที่แข็งแกร่งของการไต่เต้าทางการเมืองเฉพาะบุคคล

สหกรณ์ย่อมไม่ไหลตามน้ำไปกับกระแสโลโครกของวัฒนธรรมอบายมุขและล้าเส้นจริยธรรม สหกรณ์ย่อมไม่รักที่จะเอื้อผลประโยชน์ทับซ้อนให้แก่บางคน มากไปกว่ารักสมาชิกและผองเพื่อนร่วมชุมชน

และสหกรณ์ย่อมไม่ผลักดันตนเองให้เป็นแนวปกป้องผลประโยชน์ให้แก่ตนและพวกพ้องมากเกินไปจนการใส่ใจต่อผู้คนและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง

อย่างไรก็ตาม จากการที่สหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจที่ต่างจากธุรกิจอื่น โดยเป็นธุรกิจที่รวมเอาค่านิยมเชิงจริยธรรมให้เดินควบคู่กันไปพร้อมๆ กับการประกอบกิจกรรมเชิงธุรกิจ อย่างมิใช่การมุ่งหวังแต่จะให้ธุรกิจของตนเติบโตด้วยการกอบโกยกำไร หรือด้วยการฉกฉวยแสวงประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัว ดังนั้น หากจะยังคงเป็นสหกรณ์ที่แท้จริงอยู่ได้ ธุรกิจสหกรณ์จำเป็นต้องมุ่งที่จะผสานจุดมุ่งหมายทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างสมดุล ทั้งนี้ด้วยการแสดงบทบาทของตนในฐานะธุรกิจที่มี

เจตนาธรรมส่งเสริมความก้าวหน้าและสวัสดิภาพของมนุษย์ อย่างมีจุดยืนในการส่งเสริมค่านิยมทางสังคมและจริยธรรม ตลอดจนยกระดับชีวิตมนุษย์ให้เป็นไปอย่างมีคุณค่า

ดังนั้น หากแม้สหกรณจะดำเนินธุรกิจได้ผลดีเพียงใด แต่ไม่อาจสร้างคุณค่า ที่ธำรงค์ไว้ซึ่งศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่จำเป็นต้องต่างจากวัตถุหรือสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นได้แล้ว ก็ไม่บังควรที่จะเรียกขานว่าเป็น “สหกรณ” ได้อีกต่อไป และในทำนองเดียวกัน สหกรณแม้จะดำเนินธุรกิจได้ผลดีเพียงใด แต่หากขาดซึ่งแนวคิด ค่านิยมเชิงจริยธรรมที่สวมเข้าเป็นเนื้อเดียวกับทุกอย่างก้าวของการประกอบธุรกิจแล้วไซ้ร้ ก็มีอาจเรียกขานได้เลยว่าเป็น “สหกรณ” ถึงแม้จะตั้งชื่อตนเองไว้ว่า “สหกรณ” ก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ ในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดและค่านิยมนั้น คงไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า จริยธรรมที่สหกรณเอ่ยอ้างถึงนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่บนเส้นทาง “อิสลาม” ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม ความเสมอภาค เทียงธรรม ซื่อสัตย์ โปร่งใส สามัคคี เอื้ออาทรต่อรอบข้าง และการพัฒนามนุษย์ให้หลุดพ้นจากความเขลา ดังปรากฏคำสั่งใช้เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ไว้อย่างมากมาย ทั้งจากในคัมภีร์อัลกุรอาน และฮาดิษ ตัวอย่างเช่น

“และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรมและการยำเกรง และจงอย่าช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นบาป และการเป็นศัตรูกัน”

(5: 2)

“ผู้ใดให้ความช่วยเหลือกันอย่างดี ความดีนั้นก็จะได้แก่เขา และผู้ใดที่ให้ความช่วยเหลือกันอย่างเลว ความเลวนั้นก็จะได้แก่เขา และอัลลอฮ์นั้นทรงสามารถเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง”

(4: 85)

“และมุฮัมมัดจงกล่าวเถิดว่า พวกท่านจงทำงานกันเถิด อัลลอฮ์ จะทรงเห็นการทำงานของพวกท่าน และร่อซูลของพระองค์และบรรดาผู้ศรัทธา (มุอฺมิน) ก็จะได้เห็นด้วย และพวกท่านจะถูกนำกลับไปยังพระผู้ทรงรอบรู้ในสิ่งเร้นลับและสิ่งเปิดเผยแล้ว พระองค์จะทรงแจ้งแก่พวกท่านในสิ่งที่พวกท่านกระทำไว้”

(9: 105)

“บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่าทุจริตต่ออัลลอฮ์ และร่อซูล และจงอย่าทุจริตต่อบรรดาของฝากของพวกเจ้าทั้งหลาย ที่พวกเจ้ารู้จักกันอยู่”

(8: 27)

“และเมื่อพวกเขาพูด ก็จงพูดด้วยความยุติธรรมและแม้ว่าเขาจะเป็นญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม”

(6: 152)

“ผู้ใดกระทำความดีไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม โดยที่เขาเป็นผู้ศรัทธา ดังนั้นเราจะให้เขามีชีวิตที่ดี และแน่นอน เราจะตอบแทนพวกเขาซึ่งรางวัลของพวกเขาที่ดียิ่งกว่าที่เคยกระทำไว้”

(16: 97)

“และจงอย่าฟุ้งเฟ้อ แท้จริง พระองค์ไม่ทรงชอบบรรดาผู้ฟุ้งเฟ้อทั้งหลาย”

(6: 141)

“จงรักดีต่ออัลลอฮ์ และจงเกรงกลัวต่อวันสุดท้าย และอย่าก่อความเสียหายในแผ่นดินด้วยการเป็นผู้บ่อนทำลาย”

(29: 36)

สำหรับตัวอย่างหลักฐานจากฮะดีษ ท่านร่อซูล (ซ.ล.) กล่าวว่า

“ท่านทั้งหลายจงระวังการอธรรม แท้จริงการอธรรมนั้น ผู้ที่ปฏิบัติจะประสบกับความมีตมในวินปรโลก”

(บันทึกโดย มุสลิม)

“อุปมาบรรดาผู้ศรัทธาในด้านความรัก ความเอ็นดูเมตตา และการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลของพวกเขามีต่อกัน อุปไมยดังร่างกาย กล่าวคือ เมื่ออวัยวะหนึ่งอวัยวะใดเจ็บป่วย อวัยวะส่วนอื่นๆ ของร่างกายก็จะเจ็บป่วยไปด้วยทั้งร่างกาย พาให้นอนไม่หลับ เกิดอาการไข้”

(บันทึกโดย บุคอรี และมุสลิม)

“ท่านทั้งหลายอย่าอิจฉาริษยากัน อย่าหลอกหลวงกัน อย่าเกลียดกัน อย่าหันหลังให้กัน อย่าขายของตัดหน้ากัน จงเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ในฐานะเป็นพี่น้องกันเถิด มุสลิมนั้นเป็นพี่น้องของมุสลิม เขาจะไม่ธรรมต่อพี่น้องของเขา เขาจะไม่เหยียดหยามพี่น้องของเขา และเขาจะไม่ทอดทิ้งพี่น้องของเขา”

(บันทึกโดย มุสลิม)

“มุสลิมเป็นพี่น้องของมุสลิม เขาจะไม่ทุจริต ไม่โกหก และไม่ทอดทิ้งการให้ความช่วยเหลือแก่พี่น้องของเขา”

(บันทึกโดย ตริมิซีย์)

“พวกท่านยังไม่มีศรัทธาที่สมบูรณ์ จนกว่าเขารักที่จะให้แก่พี่น้องของเขาซึ่งสิ่งที่เขาจะให้ได้แก่ตนเอง”

(บันทึกโดย บุคอรีห์ และมุสลิม)

กล่าวโดยสรุป ตามแนวคิดของศาสนาอิสลาม สหกรณ์เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการคลี่คลายปัญหาทางเศรษฐกิจ การคลี่คลายปัญหาสังคม สหกรณ์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องยึดมั่นและปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับจริงว่า ความเป็นมนุษย์ในทุกๆ คนนั้นมีเท่าเทียมกัน และมนุษย์เองจำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน มีน้ำใจเผื่อแผ่เอื้อเฟื้อต่อกัน สหกรณ์ย่อมไม่อาศัยความร่วมมือกัน เพื่อหวังประโยชน์ในการมีอิทธิพลครอบงำผู้ที่ด้อยกว่า และมาเป็นช่องทางเพียงเพื่อเป็นฐานที่แข็งแกร่งของการไต่เต้าทางการเมืองเฉพาะบุคคล ไม่ไหลตามน้ำไปกับกระแสโคโรกของวัฒนธรรมอบายมุข และล้าเส้นจริยธรรม สหกรณ์ย่อมไม่รักที่จะเอื้อผลประโยชน์ทับซ้อนให้แก่บางคน มากไปกว่ารักสมาชิกและผองเพื่อนร่วมชุมชน และสหกรณ์ย่อมไม่ผลักดันตนเองให้เป็นแนวปกป้องผลประโยชน์ให้แก่ตนและพวกพ้องมากเสียกว่าการใส่ใจต่อผู้คนและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง คงไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า จริยธรรมที่สหกรณ์เอื้ออำนวยถึงนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่บนเส้นทาง “อิสลาม” ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม ความเสมอภาค เทียงธรรม ซื่อสัตย์ โปร่งใส สามัคคี เอื้ออาทรต่อรอบข้าง ดังปรากฏคำสั่งใช้เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ไว้อย่างมากมาย ทั้งจากในคัมภีร์อัลกุรอาน และฮาดิษ สอดคล้องกับแนวคิดหลักของการพัฒนาในรูปแบบสหกรณ์ตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงรับสั่งให้มีการพัฒนานักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการทำกิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียนเพื่อสร้างเจตคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน มีความร่วมมือกันของคนในสังคมได้อย่างมีความสุขต่อไป

สุขภาพพลานามัยในทัศนะของอิสลาม

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยสุขภาพอนามัยของเด็กและเยาวชนในโรงเรียน ทรงถือว่าการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานในด้านสุขภาพอนามัยเป็นสิ่งสำคัญ ทรงถือว่าการพัฒนาด้านอาหารและโภชนาการเป็นการเตรียมการเพื่อพัฒนาในด้านอื่นๆ ทรงมีพระราชดำรัสในการประชุมสัมมนา”ร่วมใจ..ปกป้องเด็กไทยยามวิกฤติ” เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2542 ณ กรุงเทพมหานคร (สมาคมโภชนาการแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2553: 9) ว่า

“เด็กมีความสำคัญ ในฐานะเป็นอนาคต เป็นความหวังของชาติ แต่ในปัจจุบัน ยังมีเด็กไทยอีกจำนวนมากที่ขาดความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและสมอง เพราะไม่ได้รับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะและทุกส่วนอันเนื่องมาจาก

ฐานะทางครอบครัว หรือขาดความรู้เรื่องโภชนาการ ยิ่งยามประเทศชาติอยู่ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจเช่นนี้ ยิ่งน่าเป็นห่วงว่าจำนวนเด็กเหล่านี้จะเพิ่มมากขึ้นในการพัฒนาเด็ก ถ้าไม่สามารถพัฒนาปัจจัยพื้นฐานในด้านสุขภาพและอนามัยก่อน เด็กก็จะไม่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ไม่อาจนับว่าเป็นอนาคตของชาติก็ได้ การที่จะช่วยให้เด็กเหล่านี้มีโอกาสในเรื่องการกินดีขึ้นนั้น ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังทุกฝ่าย”

สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาอิสลามที่ท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้แนะนำตักเตือนให้ประชากรของท่านได้สนใจรักษาร่างกายและสุขภาพ เพราะมันมีผลได้เสียต่อชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งจากคำสอนของท่านก็คือ ความว่า

“แท้จริงท่านมีหน้าที่จะต้องรักษาสุขภาพร่างกายของท่าน”

ความว่า

“ศรัทธาชนที่สุขภาพร่างกายแข็งแรงย่อมดีกว่าศรัทธาชนที่มีสุขภาพร่างกายอ่อนแอ”

ความว่า

“ผู้เจ้าจงเดินทาง แล้วผู้เจ้าจะมีสุขภาพดี”

อิสลามถือว่ารากฐานอันสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เรามีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์และป้องกันโรคภัยได้อย่างจริงจังก็คือ ความสะอาด ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงได้เน้นในการรักษาความสะอาดตั้งคำกล่าวของท่านศาสดา (ซ.ล.) ดังต่อไปนี้

ความว่า “ความสะอาดมีคุณค่าเท่ากับครึ่งหนึ่งของความศรัทธา ”

ความว่า “ความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา ” ความว่า “ศาสนาอิสลามนั้นสะอาดบริสุทธิ์ ผู้เจ้าทั้งหลาย จงรักษาความสะอาด แท้จริงจะไม่มีผู้ใดได้เข้าสวรรค์เว้นแต่ผู้ที่สะอาดเท่านั้น”

ความสะอาดนั้นเป็นหนทางไปสู่ความมีสุขภาพพลานามัยดี และสุขภาพพลานามัยที่ดีนั้นเป็นมงกุฎที่สวมอยู่บนศีรษะแห่งสุขภาพของมนุษย์ ดังนั้นก้าวแรกของการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ และการรักษาสุขภาพให้สมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา นั้น คือการรักษาความสะอาดในร่างกาย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน

สุขภาพพลานามัยกับการบริโภค

ในการบริโภค พระองค์อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ได้ทรงใช้ให้มุสลิมเลือกบริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และทรงห้ามบริโภคอาหารที่จะเป็นพิษเป็นภัยต่อร่างกาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ พระองค์ตรัส ความว่า

“ไอ้บรรดาผู้มีศรัทธาทั้งหลาย สูเจ้าจงกินอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกายจากสิ่งที่เราได้ประทานมาเป็นปัจจัยยังชีพแก่พวกเจ้า และสูเจ้าจงขอบพระคุณต่ออัลเลาะห์ หากสูเจ้ากราบนมัสการเฉพาะพระองค์เท่านั้น แท้จริงพระองค์ทรงห้ามสูเจ้าบริโภคซากสัตว์ เลือด เนื้อสุกร และสัตว์ที่ผู้เชือดกล่าวนามอื่นจากพระนามของอัลเลาะห์”

การรักษาสุขภาพของประชาชนให้สมบูรณ์และแข็งแรงนั้นเป็นนโยบายของทางราชการ อย่างไรก็ตามวงการแพทย์ได้ลงความเห็นว่าเป็นการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บนั้นดีกว่าการรักษา” อิสลามได้วางมาตรการในการป้องกันโรคภัยเป็นระยะเวลามากกว่า 1,400 ปี ท่านศาสตราจารย์หม่อมหมัด (ช.ล.) ได้ทรงกล่าวไว้ครั้งหนึ่ง ความว่า

“เราเป็นกลุ่มชนที่จะไม่รับประทานอาหารจนกว่าเราจะหิว และเมื่อเรารับประทาน เราจะไม่รับประทานจนอึดเกินไป”

ความว่า

“ไม่มีภรรยาใดที่มนุษย์บรรจู้ให้เต็มที่จะเลวไปกว่าการบรรจู้ให้ท้องของเธอเต็ม โดยการกินจุกกินจิก ทางที่ดีเขาควรแบ่งกระเพาะของเขาเป็นสามส่วน หนึ่งส่วนสามสำหรับอาหารของเขา หนึ่งส่วนสามสำหรับน้ำ และหนึ่งส่วนสามสำหรับกาหายใจของเขา”

การที่คนเรากินอาหารแน่นท้องอยู่ตลอดเวลา ทำให้กระเพาะอาหารทำงานหนักไม่มีเวลาพักผ่อน ทำให้สติปัญญาทึบ ทำให้เกิดโรคได้ง่าย เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง และกรดไขมันในเส้นเลือด ทั้งนี้เพราะอาหารจำนวนมากที่เกินความต้องการของร่างกายนั้น จะเป็นส่วนเกินร่างกายของเราใช้ไม่หมดและกลายเป็นบ่อเกิดของโรคร้าย ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นได้

สุขภาพพลานามัยกับการให้นมทารก

ในช่วงเวลาเลี้ยงดูทารกให้เจริญวัย พระองค์อัลเลาะห์ (ช.บ.) มีโอองการ ความว่า

“มารดาทั้งหลายจะต้องให้นมแก่ลูก ๆ ของนางเป็นเวลาสองปีเต็ม สำหรับผู้ที่ประสงค์จะให้นมอย่างครบถ้วนตามเกณฑ์ของอิสลาม”

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับปัญหาการให้นมลูกนั้น บรรดาแพทย์สมัยใหม่ได้ยืนยันหลังจากได้ทดลองแล้วว่า การให้นมลูกจะต้องให้มากกว่าหนึ่งปีจึงจะทำให้เด็กมีความสมบูรณ์ทางสมองและร่างกาย และที่ดีที่สุดก็คือต้องให้นมจนเด็กอายุครบสองขวบ เพื่อเด็กจะได้มีสุขภาพที่สมบูรณ์และฟันจะได้แข็งแรง ไม่ประสบกับการป่วยเป็นโรคขาดอาหาร และเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่แม่จะต้องเลี้ยงดูลูกด้วยนมของตนเอง เพราะนมแม่มีคุณค่าทางอาหารดีเยี่ยมกว่าอาหารใด ๆ สำหรับเด็กในวัยนั้น

ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงวางหลักการในการรักษาสุขภาพ และป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนจะต้องปกป้องดูแลรักษาสุขภาพและร่างกายของตนให้แข็งแรงสมบูรณ์ ท่านศาสดามุหัมมัด(ซ.ล.) ทรงกล่าว ความว่า

“ร่างกายของท่านนั้นเป็นพาหนะของท่าน จงเป็นมิตรกับร่างกายของท่าน”

กล่าวคือ อย่าใช้ให้แบกหามหรือทำงานใดๆ ที่เกินกำลังร่างกาย จงรักษาเมื่อร่างกายเจ็บป่วย จงให้ร่างกายได้พักผ่อนพอเพียงจนกว่าร่างกายจะกลับสู่สภาพที่แข็งแรงและสมบูรณ์แล้ว ค่อยทำงานต่อไปใหม่ ไม่ใช่ทำงานกันอย่างหามรุ่งหามค่ำ เจ็ดวันแปดวันติดๆ กัน เพราะร่างกายของเราไม่ใช่เครื่องจักร เมื่อโหมทำงานมากร่างกายเสื่อมโทรมโรคร้ายไข้เจ็บก็จะเข้าเบียดเบียนได้ง่าย(ฮัสบูลเลาะฮฺ อามินเซ็น, 2554: ออนไลน์)

สรุปแล้ว พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงอยากเห็นเด็กนักเรียนมีหลักโภชนาการที่ดี มีสุขภาพอนามัยดี สอดคล้องกับหลักการในศาสนาอิสลามทุกประการ การรักษาสุขภาพและป้องกันโรคร้ายต่างๆ และถือว่าการรักษาสุขภาพและร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรงนั้นเป็นหน้าที่ของมุสลิม เพราะร่างกายของเรานั้นเป็นอمانةที่อัลเลาะห์ (ซ.บ.) ทรงฝากเราไว้ จะต้องดูแลรักษาให้ดี หากร่างกายของเราสมบูรณ์ดี เราก็จะสามารถประกอบศาสนกิจและปฏิบัติภารกิจของเราได้โดยครบถ้วนตามสิทธิและหน้าที่ที่เราพึงมี และสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้

ตอนที่ 2 การศึกษาสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา (Case study)

เพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาอิสลามนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาสถานศึกษาที่มีแนวทางการจัดการศึกษาที่ดี (Good Practice) เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาแบบบูรณาการสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อตามหลักการของศาสนาอิสลาม โดยคัดเลือกสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อให้ได้แบบอย่างสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

สถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาประกอบด้วย

1. โรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย
2. โรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย

2.1 โรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย

2.1.1 สภาพชุมชน

โรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามขนาดใหญ่ ตั้งอยู่เลขที่ 398 ถนนลาดพร้าว 112 เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร สภาพชุมชนเป็นชุมชนที่อยู่ชานเมือง ประชาชนประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ พนักงานบริษัท รับจ้าง สภาพเศรษฐกิจ

ของชุมชนอยู่ในระดับดี ชุมชนส่วนใหญ่นับถืออิสลามและศาสนาพุทธ ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย ในด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
1.ข้อมูลพื้นฐาน	<p>ก่อตั้งโดยนายมุสลิม มุฮัมมัด ประธานมูลนิธิอิสลามศึกษา เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) โดยดำรงตำแหน่งผู้รับใบอนุญาตและผู้จัดการในการขอจดทะเบียนจัดตั้งโรงเรียนจากกระทรวงศึกษาธิการ ได้รับอนุญาตจัดตั้งเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2541 เปิดสอนศาสนาอิสลามหลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้นระดับอิตีดาอียะฮ์</p> <p>ปี 2542 ได้เปลี่ยนแปลงหลักสูตรจากหลักสูตรอิสลามศึกษา (อิตีดาอียะฮ์) พ.ศ.2533 เป็นหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2535 สอนศาสนาควบคู่สามัญ ปีแรกมีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 120 คน มี 3 ห้องเรียน เมื่อเจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการมาตรวจโรงเรียนได้เขียนในสมุดหมายเหตุรายวันของโรงเรียนว่า “ขอให้โรงเรียนแห่งนี้เป็นผู้นำด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ในกลุ่มพี่น้องมุสลิมที่ได้มีสถานศึกษาที่ดีที่สุดของประเทศไทยในกรุงเทพมหานคร”</p> <p>ปี 2545 ขยายหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2535 ถึงหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2535 (ม.1-ม.6) โรงเรียนได้รับอนุญาตให้แปรสภาพจากโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (2) เป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (1) ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นโรงเรียนเครือข่ายนำร่องการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 และทางมหาวิทยาลัยอัล-อัสฮัร กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ ได้ส่งอาจารย์สอนภาษาอาหรับมาช่วยสอนนักเรียนที่โรงเรียน</p> <p>ปี 2547 ขยายหลักสูตรจากเดิมเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เป็นเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และได้จัดตั้งสถานีวิทยุโรงเรียน ระบบเอฟเอ็ม คลื่นความถี่ 87.75 ออกอากาศทุกวัน ตั้งแต่เวลา 06.00-19.00 น. เพื่อให้ให้นักเรียน ครู และชุมชน ได้จัดทำรายการ ได้ถ่ายทอดสดรับฟังได้ทั่วโลก</p>

ตารางที่ 8 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย (ต่อ)

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
	<p>ปี 2548 ขยายชั้นเรียน จากเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พร้อมทั้งได้ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ MOU กับมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต และลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ MOU กับมหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติสลังงอ ประเทศมาเลเซีย ในความร่วมมือทางวิชาการ และโรงเรียนได้รับการรับรองวิทยฐานะจากมหาวิทยาลัยอัล-อซฮัร กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ นักเรียนชั้น ม. 6 ปีการศึกษา 2548 ได้รับทุนจากมหาวิทยาลัย อัล-อซฮัร 3 ทุน</p>
<p>2.รูปแบบการจัดการศึกษา</p>	<p>สอนศาสนาควบคู่สามัญแบบบูรณาการตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ</p> <p>เปิดสอนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1-3 และระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ม. 1-3 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ม. 4-6 ในกลุ่มวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ กลุ่มคณิตศาสตร์-ภาษาอังกฤษ และกลุ่มภาษาอังกฤษ-ภาษาอาหรับ</p> <p>ชั้นอนุบาลและชั้นประถมศึกษา เรียนตั้งแต่เวลา 08.30 น. ถึงเวลา 15.00 น. ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เรียนตั้งแต่เวลา 07.30 น. ถึงเวลา 16.00 น. ในสัปดาห์หนึ่งเปิดเรียน 5 วัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์</p> <p>แบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคต้น เปิดเรียนตั้งแต่วันที่ 16 พฤษภาคม ถึงวันที่ 15 ตุลาคม ภาคปลาย เปิดเรียนตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 31 มีนาคม</p> <p>สัปดาห์หนึ่งหยุด 2 วัน วันเสาร์และวันอาทิตย์ หยุดวันนักขัตฤกษ์และวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม รวมแล้วไม่เกิน 15 วันในปี วันหยุดประจำภาค ปิดภาคต้น ตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม ถึงวันที่ 31 ตุลาคม ปิดภาคปลาย ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม</p> <p>การจัดตารางเรียนไม่แยกส่วนกัน นักเรียนจะเรียนศาสนา สามัญแบบคละกัน</p> <p>ครูไม่แยกส่วนกัน ไม่แบ่งกันระหว่างครูสอนศาสนาและครูสอนสามัญ</p>

ตารางที่ 8 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย (ต่อ)

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
	<p>ครูและบุคลากรมาทำงานร่วมกัน กลับในเวลาเดียวกัน ทุกคนเป็นหนึ่งเดียว ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายกัน</p> <p>ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนได้จัดให้นักเรียนเลือกเรียนตามความถนัดของตัวเอง เช่น สายวิทย์-คณิต สายศิลป์-อังกฤษ และสายศิลป์-อาหรับ</p> <p>โรงเรียนใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน เช่นการเรียนภาษาอาหรับด้วยคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน</p>
<p>3. บทบาทของผู้บริหาร</p>	<p>ผู้บริหารมีบทบาทสูงในการบริหารงานโรงเรียน มีประสบการณ์ ได้รับความเชื่อถือมากมาย อาทิ</p> <p>2545 ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้อิสลามศึกษาแต่งตั้งโดยปลัดกระทรวงศึกษาธิการ</p> <p>2544 ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการติดตามและประสานงานกิจการศาสนาอิสลาม แต่งตั้งโดย ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี</p> <p>2544 ได้รับเชิญจากธนาคารอิสลามเพื่อการพัฒนา ซาอุดีอาระเบีย เข้าอบรมสัมมนาเรื่อง “การพัฒนาชุมชน” ที่เมืองเจดดาห์</p> <p>2540 หนังสือ Who's Who Thailand Executives 1997/98 ได้คัดเลือกให้เป็น “ผู้บริหารดีเด่นที่ประสบผลสำเร็จในงานอาชีพและช่วยเหลือสังคม”</p> <p>ประสบการณ์งานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม</p> <p>2548-ปัจจุบัน กรรมการบริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์หัวหิน</p> <p>2548-ปัจจุบัน กรรมการสภาวัฒนธรรมเขตวังทองหลาง</p> <p>2548-ปัจจุบัน คณะอนุกรรมการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อวิทยาการสงเคราะห์สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามภาคใต้ กระทรวงศึกษาธิการ</p> <p>2548-ปัจจุบัน กรรมการผู้แทนองค์กรศาสนาอิสลาม เป็นกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)</p> <p>2548-ปัจจุบัน ประธานมูลนิธิสื่อภาคประชาชน</p> <p>2552-ปัจจุบัน นายกสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งประเทศไทย</p>

ตารางที่ 8 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย (ต่อ)

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
4. ศักยภาพของครูผู้สอน	<p>ครูมีความเข้าใจในหลักการทางศาสนา ปรัชญาการศึกษาและปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด</p> <p>ครูมีความเข้าใจในแนวคิดอิสลามานุวัตร์และการจัดการองค์ความรู้ตามแบบฉบับของศาสนาอิสลาม</p> <p>ครูครบทุกกลุ่มสาระวิชา</p> <p>ครูได้รับการอบรมเต็มตามศักยภาพ</p> <p>ครูได้รับการประเมินการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง</p> <p>ครูมีความพร้อมและเข้าใจนโยบายของโรงเรียนและผู้จัดการศึกษาเป็นอย่างดี</p>
5. สื่อการเรียนการสอน	<p>มีสื่อการเรียนสอนอย่างพอเพียง</p> <p>มีห้องปฏิบัติการต่างๆ เช่น ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องโสต ห้องฝึกอาชีพ ห้องสมุด ห้องวิทยาศาสตร์</p> <p>มีการใช้สื่อการเรียนการสอนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการศาสนา-สามัญและอาชีพ</p> <p>มีการสื่อสารทางวิทยุประชาสัมพันธ์งานต่างๆของโรงเรียน ตลอดจนมีการถ่ายทอดสดการสอนศาสนา สอนเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคมผ่านเครื่องวิทยุกระจายเสียงของโรงเรียน</p>

จากการศึกษากรณีศึกษาโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย พบว่าโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) เป็นโรงเรียนที่อยู่ในกำกับของมูลนิธิอิสลามศึกษา จัดการศึกษาโดยใช้ปรัชญาการศึกษาอิสลามเป็นธงนำ มีบรรยากาศการจัดการศึกษาแบบอิสลามที่เป็นสายกลาง มีความทันสมัยแบบอิสลามานุวัตร์ มีปรัชญาของโรงเรียนว่า “ปลูกฝังศรัทธา พัฒนาความคิด แบบแผนชีวิต อิสลามนำไกล” โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการศาสนา สามัญ นอกจากนั้นยังได้มีการเรียนการสอนด้านอาชีพ ทั้งสามส่วนจะไม่แยกส่วนกัน นักเรียนจะเรียนศาสนา สามัญแบบผสมผสานกัน ครูไม่แยกส่วนกัน ไม่แบ่งกันระหว่างครูสอนศาสนาและครูสอนสามัญ ครูและบุคลากรมาทำงานร่วมกัน กลับในเวลาเดียวกัน ทุกคนเป็นหนึ่งเดียว ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายกัน นักเรียนได้รับการอบรมศาสนาทุกวัน ขอดูอา¹ทุกเช้า ได้ละหมาดร่วมกันทุกวันที่โรงเรียนในเวลาอูฐรี และอัสรี บริการอาหารฮาลาล มีค่ายศาสนาและสามัญทุกชั้นเรียน ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนได้จัดให้นักเรียนเลือกเรียนตามความถนัดของตัวเอง เช่น สายวิทย์-คณิต สายศิลป์-อังกฤษ สายศิลป์-อาหรับ(ชานาวี) และสาย

¹ ดูอาคือขอพรจากพระเจ้า

ศิลป์-การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนได้ใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน เช่น การเรียนภาษาอาหรับด้วยคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน มีสื่อการเรียนสอนอย่างพอเพียง มีห้องปฏิบัติการต่างๆ เช่น ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องโสต ห้องฝึกอาชีพ ห้องสมุด ห้องวิทยาศาสตร์ มีการใช้สื่อการเรียนการสอนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการศาสนา-สามัญและอาชีพ มีการนำอิสลามศึกษามาบูรณาการในวิชาสามัญ โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนในระดับดีมาก มีการสื่อสารทางวิทยุประชาสัมพันธ์งานต่างๆ ของโรงเรียน ตลอดจนมีการถ่ายทอดสดการสอนศาสนา สอนเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคมถ่ายทอดสดผ่านเครื่องวิทยุกระจายเสียงของโรงเรียน

2.2 โรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย

2.2.1 สภาพชุมชน

โรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศมาเลเซีย เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ Kg. Sg Ramal Dalam, 43000 Kajang ประเทศมาเลเซีย สภาพชุมชนเป็นชุมชนที่อยู่ชานเมือง ประชาชนประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ พนักงานบริษัท รับจ้าง เกษตรกรรม สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอยู่ในระดับดี ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูนับถือศาสนาอิสลาม และมีส่วนหนึ่งที่เป็นชนเชื้อชาติจีน เชื้อชาติทมิฬ ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2.2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย ในด้านต่างๆ สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
1. ข้อมูลพื้นฐาน	เป็นโรงเรียนเอกชนที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การเยาวชนมุสลิมแห่งมาเลเซีย (ABIM:Angkatan Belia Islam Malaysia) หรือ “อาบิม” องค์การเยาวชนมุสลิมแห่งมาเลเซีย (ABIM:Angkatan Belia Islam Malaysia) หรือ”อาบิม”ก่อตั้งขึ้น หลังจากการประชุมสันนิบาตมุสลิมโลก(OIC) ณ นครเจดดาห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เมื่อปี ค.ศ. 1977 ที่เรียกร้องให้มุสลิมหันมาจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับอัลกุรอานและตามแบบอย่างของท่านศาสดามูฮัมหมัด และให้ความสำคัญกับการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์แบบด้วยการ บูรณาการกับหลักวิชาการสมัยใหม่

ตารางที่ 9 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย (ต่อ)

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
	<p>โรงเรียนก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1989 โดยเปิดสอนในระดับประถมศึกษาหรือ Sekolah Rendah Islam(SERI) และในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือ Sekolah Menengah Islam(SEMI) ตั้งอยู่ ณ Sungai Ramal Dalam Kajang Kuala Lumpur Malaysia ต่อมาได้มีการขยายการจัดตั้งโรงเรียนไปยังรัฐต่างๆในมาเลเซีย เช่น SERI Alor Star, SERI Sungai Pattani, ในรัฐเคดาห์, SERI Al-Hikmah Kotabaru(1989) ในรัฐกลันตัน, SERI Seremban(1990) รัฐเซมบีลัน, SERI Johor Bharu(1990) รัฐยะโฮร์, SERI Alhuda Gombok(1990) ในกัวลาลัมเปอร์, SERI Indra Mahkota(1991) รัฐปาหัง, SERI Al-Ummah Ipoh(1993) รัฐเปรัก, SERI Ad Diniah Sungai bakap(2001) รัฐปีนัง SERI Al-Ummah Taiping, และ SERI Al-Ummah Manjong(2001) ในรัฐเปรัก, SEMI Sungai Ramal Dalam Kajang(1995), Semi Seremban (2003) Madrasah Ad-diniah Sungai Bakap(2001) รัฐปีนัง, Maahad Taufiqiyah Ad-diniyah(2005) รัฐเปรัก, และ Semi Maahad al-Ummah (1989)</p>
<p>2. รูปแบบการจัดการศึกษา</p>	<p>เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีความเชื่อในพระเจ้า สร้างคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีคุณลักษณะที่ดีตามหลักการของศาสนา มีความรักดีต่ออัลลอฮ์ มีความรับผิดชอบต่อตัวเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม และประเทศชาติ สามารถอยู่ในสังคมโลกอย่างมีความสุข</p> <p>เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการศาสนาและสามัญแบบองค์รวม โดยไม่แยกส่วนระหว่างกัน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า</p> <p>เปิดสอนระดับประถมศึกษา ปีที่ 1-6 (Sekolah Rendah Islam: SERI) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ม. 1-3 (Sekolah Menengah Islam : SEMI) และเปิดสอน Pendidikan Al-quran dan Tahfiz (อัลกุรอานและท่องจำ)</p>

ตารางที่ 9 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย (ต่อ)

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
	<p>วิชาศาสนาในระดับประถมศึกษา (Sekolah Rendah Islam: SERI) ประกอบด้วย Ilmu Tauhid (หลักศรัทธา), Fiqah (ศาสนปฏิบัติ), Akhlak Islamiah (จริยธรรมอิสลาม), Al-quran (อัลกุรอ่าน), Al-Sunnah atau sirah Nabawiyah (หะดีษ/วจนะศาสดา), ส่วนวิชาสามัญประกอบด้วย Bahasa dan Komunikasi (ภาษาและการสื่อสาร), kemanusiaan (สังคม), matematik (คณิต), Sains/Sain Sosial (วิทยาศาสตร์), Ilmu Keushawan (การงานอาชีพ), Seni (ศิลปะ), Pendidikan Jismani (สุขศึกษาและพลศึกษา)</p> <p>วิชาศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (Sekolah Menengah Islam : SEMI) ประกอบด้วย Ilmu Tauhid (หลักศรัทธา), Fiqah (ศาสนปฏิบัติ), Akhlak Islamiah (จริยธรรมอิสลาม), Al-quran (อัลกุรอ่าน), Al-Sunnah atau sirah Nabawiyah (หะดีษ/วจนะศาสดา), Nahu (ไวยากรณ์อาหรับ), Soraf (อักขระวิธี), Bahasa Arab (ภาษาอาหรับ), ส่วนวิชาสามัญประกอบด้วย Bahasa dan Komunikasi (ภาษาและการสื่อสาร), kemanusiaan (สังคม), matematik (คณิต), Sains/Sain Sosial (วิทยาศาสตร์), Ilmu Keushawan (การงานอาชีพ), Seni (ศิลปะ), Pendidikan Jismani (สุขศึกษาและพลศึกษา)</p> <p>เรียนตั้งแต่เวลา 08.00 น. ถึงเวลา 16.00 น. ในสัปดาห์หนึ่งเปิดเรียน 5 วัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจะเรียนในวันเสาร์ ในทุก ๆ 2 สัปดาห์ หรือตามตารางจัดการเรียนรู้ที่กำหนด</p> <p>มี 4 ภาคเรียน</p> <p>ปิดภาคเรียนภาคการศึกษาแรกระหว่างวันที่ 12 - 20 มีนาคม</p> <p>ปิดภาคเรียนกลางปีการศึกษา ระหว่างวันที่ 4 - 19 มิถุนายน</p> <p>ปิดภาคเรียนภาคการศึกษาปลายระหว่างวันที่ 3 - 11 กันยายน</p> <p>ปิดภาคเรียนช่วงสิ้นปีระหว่างวันที่ 19 พฤศจิกายน- 1 มกราคม</p> <p>ระดับประถมศึกษาแบ่งเป็น 2 ช่วงชั้น (Tahap) ช่วงชั้นที่ 1 เรียน 3 ปี คือ ปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 ช่วงชั้นที่ 2 คือชั้นปีที่ 4 ปีที่ 5 และปีที่ 6</p>

ตารางที่ 9 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย (ต่อ)

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
	<p>การเรียนการสอนในวิชาการศาสนาอยู่ในการควบคุมของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำรัฐ ซึ่งมีอยู่ในรัฐต่างๆของมาเลเซีย</p> <p>ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนให้มีความสามารถในด้านต่างๆเช่น การเป็นผู้นำ(Qiyadi) การแข่งขันการบรรยายธรรมด้วยภาษาอังกฤษ ภาษาอาหรับ (Syarahan dengan bahasa Engrish dan Bahasa Arab) คำยวิทยาศาสตร์ กิจกรรม Tazkiah ลูกเสือ เนตรนารี . ค่ายผู้นำสตรีมุสลิม (Aktif dalam puteri Islam) การบรรยายธรรมศาสนา(Syarahan Agama) การสัมมนาเกี่ยวกับสถานการณ์ในปัจจุบัน(Seminar Keadaan Semasa) การโต้วาที(Perdebatan) และอื่นๆเพื่อสร้างให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก</p> <p>การจัดตารางเรียนไม่แยกส่วนกัน นักเรียนจะเรียนศาสนา สามัญแบบคละกัน ไม่แบ่งกันระหว่างครูสอนศาสนาและครูสอนสามัญครูและบุคลากรมาทำงานร่วมกัน กลับในเวลาเดียวกัน ทุกคนเป็นหนึ่งเดียว ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายกัน</p> <p>โรงเรียนใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน เช่นการเรียนภาษาอาหรับ-ภาษาอังกฤษด้วยคอมพิวเตอร์ การสอนศาสนาและวิชาอื่นๆด้วยสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย</p>
<p>3. บทบาทของผู้บริหาร</p>	<p>ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถ ด้านการบริหารจัดการ</p> <p>ผู้บริหารมีภาวะความเป็นผู้นำสูง</p> <p>ผู้บริหารเป็นนักวิชาการที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาตามแนวคิด Islamization of Knowledge</p> <p>ผู้บริหารเป็นที่ยอมรับของชุมชน</p>
<p>4. ศักยภาพของครูผู้สอน</p>	<p>มีครูครบตามหลักสูตร</p> <p>มีการอบรมครูผู้สอนให้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของการบูรณาการ ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาการศึกษาอิสลาม แนวคิดอิสลามานูวัตร์ จิตวิทยาอิสลาม อิสลามานูวัตร์องค์ความรู้</p> <p>ครูได้รับการอบรมด้านการเรียนการสอนจากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามของรัฐในแต่ละรัฐที่โรงเรียนตั้งอยู่</p>

ตารางที่ 9 วิเคราะห์ข้อมูลโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย (ต่อ)

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
5. สื่อการเรียนการสอน	มีห้องปฏิบัติการต่างๆ ประกอบด้วย ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องมัลติมีเดีย-ห้องโสต ห้องสมุด โปรเจคเตอร์สำหรับการเรียนการสอน ห้องฝึกอาชีพ (Kemahiran Hidup)

จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย เป็นโรงเรียนเอกชนที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การเยาวชนมุสลิมแห่งมาเลเซีย (ABIM: Angkatan Belia Islam Malaysia) หรือ"อาบิม" องค์การเยาวชนมุสลิมแห่งมาเลเซียก่อตั้งขึ้น หลังจากการประชุมสันนิบาตมุสลิมโลก(OIC) ณ นครเจดดาห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เมื่อปี ค.ศ. 1977 ที่เรียกร้องให้มุสลิมหันมาจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับอัลกุรอานและตามแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด(ซ.ล.) และให้ความสำคัญกับการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์แบบด้วยการบูรณาการกับหลักวิชาการสมัยใหม่ โรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย ได้เปิดสาขาในรัฐต่างๆของมาเลเซียเกือบทุกรัฐ ปี ค.ศ. 1989 เป็นปีแรกที่อาบิมได้ดำเนินการก่อตั้งโรงเรียนขึ้น เปิดสอนระดับประถมศึกษา ปีที่ 1-6 (Sekolah Rendah Islam: SERI) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ม. 1-3 (Sekolah Menengah Islam: SEMI) และเปิดสอน Pendidikan Al-quran dan Tahfiz (อัลกุรอานและท่องจำอัลกุรอาน) ได้จัดตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนได้รับการพัฒนาตามแบบของอิสลาม เน้นการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีความเชื่อในพระเจ้า สร้างคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีคุณลักษณะที่ดีตามหลักการของศาสนา มีความรักดีต่ออัลลอฮ์ มีความรับผิดชอบต่อตัวเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม และประเทศชาติ และสามารถอยู่ในสังคมโลกอย่างมีความสุข

โรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซียได้จัดการศึกษาโดยใช้ปรัชญาการศึกษาอิสลามเป็นแก่น จัดวิชาการเรียนการสอนที่บูรณาการศาสนาและสามัญแบบองค์รวม โดยไม่แยกส่วนระหว่างกัน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นักเรียนจะเรียนศาสนา สามัญแบบคละเคล้ากัน ไม่แบ่งกันระหว่างครูสอนศาสนาและครูสอนสามัญ ครูและบุคลากรมาทำงานร่วมกัน กลับในเวลาเดียวกัน ทุกคนเป็นหนึ่งเดียว ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายกัน จัดการศึกษาที่เน้นการสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีความเชื่อในศาสนาอิสลาม มีความทันสมัย ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์โรงเรียนได้ใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน เช่น การเรียนภาษาอาหรับ-ภาษาอังกฤษด้วยคอมพิวเตอร์ การสอนศาสนาและวิชาอื่นๆ ด้วยสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในการจัดการเรียนการสอนนอกจากใช้ภาษามลายูในการเรียนการสอนแล้ว ภาษาอังกฤษและภาษาอาหรับถือเป็นภาษาที่สองและสามในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเตรียมตัวผู้เรียนให้มี

ทักษะในการใช้ภาษา ผู้เรียนเรียนตั้งแต่เวลา 08.00 น. ถึงเวลา 16.00 น. ในสัปดาห์หนึ่งเปิดเรียน 5 วัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจะเรียนในวันเสาร์ ในทุกๆ 2 สัปดาห์ หรือตามตารางจัดการเรียนรู้อีกกำหนด ภาคเรียนในแต่ละปี มีจำนวน 4 ภาค ระดับประถมศึกษาแบ่งเป็น 2 ช่วงชั้น (Tahap) ช่วงชั้นที่ 1 เรียน 3 ปี คือ ปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 ช่วงชั้นที่ 2 คือชั้นปีที่ 4 ปีที่ 5 และปีที่ 6 มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ครบและพอกับจำนวนนักเรียน มีห้องปฏิบัติการต่างๆ การเรียนการสอนในวิชาการศาสนาอยู่ในการควบคุมของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำรัฐ ซึ่งมีอยู่ในรัฐต่างๆ ของมาเลเซีย

2.3 การเปรียบเทียบผลการศึกษาศาสนศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา คือโรงเรียนอิสลามศึกษา (1) ประเทศไทย และโรงเรียนอิสลามศึกษา (2) ประเทศมาเลเซีย สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบผลการศึกษา : โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทยและโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) ประเทศมาเลเซีย

ที่	รายการ	โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทย	โรงเรียนอิสลามพัฒนา(2) ประเทศมาเลเซีย
1	ข้อมูลพื้นฐาน		
	ประเภท โรงเรียน	โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ควบคุมสามัญในความดูแลของ มูลนิธิอิสลาม	โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ควบคุมสามัญในความดูแลของ องค์กรเยาวชนมุสลิมมาเลเซีย (ABIM) มีสาขาอยู่ทั่วไปใน มาเลเซีย
	สถานที่	112 ลาดพร้าว เขตวังทองหลาง, กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย	Sungai Ramal, Kajang, Selangor, Malaysia
	ขนาด	ใหญ่	ใหญ่
2	รูปแบบการจัด การศึกษา		
	แนวคิดในการ จัดการศึกษา	ปรัชญาการศึกษาอิสลาม อิสลามานูวัตรองค์ความรู้	ปรัชญาการศึกษาอิสลาม อิสลามานูวัตรองค์ความรู้
	ระดับที่เปิด สอน	อนุบาล 1-3 ประถมศึกษา 1-6 มัธยมศึกษาตอนต้น 1-3 มัธยมศึกษาตอนปลาย 4-6	อนุบาล 1-3 ประถมศึกษา (Sekolah Rendah) 1-6 มัธยมศึกษา (Sekolah Menengah) 1-3

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบผลการศึกษา : โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทยและโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) ประเทศมาเลเซีย (ต่อ)

ที่	รายการ	โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทย	โรงเรียนอิสลามพัฒนา(2) ประเทศมาเลเซีย
	หลักสูตร	ศาสนาควบคู่สามัญแบบบูรณาการ	ศาสนาควบคู่สามัญ (Agama-Akademik) แบบบูรณาการ
	รายวิชา ศาสนาในชั้น มัธยมศึกษา	<ol style="list-style-type: none"> 1) อัลกุรอาน/ตัฟซีร์ 2) เอกภาพ (เตาฮีด) 3) ศาสนบัญญัติ(ฟิกฮ์) 4) วจนะของศาสดา (หะดีษ) 5) ศาสนประวัติ(ตารีค) 6) 6. ภาษาอาหรับ 	<ol style="list-style-type: none"> 1) อัลกุรอาน (Al-quran) 2) หลักศรัทธา (Ilmu Tauhid) 3) ศาสนบัญญัติ (Fiqah) 4) หะดีษ/วจนะศาสดา 5) (Al-Sunnah atau sirah Nabawiyah) 6) จริยธรรมอิสลาม (Akhlaq Islamiah) 7) ไวยากรณ์อาหรับ/อักขระวิถิ (Nahu/Soraf) 8) ภาษาอาหรับ (Bahasa Arab)
	-รายวิชาสามัญ	<ol style="list-style-type: none"> 1) ภาษาไทย 2) คณิตศาสตร์ 3) วิทยาศาสตร์ 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม 5) สุขศึกษาและพลศึกษา 6) ศิลปะ 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี 8) ภาษาต่างประเทศ/ภาษาอังกฤษ 	<ol style="list-style-type: none"> 1) ภาษาและการสื่อสาร (Bahasa dan Komunikasi) 2) คณิต (Matematik) 3) วิทยาศาสตร์ (Sains/Sain Sosial) 4) สังคม (Kemanusiaan) 5) สุขศึกษาและพลศึกษา (Pendidikan Jismani) 6) ศิลปะ (Seni) 7) การงานอาชีพ (Ilmu Keushawan)
	-รายวิชาชีพ	เรียนในกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี มีสายอาชีพในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	เรียนในกลุ่ม Ilmu Keushawan (การงานอาชีพ)

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบผลการศึกษา : โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทยและโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) ประเทศมาเลเซีย (ต่อ)

ที่	รายการ	โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทย	โรงเรียนอิสลามพัฒนา(2) ประเทศมาเลเซีย
	กิจกรรม พัฒนาผู้เรียน	1) กิจกรรมแนะแนว 2) กิจกรรมตามความถนัด/ชุมนุม 3) กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ หรือ รด. 4) กิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษ 5) กิจกรรมค่ายภาษาอาหรับ 6) กิจกรรมกีฬา	1) กิจกรรมสร้างความเป็นภาวะ ผู้นำ(Qiyadi) 2) การแข่งขันการบรรยายธรรม ด้วยภาษาอังกฤษ ภาษา อาหรับ (Syarahan dengan bahasa English dan Bahasa Arab) 3) การสวดธรรม(Tazkiah) 4) ลูกเสือ เนตรนารี 5) ค่ายผู้นำสตรีมุสลิม (Aktif dalam puteri Islam) 6) การบรรยายธรรมศาสนา (Syarahan Agama) 7) การสัมมนาเกี่ยวกับ สถานการณ์ในปัจจุบัน (Seminar Keadaan Semasa) 8) การโต้วาที(Perdebatan)
	เวลาเรียน	ชั้นอนุบาล/ชั้นประถมศึกษา ตั้งแต่เวลา 08.30 น.-15.00 น. ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและชั้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ตั้งแต่ เวลา 07.30 น. - 16.00 น. เรียน 5 วัน/สัปดาห์ ตั้งแต่วัน จันทร์-วันศุกร์	ชั้นประถมศึกษา ตั้งแต่เวลา 08.00 น. - 16.00 น. ชั้นมัธยมศึกษาตั้งแต่เวลา 08.00 น.- 16.00 น. เรียน 5 วัน/สัปดาห์ ตั้งแต่วัน จันทร์ถึงวันศุกร์
	วันหยุดประจำ สัปดาห์	เสาร์-อาทิตย์	เสาร์-อาทิตย์

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบผลการศึกษา : โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทยและโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) ประเทศมาเลเซีย (ต่อ)

ที่	รายการ	โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทย	โรงเรียนอิสลามพัฒนา(2) ประเทศมาเลเซีย
	ภาคเรียน	มี 2 ภาคเรียน เปิดภาคต้น ตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม ถึงวันที่ 31 ตุลาคม เปิดภาคปลาย ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม	มี 4 ภาคเรียน เปิดภาคเรียนภาคการศึกษา แรกระหว่างวันที่ 12-20 มีนาคม เปิดภาคเรียนกลางปีการศึกษา ระหว่างวันที่ 4-19 มิถุนายน เปิดภาคเรียนภาคการศึกษา ปลายระหว่างวันที่ 3-11 กันยายน เปิดภาคเรียนช่วงสิ้นปีระหว่าง วันที่ 19 พฤศจิกายน-1 มกราคม

สรุป

จากการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในประเทศไทย 1 โรงเรียนและในต่างประเทศ 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) พบว่า ทั้งสองโรงเรียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่สอนศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ ที่กำกับการดูแลโดยองค์กรทางศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นองค์กรที่มีแนวคิดในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมให้เป็นคนดี มีความรู้ ความสามารถ เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ เป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการทั้งศาสนาและสามัญ ส่วนวิชาชีพ โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการงานอาชีพและในกิจกรรมต่างๆ เช่น ชุมนุมอาชีพ ชุมนุมตามความถนัดของผู้เรียน มีปรัชญาการศึกษาอิสลามเป็นหลักในการบริหารจัดการโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาตามความต้องการของชุมชนโดยเฉพาะชาวมุสลิมที่ต้องการเห็นลูกหลานของตัวเองมีความรู้ ความสามารถในวิชาการสมัยใหม่ โดยมีศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดหลัก มีความศรัทธาในพระเจ้า มีความทันสมัยตามแบบฉบับของศาสนาตามหลักแนวคิดอิสลามมาฆูวัตร์ มีการพัฒนาให้กับผู้เรียนในด้านต่างๆอย่างสมบูรณ์ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสุขในการใช้ชีวิตบนโลกนี้และโลกหน้า

บทที่ 5

บริบทความเชื่อ วิถีชีวิต และกระบวนการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

กระบวนการระยะที่ 2 เป็นการศึกษาสภาพบริบท ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ บริบทสภาพชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สภาพทางการศึกษาในพื้นที่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนที่จะนำร่องในการใช้กระบวนการจัดการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นไปตามความต้องการของคนในพื้นที่โดยใช้การวิจัยและพัฒนา (R&D) พร้อมทั้งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) การทำงานร่วมกับชุมชนในระดับโรงเรียนพื้นที่นำร่องและระดับเครือข่ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างต่อเนื่อง จนได้รูปแบบตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 2 ปี (พฤศจิกายน 2551–ตุลาคม 2553) โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

- 1.1. ความเชื่อของชุมชน
- 1.2. สภาพของชุมชน
- 1.3. สภาพบริบทของโรงเรียน
- 1.4. ชุมชนมุสลิมกับบริบททางการศึกษา

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

- 2.1. การตั้งประเด็นปัญหาร่วมกับชุมชน
- 2.2. การวางแผนร่วมกับชุมชน
- 2.3. การลงมือปฏิบัติและทดลองนำร่องใช้
- 2.4. การประเมินผลการดำเนินงาน
- 2.5. การปรับปรุงการทำงาน

ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1 ความเชื่อของชุมชน

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูในการสื่อสาร ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่ามุสลิม มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้ภาษามลายูในการสื่อสารตัวอักษรที่เขียนภาษามลายูนั้นเป็นอักษรยาวี ซึ่งพัฒนาการมาจากตัวอักษรภาษาอาหรับ ถึงแม้จะมีชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ในพื้นที่แต่ประชาชนบางส่วนก็นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในจังหวัดชายแดน

ภาคใต้ ชาวมุสลิมมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง อาหารที่ประชาชนนิยมใช้รับประทานนั้นเป็นอาหารพื้นเมืองเช่น ข้าวยา น้ำชา นาซิดาแม ข้าวหลาม ไก่กอ และข้าวหมกไก่ ฯลฯ

ชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเชื่อในหลักศรัทธาเหมือนกับมุสลิมอื่นๆในโลก หลักศรัทธาดังกล่าวประกอบด้วย หลัก 6 ประการ ดังนี้คือ

- 1) ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์
- 2) ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์¹ของพระองค์
- 3) ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของพระองค์ มุสลิมต้องเชื่อถือต้นฉบับเดิมของคัมภีร์ทั้งหลายทุกๆ เล่มในอดีตรวมทั้งอัลกุรอานด้วย
- 4) ศรัทธาในบรรดานบี (ศาสดา)
- 5) ศรัทธาในวันสุดท้ายและการเกิดใหม่ในวันปรโลก²
- 6) ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะของพระองค์ คือต้องศรัทธาว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลจักรวาลนี้ล้วนเกิดขึ้นมาและดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น

ชาวมุสลิมจะประกอบพิธีตามศาสนาย่างเคร่งครัด หลักปฏิบัติที่มุสลิมถือว่าเป็นเสาหลักในความเป็นมุสลิม มี 5 ข้อ ดังนี้

- 1) การปฏิญาณตนด้วยคำว่า “ข้าขอปฏิญาณว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และข้าขอปฏิญาณว่ามุฮัมมัดคือศาสนทูตของพระองค์”
- 2) การละหมาด ในแต่ละวันชาวมุสลิมต้องประกอบพิธีละหมาด³ 5 เวลา คือ

¹ มลาอิกะฮ์ คือ ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้าผู้เป็นเจ้ากับศาสดาทั้งหลาย เพื่อจะได้ให้ศาสดาดังกล่าวได้เข้าถึงอัลลอฮ์ คำว่ามลาอิกะฮ์หากคำศัพท์แปลเป็นภาษาไทยไม่ได้ มลาอิกะฮ์ เป็นนามธรรม ไม่ใช่เทวดา, เทวดา, ทูตสวรรค์ แต่ในศาสนาอิสลามถือว่า มลาอิกะฮ์ไม่มีเพศ ไม่ขัดขืนคำสั่งของอัลลอฮ์ ไม่กิน ไม่ดื่ม ไม่หลับไม่นอน มลาอิกะฮ์ คืออำนาจแห่งความดี ส่วนอำนาจแห่งความชั่วนั้น คือ ชัยตอน หรือซาตานหรือมาร นั่นเอง ดังนั้น มลาอิกะฮ์จึงไม่ใช่เทวดา และนางฟ้า

² อิสลามถือว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นเพียงวัตถุธาตุชิ้นหนึ่ง ซึ่งต้องมีการแตกสลายเหมือน ๆ กับวัตถุหรือสิ่งอื่น ๆ แนนอนโลกของเราต้องถึงจุดจบไม่วันใดก็วันหนึ่ง เมื่อโลกแตกสลายแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็ดับสิ้น นอกจากอัลลอฮ์เท่านั้นที่ยังดำรงอยู่ ชาวมุสลิมมีความเชื่อว่ามนุษย์ทั้งหลายจะเกิดใหม่อีกครั้ง แต่จะไปเกิดสภาพใดนั้นไม่มีมนุษย์ผู้ใดรู้ได้ การเกิดใหม่อีกครั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้มนุษย์รับผลตอบแทนตามที่เขาได้กระทำไว้เมื่อครั้งที่เขายังมีชีวิตอยู่ ผลงานของเขาในโลกนี้จะเป็นตัวกำหนดว่าเขาจะเป็นผู้ได้รับสวรรค์หรือนรก ไม่มีใครช่วยใครได้ ไม่มีการกลับชาติมาเกิด ถ้าเราไม่เชื่อใน

³ ละหมาด (เพี้ยนมาจากคำว่า **หมาซ** เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาเปอร์เซีย) หมายถึง การประกอบกิจกรรมบูชาสักการะอัลลอฮ์ ด้วยการอ่านบทสรรเสริญ และการวิงวอน ในอาการต่าง ๆ เช่น ยืน ก้ม กราบ และนั่ง ภาษาอาหรับเรียกว่า

- ละหมาดซุบฮิ ในตอนหัวรุ่งในช่วงเวลาประมาณ 05.00-06.00 น.
- ละหมาดดูฮฺร ในช่วงเวลาประมาณ 12.00-15.00 น.
- ละหมาดอัซฺร ในช่วงเวลาประมาณ 15.00-18.00 น.
- ละหมาดมัฆริบ ในช่วงเวลาประมาณ 18.00-17.00 น. และ
- ละหมาดอีซา ในช่วงเวลาประมาณ 17.00-04.00 น.

เยาวชนมุสลิมตั้งแต่เล็กๆต้องเรียนอัลกุรอาน¹ และถูกฝึกให้ละหมาด อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ในศาสนาอิสลามตัวอักษรเป็นภาษาอาหรับ ในทุกๆวัน หลังพระอาทิตย์ตกดิน เยาวชนมุสลิมที่อยู่ในวัยเรียนระดับประถมศึกษา จะต้องไปเรียนอัลกุรอานกับผู้ที่สามารถอ่านอัลกุรอานได้ มุสลิมทุกคนถือว่าอัลกุรอานคือธรรมนูญชีวิต นอกจากนี้ในทุกวันเสาร์และอาทิตย์ เยาวชนมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อยู่ในวัยเรียนระดับประถมศึกษาจะต้องไปเรียนศาสนาในตาดีกา หรือสถานอบรมจริยธรรมประจำมัสยิด ตาดีกา² มาจากคำภาษามลายู ย่อมาจากคำว่า "Taman Didikan Kanak-Kanak-(TADIKAN)" ชาวมุสลิมจะละหมาดใหญ่พร้อมกันในวันศุกร์ ในเวลาประมาณ 12.10-13.00 น. ที่มีสยิดของแต่ละชุมชน โดยมีโต๊ะอิหม่าม หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้นำละหมาด

ศอลาต ภาษามลายูว่า "sembahyang" ที่เป็นคำที่ประกอบจากคำว่า sembah (บูชา) และ yang (พระเจ้า) ซึ่งเพี้ยนเป็นภาษามลายูปัตตานีว่า "ซ็อมมาแย" และภาษาไทยถิ่นใต้ว่า "มาหยัง" คำว่า "ละหมาด" ในภาษาอาหรับคือ ศอลาต (Salah, صلاة) มาจากรากศัพท์ที่ประกอบด้วย ศอด (ص) , ลาม (ل) , และ วาว (و) ความหมายของรากศัพท์นี้ในภาษาอาหรับคลาสสิกคือ สวดมนต์ อ่อนน้อม บูชา ร้องทุกข์ กล่าวสุนทรพจน์ ขอพร ตามไปอย่างใกล้ชิด หรือติดต่อกัน ความหมายที่เป็นรากฐานของคำนี้เกี่ยวข้องกับความหมายที่ใช้ในอัลกุรอานทั้งหมด

¹ อัลกุรอาน ภาษาอาหรับ: القرآن มาจากรากศัพท์ในภาษาอาหรับแปลว่า การอ่าน หรือ การรวบรวม ตามความเชื่อของชาวมุสลิม อัลลอฮ์ได้ทรงประทานคัมภีร์อัลกุรอานแก่ นบีมุฮัมมัด ซึ่งเป็นศาสนทูตคนสุดท้าย และคัมภีร์นี้ก็เป็นคัมภีร์สุดท้ายที่พระเจ้าได้ส่งมาให้แก่มวลมนุษยชาติ หลังจากนั้นแล้วจะไม่มีคัมภีร์ใด ๆ จากพระเจ้าเป็นเจ้าอีก คัมภีร์กุรอานนี้ได้ประทานมาเพื่อยกเลิกคัมภีร์เก่า ๆ ที่เคยได้ทรงประทานมาในอดีตนั่นคือคัมภีร์เตารอต (Torah) ที่เคยทรงประทานมาแก่ศาสนาดามูซา คัมภีร์ชะบูร (Psalm) ที่เคยทรงประทานมาแก่ศาสดาดาวิด (David) และ คัมภีร์อินญีล (Evangelis) ที่เคยทรงประทานมาแก่ศาสดาอีซา (Jesus) เป็นคัมภีร์ที่บริบูรณ์ไม่มีการเพี้ยนเปลี่ยนแปลง ภาษาของอัลกุรอานนั้นคือภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาของศาสดามุฮัมมัด การศรัทธาในคัมภีร์อัลกุรอานทั้งเล่มเป็นหลักการหนึ่งที่มุสลิมทุกคนต้องศรัทธา นั่นก็หมายความว่าหากไม่ศรัทธาในอัลกุรอาน หรือศรัทธาเพียงบางส่วนก็จะเป็นมุสลิมไม่ได้ เช่นเดียวกับที่ต้องศรัทธาว่าคัมภีร์อัลกุรอาน ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้มีความบริบูรณ์ภายใต้การพิทักษ์ของอัลลอฮ์พระเจ้า ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการสังคายนาอัลกุรอานเลย ตั้งแต่วันที่ท่านนบีเสียชีวิตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ด้วยพระประสงค์ของอัลลอฮ์ภาษาอาหรับจึงเป็นภาษาโบราณภาษาเดียว ที่มีชีวิตอยู่จนกระทั่งวันนี้ได้ และได้กลายเป็นภาษามาตรฐานของประเทศอาหรับทั้งหลาย เป็นภาษาวิชาการของอิสลาม และเป็นภาษาที่ใช้ในการปฏิบัติศาสนพิธีของมุสลิมทุกคนทั่วโลก

² หนังสือเรียนในตาดีกาส่วนใหญ่เป็นภาษามลายูยกเว้นวิชาภาษาอาหรับจะใช้หนังสือภาษาอาหรับ ภาษามลายูที่ใช้เป็นภาษามลายูปัตตานีมากกว่าภาษามาเลย์ หลักสูตรที่สอนเป็นวิชาอิสลามศึกษาระดับพื้นฐาน

3) การจ่ายซากาต ตามบทบัญญัติทางศาสนา มุสลิมผู้ที่ร่ำรวยต้องจ่ายซากาต (อาหรับ: **زكاة** : [zækæ:h] หรือ ทานประจำปีหมายถึงทรัพย์สินส่วนเกินจำนวนหนึ่ง ซึ่งมุสลิมต้องจ่ายให้แก่ผู้ที่มีสิทธิได้รับเมื่อครบรอบปี ถ้ามุสลิมคนใดมีทรัพย์สิน เงินทอง สินค้าที่เหลือในรอบปีแล้วไม่ทำการบริจาค ผู้นั้นก็ทำผิดบัญญัติของอิสลาม และยิ่งถือเป็นการผิดกฎหมายในบางประเทศที่ใช้กฎหมายอิสลาม ในประเทศไทยมุสลิมจำเป็นต้องจ่ายทั้งซากาตและกาซี

4) การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน¹ มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะจะต้องถือศีลอดทุกคน การถือศีลอดเป็นการปฏิบัติศาสนกิจที่สำคัญซึ่งมุสลิมทุกคนจะปฏิบัติเป็นประจำทุกปี จากนั้นเมื่อครบกำหนดประมาณ 1 เดือน มุสลิมก็จะออกจากการถือศีลอดเพื่อเฉลิมฉลองวัน**วันตรุษอีด** หรือวันอีด เป็นวันเฉลิมฉลองในศาสนาอิสลาม โดยในวันนี้จะมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น แต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย ร่วมกันทำพิธีละหมาดวันอีดที่สนามหรือในมัสยิด เยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง รับประทานอาหารร่วมกัน เป็นต้น

มุสลิมที่พูดภาษามลายูจะเรียกวันนี้ว่า **ฮารีรายอ** (ภาษามลายูปัตตานี)² หรือ Hari Raya ในภาษามลายูกลาง³ แปลว่า วันใหญ่ หรือ วันอีด (ทับศัพท์จากภาษาอาหรับ) ศาสนพิธีตรุษอีดิลฟิตรีปฏิบัติกันตามชุมชนมุสลิมทั่ว ๆ ไป

¹ **รอมะฎอน** (อาหรับ: **رمضان**) หรือ **รอมฎอน** คือเดือนที่ 9 ของปฏิทินฮิจญ์เราะหฺ หรือปฏิทินอิสลาม เป็นเดือนที่มุสลิมถือศีลอดทั้งเดือน ด้วยเหตุนี้จึงเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า **เดือนบวช** และถือว่าเป็นเดือนที่สำคัญที่สุดเดือนหนึ่ง มุสลิมจะต้องอดอาหารเพื่อที่จะได้มีความรู้สึกถึงคนที่ไม่ได้รับการดูแลจากสังคม เช่น คนยากจน เป็นต้น และเดือนนี้ยังเป็นเดือนที่อัล-กุรอานได้ถูกประทานลงมาเป็นทางนำให้กับมนุษย์ มุสลิมจึงต้องอ่านอัลกุรอาน เพื่อศึกษาถึงสิ่งที่พระเจ้าต้องการให้มนุษย์รู้ว่าการเป็นอยู่ในโลกนี้และโลกหน้า จะเป็นอย่างไร และจะต้องทำตัวอย่างไรบ้าง กิจกรรมพิเศษของมุสลิมนิกายซุนนะหฺคือการละหมาดตะรอเวียฮฺในยามค่ำของเดือนนี้

² **ภาษามลายูปัตตานี** หรือ มลายูปัตตานี หรือนิยมเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า **ภาษายาวี**(เรียกในภาษาอังกฤษว่า 'Pattani Malay' หรือ 'Patani Malay') เป็นภาษากลุ่มออสโตรนีเซียน ที่พูดโดยชาวไทยเชื้อสายมลายูในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และในบางอำเภอของสงขลา (ไม่รวมสตูล) ในประเทศไทยมีประชากรที่พูดภาษานี้มากกว่า 1 ล้านคน ภาษานี้ใกล้เคียงมากกับภาษาถิ่นในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาถิ่นที่แตกต่างจากส่วนที่เหลือของประเทศมาเลเซีย

³ **ภาษามลายู** หรือ **ภาษามลายู** (มาเลย์: Bahasa Melayu) เป็นภาษากลุ่มออสโตรนีเซียน ที่พูดโดยชนชาติมลายูซึ่งเป็นชนพื้นเมืองของคาบสมุทรมลายู ทางใต้ของประเทศไทย ประเทศสิงคโปร์ และบางส่วนของเกาะสุมาตรา เป็นภาษาทางการของประเทศมาเลเซียและประเทศบรูไน และเป็น 1 ใน 4 ภาษาทางการของประเทศสิงคโปร์ นอกจากนี้ยังใช้เป็นภาษาที่แพร่หลายในประเทศติมอร์ตะวันออก ในการใช้ภาษาโดยทั่วไป ถือว่าเหมือนกันหรือสื่อสารเข้าใจกันได้กับภาษาอินโดนีเซีย (Bahasa Indonesia) อันเป็นภาษาทางการของประเทศอินโดนีเซีย แต่ใช้ชื่อแยกต่างหากด้วยเหตุผลทางการเมือง อย่างไรก็ตาม เมื่ออยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน การใช้ภาษา รสนิยมทางภาษา จึงแตกต่างกันไป แต่ไม่มากนัก มาตรฐานอย่างเป็นทางการของภาษามลายูนั้น มีการตกลงร่วมกันระหว่างอินโดนีเซีย มาเลเซีย และบรูไน ว่าใช้ภาษาซาริเยา (Bahasa Riau) เป็นมาตรฐาน อันเป็นภาษาของหมู่เกาะรีเยา ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของภาษามลายูมาช้านาน

วันอีดีมี 2 วันในแต่ละปีคือ

(1) อีดุลฟิฏริ (สะกดไม่มาตรฐาน อีดิลฟิตรี) ในวันที่ 1 เซาวาล¹ จะมีเลี้ยงอาหารให้แก่ญาติมิตร หลังจากนมาซอีด

(2) อีดุลอัฎฮา ในวันที่ 10 ชุลฮิจญะหฺ จะมีการเชือดสัตว์พลี (กุรบาน) และเลี้ยงอาหารให้แก่ญาติมิตร หลังจากนมาซอีด

5) การประกอบพิธีฮัจญ์ สำหรับมุสลิมแล้ว การได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ ถือเป็นหลักปฏิบัติในอิสลามที่สำคัญ การประกอบพิธีฮัจญ์ หรือ การทำฮัจญ์ คือการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่นครมักกะห์ในเดือนชุลฮิจญะหฺ² ตามวันเวลา และสถานที่ต่าง ๆ ที่ทางศาสนาอิสลามกำหนดไว้ ซึ่งศาสนกิจข้อนี้เป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง ทุกคนที่มีความสามารถในด้านร่างกาย ทรัพย์สิน และการเดินทาง ที่จะต้องปฏิบัติ ในช่วงฮัจญ์ ชาวมุสลิมทั่วโลกจะเดินทางเข้าสู่อารเบีย โดยก่อนอื่นจะมีการทำ อิฮฺรอหม์ นั่นคือการตั้งใจว่าจะทำพิธีฮัจญ์ ก่อนการเข้าไปในแผ่นดินฮะรอหม์ (แผ่นดินต้องห้าม) โดยจะปฏิบัติตามกฎของฮัจญ์ อาทิเช่น การไม่สวมเสื้อ การไม่ล่าสัตว์ในแผ่นดินฮะรอหม์ การไม่ตัดเล็บหรือผม การไม่เสริมสวยหรือใช้น้ำหอม ผู้ชายจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย มาสวมผ้าเพียงสองผืน แล้วต่างก็จะมาชุมนุมกันที่ ทุ่งอะร็อบะหฺ ในตอนเช้าตรู่ของวันที่เก้าของเดือนชุลฮิจญะหฺ แล้วพอดกคำ ซึ่งตามปฏิทินฮิจญ์เราะหฺ³ จะเป็นคืนที่สิบ เหล่านักแสวงบุญจะเดินทางผ่าน ทุ่งมุซตะลิมะหฺ พักชั่วคราวหนึ่งก่อนที่จะมุ่งหน้าสู่ ทุ่งมีนา ก่อนเที่ยงของวันต่อไป

¹ เซาวาล (อาหรับ: شوال) เดือนที่ 10 ของปฏิทินฮิจญ์เราะหฺ หรือปฏิทินอิสลาม การเริ่มต้นวันตามศาสนาอิสลาม เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกกลับขอบฟ้า และการกำหนดเดือนเป็นระบบจันทรคติ ซึ่ง 1 เดือนจะมี 29 หรือ 30 วันเท่านั้น ขึ้นอยู่กับเวลาที่ดวงจันทร์ใช้ในการหมุนรอบโลกครบ 1 รอบในเดือนนั้นๆ ความจริงแล้วการกำหนดวันที่ 1 ของแต่ละเดือนนั้น ประเทศที่มีมุสลิมเป็นส่วนใหญ่หรือประเทศมุสลิมจะมีการกำหนดไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากประเทศเหล่านั้นมีนักวิชาการหลากหลายครบทุกแขนง ซึ่งแน่นอนว่ารวมทั้งด้านดาราศาสตร์ด้วย ดังนั้นการกำหนดวันที่ 1 ของเดือนต่างๆ ด้วยการดูจันทร์เสี้ยว เมื่อผ่านพ้นวันที่ 29 ของแต่ละเดือนขณะที่ดวงอาทิตย์เริ่มตกกลับขอบฟ้า ถ้าเห็นจันทร์เสี้ยวให้เริ่มนับจากคืนนั้นว่าเป็นวันที่ 1 ของเดือนใหม่ แต่ถ้าไม่ปรากฏว่ามีจันทร์เสี้ยว แสดงว่าดวงจันทร์ยังไม่โคจรไม่ครบรอบ ให้นับเดือนนั้นว่า มี 30 วัน จึงเป็นไปตามหลักศาสนาและตรงตามสภาพความจริงบนฟ้าตามที่อัลลอฮฺ (ซบ.) ได้ทรงกำหนดไว้

² ชุลฮิจญะหฺ (อาหรับ: الحج) คือเดือนที่ 12 ในปฏิทินฮิจญ์เราะหฺเป็นเดือนที่ชาวมุสลิมเดินทางไปมักกะห์เพื่อประกอบพิธีฮัจญ์ ในเดือนนี้มีวันสำคัญคือ วันอีดุลอัฎฮา นอกจากนี้สิบวันแรกของเดือนชุลฮิจญะหฺยังเป็นช่วงเวลาที่มีความประเสริฐอย่างยิ่งสำหรับชาวมุสลิม ซึ่งอัลลอฮฺได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานมีความหมายว่า “และจงประกาศแก่มนุษย์ทั่วไปเพื่อการทำฮัจญ์ พวกเขาจะมาหาเจ้าโดยทางเท้าและโดยทางอูฐเพรียวทุกตัว จะมาจากทางไกลทุกทิศทาง เพื่อพวกเขาจะได้มาร่วมเป็นพยานในผลประโยชน์ของพวกเขา(ด้านโลกและด้านศาสนา) และกล่าวพระนามอัลลอฮฺ ในวันที่รู้กันอยู่แล้ว(คือวันเชือด) ตามที่พระองค์ทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่พวกเขาจากสัตว์สี่เท้า ดังนั้นพวกเจ้าจงกินเนื้อของมัน และจงให้อาหารแก่ผู้ยากจนขัดสน” (ซูเราะฮฺอัลฮัจญ์ อายะฮฺ 27-28)

³ คำว่า หิจญ์เราะหฺ แปลว่า การอพยพ ผู้เริ่มกำหนดใช้ศักราชหิจญ์เราะหฺเป็นคนแรกคือ อิมามอะลี บิน อะบีฏอลิบในสมัยการปกครองของอุมัยร อิบดุลกอฎฏอบ (คอลีฟะหฺคนที่ 2) ซึ่งประกาศใช้ในปีที่ 17 หลังการอพยพ

ส่วนชาวมุสลิมทั่วโลกที่ไม่ได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ก็จะเฉลิมฉลองทำบุญเลี้ยงอาหารที่บ้าน เรียกว่าวันอีดิลอัฎฮา ที่เรียกว่าอัฎฮาเพราะมีการเชือดสัตว์พลีให้ผู้คนรับประทานในยามดุฮา คือ ยามสายหลังตะวันตกดิน แต่ก่อนเที่ยง หรือชาวไทยเชื้อสายมลายูในจังหวัดภาคใต้เรียกว่าวันรายอ (รายาฮาญี) ซึ่งแปลเป็นไทยตามตรงก็คือ วันใหญ่ นั่นเอง

จากหลักการทางศาสนาข้างต้นจะเห็นว่าสำหรับมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ถึงแม้จะมีความเชื่อและปฏิบัติศาสนกิจตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นอย่างเคร่งครัด แต่ในทางปฏิบัติก็ยังมีข้อแตกต่างและปลีกย่อยที่อาจไม่เหมือนกับมุสลิมในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศและต่างประเทศบ้างบางประการ ข้อแตกต่างเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากความแตกต่างด้านความคิดของหลายสำนักคิดในศาสนาอิสลาม เช่นสำนักคิดอีหม่ามซาฟีอี สำนักคิดอีหม่ามฮานาฟี สำนักคิดอีหม่ามฮัมบาลี สำนักคิดอีหม่ามมาลีกี โดยที่มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ยึดหลักตามสำนักคิดของท่านอีหม่ามซาฟีอี

นอกจากหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติศาสนกิจที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นแล้ว ชาวมุสลิมยังมีข้อปฏิบัติและพิธีการอีกหลายประการเช่น พิธีการเข้าสู่สุนัต พิธีนิกะห์ ฯลฯ

1.2 สภาพของชุมชน

เพื่อศึกษาข้อมูลของชุมชนพื้นที่เป้าหมายการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพของชุมชนทั้ง 4 ชุมชนประกอบด้วย

- 1) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี
- 2) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา
- 3) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส
- 4) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยยึดปีที่นับมีฮัมมัด ศาสนทูตแห่งอิสลาม อพยพออกจากเมืองมักกะฮ์ (เมกกะ) สู่มะดีนะฮ์ ในปี ค.ศ. 622 (พ.ศ. 1165) เป็นต้นศักราชฮิจญ์เราะฮ์ อักษรย่อ ฮิจญ์เราะฮ์ คือ ฮ.ศ. ในภาษาอังกฤษนิยมใช้ H.E. (Hijrah Era) หรือ A.H. (Anno Hejira) ปฏิทินฮิจญ์เราะฮ์ และ หิจญ์เราะฮ์ศักราช เป็นระบบปฏิทินจันทรคติ นั่นคือ จะใช้ดวงจันทร์เป็นเกณฑ์ในการคำนวณ ดังนั้นในหนึ่งปีจันทรคติจึงมี 354 วันหากเป็นปีปกติสุรทิน และ 355 วันหากเป็นปีอธิกสุรทิน ดังนั้น ในรอบ 30 ปีจะมีปกติสุรทิน 19 ครั้ง และอธิกสุรทิน 11 ครั้ง ชนมุสลิมใช้ปฏิทินฮิจญ์เราะฮ์จนถึงทุกวันนี้

รายละเอียดของแต่ละชุมชน สรุปได้ดังนี้

1) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ชุมชนตั้งอยู่ที่ตำบลปากล่อ ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอโคกโพธิ์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอโคกโพธิ์ ประมาณ 20 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 21,518 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลปากล่อ, 2554: ออนไลน์)

ทิศเหนือ	จดกับ	ตำบลทุ่งพลา และอำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี
ทิศใต้	จดกับ	อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
ทิศตะวันตก	จดกับ	ตำบลทุ่งพลา จังหวัดปัตตานี
ทิศตะวันออก	จดกับ	อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสลับลูกคลื่นเชิงเขา ส่วนที่เป็นที่ราบจะอยู่บริเวณทางตอนเหนือ และตอนกลางของตำบล (หมู่ที่ 1, 3, 5, 6) เป็นพื้นที่นาประมาณร้อยละ 27.5 และเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาประมาณร้อยละ 66 ของพื้นที่ทั้งหมดใช้เป็นพื้นที่ทำสวนยางพารา ปลูกไม้ผล ส่วนที่เหลือจะเป็นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และเขตพื้นที่ป่าไม้ถาวร จะอยู่ในบริเวณหมู่ที่ 7,8 และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่เป็นเส้นเลือดในการเลี้ยงประชากรในตำบล

ประชากรในตำบลปากล่อนับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ โดยนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 70 นอกนั้นจะนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 30 ประชากรจะยึดหลักคำสอนของศาสนา และปฏิบัติศาสนกิจตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามใช้ภาษามลายูสำหรับสื่อสารระหว่างกันในชีวิตประจำวัน

ในด้านอาชีพประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวน รับจ้างในพื้นที่ รับจ้างทำงานในมาเลเซีย อย่างไรก็ตามสภาพของประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน อัตราการว่างงานมีจำนวนมากโดยเฉพาะเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาไป ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา โดยเฉพาะยาเสพติดประเภทสุกัญชาที่แพร่ระบาดในหมู่เยาวชนเป็นจำนวนมาก ปัญหาการว่างงาน และปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ่อยครั้ง

ในด้านการศึกษา ในพื้นที่ของตำบลมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 4 โรงเรียน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1, 2, 6 และ 8 นักเรียนจบการศึกษาระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่จะเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่ซึ่งมีอยู่จำนวน 1 โรงเรียน คือโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี นอกจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่อยู่ในพื้นที่แล้วก็มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่ใกล้เคียงที่นักเรียนเข้าไปศึกษาต่อ นักเรียนบางส่วนเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมที่อยู่ในตัวอำเภอและที่ในตัวเมืองยะลาเป็นต้น

2) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จังหวัดสงขลา

ชุมชนตำบลปลักหนู ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ห่างจากตัวอำเภอ ระยะทาง 5 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดสงขลา ระยะทาง 57 กิโลเมตร มีพื้นที่ 36.16 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 22,600 ไร่ มีอาณาเขตด้านต่างๆ ดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลปลักหนู, 2554: ออนไลน์)

ทิศเหนือ	จดกับ	ตำบลนาทวี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
ทิศใต้	จดกับ	ตำบลสะท้อน อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก	จดกับ	ตำบลท่าประดู่ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันตก	จดกับ	ตำบลคลองขวาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

พื้นที่ของตำบลปลักหนูส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสูง มีภูเขาเตี้ยๆ อยู่ทางทิศตะวันตกและลาดต่ำลงมาทางทิศตะวันออก สภาพของชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบทบ้านเรือนตั้งอยู่กระจัดกระจาย

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมกรีดยางพารา ทำสวนผลไม้ ทำนา รับราชการ และทำเกษตรกรรมในวันหยุด นอกจากนั้นประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง ส่วนใหญ่มีรายได้น้อยฐานะค่อนข้างยากจนและมีรายได้ที่ไม่แน่นอน ประชากรในท้องถิ่นร้อยละ 95 นับถือศาสนาอิสลามอีกร้อยละ 5 นับถือศาสนาพุทธ

การศึกษาของประชากรส่วนใหญ่โดยเฉลี่ยจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยทั่วไปเด็กส่วนหนึ่งจะศึกษาที่โรงเรียนในอำเภอ หรือจังหวัด และบางส่วนรับการศึกษาเบื้องต้นจากโรงเรียนรัฐบาลที่อยู่ใกล้ที่พัก พอถึงระดับมัธยมศึกษาส่วนหนึ่งจะเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำจังหวัดและอำเภอ แต่เด็กมุสลิมส่วนใหญ่จะเลือกเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อจะได้เรียนทั้งศาสนาควบคู่วิชาสามัญ ความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่มีความเรียบง่ายมีการปรับตัวเข้ากับความสำเร็จของบ้านเมืองค่อนข้างน้อย ประชากรในวัยทำงานส่วนใหญ่มักจะไปประกอบอาชีพต่างท้องถิ่น ประชากรในตำบลปลักหนู มีจำนวน 996 คน ครัวเรือน รวมชายหญิง 4,422 คน ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารภายในชุมชนคือภาษามลายูถิ่นและภาษาไทย แต่ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาไทยสำเนียงใต้ในการสื่อสารระหว่างกัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ในจังหวัดสงขลาที่ติดอยู่กับภาคใต้ตอนบน ปัญหาของชุมชนคือปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดประเภทสุกัญชาร้อยในหมู่เยาวชน

3) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จังหวัดนราธิวาส

ชุมชนตั้งอยู่ในตำบลรือเสาะ อำเภอหรือเสาะตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดนราธิวาส มีพื้นที่ทั้งหมด 468,324 ตารางกิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดนราธิวาสประมาณ 47 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดยะลาประมาณ 40 กิโลเมตร พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีภูเขาล้อมรอบ มีแม่น้ำสายบุรีไหลผ่าน มีระบบสาธารณูปโภค มีไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ ถนนเชื่อมถึงทุกหมู่บ้าน และมีเส้นทางรถไฟผ่าน มีอาณาเขตดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลรือเสาะ, 2554: ออนไลน์)

ทิศเหนือ	จดกับ ตำบลสาวอ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส
ทิศใต้	จดกับ ตำบลตะมะยุง อำเภอสรีสาคร จังหวัดนราธิวาส
ทิศตะวันออก	จดกับ ตำบลลาโละ ตำบลรือเสาะ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส
ทิศตะวันตก	จดกับ ตำบลบาตง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

จำนวนประชากรของตำบลรือเสาะมี 1,743 หลังคาเรือนรวมประชากรทั้งสิ้น 8,267 คน ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม อาชีพหลัก ได้แก่ ทำสวนยางพารา อาชีพเสริม ได้แก่ ค้าขาย รับจ้าง อุตสาหกรรมระดับอำเภอคือ โรงงานยางแผ่นรมควันและโรงงานแปรรูปไม้ยางพาราผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ยางพารา ผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง เป็นต้น ประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้น้อย ส่วนหนึ่งไปทำงานยังประเทศมาเลเซีย

ในด้านการศึกษา อำเภอรือเสาะมีสถานศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 42 แห่ง ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 8 แห่ง และ ระดับอนุปริญา จำนวน 1 แห่ง นักเรียนในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่จะเรียนในโรงเรียนรัฐบาล แต่พอระดับมัธยมศึกษาจะออกไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนศาสนาควบคู่วิชาสามัญ ส่วนหนึ่งก็เรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะ ปัญหาของชุมชนที่พบคือ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดประเภทสีคูณร้อยในหมู่เยาวชน ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และปัญหาการว่างงาน

4) ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จังหวัดนราธิวาส

ชุมชนตั้งอยู่ในตำบลบางปอ มีเนื้อที่ประมาณ 22.9872 ตารางกิโลเมตร หรือ 23,895 ไร่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองนราธิวาส 15 กิโลเมตร มีเขตการปกครอง 11 หมู่บ้าน มีอาณาเขตดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลบางปอ, 2554: ออนไลน์)

ทิศเหนือ	จดกับ ตำบลล่ำกู่ อำเภอมือ จังหวัดนราธิวาส
ทิศใต้	จดกับ ตำบลตันหยงลิ้มอ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส
ทิศตะวันออก	จดกับ ตำบลกะลุวอ อำเภอมือ จังหวัดนราธิวาส
ทิศตะวันตก	จดกับ ตำบลมะนังตายอ อำเภอมือ จังหวัดนราธิวาส

จำนวนประชากรในเขต ตำบลบางปอ มีจำนวน 1,885 หลังคาเรือน รวมประชากรชายหญิงทั้งหมด 9,806 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง อาชีพเสริมคือ ทำสวน ลองกอง แดงโม มะพร้าว เงาะ ยางพารา ฯลฯ ใช้ภาษามลายูถิ่นเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

ในด้านการศึกษา นักเรียนในวัยระดับประถมศึกษาจะเข้าเรียนที่โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ วันหยุดเสาร์อาทิตย์ จะเรียนศาสนาที่ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดหรือตาดีกา เมื่อจบชั้น ป.6 มักจะเลือกเข้าเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีชื่อเสียงในเมืองเป็นอันดับแรก

ถ้าเต็มหรือสอบเข้าไม่ได้จึงจะเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใกล้บ้านหรือโรงเรียนที่พ่อแม่เคยเล่าเรียนมาก่อน มีส่วนหนึ่งที่เข้าเรียนโรงเรียนรัฐบาลประจำจังหวัดบ้างแต่ไม่มากนัก ปัญหาของชุมชนคือปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดประเภทสีสุกหรือยาในหมู่เยาวชน ปัญหาสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ และปัญหาการว่างงาน

1.3. สภาพบริบทของโรงเรียน

การศึกษาสภาพบริบทของโรงเรียน ใช้วิธีการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การสอบถาม และการสังเกต โดยคัดเลือกโรงเรียนในจังหวัดปัตตานี 1 โรงเรียน จังหวัดนราธิวาส 2 โรงเรียน และจังหวัดสงขลา 1 โรงเรียน รวมเป็น 4 โรงเรียน มีเกณฑ์การเลือกโรงเรียนดังนี้

- เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เปิดสอนศาสนาและสามัญ
- เป็นโรงเรียนที่ครูและผู้บริหารมีความสนใจที่จะพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ในรูปแบบไตรวิถี
- เป็นโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นมาจากระบบการศึกษาแบบปอเนาะดั้งเดิมมาก่อน
- มีนักเรียนพักประจำ
- มีที่ตั้งอยู่ในชนบทหรือบริเวณชายขอบพื้นที่รอยต่อระหว่างจังหวัด
- เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระบบ
- เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย
- เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมด้านครูและบุคลากร มีระบบการบริหารจัดการที่ดี

ในการศึกษาสภาพบริบทของโรงเรียน ผู้วิจัยได้ไปพบกับโต๊ะครูและผู้บริหารโรงเรียนเพื่ออธิบายความเป็นมาของโครงการวิจัย โต๊ะครูและผู้บริหารโรงเรียนมีความเห็นตรงกันในหลักการจัดการศึกษาแต่ในรายละเอียดต้องนำมาประชุมหารือเพื่อหาแนวทางอีกทางหนึ่ง โต๊ะครูทั้ง 4 โรงเรียนเห็นว่า การบริหารโรงเรียนได้มอบหมายให้กับผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาโรงเรียน สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือแก่นของศาสนานั้นต้องคงอยู่เพราะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเดิมเป็นปอเนาะ ตอนหลังได้พัฒนามาเป็นโรงเรียนตามรูปแบบสมัยใหม่ และการพัฒนานั้นต้องไม่ผิดกับหลักการทางศาสนาอิสลาม ดังเช่น โต๊ะครูโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ที่ได้ให้ข้อคิดว่า

“จริง ๆ แล้วคำว่าอิสลามคือสันติ สันภาพ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามย่อมต้องเป็นผู้รักสันติ การศึกษาอิสลามคือการศึกษาที่มุ่งเน้นให้มนุษย์อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า ใฝ่หาสันติ มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ การศึกษาอิสลามต้องสร้างให้ผู้เรียนรักเพื่อนมนุษย์ เพราะมนุษย์ทุกคนพระเจ้าเป็นผู้สร้าง ผมอยากให้นักเรียนของเรามีความรู้ เป็นคนเก่ง แต่เก่งอย่างเดียวไม่ได้ ต้องเป็นคนดี การศึกษาในปัจจุบันสร้างแต่คนเก่งเป็นอันดับแรก ดีเป็นอันดับรอง ทำให้สังคมมีปัญหา ตั้งแต่

ระดับชาติลงมาถึงระดับท้องถิ่น มีการโกงกินบ้านเมืองกัน ผมอยากให้เด็กของเรา มีที่ยืนอยู่ในสังคม แม้ไม่มีตำแหน่งใหญ่โต แต่ให้เขาอยู่ได้อย่างพอเพียงเหมือนที่ ในหลวงพูดที่ดีแล้ว ทุกอย่างพระเจ้าเห็นเราทำงาน และพระองค์จะเป็นผู้ให้ความ เมตตาแก่เราเอง อินชาอัลลอฮ์”¹

สรุปแล้วทั้ง 4 โรงเรียนมีความคิดเห็นตรงกันที่จะร่วมกัน เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนา โรงเรียนตามปรัชญาการศึกษาอิสลาม จึงได้ประชุมปรึกษาหารือโดยมีข้อสรุปว่า ให้ผู้อำนวยการ โรงเรียนเป็นหัวหน้าโครงการ ทั้ง 4 โรงเรียน ประกอบด้วย

ตารางที่ 11 รายชื่อโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ

ที่	โรงเรียน	จังหวัด	หัวหน้าโครงการระดับโรงเรียน
1	อิสลามพัฒนา(1)	ปัตตานี	นายสันติภาพ อิสลาม ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน
2	อิสลามพัฒนา(2)	สงขลา	นายสันติ อิสลาม ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน
3	อิสลามพัฒนา(3)	นราธิวาส	นายศานติ อิสลาม ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน
4	อิสลามพัฒนา(4)	นราธิวาส	นายสานติศาสน์ อิสลาม ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน

การศึกษาสภาพบริบทของพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน สภาพชุมชน ความเชื่อ ทัศนคติของ ชุมชน ปัญหาและอุปสรรค สรุปออกมาเป็นจุดเด่น และจุดด้อย สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 12 วิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน

โรงเรียน	จุดเด่น	จุดด้อย
โรงเรียนอิสลาม พัฒนา (1) จ.ปัตตานี	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลามที่พัฒนาการมาจากปอเนาะ ดั้งเดิม - ชุมชนให้ความร่วมมือกับโรงเรียน เป็นอย่างดี - นอกจากจะเรียนศาสนาและวิชาสามัญควบคู่กันแล้ว นักเรียนได้รับการ สอน วิชา อัล กุ ร อ น ฟิกฮฺ ฮาดิษ โดยมีบาบอหรือโต๊ะครูเป็นผู้สอนในเวลากลางวัน - เปิดสอน ตั้งแต่ ระดับ อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะ ยากจน ประกอบอาชีพ เกษตรกร รายได้ไม่เพียงพอ กับค่าครองชีพที่สูงขึ้น - ระดับการศึกษาของประชาชน อยู่ในเกณฑ์ต่ำ โดยเฉลี่ยจบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จบแล้ว เข้าเรียนศาสนาในปอเนาะ ทำให้การเข้าถึงข้อมูลจากทาง ราชการมีปัญหา ถูกชักจูงจาก ผู้ไม่หวังดีได้ง่าย - ประชาชนยังมีทัศนคติที่ไม่ ค่อยดีกับการเรียนสามัญอย่าง

¹ อินชาอัลลอฮ์ มาจากภาษาอาหรับ หมายความว่าด้วยความประสงค์ของพระเจ้า

<ul style="list-style-type: none"> - สภาพของชุมชนเป็นชุมชนชนบท ประชาชน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่นทำนา ทำสวน การประมง รับจ้างก่อสร้าง รับจ้างอื่น ๆ ชาวบ้านบางคนไปทำงานรับจ้างในประเทศมาเลเซีย - ชุมชนและบาบอหรือโต๊ะครูเป็นผู้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนาขึ้น - ชุมชนให้ความสำคัญกับบาบอหรือโต๊ะครู เวลาที่มีพิธีกรรมทางศาสนา ชาวบ้านจะเชิญโต๊ะครูมาร่วมเสมอ เช่น พิธีแต่งงานก็จะให้โต๊ะครูเป็นผู้กล่าวการแต่งงาน (อากัดนิกาฮ์) ให้ เวลาที่มีลูกก็จะเชิญให้เป็นผู้นำในพิธีเปิดปากลูก และพิธีอื่นๆ อาทิ พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีเปิดปอซอที่บ้านหรือที่ต่าง ๆ พิธีละหมาดญาคัดๆที่เสียชีวิต ฯลฯ - ชุมชนใช้ชีวิตชีวิตแบบเรียบง่าย มีความเมตตาและเอื้ออารีระหว่างกัน - วัฒนธรรมของชุมชนขึ้นอยู่กับหลักการทางศาสนาอิสลาม ประชาชนมีความเชื่อในศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด - ผู้ปกครองมีความต้องการอยากให้ลูกหลานมีความรู้ทางศาสนาอิสลาม ในขณะที่เดียวกันก็อยากให้ลูกหลานได้เรียนวิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อประกอบอาชีพในอนาคต 	<ul style="list-style-type: none"> เดียว ชาวบ้านมักจะพูดอยู่เสมอว่า เรียนสามัญคือเรียนซีแยะ หมายถึงเรียนตามคนสยาม - เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ซึ่งเกิดขึ้นเป็นระยะๆ - ในกลุ่มเยาวชนมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดอยู่ในระดับมาก ยาเสพติดที่ระบาดมากที่สุดคือเฮโรอีน (ใบกระท่อม) กัญชา และยาบ้า - สภาพส่วนหนึ่งของชุมชน มีการอพยพไปทำงานในประเทศมาเลเซีย ทำให้ลูกต้องอยู่กับ ปู่ย่า ตายาย นักเรียนจึงขาดความอบอุ่น - ครูและบุคลากรมีการย้ายออกบ่อย - วัสดุอุปกรณ์การเรียนไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่มีมากขึ้น - ขาดครูที่มีประสบการณ์ตลอดจนขาดเทคนิคการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น
---	---

ตารางที่ 12 วิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน (ต่อ)

โรงเรียน	จุดเด่น	จุดด้อย
<p>โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ปกครองนักเรียนมีความต้องการอยากให้ลูกเรียนสูงๆ แต่ไม่กล้าส่งลูกเรียนไกลๆ โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ เพราะพวกเขาเกรงว่าลูกหลานอาจจะหลงระเริงกับสิ่งยั่วยุต่างๆ ในถิ่นที่มีความเจริญ หลงกับวัตถุนิยม หลงกับอบายมุข หลงกับความทันสมัยจนลืมรากเหง้าและความเชื่อตามศาสนาของตัวเอง - ความต้องการของผู้ปกครองนักเรียนคืออยากให้ลูกหลานของตัวเองมีความรู้ด้านวิชาสามัญ เพื่อประกอบอาชีพ ในขณะที่เดียวกันก็อยากให้ลูกหลานมีความรู้ด้านศาสนาเพื่อสามารถดำรงความเป็นมุสลิมที่ดี - สภาพของชุมชนเป็นสังคมชนบท ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำสวน ยางพารา สวนลองกอง ทำนา รับราชการ ค้าขาย และรับจ้าง - ชุมชนอยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ประชาชนพูดได้ทั้งภาษาไทย และภาษามลายูท้องถิ่น สภาพชุมชนอยู่กันอย่างเกื้อกูลกัน มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวมุสลิม และชาวพุทธอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไปมาหาสู่กันฉันท์พี่น้อง 	<ul style="list-style-type: none"> - การแพร่ของยาเสพติดในหมู่เยาวชน โดยเฉพาะใบกระท่อมหรือสีคูนร้อย - ประชาชนไม่ค่อยมีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน โดยถือว่าการให้การศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียน - เนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ราบลุ่ม ทำให้เกิดภัยทางธรรมชาติเป็นบ่อยครั้ง เช่น น้ำท่วมทุกปี ทำให้ทรัพย์สินของประชาชน ของโรงเรียนได้รับความเสียหาย - การรับกระแสโลกาภิวัตน์ในหมู่เยาวชน ทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ไม่เคร่งครัดในศาสนา โดยเฉพาะเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา มีการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในทางที่ไม่ถูกต้อง

ตารางที่ 12 วิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน (ต่อ)

โรงเรียน	จุดเด่น	จุดด้อย
	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ของชุมชน ประชาชนประกอบอาชีพอย่างมีความสุข - ความคาดหวังของผู้ปกครองคืออยากให้ลูกหลานของตัวเองมีการศึกษาดี ชุมชนให้ความร่วมมือกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน - ชาวบ้านได้ช่วยกันจัดตั้งโรงเรียนร่วมกับโต๊ะครู ซึ่งเป็นผู้รู้ทางศาสนา เวลาชาวบ้านมีกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาก็จะเชิญโต๊ะครูมาอ่านดูอาเพื่อความ เป็นศิริมงคลตามหลักศาสนาอิสลาม 	<ul style="list-style-type: none"> - บุคลากรครูมีการย้ายบ่อยไปเป็นครูอัตราจ้างในโรงเรียนของรัฐ เป็นพนักงานราชการ และเป็นข้าราชการ การเปลี่ยนย้ายบ่อยทำให้ครูขาดไป ผลที่ตามมาคือนักเรียนไม่มีครูสอน มีผลทำให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนของนักเรียนต่ำลงไปด้วย การรับครูก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะครูวิชาหลักๆ เช่นฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา คณิตศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ - การมองแยกส่วนระหว่างวิชาศาสนา กับวิชาสามัญ ทำให้วิธีคิดแยกส่วนกันระหว่างการเรียนศาสนาและสามัญ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส	<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนตั้งอยู่ใจกลางของชุมชนขนาดใหญ่ ลักษณะชุมชนเป็นชุมชนชนบท มีความเมตตา เอื้ออาทร ไปมาหาสู่ระหว่างกัน เวลาเพื่อนบ้านมีกิจกรรมเช่นพิธีกรรมการเข้าสู่หน้ด ทุกคนภายในชุมชนจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การติดต่อคมนาคมสะดวก - ชุมชนเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนร่วมกับบาบอหรือโต๊ะครู เดิมเป็นปอเนาะสอนศาสนาอย่างเดียว ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการหารายได้สนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ประกอบอาชีพเกษตรกร - เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ในบริเวณของตำบล - การแพร่ระบาดของยาเสพติดในหมู่เยาวชนอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะไปกระท่อมหรือสี่คูณร้อย

ตารางที่ 12 วิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน (ต่อ)

โรงเรียน	จุดเด่น	จุดด้อย
	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 100 มีความเชื่อในศาสนาอิสลาม มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย - ประชาชนปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด - ชุมชนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบอาชีพเกษตรกร เช่นทำสวนยางพารา สวนลองกอง ไร่จ้างและค้าขาย - ชุมชนมีความต้องการให้ลูกหลานของตัวเองเรียนรู้อาเซียนอิสลาม พร้อมปฏิบัติตามศาสนกิจอย่างเคร่งครัด ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็อยากให้ลูกหลานของตัวเองได้เรียนอิสลาม เพื่อให้เกิดโอกาสในการประกอบอาชีพที่สูงขึ้นต่อไป - ชุมชนมีความสำคัญว่าการให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือนั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เพราะในอิสลามให้เกียรติแก่ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ - เดิมเป็นปอเนาะสอนศาสนาอย่างเดียวต่อมาพัฒนาและปรับปรุงเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม - โรงเรียนจัดตั้งเป็นนิติบุคคลในรูปแบบมูลนิธิเพื่อการศึกษา - โรงเรียนจัดการศึกษาศาสนาสามัญควบคู่กัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนมีการศึกษาเน้นเฉพาะด้านศาสนาเป็นหลัก ส่วนใหญ่เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วจะเข้าศึกษาต่อในชั้นศาสนาที่ปอเนาะ ที่สอนศาสนาเฉพาะศาสนาอย่างเดียว ประชาชนบางคนไม่สามารถอ่านภาษาไทยได้ - ชาวบ้านบางคนมีทัศนคติที่มองว่ารัฐพยายามกลั่นแกล้งความคิด วิถีชีวิตของชาวมุสลิมด้วยการส่งเสริมให้เรียนสามัญหรือเรียนชีแยะ(สยาม) - ปัญหากระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาสู่ชุมชน ทำให้เยาวชนบางส่วนมีพฤติกรรมการใช้และรับสื่อเทคโนโลยีที่ไม่ถูกต้อง เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือที่ไม่ถูกต้อง การเสพยาเสพติด การเล่นเกมจากอินเทอร์เน็ต การเลียนแบบการแต่งกายที่ผิดระเบียบ - อาคารเรียนไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน - บุคลากรครูมีการย้ายบ่อยไปเป็นครูอัตราจ้างในโรงเรียนของรัฐ เป็นพนักงานราชการและเป็นข้าราชการ

ตารางที่ 12 วิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน (ต่อ)

โรงเรียน	จุดเด่น	จุดด้อย
	<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนมาโดยตลอด - หน่วยงานทางราชการให้การสนับสนุนโรงเรียนเป็นอย่างดี - ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์และมีความคิดที่ก้าวไกล ครูและบุคลากรมีการตื่นตัวเพื่อพัฒนาอยู่ตลอดเวลา - นักเรียนที่จบไปสามารถเรียนต่อได้ในระดับอุดมศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ - นักเรียนส่วนใหญ่พักอยู่หอพักประจำของโรงเรียนทำให้ดูแลได้อย่างใกล้ชิด - มีการเรียนอัลกุรอานและกิตาบในเวลาว่าง - นักเรียนสามารถปฏิบัติศาสนกิจละหมาด5เวลาอย่างพร้อมเพรียงกันในโรงเรียนทั้งกลางวันและกลางคืน - โรงเรียนมีกิจกรรมเกษตรเพื่อโภชนาการ โครงการสหกรณ์นักเรียน - โรงเรียนมีการจัดการศึกษาออกสถานที่ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์และเรียนรู้จากสภาพจริง 	

ตารางที่ 12 วิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน (ต่อ)

โรงเรียน	จุดเด่น	จุดด้อย
<p>โรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนอยู่ในเขต อ.เมือง สภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์ การติดต่อและคมนาคมสะดวก ชุมชนให้ความร่วมมือกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นอย่างดี - ชุมชนมีความเชื่อในอิสลาม มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง - ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนยางพารา สวนลองกอง และเลี้ยงสัตว์ - ชุมชนต้องการให้ผู้เรียนเรียนหลักสูตรอาชีพท้องถิ่น เช่นการทำขนม การตัดเย็บเสื้อผ้า การเพาะเห็ดนางฟ้า เน้นให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง - ชุมชนเข้าออกในพื้นที่โรงเรียนเป็นประจำ เนื่องจากมัสยิดของชุมชนอยู่ในใจกลางของโรงเรียน ประชาชนจะมาละหมาดประจำวัน และละหมาดพร้อมกันทั้งหมู่บ้านในวันศุกร์ - ชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษา โดยเฉพาะการให้บุตรหลานได้เรียนวิชาศาสนา เรียนตาดีกาในวันเสาร์วันอาทิตย์ เรียนอัลกุรอานในเวลากลางคืน - ชุมชนมีความต้องการให้ลูกหลานมีความรู้ด้านวิชาสามัญด้วย เพราะมองเห็นว่าการศึกษามัธยมเป็นใบเบิกทางไปสู่การทำงานในอนาคต 	<ul style="list-style-type: none"> - สภาพของชุมชนส่วนหนึ่งมีการหย่าร้าง พ่อแม่แยกกันอยู่ ลูกอยู่กับปู่ย่าตายาย - ชุมชนมีความตื่นตัวทางการเมืองน้อย มักจะเลือกผู้นำในระบบเครือญาติ และคล้อยตามคำแนะนำของผู้นำ - ชุมชนไม่ค่อยมีความรู้ในระบบการศึกษา ส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสนใจกับการจัดการศึกษาในโรงเรียนมากนัก - ชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษาศาสนามากกว่าสามัญ และวิชาชีพ - ชุมชนมีปัญหาในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินกับเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ทำให้ไม่กล้าออกไปประกอบอาชีพได้อย่างปกติ - การแพร่ระบาดของยาเสพติดในหมู่เยาวชน ทำให้มีปัญหาต่อการพัฒนาทรัพยากรอันมีค่าของชาติ - บุคลากรครูมีการย้ายบ่อยไปเป็นครูอัตราจ้างในโรงเรียนของรัฐ เป็นพนักงานราชการและเป็นข้าราชการ

สรุป

จากการศึกษาความเชื่อ สภาพชุมชนและสภาพของโรงเรียน จะเห็นได้ว่า ทั้ง 4 ชุมชนมีส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่แตกต่างกัน สรุปดังดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

- ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม นับถือศาสนาอิสลามนิกายสุหนี่ มีวิถีชีวิตแบบพอเพียงเรียบง่าย
- ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบท มีฐานะยากจน ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม
- อาชีพของชุมชนประกอบด้วยการทำสวนยางพารา ทำไร่นา การทำสวนลองกองทุเรียน มังคุด ฝรั่ง ส่วนหนึ่งออกไปใช้แรงงานในประเทศมาเลเซีย
- สภาพของชุมชนมีความแพร่ระบาดของยาเสพติดอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะยาเสพติดประเภทสีค้อนร้อย(ใบกระท่อม)
- ในแต่ละชุมชนมีสถานศึกษาศาสนาที่เรียกว่าปอเนาะ เป็นสถานศึกษาที่ชุมชนร่วมกันก่อตั้งขึ้นมาเพื่อให้ลูกหลานได้เรียนวิชาศาสนาโดยมีโต๊ะครูเป็นผู้สอน ต่อมาปอเนาะเหล่านี้ได้พัฒนาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เปิดสอนศาสนาและสามัญควบคู่กัน แต่แยกส่วนกันจัดการศึกษา มีวิธีการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน
- จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ชุมชนส่วนใหญ่มีความต้องการให้ลูกหลานได้เรียนวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ส่วนที่แตกต่างกัน

- ในด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะการใช้ภาษาสำหรับการสื่อสารในชีวิตประจำวัน มีความแตกต่างกันดังนี้ ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ประชาชนใช้ภาษามลายู ในขณะที่ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา ประชาชนใช้ภาษาไทยสำเนียงใต้ในชีวิตประจำวัน
- ในด้านปัญหาสังคม มีความแตกต่างกันดังนี้ ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส มีปัญหาด้านการว่างงานของคนในพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา เช่นการแพร่ระบาดของยาเสพติดในหมู่เยาวชนเป็นจำนวนมากกว่าชุมชนในพื้นที่ของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา
- ในด้านความมั่นคง มีความแตกต่างกันดังนี้ ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส มีปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เป็นประจำ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา เช่นปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาแม่หม้าย ปัญหาเด็ก

กำพำร้ำที่ขาดพ่อและแม่ที่เสียชีวิตไป ในขณะที่ชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา ไม่มีปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน

1.4 ชุมชนมุสลิมกับบริบททางการศึกษา

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ครอบคลุมชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า วิถีชีวิตของชาวมุสลิมจึงไม่อาจแยกศาสนาออกจากชีวิตได้ จากการศึกษาปรัชญาการศึกษาอิสลามพบว่า การจัดการศึกษาอิสลามในอดีตไม่เคยแบ่งแยกระหว่างวิชาศาสนาและวิชาสามัญ เพราะอิสลามคือ การบูรณาการวิถีชีวิตทั้งหมด ที่ไม่แบ่งแยกระหว่างศาสนากับสามัญหรืออาชีพ ดังจะเห็นได้จากในอัลกุรอานเองได้ระบุถึงวิชาการแขนงต่างๆ เช่นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ จริยธรรม สุขศึกษา ธรณีวิทยา การงานอาชีพ ประวัติศาสตร์ การค้าขาย นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สหกรณ์ ศาสนปฏิบัติ และอื่นอีกมากมาย แม้กระทั่งในพระวจนะของท่านศาสดามุฮัมมัด(ซ.ล.) ก็ได้ยืนยันถึงเรื่องนี้อย่างมากมาย จุดเด่นของศาสนาอิสลามคือการบูรณาการศาสนาเข้ากับทุกส่วนของการดำเนินชีวิต เป็นวิถีชีวิตของคน ศาสนาอิสลามไม่ได้แยกความศรัทธากับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทุกอย่างถูกหลอมรวมให้เป็นหนึ่ง ดังนั้นการจัดการศึกษาในอิสลามจึงต้องบูรณาการในทุกๆรายวิชา เพื่อให้สอดคล้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม การจัดการศึกษาที่เน้นเฉพาะวิชาสามัญในโรงเรียนของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในพื้นที่ ผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นมุสลิมจึงไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนของรัฐ เพราะโรงเรียนของรัฐจัดการเรียนการสอนโดยไม่ได้เน้นเรื่องการเรียนวิชาศาสนา ในระดับประถมศึกษา โรงเรียนของรัฐจะจัดสอนวิชาอิสลามศึกษาเพียงแค่ 2 คาบ/สัปดาห์ ถึงแม้จะมีการเพิ่มเวลาเรียนวิชาอิสลามศึกษาในโรงเรียนนาร่องจำนวนหนึ่ง แต่ผู้ปกครองก็ยังไม่แน่ใจในการจัดการศึกษาของรัฐในด้านความเข้มข้นของวิชาอิสลามศึกษา เพราะฉะนั้นในวันหยุดเสาร์และอาทิตย์ ผู้ปกครองจะส่งบุตรหลานเข้าเรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) ซึ่งสอนอิสลามศึกษาโดยเฉพาะ นอกจากนั้นในตอนเย็นหลังละหมาดมัฆริบ ผู้ปกครองยังส่งลูกหลานของตัวเองเรียนอัลกุรอานกับผู้มีความรู้ในหมู่บ้าน จึงเป็นที่มาของปัญหาเรื่องเด็กเรียนหนักเกินไป ดังที่หมัดสุกรี¹ นักวิชาการในพื้นที่ได้สะท้อนถึงปัญหาที่ตามมาว่า

“เด็กต้องเรียนทั้งกลางวันและกลางคืนวันจันทร์ถึงวันศุกร์เรียนประถมศึกษาของ รัฐ พอวันเสาร์อาทิตย์ เรียนตาดีกาของมัสยิด แล้วเรียนหนักมาก ถ้าถามเรา หากเราเป็นเด็กแล้วต้องเรียนตลอดทั้งวันทั้งอาทิตย์แบบนี้เราจะเรียนไหม เด็กไม่ใช่เครื่องจักร ขนาดเครื่องจักรก็ต้องมีเวลาพัก มีเวลาหยุด แล้วเด็กตัวเล็กๆหละ เขาจะต้องอยู่ในสภาพอย่างนี้ตลอดไปหรือ?”

เด็กๆเหล่านี้เมื่อจบระดับประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว ผู้ปกครองจะส่งไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่แปรสภาพมาจากปอเนาะหรือในสถาบันศึกษาปอเนาะที่สอนศาสนาอย่างเดียว เนื่องจากเด็กที่ได้เข้าเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแล้วก็จะเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

¹ นามสมมุติ

ส่วนชั้นอิสลามศึกษานั้น ทางโรงเรียนต้องสอบวัดความรู้ด้านวิชาอิสลามศึกษาก่อน ถึงเมื่อนักเรียนบางคนจะเรียนตาดีกาซึ่งจัดหลักสูตรอิบตีดาอียะห์(อิสลามศึกษาตอนต้น)มาก่อน แต่เมื่อมาสอบวัดคุณสมบัติเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม บางคนต้องเรียนอิบตีดาอียะห์ใหม่อีกครั้ง ทำให้ต้องเสียเวลากับการเรียนอิสลามศึกษา แทนที่จะได้เข้าเรียนในระดับมุตาวัชชีเตาะห์ (อิสลามศึกษาตอนกลาง)เลย ซึ่งเทียบได้กับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การที่เด็กต้องเรียนศาสนาในระดับอิบตีดาอียะห์ (อิสลามศึกษาตอนต้น) อีก ทั้งๆที่ได้เรียนหลักสูตรอิบตีดาอียะห์ (อิสลามศึกษาตอนต้น) มาแล้วนั้น ทำให้เสียเวลาเรียนซ้ำและเด็กต้องเสียโอกาสไปอย่างน่าเสียดาย ข้อเท็จจริงคือการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาเองก็ต้องปรับปรุงและพัฒนาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้อย่างมีคุณภาพ ครูผู้สอนเองต้องเป็นครูคุณภาพหรือมืออาชีพ แต่สภาพที่เห็นจริงการจัดการเรียนการสอนตาดีกาหลายแห่ง ยังไม่มีคุณภาพ ครูส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัคร ไม่มีคุณวุฒิทางการศึกษา ขาดแคลนสื่อและอุปกรณ์การเรียน อาคารสถานที่ไม่มั่นคง แข็งแรง งบประมาณมีจำนวนจำกัด ทั้งๆที่ตาดีกาเป็นสถานศึกษาของประชาชน ดำเนินกิจกรรมด้วยแรงศรัทธาจากประชาชน แทบจะกล่าวได้ว่าตาดีกา ซึ่งได้จัดการเรียนการสอนในระดับ อิบตีดาอียะห์ เป็นโรงเรียนของประชาชน ที่ประชาชนร่วมกันสร้าง ที่ผ่านมาประชาชนจะเป็นผู้บริจาคตามกำลังทรัพย์ที่มีอยู่ซึ่งก็ไม่มากนัก ถึงแม้จะมีการสนับสนุนจากรัฐบาลบ้าง แต่ก็เป็นแค่งบประมาณจำนวนน้อย ไม่พอกับค่าบริหารจัดการ ที่ผ่านมาอาศัยพลังศรัทธาจากชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ก็มีฐานะยากจน จึงทำให้การจัดการศึกษาในตาดีกามีปัญหาด้านการพัฒนา ดังที่อุซต๊าซแม ครูสอนศาสนาโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส กล่าวไว้ว่า

“จริงๆแล้วเด็กที่เรียนตาดีกาเมื่อเข้ามาเรียนต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก็น่าที่จะเข้าเรียนในระดับมุตาวัชชีต(อิสลามศึกษาตอนกลาง)ได้เลย แต่เด็กต้องกลับมาเรียนอิบตีดาอียะห์(อิสลามศึกษาตอนต้น)ใหม่ คนอื่นเขาเรียนไปข้างหน้า แต่ของเราเรียนไปแล้วถอยหลัง สงสารเด็กๆ ที่ขาดโอกาสไป ความจริงถ้าหากตาดีกาจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ นักเรียนมีความรู้ความสามารถ อย่างน้อยให้นักเรียนสามารถอ่านออกเขียนได้ ก็ถือว่าประสบความสำเร็จแล้ว โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเองก็สบายใจ เพราะนักเรียนที่จบ ป.6 ตาดีกาก็จบ อิสลามศึกษาตอนต้น หรือ อต.6 เช่นกัน เขาจะเข้าเรียนในชั้น ม.1 พร้อมกับศาสนาในชั้น 1 มุตาวัชชีเตาะห์เลย พอเรียนไป 6 ปี ก็จบม.6 และจบ 1 ซานาวีพอดีเลย เด็กจะได้ประกาศนียบัตรสองใบพร้อมๆกัน ”

การจัดการศึกษาอิสลามหรืออิสลามศึกษา ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 นั้น หากสามารถจัดชั้นเรียนได้สอดคล้องกับชั้นเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 แล้วจะทำให้ให้นักเรียนไม่ต้องเสียโอกาสเรียนซ้ำอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งช่วงชั้นที่ 1-2 ของหลักสูตรอิสลามศึกษา จะตรงกับระดับชั้นที่ 1 (ชั้นประถมศึกษา)ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ช่วงชั้นที่ 1 ของหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 จะตรงกับระดับชั้นที่ 2 ของหลักสูตร

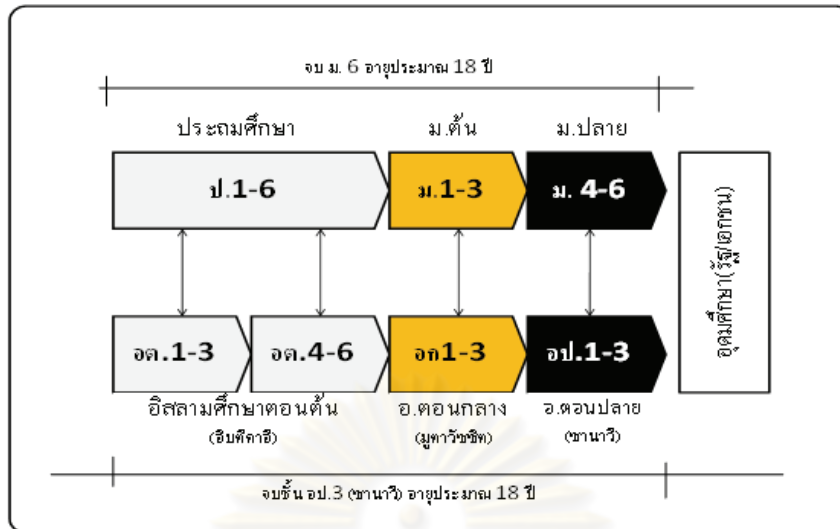
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 และช่วงชั้นที่ 4 ของหลักสูตรอิสลามศึกษาจะตรงกับระดับชั้นที่ 3 ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 ทั้งสองหลักสูตรใช้เวลาเรียนทั้งหมด 12 ปี เท่ากัน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 13 เปรียบเทียบชั้นเรียนศาสนาและสามัญ

ชั้นศาสนา		ชั้นสามัญ	
ช่วงชั้นที่ 1	อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 1	ระดับชั้นที่ 1	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
	อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 2		ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2
	อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 3		ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
ช่วงชั้นที่ 2	อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 4	ระดับชั้นที่ 2	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
	อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 5		ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
	อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 6		ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
ช่วงชั้นที่ 3	อิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1	ระดับชั้นที่ 2	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
	อิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
	อิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
ช่วงชั้นที่ 4	อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 4	ระดับชั้นที่ 3	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
	อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 5		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
	อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 6		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

หากวิเคราะห์หลักสูตรทั้งสองหลักสูตรจะเห็นได้ว่า ทั้งสองหลักสูตรมีจำนวนชั้นเรียนที่เหมือนกันในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนสามารถเรียนจบพร้อม ๆ กัน ถึงแม้จะยังไม่ได้บูรณาการระหว่างสองหลักสูตรด้วยกัน โดยนักเรียนที่จบในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จะจบในชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 3 หรือ 3 วิชาวิ และสามารถเรียนต่อได้ในระดับที่อุดมศึกษาทั้งอุดมศึกษาในภาครัฐหรือเอกชน ส่วนนักเรียนที่มีความต้องการที่เรียนศาสนาก็สามารถเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ อายุของผู้เรียนโดยเฉลี่ยเมื่อจบไป ประมาณ 18 ปี สามารถสรุปได้ดังภาพต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 8 การเปรียบเทียบอายุผู้เรียนระหว่างชั้นศาสนากับชั้นสามัญ

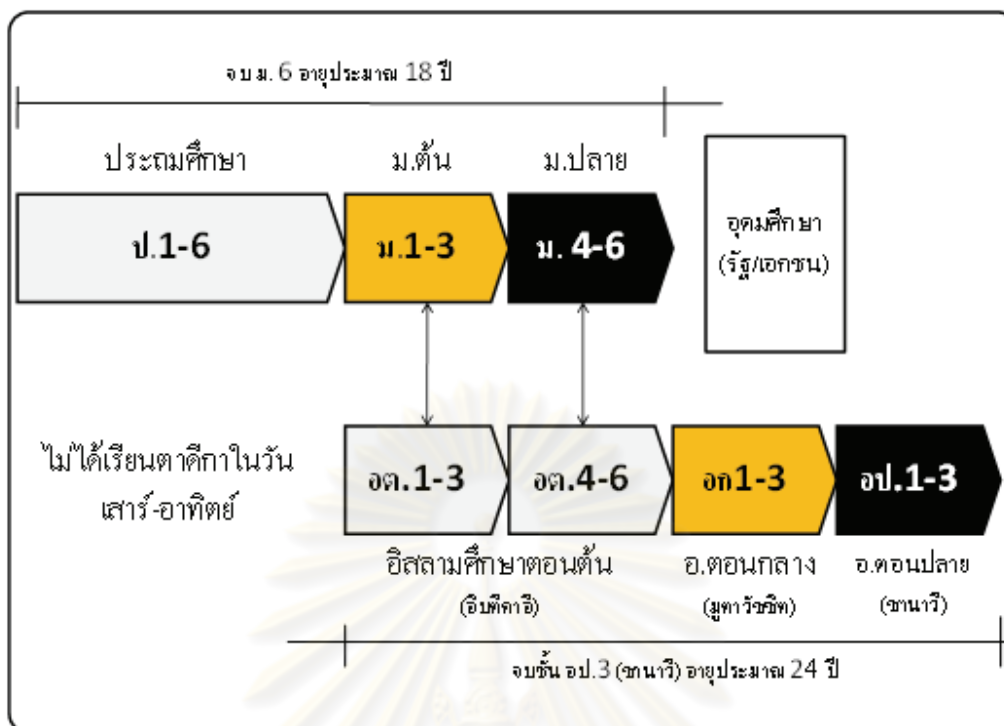
เป็นที่น่าสังเกตว่ากระแสการปฏิรูปการศึกษาที่สนับสนุนให้ชุมชนจัดการศึกษาเองในรูปแบบของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้รับความสนใจจากผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นมุสลิมเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีสถาบันศึกษาปอเนาะและตาดีกา ที่จัดสอนอิสลามศึกษาเช่นกัน การจัดการศึกษาในสถานศึกษาที่มีความหลากหลายเช่นนี้ทำให้การจัดหลักสูตรอิสลามศึกษาขาดความเป็นเอกภาพและมาตรฐาน แต่ละสถานศึกษายังจัดการศึกษาตามความต้องการและตามความพร้อม ทำให้ผู้ที่จบการศึกษาอิสลามในสถานศึกษาแห่งหนึ่ง ไม่สามารถเทียบผลการศึกษากับอีกแห่งหนึ่งได้ การขาดความเป็นเอกภาพและมาตรฐานดังกล่าว จึงเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการมุสลิมถึงการส่งเสริม สนับสนุนและกำกับดูแลที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญต่อการจัดอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมากกว่าที่เป็นอยู่ ถึงแม้จะมีสำนักบริหารยุทธศาสตร์ที่ 12 ยะลา เป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบาย แต่หน่วยงานต้นสังกัดที่ดูแลโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเอง คือสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการก็ควรให้การดูแลอย่างทั่วถึงให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ถึงแม้จะมีสำนักงานการศึกษาเอกชนในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สงขลา และสตูล แต่หน่วยงานเหล่านี้ยังขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา บุคลากรที่เข้ามาทำหน้าที่ล้วนเป็นบุคลากรที่ยังไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้มากนัก อีกทั้งยังเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งเป็นการภายใน ไม่ใช่ส่วนราชการที่ถูกต้อง บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์จึงไม่กล้าที่จะเข้ามาทำงานโดยเฉพาะบรรดาข้าราชการที่ทรงคุณวุฒิ เพราะเกี่ยวพันกับอนาคตและความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ทางราชการของตนเอง ทำให้มีผลต่อการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามดังเจตนารมณ์ที่วางไว้ ดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามท่านหนึ่งได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

“บุคลากรที่ทำงานในสำนักงานเป็นคนใหม่ ไม่มีประสบการณ์ไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับอิสลามศึกษามากนัก สนใจแต่สามัญ ส่วนวิชาหรืออิสลามศึกษาไม่สนใจ จึงทำให้ขาดผู้ดูแลอิสลามศึกษา ไม่มีผู้แนะ เทศ โรงเรียนจะสอนอย่างไรก็ได้ เพราะเวลาเขามาตรวจ เขาจะมาตรวจเฉพาะของสามัญ ตาดีกาก็เช่นกัน ขาดการนิเทศ และติดตาม หากมีบุคลากรที่มีเข้าใจยอมดีกว่า แต่ไม่มี เด็กบางคนอ่านภาษาอาหรับได้ บางคนอ่านไม่ได้ แล้วพอจบตาดีกา(อิบตีดาอี)จะเข้ามาวุฒิชิต(มัธยม) เลยต้องเรียนใหม่ เรียนอิบตีดาอีใหม่ เสียเวลา”

ปัญหาการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ถือเป็นปัญหาที่สำคัญสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง การที่โรงเรียนรับนักเรียนที่จบจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือโรงเรียนของรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่พื้นฐานด้านศาสนายังน้อยอยู่ ยิ่งหากนักเรียนเหล่านี้ไม่ได้เรียนตาดีกาในวันเสาร์และอาทิตย์หรือเวลาอื่นๆ แล้วจะทำให้นักเรียนเหล่านี้เสียเปรียบเมื่อเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพราะอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใช้ภาษามลายูและภาษาอาหรับสำหรับการเรียนการสอน โรงเรียนจำเป็นต้องสอบเพื่อวัดความรู้ด้านอิสลามศึกษา หากนักเรียนยังอ่านเขียนภาษามลายูและภาษาอาหรับไม่ได้ นักเรียนเหล่านี้จำเป็นต้องเรียนศาสนาในชั้นอิบตีดาอีหรืออิสลามศึกษาปีที่ 1-6 ซ้ำ เป็นการเรียนที่เสียเวลาและต้องถอยหลังใหม่ ขาดความสมดุลในเรื่องเกี่ยวอายุและวัยของผู้เรียน สภาพดังกล่าวสรุปได้ดังภาพต่อไปนี้

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ อิบตีดาอี(อิสลามศึกษาตอนต้น)คือระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546

ภาพที่ 9 การเปรียบเทียบอายุผู้เรียนระหว่างชั้นศาสนากับชั้นสามัญ

ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 นักเรียนที่จบระดับประถมศึกษาคือจบในระดับอิมติฮาอ์ยะห์ นักเรียนที่จบระดับมัธยมศึกษาตอนต้นคือนักเรียนที่จบระดับมูตาวัชชีเตาะห์ และนักเรียนที่จบระดับมัธยมศึกษาตอนปลายคือนักเรียนที่จบระดับชานาวี ดังที่ระบุไว้ในตารางที่ 6 ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสอนอิสลามศึกษาเพียง 2 คาบต่อสัปดาห์ในโรงเรียนของรัฐ ประกอบกับผู้ปกครองมีความต้องการให้ลูกหลานของตัวเองมีความรู้วิชาศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย จึงทำให้โรงเรียนของรัฐบางโรงเรียนเพิ่มคาบเวลาเรียนอิสลามศึกษาให้มากขึ้น เป็น 10-12 คาบต่อสัปดาห์ และจัดหลักสูตรอิสลามศึกษาควบคู่หลักสูตรสามัญกันไป ทำให้โรงเรียนเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองและชุมชนมากขึ้น เพราะการจัดการศึกษาที่มีศาสนาและสามัญเป็นความต้องการของผู้ปกครองนักเรียนที่อยากให้บุตรหลานมีความรู้ทั้งสองส่วนนี้พร้อมๆ กัน

การที่ผู้ปกครองสนับสนุนให้ลูกหลานเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้นเป็นเพราะว่าโรงเรียนเหล่านี้ได้จัดหลักสูตรอิสลามศึกษาควบคู่หลักสูตรสามัญ รายวิชาตามหลักสูตรอิสลามศึกษาประกอบด้วย

- 1) อัลกุรอาน
- 2) อัลฮาดิษ(วจนะศาสดา)
- 3) อัล-อากี้ดะห์(หลักศรัทธา)

- 4) อัล-ฟิกฮฺ(ศาสนบัญญัติ)
- 5) อัต-ตารีค(ศาสนประวัติ)
- 6) อัล-อัคลาก(จริยธรรม)
- 7) ภาษาอาหรับ
- 8) ภาษามลายู/ภาษาอาหรับเสริม

ส่วนรายวิชาในหลักสูตรสามัญหรือแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น ประกอบด้วย

- 1) ภาษาไทย
- 2) คณิตศาสตร์
- 3) วิทยาศาสตร์
- 4) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- 5) สุขศึกษาและพลศึกษา
- 6) ศิลปะ
- 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 8) ภาษาต่างประเทศ

กล่าวโดยสรุป การที่ผู้ปกครองชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้ได้เปิดสอนตามความเชื่อและวิถีชีวิตในศาสนาอิสลาม ตามหลักการของศาสนา การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมเป้าหมายของการศึกษาในอิสลามนั้นคือ รู้จักอัลลอฮ์ ทั้งนี้เพราะอัลลอฮ์คือ พระเจ้า และผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง เมื่อรู้จักอัลลอฮ์แล้วสิ่งที่จำต้องศึกษาต่อมา ก็คือศาสนาของอัลลอฮ์ นอกจากนั้นแล้ว การศึกษาเรื่องราวของโลกนี้และโลกหน้า การศึกษานั้นต้องมีประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมเพื่อร่วมกันทำอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ นอกจากนั้นแล้วการศึกษาสายอาชีพก็ถือเป็นการศึกษาที่จำเป็นสำหรับมุสลิมเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อการเลี้ยงชีพ อันจะนำไปสู่การเป็นป่าวที่ดีของอัลลอฮ์

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เปิดสอนทั้งสายศาสนา สายสามัญ และสายอาชีพจะได้รับการตอบรับจากประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ไว้อย่างล้นหลาม ด้วยความเชื่อทางศาสนาและตรงกับความต้องการตามวิถีชีวิต ถึงแม้โรงเรียนเหล่านี้จะมีอาคารเรียนที่ไม่ดีพอหรือบุคลากรวิชาสามัญที่ไม่พอเพียง หรือขาดอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนเมื่อเทียบกับโรงเรียนในภาครัฐก็ตาม ผู้ปกครองก็ยังเลือกให้ลูกหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพราะโรงเรียนเหล่านี้ได้เปิดสอนทั้งหลักสูตรศาสนาและสามัญควบคู่กัน โดยเชื่อว่าลูกหลานของพวกเขาเมื่อได้เรียนทั้งสองส่วนนี้แล้ว จะสามารถดำรงไว้ซึ่งความเป็นมุสลิมที่ดีได้ในอนาคตต่อไป

ถึงแม้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งจัดการศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษาและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานควบคู่กัน ได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่การจัดการศึกษาในลักษณะอย่างนี้ก็ยังมีความมีปัญหาบางประการที่ต้องแก้ไข จากการศึกษาวิจัยตามโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา พบว่า ปัญหาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีดังนี้(มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา: 2549)

1. ปัญหาด้านการบริหารจัดการโรงเรียน
 - 1.1 ขาดองค์กรในการบริหารระบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
 - 1.2 ผู้บริหารขาดทักษะในการเป็นนักบริหาร
 - 1.3 ขาดความพร้อมด้านสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่
 - 1.4 รัฐสนับสนุนงบประมาณเฉพาะวิชาสามัญ
 - 1.5 ครูลาออกบ่อย ขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน
2. ปัญหาด้านหลักสูตร
 - 2.1 มีหลักสูตรที่แตกต่างกันระหว่างโรงเรียน
 - 2.2 หลักสูตรขาดความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันตั้งแต่ชั้นตาดิคาถึงชั้นสูงสุด
 - 2.3 ขาดการนำวิชาสามัญและวิชาศาสนาบูรณาการเข้าด้วยกัน
3. ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน
 - 3.1 แผนการสอนระหว่างโรงเรียนจัดไม่เหมือนกัน
 - 3.2 ครูสอนไม่ตรงกับวิชาที่ถนัด
 - 3.3 สื่อการสอน ห้องปฏิบัติการ ห้องเรียนไม่สอดคล้องกับจำนวนนักเรียน
 - 3.4 ครูขาดความรู้ใหม่ๆ และทักษะกระบวนการสอน

จากการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับสาเหตุที่ผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมากกว่าโรงเรียนของภาครัฐ เกิดจากหลายเหตุผลดังนี้ (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ : 2550)

- 1) ความเชื่อ ค่านิยมของผู้ปกครองที่ต้องการให้เด็กได้เล่าเรียนอิสลามศึกษา
- 2) ความเชื่อและความศรัทธาในตัวของโตะครูซึ่งมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น ปู่ก็เรียนที่โรงเรียนดังกล่าว พ่อก็จบจากโรงเรียนดังกล่าว
- 3) ความพยายามทำการตลาดทางการศึกษาหรือการประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนเอกชน เช่น การจัดหารถบริการรับส่งนักเรียน

- 4) ค่าใช้จ่ายในการศึกษาน้อยกว่าเมื่อเทียบกับโรงเรียนของรัฐบาล
- 5) โรงเรียนของรัฐบาลบางโรงเรียนมีการแข่งขันสูง สอบเข้ายาก
- 6) โรงเรียนมัธยมของรัฐโดยเฉพาะระดับอำเภอต่อคุณภาพลง เนื่องจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อการแข่งขัน
- 7) ความเชื่อของผู้ปกครองที่ว่าหากเข้าโรงเรียนของรัฐซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนโดยครูที่นับถือศาสนาพุทธ มีการจัดกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ มีการจัดอาหารโดยคนที่นับถือศาสนาพุทธ ไม่มีวัฒนธรรมองค์กรที่เป็นมุสลิม จะกระทบต่อความเชื่อของศาสนาอิสลาม
- 8) เป้าหมายการเรียนของชาวมุสลิมประการแรกคือ การเรียนรู้เพื่อศาสนา ส่วนการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพนั้นเป็นประเด็นรอง เป้าหมายดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าเรียน
- 9) การคมนาคมไม่สะดวก ประกอบกับนักเรียนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยากจน จึงไม่สามารถเดินทางไปโรงเรียนของรัฐได้ และจากสถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้ทำให้รถประจำทางไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ในขณะที่โรงเรียนเอกชนมีบริการรับส่งครอบคลุมทุกพื้นที่
- 10) การทำการตลาดของโรงเรียนเอกชน ใช้ศรัทธาเป็นตัวนำ โดยใช้ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น สร้างศรัทธาแก่ผู้ปกครองเพื่อหาผู้เรียน
- 11) การยุบกรมสามัญศึกษา และให้โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเมื่อก่อนหน้านี้ ส่งผลต่อการจัดสรรงบประมาณให้แก่โรงเรียนมัธยม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสถานศึกษาในด้านต่างๆ

การที่ผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมาก จึงทำให้งบประมาณสำหรับการบริหารจัดการในโรงเรียนเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ เพราะโรงเรียนเหล่านี้ต้องสอนทั้งสองหลักสูตรควบคู่กัน คือหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกับหลักสูตรศาสนา แต่เนื่องจากรัฐให้การอุดหนุนตามรายหัว ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 15(1) ที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีจำนวนนักเรียนน้อยกับโรงเรียนเอกชนที่เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ เนื่องจากโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมากๆ ย่อมมีงบประมาณสำหรับการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้ดีกว่า ในขณะที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามขนาดเล็ก แม้แต่เงินเดือนครูก็ยังได้รับต่ำกว่าวุฒิ และหากโรงเรียนดังกล่าวไม่ใช่โรงเรียนที่มีมูลนิธิหรือมัสยิดเป็นผู้รับใบอนุญาตแล้ว ก็ยังประสบปัญหาในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพราะได้รับเงินอุดหนุนเพียงร้อยละ 70 ของเงินอุดหนุนรายหัว ดังที่อิสมัน ครูโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ได้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2552 ความตอนหนึ่งว่า

“เป็นครูมาเกือบสิบปีแล้ว เงินเดือนยังไม่ได้ตรงวุฒิเลย ถ้าถามว่าพอไหม คงตอบได้อย่างเดียวคือไม่พอ หากครูคนใดที่มีส่วนยาง ก่อนจะไปสอนตอนเช้าจะต้องออกไปกรีดยางก่อน เพื่อเพิ่มรายได้ ไม่อย่างนั้นคงอยู่ไม่ได้ ค่าครองชีพก็แพงมาก

ขึ้น ไปสอนนักเรียนบางที่ก็ไม่ตรงเวลาบ้าง เพราะเราต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ ไหน ลูกไหนภรรยาอีก หากพึ่งเงินเดือนครูคงไม่พอกินแน่ ค่าน้ำมันก็แพงขึ้น สินค้า อื่นๆก็แพงขึ้น โรงเรียนใหญ่ๆคงไม่เป็นที่ไหนหรอก เพราะเขามีเงินเยอะหน่อย โรงเรียนเล็กๆอย่างเราจะเอาเงินที่ไหนมาจ่ายให้ครู เราเองก็เข้าใจโรงเรียนดี แล้ว เราก็คงไม่ได้เป็นมูลนิธิอีก มันก็เลยมีปัญหาเรื่องเงินที่โรงเรียนได้รับนี้แหละ พอ โรงเรียนได้รายหัวน้อย ก็จ่ายเงินเดือนเฉพาะที่มีอยู่ อยู่แบบประหยัดๆ”

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบ เพื่อให้ไตรวิถีเป็นของทุกๆ คนที่ส่วนได้ส่วนเสียกับการศึกษา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน สรุปได้ ดังนี้

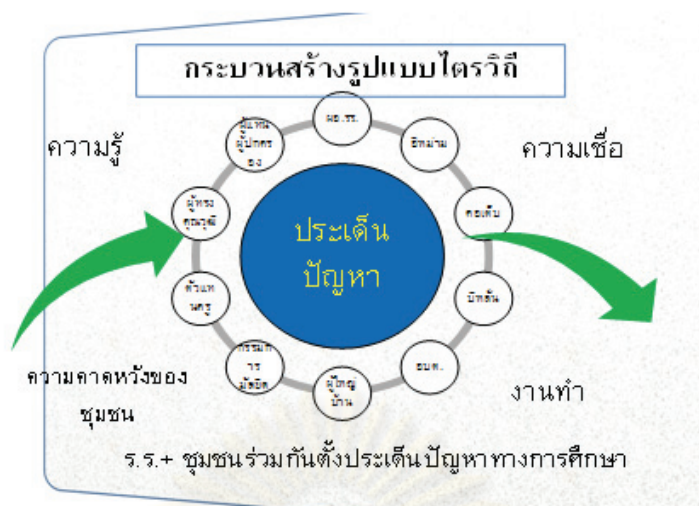
- ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาประเด็นปัญหาร่วมกับชุมชน
- ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนร่วมกับชุมชน
- ขั้นตอนที่ 3 การลงมือปฏิบัติและทดลองนำร่องใช้
- ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการดำเนินงาน
- ขั้นตอนที่ 5 การปรับปรุงแก้ไข

ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาประเด็นปัญหาร่วมกับชุมชน

ในการศึกษาประเด็นปัญหาและศึกษาความต้องการของชุมชนนั้น โรงเรียนในโครงการวิจัยได้ เชิญคณะกรรมการโรงเรียนที่ประกอบด้วยโต๊ะอีหม่าม คอเต็บ บิหลัน กรรมการอิสลามประจำมัสยิด ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน มาเป็นคณะกรรมการที่ ปรึกษาโรงเรียน นอกจากนี้ยังได้แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกเข้ามาแนะนำการดำเนินงานของ โรงเรียนอีกด้วย

โรงเรียนในโครงการวิจัยได้เล่าถึงกระบวนการทำงานว่า โรงเรียนได้มีการประชุม คณะกรรมการที่ประกอบด้วยบุคคลที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไข วิเคราะห์ รูปแบบการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน การวางแผนร่วมกันในการนิเทศ ติดตาม โรงเรียน มีการวางแผนร่วมกันตามกระบวนการของเดมมิ่ง PDCA สะท้อนข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชน และ วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆกลับไปยังชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบถึงจุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค ในการพัฒนาโรงเรียน

ภาพที่ 10 กระบวนการตั้งประเด็นปัญหาที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ในการตั้งประเด็นปัญหาร่วมกันนั้น โรงเรียนในโครงการวิจัยได้ดำเนินการประชุมปรึกษาหารือกับชุมชน ซึ่งมีตัวแทนที่ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ผู้นำท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ วัตถุประสงค์ของการประชุมปรึกษาหารือนี้ เพื่อต้องการทราบความต้องการของคนในชุมชนในด้านการจัดการศึกษา และเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน ผลที่ได้ออกมาสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของชุมชนที่แท้จริง โดยสามารถสรุปออกมาได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 14 ความต้องการด้านการจัดการศึกษาของชุมชน

โรงเรียน	ความต้องการด้านการจัดการศึกษาของชุมชน
1.โรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี	<ul style="list-style-type: none"> - อยากให้โรงเรียนจัดสอนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ - การสอนศาสนาเน้นการปฏิบัติตามหลักของศาสนา - ให้สอนอ่านอัลกุรอานให้เข้มข้นกว่านี้ - ทำอย่างไรให้นักเรียนอ่านหนังสือได้ทุกคน - อยากให้เด็กสามารถเรียนต่อได้ - อยากให้นักเรียนมัธยมพักอยู่หอพักทุกคนเพราะเด็กไป-กลับมีปัญหา - เด็กที่เรียนไม่เก่งให้ดูแลเป็นพิเศษด้วย เพราะส่วนใหญ่จะเรียนไม่ได้ และมีปมด้อย - อยากให้เด็กเรียนอาชีพติดตัว

ตารางที่ 14 ความต้องการด้านการจัดการศึกษาของชุมชน (ต่อ)

โรงเรียน	ความต้องการด้านการจัดการศึกษาของชุมชน
	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นอาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลักเช่นการเกษตร ยางพารา ช่างต่างๆที่ง่าย ๆ - นักเรียนผู้หญิงควรเรียนรู้ด้านการประกอบอาหารด้วย เพราะเด็กสมัยนี้ทำอาหารไม่ค่อยเป็น - ควรปลูกฝังให้เด็กเป็นคนดีตามหลักศาสนา
<p>2.โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2)</p> <p>จ.สงขลา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ควรเน้นอาชีพในการเรียนการสอนด้วย - อยากเห็นนักเรียนมีทักษะและประสบการณ์ด้านอาชีพให้มากกว่านี้ - ทำอย่างไรให้เด็กอ่านออกเขียนได้มากกว่านี้ - อยากให้ครูและอุซต๊าะไม่แบ่งแยกกัน - ต้องการให้เด็กฝึกปฏิบัติศาสนกิจ - อยากให้นักเรียนฝึกการอ่านคุตบะห์¹ ด้วย - อยากให้เห็นวิชาอัลกุรอานเป็นหลัก - พยายามบูรณาการวิชาศาสนาในวิชาสามัญ - วิชาสามัญทำอย่างไรให้เด็กอยากเรียนและมีความรู้สึกดี ๆ มากกว่านี้ - ควรเน้นนักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมให้มากกว่านี้ - ควรใช้ไอทีมาช่วยสอนด้วย - โรงเรียนควรมีห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการต่างๆให้ครบ
<p>3.โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3)</p> <p>จ.นราธิวาส</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ควรเน้นการเรียนศาสนา สามัญและอาชีพ - การเรียนศาสนาเน้นที่อัลกุรอานให้มาก เพราะเด็กสมัยนี้อ่านไม่ค่อยได้ - ไม่ควรลืมนเรียน ก็ตามแบบปอเนาะ/แบบดั้งเดิมในเวลากลางคืน - ให้เด็กฝึกการประกอบอาชีพ เช่น การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ สหกรณ์ ช่างต่างๆ เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างก่อสร้าง ช่างเชื่อม - การศึกษาสามัญต้องจัดให้มีคุณภาพ

¹ คุตบะห์ คือ การอบรมจริยธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์

ตารางที่ 14 ความต้องการด้านการจัดการศึกษาของชุมชน (ต่อ)

โรงเรียน	ความต้องการด้านการจัดการศึกษาของชุมชน
	<ul style="list-style-type: none"> - ควรส่งเสริมการเรียนต่อของเด็กในระดับอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ - ควรติดต่อเทียบวิชาศานากับมหาลัยอิสลามในต่างประเทศด้วย - อูซต๊าะซ-ครูไม่ควรแยกกันทำงาน ควรช่วยกันพัฒนาโรงเรียน - หมั่นดูแลเด็กกลุ่มเสี่ยงให้มากกว่านี้
<p>4. โรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) นราธิวาส</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ดูแลพยายามไม่ให้นักเรียนมั่วสุมกับยาเสพติด เพราะขณะนี้ยาเสพติดประเภทสีคูลุ่ยระบาดมาก - เน้นการสอนอัลกุรอานให้นักเรียนอ่านเป็น - ควรเน้นการปฏิบัติศาสนกิจให้เคร่งครัดกว่านี้ - วิชาสามัญควรสอนให้มีคุณภาพมากกว่านี้ - บูรณาการศาสนาในวิชาสามัญด้วย - -ให้ฝึกอาชีพนักเรียน เพื่อให้มีทักษะด้านอาชีพ - ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนต่อให้มากขึ้นโดยเฉพาะด้านอาชีพ - ทำอย่างไรให้นักเรียนชอบอยู่ในโรงเรียนไม่หนีเรียน - ส่งเสริมให้นักเรียนพักอยู่หอพักให้มากๆ เพราะเด็กไป-กลับมีปัญหา - ไม่แบ่งแยกครูศาสนาและครูสามัญ - ฝึกให้นักเรียนประกอบอาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่นก่อน

จากการศึกษาประเด็นปัญหาของชุมชนและความคาดหวังของผู้ปกครองนักเรียนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่มีความคาดหวังให้ลูกหลานของตนเองมีความรู้ด้านวิชาศาสนา และวิชาสามัญเพื่อเป็นคนดีในอนาคต หวังอยากให้ลูกหลานของตนเองเรียนหนังสือได้สูงๆ สามารถประกอบอาชีพในหน้าที่การงานต่างๆ ในขณะที่เดียวกันอยากให้ลูกหลานของตนเองยึดมั่นในศาสนาอิสลาม มีความสามารถในการดำรงชีวิตตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด มีความสามารถในการอ่านอัลกุรอาน ปฏิบัติศาสนกิจประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เป็นคนดีของ ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ นอกจากนี้ผู้ปกครองนักเรียนยังต้องการให้ลูกหลานของตนเองห่างไกลจาก

ยาเสพติด ซึ่งในปัจจุบัน ยาเสพติดโดยเฉพาะใบกระท่อมหรือสี่คูณร้อย¹ ได้ระบาดอย่างมากในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

การที่ผู้ปกครองยินยอมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเหล่านี้ เพราะโรงเรียนเหล่านี้มีวัฒนธรรมองค์กรที่เป็นแบบมุสลิม เช่นการให้สละมเมื่อเจอกัน การมีสถานที่ประกอบศาสนกิจละหมาด5เวลาในบริเวณโรงเรียน การแยกนักเรียนชายหญิงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การเคร่งครัดในกฎระเบียบต่างๆ การมีครูสอนศาสนาที่คอยสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่อาจสุ่มเสี่ยงต่อการปฏิบัติตนที่ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา เช่น ชู้สาว กิจกรรมที่บ่อนทำลายความเป็นมุสลิมที่ดีเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เป็นจุดแข็งของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุกโรงเรียนมีโต๊ะครูหรือบ่าว ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาสูงสุดที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ ดังที่ ปะจู้ ผู้ปกครองนักเรียนคนหนึ่งของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ได้กล่าวไว้ว่า

“ผมอยากให้ลูกของผมสามารถอ่านอัลกุรอานได้ อ่านยาซีนได้ อ่านคุตบะห์ได้ เวลาผมตายไป เขาสามารถที่อ่านดูอา อ่านยาซีนให้ ผมอยากให้ลูกของผมเป็นคนดี ไม่ชู้สาว ไม่ติดยาเสพติด ผมส่งให้เขามาเรียนที่นี่เพราะที่นี้ดูแลทั้งกลางวันและกลางคืน หากพักอยู่ที่บ้าน ผมไม่มีเวลาจะดู เด็กสมัยนี้มีของล่อตาเยอะ มีโทรศัพท์ โทรนัดโน่น โทรนัดนี้ โทรศัพท์นี้แหละตัวปัญหา คุยกันทั้งคืน ไม่หลับ ไม่นอน สุดท้ายต้องก่อนแต่ง หมดอนาคตไป”

กระแสการเปลี่ยนของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เยาวชนมุสลิมได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม เครื่องมือสื่อสารและเทคโนโลยี กลายเป็นดาบสองคมที่ทำให้สังคมมุสลิมเปลี่ยนไป โรงเรียนบางโรงได้ประกาศห้ามนักเรียนพกพาโทรศัพท์มือถือเข้ามาในขณะที่อยู่ในโรงเรียน จากสถิติที่ฝ่ายปกครองของโรงเรียนในหลายๆโรงเรียนรายงานเรื่องเกี่ยวกับการนัดพบถึงชั้นชู้สาวระหว่างนักเรียนวัยรุ่นชายและหญิง ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องห้ามในหลักการทางศาสนานั้น อาศัยโทรศัพท์มือถือเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้โรงเรียนบางโรงเรียนมีกฎระเบียบห้ามนักเรียนพกพาโทรศัพท์มือถือ หากถูกจับได้ โรงเรียนจะริบเอาและไม่ส่งคืนให้ ดังเช่นโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.นราธิวาส ที่มีกฎระเบียบเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างเคร่งครัด ดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส กล่าวไว้ว่า

“ทางโรงเรียนมีกฎระเบียบห้ามไม่ให้นักเรียนพกพาโทรศัพท์มือถือมาที่โรงเรียน หากนักเรียนพามาและถูกฝ่ายปกครองจับได้ ทางโรงเรียนจะเก็บโทรศัพท์นี้ไว้

¹ ยาสี่คูณร้อย คือยาเสพติดสูตรใหม่ที่กำลังแพร่ระบาดในหมู่วัยรุ่นชาวไทยมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเป็นยาเสพติดที่มีการนำสารเสพติด 3 ตัวมาผสมกับยาจุดกันยุงแล้วนำมาต้ม ใช้ดื่ม เนื่องจากสารเสพติดชนิดนี้ไม่มีกลิ่นทำให้ไม่มีใครรู้ว่ากำลังเสพยา และมีวัยรุ่นบางคนหลงคิดคิดว่าเมื่อดื่มยาสี่คูณร้อย เข้าไปแล้วจะมีกำลังวังชา คล้ายยาชูกำลัง สูตรของยาสี่คูณร้อย ประกอบด้วย 1.ยาแก้ไอ ชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นยาควบคุมการใช้ ที่ผู้ชายต้องมีใบอนุญาต และผู้ซื้อต้องซื้อตามใบสั่งของแพทย์ 2.น้ำใบกระท่อม นำใบกระท่อมมาต้ม 3.ยากันยุง 4.น้ำอัดลมชนิดหนึ่งหรือยาแก้ไอ

และจะไม่ส่งคืนให้นักเรียน จนกว่านักเรียนจะเรียนจบจากโรงเรียนไป แต่ทางโรงเรียนก็มีโทรศัพท์สาธารณะไว้บริการนักเรียนเวลาอยู่หอพัก เพื่อสะดวกต่อการติดต่อกับผู้ปกครองหรือจะติดต่อทางบ้าน”

การที่มีกฎระเบียบเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างเข้มงวด เป็นที่พอใจสำหรับผู้ปกครองส่วนใหญ่ เนื่องจากเห็นว่า โทรศัพท์มือถือถือเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยสำหรับตัวนักเรียนเอง ในวัยที่ยังไม่มีความจำเป็น อีกทั้งยังเป็นตัวนำไปสู่การนัดพบและชู้สาว ซึ่งเคยเกิดขึ้นในหลายเหตุการณ์ที่ผ่านมา นอกจากนี้ การที่ผู้ปกครองอยากให้ลูกได้พักอยู่ที่หอพักซึ่งอาจจะเป็นหอพักหรือปอเนาะ ก็เพราะอยากให้ลูกได้ฝึกปฏิบัติศาสนกิจละหมาด เช่นละหมาดยามาอะห์หรือละหมาดรวมกัน 5 เวลา คือ ละหมาดซุบฮ์¹ ละหมาดดูฮร์² ละหมาดอัศร์³ ละหมาดมัฆริบ⁴ และละหมาดอีซา⁵ ดังเช่น เปาะจิ ผู้แทนผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ที่ได้กล่าวว่า

“ผมว่าให้เด็กมาเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาหรือปอเนาะดีกว่าเรียนโรงเรียนของรัฐ โรงเรียนของรัฐเขาไม่เข้มงวดเรื่องการละหมาดหรือก เขาไม่ค่อยมีเวลาที่จะมาอบรมลูกๆของเราไปละหมาด เขาไม่มีระบบหอพัก กลางคืนลูกอยู่บ้านมั่วดูแต่ทีวี ละคร หรือไม่ก็เที่ยว หากเรามาอยู่ปอเนาะอย่างน้อยลูกของเราจะถูกรอบรมเรื่องการละหมาด การอยู่ร่วมกันในสังคม ผมว่ามันดีกว่า”

นอกจากความคาดหวังของผู้ปกครองในเรื่องการที่จะให้ลูกหลานของตัวเองประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบของศาสนาแล้ว ผู้ปกครองและชุมชนมีความคาดหวังให้โรงเรียนมีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาสามัญให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ลูกหลานของตัวเองได้มีโอกาสในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพในสิ่งตนเองได้เรียนรู้มา โดยหวังว่าโรงเรียนควรจัดหลักสูตรวิชาสามัญให้มีคุณภาพทัดเทียมโรงเรียนของรัฐ ขณะเดียวกันยังหวังว่าโรงเรียนควรเสริมวิชาชีพในด้านต่างๆ ให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมฝึกทักษะเพื่อเป็นทางเลือกกับเด็กด้วย รวมทั้งมีความคาดหวังให้โรงเรียนมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา เช่นมีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ครบ มีห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสมุดที่มีมาตรฐานสถานที่ฝึกอาชีพ และห้องประกอบการเรียนอื่นๆที่สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน ดังที่ครูซูกี้ ตัวแทนครูโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ให้ข้อคิดว่า

¹ ละหมาดซุบฮ์ ในตอนหัวรุ่งในช่วงเวลาประมาณ 05.00-06.00 น.

² ละหมาดดูฮร์ ในช่วงเวลาประมาณ 12.00-15.00น.

³ ละหมาดอัศร์ ในช่วงเวลาประมาณ 15.00-18.00 น.

⁴ ละหมาดมัฆริบ ในช่วงเวลาประมาณ 18.00-17.00น.

⁵ ละหมาดอีซา ในช่วงเวลาประมาณ 17.00-04.00 น.

“อยากให้เห็นนักเรียนที่จบจากโรงเรียนนี้สามารถเข้าศึกษาต่อที่อื่นได้ในระดับมหาวิทยาลัย นักเรียนที่ชอบวิชาศานาก็ให้เขาเรียนต่อศาสนา ส่วนนักเรียนที่ชอบวิชาสามัญก็ควรให้เขาได้เรียนต่อในวิชาสามัญ ส่วนนักเรียนที่ชอบเรียนอาชีพก็ควรส่งเสริมให้เขาได้เรียนอาชีพ”

ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียนที่ร่วมกันตั้งโจทย์และปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้มีทัศนะว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่อยากให้ทางโรงเรียนจัดกิจกรรมฝึกทักษะอาชีพให้กับลูกหลานของตัวเอง เนื่องจากความหลากหลายของผู้เรียน และความสามารถของผู้เรียนที่แตกต่างกัน โดยกล่าวว่า

“โรงเรียนควรจัดกิจกรรมเพื่อฝึกทักษะอาชีพให้กับนักเรียน เช่น ช่างเชื่อม ช่างตัดผม ช่างปูน ช่างก่อสร้าง ตัดเย็บเสื้อผ้า การแปรรูปอาหาร คหกรรม เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา เพาะเห็ด คอมพิวเตอร์ หรืออื่นๆที่นักเรียนชอบและสนใจ การฝึกกิจกรรมเหล่านี้ หากทำบ่อยๆ นักเรียนมีความชำนาญ และมีทักษะที่ดียิ่งขึ้น บางคนสนใจอาจจะนำไปประกอบอาชีพได้ ผมว่าเด็กทุกคนมีความแตกต่างกัน บางคนเรียนเก่งแต่ไม่ค่อยชอบทำงาน บางคนขยันทำงานแต่เรียนไม่เก่ง บางคนเรียนเก่งและขยันทำงานด้วย จบไปหากไม่ไปเรียนต่ออาจจะไปประกอบอาชีพได้ เพราะมีทักษะพื้นฐานอยู่แล้ว”

อูซตาซเลาะห์ ครูสอนศาสนาในโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี ได้เสริมมุมมองต่อการเรียนรู้เรื่องวิชาชีพเพื่อการมีงานทำในปัจจุบันโดยกล่าวว่า

“ตอนนี้คนที่เรียนสายอาชีพมักจะไม่ค่อยตกงานกัน มันแปลกนะ คนเรามุ่งแต่จะเข้ามหาวิทยาลัยกัน แต่หารู้ไม่ว่าพอจบออกมาแล้วจะทำอะไร ต้องจริงจังๆ คือต้องเก่ง มีความสามารถมาก เพราะเขาจะเลือกตรงนี้ ไม่เหมือนสายอาชีพ จบมาหากไม่ไปทำงานที่อื่นเขาก็ทำเองได้ เป็นเจ้าแกเองได้ เปิดร้านเองได้ ผมว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันต้องคิดตรงนี้ให้ดี”

จากการศึกษาสภาพทางสังคมปัจจุบันพบว่า เยาวชนหนุ่มสาวมุสลิมที่หลุดจากระบบโรงเรียนไป ส่วนหนึ่งมีปัญหาทางสังคม มีการมั่วสุม ดิตยาเสพติด เยาวชนเหล่านี้มักจะมีปัญหาที่ตามมา เช่น ปัญหาทางสังคม ปัญหาการก่อความไม่สงบ ปัญหาชู้สาว ปัญหาความยากจน ฯลฯ เยาวชนอีกจำนวนไม่น้อยได้อพยพไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพในประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีค่าแรงที่ดีกว่า การที่ไม่มีทักษะในการประกอบวิชาชีพ ทำให้เยาวชนและแรงงานเหล่านี้มีข้อเสียเปรียบเมื่อเทียบกับแรงงานอื่นๆ ที่มีทั้งทักษะ ความรู้และประสบการณ์ที่มากกว่า จึงไม่แปลกที่แรงงานไทยโดยเฉพาะชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไปทำงานยังประเทศมาเลเซียส่วนใหญ่จะเป็นลูกจ้างในร้านอาหาร เป็นแรงงานนอกระบบ ดังที่ต่อเลาะ ผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ได้เสริมว่า

“ คนไทยเราส่วนใหญ่ไปทำงานในร้านตัดผม เป็นเด็กเสิร์ฟข้าง ล้างจานข้าง หรือไม่ก็ไปเป็นแรงงานกรีดยางพารา แต่รายได้ดีกว่าเมื่อเทียบกับการทำงานในเมืองไทยส่วนใหญ่ที่ไปไม่มีใบอนุญาตทำงานจากกระทรวงแรงงานหรอก จะแอบไปทำงาน แต่แต่ละเดือนต้องออกมาประทับตราเข้าประเทศมาเลเซียที่ด่านเข้าเมือง เพราะที่นี้เขาให้อุญาต(วีซ่า)อยู่ในประเทศเขาแค่ 30 วันบางคนหากไม่มีวีซ่าถูกจับส่งกลับก็มี”

จากการศึกษาในภาพรวมของชุมชนทุกแห่งต้องการให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักการของศาสนาอิสลาม ผู้นำศาสนา บอกว่าอิสลามคือวิถีชีวิตที่มุสลิมต้องปฏิบัติกิจกรรมประจำวันต่างๆให้อยู่ในกรอบของศาสนาตั้งแต่ตื่นขึ้นมาจนกระทั่งหลับนอน หมายถึงทุกๆ อริยาบถต้องไม่ขัดกับหลักศาสนา ดังนั้นการศึกษาทั้งศาสนา สามัญและการศึกษาเพื่อการมีงานทำจึงเป็นกระบวนการสร้างคนโดยเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามให้มีความรู้ มีกระบวนการ และเจตคติที่ดีในทุกๆ แง่มุม การสร้างคนให้มีคุณภาพได้นั้นต้องอาศัยการพัฒนาโดยมีเครื่องมือของการพัฒนาคือ การศึกษา และการศึกษานั้นต้องจัดให้มืออย่างคุณภาพ

จากข้อเสนอที่สำคัญประการหนึ่งที่ชุมชนห่วงเป็นอย่างมากในขณะนี้คือ พฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของเด็กนักเรียนวัยรุ่นที่หลงใหลตามกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งข้อดีและข้อเสียรวมอยู่ด้วยกัน เกี่ยวกับเรื่องนี้โรงเรียนได้ร่วมกับชุมชนในการสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังพฤติกรรมนักเรียนเมื่ออยู่นอกบริเวณโรงเรียน โดยมีผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ชุตรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน มีหน้าที่เฝ้าติดตามพฤติกรรมของนักเรียนที่ออกนอกกลุ่มนอกทาง การชู้สาว การมั่วสุม การเข้ามาพัวพันกับยาเสพติด การหนีเรียน ดังกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ที่ผู้อำนวยการได้เล่ากระบวนการทำงานที่ได้ดำเนินการร่วมกับชุมชนว่า

“ โรงเรียนได้ขอให้ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ชุตรักษาความสงบภายในหมู่บ้าน ตลอดจนชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลนักเรียนและสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่ไม่ดี นอกกลุ่มนอกทางเช่นหนีเรียน การมั่วสุม ดิตยา การชู้สาว หากพบพฤติกรรมดังกล่าวแล้วให้รายงานไปยังโรงเรียนทันที มีการให้เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ เพื่อให้การประสานงานสะดวกและรวดเร็วขึ้น หากชาวบ้านเห็นอะไรที่ไม่ชอบมาพากล พวกเขา ก็จะโทรศัพท์แจ้งครูฝ่ายปกครองหรือผู้อำนวยการโรงเรียนเพื่อทราบ ทำให้หลายคนมีส่วนร่วม การดูแลดีขึ้น ทุกคนช่วยๆกัน ลำพังโรงเรียนอย่างเดียวคงไม่ทัน อันนี้ชุมชนช่วยได้ดีมาก”

ผลจากการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ การศึกษาและทบทวนเอกสาร (Documentary research) ศึกษาปรัชญา และแนวคิดการศึกษาของศาสนาอิสลาม โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานและวิถะของท่าน

ศาสต้ามุฮัมมัด (ช.ล.) ข้อมูลจากเอกสารประเภทงานวิจัย วารสารวิชาการ และเอกสารวิชาการ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่รวบรวมประกอบด้วยปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาในศาสนาอิสลาม ตั้งแต่มีบันทึกไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน และหะดีษ ต่างๆ การทำกรณีศึกษา (Case Study) เพื่อศึกษา สถานศึกษาที่มีแนวทางการจัดการศึกษาที่ดี (Good Practice) การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษา สภาพบริบททางสังคมวัฒนธรรม สภาพทางการศึกษา เพื่อออกแบบแนวทางการจัดการศึกษา โดยมี กิจกรรมหลัก คือการศึกษาสภาพบริบททางสังคมวัฒนธรรมและชุมชน (Community Study) สภาพ ทางการศึกษาของโรงเรียน เน้นการศึกษาสภาพบริบทและวิถีชีวิตชุมชน โลกทัศน์ของชาวบ้าน มุมมองต่อการจัดการศึกษา และความคาดหวังทางการศึกษาของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ โดยมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม สามารถสรุปได้ว่า การศึกษาศาสนา การศึกษาสายสามัญ และการศึกษาเพื่อการมีงานทำ ตรงกับปรัชญาการศึกษาอิสลาม (فلسفة التربية الإسلامية) โดยที่ทุกส่วนนั้นต้องทำแบบบูรณาการ นอกจากนี้ชุมชนได้สะท้อนมุมมองที่น่าสนใจเกี่ยวกับปัญหา พฤติกรรมเด็กในปัจจุบันที่เสี่ยงไปในทางที่ไม่เหมาะสม ซึ่งชุมชนได้เสนอว่า โรงเรียนและทุกฝ่าย ในสังคมควรช่วยกันดูแลและหมั่นเอาใจใส่เด็กกลุ่มนี้ให้มากเป็นพิเศษอีกด้วย

ดังนั้น การศึกษาศาสนา สามัญและอาชีพ เป็นการศึกษาที่ตรงกับปรัชญาการศึกษาอิสลาม (فلسفة التربية الإسلامية) และตรงกับความต้องการของชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังภาพข้างล่างนี้ ผู้วิจัยจึงได้ตั้งชื่อว่า “ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้” ซึ่งต่อไปนี้จะเป็นการศึกษาเพื่อ ออกแบบและวางแผนการดำเนินงานเพื่อจัดทำหลักสูตรการจัดการศึกษาแบบบูรณาการต่อไป

ภาพที่ 11 วิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพ

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนร่วมกับชุมชน

ในการออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี โดยการนำข้อมูลจากการศึกษาองค์ ความรู้จากการข้อมูลจากการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาและการศึกษาสภาพบริบท และความ คาดหวังต่อแนวทางการจัดการศึกษา นำข้อมูลเหล่านี้มาประมวลเป็นข้อมูลพื้นฐาน (Based Line Data) เพื่อนำมาออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาร่วมกับผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการ

มัสยิด ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง โดยมีผู้บริหารโรงเรียนร่วมดำเนินงาน (Collaborator) ในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย และจัดให้กิจกรรมตกแต่งร่างแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ร่วมกับชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของแต่ละพื้นที่ ก่อนนำไปทดลองใช้ในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง

อย่างไรก็ตาม นอกจากการจัดการศึกษาศาสนา สามัญและอาชีพ สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาอิสลามและสอดคล้องกับความเชื่อและความต้องการของชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ผู้วิจัยได้นำกระแสรับสั่ง ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำรัส ขณะทรงเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมโรงเรียนคลองหินอิสลามวิทยา¹ ว่า อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2544 มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า

“การเรียนศาสนาเป็นสิ่งที่ดี แต่ควรเรียนวิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป”

พระกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวได้บ่งบอกถึงพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาญาณที่สูงส่งขององค์เจ้าฟ้านักการศึกษาไทยที่ทรงพระเนตรยาวไกลกับการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและสถาบันการศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อีกด้วย

ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้แบบ“ไตรวิถี” นี้ ได้มีการดำเนินงานตามขั้นตอนย่อย ดังนี้

1. กระบวนการวางแผนกับชุมชน

- 1.1) การชำระความแตกต่างและสลายแนวคิดแยกส่วน
- 1.2) การจัดส่วนเนื้อหาการเรียนการสอน
- 1.3) การวางแผนแหล่งเรียนรู้ วิทยากรและภูมิปัญญา
- 1.4) การประเมินความสำเร็จ

2) กระบวนการทำงานในโรงเรียน

- 2.1) การแต่งตั้งคณะทำงาน
- 2.2) การออกแบบการจัดการเรียนรู้

3) สรุปต้นร่างรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

- 3.1) ต้นร่างรูปแบบที่ 1
- 3.2) ต้นร่างรูปแบบที่ 2

¹ ปัจจุบันคือโรงเรียนพระยานาวินคลองหินวิทยา

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) กระบวนการวางแผนกับชุมชน

1.1) การชำระความแตกต่างและสลายแนวคิดแยกส่วน

จากการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่ร่วมโครงการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาศาสนาและสามัญต่างก็มีแนวคิดและปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกัน เนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้เดิมเป็นปอเนาะสอนศาสนาอย่างเดียว มีโต๊ะครูหรือบาบอเป็นผู้สอนไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียน ไม่มีการวัดและประเมินผล ต่อมาได้เปลี่ยนให้เป็นโรงเรียนและได้เปิดสอนวิชาศาสนาแบบมีชั้นเรียน มีหลักสูตร มีการวัดและประเมินผล มีครูสอนศาสนาหรืออุซตาซเป็นผู้สอน ครูสอนศาสนาหรืออุซตาซเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านวิชาศาสนาจากสถาบันการศึกษาปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในประเทศ บางคนจบมาจากต่างประเทศ จัดการศึกษาที่เน้นด้านศาสนาอย่างเดียว (Religious system) แต่อีกด้านหนึ่งเป็นการจัดการศึกษาหลักสูตรวิชาสามัญตามนโยบายของรัฐบาล สอนโดยครูที่จบมาจากมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนในประเทศ ส่วนใหญ่แล้วมหาวิทยาลัยของไทยได้ถูกพัฒนามาจากการศึกษาตามแบบตะวันตกที่แยกส่วนระหว่างการศึกษาทางวิชาการในปัจจุบันกับศาสนา เป็นการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System) ทั้งสองส่วนมีเป้าหมายทางการศึกษาที่แตกต่างกัน ระบบการศึกษาศาสนาจะเน้นหนักในเรื่องศาสนา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และนำศาสนามาเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ยอมรับวะหีย์ (วิวรณ์) เป็นแหล่งที่มาของความจริงแท้

ในขณะที่ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่เป็นระบบการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาการศึกษาตะวันตก และปรัชญาเซ็คคิวลาร์ (Secular) ที่แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร และไม่ยอมรับวะหีย์ (วิวรณ์) จากอัลลอฮ์ แต่จะมีความเชื่อในธรรมชาติและวิทยาศาสตร์จากการสมมุติฐานต่างๆที่ผ่านการทดลองเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาในโรงเรียนที่แยกกันอย่างชัดเจนจึงมีปัญหาและไม่ประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิดข้อขัดแย้งภายในตัวของโรงเรียนเอง เช่นความขัดแย้งในเชิงความคิด ความขัดแย้งในเชิงการบริหารงานบุคคล ความขัดแย้งในเชิงการบริหารงานวิชาการ และความขัดแย้งในเชิงการบริหารงบประมาณ ความขัดแย้งที่เด่นชัดมากที่สุดคือบุคลากรทั้งสองส่วนไม่ค่อยลงรอยกัน ดังกรณีที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่งใน จ.นราธิวาสที่กลุ่มครูสอนวิชาสามัญรวมตัวกันประท้วงผู้บริหารโรงเรียนที่ไม่ยอมจ่ายค่าตอบแทนครูตามวุฒิที่ทางราชการกำหนด ในขณะที่ครูสอนวิชาศาสนาได้ร่วมกันขับไล่ครูสอนวิชาสามัญ เพราะเห็นว่าครูสอนวิชาสามัญมองเห็นแต่ในเรื่องผลประโยชน์และค่าตอบแทนมากกว่าการเสียสละเพื่อสอนนักเรียน ดังที่อุซตาซอับดุลรอซัค ครูสอนศาสนาในโรงเรียนที่เกิดปัญหาดังกล่าวบอกไว้ว่า

“พวกครูสามัญนั้นที่เข้ามาสอนก็เพราะอยากได้เงินเดือนมากกว่าการเสียสละเพื่อศาสนา พวกเขาโวยวายเมื่อเงินเดือนไม่ออก หรือทำท่าหงุดหงิด เมื่อไม่ได้รับ

เงินเดือนตรงตามวุฒิ พวกเขาไม่ค่อยมีจิตสำนึกในความเป็นครูที่ศาสนา
ได้สอนไว้”

เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนในฐานะหุ้นส่วนในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ ได้สะท้อน
มุมมองและทัศนะการศึกษาในอิสลามที่ไม่เคยแยกศาสนา ออกจากสามัญหรืออาชีพ การศึกษาใน
อิสลามในอดีตไม่เคยแยกศาสนาออกจากชีวิตเลย เพราะอิสลามคือวิถีชีวิต จะเห็นได้ว่า ในศาสนา
อิสลามไม่มีนักบวช ทุกคนเท่าเทียมกันหมด ดังที่โต๊ะอีหม่ามวาฮับ โต๊ะอีหม่ามในชุมชนโรงเรียน
อิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“อิสลามไม่เคยแยกศาสนาออกจากสามัญ ไม่เคยแยกจากชีวิต ดังนั้นคำสอนของ
ศาสนาจึงครอบคลุมกับวิถีชีวิตในโลกนี้และโลกหน้าด้วย แต่โลกหน้าคือบั้นปลาย
ดังนั้นมุสลิมจะปฏิบัติตามหลักศาสนาในชีวิตประจำวันอย่างเคร่งครัดทุกคน ทุก
คนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเท่าเทียมกัน จะเห็นได้ว่าใน
ศาสนาอิสลามไม่มีนักบวชหรือพระ มีแต่อีหม่าม คอเต็บ บิหลั่น แต่ทุกคนดำเนิน
ชีวิตเหมือนกันหมด เหมือนคนทั่วไป มีครอบครัว มีลูก มีภรรยา ต้องประกอบ
อาชีพ ทำมาหากิน ต้องรู้จักการให้ การอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องสร้างสรรค์สังคมให้
อยู่เย็นเป็นสุข การแยกส่วนนี้ในหลักการอิสลามถือว่าไม่ถูกต้อง”

จากการร่วมหาทางออกกับปัญหาการแยกส่วนทางความคิด ระหว่างศาสนา สามัญและ
อาชีพ ชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ควรสลายแนวคิดแยกส่วนนี้ออกจากระบบการศึกษาใน
โรงเรียนไป ชุมชนเห็นด้วยที่จะให้โรงเรียนออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่สามารถเชื่อมโยงกัน
ได้ โดยที่โต๊ะอีหม่าม คอเต็บ บิหลั่น กรรมการมัสยิด ผู้แทนผู้ปกครอง ตลอดจนผู้นำท้องถิ่นจะไป
ทำความเข้าใจกับสังคมรอบข้างให้เข้าใจต่อรูปแบบการจัดการศึกษาอิสลามที่แท้จริง เพื่อไม่ให้เกิด
ผลกระทบต่อโรงเรียนในภาพรวม

1.2) การจัดส่วนเนื้อหาการเรียนการสอน

ในการจัดส่วนเนื้อหาการเรียนการสอนแบบ“ไตรวิถี”บูรณาการศาสนา สามัญ และอาชีพ
ในโรงเรียนนั้น ชุมชนมองว่า ควรมีการออกแบบที่สามารถยืดหยุ่นได้ตามบริบทของแต่ละโรงเรียน
โดยเฉพาะวิชาศาสนา และวิชาชีพ เพราะในส่วนวิชาสามัญนั้น โรงเรียนต้องดำเนินการตามระเบียบ
และข้อบังคับในการใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการอยู่แล้ว เช่น การจัดสัดส่วน วิชาสามัญร้อยละ
40 ศาสนาร้อยละ 40 และอาชีพร้อยละ 20 หรือ สามัญร้อยละ 40 ศาสนาร้อยละ 30 และอาชีพ
ร้อยละ 30 เป็นต้น

รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ในโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส กล่าวไว้ว่า

“การจัดสัดส่วนควรดูนักเรียนเป็นที่ตั้งด้วย เพราะเด็กหลายคนเรียนเก่ง และอีก
หลายคนเรียนไม่เก่ง เด็กที่อ่อนเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการเรียนเนื่องจาก

เรียนไม่รู้เรื่องก็เยอะ เด็กกลุ่มนี้ทำอย่างไรให้เขาเรียนได้ ควรเน้นฝึกทักษะอาชีพให้มากๆ หากหลุดจากโรงเรียนไปจะมีปัญหามากกว่านี้”

ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียนและอุซตาซ รวมทั้งคอเต็บ บิหลันโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี เสนอความเห็นว่

“เราน่าจะเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ(ปวช.) แต่มันก็ยาก เพราะเราไม่พร้อมหลาย ๆ อย่าง หากไม่ได้จริงๆ ก็ควรเปิดสายอาชีพอีกสายหนึ่ง นอกเหนือจากสายเรียนปกติ เช่น ศิลป์-อาชีพ เพื่อให้เขาเรียนได้ไม่หนักมาก จะได้ไม่หนีเรียนและกลับไปบ่นกับพ่อแม่ว่าเรียนไม่เข้าใจ”

กล่าวโดยสรุป ชุมชนเห็นด้วยที่ให้ทางโรงเรียนจัดสัดส่วนการเรียนศาสนา สามัญและอาชีพที่อิงกับสภาพบริบทและพื้นที่ของชุมชนนั้นๆ และให้ดูแลเด็กนักเรียนเป็นหลัก

1.3) แหล่งเรียนรู้ วิทยากรและภูมิปัญญา

ในการออกแบบการเรียนรู้อาเซียนและอาชีพ โรงเรียนได้ขอให้ชุมชนร่วมกันบริหารจัดการ เช่นการสอนอาชีพ ผู้ใหญ่บ้านในโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส กล่าวว่า “ในหมู่บ้านมีชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องการประกอบอาหาร ทำอาหารเก่ง ควรนำชาวบ้านเหล่านี้มาช่วยสอนในโรงเรียนด้วยในบางโอกาส เช่น สอนวิชาคหกรรม การทำไก่ขอมและ ขนมกาหรีพับ” ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี เสนอที่จะให้โรงเรียนนำเด็กนักเรียนไปเรียนการทำข้าวหลามกับภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้าน ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ยินดีที่จะให้โรงเรียนพานักเรียนไปเรียนวิธีการติดตั้งตายาง วิธีการทำสวนยางพารา วิธีการกรีดยางพาราโดยตัวเองจะเป็นวิทยากรให้ ไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ และใช้สวนของตัวเองเป็นแหล่งเรียนรู้ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ยินดีที่จะสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง เช่น เหล็ก ปูน อิฐบล็อก ทรายและหิน เพื่อให้ให้นักเรียนได้ฝึกทำห้องน้ำ ที่อาบน้ำ ผู้นำศาสนาโต๊ะอิหม่ามโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา ยินดีที่จะให้ความรู้เป็นวิทยากรให้กับนักเรียนด้านการพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา เป็นต้น

ตารางที่ 15 ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้/วิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา

โรงเรียน	ความรู้	แหล่งเรียนรู้	วิทยากร/ภูมิปัญญา
อิสลามพัฒนา (2)	พิธีอาบน้ำศพ	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การประกอบพิธีฮัจย์	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	พิธีเมาลิดนบี	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การกรีดยางพารา	สวนยางแบเด	แบเด
	การทำขนมขย	กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน	เมาะจี
	การพับผ้าในงานมงคล	กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน	กะรณ

1.4) การประเมินความสำเร็จ

ผลของกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนโดยการทำความเข้าใจในการบูรณาการวิชา ศาสตร์ สามัญและอาชีพ สามารถที่จะสลายแนวความคิดการจัดการศึกษาแบบแยกส่วนที่มีอยู่เดิม ลด ความแตกต่างและช่องว่างระหว่างครูศาสนาและอุซต๊าะซในโรงเรียนลง การจัดส่วนเนื้อหาวิชาการที่มี ความเข้มข้นไม่เท่ากัน ตามบริบทของชุมชนและตัวผู้เรียน มีเป้าหมายเพื่อต้องการแก้ปัญหาที่นักเรียน ที่มีปัญหาด้านวิชาการ ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนการสอนด้านศาสนา และอาชีพ โดยให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ เพื่อให้ ผู้เรียนมีความผูกพันกับชุมชนของตนเองมากขึ้น

นอกจากนี้การที่ชุมชน โต๊ะอีหม่าม คอเต็บ บิหลั่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหาร ส่วนตำบล ตัวแทนผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการออกแบบกับโรงเรียน ทำให้ชุมชนรู้สึกที่โรงเรียนนี้ เป็นโรงเรียนของพวกเขาทุกคน ทุกคนจะต้องช่วยกันพัฒนาการศึกษาของเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็น ลูกหลานของตัวเอง ด้วยการพัฒนาโรงเรียนให้เจริญขึ้นและมีคุณภาพมากขึ้น การวางแผนร่วมกัน กับชุมชนนี้ ทำให้โรงเรียนไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยวเดียวดายอีกต่อไป มีชุมชนเป็นเกราะป้องกัน และทำ ให้ครูและบุคลากรในโรงเรียนมีกำลังใจในการทำงานมากขึ้นต่อไป

2) กระบวนการทำงานในโรงเรียน

หลังจากการวางแผนร่วมมือกับชุมชนเพื่อหาข้อมูล โดยอาศัยพลังของชุมชนที่มีอยู่ในตัวของ ชุมชนเอง ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบในเชิงวิชาการ ทางโรงเรียนได้จัดให้มี กระบวนการทำงานในระดับโรงเรียนโดยมีการดำเนินงานดังนี้

2.1) การแต่งตั้งคณะทำงาน

โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ได้แต่งตั้งคณะทำงานภายในโรงเรียนของแต่ละ โรงเรียนจำนวน 6 คน ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการโรงเรียน 2) หัวหน้าฝ่ายวิชาการศาสนา 3) หัวหน้าฝ่ายวิชาการสามัญ 4) ผู้นำทางศาสนา 5) ตัวแทนผู้ปกครอง 6) ผู้นำท้องถิ่น เป็น คณะทำงานในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้ประสานงานและเก็บ รวบรวมข้อมูล คณะทำงานได้ขอความช่วยเหลือให้สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษา เอกชน กระทรวงศึกษาธิการ เข้าร่วมในการพัฒนาโรงเรียนในโครงการวิจัยนี้เป็นภาคีร่วมกันใน การศึกษาและวิจัย ในฐานะหน่วยงานต้นสังกัดที่ดูแลโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและสถาบัน ศึกษาปอเนาะในภาพรวม

2.2) การวางแผนออกแบบการจัดการเรียนรู้

คณะทำงานได้วางแผนออกแบบจัดทำรูปแบบการเรียนการสอนที่ทุกฝ่ายเห็นด้วย โดย นำเอาปรัชญาการศึกษาอิสลามมาเป็นธงนำในการร่างรูปแบบ และยังได้นำแนวความคิดการจัดการศึกษา ตามแนวคิดอิสลามานวัตร่องค์ความรู้ เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถมองเห็นได้ว่าแท้จริงการจัด

การศึกษาที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาควรเป็นอย่างไร นอกจากนี้ได้ดำเนินการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลและข้อค้นพบ กิจกรรมดังกล่าวประกอบด้วย

- 1) กิจกรรมการสร้างความรู้ความเข้าใจในแนวคิด และปรัชญาการศึกษาอิสลาม
- 2) กิจกรรมการพัฒนาวิสัยทัศน์ครูและผู้บริหารโรงเรียน “เปิดหู เปิดตา และเปิดใจ”
- 3) กิจกรรมการนำเสนอร่างรูปแบบทางร่วมและทางเลือกจัดการเรียนรู้เพื่อการนำไปใช้นำร่อง

กิจกรรมที่ 1 การสร้างความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและปรัชญาการศึกษาอิสลาม

เพื่อให้ผู้บริหาร ครูศาสนา ครูสอนวิชาสามัญ และชุมชน มีความเข้าใจในแนวคิดการจัดการศึกษาอิสลาม การศึกษาอิสลามในอดีต การศึกษาในสมัยท่านศาสดา การศึกษาในสมัยคุละฟอาอี อีรรอฮิดีน (ค.ศ. 612-661) แนวคิดของอิสลามเกี่ยวกับงานและการประกอบอาชีพ การศึกษาในสมัยสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (ค.ศ. 661-750) การศึกษาในสมัยสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (ค.ศ. 750-1281) การศึกษาในสมัยสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (ออตโตมาน ค.ศ. 1281- 1921) การศึกษาหลังสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ แนวคิดอิสลามานูวัตร์ การสร้างองค์ความรู้ในแบบฉบับของอิสลาม

กิจกรรมย่อย

1. การประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น
2. การเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นวิทยากรเรื่องแนวคิดการจัดการศึกษาในอิสลาม
3. การนำเสนอผลการดำเนินงาน

ในการจัดกิจกรรมการสร้างความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและปรัชญาการศึกษา ในอิสลามนี้ ได้มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอบรมสัมมนา และการประชุมเชิงปฏิบัติการโรงเรียนในโครงการวิจัย จำนวน 3 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลและข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ และได้ข้อค้นพบของโครงการวิจัย โดยครั้งแรกเป็นการประชุมสัมมนาผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เรื่องการบูรณาการหลักสูตรอิสลามศึกษาและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีกลุ่มเป้าหมายในแต่ละโรงเรียนประกอบด้วย ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ผู้แทนครู ผู้นำทางศาสนา ผู้แทนชุมชน นอกจากโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยจำนวน 4 โรงเรียนที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังได้เชิญโรงเรียนอื่นๆ เข้าร่วมสังเกตการณ์อบรมสัมมนาในครั้งนี้อีกด้วย จำนวน 8 โรงเรียนๆ ละ 5 คน ประกอบด้วยโรงเรียนอิสลามพัฒนา (5) จ.ปัตตานี โรงเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (6) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (7) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (8) จ.นราธิวาส โรงเรียนอิสลามพัฒนา (9) จ.นราธิวาส โรงเรียนอิสลามพัฒนา (10) จ.นราธิวาส โรงเรียนอิสลามพัฒนา (11) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (12) จ.ยะลา

ในการศึกษาผลการดำเนินงานตามกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้น ผลปรากฏว่า ในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนที่เข้า

ร่วมโครงการวิจัย มีความยินดีที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนใหม่ โดยเห็นความสำคัญของการบูรณาการการจัดการศึกษาศาสนา สามัญและอาชีพ หรือแบบไตรวิถี เหตุผลที่สำคัญต่อการตัดสินใจในครั้งนี้คือการที่วิทยากรและผู้วิจัยได้นำหลักการทางศาสนาอิสลามที่ปรากฏอยู่ใน อัลกุรอานและฮาดิษของท่านศาสดา(ซ.ล.) มาเป็นหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญ นอกจากนั้นภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่มีความเชื่อมั่นต่อรูปแบบการจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้ง 3 ส่วน ที่ชุมชนและผู้ปกครองนักเรียนให้การยอมรับ จึงทำให้การสร้างความสำเร็จในปรัชญาการศึกษาอิสลาม แนวคิดการจัดการศึกษาอิสลาม การศึกษาอิสลามในอดีต การศึกษาในสมัยท่านศาสดา แนวคิดอิสลามานูวัตร์ การสร้างองค์ความรู้ในแบบฉบับของอิสลามตามแผนที่กำหนด ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

สำหรับโรงเรียนอื่นๆ ที่เข้าร่วมสังเกตการณ์ก็เห็นพ้องต้องกันและจะนำความรู้และประสบการณ์จากการอบรมสัมมนา ประชุมแลกเปลี่ยนในครั้งนี้ กลับไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าเป็นข้อสังเกตประการหนึ่งจากผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาได้แสดงข้อกังวลคือ การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ต้องคำนึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เนื่องจากมีเหตุผลและปัจจัยบางประการ กล่าวคือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเดิมเป็นปอเนาะ เปิดสอนศาสนาอย่างเดียว ต่อมาได้พัฒนาเป็นโรงเรียนเอกชนที่สอนศาสนาอิสลามควบคู่วิชาสามัญ การที่เคยสอนศาสนาอย่างเดียวมาก่อนทำให้ครูผู้สอนศาสนาหรืออุซตาซบางคนอาจเข้าใจว่า มีความพยายามที่จะให้วิชาศาสนาที่เข้มข้นในอดีตลดเลือนหายไป เพราะการบูรณาการหมายถึงการผสมผสานและกลมกลืนกันในการจัดการเรียนการสอนศาสนาและสามัญตลอดจนอาชีพ นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมประชุมบางส่วนมีความลังเลใจที่จะให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เนื่องจากเคยชินกับการจัดการศึกษาในรูปแบบแยกส่วน คือ เรียนศาสนาในช่วงเช้า และเรียนสามัญในช่วงบ่ายดังที่เคยจัดกันมาในอดีตและปัจจุบัน แต่บางส่วนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ กลุ่มนี้มีความเข้าใจถึงแก่นแท้ของการศึกษาในอิสลาม มีความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาอิสลามดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 ที่ผ่านมา และมีความพยายามที่จะปรับรูปแบบการจัดการศึกษาใหม่ ที่สามารถบูรณาการทั้งศาสนา สามัญ และอาชีพ ให้เป็นรูปธรรมและดียิ่งขึ้นต่อไป

จากการศึกษาเหตุผลและความเป็นมาในการจัดการศึกษาตามวิถีชีวิตของมุสลิมที่มีมาแต่ดั้งเดิมแล้ว พบว่าความศรัทธาและความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมของมุสลิมอนุรักษนิยมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสิ่งยึดมั่นของชุมชนอย่างจริงจัง จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการจัดการศึกษา ตามหลักสูตอิสลามศึกษาบูรณาการกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อยู่นอกเมืองเป็นไปด้วยความยากลำบาก จำเป็นต้องใช้เวลาต่อการสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและชุมชน ดังเช่นกรณีของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (5)¹ ที่ผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะทำงาน ขอกลับไปทำความเข้าใจกับผู้ปกครองนักเรียน

¹ เป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมสังเกตการณ์อบรมสัมมนา

ก่อน ในการใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ โดยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“โรงเรียนขอกลับไปทำความเข้าใจและศึกษาร่วมกับครูและอุซตาซทั้งโรงเรียน ตลอดจนผู้ปกครองนักเรียนให้รู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน เพื่อความยั่งยืน และให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผมคิดว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดี เราน่าจะเดินมาถูกทางแล้ว ผมคิดว่าเป้าหมายของการจัดการศึกษาของเราคือสร้างคนให้มีศาสนา ศาสนาเป็นแก่นที่ทุกคนต้องมี แต่เด็กนักเรียนที่จบออกไปในชั้นสูงสุดของโรงเรียน สมมุติว่าชั้นม 6 มีนักเรียน 40 คน ใน 40 คนนี้ไม่ใช่ว่าต่อไปทุกคนต้องเป็นอุซตาซหรือโต๊ะครูกันหมด บางคนมีพรสวรรค์ที่จะเป็นแพทย์ เป็นหมอ เป็นพยาบาล เป็นวิศวกร เป็นครู เป็นชาวนา ชาวไร่ ชาวนาหรือเป็นนักการเมือง ก็ได้แต่ที่สำคัญเขาต้องมีศาสนาอยู่ในใจ อันนี้สำคัญ อยากรักก็ตามก็ต้องกลับไปอธิบายที่โรงเรียนอีกที”

กล่าวโดยสรุป การสร้างความรู้ความเข้าใจในแนวคิดการจัดการศึกษาในอิสลาม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บริหาร ครูศาสนา ครูสอนวิชาสามัญ และชุมชน มีความเข้าใจใน แนวคิดการจัดการศึกษาอิสลาม แนวคิดอิสลามานูวัตร์ การสร้างองค์ความรู้ในแบบฉบับของอิสลาม ด้วยการจัดกิจกรรมการประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นวิทยากรเรื่องแนวคิดการจัดการศึกษาในอิสลามและการนำเสนอผลการดำเนินงาน ผลปรากฏว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดการจัดการศึกษาที่บูรณาการ ทั้ง 3 ส่วนได้ดี และเป็นที่น่าพอใจ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส มีความพร้อมและยินดี ที่จะนำรูปแบบไตรวิถีไปทดลองใช้ในโรงเรียน ส่วนโรงเรียนอื่นๆ จะนำรูปแบบและแนวคิดนี้ไปใช้ในโอกาสต่อไป

หลังจากที่ได้ปรับความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดและปรัชญาการศึกษาอิสลาม ให้แก่โรงเรียนแล้ว กิจกรรมที่ 2 เป็นการนำผู้บริหารโรงเรียนไปศึกษาดูงานตามสถานศึกษาต่างๆ ที่คิดว่าน่าจะได้ประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี และเพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีโลกทัศน์ที่ดีขึ้น มีวิสัยทัศน์ที่ดี เปิดหู เปิดตา และเปิดใจ สรุปได้ดังกิจกรรมที่ 2 นี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมที่ 2 การพัฒนาวิสัยทัศน์ครูและผู้บริหารโรงเรียน “เปิดหู เปิดตา และเปิดใจ”

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้บริหารและครูในโรงเรียนโครงการวิจัยได้ศึกษาการจัดการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ที่ใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และเปิดโลกทัศน์ให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อกลับมาพัฒนาโรงเรียนของตนเองได้

กิจกรรมย่อย

1. การประชุมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น
2. การศึกษาดูงานโรงเรียนอิสลามสันติชน กรุงเทพมหานคร โรงเรียนอิสลามศรีอยุธยา และโรงเรียนทำอัฐศึกษา จ.นนทบุรี
3. การศึกษาดูงานโรงเรียนภาคเหนือ ประกอบด้วย โรงเรียนวาริชียงใหม่ โรงเรียนจิตภักดีศึกษา จ.เชียงใหม่ โรงเรียนเทคโนโลยีเชียงราย โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย
4. การศึกษาดูงานสถาบันการศึกษาอิสลามและไม่ใช่อิสลามในต่างประเทศ ประกอบด้วย **ประเทศมาเลเซีย** โรงเรียน ABIM Sungai Ramal กัวลาลัมเปอร์ มหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติมาเลเซีย **ประเทศจีน** โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ โรงเรียนอิสลามแห่งมหานครปักกิ่ง **เขตปกครองพิเศษฮ่องกง** โรงเรียนอิสลามในฮ่องกง
5. การศึกษาดูงานโรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย โรงเรียนผดุงวิทย์ จ.เพชรบูรณ์ โรงเรียนเทคโนโลยีเลียบบริหารธุรกิจ จ.เลย โรงเรียนเซนต์ปอลหนองคาย จ.หนองคาย โรงเรียนขอนแก่นวิเทศศึกษา จ.ขอนแก่น และโรงเรียนเทคโนโลยีละโว้ จ.ลพบุรี

จากการดำเนินงานตามกิจกรรมนี้ ทำให้ผู้บริหารและครูโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย ได้เปิดหู เปิดตา มีโลกทัศน์ในด้านการจัดการศึกษาและแนวการจัดการเรียนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดการศึกษาด้านศาสนา สามัญ และอาชีพ เพราะโรงเรียนที่ได้ไปศึกษา ดูงานส่วนหนึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาด้านศาสนาที่บูรณาการศาสนา และสามัญ โรงเรียนที่เปิดสอนสามัญอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนที่จัดการศึกษาด้านอาชีพรวมอยู่อีกด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมที่ 3 การนำเสนอร่างรูปแบบทางร่วมและทางเลือกจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้

นำร่อง

วัตถุประสงค์

เพื่อร่างรูปแบบการจัดการศึกษาที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพเป็นทางร่วมและทางเลือกในการจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้นำร่องในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย

กิจกรรมย่อย

1. การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์และพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ

ในกิจกรรมนี้คณะทำงานได้กำหนดจัดการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์และพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครั้งที่ 1 โดยเชิญผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในโครงการวิจัย โรงเรียนละ 5 คนคือผู้อำนวยการ 1 คน ครูฝ่ายวิชาการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2 คน ครูฝ่ายวิชาการหลักสูตรอิสลามศึกษา (อูซต๊าะฮ) 2 คน ในวันที่ 14 – 18 มิถุนายน 2552 ณ โรงแรมไดอิชิ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยดำเนินการดังนี้

1) เชิญวิทยากรที่รับผิดชอบงานการพัฒนาหลักสูตรจากสำนักวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน บรรยายให้ความรู้ความเข้าใจสาระสำคัญของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้และการวัดประเมินผล

2) เชิญผู้เชี่ยวชาญการศึกษาอิสลามศึกษาจากสำนักบริหารยุทธศาสตร์เขตตรวจราชการที่ 12 จ.ยะลา ซึ่งเป็นผู้ที่ประมวลหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 มาเป็นวิทยากรให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ

3) เชิญผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามสันติชน กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นผู้ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรอิสลามศึกษาทุกหลักสูตรอย่างละเอียดลึกซึ้ง จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแบบบูรณาการและนำมาใช้ในโรงเรียนอิสลามสันติชนอย่างมีประสิทธิภาพมาเป็นวิทยากรบรรยายอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการดำเนินงานที่ผ่านมา แบ่งกลุ่มศึกษาวิเคราะห์การสอนอิสลามศึกษาระหว่างครูและอูซต๊าะฮในแต่ละโรงเรียนเพื่อสานสัมพันธ์ในการจัดการเรียนการสอนร่วมกันวางแผนการสอนเพื่อเตรียมการบูรณาการในปีการศึกษาต่อไป

4) นำผู้บริหารและครูไปศึกษาดูงานโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนซึ่งส่วนใหญ่ใช้หลักสูตรบูรณาการมาก่อนแล้ว เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ใน

การจัดการศึกษาต่อกันและกัน โดยจัดทำใบงานให้คณะศึกษาดูงาน ร่วมกันศึกษาจัดทำรายงานตามประเด็นที่กำหนดพร้อมทั้งนำเสนอในที่ประชุมเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน

เพื่อให้การศึกษาและวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงได้จัดให้มีการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นครั้งที่ 2 เพื่อยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ โดยเชิญคณะทำงานที่มาจากโรงเรียนในโครงการวิจัยโรงเรียนละ 11 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ หัวหน้ากลุ่มสาระหลักสูตรสามัญ 8 กลุ่มสาระ จำนวน 8 คน¹ และหัวหน้ากลุ่มสาระหลักสูตรอิสลามศึกษา 1 กลุ่มสาระ จำนวน 1 คน² เพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาแบบบูรณาการและนำเสนอร่างรูปแบบทางร่วมและทางเลือกในการจัดการเรียนรู้ของแต่ละโรงเรียนเพื่อนำไปใช้นำร่องในโรงเรียนของตัวเองต่อไป

ในการประชุมสัมมนาในครั้งนี้ คณะทำงานได้ศึกษาลักษณะการจัดการศึกษาของโรงเรียนในปัจจุบันก่อน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อมูลและสภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียน โดยมีการดำเนินงานดังนี้

- 1) ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์
- 2) ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้านวิชาสามัญ
- 3) ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพ

ผลจากการศึกษา พบว่า โรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนจัดรูปแบบการจัดการศึกษาระหว่างศาสนาและสามัญแบบแยกส่วนกัน ช่วงเช้าจะเรียนศาสนา และช่วงบ่ายจะเรียนสามัญ ส่วนวิชาชีพนั้นโรงเรียนไม่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ นอกจากการจัดการเรียนการสอนที่แยกส่วนแล้ว การจัดทำตารางสอน บุคลากร การบริหารจัดการ มีการจัดแยกส่วนกันอย่างชัดเจน ทั้งสองส่วนมีแนวคิดและปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เช่นโรงเรียนพัฒนาอิสลาม (1) ปัตตานี ที่จัดการเรียนการสอนในวิชาศาสนา ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ประกอบด้วยกลุ่มสาระภาษาไทย กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ กลุ่มสาระสังคมศึกษา กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา กลุ่มสาระการงานอาชีพ และกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ

² ประกอบด้วยกลุ่มสาระศาสนา กลุ่มสาระภาษาอาหรับ และกลุ่มสาระสังคมศึกษา

ตารางที่ 16 กลุ่มสาระการเรียนรู้รายวิชาอิสลามศึกษาระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง (อก.) หรือ (มุดาวัชชีเตาะห์)

กลุ่มสาระการเรียนรู้	รายวิชาอิสลามศึกษา المواد
กลุ่มวิชาศาสนา المواد الدينية	1.อัลกุรอานและท่องจำอัลกุรอาน حفظ القرآن وتلاوته الموجودة
	2.หลักการอ่านอัลกุรอาน التجويد
	1.อรรถาธิบายอัลกุรอาน التفسير
	4.พระวจนะ الحديث
	5.เอกภาพ التوحيد
	6.นิติศาสตร์อิสลาม الفقه
กลุ่มวิชา ภาษาอาหรับ المواد اللغوية	7.ไวยากรณ์ النحو
	8.อักขระวิธี الصرف
	9.วาทศาสตร์ البلاغة
	10.อ่านอาหรับและตัวบทกวี المطالعة والنصوص
	11.แต่งความอาหรับ الإنشاء
	12.คัดอาหรับ الخط
	11.เขียนอาหรับ الإملاء
กลุ่มวิชาสังคม المواد الاجتماعية	14.ประวัติศาสตร์อิสลาม التاريخ
	15.จริยธรรม الأخلاق

จากตารางที่ 16 จะเห็นว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้จะมีทั้งหมด 3 กลุ่มสาระ 15 รายวิชา โดยชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1-3 หรือ มุดาวัชชีเตาะห์ 1-3 ใช้เวลาเรียนทั้งหมด 1,200 ชั่วโมง/ปี

ส่วนกลุ่มสาระวิชาตามหลักสูตรอิสลามศึกษาในระดับอิสลามศึกษาตอนปลายหรือชานาวิยะห์ จะเหมือนกับอิสลามศึกษาตอนกลางหรือมุดาวัชชีเตาะห์ เพียงแต่รายวิชาเท่านั้นที่แทนที่จากเดิมและเพิ่มรายวิชาใหม่ รวมทั้งหมด 21 รายวิชา ดังรายวิชาตามหลักสูตรอิสลามศึกษาของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ต่อไปนี้

ตารางที่ 17 กลุ่มสาระการเรียนรู้และรายวิชาตามหลักสูตรอิสลามศึกษาของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ชั้นอิสลามศึกษาตอนปลาย (อป.) ปีที่ 3 หรือ 3 ศึกษาระยะที่

กลุ่มสาระการเรียนรู้	รายวิชา المواد
กลุ่มวิชาศาสนา المواد الدينية	1.อัลกุรอานและท่องจำอัลกุรอาน حفظ القرآن وتلاوته الموجودة
	2.หลักการอ่านอัลกุรอาน التجويد
	3..อรรถาธิบายอัลกุรอาน التفسير
	4.พระวจนะ الحديث
	5.เอกภาพ التوحيد
	6.นิติศาสตร์อิสลาม الفقه
	7.ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอาน علوم القرآن
	8.หลักพิจารณาพระวจนะ مصطلح الحديث
	9.หลักพิจารณานิติศาสตร์ أصول الفقه
	10.การแบ่งมรดก الميراث
กลุ่มวิชาภาษาอาหรับ المواد اللغوية	11.ไวยากรณ์ النحو
	12.อักขระวิธี الصرف
	13.วาทศาสตร์ البلاغة
	14.อ่านอาหรับ المطالعة
	15.แต่งความอาหรับ الإنشاء
	16.ฉันทลักษณ์และคำสัมผัส العروض والقافية
	17.วรรณคดีและตัวบท الأدب والنصوص
กลุ่มวิชาสังคม المواد الاجتماعية	18.ประวัติศาสตร์อิสลาม التاريخ
	19.จริยธรรม الأخلاق
	20.สังคมอิสลาม المجتمع الإسلامي
	21.ตรรกวิทยา المنطق
	22.ปรัชญา الفلسفة
23.ภูมิศาสตร์ الجغرافيا	

ในขณะที่การจัดการศึกษาวิชาสามัญซึ่งจัดในช่วงบ่ายก็มีหลักสูตรที่แยกส่วนเช่นเดียวกัน ตัวอย่างรายวิชาตามหลักสูตรของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีดังนี้

ตารางที่ 18 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรสามัญของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ที่	กลุ่มสาระการเรียนรู้
1	ภาษาไทย
2	คณิตศาสตร์
3	วิทยาศาสตร์
4	สังคมศึกษา
5	สุขศึกษา/พลศึกษา
6	ศิลปะ
7	การงานอาชีพ/เทคโนโลยี
8	ภาษาอังกฤษ
9	กลุ่มสาระเพิ่มเติม
10	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีการจัดแบบแยกส่วนเช่นเดียวกัน ตัวอย่างรายวิชาตาม
หลักสูตรสามัญของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส มีดังนี้

ตารางที่ 19 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรสามัญของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ที่	กลุ่มสาระการเรียนรู้
1	1.ภาษาไทย
2	2.คณิตศาสตร์
3	1.วิทยาศาสตร์
4	4.สังคมศึกษา
5	5.สุขศึกษา/พลศึกษา
6	6.ศิลปะ
7	7.การงานอาชีพ/เทคโนโลยี
8	8.ภาษาอังกฤษ

ตารางที่ 19 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรสามัญของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ต่อ)

ที่	กลุ่มสาระการเรียนรู้
	กลุ่มสาระเพิ่มเติม
9	1.ฟิสิกส์
10	2.เคมี
11	3.ชีววิทยา
12	4.อังกฤษเสริม
13	5.คอมพิวเตอร์
14	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การจัดตารางการเรียนการสอน

ในการจัดตารางการเรียนการสอนของโรงเรียนที่เข้าร่วมในโครงการวิจัยทั้ง 4 โรงเรียนพบว่า โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1), (3), และ (4) ได้จัดตารางเรียนวิชาศาสนาในช่วงเช้า และเรียนวิชาสามัญในช่วงบ่าย ยกเว้นโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา ที่ได้จัดให้มีการเรียนสามัญในช่วงเช้าและเรียนศาสนาในช่วงบ่าย ตัวอย่างตารางการจัดการเรียนรู้โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จังหวัดนราธิวาส มีดังนี้

ตารางที่ 20 ตัวอย่างตารางการเรียนการสอนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จังหวัดนราธิวาส

วัน/ เวลา- คาบ	07.30 น.	08.00 -12.00 น.					12.00- 13.00 น.	13.00 -17.00 น.				
		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
เสาร์	กิจกรรมหน้าเสาธง	วิชาศาสนา					พักเที่ยง/ละหมาด	วิชาสามัญ				
อาทิตย์												
จันทร์												
อังคาร												
พุธ												
พฤหัสบดี												

หมายเหตุ

1. ด้านศาสนา มีการจัดการเรียนการสอนในช่วงเช้า จำนวน 6 วันๆละ 5 คาบ รวมเป็น 10 คาบ/สัปดาห์
2. ด้านสามัญ มีการจัดการเรียนการสอนในช่วงบ่าย จำนวน 6 วันๆละ 5 คาบ รวมเป็น 10 คาบ/สัปดาห์
3. รวมคาบศาสนาและสามัญที่นักเรียนต้องเรียนจำนวน 10 คาบ/วัน ทั้งหมด 6 วัน รวมเป็น 60 คาบ/สัปดาห์
4. หากคิดเป็นรายปี นักเรียนต้องเรียน 40 สัปดาห์ๆละ60 คาบ รวมคาบที่นักเรียนต้องเรียนทั้งหมด 2,400 คาบ (1 คาบ = 45 นาที)

$$\frac{2,400 \times 45}{60} = 1,800 \text{ ชม./ปี}$$

60

ส่วนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนอิสลามพัฒนา(2) จ.สงขลา ได้จัดให้มีการเรียนการสอนสามัญในช่วงเช้าและศาสนาในช่วงบ่าย เนื่องจากโรงเรียนไม่มีรายได้พอที่จะให้ค่าตอบแทนแก่ครูสอนศาสนาตรงกับที่ทางราชการกำหนด จึงผ่อนปรนให้ครูสอนศาสนาหรืออุซต๊าะซ สามารถไปประกอบอาชีพอื่นๆ ในช่วงเช้าเพื่อหารายได้นอกเหนือจากการสอนได้ เช่น ไปทำสวน กรีดยางพารา เป็นต้น

ตารางที่ 21 ตัวอย่างตารางการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ. สงขลา

วัน/เวลา-คาบ	07.30	08.00 -12.00 น.					12.00-11.00น.	13.00 -17.00 น.				
		1	2	1	4	5		1	2	1	4	5
เสาร์	กิจกรรมหน้าเสาธง	วิชาสามัญ					พักเที่ยง/ละหมาด	วิทยาศาสตร์				
อาทิตย์												
จันทร์												
อังคาร												
พุธ												
พฤหัสบดี												

จากการศึกษารายวิชาตามหลักสูตรศาสนาและสามัญในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย จะเห็นว่า มีการจัดการศึกษาที่แยกส่วนกันอย่างชัดเจน รายวิชาศาสนาในระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตาว์ซซิด) จะน้อยกว่ารายวิชาในระดับอิสลามศึกษาตอนปลายซึ่งบางโรงเรียนจัดการเรียนการสอนวิชาศาสนามากกว่า 20 รายวิชา ในขณะที่วิชาสามัญมีอยู่ที่ประมาณ 12 วิชา ดังภาพที่ 10 การ

เรียนในวิชาศาสนาและวิชาสามัญซึ่งมากกว่าโรงเรียนปกติโดยทั่วไป จึงไม่น่าแปลกใจที่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยต่ำกว่ามาตรฐานและต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศอย่างชัดเจน เนื่องจากเด็กต้องเรียนหนักและมากเกินไป เกินกว่าวัยที่สมควรแก่การศึกษา ซึ่งเมื่อบวกกับการแยกส่วน และเวลาเรียนที่ไม่ครบตามหลักสูตรแล้วยิ่งทำให้นักเรียนเหล่านี้มีปัญหาในด้านการเรียนมากยิ่งขึ้น นักเรียนหลายคนต้องออกกลางคัน เพราะเรียนแล้วรู้สึกที่ไม่มีความสุข เพราะมีความเครียดมากเกินไป

ภาพที่ 12 รายวิชาที่จัดแบบแยกส่วนระหว่างวิชาศาสนากับวิชาสามัญ

ปัญหาการจัดการศึกษาแบบแยกส่วน

การแยกส่วนและไม่บูรณาการในการจัดการศึกษาในโรงเรียน ทำให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ เช่นปัญหาแนวคิดการศึกษาที่มีความแตกต่างกันระหว่างศาสนาและสามัญ ปัญหาด้านการบริหารงบประมาณ เนื่องจากโรงเรียนต้องจ้างครูผู้สอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญเป็นจำนวนมาก โรงเรียนต้องเสียงบประมาณถึงเท่าตัวในการจัดจ้างครูผู้สอนทั้ง 2 ส่วน ทำให้บางโรงเรียนไม่สามารถพัฒนาโรงเรียนไปอย่างที่คาดหวังไว้ เนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนไม่สามารถเก็บค่าธรรมเนียมการเรียนอื่นๆ ได้เหมือนกับโรงเรียนเอกชนโดยทั่วไป เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจน ในขณะที่รัฐได้สนับสนุนเงินอุดหนุนรายหัวนักเรียนโดยคิดเฉพาะนักเรียนที่เรียนในหลักสูตรวิชาสามัญเท่านั้น จึงเป็นที่กล่าวขานโดยทั่วกันว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยเฉพาะโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กไม่ได้จ่ายเงินเดือนครูตรงตามวุฒิที่ทางราชการกำหนด

จากผลการวิเคราะห์การจัดการศึกษาของโรงเรียนในโครงการวิจัย สามารถสรุปการจัดการเรียนการสอนแบบแยกส่วนได้ดังต่อไปนี้

1. คาบเรียนในแต่ละวันมากเกินไป เพราะต้องเรียนวิชาศาสนาวันละ 5 คาบ เรียนวิชาสามัญช่วงบ่ายอีก 5 คาบ รวมเป็น 10 คาบ/วัน

2. ในแต่ละสัปดาห์เรียนทั้งหมด 6 วัน ตั้งแต่วันเสาร์ ถึงวันพฤหัสบดี และปิดเรียนประจำสัปดาห์ 1 วัน คือวันศุกร์

3. การแยกส่วนกันระหว่างวิชาศาสนากับวิชาสามัญ คือ เรียนศาสนาตามหลักสูตรอิสลามศึกษา ในช่วงเช้า และเรียนวิชาสามัญตามหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐานในช่วงบ่าย หรือสลับกัน

4. การปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ไม่เหมือนกันระหว่างครูสอนศาสนากับครูสอนวิชาสามัญ โดยครูศาสนาจะมาปฏิบัติงาน 07.10 น กลับ 14.00 น. ส่วนครูสอนวิชาสามัญมาปฏิบัติงาน 10.00 น กลับ 16.10 น.

5. จำนวนบุคลากรครูต่อห้องเรียนมากกว่าปกติทั่วไป คือ 1 ห้องเรียนใช้เวลาเรียนในแต่ละสัปดาห์ 6 วัน 7 คาบ รวมเป็น 60 คาบต่อสัปดาห์ ครู 1 คนสอนประมาณ 20 คาบ ฉะนั้น 1 ห้องเรียนต้องใช้ครูห้องละ 1 คน

6. นักเรียน 1 คน มีห้องเรียน 2 ห้องเรียน คือ ห้องเรียนศาสนาในตอนเช้า และตอนบ่ายจะไปเรียนในอีกห้องหนึ่งคือห้องเรียนสามัญ

7. นักเรียน 1 คนต้องประเมิน 2 ระบบ ระบบวิชาศาสนามี ปพ. 1-9 1 ชุด ในขณะที่ระบบสามัญใช้ ปพ.1-9 อีก 1 ชุด เช่นกัน

8. เวลาสอบ ต้องสอบในรายวิชาศาสนา ประมาณ 8 วัน 7 คาบ 1 วิชา ในขณะที่สามัญจะสอบประมาณ 5 วัน 5 คาบ 1 วิชา รวมวันที่นักเรียนต้องสอบทั้งหมดเป็น 11 วัน

9. ระบบการศึกษาศาสนาและสามัญวางอยู่บนปรัชญาการศึกษาที่ต่างกัน ดังนั้นเป้าหมายของการจัดการศึกษาทั้งสองระบบจึงแตกต่างกันโดยปริยาย (1) ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมเน้นหนักเรื่องศาสนา รับที่มาจากวะหีย์(วิวรณ์)เป็นของจริงแท้ และ(2)ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ เป็นระบบการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาการศึกษาของตะวันตกและปรัชญาเซคคิวลาร์ (Secular) ที่แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร การศึกษาระบบนี้จะไม่ยอมรับว่าวะหีย์คือแหล่งที่มาของความรู้ แต่จะยอมรับความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่มาจากสมมุติฐานต่างๆที่ได้รับจากการทดลองทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น (Basri, 1991)

หลังจากที่ได้ทำความเข้าใจกับลักษณะการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในโครงการวิจัย กระบวนการทำงานในระยะต่อมาคือ ศึกษาความเป็นไปได้ในการบูรณาการการเรียนการสอนศาสนาสามัญและอาชีพ ให้มาอยู่รวมกัน เพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะด้านอาชีพที่ยังไม่เห็นลักษณะการจัดการเรียนการสอนอย่างชัดเจน คณะทำงานได้นำเอาหลักสูตรศาสนาและสามัญมา

รวมกัน โดยพยายามให้อยู่ในโครงสร้างเดียวกัน มีการใส่รายวิชาศาสนาในสาระเพิ่มเติมตามโครงสร้างหลักสูตร ในขณะที่วิชาชีพนั้นได้ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและศึกษาอาชีพท้องถิ่นที่สามารถดำเนินงานได้ โดยให้ผู้เรียนเลือกตามความถนัดและความสนใจ เช่น อาชีพทางเกษตร คอมพิวเตอร์ คหกรรม และช่างต่างๆ เป็นต้น

ตารางที่ 22 ตัวอย่างการออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบไดรวิติ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สายศิลป์-อาชีพ (สามัญ) ชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 (1 วิชาวี)

วิชาสามัญ(พื้นฐาน)	วิชาศาสนา(เพิ่มเติม)	วิชาชีพ(เพิ่มเติม) ¹
1. ภาษาไทย	1. อัลกุรอาน -ท่องจำอัลกุรอาน حفظ القرآن - หลักการอ่านอัลกุรอาน التجويد -อรรถาธิบายอัลกุรอาน التفسير -ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอาน علوم القرآن	1. การงานอาชีพ - การเพาะปลูก - การเลี้ยงสัตว์ - การเพาะเห็ด - เลี้ยงไก่ไข่
2. คณิตศาสตร์	2. พระวจนะ الحديث -หลักพิจารณาพระวจนะ مصطلح الحديث	2. คอมพิวเตอร์
3. วิทยาศาสตร์	1.เอกภาพ التوحيد	1. คหกรรม (1) - ขนมพืชซ่า - เค้กกล้วยไข่ - ขนมขาไก่ - ขนมปังเนยสด - ขนมปังต่างๆ

¹ โรงเรียนได้จัดร่างหลักสูตรอาชีพนี้ขึ้นมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและตามความต้องการและความสมัครใจของผู้เรียนเป็นหลัก และเพื่อให้การดำเนินงานฝึกอาชีพดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น โรงเรียนได้ประสานงานกับหน่วยงานทางราชการในพื้นที่ให้เข้ามาสนับสนุนในบางกิจกรรม

ตารางที่ 22 ตัวอย่างการออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบไดรวิที โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สายศิลป์-อาชีพ (สามัญ) ชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 (1 ชานาวิ) (ต่อ)

วิชาสามัญ(พื้นฐาน)	วิชาศาสนา(เพิ่มเติม)	วิชาชีพ(เพิ่มเติม) ¹
4. สังคมศึกษา	4. นิติศาสตร์อิสลาม الفقه -หลักพิจารณานิติศาสตร์ أصول الفقه -การแบ่งมรดก الميراث	4. งานเกษตรพื้นฐาน - การฟอกไข่นกกระทา
5. สุขศึกษาและพลศึกษา	5. ภาษาอาหรับ -ไวยากรณ์ النحو -อักขระวิธี الصرف -วาทศาสตร์ البلاغة -อ่านอาหรับ المطالعة -แต่งความอาหรับ الإنشاء -วรรณคดีและตัวบท الأدب والنصوص	5. ชุมนุมอาชีพ - ช่างเชื่อม - ช่างทาสี - ช่างก่อสร้าง - ชนม - ช่างตัดผม - ช่างตัดเย็บ - งานประดิษฐ์ - ของชำร่วย
6. ศิลปะ	6. ประวัติศาสตร์อิสลาม التاريخ	
7. ภาษาดังประเทศ	7. จริยธรรม الأخلاق	

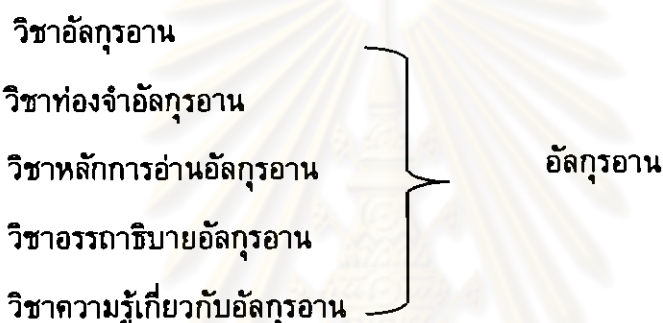
¹ โรงเรียนได้จัดร่างหลักสูตรอาชีพนี้ขึ้นมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและตามความต้องการและความสมัครใจของ
ของผู้เรียนเป็นหลัก และเพื่อให้การดำเนินงานฝึกอาชีพดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น โรงเรียนได้ประสานงานกับ
หน่วยงานทางราชการในพื้นที่ให้เข้ามาสนับสนุนในบางกิจกรรม

ตารางที่ 22 ตัวอย่างการออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สายศิลป์-อาชีพ (สามัญ) ชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 (1 ชานาวี) (ต่อ)

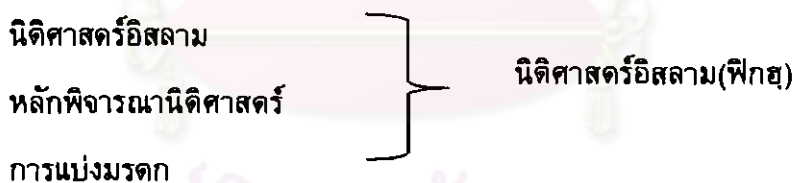
วิชาสามัญ(พื้นฐาน)	วิชาศาสนา(เพิ่มเติม)	วิชาชีพ(เพิ่มเติม) ¹
	8. <u>ภาษามลายู</u> بهاس ملايو	

เนื่องจากรายวิชาศาสนาเดิมมีมากกว่า 20 รายวิชา ซึ่งทางโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี มองเห็นว่า เมื่อมารวมกับรายวิชาสามัญและรายวิชาชีพ เด็กจะต้องเรียนมากเกินไป ดังนั้นทางโรงเรียนจึงรวบรวมรายวิชาศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกัน ให้มาอยู่เป็นกลุ่มสาระเดียวกัน เพื่อให้เกิดความกระชับมากยิ่งขึ้น ตัวอย่าง เช่น

1. วิชาอัลกุรอาน

2. วิชานิติศาสตร์อิสลาม

เพื่อให้การจัดรูปแบบการจัดการศึกษาของแต่ละโรงเรียน มีความยั่งยืน สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตและตรงกับความต้องการของชุมชน คณะทำงานได้ให้แต่ละโรงเรียนคิดค้นและออกแบบให้เหมาะกับสภาพและบริบทของแต่ละพื้นที่ แต่ยังคงไว้ในหลักการ คือการบูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ บางโรงเรียนจัดไม่เหมือนกัน เช่นโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี และ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา รายวิชาสามัญยังคงเหมือนเดิม ส่วนรายวิชาศาสนาได้จัดรวมกลุ่มให้เป็นวิชาเดียวในจำนวนหลายๆ สาระ ดังที่ได้ระบุไว้ข้างต้น

¹ โรงเรียนได้จัดร่างหลักสูตรอาชีพนี้ขึ้นมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก และเพื่อให้การดำเนินงานฝึกอาชีพดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น โรงเรียนได้ประสานงานกับหน่วยงานทางราชการในพื้นที่ให้เข้ามาสนับสนุนในบางกิจกรรม

ในขณะที่โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) และ (4) จ.นราธิวาส ได้ออกแบบให้รายวิชาสามัญมีจำนวนเท่าเดิมเช่นกัน ส่วนรายวิชาศาสนานั้นไม่ได้รวมเป็นกลุ่มวิชา มีจำนวนเท่าเดิมเช่นกัน เนื่องจากเกรงว่า จะกระทบต่อความรู้สึกรักของนักเรียนตลอดจนผู้ปกครองนักเรียนที่ต้องการให้ลูกหลานได้เรียนศาสนาแบบเข้มข้น ในขณะที่รายวิชาชีพ โรงเรียนได้ให้ผู้เรียนเลือกเรียนวิชาชีพที่อยู่ใกล้กับตัวผู้เรียนเองเช่นกัน ดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส

ตารางที่ 23 ตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาสชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สายศิลป์-คำนวณ (สามัญ) ชั้นอิสลามศึกษาตอนปลาย ปีที่ 1 (1 ชานาวี)

วิชาสามัญ(พื้นฐาน)	วิชาศาสนา(เพิ่มเติม)	วิชาชีพ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน(ชุมนุม)
1. ภาษาไทย	1. อัลกุรอานและท่องจำอัลกุรอาน حفظ القرآن وتلاوته المحوذة	1. ชุมนุมเพาะปลูกต่างๆ
2. คณิตศาสตร์	2. หลักการอ่านอัลกุรอาน التجويد	2. ชุมนุมเลี้ยงเป็ด
3. วิทยาศาสตร์	3. อรรถาธิบายอัลกุรอาน التفسير	3. ชุมนุมเลี้ยงไก่ไข่
4. สังคมศึกษา	4. พระวจนะ الحديث	4. ชุมนุมเลี้ยงปลา
5. สุขศึกษาและพลศึกษา	5. เอกภาพ التوحيد	5. ชุมนุมเพาะเห็ด
6. ศิลปะ	6. นิติศาสตร์อิสลาม الفقه	6. ชุมนุมตัดเย็บเสื้อผ้า
7. ภาษาดังประเทศ	7. ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอาน علوم القرآن	7. ชุมนุมทำผ้าบาติก
8. การงานอาชีพและเทคโนโลยี	8. หลักพิจารณาพระวจนะ مصطلح الحديث	8. ชุมนุมทำขนม/อาหาร
	9. หลักพิจารณานิติศาสตร์ أصول الفقه	9. ชุมนุมช่างตัดผม
	10. การแบ่งมรดก الميراث	10. ชุมนุมช่างปูน/ช่างก่อสร้าง
	11. ไวยากรณ์ النحو	11. ชุมนุมช่างเชื่อม

ตารางที่ 23 ตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาสชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สายศิลป์-คำนวณ (สามัญ) ชั้นอิสลามศึกษาดอนปลาย ปีที่ 1 (1 ชานาวี) (ต่อ)

วิชาสามัญ(พื้นฐาน)	วิชาศาสนา(เพิ่มเติม)	วิชาชีพ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน(ชุมนุม)
	12. อักเราะวีที صرف	12. ชุมนุมช่างไม้
	11. วาทศาสตร์ البلاغة	
	14. อ่านอาหรับ المطالعة	
	15. แต่งความอาหรับ الإتشاء	
	16. ฉันทลักษณ์และคำ สัมผัส العروض والقافية	
	17. พรรณคดีและตัวบท الأدب والنصوص	
	18. ประวัติศาสตร์อิสลาม التاريخ	
	19. จริยธรรม الأخلاق	
	20. สังคมอิสลาม المجتمع الإسلامي	
	21. ตรรกวิทยา المنطق	

ในการออกแบบการเรียนวิชาชีพให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามความถนัดของตนเองผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเลือกเข้าชุมนุมต่างๆที่ได้ระบุไว้ข้างต้น นอกจากนี้โรงเรียนได้จัดให้เรียนในช่วงเวลาเลิกเรียน กล่าวคือระหว่างเวลา 16.00-18.00 น. ของทุกๆ วันจันทร์และวันพุธ เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่พักประจำอยู่ในโรงเรียน และยังได้ออกแบบให้มีการเรียนการสอนในวันเสาร์ซึ่งเป็นวันหยุดของโรงเรียน¹ โดยให้ผู้เรียนเข้ากลุ่มตามชุมนุมต่างๆ ในเวลา 09.00-12.00 น. เหตุที่ต้องใช้เวลานอกเหนือจากเวลาที่กำหนดในตารางการจัดการเรียนรู้ตามปกติ เนื่องจากเวลาเรียนศาสนาและสามัญในระบบมีจำนวนเต็มและแน่นอยู่แล้ว จึงไม่สามารถที่จะสอดแทรกรายวิชาชีพได้

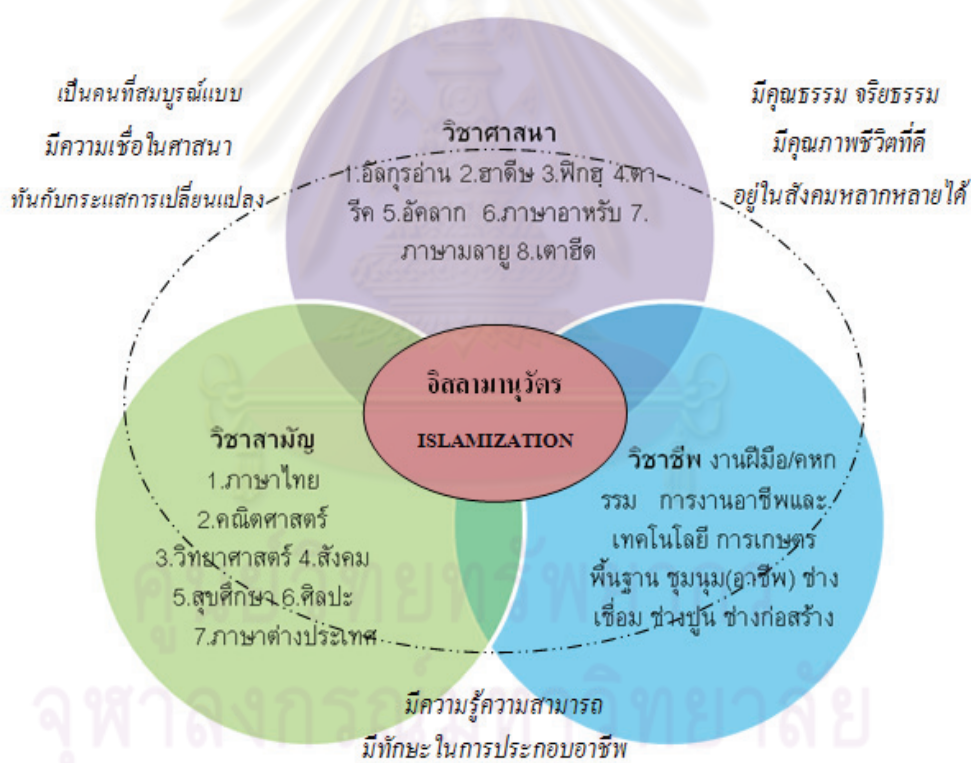
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาสและโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ปิดเรียนประจำสัปดาห์ 2 วัน คือวันศุกร์กับวันเสาร์ ส่วนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา ปิดเรียนประจำสัปดาห์คือ วันเสาร์กับวันอาทิตย์

3) สรุปต้นร่างรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

จากกระบวนการทำงานร่วมกัน ถึงตอนนี้อยู่วิจัยและคณะทำงานจากโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ได้ดำเนินกระบวนการพัฒนาเพื่อยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ร่างรูปแบบดังกล่าวได้จากการศึกษาเอกสาร ศึกษาปรัชญาการศึกษาอิสลาม ศึกษาแนวคิดการจัดการศึกษาแบบอิสลามานูวัตร์ ตลอดจนศึกษาสภาพบริบท ความต้องการของชุมชนในพื้นที่ โดยสามารถสรุปร่างรูปแบบที่จะเป็นแนวทางในการนำไปใช้ได้จำนวน 2 รูปแบบ สรุปได้ดังนี้

3.1) ร่างรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี รูปแบบที่ 1 คือ การจัดการศึกษาแบบบูรณาการโครงสร้างในรายวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ โดยใช้แนวคิดอิสลามานูวัตร์องค์ความรู้ โดยจัดปรับปรุงตกแต่งรายวิชาศาสนาให้อยู่เป็นกลุ่มและมีโปรแกรมศิลป์-อาชีพเป็นสายเรียนที่นักเรียนเลือกเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

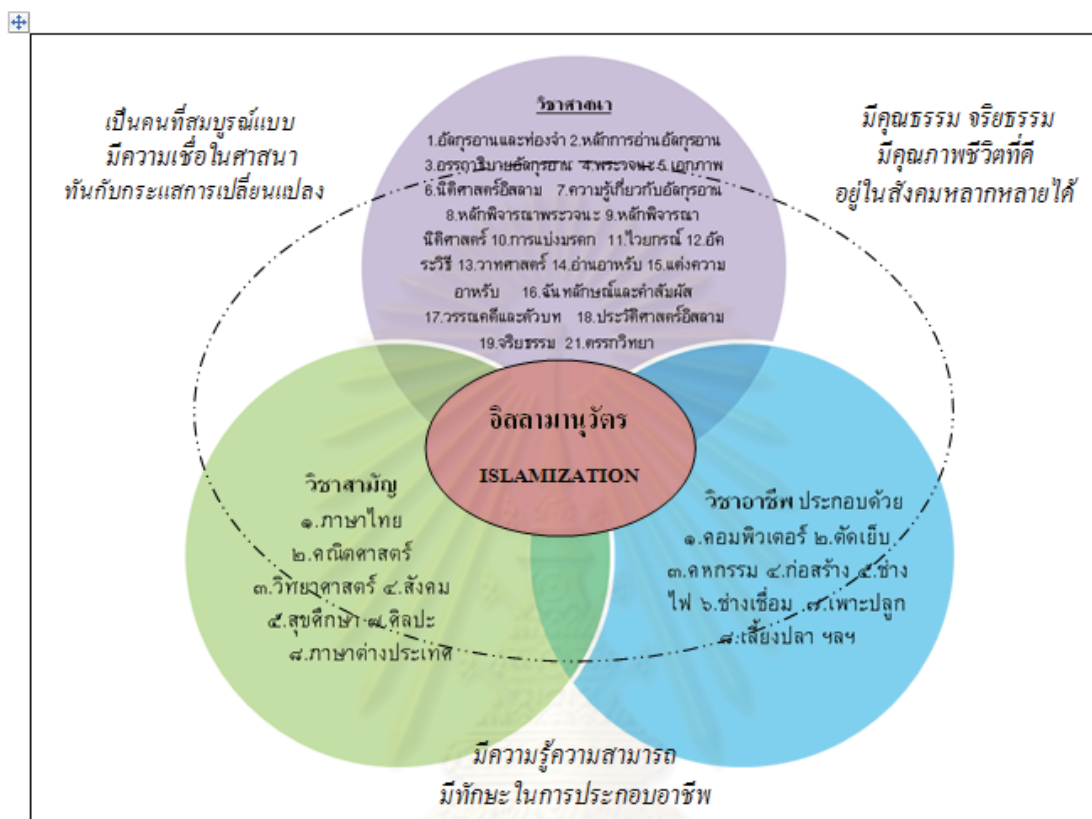

ภาพที่ 13 ร่างรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี รูปแบบที่ 1

เป้าหมาย คือ การสร้างคนที่สมบูรณ์แบบที่มีความรู้ความสามารถ มีความเชื่อในศาสนา มีคุณธรรม มีทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

สถานที่ดำเนินการ โรงเรียนอิสลามพัฒนา(1)จ.ปัตตานี และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา

3.2 รังรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถีรูปแบบที่ 2 คือ การจัดการศึกษาแบบบูรณาการโครงสร้างในรายวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ โดยใช้แนวคิดอิสลามมานวัตกรรมองค์ความรู้จำนวนวิชาศานายังคงเหมือนเดิม ไม่ได้จัดให้เป็นกลุ่มดังภาพที่ 12

ภาพที่ 14 รังรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถี รูปแบบที่ 2

เป้าหมาย คือ การสร้างคนที่สมบูรณ์แบบที่มีความรู้ความสามารถ มีความเชื่อในศาสนา มีคุณธรรม มีทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

สถานที่ดำเนินการ โรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส

ความแตกต่างระหว่างรูปแบบที่ 1 กับ รูปแบบที่ 2 คือ รายวิชาศาสนาที่อยู่ในรูปแบบที่ 1 ถูกรวบรวมให้อยู่ในกลุ่มสาระ จึงทำให้ดูจนวนรายวิชาศานามีน้อยกว่า รูปแบบที่ 2 ซึ่งมีรายวิชาศานาอย่างเดียวมากกว่า 21 รายวิชา

จากกระบวนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนา R1D1 ตั้งแต่การศึกษาในรูปของการศึกษาเอกสาร ศึกษาปรัชญาการศึกษาอิสลาม ศึกษาแนวคิดในการจัดการศึกษา ตลอดจนจนศึกษาสภาพบริบทของชุมชน และสภาพการจัดการศึกษา รวมถึงความคาดหวังต่อแนวทางการจัดการศึกษา และได้นำข้อมูลเหล่านี้มาประมวลเป็นข้อมูลฐาน (Based line data) เพื่อออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาร่วมกับพ่อแม่ ช่างบ้าน คณะกรรมการสถานศึกษา ครู ผู้บริหารที่มาร่วมดำเนินงาน

(Collaborator) ในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย และจัดให้กิจกรรมตกแต่ง ร่างแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีร่วมกับชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งเบื้องต้นได้มา 2 รูปแบบ ที่มีหลักการการจัดการศึกษาที่เหมือนกัน แต่รายละเอียดเนื้อหาวิชาที่สอนไม่เหมือนกันทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อ วิถีชีวิตและบริบท ตามความต้องการของแต่ละพื้นที่ ก่อนนำไปทดลองใช้ในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินงานของโรงเรียนและนำร่องการวิจัยและพัฒนา R2D2 เพื่อให้ได้ข้อค้นพบต่อไป

กระบวนการทำงานการวางแผนในขั้นตอนที่ 2 สามารถสรุปออกมาได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 15 กระบวนการสร้างรูปแบบไตรวิถี (การวางแผน)

ขั้นตอนที่ 3 การลงมือปฏิบัติและทดลองนำร่องใช้

กระบวนการทำงานในขั้นตอนนี้ เป็นการ นำร่องรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ที่บูรณาการศาสนา สามัญ และอาชีพ ไปทดลองใช้กับโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย คือโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ใช้ระยะเวลาการดำเนินงาน 1 ปี 6 เดือน คือปีการศึกษา 2552 ระหว่างเดือนพฤษภาคม 2552-เมษายน 2553 และ ปีการศึกษา 2553 ระหว่างเดือน พฤษภาคม 2553 - ตุลาคม 2553

ภาพที่ 16 กระบวนการสร้างรูปแบบไตรวิถี ชั้นทดลองใช้ในโรงเรียน

ในการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญ และอาชีพ ทางโรงเรียนในโครงการวิจัยได้ใช้รูปแบบ 2 รูปแบบ ทั้ง 2 รูปแบบมีหลักการที่เหมือนกัน คือ ให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ วิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ 2 รูปแบบมีความแตกต่างกันในเนื้อหา สารวิชา รายละเอียดและกิจกรรมการเรียนรู้ ดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี มีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกันกับโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.นราธิวาส มีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกันกับโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4) จ.นราธิวาส เป็นต้น ทั้งนี้ในภาพรวมแล้วกระบวนการนำร่องทดลองใช้ในโรงเรียนมีการดำเนินการ 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและนำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการ ศาสนา สามัญ และอาชีพ ไปใช้ในโรงเรียน

2) นำกิจกรรมการเรียนรู้ด้านอาชีพไปดำเนินการใช้กับผู้เรียนตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียน

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและนำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการ ศาสนา สำนัญ และอาชีพไปใช้ในโรงเรียน

1.1) การพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้ในโรงเรียน ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า โรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยได้นำ หลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 และหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 มารวมให้อยู่ในโครงสร้างเดียวกัน โดยคิดเวลาเรียน วิชาพื้นฐาน วิชา เพิ่มเติม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีการตกแต่ง ปรับปรุง การลดรายวิชา แต่เนื้อหายังคงครบถ้วน เหมือนเดิม ทำให้สองหลักสูตรสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล เพื่อให้นักเรียนไม่ต้องใช้เวลาเรียนมาก เหมือนในอดีต นอกจากนี้ยังมีการเสริมรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เพื่อเพิ่มพูนทักษะการประกอบ อาชีพให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย ในการจัดโครงสร้างหลักสูตรนั้นโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้จัดตาม สภาพ จุดเน้น และความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน ดังตัวอย่างการจัดโครงสร้างหลักสูตร ของโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี ตามตารางที่ 24 และการจัดโครงสร้างหลักสูตรโรงเรียน อิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ตามตารางที่ 25 ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพย์ากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 24 โครงสร้างหลักสูตรโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 4
โปรแกรมศิลป์-อาชีพ / อิสลามศึกษาตอนปลาย ปีที่ 1 (1ชานาวิยะห์) ภาคเรียนที่ 1

รายวิชา/กิจกรรม		(หน่วยกิต/ชม.)	
รายวิชาพื้นฐาน			
รหัสวิชา	ชื่อวิชา	นก.	เวลา
ท 11101	ภาษาไทย	1.0	40
ค 11101	คณิตศาสตร์	1.0	40
ว 11101	วิทยาศาสตร์ 1	1.0	40
ส 11101	สังคมศึกษา(หน้าที่พลเมือง)	1.0	40
พ 11101	สุขศึกษา	0.5	20
ศ 11101	ศิลปะ	0.5	20
ง 11101	การงานอาชีพและเทคโนโลยี	0.5	20
อ 11101	ภาษาอังกฤษ	1.0	40
	รวมพื้นฐาน	6.5	260
	รายวิชาเพิ่มเติม		
ง 11201	งานฝีมือ(1)	1.5	60
ง 11202	คอมพิวเตอร์ (1)	1.5	60
ง 11201	งานเกษตรพื้นฐาน	1.5	60
ก 11201	อัล-กุรอาน	1.5	60
ห 11201	อัล-หะดีษ	0.5	20
ด 11201	อัล-อะกีดีห์	0.5	20
ฟ 11201	อัล-ฟิกฮ์	0.5	20
ต 11201	อัตตารีค	0.5	20
ล 11201	อัล-อัคลาก	0.5	20
ร 11201	ภาษาอาหรับ	1.5	60
ม 11201	ภาษามลายู	1.0	40
น 11201	กอวาเอต	1.0	40
	รวมหน่วยกิตเพิ่มเติมอิสลามศึกษา	12.0	480
	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน		
	1.กิจกรรมแนะแนว	0.5	20
	2.ลูกเสือ-เนตรนารี	0.5	20
	3.กิจกรรมชุมนุม	0.5	20
	รวมหน่วยกิต กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	1.5	60
	รวม	20	800

หมายเหตุ รายวิชาศาสนาพิมพ์ด้วยตัวอักษรเข้ม รายวิชาสามัญ พิมพ์ด้วยตัวอักษรตัวธรรมดา และ
รายวิชาชีพ มีเส้นบรรทัดขีดใต้รายวิชา

ตารางที่ 25 โครงสร้างหลักสูตรโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นครราชสีมา ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4
โปรแกรมวิทย์-คณิต / อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 ชานาวิยะห์ (ภาคเรียนที่ 1)

รหัสวิชา	รายวิชา(กลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐาน)	หน่วยกิต
ท 11101	1.ภาษาไทย	1.0
ค 11101	2.คณิตศาสตร์	1.0
ว 11101	3.วิทยาศาสตร์(ฟิสิกส์)	1.0
ส 11101	4.สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม	1.5
	-ประวัติศาสตร์	0.5
	-ศาสนา/หน้าที่พลเมือง/เศรษฐศาสตร์/ภูมิศาสตร์	1.0
พ 11101	5.สุขศึกษาและพลศึกษา	0.5
ศ 11101	6.ศิลปะ	0.5
ง 11101	7.การงานอาชีพและเทคโนโลยี	0.5
ต 11101	8.ภาษาต่างประเทศ	1.0
รวมกลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐาน		7.0
(กลุ่มสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม)		
ก 11201	1.อัลกุรอาน	1.0
	อัลกุรอาน(หิฟซุ/อรรถาธิบาย)	0.5
	อัลกุรอาน(หิฟซุ/อรรถาธิบาย)	1.0
ห 11201	2.วงนะ(อัลหะดีษวามุซอလာหุฮู)	1.0
ฟ 11201	3.ศาสนบัญญัติ(ฟิกฮ์วาอูซูลูฮู)	1.0
อ 11201	4.หลักศรัทธา(เตาหีด)	0.5
ด 11201	5.ศาสนประวัติ(ตารีค)	0.5
ล 11201	6.จริยธรรม(อัคลาค)	0.5
ร 11201	7.ภาษาอาหรับ	1.0
ร 11201	8.นะฮฺญ(ไวยากรณ์ภาษาอาหรับ)	1.0
ร 11201	9.บาลาเหม๊ะฮุ	1.0
ง 11201	10.คอมพิวเตอร์	0.5
ย 11201	11.ภาษามลายู(ยาวี/รูมี)	0.5
ค 11201	12.คณิตศาสตร์เพิ่มเติม	1.0
ว 11201	13.วิทยาศาสตร์(ชีวะ)	1.5
ว 11201	14.วิทยาศาสตร์(เคมี)	1.5
อ 11201	15.อังกฤษเพิ่มเติม	1.0
รวมกลุ่มสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม		14
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน		
	แนะแนว	0.5
	ชุมนุม(อาชีพ)	0.5
	บำเพ็ญฯ	0.5
รวมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน		1.5
รวมหน่วยกิต/ภาค		22.5
รวมคาบ/สัปดาห์		45

หมายเหตุ รายวิชาศาสนาพิมพ์ด้วยตัวอักษรตัวเข้ม รายวิชาสามัญ พิมพ์ด้วยตัวอักษรตัวธรรมดา
และรายวิชาชีพ มีเส้นบรรทัดขีดใต้รายวิชา

สรุป ข้อแตกต่างระหว่าง 2 รูปแบบนี้คือ รายวิชาศาสนาในโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี จะน้อยกว่ารายวิชาศาสนาในโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส เนื่องจาก โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานีได้รวมหลายวิชาของวิชาศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกันให้อยู่ในกลุ่มวิชาเดียวกัน ดังที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้แล้ว ส่วนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาสนั้น รายวิชาศานา ยังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

1.2) การจัดชั้นเรียน เนื่องจากหลักสูตรแยกส่วนแบบเดิม นักเรียนเรียนอยู่ในห้องเรียนที่ไม่เหมือนกัน เมื่อมีการปรับหลักสูตรให้เป็นแบบบูรณาการกันจึงให้ผู้เรียนเรียนอยู่ด้วยกัน โดยใช้ฐานของชั้นเรียนสามัญเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ครูที่ปรึกษาสามารถดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น การจัดชั้นเรียนให้เหมือนกันระหว่างสองหลักสูตรทำให้การบริหารจัดการด้านวิชาการมีเอกภาพ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตัวอย่างรูปแบบการจัดชั้นเรียนรูปแบบที่ 1 ตามตารางที่ 24

ตารางที่ 26 รูปแบบการจัดชั้นเรียนรูปแบบที่ 1 โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

สามัญ	ศาสนา
ม.1	อก.1
ม.2	อก.2
ม.3	อก.3
ม.4	อป.1
ม.5	อป.2
ม.6	อป.3

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เทียบเท่ากับชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางหรือมุตาว์ซซิเตาะห์ ปีที่ 1 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เทียบเท่ากับชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางหรือ มุตาว์ซซิเตาะห์ ปีที่ 2 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เทียบเท่ากับชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางหรือ มุตาว์ซซิเตาะห์ ปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เทียบเท่ากับชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายหรือ ซานาวีเยห์ ปีที่ 1 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เทียบเท่ากับชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายหรือ ซานาวีเยห์ ปีที่ 2 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เทียบเท่ากับชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายหรือ ซานาวีเยห์ ปีที่ 3 เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในการจัดชั้นเรียนในลักษณะอย่างนี้ มีข้อเสียอยู่บ้าง เช่น นักเรียนส่วนหนึ่งที่มีพื้นฐานทางศาสนาต่ำ หรือไม่เคยเรียนตาดิกามา ก่อน อาจมีปัญหาว่าเรียนยาก เพราะชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง(มุตาว์ซซิเตาะห์) คือศาสนาในชั้น 7 ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 นั้นเอง การแก้ปัญหาเรื่องนี้ บางโรงเรียนมีวิธีการที่ไม่เหมือนกัน เช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จังหวัดปัตตานี และโรงเรียนอิสลามพัฒนา(3) จ.นราธิวาส ทางโรงเรียนได้แก้ปัญหาด้วยการสอนเสริมสอนพิเศษ ให้แก่นักเรียนในเวลากลางคืน เนื่องจากนักเรียนพักอยู่ในหอพักของโรงเรียน โดยมีครูหรืออูสตาซเป็นผู้สอน สัปดาห์ละ 5 วันๆ ละ 1 ชั่วโมง หลังละหมาดมัฆริบ โดยมีการติดตามและ

ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง อุษต๊ะซอับดุล ครูสอนศาสนาโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส กล่าว
ว่า

“เด็กที่สมัครชั้นม.1 จะต้องสอบวัดความรู้วิชาศาสนา สอบอ่าน อัลกุรอาน อ่าน
ภาษามลายู ภาษาอาหรับ หากเด็กที่เรียนตาดีกามาแล้วไม่ค่อยมีปัญหา แต่หาก
เด็กที่ไม่ได้เรียนตาดีกาหรือเรียนแล้วแต่ยังอ่านภาษามลายูไม่ค่อยได้ อ่าน
อัลกุรอานไม่ได้ อันนี้เราจะจัดห้องพิเศษให้เขา ดูแลพิเศษหน่อย โดยจะมีครูดูแล
อย่างใกล้ชิด จะสอนพิเศษให้ทุกคืนช่วงหลังละหมาดมัฆริบ ระหว่างเวลา 19.00-
20.00 น. ทำมาแล้ว 2 ปี ก็ได้ผลดี”

แต่บางโรงเรียนได้ลดช่วงชั้นของหลักสูตรศาสนาลงมาอีก 1 ช่วงชั้น คือ ให้นักเรียนในชั้น
ม. 1 ที่เพิ่งเข้ามาเรียน เรียนในช่วงชั้นที่ 2 ของหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 คือ อิสลามศึกษาตอนต้น
ปีที่ 4 เพื่อไม่ให้ดูสูงเกินไปและเหมาะกับนักเรียนเอง ดังกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา และ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ที่ชั้น ม.1 ในหลักสูตรสามัญ ตรงกับ ชั้นอิสลามศึกษาตอนต้นปี
ที่ 4 ในหลักสูตรศาสนา ดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส กล่าวว่า

“จริงๆแล้วเด็กที่เข้าเรียนม.1 หลักสูตรสามัญ เมื่อเทียบกับหลักสูตรศาสนาแล้ว
เขาจะได้เข้าเรียนอยู่ในชั้น อก.1 (อิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1) แต่ดูแล้วพื้นฐาน
เขาไม่ค่อยดี ถ้าพูดถึงแล้ว เด็กเหล่านี้คล้ายกับว่าเขาต้องลงเรียนซ้ำในชั้น อิบตีดา
อียะห์(ระดับประถมของศาสนา)ใหม่ ก็เสียเวลาอยู่เหมือนกัน เพราะเมื่อจบ
ม. 6 ไป ก็เท่ากับพึ่งจบ มุตาวัชชีเตาะห์ไป ต้องต่อศาสนาอีก 3 ปี จึงจะจบชานาวิ
ยะห์ เสียเวลาโอกาสเขา หากรัฐพัฒนาตาดีกาให้มีคุณภาพดีกว่านี้ ปัญหาเหล่านี้ก็
คงไม่เกิดขึ้นกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม”

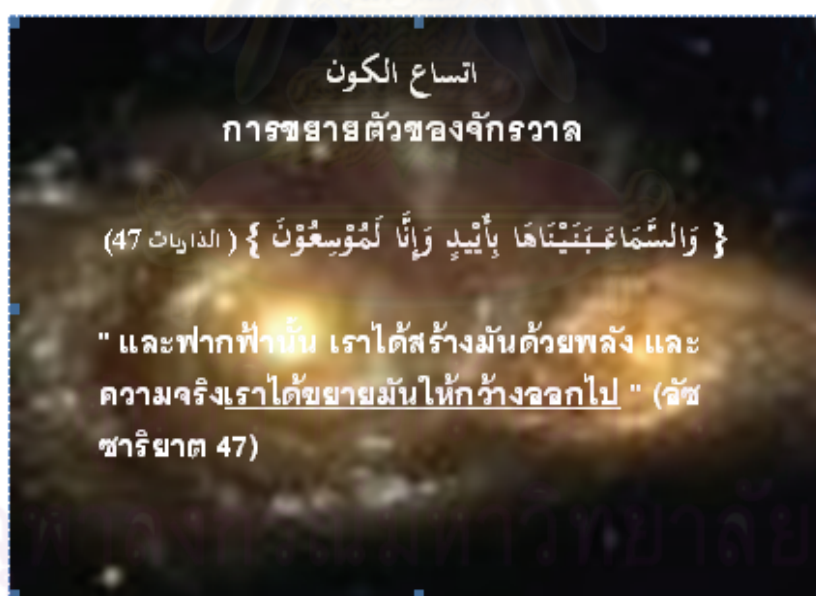
ตารางที่ 27 ตัวอย่างรูปแบบการจัดชั้นเรียนรูปแบบที่ 2 โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา และ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส

สามัญ	ศาสนา
ม.1	อต.4
ม.2	อต.5
ม.3	อต.6
ม.4	อก.1
ม.5	อก.2
ม.6	อก.3
	อก.4
	อก.5
	อก.6

ต้องเรียนศาสนา
อย่างเดียวยังอีก 3 ปี

อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่การจัดตารางการจัดการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับการออกแบบและแบ่งเวลาคาบเรียน ที่ทั้งสองหลักสูตรสามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้หลักสูตรสามัญและหลักสูตรอิสลามศึกษาที่โรงเรียนจัดให้ จะได้รับวุฒิปัตริ์ที่สามารถเทียบชั้นการศึกษาทั้งในระบบการศึกษาสามัญและระบบการศึกษาศาสนาในระดับต่างๆได้ นอกจากนี้ในการจัดตารางการเรียนการสอนที่ผสมผสานกันระหว่างวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ ทำให้ครูสอนศาสนาและครูสามัญที่เคยสอนแบบแยกส่วนกันในอดีตได้มาทำการสอนแบบผสมผสานกันในคาบเรียนต่างๆที่ทางโรงเรียนได้กำหนด ไม่มีการแบ่งแยกการเรียนการสอนเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ทำให้ครูทั้งสองส่วนมีปฏิสัมพันธ์ มีการปรึกษาหารือ ตลอดจนทำกิจกรรมร่วมกัน มาทำงานพร้อมกันและกลับพร้อมกัน ทำให้ปัญหาความไม่เข้าใจกันในอดีตได้ลดลง

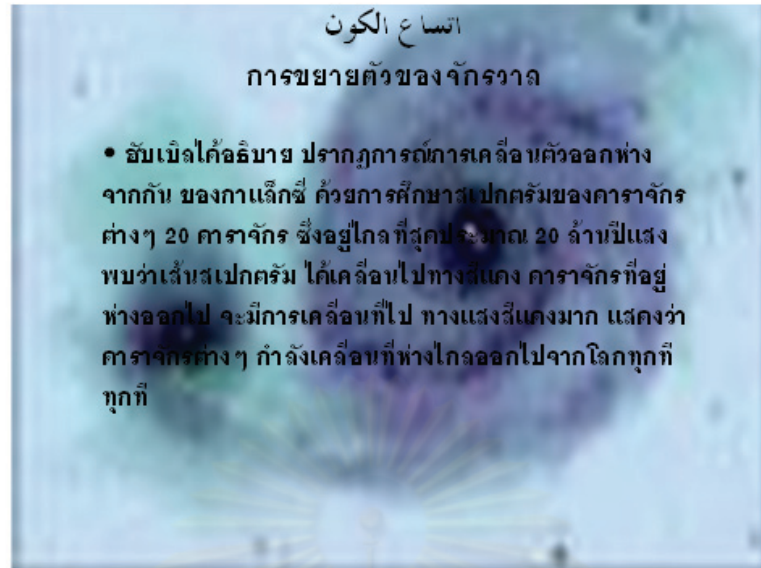
1.4. การบูรณาการศาสนาในวิชาสามัญและอาชีพ ในการเรียนการสอนวิชาสามัญ ครูได้เชื่อมกับหลักการทางศาสนา เพื่อให้นักเรียนได้รู้ เข้าใจและมีความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้นว่า ศาสนาอิสลามได้สอนให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้านวิชาการต่างๆ ความรู้ใดๆ ก็ตามที่ไม่ขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนา ความรู้เหล่านั้นเป็นความรู้อิสลามเช่นเดียวกัน ดังนั้น การเรียนการสอนในโรงเรียนที่เป็นโรงเรียนนาร่องทดลองใช้ใน 4 โรงเรียนนี้ จึงได้มีการสอดแทรกและบูรณาการหลักการทางศาสนาเข้าไปอยู่ในองค์ความรู้สายสามัญ ซึ่งมีอยู่มากมายในอัลกุรอาน ดังตัวอย่างสื่อการเรียนการสอนในภาพที่ 16-38

ภาพที่ 17 อัลกุรอานกับวิทยาศาสตร์ (การขยายตัวของจักรวาล)

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์

โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นครราชสีมา

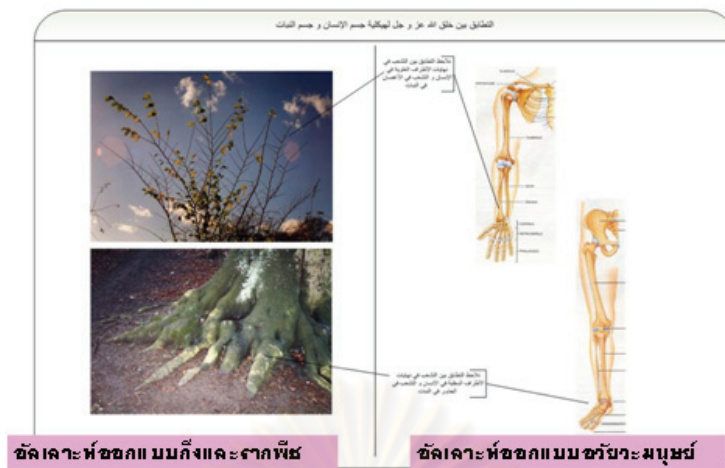
ภาพที่ 18 ผลการศึกษาการขยายตัวของจักรวาลโดยนักวิทยาศาสตร์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

ภาพที่ 19 ดวงดาวขณะกำลังตก

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

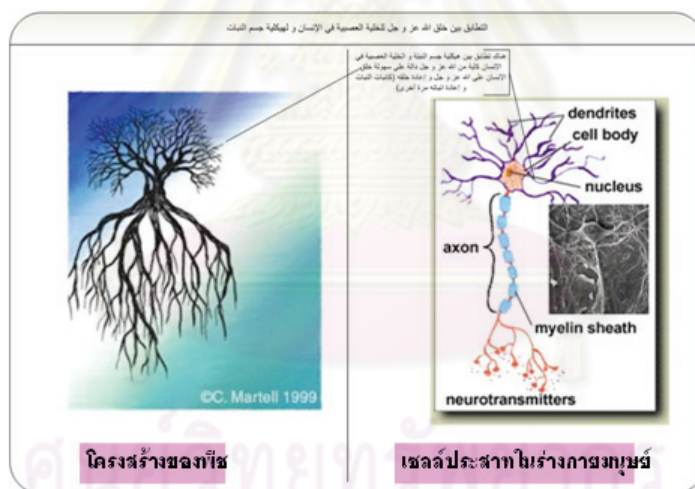

เซลล์และท่อของก้ามแมงและรากพืช

เซลล์และท่อของก้ามแมงและแขนขาของมนุษย์

ภาพที่ 20 เปรียบเทียบการออกแบบสร้างพืชและมนุษย์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาชีววิทยา
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

โครงสร้างของพืช

เซลล์ประสาทในร่างกายมนุษย์

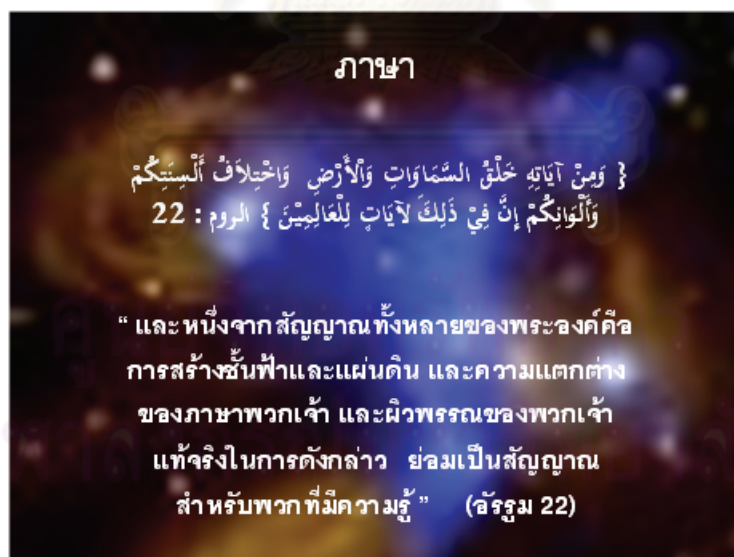
ภาพที่ 21 เปรียบเทียบโครงสร้างของพืชและเซลล์ประสาทของมนุษย์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาชีววิทยา
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

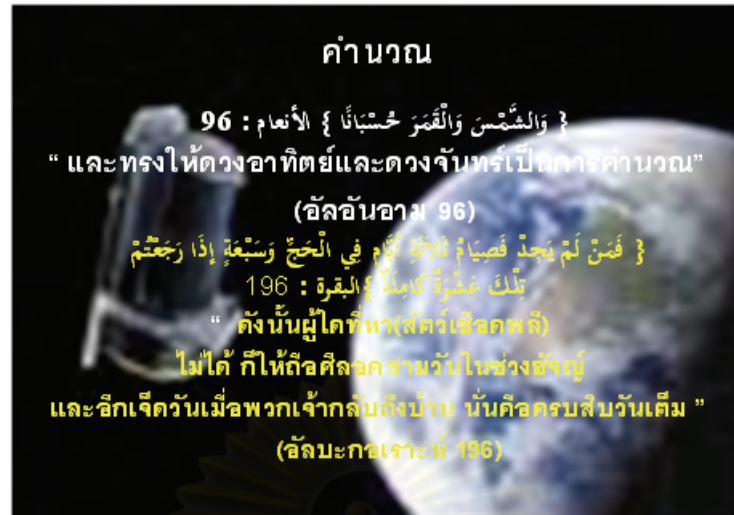
ภาพที่ 22 อัลกุรอานกับวิชาสังคมศึกษา

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาสังคมศึกษา
 โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นครราชสีมา

ภาพที่ 23 อัลกุรอานกับวิชาภาษาไทย

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาภาษาไทย
 โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นครราชสีมา

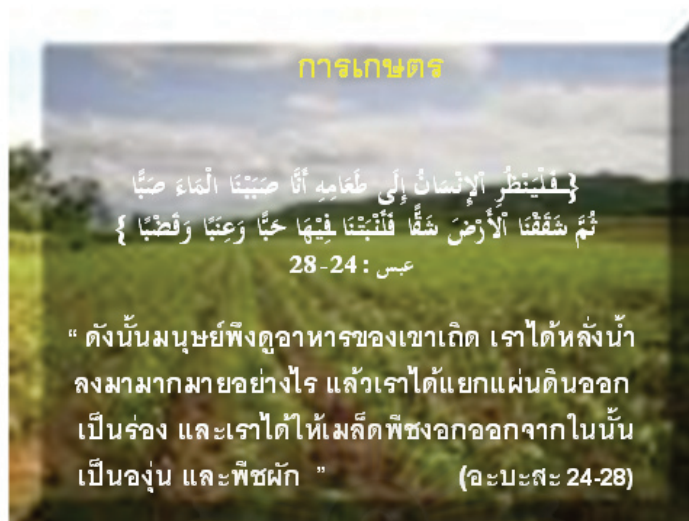
ภาพที่ 24 อัลกุรอานกับวิชาคณิตศาสตร์/คำนวณ

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาคณิตศาสตร์
 โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

ภาพที่ 25 อัลกุรอานกับวิชาการงานอาชีพ

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาการงานอาชีพ
 โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

ภาพที่ 26 อัลกุรอานกับการเกษตร

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาการงานอาชีพ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

ภาพที่ 27 อัลกุรอานกับอาชีพการประมง

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาการงานอาชีพ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

อาชีพเลี้ยงสัตว์

{ وَرَبُّكُمْ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ }
(النحل 5)

และปศุสัตว์พระองค์ทรงสร้างมันเพื่อพวกเจ้า ในปศุสัตว์พวกนั้น
มีความอบอุ่น และประโยชน์มากมาย และส่วนหนึ่งพวกเจ้า
เอามาบริโภค (อันนะหฺล 5)

ภาพที่ 28 อัลกุรอานกับอาชีพการเลี้ยงสัตว์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาการงานอาชีพ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

นอกจากการนำอัล-กุรอานมาบูรณาการกับวิชาสามัญแล้ว ทางโรงเรียนในโครงการวิจัยได้ยกตัวอย่างนักปราชญ์มุสลิมในอดีตที่ทำคุณประโยชน์ด้านวิชาการให้กับมวลมนุษยชาติ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีความรู้สึกว่าคุณมุสลิมในอดีตมีความรู้เรื่องและมีความน่าสมัย์ มุสลิมในอดีตไม่ได้ละเลยต่อการศึกษาสามัญ ตลอดจนวิชาชีพแขนงต่าง ๆ ความล้าหลังของการศึกษามุสลิมเกิดขึ้นหลังจากที่อาณาจักรออตโตมานได้ล่มสลายไป ตัวอย่างเช่น

ภาพที่ 29 นักปราชญ์มุสลิมในอดีต

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 30 คอลีฟะห์ อับดุลมาลิก

ที่มา : สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 31 อัล-คอวาริซมี

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 32 อิบน์นนะฟีส

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 33 อิบน์ซึนา

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

Al-Haytham.

อัลฮัยษัม อิบน์ อัลฮัยษัม
อัลฮัยษัม อิบน์ อัลฮัยษัม

นักกล่าวถึงผู้ยิ่งใหญ่ นักดาราศาสตร์ และวิศวกรเกี่ยวกับดวงตา
และการมองเห็นเกี่ยวกับดาราศาสตร์เกี่ยวกับดวงตาและเป็นผู้ประดิษฐ์
แว่นตา

ภาพที่ 34 อิบน์อัลฮัยษัม

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

أبو القاسم الموصلي
อะบุลกอซิม อัลมุสลีย์

เป็นเขาแรกที่รักษาตาของคนที่
เจ็บขึ้นในแลนส์ด้วยสารละลาย
อย่างละเอียด โดยใช้เข็มกลวงจูล

ภาพที่ 35 อะบุลกอซิม อัลมุสลีย์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 36 อิบนุบะตุเตาะห์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 37 อัลอิตรีซีย์

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 38 ชิฮาบุদ্ดีน อะหมัด บินมาญิด

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ภาพที่ 39 อิบนุคอลลูน

ที่มา: สื่อการเรียนการสอน (Power Point) วิชาวิทยาศาสตร์
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

กล่าวโดยสรุป การศึกษาในอิสลามนอกจากจะสอนวิชาทางศาสนาแล้ว การศึกษาในอิสลามยังครอบคลุมทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพอีกด้วย หลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานแสดงให้เห็นว่า การศึกษาในอิสลามไม่ได้เน้นเฉพาะวิชาทางศาสนาอย่างเดียว ในอัลกุรอานได้ระบุถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาทางโลก และระบุถึงการให้มุสลิมอยู่ร่วมกันกับมนุษยชาติอื่นที่นอกระหว่างกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และช่วยกันสร้างสรรค์สังคมอย่างสันติสุขต่อไป

2) การจัดการศึกษาสายอาชีพ

แนวโน้มจากปัญหาสังคมในปัจจุบัน ที่ต้องพึ่งปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ในขณะที่ การศึกษาด้านอาชีพ ไม่ได้ได้รับความสนใจจากผู้จัดการศึกษาในโรงเรียนมากนัก นักเรียนที่เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาเมื่อจบออกไป ส่วนหนึ่งสามารถเรียนต่อได้ในระดับอุดมศึกษา ในขณะที่เดียวกัน นักเรียนจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถเรียนต่อได้ พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชน จึงอยากให้ลูกหลานได้มีโอกาสเรียนทักษะอาชีพในช่วงที่อยู่ในวัยเรียนด้วย ด้วยเหตุนี้ โรงเรียนในโครงการวิจัยจึงได้จัดทำหลักสูตรอาชีพขึ้นมา เพื่อให้เด็กนักเรียนมีประสบการณ์ตรงต่อการฝึกทักษะอาชีพ ทดลองประกอบอาชีพที่สนใจ เรียนรู้การประกอบการ การบริหารจัดการการเงิน ทำงานร่วมกันในรูปแบบสหกรณ์ มีกิจกรรมยามว่าง และมีทางเลือกในการประกอบอาชีพ

ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพของโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย พบว่า โรงเรียนได้ดำเนินการฝึกอาชีพให้กับผู้เรียน โดยเน้นอาชีพที่สามารถจับต้องได้และอยู่ใกล้กับ ตัวผู้เรียนมากที่สุด โดยจัดให้มีการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี นอกจากนี้โรงเรียนยังได้จัดให้ผู้เรียนเลือกเรียนอาชีพในช่วงโมงของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่นการเข้าร่วมในชุมนุมต่างๆ เนื่องจากนักเรียนในโรงเรียนโครงการวิจัยพักประจำอยู่ในหอพักของโรงเรียน ทางโรงเรียนจึงจัดให้มีกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพในช่วงเลิกเรียนตอนเย็น และช่วงปิดเรียนในวันเสาร์ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา(2)จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4) จังหวัดนราธิวาส ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ด้านอาชีพของ 4 โรงเรียนมีดังนี้

2.1) การเพาะปลูก

โรงเรียนในโครงการวิจัยและพัฒนาทั้ง 4 โรงเรียน ได้จัดให้มีกิจกรรมการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภคและการจำหน่าย มีการสนับสนุนการพัฒนาความรู้ให้แก่ครูด้านการเพาะปลูก มีการวางแผนสถานที่ดำเนินงานด้านการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับสภาพโรงเรียนและจำนวนนักเรียน การหาเครื่องมือ/อุปกรณ์เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านการเพาะปลูกให้เพียงพอ กับจำนวนนักเรียนที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม/ชุมนุม การส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกษตรด้านการเพาะปลูก การประเมินผลการดำเนินงานตามสภาพจริง และบันทึกผลการประเมินทุกขั้นตอน ผักที่ปลูกในโรงเรียนประกอบด้วยผักกาด ผักคะน้า ถั่วฝักยาว ผักชี นอกจากนี้ยังมีการเพาะชำและติดตากล้ายารของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส เพื่อขายหารายได้ให้กับชุมนุม การปลูกผักไร้ดิน (Hydroponic) ปลูกมะนาวในท่อซีเมนต์เพื่อขายลูกมะนาว ดังเช่นกรณี

โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนมีความรู้และได้รับการฝึกทักษะการเพาะปลูกพอที่จะเป็น พื้นฐานในการประกอบอาชีพได้ มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงในอนาคตได้

2.2) งานเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้จัดให้นักเรียนฝึกปฏิบัติเพื่อให้มีทักษะอาชีพ โดยหาปัจจัยและวัตถุดิบเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนโดยให้มีกิจกรรมต่างๆในชุมชน เช่นกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์บกและสัตว์น้ำเพื่อการบริโภคและการจำหน่าย สัตว์บกที่เลี้ยงประกอบด้วยไก่ไข่ของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส การเลี้ยงเปิดเทศ การเลี้ยงไก่เบตง เลี้ยงไก่พื้นเมือง ส่วนสัตว์น้ำประกอบด้วย การเลี้ยงปลาในบ่อใหญ่ การเลี้ยงปลาดุกบิกอยู่ในบ่อพลาสติก เป็นต้น นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังได้มีการสนับสนุนการพัฒนาความรู้ให้แก่ครูด้านการเลี้ยงสัตว์ การวางแผนและจัดให้มีสถานที่เลี้ยงสัตว์เหมาะสมกับสภาพโรงเรียนและจำนวนนักเรียน การหาปัจจัย เครื่องมือ/อุปกรณ์ในการดำเนินงานให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม มีการประเมินผลตามสภาพจริง และบันทึกผลการประเมินทุกขั้นตอน ในบางกิจกรรมของชุมชนสามารถหารายได้เข้ากองกลางไว้เป็นกองทุน และจัดซื้อปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานให้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น ดังกรณีของโรงเรียนอิสลามพัฒนา(3)จ.นราธิวาส ที่ผู้อำนวยการโรงเรียนได้กล่าวไว้ว่า

“ตอนนี้ชุมชนเลี้ยงไก่ไข่ สามารถไปผ่อนรถกะบะตอนเดียวได้แล้ว 1 คัน ประมาณ 50,000 บาท ผ่อน 5,000 บาท ไว้ใช้สำหรับการไปขายพวกพืชผัก ผลิตผลทางการเกษตรของโรงเรียน เช่นไปส่งผักกับแม่ค้าที่ตลาด ส่งไก่เนื้อ ไก่ไข่ พวกปลาที่เด็กเขาเลี้ยง ส่วนหนึ่งเก็บไว้บริโภค ที่เหลือไปขายได้เงินมา”

ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้อาชีพในโรงเรียนอิสลามพัฒนา(3) จ.นราธิวาส

- มีการจัดการเรียนการสอนด้านอาชีพ ในทุกชั้นเรียน
- เรียนทุกวันเสาร์ 1 วัน/สัปดาห์(อาชีพต่างๆที่สนใจ) จำนวน 1 ชั่วโมง (เป็นการสอนพิเศษ)
- เรียนในคาบการทำงานอาชีพ(งานเกษตรฯ)สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง/สัปดาห์
- เรียนในคาบการทำงานอาชีพ(คอมพิวเตอร์) 1 ชม/สัปดาห์
- เรียนในคาบศิลปะ(การประดิษฐ์) 1 ชม./สัปดาห์
- เรียนในคาบชุมนุมอาชีพ(อาชีพต่างๆที่สนใจ) 1 ชม/สัปดาห์
- เรียนหลังเลิกเรียนในวันจันทร์ และวันพุธ(อาชีพต่างๆที่สนใจ) เวลา 16.10-18.00 น.(เป็นการสอนพิเศษ)

รวมเวลาที่สอนอาชีพในโรงเรียน 9 ชม./สัปดาห์

2.3) งานผลิต/จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม

งานอาหารและเครื่องดื่ม เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่นักเรียนสามารถสมัครเข้าเรียนในชุมนุมของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หลักสูตรอาหารและเครื่องดื่มนี้ เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาครูผู้สอนอาชีพที่โรงเรียนในโครงการวิจัยได้ส่งครูเข้ารับการฝึกอบรม ณ วิทยาลัยอาชีวศึกษาปัตตานี โดยที่ทางโรงเรียนได้จัดนักเรียนเข้าร่วมเป็นสมาชิกในชุมนุม มีการสนับสนุนอุปกรณ์ให้เพียงพอ กับจำนวนนักเรียนในกลุ่มสมาชิก การทำขนมขายสามารถจำหน่ายหารายได้ให้กลุ่มได้ตั้งกรณีนักเรียนของโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ. นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลตามสภาพจริง และบันทึกผลการประเมินทุกขั้นตอน

ขอพินิจว่า ครูที่รับผิดชอบงานอาหารและเครื่องดื่มโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“โรงเรียนไม่ต้องไปจัดซื้ออาหารขนมจากข้างนอกแล้ว พวกเด็กเขาทำขายกันเองในสหกรณ์ เช่นกะหรี่ปั๊บ ถั่วเคลือบเงา เค้กกล้วยหนึ่ง ขนมดอกจอก โดนัท ขนมโค ข้าวมันไก่ วุ้นแมงลัก เปาะเปี๊ยะทอด ต้มยำทะเล กะเพราไก่ แกงส้มปลา ทับทิมกรอบรวมมิตร เผือกเชื่อม ครอบแครง น้ำน้ำแมงลัก น้ำสับปะรด น้ำฝรั่ง เต้าหู้ โรงเรียนสนับสนุนปัจจัยเบื้องต้น เช่นสถานที่ อุปกรณ์ ส่วนงบลงทุนพวกเขาช่วยกันเอง ทำไรก็แบ่งกันเอง”

ตัวอย่าง การจัดการเรียนรู้อาชีพในโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี

สายศิลป์-อาชีพ(ม.4-6)

- หลักสูตรด้านอาชีพ มีการจัดการเรียนการสอน เฉพาะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
 - เรียนในคาบการงานอาชีพ(งานประดิษฐ์) 1 ชม./สัปดาห์
 - เรียนในคาบงานฝีมือ(1) 1 ชม./สัปดาห์
 - เรียนในคาบคอมพิวเตอร์(1) 1 ชม./สัปดาห์
 - เรียนในคาบงานเกษตรพื้นฐาน 1 ชม./สัปดาห์
 - เรียนทุกวันเสาร์ 1 วัน/สัปดาห์(อาชีพต่างๆที่สนใจ) จำนวน 1 ชั่วโมง (เป็นการสอนพิเศษ)
- รวมเวลาที่สอนอาชีพในโรงเรียน(สายศิลป์-อาชีพ) 11 ชม./สัปดาห์

ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้อาชีพในโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี สายทั่วไป

- มีการจัดการเรียนการสอนด้านอาชีพ ในทุกชั้นเรียน
- เรียนทุกวันเสาร์ 1 วัน/สัปดาห์(อาชีพต่างๆที่สนใจ) จำนวน 1 ชั่วโมง (เป็นการสอนพิเศษ)
- เรียนในคาบการงานอาชีพ(งานเกษตรฯ)สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง/สัปดาห์
- เรียนในคาบการงานอาชีพ(คอมพิวเตอร์) 1 ชม/สัปดาห์
- เรียนในคาบศิลปะ(การประดิษฐ์) 1 ชม./สัปดาห์
- เรียนในคาบชุมนุม อาชีพ(อาชีพต่างๆที่สนใจ) 1 ชม/สัปดาห์
- เรียนหลังเลิกเรียนในวันจันทร์ และวันพุธ(อาชีพต่างๆที่สนใจ) เวลา 16.10-17.10 น.(เป็นการสอนพิเศษ)

รวมเวลาที่สอนอาชีพในโรงเรียน 9 ชม./สัปดาห์

2.4) งานศิลปะประดิษฐ์และหัตถกรรม

เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินการ โดยให้นักเรียนเข้าชุมนุมกลุ่มงานอาชีพ ศิลปะประดิษฐ์และหัตถกรรม ทางโรงเรียนได้สนับสนุนปัจจัย สนับสนุนอุปกรณ์ในการเรียนรู้เพื่อให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียนในกลุ่มสมาชิก นักเรียนในกลุ่มสมาชิกเรียนรู้และฝึกทักษะงานศิลปะประดิษฐ์และหัตถกรรมจนสามารถจำหน่ายหารายได้ให้กลุ่มได้ ดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา(2) จ.สงขลา ที่ผู้อำนวยการโรงเรียนได้กล่าวไว้ว่า

“นักเรียนได้ฝึกทำการพับผ้าในพิธีแต่งงานของชาวมุสลิม ซึ่งพอทำแล้ว พัฒนาขึ้น เยอะ ครูเขาเก่งมาก หลังจากไปฝึกที่อาชีวะมาก็ไปทำให้กับชาวบ้านที่ทำพิธีแต่งงาน มีรายได้เสริม พวกเด็กๆก็ทำกัน”

นอกจากนี้ มีการประเมินผลตามสภาพจริง และบันทึกผลการประเมินทุกชั้นตอน มีการพัฒนา/สร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะประดิษฐ์และหัตถกรรมหลากหลาย

2.5) งานช่างและเทคโนโลยี

งานช่างนับได้ว่าเป็นงานที่นักเรียนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนักเรียนผู้ชาย ตัวอย่างของงานช่างที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินการคือ ช่างเชื่อมเหล็กและช่างไม้ ซึ่งโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี นักเรียนสามารถทำโต๊ะเก้าอี้สำหรับเรียนได้ สร้างศาลาที่พักแบบเหล็กและไม้ได้ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา นักเรียนสร้างลานกีฬาอเนกประสงค์ ด้วยตัวของนักเรียนเอง ติดตั้งไฟฟ้าในห้องเรียนเองได้ โดยไม่ต้องจ้างช่างจากภายนอก โรงเรียนอิสลามพัฒนา(4) จ.นราธิวาส นักเรียนสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าชุดฟอร์มของโรงเรียนได้ ทำรั้วประตูแบบเหล็กเองได้ ทำ

ที่จอดรถเองได้ ทำที่วางรองเท้า ก่ออิฐ และฉาบได้ สิ่งเหล่านี้นอกจากทำให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจในผลงานของตัวเองและมีทักษะเพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพและ/หรือการศึกษาต่อชั้นสูงแล้ว ยังสามารถสร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ให้กับโรงเรียนได้อีกด้วย

ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี ได้กล่าวชื่นชมผลงานของนักเรียนตัวเอง โดยกล่าวว่า

“ ศาลาที่พักริมคลองที่ทำด้วยเหล็กและไม้เป็นฝีมือของเด็กๆ คนเขามาดูแล้วอยากซื้อในราคาชุดละ 10,000 บาท ผมก็เลยให้เขาทำได้มา 4 ชุด ก็ได้มา 40,000 บาท พวกเขาดีใจมากที่ได้เงินเข้ามาจากฝีมือของตัวเอง “

นอกจากนี้ยังมีนักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งที่สนใจในการฝึกทำเว็บไซต์ ฝึกซ่อมคอมพิวเตอร์ ประกอบคอมพิวเตอร์ ฝึกออกแบบดีไซน์ด้วยคอมพิวเตอร์ ฝึกพิมพ์งานด้วยคอมพิวเตอร์ ซึ่งทางโรงเรียนได้สนับสนุนให้มีเครื่องมือ อุปกรณ์ตลอดจนครูผู้สอนอีกด้วย

ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้อาชีพในโรงเรียนอิสลามพัฒนา(2) จ.สงขลา

- เรียนในคาบการงานอาชีพ 2 ชั่วโมง/สัปดาห์
 - เรียนในคาบชุมนุมอาชีพ 1 ชม./สัปดาห์
 - เรียนหลังเลิกเรียนในวันจันทร์ วันอังคาร วันพุธ และวันพฤหัสบดี(อาชีพต่างๆที่สนใจ)
- เวลา 16.10-17.10 น.(เป็นการสอนพิเศษ) 4 ชม./สัปดาห์
- รวมเวลาที่สอนอาชีพในโรงเรียน 7 ชม./สัปดาห์

2.6) การส่งเสริมกิจกรรมสหกรณ์นักเรียน

เพื่อให้การดำเนินงานด้านอาชีพได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น โรงเรียนในโครงการวิจัยทุกโรงเรียน ได้พัฒนากิจการด้านสหกรณ์ในโรงเรียน โดยให้นักเรียนสมัครเป็นสมาชิกของสหกรณ์ โดยมีการจัดการเรียนรู้เรื่องสหกรณ์ให้นักเรียนครบวงจร มีการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับสหกรณ์โรงเรียนอื่นๆ หรือสหกรณ์ที่ได้รับรางวัล มีการบริหารกิจการสหกรณ์นักเรียนเป็นระบบ ผลิตผลที่นักเรียนได้ทำจากการฝึกทักษะอาชีพ ส่วนหนึ่งสหกรณ์ได้จัดซื้อและดำเนินการจัดผู้ขาย เช่น ชุดนักเรียน ขนมต่างๆ พืชผัก ไข่ไก่ ไช้หนกระทา น้ำผลไม้ มีการจัดทำบัญชีการเงินสหกรณ์ให้เป็นปัจจุบัน มีการปันผลกำไรประจำปี โดยมีคณะครูที่ปรึกษาดูแลเอาใจใส่ และให้คำแนะนำเพื่อให้สหกรณ์ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนได้มีการติดต่อกับสำนักงานสหกรณ์จังหวัด อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มาดูแลและช่วยเหลือในการจัดทำบัญชีสหกรณ์ให้ถูกต้อง

นอกจากนี้นักเรียนส่วนหนึ่งได้สมัครเข้าเรียนอาชีพในหลักสูตรระยะสั้น ที่ทางโรงเรียนร่วมกับหน่วยงานทางราชการเช่น กศน. ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด ดังตัวอย่างตารางการสอนวิชาชีพระยะสั้นของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ตามตารางที่ 27

ตารางที่ 29 ตารางการสอนวิชาชีพระยะสั้นของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส

ที่	รายวิชา	วัน/เวลาที่สอน	ผู้สอน	หมายเหตุ
1	ตัดเย็บ 10 ชม.	1.ทุกวันศุกร์ (วันหยุดประจำสัปดาห์) จำนวน 1 รอบ เวลา 08.10-11.10น. 2.ช่วงหลังเลิกเรียนของวันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 16.10-17.10น.	ครูหญิง 1	รอบละ 10 คน
2	ช่างตัดผม 10 ชม.	1.ทุกวันศุกร์ (วันหยุดประจำสัปดาห์) จำนวน 1 รอบ เวลา 08.10-11.10น. 2.ช่วงหลังเลิกเรียนของวันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 16.10-17.10น.	ครูชาย 1	รอบละ 10 คน
1	ช่างไฟฟ้า 10 ชม.	1.ทุกวันศุกร์ (วันหยุดประจำสัปดาห์) จำนวน 1 รอบ เวลา 08.10-11.10น. 2.ช่วงหลังเลิกเรียนของวันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 16.10-17.10น.	ครูชาย 2	รอบละ 10 คน
4	ช่างทำดอกไม้ประดิษฐ์ 10 ชม.	1.ทุกวันศุกร์ (วันหยุดประจำสัปดาห์) จำนวน 1 รอบ เวลา 08.10-11.10น. 2.ช่วงหลังเลิกเรียนของวันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 16.10-17.10น.	ครูหญิง 2	รอบละ 10 คน

2.7) ชุมชนกับการสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ วิทยากร และภูมิปัญญา

กระบวนการจัดการเรียนการสอนในวิชาศาสนาและอาชีพ โรงเรียนได้อาศัยชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นวิทยากรให้แก่นักเรียนโดยไม่ได้คิดค่าใช้จ่ายใดๆ ทางโรงเรียนเป็นผู้จัดเวลาเรียนในวันปกติหรือในวันศุกร์และวันเสาร์ ทั้งนี้โรงเรียนจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย ค่าวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

ตารางที่ 30 การวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน แหล่งเรียนรู้/วิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

โรงเรียน	ความรู้/วิชา	แหล่งเรียนรู้	วิทยากร
1. อิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี	การทำข้าวหลามขาย	บ้านของนางบีเตาะห์	นางบีเตาะห์
	การทำสวนยาง	สวนจิแซ	นายจิแซ
	การทำนา	ที่นาของปะดอ	นายปะดอ
	การปลูกกระเบื้อง	บ้านผู้ใหญ่บ้าน	ช่างมะแซ
	ดอกไม้จากใบยาง	บ้านพี่แอ็ด	พี่แอ็ด

ตารางที่ 30 การวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน แหล่งเรียนรู้/วิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี (ต่อ)

โรงเรียน	ความรู้/วิชา	แหล่งเรียนรู้	วิทยากร
	พิธีการแต่งงาน	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	พิธีเมาลิดนบี	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	ละหมาดตารอเวียะห์	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
2.อิสลามพัฒนา(2) จ.สงขลา	พิธีอาบน้ำศพ	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การประกอบพิธีฮัจย์	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	พิธีเมาลิดนบี	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การกรีดยางพารา	สวนยางแบเด	แบเด
	การทำขนมขาย	กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน	เมาะจิ
	การพับผ้าในงานมงคลของชาวมุสลิม	กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน	กะรณ
3.อิสลามพัฒนา(3) จ.นราธิวาส	พิธีอาบน้ำศพ	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การประกอบพิธีฮัจย์	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	พิธีเมาลิดนบี	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การปลูกยางพารา	สวนยางแบเด	แบเด
	การทำอาหาร	กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน	เมาะจิ
4.อิสลามพัฒนา(4) จ.นราธิวาส	พิธีอาบน้ำศพ	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การประกอบพิธีฮัจย์	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การแบ่งมรดกในอิสลาม	มัสยิด	โต๊ะอิหม่าม
	การปลูกยางพารา	สวนยางแบเด	แบเด
	การทำขนมขาย	กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน	เมาะจิ

ระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

เพื่อให้การจัดการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ทางโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยจึงได้ดำเนินการให้มีระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา โดยให้โรงเรียนดำเนินการพัฒนาระบบบริหารจัดการภายในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดนโยบายและวางแผนเพื่อพัฒนาโรงเรียน การบริหารงานบุคลากร งานกิจกรรมดูแลนักเรียน การพัฒนาอาคารสถานที่และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ในส่วนของงานนโยบายและการวางแผนพัฒนาโรงเรียนนั้น ให้โรงเรียนกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบาย และเป้าหมายของโรงเรียนให้ชัดเจน นำไปปฏิบัติได้ การจัดแผนพัฒนาโรงเรียน แผนปฏิบัติการประจำปีที่สอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายของโรงเรียน การดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผน ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาต่อไป

ตัวอย่าง วิสัยทัศน์ของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

วิสัยทัศน์

“นักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) มีความรู้ความสามารถ ด้านวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ มีคุณธรรมจริยธรรม มีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ โดยมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมภายในปี 2555 ”

นอกจากนโยบายและการวางแผนพัฒนาโรงเรียนแล้ว ในด้านการบริหารบุคลากร ก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี เพราะบุคลากรที่มีความเข้าใจ และให้ความร่วมมือกับโรงเรียน จะทำให้การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น โรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยได้จัดให้มีการอบรมสัมมนาครูอย่างสม่ำเสมอ มีการพัฒนาด้านเทคนิคการสอนแบบบูรณาการ โดยให้เชื่อมกับศาสนา สอนอาชีพก็ให้เชื่อมกับศาสนา สอนวิทยาศาสตร์อย่างไรให้เด็กได้เข้าใจว่า ในอัลกุรอานนั้นมีเรื่องราวเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์อยู่มากมาย จะสอนวิชาสังคมอย่างไรให้นักเรียนรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา จะสอนอาชีพอย่างไรให้รู้ว่าศาสนาได้สอนให้เรทำงานหาเลี้ยงชีพ อุस्ताซแม ครูสอนศาสนาโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ได้อธิบายถึงการที่จะทำให้เด็กนักเรียนมีความสนใจที่จะเรียนทั้งศาสนา สามัญและอาชีพว่า

“บอกให้เด็กรู้ว่า ที่เราเรียนวิทยาศาสตร์ก็เพราะในอัลกุรอานก็ได้ระบุเรื่องราวเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์อยู่มากมายดังเช่นการกำเนิดของมนุษย์ในซูเราะห์อัล-ฮัจย์ อายะห์ที่ 5 การกำเนิดของจักวาลในซูเราะห์อัล-อัมบียาอู อายะห์ที่ 56 การขยายตัวของจักวาลใน ซูเราะห์อัล-ซารียาต อายะห์ที่ 47 การสอนสังคม การอยู่ร่วมกันที่อัลเลาะห์บอกว่า พระเจ้าได้สร้างมนุษย์หลายชนชาติ หลายเชื้อชาติ สืบตศาสนา เพื่อให้พวกเจ้ามารู้จักกัน อยู่กันฉันท์พี่น้อง อย่าให้มีปัญหากัน หรือแม้กระทั่งการทำงานที่พระเจ้าบอกในอัลกุรอานซูเราะห์ อัล-ญุมอะห์ อายะห์ที่ 10 ที่บอกว่า เมื่อเสร็จจากภารกิจการละหมาดญุมอะห์(ละหมาดวันศุกร์)แล้วให้ไปทำงาน หาเลี้ยงชีพให้กับตัวเอง ครอบครัว เพื่อพระเจ้าจะได้โปรดปราน อันนี้พอเราบอกเด็กว่ามันเป็นสิ่งที่อัลเลาะห์สั่งให้เราทำ ไม่ทำไม่ได้ อัลกุรอานกล่าวในเชิงหลักการ รายละเอียดต่าง ๆ เราต้องศึกษา หามาเอง เขาจะเข้าใจและตั้งใจเรียนมากขึ้น”

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังได้ครูและบุคลากรในโรงเรียนได้รับสิทธิประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีการจัดสวัสดิการและสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากร การให้ค่าตอบแทนตามวุฒิที่ทางราชการกำหนด การปรับค่าตอบแทนให้สูงขึ้นทุกปี จึงทำให้สถิติของครูที่ออกไปทำงานที่อื่นหรือลาออกจากโรงเรียน ลดลงอย่างน่าดีใจ

ทางด้านงานกิจการนักเรียนนั้น จากข้อมูลพบว่า โรงเรียนได้พัฒนาให้มีระบบดูแลช่วยเหลือ และให้คำปรึกษาแก่นักเรียน มีการติดต่อประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียน มีการจัดกิจกรรมพัฒนา ผู้เรียนหลากหลายต่อเนื่อง เช่นการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน การแข่งขันกีฬาในภายในเครือข่าย โรงเรียน สำหรับนักเรียนชาย มีการแข่งฟุตบอลลีกระหว่างโรงเรียนที่อยู่ในเครือข่าย ทางโรงเรียนได้ ให้ความสำคัญกับกิจกรรมการแข่งขันฟุตบอลลีกร่วมมากเพราะจากการสังเกตพบว่านักเรียนผู้ชายมี สัดส่วนในการเรียนจบชั้นม.6 น้อยกว่านักเรียนผู้หญิง หลังจากที่ทางโรงเรียนได้จัดให้มีการแข่งขัน ฟุตบอลลีกร่วมนี้ ทำให้กลุ่มนักเรียนที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันลดน้อยลง เพราะได้เล่นกีฬาโดยเฉพาะ กีฬาฟุตบอลภายในเครือข่ายโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหลังจากที่จบฤดูกาลแข่งขัน ทางเครือข่าย โรงเรียน ได้คัดนักฟุตบอลฝีมือดี เข้าค่ายเก็บตัว เพื่อไปแข่งขันในกรุงเทพมหานครระหว่างโรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลามในภาคกลางอีกด้วย จึงทำให้นักฟุตบอลชอบที่จะอยู่กับโรงเรียนมากขึ้น

ในเรื่องของงานพัฒนาอาคารสถานที่และแหล่งเรียนรู้ ทางโรงเรียนได้มีการวางแผนผัง อาคารเรียนและอาคารประกอบเหมาะสมกับสถานที่ตั้งของโรงเรียน นอกจากนี้ยังได้ จัดสภาพ บรรยากาศในโรงเรียนให้ สวยงาม ร่มรื่น เอื้อต่อการเรียนรู้ มากยิ่งขึ้น มีอาคารเรียน อาคารประกอบ ที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบ เช่นห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องมัลติมีเดีย มีเครื่องโปรเจคเตอร์ติดตั้งทุกห้องเรียนในทุกโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยและพัฒนา ทางโรงเรียนได้ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด คือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา เอกชน ในการพัฒนาด้านการฝึกอาชีพให้กับนักเรียน ทางโรงเรียนยังได้จัดให้มีห้องฝึกอาชีพ คหกรรม แปลงเกษตร ปอเลี้ยงปลาขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ โรงเพาะเห็ด โรงเลี้ยงไก่ไข่ โรงเลี้ยงเป็ด โรง เลี้ยงนกกระทา โครงเหล็กปลูกผักไฮโดรโปนิก อาคารสหกรณ์ อุปกรณ์เชื่อม อุปกรณ์ก่อสร้างและ อื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษาแบบบูรณาการประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้นต่อไป

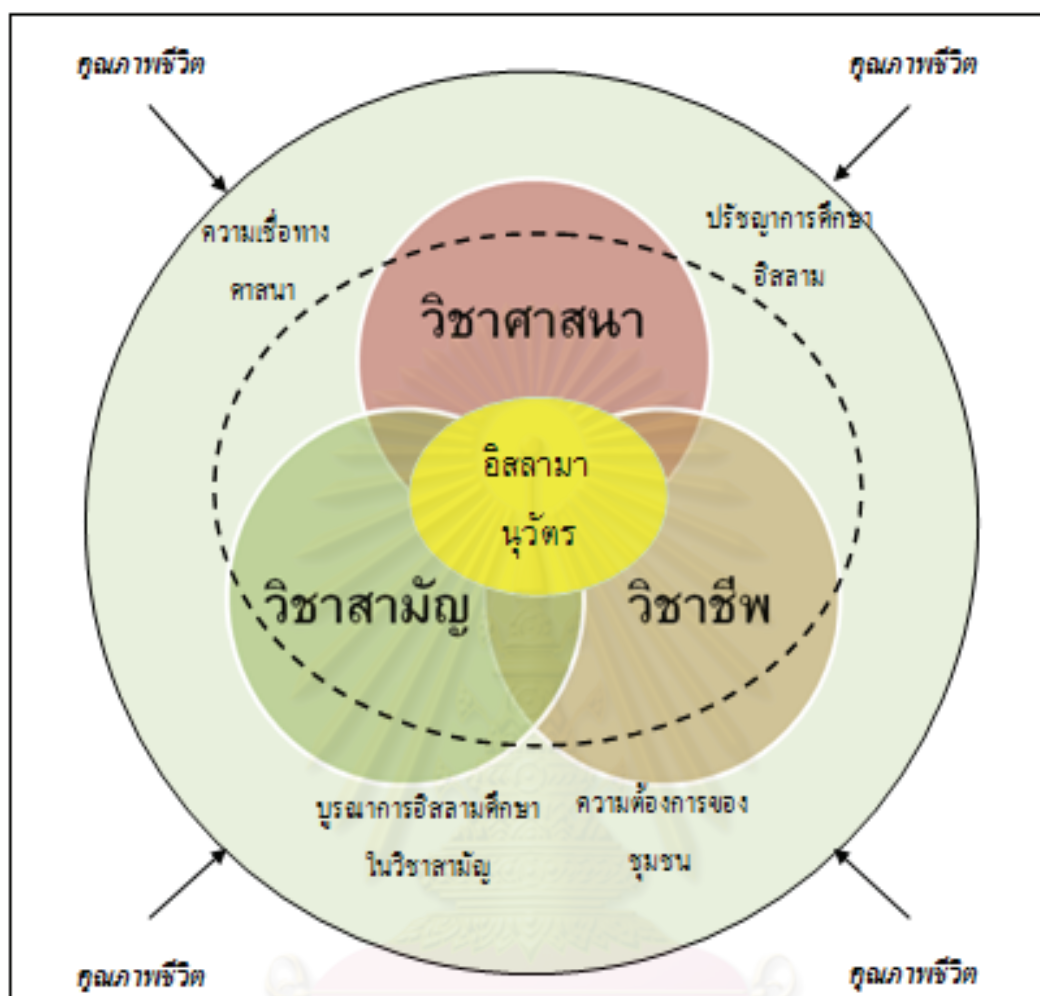
เพื่อให้การจัดการศึกษาในรูปแบบไตรวิถี บูรณาการศาสนา สามัญ และอาชีพ นี้ได้รับการ สนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชน ทางโรงเรียนได้จัดให้มีกิจกรรมที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน โรงเรียน เช่น การประชุมชี้แจงผู้ปกครองให้เข้าใจเมื่อได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนแบบบูรณา การระหว่างภาคเรียน การจัดทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นการกวนอาซุรอ การนำนักเรียนไปทำกิจกรรม พิธีทางศาสนาที่บ้านของชาวบ้านและชุมชน เช่น พิธีงานเมาลิด พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีละหมาดฮายัต พิธีแต่งงาน พิธีทำบุญต่างๆ ทำให้ชาวบ้านและชุมชนมีความใกล้ชิดและให้การสนับสนุนการ ดำเนินงานของโรงเรียนมากยิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่าชุมชนได้ส่งลูกหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียน ชุมชน

เกิดความรู้สึกรักและผูกพันกับโรงเรียนในฐานะสถาบันการศึกษาศาสนาที่ชุมชนให้การยอมรับ สถาบันที่พวกเขาได้สนับสนุนและร่วมกันก่อตั้งขึ้นมาบนความเชื่อและความต้องการอย่างแท้จริง

สรุปรูปแบบที่ได้จากการนำร่องลงใช้

1. สรุปภาพรวมของรูปแบบ

จากการดำเนินงานและการทดลองนำร่องไปใช้ในโรงเรียนที่อยู่โครงการวิจัย การจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จำนวน 4 โรงเรียนในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และสงขลา โดยภาพรวมโรงเรียนได้ดำเนินการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีตามแนวคิดอิสลามมาнуวัตร ในลักษณะคล้ายๆกัน แต่ในรายละเอียดของรายวิชาที่สอนทั้ง 2 ส่วนมีความแตกต่างกันบ้างแต่ไม่มากนัก ทั้งนี้เป็นไปตามจุดเน้นของแต่ละโรงเรียน โดยมีผู้วิจัยเป็นตัวขับเคลื่อนประสานงาน บันทึกข้อมูลการดำเนินงานของกิจกรรม และมีคณะทำงานในแต่ละโรงเรียนซึ่งประกอบด้วยคณะทำงานที่โรงเรียนแต่งตั้งขึ้นโรงเรียนละ 6 คน ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการโรงเรียน 2) หัวหน้าฝ่ายวิชาการศาสนา 3) หัวหน้าฝ่ายวิชาการสามัญ 4) ตัวแทนครู 5) ตัวแทนผู้ปกครอง 6) ผู้นำทางศาสนา ในขั้นตอนนี้มีการดำเนินงานเอารูปแบบการจัดการศึกษาที่พัฒนาขึ้น เข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในโครงการวิจัย และดำเนินการพัฒนาตามสภาพที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน โดยการทดลองนำร่องและวางแผนว่าจะจัดได้อย่างไร การปรับทัศนคติของครูผู้สอนที่เคยชินกับการจัดการศึกษาแบบแยกส่วน การเสริมแนวคิดการจัดการศึกษาในอิสลามและอิสลามมาнуวัตร การเสริมพลังให้ครูปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถ ในการดำเนินงานมีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงาน การแก้ไขปรับปรุง การตกแต่งรูปแบบไตรวิถีเพื่อให้ตรงกับปรัชญาการศึกษาอิสลามและตรงกับความต้องการของชุมชน การจะดูว่าจัดได้อย่างไร และได้ผลเป็นอย่างไร การประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การบันทึกข้อมูล บันทึกผล เพื่อนำมาวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย ศึกษาผลกระทบและข้อค้นพบจากการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเช่นผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาในขั้นตอนต่อไป ภาพรวมรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนาสรุปดังภาพต่อไปนี้

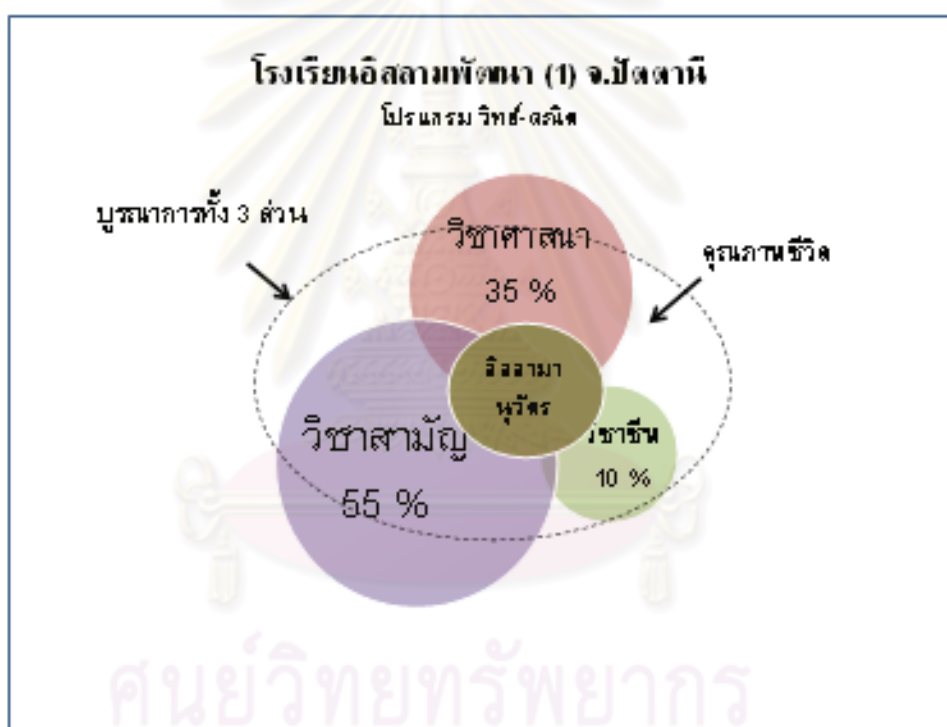
ภาพที่ 40 สรุปภาพรวมรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา

- เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาอิสลามตามหลักแนวคิดอิสลามานวัตกรรม (ISLAMIZATION)
- เป็นการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม มิติความรู้ในวิชาสามัญและมิติของทักษะการมีงานทำ
- เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้ง 3 มิติแบบองค์รวมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- เป็นการจัดการศึกษาที่ตรงกับหลักการทางศาสนาสอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิม

2. รูปแบบย่อยที่สอดคล้องกับชุมชนในพื้นที่นำร่อง

ผลจากการดำเนินงานทดลองใช้ในโรงเรียน เห็นได้ว่าสภาพและบริบทของชุมชนในแต่ละโรงเรียนแตกต่างกัน ดังนั้นรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีจึงต้องมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของของชุมชนเป็นหลัก เช่น บางพื้นที่จัดวิชาศาสนาเข้มข้นกว่าวิชาสามัญ และบางพื้นที่อาจตรงกันข้าม หรือเพิ่มวิชาชีพในสายที่เห็นว่านักเรียนมีความสนใจด้านอาชีพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยและบริบทชุมชนในพื้นที่ของโรงเรียนและความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก ผลจากการดำเนินงานสรุปได้รูปแบบย่อยต่างๆ ดังภาพที่

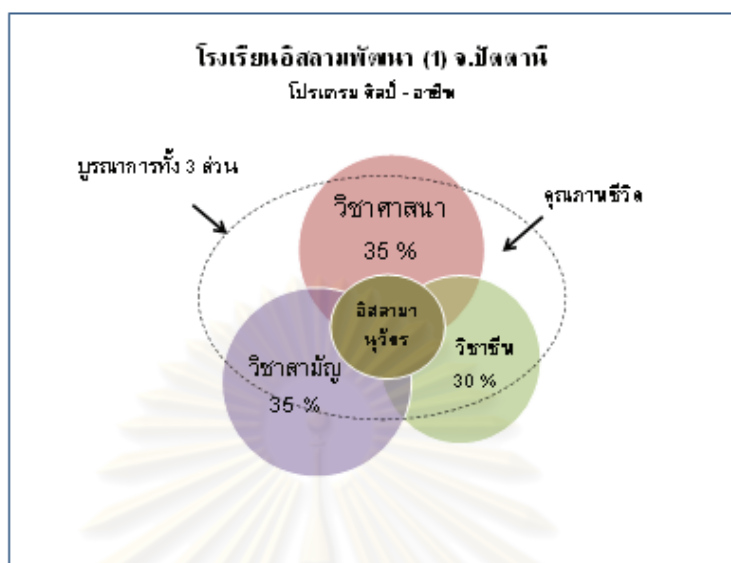
รูปแบบที่ 1 สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (35: 55: 10)

ภาพที่ 41 รูปแบบไตรวิถี โปรแกรมวิทย์-คณิต

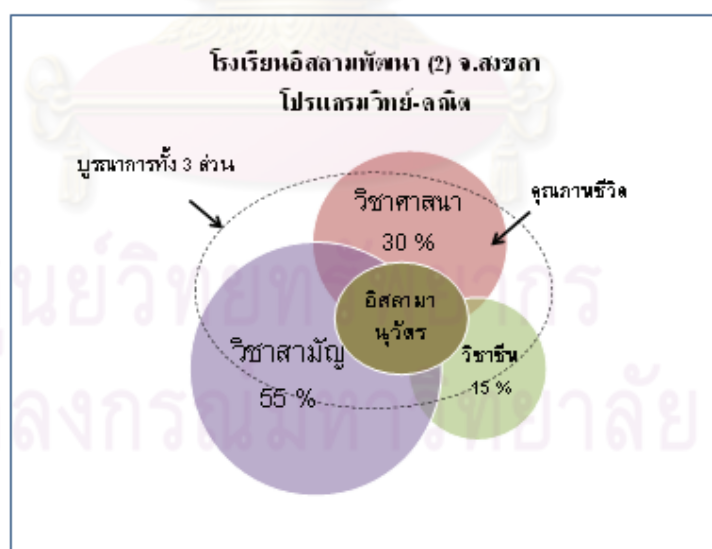
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส
และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส

รูปแบบที่ 2 สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (35: 35: 30)

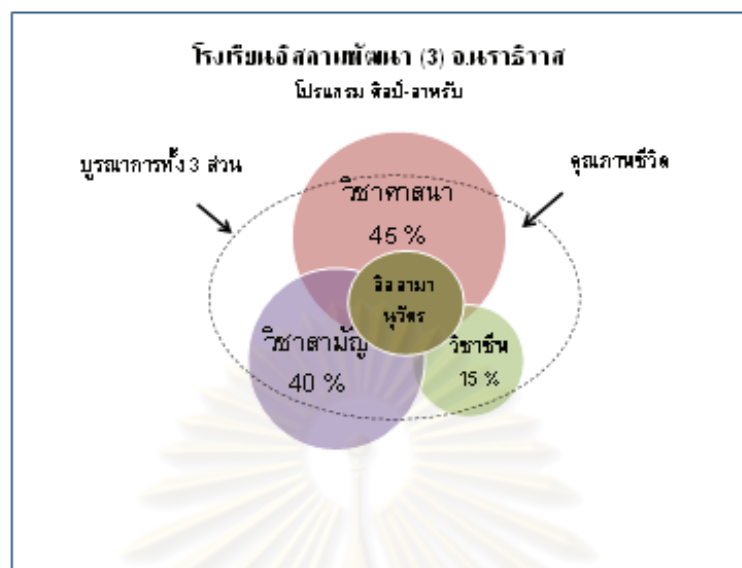
ภาพที่ 42 รูปแบบไตรวิถี โปรแกรมศิลป์-อาชีพ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

รูปแบบที่ 3 สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (30: 55: 15)

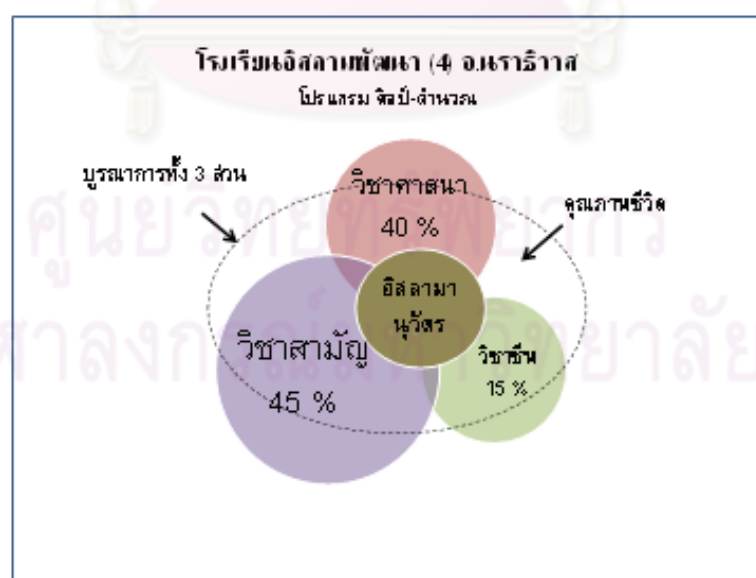
ภาพที่ 43 รูปแบบไตรวิถีแบบที่ 1 โปรแกรมวิทย์-คณิต
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา

รูปแบบที่ 4 สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)

ภาพที่ 44 รูปแบบไตรวิถีแบบที่ 4 โปรแกรมศิลป์ -อาชีพ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นครราชสีมา

รูปแบบที่ 4 สัดส่วนวิทยาศาสตร์ สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)

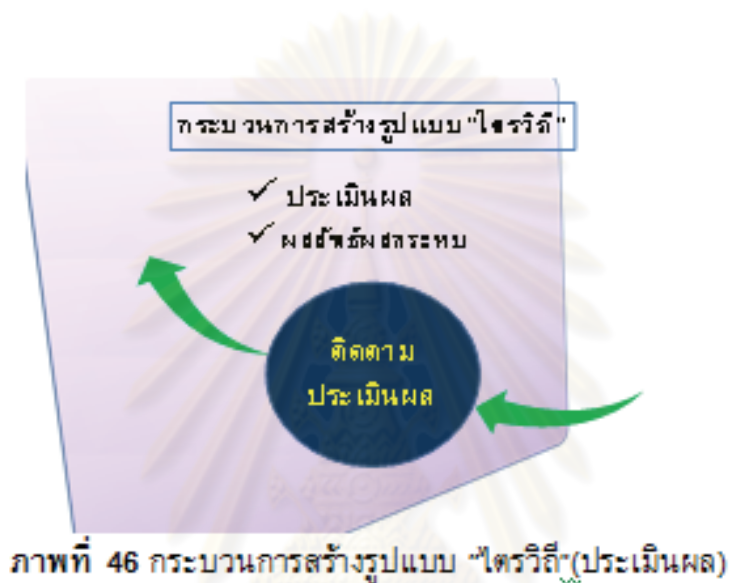

ภาพที่ 45 รูปแบบไตรวิถีแบบที่ 4 โปรแกรมศิลป์ -คำนวณ
โรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นครราชสีมา

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการดำเนินงาน

กระบวนการทำงานในขั้นตอนที่ 4 นี้ เป็นการประเมินผลการนำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญ และอาชีพ ที่ได้ทดลองใช้กับโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยดังกล่าวที่ 38 โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนประกอบด้วย

1. การนิเทศ ติดตามและประเมินผล
2. ผลลัพธ์และผลกระทบ

1.การนิเทศ ติดตามและประเมินผล

การนิเทศ ติดตามและประเมินผลนี้ เป็นการนิเทศที่ทางโรงเรียนได้ตั้งขึ้น โดยมีผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนผู้ปกครอง ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น มีระบบการนิเทศภายในที่ชัดเจน มีการวางแผนการนิเทศ มีการสังเกตการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับหลักการทางศาสนา แนวคิดและปรัชญา กระบวนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความเชื่อและศาสนา การจัดทำโครงสร้างหลักสูตร ออกแบบหลักสูตรนำร่อง แผนการจัดการเรียนรู้ การจัดทำตารางเรียน การปฏิบัติงานของบุคลากร การวัดผลและประเมินผล มีการสอบถามปัญหาและอุปสรรค มีการสอบถามว่านักเรียนและชุมชนมีความคิดอย่างไรกับรูปแบบที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้น นอกจากนี้ยังได้ให้ความช่วยเหลือครูและแนะนำวิธีการสอนที่บูรณาการอิสลามศึกษาในวิชาสามัญ ซึ่งในตอนแรกครูมีความสับสนพอสมควร แต่ต่อมาครูสามารถปรับตัวและปรับวิธีการสอนให้สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาได้ เช่น สอนพลศึกษา ครูสามารถเชื่อมกับศาสนาได้ โดยครูสามารถอธิบายได้ว่า อิสลามสอนให้เรามีพละนาสัยที่สมบูรณ์ ดังหลักการที่ว่า **“จิตใจที่แจ่มใสย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์”** หรือการสอนให้นักเรียนรู้ว่า การที่อัลลอฮ์ได้สร้างมนุษย์มาอย่างหลากหลาย มีความเชื่อที่แตกต่างกัน มีเชื้อชาติศาสนาที่แตกต่างกัน

นั้นเพื่อให้รู้จักกัน มีความรักความเมตตาต่อกัน ในวิชาสังคมศึกษา ดังอัลกุรอานที่กล่าวว่า *“ความว่”* *จริง ๆ แล้วข้าได้สร้างพวกเจ้ามาจากหลายชนชาติ หลายชนเผ่า ทั้งนี้เพื่อให้ได้ทำความรู้จักกัน”*

นอกจากการเน้นติดตามการจัดการศึกษาตามหลักแนวคิดอิสลามานุวัตรแล้ว ยังได้มีการติดตามการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้ร่างออกมาและมาทดลองนำร่องไปใช้ในโรงเรียน การติดตามระบบสนับสนุน การติดตามการจัดการด้านบุคลากร มีการสอบถามครูผู้สอน ตลอดจนความพึงพอใจของตัวผู้เรียนกับรูปแบบการจัดการศึกษาที่ได้พัฒนาขึ้นว่ามีข้อดี ข้อเสียอย่างไรบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกันว่า การจัดการศึกษาแบบนี้นักเรียนมีความสุขกับการเรียนและมีความเครียดน้อยลง

นอกจากนี้ โรงเรียนในโครงการวิจัยได้จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานระหว่างโรงเรียนด้วยกัน โดยมีแนวทางในการดำเนินดังนี้ คือ การจัดประชุมผู้บริหารโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย มีการร่างแบบประเมินติดตามผลการดำเนินงาน กำหนดวันที่จะไปนิเทศ เยี่ยมชม และประเมินผลการดำเนินงาน เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ สอบถามปัญหาอุปสรรค แต่เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ เหตุการณ์ที่มีความรุนแรงมากขึ้น บางครั้งคณะทำงานต้องปรับแผนการดำเนินงาน ระบบการนิเทศ โดยใช้การสอบถามทางไกลด้วยโทรศัพท์เพื่อรับทราบปัญหา อย่างไรก็ตามในการประเมินโรงเรียนที่อยู่ในโครงการ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการประเมินโรงเรียนที่ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนที่อยู่ในโครงการทั้ง 4 โรงเรียนและตัวแทนของชุมชนร่วมกันออกประเมินผลการดำเนินงาน บทบาทของคณะกรรมการคือการมาศึกษา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างผู้บริหารโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนด้วยกัน เพื่อหาหนทางที่ดีกว่าสำหรับการจัดการศึกษาแบบ *“ไตรวิถี”* มีผู้วิจัยเป็นผู้ประสานงานและเก็บข้อมูลเป็นหลัก ดังตัวอย่างการมานิเทศและประเมินผลการดำเนินงานของคณะกรรมการต่อโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โดยมีบันทึกไว้ในสมุดตรวจเยี่ยมโรงเรียนไว้ว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 31 ตัวอย่างสมุดบันทึกการมานิเทศและประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

วัน เดือน ปี	ข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็น
10 สิงหาคม 2552	<p>อัสลามูออลัยกุม</p> <p>วันนี้ข้าพเจ้าและคณะได้เดินทางเยี่ยมโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1)จ.ปัตตานี เพื่อมานิเทศและติดตามประเมินผลการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียน ขอชื่นชมผู้บริหารและคณะครูทุกคนที่ได้ทุ่มเท เสียสละเพื่อลูกหลานของเราได้มีโอกาสทางการศึกษา มีความรู้ในวิชาศาสนา สามัญ และมีทักษะในงานอาชีพ</p> <p>โรงเรียนแห่งนี้ได้พัฒนาไปอย่างเจียบๆ ข้าพเจ้าขออนุญาตไปเล่าประสบการณ์ดีๆ ความสำเร็จของโรงเรียนแห่งนี้ให้สังคมได้รับรู้ และรับทราบในโอกาสต่อไป</p> <p>ขอเป็นกำลังใจให้ในการปฏิบัติหน้าที่และสู้ต่อไป ขออัลลอฮฺจงประทานให้ในสิ่งคาดหวัง อินชาอัลลอฮฺ</p> <p style="text-align: right;">นายยกย่อง ดีใจ หัวหน้าผู้ประเมิน</p>

ตารางที่ 32 ตัวอย่างสมุดบันทึกการมานิเทศและประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

วัน เดือน ปี	ข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็น
3 พ.ย. 2553	<p>بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (ด้วยพระนามของพระเจ้าผู้ทรงเมตตากรุณาปรานีเสมอ)</p> <p>การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิม การเรียนศาสนาอย่างดีเยี่ยมโดยไม่มีวิชาทางโลกเสมือนคนที่มีใจแต่ตาบอดไม่สามารถเดินข้างหน้าอย่างมั่นคงได้ ที่นี้ได้สร้างเยาวชนของชาติไว้อย่างสมดุล อิสลามคือวิถีชีวิตที่ครอบคลุมชีวิตทั้งชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า การศึกษาอิสลามจึงต้องสร้างมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข อยู่กับมนุษย์ในโลกที่มีความหลากหลาย โดยไม่เบียดเบียนใคร</p> <p>ขอแสดงความยินดีกับโรงเรียนอิสลามพัฒนา(3)แห่งนี้ ที่ได้พัฒนาเยาวชนมุสลิมให้เป็นคนดี มีอีหม่าน เป็นความหวังและอนาคตของชาติ หวังว่าโรงเรียนแห่งนี้จะเป็นตัวอย่างของการจัดการศึกษาที่ตรงกับแนวคิดของศาสนา ตรงกับความต้องการของชุมชน และตามนโยบายของรัฐบาลต่อไป</p> <p style="text-align: right;">นายอิสลาม มุสลิม ผู้ประเมิน</p>

ในการนิเทศติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ผู้วิจัยและคณะทำงานได้สอบถามผลการดำเนินงาน การตรวจเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ครู สัมภาษณ์นักเรียน สัมภาษณ์ผู้ปกครอง นักเรียนตลอดจนการตรวจสภาพและร่องรอยการดำเนินงานของโรงเรียน สังเกตการสร้างบรรยากาศแบบ ISLAMIZATION ในโรงเรียน เช่นการให้สละมระหว่างนักเรียนกับครู นักเรียนกับเพื่อน ๆ การปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด การละหมาดดูฮรีและอัศรีร่วมกัน(JAMA-AH) การดำเนินงานการจัดการศึกษาในเชิงสัญลักษณ์ (SYMBOLIC) การบูรณาการการจัดการเรียนการสอนด้วยการสอดแทรกหลักการทางศาสนา ร่องรอยของการสอนฝึกทักษะอาชีพในโรงเรียนเป็นต้น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไตรวิถีที่ได้ทดลองใช้ว่าได้ผลอย่างไร? กระบวนการทำงานของครูศาสนาและครูสามัญสามารถร่วมดำเนินการได้ด้วยกันหรือไม่? ผลกระทบของการนำรูปแบบที่ผ่านการวิจัยและพัฒนาไปใช้มีอะไรบ้าง? ได้ผลอย่างไรต่อเด็กรวมถึงท่าทีของชุมชนและวัฒนธรรมการทำงานของคุณในโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติบ้างหรือไม่อย่างไร?

2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จากการดำเนินงานทดลองนำร่องใช้ในโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านวิถีชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของการจัดการศึกษาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้

1) ผลที่โรงเรียนและชุมชนกับความเข้าใจในหลักปรัชญาการศึกษาอิสลาม

ตามหลักการทางศาสนาอิสลามแล้ว ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างศาสนากับชีวิต ดังนั้นอิสลามคือวิถีชีวิต ที่ครอบคลุมหลักการของการมีชีวิตรอยู่ในโลกนี้และโลกหน้า ดังที่มุสลิมทุกคนอ่านบทสวดในขณะที่เสร็จจากการละหมาดไว้ว่า

“โอ้พระเจ้า..จงประทานความดีในโลกนี้และความดีในโลกหน้าด้วยเถิด”

ดังนั้นในการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักของศาสนาอิสลามแล้ว จำเป็นที่จะต้องจัดให้ครอบคลุมทั้งการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมดเป็นองค์รวม จากการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาตลอดจนการนำรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพมาทดลองใช้ในโรงเรียน ทางโรงเรียนและคณะทำงานได้ประเมินผลการดำเนินงานในแต่ละโรงเรียนซึ่งนอกจากการประเมินผลการเรียนตามปกติแล้ว ยังได้ประเมินเห็นถึงวิถีชีวิตของครูและผู้ปกครองนักเรียนต่อการศึกษาตามหลักปรัชญาการศึกษาอิสลามตามหลักแนวคิดอิสลามานูวัตร์ ที่ไม่ได้เน้นในทางใดทางหนึ่ง ดังเช่นก่อนหน้านี้อาจมีความคิดว่าศาสนา และสามัญอยู่คนละฟากฝั่งกัน จะเห็นว่าเมื่อก่อนการเรียนสามัญไม่เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองนักเรียนมากนัก ส่วนใหญ่มีความคิดว่า การ

เรียนสามัญในโรงเรียนของรัฐเป็นการเรียนของสยามหรือซีแยะ เรียนแล้วไม่ได้บุญ เรียนแล้วจะไปเป็นซีแยะ

แบเลาะ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาสได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“ถ้าเรียนในโรงเรียนของรัฐชาวบ้านมักจะพูดว่า ”งายซีแยะ” หรือ”เรียนสยาม” บางคนห้ามลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนของรัฐ เพราะโรงเรียนของรัฐในสมัยก่อนสอนให้ไหว้ตามประเพณีไทย สอนให้รำแบบไทย สอนให้ไปลอยกระทง สอนให้เล่นรอบกองไฟ พ่อแม่จึงไม่ยอมส่งลูกหลานเข้าเรียน”

ยากี ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี ได้แสดงทัศนะกับการเรียนของลูกชายว่า

“ผมพอใจกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน ลูกผมได้เรียนศาสนา สามัญ รู้จักทำงาน ปลูกผัก เลี้ยงปลา กลับบ้านขยันกรีดยางช่วยทางบ้าน เมื่อก่อนขี่เก็ยจทำงาน เอาแต่นอนดูทีวี แต่ตอนนี้ดีขึ้น เขาเรียนไม่ค้อยแก่ง แต่ขยันทำงาน พอถึงเวลาละหมาดก็ไปละหมาด พี่น้องก็ชมกัน”

เปาะชู ผู้ปกครองนักเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส บอกว่า

“เมื่อก่อนลูกเขาไม่ค่อยชอบเรียนสามัญ บอกว่าเรียนทำไมสามัญ ไม่ใช่ศาสนา แต่ตอนนี้ดีขึ้น เห็นครูส่งคะแนนมาที่บ้าน มีแค่ 2 วิชาที่ต้องแก้ 0 และแก้ ๑ ถ้าปีที่แล้วตกเกือบครึ่งหนึ่งในวิชาทั้งหมด แสดงว่าครูสอนได้ดี เด็กขยันขึ้น”

แบมะ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4) จ.นราธิวาส บอกว่า

“ โรงเรียนจัดอย่างนี้ก็ดีนะ ไม่แบ่งแยก ไม่แบ่งฝ่าย ครูศาสนา ครูสามัญก็อยู่ด้วยกัน เด็กก็เข้าใจการศึกษาอิสลามมากขึ้น ถ้าเมื่อก่อนเวลาเรียนศาสนาช่วงเช้า เด็กจะเงียบ จะดูเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่พอเรียนสามัญในช่วงบ่าย มันคนละเรื่องกันเลย เด็กจะหนีเรียนบ้าง ไม่เข้าห้องเรียนบ้าง เขาไม่สนใจ ไม่อยากได้ เพราะเขาเข้าใจว่า สามัญไม่เรียนก็ได้”

เมาะจิ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.นราธิวาส ได้แสดงความพอใจต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน และกล่าวว่า

“เมื่อก่อนเราเองก็ไม่ค่อยสนใจเท่าไรกับการเรียนของลูก แค่ให้เขามาอยู่ในปอเนาะได้ก็ดีใจแล้วเพราะขณะนี้ปัญหาสังคมมีเยอะ แต่พอโรงเรียนเชิญมาเป็นกรรมการ เพื่อปรึกษาหารือเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาก็เข้าใจการศึกษาอิสลามมากขึ้น ก็ดีมากๆเลย การบูรณาการทำให้เรารู้ว่าการศึกษาอิสลามไม่ใช่แบ่งอาณา

เขตเหมือนที่เราเข้าใจก่อนหน้านี้แล้ว มันกว้างกว่าที่เราคิด เพราะอิสลามคือวิถีชีวิต..”

อิหม่ามวาฮับ อิหม่ามในหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ได้สะท้อนปัญหาการเรียนในสมัยก่อนว่า

“พอจบ ป.6 แล้ว ชาวบ้านไม่ชอบส่งลูกหลานเรียนสามัญในโรงเรียนของรัฐเพราะกลัวลูกจะไม่รู้จักศาสนา ไม่รู้จักการละหมาด จึงส่งลูกไปเรียนศาสนาที่ปอเนาะ ปอเนาะสมัยก่อนสอนศาสนาอย่างเดียว แต่ชาวบ้านบอกว่าไม่เป็นไร เขาอยากให้ลูกได้เรียนศาสนาก็พอ มาตอนนี้ สมัยนี้ไม่ได้แล้ว ไม่มีความรู้สามัญ ยากที่จะประกอบอาชีพ เป็นอบต.ก็ไม่ได้ จะสมัครอะไรก็ยาก แต่พอปอเนาะสอนสามัญด้วย ก็เลยดีใจแต่ไม่ควรลืมศาสนา เพราะศาสนาถือเป็นวิญญาณของปอเนาะ โรงเรียนสอนให้เด็กทำงานนี้ดีมาก ขอสนับสนุนนะ”

การที่รัฐใช้นโยบายชาตินิยมพยายามกลืนชาติพันธุ์ด้วยการศึกษาในสมัยก่อน ทำให้สังคมมุสลิมในพื้นที่รับไม่ได้ จึงเกิดกระแสการต่อต้านไม่ให้ส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ โดยเฉพาะเมื่อจบภาคบังคับ ผู้ปกครองจึงเข้าใจว่าการเรียนสายสามัญในโรงเรียนของรัฐคือการเรียนที่ไม่ใช่ศาสนา การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อกลืนชาติพันธุ์ของชาวมลายูมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่มานาน ดังนั้นผู้ปกครองจึงส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนปอเนาะซึ่งสอนศาสนาแบบดั้งเดิม เป็นสถานศึกษาที่พวกเขามีความมั่นใจในอนาคตของลูกหลานตัวเองและสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมตามความเชื่อที่ได้ปลูกฝังขึ้นมาได้

อย่างไรก็ตามหลังจากที่ปอเนาะได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนมีการนำหลักสูตรอิสลามศึกษาและสามัญศึกษาเข้ามาจัดการเรียนการสอนและเปลี่ยนแปลงตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน ผู้ปกครองและนักเรียนก็ยังเรียกการเรียนสามัญในโรงเรียนปอเนาะเหล่านี้เช่นกันว่าวัยซีแยะเหมือนเดิม เช่นคำถามว่า “ที่นี่สอน”ปอเนาะ”นี้ยาวนานอยู่กับซีแยะไหม?” หมายถึงโรงเรียนนี้สอนศาสนาและสามัญไหม? ซึ่งการแบ่งขั้วอย่างชัดเจนนี้เป็นที่มาของการศึกษาและวิจัยในเรื่องปรัชญาการศึกษาอิสลาม ผลจากการดำเนินงานเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลามที่เป็นองค์รวม เป็นการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมมิติทางศาสนาและสามัญ ตลอดจนอาชีพ ตั้งแต่ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ตลอดจนชุมชนพบว่า หลายคนมีความเข้าใจในระดับที่ดีมาก การนำโครงการในอัลกุรอานและฮาดิษของท่านศาสดา(ซ.ล.) มาอ้างอิง ตลอดจนการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลามในอดีตและทิศทางการพัฒนาการศึกษาในอิสลามตามแนวคิดอิสลามานูวัตร์ ทำให้บุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนามีความเข้าใจในแก่นแท้ของการจัดการศึกษาในอิสลาม ยิ่งในโลกยุคปัจจุบันที่เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้หลายคนหันมามองทิศทางการดำเนินงานของตัวเอง ซึ่งนอกจากได้เข้าใจใน

หลักปรัชญาการศึกษาอิสลามแล้ว ยังทำให้เกิดแนวคิดของการหลอมรวมวิชาการศาสนา สามัญและอาชีพให้สามารถเชื่อมโยงกันได้ มีความทันสมัยตามแบบฉบับของอิสลาม

การจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในด้านต่างๆ มีคุณธรรมจริยธรรมและประพฤติตนเป็นคนดีของสังคมตามหลักการทางศาสนา มีความศรัทธา มีความเชื่อและภักดีต่ออัลเลาะห์ (ช.บ.)

2) ผลที่ผู้เรียนมีความรู้ในวิชาอิสลามศึกษา สามารถนำไปใช้ปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้องได้

จากการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย จะเห็นว่า นักเรียนสามารถใช้ชีวิตและปฏิบัติตนตามหลักศาสนาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งนอกจากทางโรงเรียนได้ดำเนินการสอนอิสลามศึกษาในชั้นเรียนแล้ว โรงเรียนยังได้ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามทฤษฎี หรือหลักการทางศาสนา เช่นมีการประกอบศาสนกิจประจำวัน เช่นการละหมาด 5 เวลา พร้อมๆกันในมัสยิดหรือสุเหร่าในโรงเรียน การอ่านอัล-กุรอานประจำวัน การถือศีลอดในทุกๆวันจันทร์และวันพฤหัสบดี การเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามเช่นความสามารถในการอ่านคุดบะห์ในพิธีละหมาดวันศุกร์ การเข้าร่วมละหมาดยานาซะห์¹ การอ่านบารซันยี่ในพิธีงานเมาลิตของท่านศาสดา(ช.ล.) ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้นักเรียนของโรงเรียนมีความสามารถในการดำเนินการ ซึ่งนอกจากผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้แล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ดีอีกด้วยดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาสที่โต๊ะอีหม่ามได้กล่าวว่า

“นักเรียนชั้นชานาวิยะห์หรือม.ปลายมีความสามารถในการอ่าน คุดบะห์วันศุกร์ ในมัสยิดของชุมชน สามารถอ่านทั้งภาษาอาหรับและมลายูได้อย่างคล่องแคล่ว ต่อหน้าผู้ที่มาละหมาดทั้งหมู่บ้าน ทุกๆปีในเดือนประสูติของท่านศาสดา(ช.ล.) ชาวบ้านเกือบจะทุกบ้านที่มีฐานะดีหน่อย จะมาเชิญครูและนักเรียนไปช่วยจัดพิธีกรรมทางศาสนาที่บ้าน เด็กที่นี้เขามีความสามารถในการอ่านชีวประวัติของท่านศาสดาด้วยภาษาอาหรับได้ ทำให้ชาวบ้าน มีความมั่นใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมากขึ้น”

การที่นักเรียนสามารถอ่านคุดบะห์ได้ในวันศุกร์ ซึ่งทางโรงเรียนเป็นผู้จัดให้กับมัสยิดในชุมชนดังตารางที่ 31 และอ่านประวัติท่านศาสดา(ช.ล.) ในเดือนรอบีอุลเอาวัล² ของทุกปี ตลอดจน

¹ ยะหมาดยานาซะห์คือการละหมาดในพิธีศพชาวมุสลิมที่เสียชีวิต

² เดือนรอบีอุลเอาวัลเป็นเดือนที่ 3 ของปีฮิจเราะห์ศักราช เป็นเดือนที่ท่านศาสดามุหัมมัด(ช.ล.) ประสูติ ซึ่งวันที่ 1 ของเดือนรอบีอุลเอาวัลในปีนี้(พ.ศ.2554) ตรงกับวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2554

นักเรียนมีความรู้ในการปฏิบัติศาสนกิจอื่นๆ เช่นการเข้าร่วมละหมาดยานาซะห์ (ผู้เสียชีวิต)¹ ดังตารางที่ 32 ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนมากขึ้น มีความไว้วางใจและรักโรงเรียนในฐานะสถานศึกษาที่เกิดขึ้นมาตามความเชื่อและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ตารางที่ 33 ตารางการอ่านคุตบะห์ละหมาดวันศุกร์ ของนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส

วัน เดือน ปี	ชื่อนักเรียน ²	หมายเหตุ
ศุกร์ ที่ 4 มิ.ย. 2553	นายคอเต็บ คอตีบี	ชั้น ม.6
ศุกร์ ที่ 11 มิ.ย. 2553	นายคอตีบี คอเต็บ	ชั้น ม.6
ศุกร์ ที่ 18 มิ.ย. 2553	นายอิสลาม มุสลิม	ชั้น ม.6
ศุกร์ ที่ 25 มิ.ย. 2553	นายมุสลิม อิสลาม	ชั้น ม.6
ศุกร์ ที่ 2 ก.ค. 2553	นายอิห์มาน มุมิน	ชั้น ม.6
ศุกร์ ที่ 9 ก.ค. 2553	นายมุมิน อิห์มาน	ชั้น ม.6
ศุกร์ ที่ 16 ก.ค. 2553	นายมุสลิมีน สลามัต	ชั้น ม.6

ตารางที่ 34 สรุปจำนวนการเข้าร่วมกิจกรรมละหมาดยานาซะห์ (ผู้เสียชีวิต) ในชุมชนรอบๆบริเวณโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ที่	เดือน	จำนวน(ครั้ง)	ครั้งละ(คน)	รวม(คน)
1	พฤษภาคม 2552	5	20	100
2	มิถุนายน 2552	8	20	160
3	กรกฎาคม 2552	8	20	160
4	สิงหาคม 2552	9	20	180
5	กันยายน 2552	7	20	140
6	ตุลาคม 2552	5	20	100
7	พฤศจิกายน 2552	7	20	140
8	ธันวาคม 2552	8	20	160
9	มกราคม 2553	9	20	180

¹ เมื่อมีผู้เสียชีวิตในชุมชนบริเวณโรงเรียนหรือชุมชนรอบข้าง ทางโต๊ะอหม่ามจะเชิญโต๊ะครูและนักเรียนมาร่วมพิธีละหมาดยานาซะห์หรือละหมาดแก่ผู้เสียชีวิตก่อนที่ศพจะถูกนำไปฝังที่กุโบร์(สุสาน) โต๊ะครูและนักเรียนจะเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวร่วมกับกับชาวบ้านอื่นๆ สำหรับจำนวนยอดของผู้เข้าร่วมพิธีทั้งหมดนั้นแล้วแต่ทางญาติผู้เสียชีวิตจะเชิญเข้าร่วมพิธี

² ชื่อสมมุติ

ตารางที่ 32 สรุปจำนวนการเข้าร่วมกิจกรรมละหมาดยานาซะห์ (ผู้เสียชีวิต) ในชุมชนรอบ ๆ บริเวณโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี (ต่อ)

ที่	เดือน	จำนวน(ครั้ง)	ครั้งละ(คน)	รวม(คน)
10	กุมภาพันธ์ 2553	3	20	60
11	มีนาคม 2553	6	20	120
	รวม	75	20	1,500

3) นักเรียนกับเจตคติที่ดีต่อการเรียนสายสามัญ

ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนได้บูรณาการทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ นักเรียนมีความเข้าใจในการจัดการเรียนสามัญและมีเจตคติที่ดีขึ้นกับการเรียนวิชาสามัญและอาชีพ ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนหน้านี้ที่นักเรียนไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการเรียนสายสามัญมากนัก เนื่องจากเห็นว่าการเรียนสามัญไม่ได้เกี่ยวกับศาสนา เป็นการเรียนทางโลก เรียนแล้วไม่ได้บุญ ไม่ได้ประโยชน์ พาไปสวรรค์ไม่ได้ ดังเช่นครูสันติ ครูโรงเรียนอิสลามพัฒนา(2)จ.สงขลาได้ให้ข้อคิดเห็นต่อเรื่องนี้ว่า

“นักเรียนมีเจตคติต่อการเรียนสามัญดีขึ้น เมื่อก่อนที่พวกเขามีความคิดว่าเรียนทำไมสามัญ เรียนแล้วไม่ได้บุญ ที่เขามาเรียนที่นี่เขาอยากได้ศาสนา ถ้าเขาอยากได้วิชาสามัญเขาไปเรียนในโรงเรียนต่างๆของรัฐในเมืองแล้ว”

นอกจากนี้ หลังจากการที่ได้นำรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีนี้ นักเรียนมีความเข้าใจว่าการศึกษาในอิสลามแท้จริงแล้ว เป็นการศึกษาที่บูรณาการเป็นองค์รวม หากศึกษาปรัชญาและประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลามในอดีต จะเห็นว่าอิสลามไม่ได้แยกวิชาศาสนากับวิชาสามัญ แต่ตัวมุสลิมเองต่างหากที่มีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการศึกษา จึงแยกวิชาศาสนาออกจากวิชาสามัญ และมองว่าการศึกษาสามัญเป็นการศึกษาของรัฐไทยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงคนมลายุมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นคนไทย มีการสอนตามวัฒนธรรมประเพณีที่มาจากศาสนาพุทธ เป้าหมายคือให้ลืมรากเหง้าของตัวเอง และพยายามเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวมุสลิม ดังที่ครูไอลลา ครูสอนภาษาไทยโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จังหวัดปัตตานีกล่าวว่า

“เมื่อก่อนเวลาเข้าไปสอนภาษาไทยในห้องเรียน เด็กจะไม่ค่อยเข้าเรียน ไม่สนใจเรียน และบอกครูว่า เรียนทำไมภาษาไทย ไม่ใช่ภาษาของเราเป็นของศาสนาพุทธ แต่ตอนนี้เมื่อทางโรงเรียนได้อธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา

อิสลาม นำหลักการทางศาสนาที่ท่านนับถือเคยให้บรรดาขอฮาบะห์ของท่าน”ศึกษาหาความรู้แม่ไกลถึงประเทศจีน”หรือหลักการที่ว่าพระเจ้าได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาจากหลายชนเผ่า หลายเชื้อชาติ ภาษา เพื่อให้มีความรู้จักกัน โดยที่โรงเรียนใช้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ นักเรียนมีความเข้าใจดีขึ้น ขยันเรียนขึ้น และไม่ต่อต้านครูภาษาไทยอีกต่อไป”

การจัดการศึกษาแบบแยกส่วนในอดีตทำให้ครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนมีความยากลำบากในการทำหน้าที่สอนนักเรียนเป็นอย่างมาก เหตุการณ์ลักษณะดังกล่าว เกิดขึ้นโดยทั่วไปแต่หลังจากที่ทางโรงเรียนในโครงการวิจัยได้ใช้ปรัชญาการศึกษาอิสลามและนำโองการจากอัลกุรอานและวจนะของท่านศาสดา(ซ.ล.)มาอ้างอิงจึงทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการศึกษาวิชาสามัญมากขึ้น ดังเช่นกรณีของครูมัธยม ครูโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4)จ.นราธิวาสที่กล่าวว่า

“ พอสอนวิชาวิทยาศาสตร์ในห้องเรียน นักเรียนจะบอกว่า ครู..ครู..วิทยาศาสตร์มันคือดุนยา(เกี่ยวข้องกับทางโลก)เราเป็นมุสลิมต้องเรียนเฉพาะอาคิเราะห์อย่างเดียว วิทยาศาสตร์มันไม่เชื่อใน พระเจ้าไม่ต้องเรียนก็ได้... นักเรียนเขาพูดอย่างนี้ จึงทำให้ไม่มีอารมณ์ที่จะสอน ไม่มีสมาธิที่จะสอน จะทำอย่างไรให้เขาเข้าใจ เพราะเมื่อเข้าใจแล้วเขาจะตั้งใจและขยันเรียนมากกว่านี้ แต่พอโรงเรียนได้ปฏิรูปการจัดการศึกษาในโรงเรียนใหม่ และนำแนวคิดอิสลามานูวัตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้นักเรียนมีความเข้าใจขึ้น ตั้งใจเรียนมากขึ้น..ซึ่งก็ทำให้ครูมีกำลังใจในการสอนดีขึ้น”

นอกจากนี้จากการประเมินผลความพึงพอใจของผู้เรียนในโรงเรียนต่างๆพบว่า นักเรียนมีความสุขกับการเรียนแบบบูรณาการ เนื่องจากเรียนไม่หนักเกินไป อีกทั้งยังได้ซึมซับศาสนาเข้าไปในวิชาสามัญ การจัดการศึกษาลักษณะนี้ ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในระยะเริ่มแรกของการดำเนินงานนักเรียนส่วนหนึ่งไม่พอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี ที่นักเรียนรุ่นพี่ส่วนหนึ่งไม่พอใจจึงรวมตัวกันประท้วงโรงเรียนโดยไม่ยอมเข้าเรียน และขู่ว่าจะชวนคนอื่นๆออกจากโรงเรียนไป แต่พอโรงเรียนได้ปรับความเข้าใจและชี้แจง รวมทั้งให้ความรู้และแนวคิดการจัดการศึกษาอิสลามที่แท้จริง จึงทำให้นักเรียนเหล่านั้นมีความเข้าใจมากขึ้น ยอมเข้าเรียนในห้องเรียนและมีความสุขกับการเรียนมากขึ้น

นางสาวไอณี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และชั้น 3 ชานาวิยะห์ยะห์(อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 3) โรงเรียนอิสลามพัฒนา(1)จ.ปัตตานี กล่าวว่า

“เมื่อก่อนหนูก็ไม่เข้าใจว่าทำไมโรงเรียนต้องเปลี่ยนรูปแบบการจัดการศึกษาให้เป็นแบบบูรณาการอย่างนี้ เมื่อก่อนหนูมีความรู้สึกว่าการบูรณาการทำให้วิทยาศาสตร์อ่อนแอลง เพราะหนูได้ยินและได้รับรู้มาอย่างนั้น จำนวนวิชาศาสนาจากที่เคยเรียนมา 18 วิชา ลดเหลือ 12 วิชา ทำให้หนูมีความรู้สึกว่าวิชาศาสนาได้หายไป พวกหนูก็เลยประท้วงไม่ยอมเข้าเรียนและจะออกจากโรงเรียนนี้ไป โดยจะชวนเพื่อน ๆ ออกไปด้วย เพราะเรามาที่นี่ไม่ได้มาเพราะจะเรียนสามัญอย่างเดียวไม่อย่างนั้นหนูไปเรียนในโรงเรียนของรัฐไม่ดีกว่าหรือ แต่พอรู้ทีหลังว่าอุस्ताซได้รวมวิชาศาสนาบางวิชาให้อยู่ในกลุ่มวิชาเดียวกัน เช่นวิชาภาษาอาหรับซึ่งเมื่อก่อนระดับ 1 ชานาวิยะห์(อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่1) ภาษาอาหรับอย่างเดียวเรียนตั้ง 5-6 วิชา แต่ในปัจจุบันอุस्ताซได้รวมเอาวิชาเหล่านี้ให้อยู่ในกลุ่มสาระภาษาอาหรับ โดยเนื้อหาไม่ได้ขาดหายไป โดยที่อุस्ताซใช้ไอทีเข้ามาช่วยสอน เรียนด้วยสื่อการเรียนรู้อัจฉริยะใหม่ ทำให้รวดเร็วขึ้น ครูสอนวิทยาศาสตร์ก็เอาอัล-กุรอานมาบูรณาการในการสอนบ้าง ทำให้รู้ว่าการเรียนสามัญก็คือการเรียนศาสนาเช่นเดียวกัน พวกหนูเข้าใจแล้วละ เรียนแล้วไม่เครียด เพราะไม่หนักเกินไป สนุกค่ะ”

นางสาวอามีเนาะห์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และชั้น 2 มุตาว์ซซีเตาะห์(อิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2) โรงเรียนอิสลามพัฒนา(4)จ.นราธิวาส กล่าวว่า

“เมื่อก่อนหนูคิดว่าเรียนหนักมาก เรียนกลางวัน 10 คาบต่อวัน เรียนก็ตามในเวลา กลางคืนอีก เรียนอัล-กุรอานอีก เวลาพักผ่อนสมองไม่มีเลย อุस्ताซก็ให้ท่องมาก ครูก็ให้งานมาก ทุกคนอยากให้นักเรียนเรียนให้มาก ๆ เพื่อจะให้ความรู้ แต่นักเรียนเหนื่อยมากคะ ปิดก็ปิดวันเดียว แต่พอได้บูรณาการ และเรียนด้านการทำขนมบ้าง ทำดอกไม้บ้าง ทำผ้าบาติก รู้สึกสนุกขึ้น รู้สึกว่า อิสลามกว้างกว่าที่เราคิดคะ”

นายรอมลี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และชั้น 3 ชานาวิยะห์ (อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 3) โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส กล่าวว่า

“ตอนแรกเข้าใจว่าวิชาศาสนาต้องอ่อนแอแน่นอน แต่พอรู้ว่าโรงเรียนได้พยายามบูรณาการศาสนาในวิชาสามัญด้วยทำให้รู้ว่าศาสนานั้นอยู่ในทุกส่วนของวิชาสามัญ ทำให้มีความรู้สึกว่สิ่งที่เราเรียนนั้นถูกต้องแล้ว ไม่รู้สึกแบ่งแยก ไม่เหมือนเมื่อก่อนที่แยกกันอย่างชัดเจน เรียนก็แยก ครูกับอุस्ताซก็แยก มีความรู้สึกว่าการเรียนสามัญไม่ใช่เป็นเรื่องศาสนา เป็นเรื่องของดุนยา(ทางโลก)”

นายอัปดุลเลาะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และชั้น 2 มูตาวัชชีเตาะห์ (อิสลามศึกษา ตอนกลางปีที่ 2) โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา กล่าวว่า

“เมื่อก่อนนักเรียนเขาชี้แจงเรียนวิชาสามัญ แต่ตอนนี้พอโรงเรียนเปลี่ยนรูปแบบ โดยนำศาสนามาบูรณาการกับสามัญ ทำให้ทุกคนขยันขึ้น ต้องให้ผ่านเรียนทั้งหมด ถ้าเมื่อก่อนไม่ผ่านสามัญก็ไม่มีอะไร เพราะสามารถเรียนศาสนาได้ โดยไม่สนใจว่า วิชาสามัญจะตกหรือไม่ผ่าน เพราะแยกส่วนกัน ตอนนี้ไม่ได้แล้ว ต้องผ่านทั้งหมด ศาสนาคือทั้งหมด แม้จะเรียนวิทยาศาสตร์ ภาษาอาหรับ จริยธรรม ภาษาอังกฤษ การงานอาชีพ หรือสังคม ผมคิดว่าแบบนี้ดีกว่าเมื่อก่อน เพราะเมื่อก่อนเรียนหนักมาก เรียนแบบเดิมๆ ในหนังสือ แบบเรียน แต่ตอนนี้อุस्ताซเขาเก่ง ใช้อ้อที่ ใช้ออมสอน มีการฝึกอาชีพแบบง่าย ๆ เลี้ยงปลา ช่างเชื่อม กรอบรูป สนุกกว่าเก่าตั้งเยอะเลยครับ”

เหตุผลที่ก่อนหน้านี้นักเรียนมีความคิดอย่างที่ได้อธิบายไว้เกิดขึ้นในโรงเรียนเป็นเพราะระบบแยกส่วนระหว่างการจัดการศึกษาศาสนาและการศึกษาสามัญที่จัดอยู่ในโรงเรียน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาที่เรียนในโรงเรียนของรัฐและเรียนนาคีดาในศูนย์อบรมจริยธรรมประจำมัสยิด ผู้สอนที่แยกส่วนกัน ทั้งสองส่วนไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้ ต่างฝ่ายต่างมีแนวคิดที่แตกต่างกัน ความคิดของนักเรียนที่มองการเรียนสามัญเป็นเรื่องของดุนยา(ทางโลก)อย่างเดี่ยวแสดงให้เห็นว่าวิถีคิดของนักเรียนไม่สามารถเชื่อมโยงศาสนากับวิชาการเป็นองค์รวมได้ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าอุस्ताซหรือครูสอนศาสนาที่ไม่เข้าใจปรัชญาการศึกษาอิสลามอย่างลึกซึ้งพอบางคนอาจมีส่วนในการสร้างกระแสแนวคิดให้กับผู้เรียนเพื่อให้คิดว่าการเรียนสามัญเป็นเรื่องของทางโลก เรียนแล้วไม่ได้บุญ หรือไม่ใช่อะไรเกี่ยวข้องกับศาสนาแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามผลจากการนำปรัชญาการศึกษาอิสลามตามหลักแนวคิดอิสลามมานุวัตรมมาเป็นแนวทางหลักและนำร่องทดลองใช้ในโรงเรียนที่เข้าร่วมอยู่ในโครงการวิจัย ทำให้ระบบแยกส่วนได้ถูกสลายไป ผู้เรียนมีความเข้าใจมากขึ้น ถึงแม้ในระยะเริ่มแรกของการนำมาใช้จะถูกต่อต้านจากนักเรียนบางกลุ่มและครูบางคนที่เคยชินกับระบบเดิมๆ ที่มองว่าเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นสามัญมากเกินไป แต่เมื่อโรงเรียนโดยผู้บริหารโรงเรียนและคณะทำงานวิจัยได้อธิบาย จัดการอบรมสัมมนา และนำครูไปศึกษาดูงานด้านการจัดการศึกษาในที่ต่างๆทั้งในและต่างประเทศ การจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในประเทศมาเลเซีย ทำให้การบูรณาการมีความราบรื่นมากยิ่งขึ้น จึงถือได้ว่าการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ นอกจากสามารถทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาอิสลามแล้ว ยังมีผลต่อการสร้างควมมีเจตคติที่ดีในการเรียนสายสามัญที่บูรณาการกับอิสลามศึกษา อีกทั้งยังสร้างความเข้าใจ ความสมานฉันท์ของเยาวชนและคนในชาติได้อีกด้วย

4) ผลที่ผู้เรียนมีความรู้ในทักษะด้านวิชาชีพและทักษะการทำงาน

จากผลการดำเนินงานด้านอาชีพในโรงเรียนพบว่า เวลาเรียนสำหรับการสอนอาชีพในตารางปกติมีจำนวนน้อยเกินไป เพราะโรงเรียนต้องจัดสอนในหลักสูตรอิสลามศึกษาและหลักสูตรสามัญศึกษา ส่วนด้านวิชาชีพนอกจากได้จัดสอนในชั่วโมงการทำงานอาชีพตามหลักสูตรสามัญแล้ว เพื่อความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ทางโรงเรียนได้จัดตารางสอนนอกเหนือจากเวลาเรียนปกติในตารางคาบเรียนของแต่ละสัปดาห์ เช่นในช่วงหลังเลิกเรียนและช่วงวันหยุดประจำสัปดาห์ ในชั่วโมงของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหรือชุมนุม ทั้งนี้จากข้อมูลพบว่าโรงเรียนต่างๆส่วนใหญ่บรรจุวัตถุประสงค์ในแง่ที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพ มีประสบการณ์ในการฝึก การทดลองทำ การปฏิบัติ กิจกรรมดังกล่าวนอกจากทำให้นักเรียนมีทักษะด้านอาชีพแล้ว ยังสามารถทำให้นักเรียนที่เรียนไม่เก่ง ไม่ชอบเรียนในห้องเรียน แต่ชอบทำงานมีความสนใจอยากทำงานเพื่อให้ครูเห็นผลงานของตัวเอง เป็นที่สนใจในบรรดาเพื่อนนักเรียนด้วยกัน นอกจากนี้ครูยังใช้กิจกรรมฝึกอาชีพปลูกฝังความเป็นคนดีตามหลักของศาสนา มีความรับผิดชอบ ปลูกฝังความรักในการทำงาน สร้างเด็กให้มีระเบียบวินัยได้อีกด้วย ดังที่ครูสุกรี ครูโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ที่กล่าวว่า

“นักเรียนหลายคนเรียนไม่ค่อยเก่งแต่เวลาให้ทำงานมีความขยัน มีความรับผิดชอบ ชอบช่วยเหลือโรงเรียน ช่วยเหลือเพื่อนฝูง เวลาโรงเรียนมีกิจกรรมเขาจะชอบมาช่วยงานโรงเรียน”

นอกจากนี้การฝึกอาชีพนอกจากจะทำให้นักเรียนมีพัฒนาการในทักษะอาชีพดีขึ้นตามความถนัดของตัวเองแล้ว ยังทำให้นักเรียนสามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความเพลิดเพลินกับผลิตผลและผลิตภัณฑ์ที่ได้ร่วมกันทำ สามารถหารายได้ให้กับชุมนุมอาชีพของตัวเอง กิจกรรมเด่นของการฝึกอาชีพในแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ปัจจัยหลักที่ทำให้กิจกรรมการฝึกอาชีพในโรงเรียนประสบผลสำเร็จได้ดีคือ การที่โรงเรียนมีครูผู้สอนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในวิชาชีพที่สอน การมีอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ การบริหารจัดการของโรงเรียนให้อึดต่อการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพ ตลอดจนการสอนวิธีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย การหาดลาดของงานที่ทำต่อไป

5) ผลต่อการบริหารจัดการโรงเรียนในภาพรวม

การจัดการศึกษาแบบไตรวิถีบูรณาการศาสนา สามัญ และอาชีพ มีผลดีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนในหลายๆด้าน เช่น สามารถลดระยะเวลาเรียนได้ประมาณ 200-540 ชั่วโมง เด็กไม่ต้องเรียนหนักมากเกินไปเหมือนก่อนหน้าที่เด็กนักเรียนต้องเรียนมาก เรียนสัปดาห์ละ 6 วันๆละ 9-10 คาบ ไม่แยกสอนศาสนา สามัญ ไม่แยกครูศาสนา-สามัญ ลดจำนวนบุคลากรที่ซ้ำซ้อนและไม่จำเป็นลง โรงเรียนสามารถให้คำตอบแทนตรงตามวุฒิที่ทางราชการกำหนดได้และ สามารถพิจารณาเพิ่มคำตอบแทนครูเพิ่มขึ้นได้ทุกปี การบริหารจัดการง่ายไม่แบ่งฝ่ายศาสนา สามัญ นอกจากนี้ยังทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้นได้อีกด้วย ดังตัวอย่างในตารางที่ 33 ต่อไปนี้

ตารางที่ 35 ตารางเปรียบเทียบการจัดการศึกษาแบบแยกส่วนกับแบบไตรวิถีของโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

ที่	รายการ	แบบแยกส่วน	แบบบูรณาการ(ไตรวิถี)
1	เวลาเรียนปี	ช่วงชั้นที่ 3 สามัญและศาสนา 1400 ชม. ช่วงชั้นที่ 4 สามัญและศาสนา 1740 ชม.	ช่วงชั้นที่ 3 สามัญและศาสนา 1200 ชม. ช่วงชั้นที่ 4 สามัญและศาสนา 1200 ชม.
2	จำนวนวันที่เรียน/ สัปดาห์	เรียนสัปดาห์ละ 6 วัน ๑ ละ 9 คาบ ๑ ละ 40 นาที	เรียนสัปดาห์ละ 5 วัน ๑ ละ 8 คาบ ๑ ละ 45 นาที
3	การเรียนในแต่ละวัน	ภาคเช้า เรียนศาสนา ภาคบ่าย เรียนสามัญ	เรียนศาสนาสามัญและอาชีพรวมกัน จัดตารางเรียนคละกัน
4.	การปฏิบัติงาน บุคลากร	ครูสอนวิทยาศาสตร์มาปฏิบัติงาน 07.30 น กลับ 14.00 น. ครูสอนวิชาสามัญมาปฏิบัติงาน 10.00 น กลับ 16.30 น.	ครูสอนวิทยาศาสตร์และวิชาสามัญมา ปฏิบัติงาน 07.30 น กลับ 16.00 น. พร้อม กัน
5.	จำนวนบุคลากรครู ต่อห้องเรียน	1 ห้องใช้เวลาเรียนทั้งหมด 9 คาบ x 6 วัน = 54 คาบ ครู 1 คนสอนประมาณ 20 คาบ จะต้องใช้ครู 2.7คนต่อห้องเรียน	1ห้องใช้เวลาเรียนทั้งหมด 8 คาบ x 5 วัน = 40 คาบ ครู 1 คนสอนประมาณ 20 คาบ จะต้องใช้ครู 2 คนต่อห้องเรียน
6.	นักเรียน 1 คน	นักเรียน 1 คน มีห้องเรียน 2 ห้อง คือ ห้องเรียน ศาสนา และ สามัญ	นักเรียน 1 คน มีห้องเรียน 1 ห้อง
7.	การวัดผลประเมินผล	นักเรียน 1 คน ต้องประเมิน 2 ระบบ ศาสนาใช้ ปพ. 1 – ปพ. 9 1 ชุด สามัญใช้ ปพ. 1 – ปพ. 9 1 ชุด	นักเรียน 1 คน ประเมินใช้ระบบเดียวกัน ศาสนาสามัญใช้ ปพ. 1 – ปพ. 9 1 ชุด
8	การวัดผล(สอบปลาย ภาคเรียน)	สอบศาสนา 8 วัน สอบสามัญ 5 วัน รวมกัน 13 วัน ๑ ละ 3 วิชา 13 วันสอบ ประมาณ 35 วิชา	สอบศาสนา สามัญ รวมกัน 7 วัน ๑ ละ 3 วิชา 7 วันสอบประมาณ 21 วิชา
9.	ผลการเรียนของ นักเรียน	ช่วงชั้นที่ 3 ประมาณ 69 % ช่วงชั้นที่ 4 ประมาณ 73 %	ช่วงชั้นที่ 3 ประมาณ 76 % ช่วงชั้นที่ 4 ประมาณ 79 %

6) ชุมชนกับทัศนคติที่ดีต่อทิศทางการดำเนินงานของโรงเรียน

จากการนำรูปแบบไตรวิถีมาใช้ในโรงเรียน ชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อทิศทางการดำเนินงาน ชุมชนมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน มีความไว้วางใจ เนื่องจากชุมชนมีความศรัทธาในโต๊ะครูหรือบ่าวอ มีความเชื่อในแนวทางการจัดการศึกษาที่โรงเรียนจัดขึ้น ชุมชนอยากให้นักเรียนของตนเองปฏิบัติตามหลักศาสนา จึงให้นักเรียนมาพักที่โรงเรียน ฝากให้โต๊ะครูช่วยดูแลนักเรียน เพราะการมาพักที่โรงเรียนจะทำให้ผู้เรียนอยู่ในบรรยากาศของศาสนา มีครูปกครองคอยดูแล มีการฝึกปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ดีกว่าอยู่บ้านโดยการเรียนแบบไปกลับประจำวัน ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการติดเพื่อน มั่วสุมและเสี่ยงต่อการ ติดยาเสพติด ติดสูบบุหรี่ที่ระบาดมากในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังที่กะแวงเยาะ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา(3) จ.นราธิวาส ได้บอกกล่าว

“อยากให้ลูกพักอยู่ที่โรงเรียนประจำ ดีกว่าอยู่บ้าน เดียวนี้เขาวุ่นเสียกับยาเสพติดประเภทที่รุนแรงมาก ที่ไม่ติดยาเสพติดร้อยมีเหลือไม่กี่คน ถ้าได้มาอยู่หอพัก ถึงแม้จะต้องเสียค่าอาหาร ค่าที่พักหน้อยก็ไม่ใช่ไร เด็กจะอยู่ในความดูแลของครู เรียนศาสนาก็ได้ สามัญก็ได้ ทำงานโรงเรียนก็ได้ ซึ่งคิดว่ามันดีกว่าอยู่บ้านที่ไม่ได้ฝึกปฏิบัติศาสนกิจเลย”

แบเต ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4)จ.นราธิวาส เสริมข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ อีก และกล่าวว่า

“ที่อยากให้ลูกได้เรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพราะที่นี่ สอนศาสนา ด้วย สอนแบบสามัญด้วย เด็กได้คบคู่กันไป ครูและอุstadah เข้มงวดเรื่องการทำ อามัลอ์บาตะห์(ปฏิบัติธรรม) ให้ลูกได้ฝึกปฏิบัติศาสนกิจ ถ้าได้ครูใช้ลูกผมไป ทำงานในเวลาเลิกเรียนผมก็ยอมและเห็นด้วยเด็กจะได้ฝึกทำงาน โรงเรียน ปอเนาะดีกว่าที่อื่นเพราะกลางคืนมีสอนศาสนาอีกด้วย”

ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนยังรวมไปถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ที่จัดให้มีกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในทุกๆ ปี เช่น กิจกรรมกวนอาซุรอ กิจกรรมวันอรัวฮาญ กิจกรรมวันเมาลิดโรงเรียน กิจกรรมวันอิจเราะห์ศักราช กิจกรรมประชุมผู้ปกครอง กิจกรรมแข่งขันฟุตบอลระหว่างครูและบุคลากรในโรงเรียนกับชาวบ้านรอบๆบริเวณโรงเรียน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 36 การประเมินผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี

กิจกรรม	จำนวนผู้ปกครองนักเรียน/คนในชุมชน		
	ปี 2551	ปี 2552	เพิ่มขึ้น
1.อาซุรอสัมพันธ์	121	132	11
2.วันอรัวฮาญ(รำลึกผู้ก่อตั้งโรงเรียน)	521	543	22
3.วันเมาลิดโรงเรียน	98	101	3
4.อิจเราะห์ศักราช	134	156	22
5.ประชุมผู้ปกครอง	320	389	69
6.แข่งขันฟุตบอลครู-ผู้ปกครองนักเรียน	21	23	2
รวม	1,215	1,344	129

นอกจากชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนเพิ่มมากขึ้นแล้ว กระแสการตอบรับของชุมชนที่ให้ความร่วมมือและไว้วางใจ เชื่อมันศรัทธาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนทำให้ชุมชนมีการส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนเพิ่มมากขึ้น ดังตารางที่ 35 แสดงจำนวนการเข้าเรียนของนักเรียนในโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนที่อยู่ในโครงการทดลองนำร่องใช้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

ตารางที่ 37 จำนวนนักเรียนในโรงเรียนที่เพิ่มขึ้นในโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียน

โรงเรียน	จำนวนนักเรียน(คน)		
	ปี 2552	ปี 2553	เพิ่มขึ้น
อิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี	750	899	149
อิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา	510	677	167
อิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส	789	785	-4 ¹
อิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส	560	619	59
รวม	2,609	2,980	371

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

นอกจากผลจากการที่โรงเรียนและชุมชนมีความเข้าใจในหลักปรัชญาการศึกษาอิสลาม ผู้เรียนสามารถนำความรู้ทางศาสนาไปใช้ปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง นักเรียนกับเจตคติที่ดีต่อการเรียนสายสามัญ การเห็นคุณค่าการทำงานและการเรียนรู้ทักษะการทำงาน ตลอดจนการบริหารจัดการโรงเรียนในภาพรวมพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในระดับโรงเรียนคือ “ความรัก ความสามัคคี และ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชน” ที่หวังเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน และหวังเห็นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของบุตรหลานตัวเองไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นต่อไป

การขยายผลต่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอื่น ๆ

จากผลการดำเนินงานในครั้งนี้ โรงเรียนในโครงการวิจัยได้รับการพัฒนา และได้รับคำชมเชยจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม คือสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นภาคีร่วมในการพัฒนา ดังที่ผู้ใหญ่ว่านหนึ่งที่ได้เข้ามาเยี่ยมเยียนโรงเรียนและกล่าวว่า

“วันนี้ข้าพเจ้าและคณะได้มาเห็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ ซึ่งทางโรงเรียนแห่งนี้จัดได้ดีมาก ถึงแม้อยู่ในระยะการนำร่อง ทดลองใช้ แต่ข้าพเจ้าคิดว่า การจัดการศึกษาในลักษณะนี้จะสามารถพัฒนา โรงเรียนสู่ความเป็นเลิศได้ โดยมีจุดเน้นของการพัฒนาอยู่ที่ตัวนักเรียน นักเรียน ที่นี้ทุกคนล้วนเป็นเด็กไทยที่ควรได้รับโอกาสทางการศึกษาเหมือนเด็กไทยในภาค อื่นๆอย่างเท่าเทียมกัน ข้าพเจ้าหวังว่าโรงเรียนนี้จะเป็นต้นแบบของการพัฒนา โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะขอแนะนำแนวทางนี้ไปขยายผลต่อให้กับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอื่น ๆ อีก ต่อไป”

¹ เหตุที่มีนักเรียนลดลงเพราะเกิดสถานการณ์ความไม่สงบบ่อยครั้งขึ้นใกล้ๆกับบริเวณโรงเรียน ทำให้ผู้ปกครองไม่มั่นใจในความปลอดภัยของลูกหลานของตัวเอง

ผลจากการกระบวนการวิจัยและพัฒนา(R&D) ทำให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ได้มองเห็นทางออกและแนวทางการพัฒนาโดยได้นำรูปแบบการจัดการศึกษาแบบ”ไตรวิถี” ที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ ไปขยายผลกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้โรงเรียนในโครงการวิจัยทั้ง 4 โรงเรียน คัดเลือกโรงเรียนที่มีความสนใจในรูปแบบการจัดการศึกษานี้ ทั้งหมด 48 โรงเรียน แบ่งเป็นจังหวัดปัตตานี 19 โรงเรียน จังหวัดยะลา 10 โรงเรียน นราธิวาส 18 โรงเรียน และจังหวัดสงขลา 1 โรงเรียน โดยทางสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนจะเชิญโรงเรียนที่สนใจเข้าร่วมโครงการทั้งหมด มาร่วมกันจัดกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางใน “การปฏิรูปการจัดการเรียนการสอน” ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

สรุปผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในภาพรวม

- ผลที่โรงเรียนและชุมชนกับความเข้าใจในหลักปรัชญาการศึกษาอิสลาม
- ผลที่ผู้เรียนมีความรู้ในวิชาอิสลามศึกษาสามารถนำไปใช้ปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้องได้
- นักเรียนกับเจตคติที่ดีต่อการเรียนสายสามัญ
- ผลต่อการเห็นคุณค่าการทำงานและการเรียนรู้ทักษะการทำงาน
- ผลต่อการบริหารจัดการโรงเรียนในภาพรวม
- ชุมชนกับความพึงพอใจในโรงเรียนของตัวเอง

สรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นในภาพรวม

- การขยายผลต่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอื่นๆในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 5 การปรับปรุงการทำงาน

จากการดำเนินงานนำร่องทดลองใช้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เข้าร่วมในโครงการวิจัยจำนวน 4 โรงเรียน คือโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา 2 จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา 3 จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ผลการดำเนินงานพบว่า ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานที่ผ่านมาตั้งแต่เริ่มการนำร่องทดลองใช้จนถึงกระบวนการประเมินผล ยังมีปัญหาบางประการที่จะต้องพัฒนา ปรับปรุงแนวทางการทำงานและแก้ไขวิธีการให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การนำรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีนี้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามในกระบวนการดังกล่าวโรงเรียนได้มีการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานและเงื่อนไขโอกาสในการทำงาน เพื่อช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

ภาพที่ 47 กระบวนการสร้างรูปแบบ"ไตรวิถี"(ปรับปรุง)

ข้อค้นพบจากการดำเนินงานที่ผ่านมา แม้ผลการดำเนินงานการนำรูปแบบการบูรณาการการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีมาใช้ในโรงเรียนที่ได้นำร่องทดลองใช้นี้มีแนวโน้มที่ดี เห็นได้จากการที่สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของผู้จัดการศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียนตลอดจนชุมชนรอบๆ โรงเรียนให้เห็นคุณค่าของการนำปรัชญาการศึกษาอิสลามมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน การมองเห็นรูปแบบการจัดการศึกษาแบบองค์รวมที่ไม่แยกส่วนศาสนา สามัญและอาชีพ การนำแนวคิดอิสลามมาสู่วัตถุที่เป็นแนวคิดสายกลางในศาสนาอิสลาม ที่ไม่เน้นหนักทางซ้ายและทางขวาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน แต่ก็ต้องจับตามองอีกในระยะข้างหน้า ซึ่งต้องพัฒนาในอีกหลายๆ ด้าน ปัจจัยต่างๆ ที่ต้องนำเข้ามาเสริม เพราะโครงการวิจัยนี้อยู่ในระหว่างการทำงานที่ยังต้องค้นหาคำตอบที่ชัดเจนกว่านี้ การวิเคราะห์ปัญหาที่พบในระหว่างการทำงาน การนำปัญหาดังกล่าวสะท้อนกลับไปยังคณะกรรมการบริหารโรงเรียนซึ่งมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีนี้ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งปัญหาที่พบระหว่างการดำเนินงาน ผู้วิจัยและคณะทำงานขอสรุปผลไว้ดังนี้

1) การปรับตัวของระบบการศึกษา เนื่องจากการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการศึกษาแบบเดิมที่แยกส่วนระหว่างศาสนาและสามัญทั้งทางด้านวิชาการ บุคลากร ตลอดจนการบริหารจัดการ ถึงแม้การเปลี่ยนดังกล่าวได้นำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้น แต่ในการดำเนินงานจริงๆ ยังต้องใช้เวลาเพื่อปรับตัวปรับความเข้าใจ ปัญหานี้สามารถเห็นได้อย่างเด่นชัดในระยะเริ่มแรกของการเปลี่ยนแปลงที่บรรดาครูและบุคลากรตลอดจนนักเรียนมุ่งงงต่อรูปแบบและทิศทางการจัดการศึกษาของโรงเรียน

2) ความรู้ความสามารถของบุคลากรที่สามารถสอนได้แบบบูรณาการมีจำนวนไม่มากนัก เพราะการบูรณาการไม่ใช่เรื่องง่ายนัก หากไม่เข้าใจวิธีการหรือเทคนิคในการเรียนการสอนให้แก่

ผู้เรียน ในตอนแรกผู้วิจัยคิดว่าแนวคิดของอุสตาซอาจจะยากที่จะรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโรงเรียน แต่พอระยะต่อมาปัญหาที่พบคือครูสอนสามัญบางคนยังไม่มี ความเชี่ยวชาญพอที่จะสอนแบบบูรณาการได้ เพราะครูเหล่านี้ยังไม่สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ต่างๆ ในรายวิชาที่สอนกับหลักการทางศาสนาได้ เหตุผลที่ทำให้ครูไม่สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่ได้สอนมากับหลักการทางศาสนาได้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมาจากการไม่ชำนาญของครูเองพอ ในการเชื่อมกับหลักการทางศาสนาหรืออัลกุรอาน ทั้งๆ ที่ในปัจจุบันครูสามารถศึกษา สิ่งเหล่านี้ได้เพราะมีการเผยแพร่ทางสื่อและเว็บไซต์ต่างๆ ได้อย่างแพร่หลาย

3) การนำรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีมาใช้ในโรงเรียนยังต้องมีการปรับปรุงและ ตกแต่งเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและความ ต้องการ การปรับปรุงตกแต่งในรูปแบบการบริหารจัดการ การปรุงตกแต่งในเรื่องหลักสูตรเพื่อให้ สอดคล้องกับชุมชนมากที่สุด การสอนซ่อมเสริมสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียน การพัฒนากิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน การปกครองนักเรียน การเสริมสร้างวินัยและคุณลักษณะ อันพึงประสงค์เพื่อให้ตรงกับหลักการทางศาสนาอิสลามและเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา ของชาติ การนิเทศติดตามการจัดการเรียนการสอนอย่างใกล้ชิด การสร้างระบบดูแลนักเรียนที่มี ปัญหา การสร้างแบบเรียนที่บูรณาการ ตลอดจนการพัฒนาครูด้วยการศึกษาและดูงานในสถานศึกษา ที่เป็นต้นแบบในการพัฒนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ การพัฒนาเทคนิคการสอนของครู การวัด และประเมินผล การให้ความรู้แก่ครูผู้สอนโดยการเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งนี้กระบวนการ สร้างเสริมปรุงแต่งเหล่านี้ควรได้รับการสนับสนุนตลอดจนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญผู้บริหาร โรงเรียนต้องหมั่นดูแลและเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ปัจจัยหลักที่สำคัญในการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้วยการนำรูปแบบไตรวิถีบูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ คือตัวผู้บริหารและครู ซึ่งเป็น ผู้ปฏิบัติงานโดยตรง ถึงแม้ชุมชนจะให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่แต่หากผู้บริหารโรงเรียนไม่มีภาวะ ผู้นำ ผู้บริหารและครูไม่เข้าใจแนวคิดการจัดการศึกษาอิสลาม จะทำให้การขับเคลื่อนการปฏิรูป การศึกษาด้วยรูปแบบนี้เป็นไปอย่างล่าช้าและอาจไม่ประสบผลสำเร็จได้ โรงเรียนจำเป็นต้องจัดทำ แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาครูให้มีสมรรถนะ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อเทคโนโลยี เข้ามาช่วยสอน ครูมีเทคนิคการสอนที่หลากหลาย ดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1)จ.ปัตตานี ที่ ได้จัดให้มีปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาครู ด้วยการอบรมและสัมมนาครูในวันเสาร์ สัปดาห์แรกของทุกๆ เดือน ทั้งนี้เพื่อเสริมพลังและเสริมสร้างให้ครูมีสมรรถนะและมีความสามารถมากขึ้น ดังตัวอย่างการ อบรมสัมมนาในตารางที่ 36

ตารางที่ 38 ตารางการอบรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อเสริมสร้างแนวคิดและสมรรถนะของครูผู้สอน โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี ประจำปีการศึกษา 2552

วัน/เดือน/ปี	การประชุม/สัมมนา/อบรม เรื่อง	วิทยากร
เสาร์ที่ 2 พ.ค.52	แนวคิด/ปรัชญาการศึกษาอิสลาม/แนวคิดอิสลามานุวัตร	ดร.อิลฮัม อัลฮา
เสาร์ที่ 6 มิ.ย..52	มัลติมีเดียและไอทีช่วยได้	อ.เทคนิค เก่งมาก
เสาร์ที่ 4 ก.ค. 52	อิสลามกับการบูรณาการ	ดร.อิลฮัม อัลฮา
เสาร์ที่ 1 ส.ค. 52	ดูแลนักเรียนสำคัญไฉน	อ.อิลฮา อิลฮัม
เสาร์ที่ 5 ก.ย. 52	วัดผลแบบแมกไซไซ	อ.ประเมิน แม่นยำ
3-6 ต.ค.52	ปิดเทอม 1 ศึกษาดูงานประเทศมาเลเซีย	-
เสาร์ที่ 7 พ.ย.52	อาชีพและทักษะง่ายๆในโรงเรียน	อ.วิชา อาชีพ
เสาร์ที่ 5 ธ.ค.52	แผนการสอนที่บูรณาการของครูตอทอดม	อ.สาและ ดอทอดม
เสาร์ที่ 2 ม.ค.53	วัยรุ่นกับการศึกษาที่ถูกต้อง	อ.จิตวิทยา สาและ
เสาร์ที่ 6 ก.พ.53	วัดผลอย่างไรดี	อ.วัดผล ประเมิน
เสาร์ที่ 6 มี.ค.53	ประเมินตัวเองก่อนที่เขาจะมาประเมิน	อ.ประเมิน วัดผล
เม.ย.53	ปิดเทอม	-

ในภาพรวมแล้วการปรับปรุงการทำงานจะดำเนินการทั้งการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาองค์กร การสร้างวินัยครูและนักเรียน การปรับกระบวนการทัศน์ใหม่สำหรับครูในการทำงานร่วมกับชุมชน ตลอดจนการวิเคราะห์หลักสูตรศาสนา สามัญ และอาชีพ ให้เหมาะสมและยืดหยุ่นได้ นอกจากนี้การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วยการจัดการประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และการจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่นกิจกรรมจับน้ำชาเช้าวันศุกร์ เป็นต้น

นอกจากการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาแล้ว โรงเรียนในโครงการวิจัยได้ร่วมมือกันจัดการอบรมครู เพื่อพัฒนาให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจ มีสมรรถนะในการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ด้วยการพัฒนาด้านต่างๆ ประกอบด้วย

1. การอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการเรียนการสอน
 เพื่อให้การบูรณาการหลักสูตรศาสนา สามัญและอาชีพ เกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้จัดให้มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับครูของโรงเรียนทั้งครูศาสนา สามัญ และครูสอนอาชีพ ดังกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส จัดให้มีการอบรมครูทั้งโรงเรียน โดยเชิญวิทยากรจากภายนอกมาเป็นผู้ที่ให้ความรู้แก่ครูในโรงเรียน หลักสูตรของการอบรมประกอบด้วย การใช้สื่อการสอน eDLTV การใช้สื่อมัลติมีเดีย การนำเสนอการสอนด้วยโปรแกรม Power Point การอบรมในลักษณะอย่างนี้เป็นกรอบรมเพื่อพัฒนาครูอย่างเป็นระบบ อันประกอบด้วย การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การประเมินผลและการปรับปรุง ทำให้ครูสามารถพัฒนาตัวเองได้ตลอดเวลา และส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพการจัด

กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน มีศักยภาพ มีความพร้อมที่จะเป็นครูในยุคการปฏิรูปการศึกษา

ในการพัฒนาครูในครั้งนี้ เป็นการพัฒนาตามความต้องการของครูและตามนโยบายของโรงเรียนที่ให้ครูทุกคนสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน เพราะหากการบูรณาการ ศาสนา สามัญ ด้วยการลดรายวิชาบางวิชา และลดเวลาเรียนให้น้อยลงโดยไม่มีสื่อเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว สุดท้ายจะทำให้การบูรณาการไม่ประสบความสำเร็จ ดังที่อุस्ताซอับดุลเราะห์มาน ครูสอนวิทยาศาสตร์ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา เคยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“ผมกลัวว่าหากเราตัดเวลาวิชาศาสนา ให้น้อยลง ทำให้เนื้อหาที่เรียนอาจไม่ครบ โรงเรียนต้องทดแทนส่วนที่ขาดหายไป ด้วยการนำสื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น สอนภาษาอาหรับ เดิมที่สอนอยู่กันหลายปีเด็กก็ยังพูดอาหรับไม่ได้ หรือสอนประวัติศาสตร์อิสลาม ครูก็บรรยายตามตัวหนังสือ 1 ปี ก็ยังไม่จบสักเรื่อง เด็กก็เครียด เรียนแล้วไม่สนุก ครูหรืออุस्ताซาก็เหนื่อย หากเรามีสื่อเหล่านี้ เช่น มีซีดี ภาษาอาหรับ หรือ ซีดีประวัติศาสตร์สมัยท่านนบี เราก็ให้เขาดู ดูครั้งเดียวไม่เข้าใจ ให้ดูหลายรอบ เห็นภาพทั้งหมดในหนึ่ง เห็นทะเลทราย เห็นอูฐ เห็นม้า เห็นต้นอินทผลัม เห็นทุกอย่าง ครูหรืออุस्ताซาก็ไม่เหนื่อย นักเรียนก็เข้าใจง่าย เรียนแล้วสนุกมากกว่า เรียนแบบเดิมๆ ตรงนี้โรงเรียนต้องหามาทดแทนไม่อย่างนั้นเราสอนเนื้อหาได้ไม่ครบ และไม่มีคุณภาพ”

ในการพัฒนาครู โรงเรียนในโครงการวิจัยได้ใช้การพัฒนาเชิงปฏิบัติการ เป็นการพัฒนาตามประเด็นความต้องการของครู เนื่องจากปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ ครูได้รับการฝึกฝนให้สามารถใช้คอมพิวเตอร์เป็นทุกคน ไม่ว่าจะเป็นศาสนา หรือสามัญ ขณะเดียวกันก็ได้จัดให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูที่อยู่ในโครงการวิจัยร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการสอนระหว่างเพื่อนครูด้วยกัน จึงทำให้ครูหลายคนมีการพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง ดังกรณีครูสอนศาสนาหรืออุस्ताซโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา ที่สามารถใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาอัลกุรอาน โดยสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต บูรณาการระหว่างรายวิชาศาสนาด้วยกันและรายวิชาสามัญได้ในบางวิชา เช่น หลักการอ่าน อรรถาธิบาย การท่องจำ วิทยาศาสตร์ในอัลกุรอาน คำแปลภาษาไทย คำแปลภาษามลายูได้

นอกจากนี้ยังพบว่าหลังจากการพัฒนาครูแล้ว ครูหลายคนมีความตั้งใจที่จะพัฒนาตัวเองและมีข้อเสนอให้ทางโรงเรียนติดตั้งจอโปรเจกเตอร์ทุก ๆ ห้องเรียน ติดตั้งอินเทอร์เน็ตแบบไร้สาย หรือ Wireless ทั่วบริเวณโรงเรียน ส่วนครูจะจัดซื้อคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กเองเพื่อสะดวกในการค้นหาข้อมูลและเตรียมสื่อการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การอบรมเชิงปฏิบัติการการฝึกทักษะอาชีพแก่ครูผู้สอน เพื่อพัฒนาครูสอนอาชีพในโรงเรียนให้มีทักษะ มีสมรรถนะ มีความรู้ที่เข้มข้นยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ครูสามารถใช้สอนนักเรียนที่อยู่

ในโรงเรียนของตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การอบรมครูด้านอาชีพนี้ ทางโรงเรียนได้ส่งครูไปอบรมที่วิทยาลัยอาชีวศึกษา จ.ปัตตานี จำนวน 5 วัน หลักสูตรละ 10 ชั่วโมง โดยมีสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เป็นภาคีในการพัฒนาครูสอนอาชีพ สำหรับหลักสูตรการอบรมประกอบด้วย

2.1 กลุ่มอาหารว่างคาว อาหารว่างคาวที่ฝึกปฏิบัติได้แก่การทำกระทงทอง ก๋วยเตี๋ยวหลอด ถูงทอง สาकुใส่ไก่ ข้าวเกรียบปากหม้อ กะหรี่ปั๊ใส่ไก่ เปาะเปี๊ยะทอด แซนวิชมันน เป็นต้น

2.2 กลุ่มเครื่องดื่มน้ำผลไม้ เครื่องดื่มน้ำผลไม้ที่ฝึกปฏิบัติได้แก่ น้ำฝรั่ง น้ำข้าวโพด น้ำลำไย น้ำนมถั่วเหลือง น้ำเก๊กฮวย นมเย็นรสสละ ชาเย็น น้ำมะขาม น้ำเงาะก้วย เป็นต้น นำมาบรรจุใส่ขวดที่สะอาด และจัดเก็บในตู้เย็นเตรียมจำหน่ายได้

2.3 กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กิจกรรมในกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ที่ฝึกปฏิบัติคือ ทำดอกไม้โดยใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น กาบกล้วย เปลือกข้าวโพด ใบยางพารา ใบไม้สีทอง เป็นต้น โดยให้ออกแบบดอกไม้ตามจินตนาการ จำนวน 6 ดอก เป็นดอกหลัก 2 ดอก และดอกเสริม อีก 2 ดอก นำมาผูกเป็นช่อจัดใส่แจกันสวยงามมาก

2.4 กลุ่มพับผ้าในงานมงคลของชาวไทยมุสลิม ผ้าที่นำมาใช้พับคือ ผ้าขนหนูเช็ดตัว ผ้าแพร ผ้าตัดชุดเจ้าบ่าว - เจ้าสาวในงานวิวาห์ ผ้าโสร่ง ผ้าละหมาด ผ้าคลุมผสมสตรี (ฮิญาบ) เป็นต้น โดยฝึกพับให้เป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น กระต่ายในตะกร้า นกยูงรำแพน กุ้งใหญ่ ปลาหมึกยักษ์ พับเป็นของใช้ต่างๆ เช่น กระเช้าดอกไม้ ช่อดอกไม้ กาน้ำและถ้วยชา แก้วโซฟา เป็นต้น

2.5 กลุ่มตัดเย็บเสื้อสตรีมุสลิม กิจกรรมในกลุ่มนี้เริ่มต้นตั้งแต่การออกแบบเสื้อสตรี วัตถุประสงค์สร้างแบบ ตัดผ้าตามแบบ ฝึกเย็บผ้าด้วยจักรไฟฟ้า การเย็บผ้าที่ตัดตามแบบจนประกอบเป็นตัวเสื้อ การเนาและสอย การทำรังคุด การติดกระดุม ฯลฯ ผลงานที่สำเร็จคือ เสื้อแขนยาวคอกลมสตรี 1 ตัว กระโปรงยาว 1 ตัว

2.6 กลุ่มพิมพ์สกรีน กิจกรรมในกลุ่มนี้เริ่มต้นตั้งแต่การเลือกวัสดุต่างๆ ที่จะสกรีน เช่น ดอกไม้ ใบไม้ ภาพคน สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น แกะลาย ทำบล็อก ผสมสี เมื่อผ่านแล้วจึงจะสกรีนลงผ้าและเสื้อได้

นอกจากการอบรมตามหลักสูตรดังกล่าวแล้ว โรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยได้จัดส่งครูที่สอนด้านงานอาชีพเข้ารับการอบรมในด้านต่างๆ เช่น ด้านการเกษตร การเพาะปลูก การเลี้ยงปลา การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ไข่ การเพาะเห็ด โดยใช้สถานที่ศูนย์พัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.นราธิวาส เป็นศูนย์ฝึก การปลูกมะนาว การจัดสวนหย่อม การปลูกพืชไร้ดิน โดยวิทยากรจากภายนอกมาช่วยให้ความรู้แก่ครูผู้สอน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาครูให้มีความรู้ มีประสบการณ์ ด้านการสอนอาชีพมากยิ่งขึ้น

สรุป

จากการดำเนินงานออกแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี เริ่มตั้งแต่การตั้งประเด็นปัญหา ร่วมกับชุมชน การวางแผนร่วมกับชุมชน การลงมือปฏิบัติและทดลองนำร่องใช้ ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน 4 โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้คือโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จังหวัดปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จังหวัดสงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จังหวัดนราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จังหวัดนราธิวาส การประเมินผลการดำเนินงาน และการปรับปรุงแก้ไข โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จนสุดท้ายได้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ที่บูรณาการวิทยาศาสตร์ วิชาสามัญและวิชาชีพ ที่ทุกฝ่ายที่เป็นคณะทำงานในการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้พอใจกับผลงานของตัวเอง จะเห็นได้ว่ารูปแบบไตรวิถีในแต่ละโรงเรียนมีส่วนของน้ำหนักและลักษณะที่แตกต่างกันตามสภาพและบริบทของชุมชนในพื้นที่ กระบวนการทำงานสามารถสรุปได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 48 สรุปกระบวนการออกแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการระดมความคิดเห็นในเวทีเสวนาเพื่อให้ได้ข้อสรุปในการเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการวิทยาศาสตร์ วิชาสามัญ และวิชาชีพในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวน 4 โรงเรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีตัวแทนต่างๆ ของแต่ละโรงเรียน ประกอบด้วยผู้บริหาร ครูศาสนา(อุซต๊าะซ) ครูสายสามัญในโรงเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นักเรียน ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีตัวแทนสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ เข้าร่วมรับฟังการเสวนา ผู้เข้าร่วมเสวนาได้แสดงความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์ให้กับทุกฝ่าย โดยเฉพาะกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทัศนะต่างๆ สรุปได้ดังนี้

อิหม่ามวาฮับ อิหม่ามมัศยิดของชุมชนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี เสนอความเห็นต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยกล่าวว่า

“การศึกษาต้องมองแบบองค์รวม ไม่ใช่แค่สอนอย่างเดียวแล้วไม่สนใจเด็กจะเป็นอย่างไร ต้องดูแลเขาอย่างจริงจัง ดูแลทั้งการเรียน การอบรม ดูแลความประพฤติ และมองทิศทางในอนาคต ว่าต่อไปเขาจะทำอะไร ประกอบอาชีพอะไรได้ คือให้เอาศาสนามาเป็นแนวทางการพัฒนา และสอนให้เขาอยู่ในสังคมได้ อยู่กับคนต่างศาสนิกได้ ไม่ใช่อยู่กับคนอื่นไม่ได้ ไม่ทำให้เกิดปัญหา เพราะอิสลามบอกแล้วว่าทุกคนคือเพื่อนมนุษย์ มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน”

อุซต๊าะซสุกรี ครูสอนศาสนาโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาสกล่าวว่า

“จริง ๆ แล้ว ในประเทศมุสลิมอื่นๆ เขาก็เรียนแบบบูรณาการมาแล้ว เขาทำมานานแล้ว เขาไม่ได้แยกศาสนาออกจากชีวิต องค์การทางศาสนาอื่นๆ ในต่างประเทศเขาก็รณรงค์ให้มีการจัดการศึกษาที่ทันกับกระแสการเปลี่ยนของโลก แต่อยู่ภายใต้กรอบของอัลอิสลาม ก็ไม่ได้ผิดอะไรที่เราจะทำบ้าง มีเพียงบ้านเราเท่านั้นที่สับสนกับคำว่าศาสนาและสามัญ ไม่เข้าใจคำว่าชีวิต ต้องอยู่บนโลกนี้ ต้องประกอบอาชีพ ต้องทำมาหากิน อิสลามไม่ได้สอนให้เราเรียนแล้วขอศอดอเกาะห์(บริจาค) เขากิน อิสลามบอกว่ามือที่อยู่ข้างบนย่อมดีกว่ามือที่อยู่ข้างล่าง”

ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4) จ.นราธิวาสกล่าวว่า

“การเรียนในสมัยนี้ครูมักจะสอนในเรื่องวิชาการอย่างเดียว โดยไม่ค่อยสนใจกับการอบรม ฝึกปฏิบัติมากนัก ปัจจุบันการที่นักเรียนเรียนแล้วไม่ค่อยปฏิบัติตามหลักศาสนาถือเป็นความบกพร่องประการหนึ่งของการศึกษาอิสลามในปัจจุบัน ความ

ต้องการของผู้ปกครองสมัยนี้เขาทำอย่างไรให้ลูกเขาสามารถอยู่ในบรรยากาศของศาสนาได้ ไม่ติดยาเสพติด เขาจึงชอบให้ลูกมาเรียนที่โรงเรียนปอเนาะ แต่เรากลับไปสนใจงานวิชาการจนลืมการฝึกปฏิบัติด้านศาสนกิจ เช่นการละหมาดร่วมกัน แม้กระทั่งครูเองพอสอนเสร็จก็จะรีบกลับโดยไม่สนใจที่จะละหมาดร่วมกันกับเด็กนักเรียน ผมว่าโรงเรียนควรเอาจริงเอาจังและกวดขันกับการอบรมบ่มนิสัยนักเรียนหน่อย ไม่อย่างนั้นการจัดการศึกษาไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้”

อุสตะซะ ครูสอนศาสนาโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี เสนอว่า

“เดิมเราสอนวิชาศาสนา 5 คาบในช่วงเช้า พอช่วงบ่ายเรียนวิชาสามัญอีก 5 คาบ ตกกลางวันหนึ่งเราเรียน 10 คาบ ในหนึ่งสัปดาห์เราเรียน 6 วัน ตกกลางวันต้องเรียน สัปดาห์ละ 60 คาบ กลางคืนก็เรียนอีก เรียนหนักมาก แต่คุณภาพไม่ได้เลย ผู้เขาไม่ได้ ศาสนาก็ผู้เขาไม่ได้ ภาษาอาหรับก็พูดไม่ได้ สามัญก็ผู้เขาไม่ได้เช่นกัน พอเราบูรณาการ เราจึงต้องตัดบางวิชาที่ซ้ำซ้อนกัน ทั้งวิชาศาสนา วิชาสามัญและมาเสริมวิชาชีพในเวลาเรียนบ้างและนอกเวลาเรียนบ้าง ทำให้นักเรียนเรียนไม่หนักมากเหมือนเมื่อก่อน แต่สิ่งที่ควรระวังคือการตัดโน้นตัดนี้มันทำให้เกิดข้อครหาว่าวิชาศาสนาอ่อนลง ทำให้เจตนาธรรมของการเปิดโรงเรียนซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเปลี่ยนไป อาจทำให้สังคมมองเราว่าเน้นสามัญเกินไป ในส่วนตัวผมคิดโรงเรียนของเราควรนำสื่อเทคโนโลยีมาใช้ เช่นในห้องเรียนควรมีจอโปรเจคเตอร์ ครูต้องอบรมการใช้สื่อเหล่านี้ให้มาก แทนที่เราสอนแบบเดิมมันเสียเวลาและได้เนื้อหาไม่มาก แต่พอเรามีสิ่งเหล่านี้ทำให้เราประหยัดเวลา ที่สำคัญคือเด็กนักเรียนเขาชอบด้วยผมจึงขอเสนอว่า สื่อไอทีเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอนแบบบูรณาการ”

อุสตาซแม ครูสอนศาสนาโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส เสริมต่ออีกว่า

“สื่อไอทีเป็นสิ่งจำเป็น เข้าใจง่าย ประหยัดเวลา เห็นภาพ เช่น เวลาสอนประวัติศาสตร์อิสลาม เมื่อก่อนสอนตามหนังสือตำราเรียน หนึ่งปีก็ยังไม่จบเรื่อง แล้วมันจะได้อะไร แต่ตอนนี้พอมีสื่อพวกนี้ เราก็ให้เด็กเขาดูซีดีประวัติศาสตร์ พร้อมกับครูช่วยอธิบาย 3 ชั่วโมงก็จบแล้ว หากไม่เข้าใจ ก็เปิดอีกรอบ เด็กเขาจะเห็นภาพ เห็นทะเลทราย เห็นอูฐ เห็นม้า เห็นสภาพแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ความเชื่อและศาสนา มันทำให้เด็กเข้าใจมากขึ้น ทำให้เด็กขยันขึ้น อยากเรียนมากขึ้นและไม่หลับในห้องเรียนอีก”

คอตีบโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี เสริมมุมมองต่อการจัดการศึกษาอิสลามว่าในปัจจุบันว่า

“เมื่อก่อนเรามักมองว่าการเรียนวิชาสามัญ ไม่ใช่ศาสนา จึงทำให้คนมุสลิมไม่สนใจที่จะเรียนกัน จริง ๆ แล้ว ไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งผิด แต่เราเองที่ผิด เพราะยังสับสนกับ

ตัวเอง ไม่เข้าใจว่าอิสลามคือวิถีชีวิตที่ครอบคลุมชีวิตทั้งหมด ดังนั้นเราต้องปรับวิถีคิดใหม่ให้สอดคล้องกับหลักศาสนา ทำงาน กรีดยางหาเลี้ยงชีพ การทำไร่ ทำนา การประกอบอาชีพ ทุกอย่างบนโลกนี้คือศาสนา คือวิถีชีวิตของเรา เพราะศาสนาสอนให้ทำงาน สอนให้เลี้ยงดูครอบครัว ที่สำคัญคือการเนี้ยต¹ของเราต้องเพื่อพระเจ้า เราถึงจะได้บุญ”

ยากี ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส กล่าวว่า

“หากมองย้อนดูในอดีต ปอเนาะจัดตั้งขึ้นมา เพื่อปลูกฝังศรัทธาให้กับเยาวชนตลอดจนชาวบ้าน หากแต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้ลดลงหายไป เมื่อปอเนาะได้แปรสภาพเป็นโรงเรียน ทุกโรงเรียนแข่งขันกันเพื่อหายอดจำนวนนักเรียนให้เพิ่มมากขึ้น ทำให้เพิ่มในส่วนของปริมาณจำนวนนักเรียน ผมคิดว่าโรงเรียนไม่ควรดีใจกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้น แต่ควรให้ความสนใจกับคุณภาพมากกว่าปริมาณ หากคุณภาพดี ผู้ปกครองก็ย่อมส่งลูกมาเรียน ในทางกลับกันหากคุณภาพไม่ดี สักวันจำนวนปริมาณก็คงลดลง ความยั่งยืนอยู่ที่คุณภาพไม่ใช่ปริมาณ”

สุห์มี อุตสาขสอนศาสนาโรงเรียนอิสลามพัฒนา(2)จ.สงขลา มีความคิดเห็นที่ตรงกันกับการเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ และเสริมอีกด้วยว่า

“โรงเรียนควรดูแลเรื่องสวัสดิการครูผู้สอนด้วย ครูจะมีขวัญและกำลังใจ ครูที่มีความสุขจะสอนนักเรียนได้อย่างมีความสุข ตรงกันข้ามหากครูไม่มีความสุข ครูจะสอนนักเรียนได้อย่างไร”

ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส เสนอความเห็นที่ว่า

“การจัดการศึกษาแบบบูรณาการจะคงอยู่ได้ต้องอาศัยการทำงานที่เป็นเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการศึกษาดูงาน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เราไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ เราต้องมีเพื่อนในประเทศและต่างประเทศ ไม่อย่างนั้นสักวัน เราต้องหดเหี่ยวแห้งไป ผมว่าเราน่าจะมีโรงเรียนคู่พัฒนา เป็นโรงเรียนอิสลามที่บูรณาการ เราไปหาเขา หากเขามาเราก็ต้อนรับ ที่สำคัญผมว่าหาก สข.เข้ามาร่วมด้วยผมว่า เวิร์กนะครับ”

จากข้อเสนอแนะจากเวทีสัมมนา สิ่งที่ผู้เข้าร่วมเสวนามีความเป็นห่วงมากที่สุดขณะนี้คือ สถานการณ์เด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงอย่างมากต่อการติดยาเสพติดโดยเฉพาะ ยาเสพติดประเภทใบกระท่อมหรือ “สี่คูณร้อย” ในอัตราที่สูงขึ้นทุก ๆ ปี แทบจะเห็นได้ว่าเยาวชนในทุกพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ติดยาเสพติดประเภทนี้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในหมู่เยาวชนที่

¹ เนี้ยตคือจดนาในการกระทำของเรา

หลุดจากระบบโรงเรียนไป ปัญหาดังกล่าวถือเป็นปัญหาที่ผู้ปกครองนักเรียนได้กำชับให้โรงเรียนหมั่นดูแล เอาใจใส่กับนักเรียน เพื่อไม่ให้พวกเขาหลุดจากระบบโรงเรียนไป ผู้แทนผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอิสลามพัฒนา(1) จ.ปัตตานี กล่าวว่า

“อยากให้โรงเรียนทำอย่างไรก็ได้ ให้เด็กอยากอยู่ในโรงเรียน หากเขาเรียนไม่เก่ง เหมือนคนอื่นก็ควรจัดกิจกรรมอะไรก็ได้ที่เขาชื่นชอบ ไม่อยากให้กลับบ้านด้วยซ้ำ เพราะขณะนี้สังคมเสียหมดแล้ว หวังหน่วยงานภาครัฐมาดูแลก็ได้ ไม่ได้ จะหวังพึ่งใครดี ทางการก็ดีแต่พูด ไม่เคยเอาจริงเอาจึงกับการแก้ปัญหา ผมคิดว่าทุกหมู่บ้านมียาเสพติดประเภทนี้ระบาดทั่วภาคใต้แล้ว บางที่หาเด็กที่ดียังไม่ติดยานี้ อาจไม่มีเลย ผมพูดจริงนะครับ เพราะมีคนได้รับประโยชน์จากธุรกิจผิดกฎหมายนี้ เขาทำเป็นระบบ มีเครือข่าย ผมอยากให้โรงเรียนดูแลเด็ก ๆ ของเราให้ดีนะครับ”

นอกจากการแพร่ระบาดของยาเสพติดประเภทสีกุนร้อยที่ได้กระจายไปทั่วทุกหมู่บ้านในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้เยาวชนเหล่านี้ขาดโอกาสในการพัฒนา ขาดการนำไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้น นอกจากนั้นแล้วปัญหาเหล่านี้ก็ได้ขยายตัวไปสู่เด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนอีกด้วย ทำให้ครูฝ่ายปกครองของโรงเรียนต้องทำงานหนักมากยิ่งขึ้น ความหวังที่อยากเห็นโรงเรียนเป็นที่พึ่งของบรรดาผู้ปกครองนักเรียนทำให้โรงเรียนต้องทำงานร่วมกับชุมชนในการช่วยกันดูแลบุตรหลานที่อยู่ในโรงเรียน ตัวแทนนักเรียนชายโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ได้เสนอให้โรงเรียนจัดกิจกรรมที่นักเรียนสนใจและอยากทำโดยเฉพาะการฝึกวิชาชีพ การแข่งขันกีฬา โดยกล่าวว่า

“ในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ผมเสนอว่า อยากให้โรงเรียนจัดกิจกรรมที่นักเรียนสนใจ การฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับนักเรียน เช่น ฝึกตัดผม ฝึกทำอาหาร ฝึกซ่อมจักรยานยนต์ หรือก็ให้มีการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน จัดฟุตบอลเล็ก เป็นกิจกรรมเบา ๆ สนุกสนาน เพื่อไม่ให้เด็กมีเวลาว่างมากเกินไปในวันหยุดประจำสัปดาห์ เพราะหากพวกเขาไปเจอเพื่อน ๆ ที่อยู่ข้างนอก อาจไปเจอกับยาเสพติดได้ คือทำอย่างไรอย่าให้เขาเครียด จนต้องไปหวังพึ่งยาเสพติดได้ ครูก็ควรเข้าใจเขา รักเขา เหมือนลูกหลานตัวเอง ผมว่าน่าจะดีขึ้น”

สำหรับข้อเสนอที่ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามคือสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ผู้เข้าร่วมเสวนาได้เสนอให้ทางสำนักงาน ส่งเสริมสื่อการเรียนมัลติมีเดีย เช่น สื่อคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ การอบรมและพัฒนาครูด้านการใช้เทคโนโลยีสำหรับการเรียนการสอน การสนับสนุนงบประมาณสำหรับห้องปฏิบัติการต่าง ๆ การส่งเสริมและสนับสนุนสื่อการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมด้านอาชีพ จะทำให้การจัดการศึกษาแบบ“ไตรวิถี”ประสบความสำเร็จและมีคุณภาพมากขึ้น ดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามพัฒนา(3) จ.นราธิวาส กล่าวไว้ว่า

“การจัดการศึกษาแบบบูรณาการทำให้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ การจัดการศึกษาลักษณะอย่างนี้สามารถแก้ปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างประชาชนในพื้นที่กับหน่วยงานภาครัฐ เพราะเมื่อก่อนชาวบ้านจะมองรัฐพยายามกลั่นแกล้งวัฒนธรรมมุสลิมมาอยู่ด้วยการศึกษาสามัญในโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งเดิมสอนเฉพาะศาสนาอย่างเดียว การจัดการศึกษาเหล่านี้ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนและความพร้อมในด้านต่างๆ เช่น ความพร้อมในด้านอาคารสถานที่ ความพร้อมด้านครู ความพร้อมด้านสื่อและเทคโนโลยี หากไม่มีสิ่งเหล่านี้ผมคิดว่า การพัฒนาอาจจะล่าช้าไป ผมจึงเสนอให้รัฐโดยเฉพาะสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สนับสนุนสิ่งเหล่านี้ให้กับโรงเรียน”

อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพเป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นใหม่ในพื้นที่ ผู้ร่วมเสวนาเห็น การนำรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผ่านการทดลองนี้ไปใช้ในโรงเรียนอื่นๆ ควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง เพราะบางครั้งอาจจะถูกโจมตีจากผู้ที่ไม่เข้าใจเนื้อหาของจัดการศึกษาแบบไตรวิถีก็ได้ ดังนั้นโรงเรียนต้องมั่นใจและหนักแน่น ดังเช่นกรณีโรงเรียนอิสลามพัฒนา(3) จ.นราธิวาส ที่ถูกกล่าวหาว่าโรงเรียนนี้เน้นสามัญมากเกินไป หรืออาจถูกมองว่า โรงเรียนได้ล้มปรัชญาดั้งเดิมของการเป็นปอเนาะไปแล้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนได้กล่าวว่า

“ในระยะแรกที่เราได้ใช้แนวทางการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ โรงเรียนผมถูกกล่าวหาว่าทำไมต้องบูรณาการ ทำไมต้องเปลี่ยน ทำไมต้องจัดอย่างนี้ ผมตอบว่า นี่คือการศึกษาอิสลามที่แท้จริง อิสลามไม่ใช่เฉพาะการเรียนเพื่อปฏิบัติศาสนกิจอย่างเดียว ต้องเรียนอย่างอื่นด้วย ไม่ใช่ว่าเด็กในห้องเรียน 40 คน ทุกคนต้องเป็นโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น หรือผู้นำทางศาสนาทั้งหมด ต้องแบ่งกัน ฟัรฎูอิน¹ และฟัรฎูกิฟายะห์² เรียนศาสนาเป็นฟัรฎูอินอยู่แล้ว ประกอบอาชีพก็เป็นฟัรฎูอินเช่นกัน ทุกคนต้องรู้ ต้องปฏิบัติ เรียนสามัญก็ต้องเรียนเหมือนกัน อิสลามไม่เคยแยก แต่เรานั้นแหละที่คอยแยกสิ่งเหล่านี้ไป จึงทำให้สังคมเราไม่พัฒนาเพราะระบบการศึกษา”

¹ ฟัรฎูอินหมายถึง ข้อบังคับที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติถือเป็นบาป

² ฟัรฎูกิฟายะห์หมายถึงข้อบังคับที่คนใดคนหนึ่งในกลุ่มมุสลิมต้องปฏิบัติ หากคนใดคนหนึ่งไม่ปฏิบัติ ถือว่าบาปกันทุกคน แต่หากคนใดคนหนึ่งกระทำหรือปฏิบัติ บาปนั้นก็หมดไป เช่นการจัดการฝังศพผู้ตายในกลุ่มชน การเป็นหมอ การเป็นแพทย์ ซึ่งต้องมีในกลุ่มชนนั้นๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในเวทีเสวนากลุ่มยังได้เสนอให้สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ประสานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาทิ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงแรงงาน กระทรวงสาธารณสุข ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ วิทยาลัยอาชีวศึกษาที่อยู่สังกัดสำนักงานการอาชีวศึกษาในพื้นที่เพื่อให้หน่วยงานเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน นอกจากนี้ยังได้เสนอให้สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนเป็นองค์กรหลักในการประสานงานเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกับสำนักประสานงานและบริหารยุทธศาสตร์ที่ 12 จ.ยะลา เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันกับการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอีกด้วย

อีกข้อเสนอหนึ่งที่กลุ่มผู้เสวนาได้ให้ข้อคิดเห็นถึงแนวทางการพัฒนาด้านการฝึกทักษะวิชาชีพในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ

“เป็นไปได้ไหม ที่โรงเรียนของพวกเราลองเปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) โดยบูรณาการกับศาสนาไปเลย ผมว่ามันน่าสนใจ เพราะยังไม่มีใครทำ อีกอย่าง พวกเรามุ่งแต่สามัญมากจนเกินไป หวังแต่อยาก让孩子ได้เข้ามหาวิทยาลัย แต่ข้อเท็จจริงคือเข้าได้ไม่หมดหรอก ผมว่ามันน่าสนใจ เพราะเด็กจะมีทางเลือกมากขึ้น”

ข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ ผ่านกระบวนการเสวนากลุ่มของทุกฝ่ายที่เป็นภาคีร่วมในการวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผลจากการเสวนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสรุปได้ดังนี้

1) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการนำปรัชญาการศึกษาอิสลาม โดยใช้แนวคิดการจัดการความรู้ตามแบบฉบับของอิสลามหรืออิสลามานูวัตร่องค์ความรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และควรจัดการศึกษาให้ครอบคลุมคุณลักษณะด้านการอบรม การขัดเกลาจิตใจหรือ “อัล-ตารีบียะห์” (التربية) การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งรวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลกหรือ “อัล-ตะลีม” (التعليم) และครอบคลุมการอบรมปมนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย หรือ “อัล-ตะดีบ” (التأديب)

2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ ปฏิรูปหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก ไม่แยกส่วนศาสนา สามัญ หลักสูตรควรบูรณาการซึ่งครอบคลุมการศึกษาทางศาสนา ความรู้ในวิชาสามัญและความรู้ในวิชาชีพ ในการบูรณาการควรอาศัยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการบูรณาการ โดยเฉพาะ เพราะการบูรณาการที่ไม่ดีอาจจะนำความเสียหายต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้

3) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้ง 3 มิติแบบองค์รวม โดยมองนักเรียนเป็นศูนย์กลางและเป้าหมายหลักในการพัฒนา การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรคำนึงถึงสภาพบริบท ความเชื่อและความต้องการของคนในพื้นที่

4) ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นคุณภาพ มากกว่าปริมาณ

5) ควรดูแลเป็นพิเศษคือ คุณภาพผู้เรียน รวมทั้งการบริหารการจัดการ การให้ค่าตอบแทนครู การสร้างขวัญและกำลังใจของครู

6) โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่จัดการเรียนการสอนแบบ"ไตรวิถี" ด้วยกัน เพื่อให้มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

7) โรงเรียนควรรหาทางออกเด็กกลุ่มเสี่ยงร่วมกัน โดยให้จัดกิจกรรมที่นักเรียนเหล่านี้สนใจ เช่นการเน้นการเรียนด้านการฝึกทักษะอาชีพ กีฬา เป็นต้น

8) สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมศึกษาเอกชน ควรส่งเสริมสื่อการเรียนมัลติมีเดีย การพัฒนาครูด้านการใช้เทคโนโลยีสำหรับการเรียนการสอน สนับสนุนห้องปฏิบัติการต่างๆ การส่งเสริมและสนับสนุนสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมด้านอาชีพ จะทำให้การจัดการศึกษาแบบ"ไตรวิถี"ประสบความสำเร็จและมีคุณภาพมากขึ้น

9) รัฐโดยเฉพาะหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน ควรกำหนดยุทธศาสตร์และให้การสนับสนุน การพัฒนาการศึกษาแบบ"ไตรวิถี" ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

10) เนื่องจากรูปแบบไตรวิถีเป็นเรื่องใหม่สำหรับการจัดการศึกษาในโรงเรียน จึงขอให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้รับทราบแนวทางในการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ ตามแนวทางที่โรงเรียนดำเนินการและสนับสนุนในทิศทางเดียวกันเพราะในปัจจุบันยังมีความเห็นต่างกันทำให้เกิดความสับสนว่าโรงเรียนดำเนินการไม่ถูกต้อง

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ไตรวิถีแห่งการเรียนรู้: การพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้” มีวัตถุประสงค์ ของการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทางการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ 2) เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีโดยบูรณาการด้วยหลักสูตรพื้นฐานศาสนา สามัญ และอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบาย ในการพัฒนาการจัดการศึกษา แบบไตรวิถีในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาประเทศ

การวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาแนวคิดปรัชญาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิม โดยศึกษาจากคัมภีร์อัลกุรอาน ชุณหะวัณของท่านศาสดา (ช.ล) งานวิจัย ตำราหนังสือที่เป็นแก่นแท้ทางศาสนา พื้นที่วิจัยเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เปิดสอนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกับหลักสูตรอิสลามศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน เน้นเฉพาะในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้นโดยไม่รวมถึงโรงเรียนของรัฐที่อยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนที่อยู่ในการกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงเรียนเอกชนอื่นๆ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) ร่วมกับการทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการทำความเข้าใจกับบริบทของคนในท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำมาออกแบบและพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” ที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยมีแนวทางดำเนินการวิจัยคือ การศึกษาและทบทวนเอกสาร การศึกษาสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา การศึกษาและพัฒนา รูปแบบการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” โดยศึกษาสภาพบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสภาพทางการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การนำผลการศึกษามาตามแนวคิดของการจัดการศึกษาอิสลามแบบ “ไตรวิถี” ผลการศึกษาสภาพบริบทท้องถิ่น มาออกแบบสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษา พร้อมทั้งนำร่องทดลองใช้ในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย จำนวน 4 โรงเรียน มีการประเมินและปรับผลการดำเนินงาน การเสวนากลุ่ม สรุปบทเรียน เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบาย ในการพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 3 ปี คือ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2551- เมษายน 2554 รายละเอียดสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะมีดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วนดังนี้

1. สรุปผลจากการศึกษาวิจัย แนวคิดและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม
2. สรุปผลจากการศึกษาวิจัยและพัฒนาแนวทางการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” โดยการบูรณาการด้วยหลักสูตรพื้นฐานศาสนา สามัญ และอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. สรุปผลการเสวนาเพื่อ เสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาประเทศ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปผลจากการศึกษาวิจัย แนวคิดและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับชาวมุสลิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและปรัชญาการศึกษาอิสลามจากคัมภีร์อัลกุรอาน วจนะของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล) ศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลามในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) จนถึงสมัยอาณาจักร อูสมานียะฮ์ (ออตโตมาน) และศึกษาการจัดการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามที่เป็นโรงเรียนกรณีศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปจากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ

1.1 การศึกษาอิสลามมุ่งเน้นสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ (الإِنْسَانُ الْكَامِلُ) เพื่อเป็นตัวแทนหรือ“คอลีฟะห์” (خليفة) จะเห็นได้ว่า อิสลามได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ โองการแรกของอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ประทานมายังท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ก็ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาอิสลามเน้นการศึกษาเพื่อให้มีความผูกพันกับพระผู้เป็นเจ้า เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการขัดเกลาจิตใจ มีอุดมการณ์เบื้องต้นคือ วิถีชีวิต ด้านศีลธรรม แบบอย่างการดำเนินชีวิตของศาสดา นอกจากนี้การศึกษาในอิสลามไม่ได้เน้นเฉพาะการปฏิบัติศาสนกิจต่อพระเจ้าอย่างเดียว หากแต่การศึกษาอิสลามยังได้เน้นให้มุสลิมแสวงหาความรู้ด้านวิชาการและอาชีพเพื่อการเลี้ยงชีพในโลก และอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างมีความสุข พร้อมๆกับการเป็นบ่าวที่ดีของพระผู้เป็นเจ้า

อิสลามสอนให้มุสลิมแสวงหาความรู้ อย่างเป็นระบบ เพื่อเข้าใจโลก สามารถเข้าใจชีวิตที่แท้จริง อันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดีงาม สันติสุข ส่วนจุดประสงค์ของการศึกษาโดยทั่วไปนั้น คือ การสืบทอดประสพการณ์และวัฒนธรรมของมนุษย์จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และไม่ใช่อสอนความรู้ด้านเทคนิคเท่านั้น หากต้องช่วยให้มนุษย์ได้รู้จักคิด รู้จักตั้งคำถาม สามารถจับประเด็น การสืบทอดประสพการณ์ในทัศนะของอิสลามนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 วิธี คือ

- 1) ประสบการณ์ด้านอาชีพ และการใช้เทคโนโลยีที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทุกเวลา
- 2) ประสบการณ์ที่ได้มาบนพื้นฐานของคุณลักษณะที่ได้มาจากศาสนา เป็นประสบการณ์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และมีที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของศาสนา ซึ่งในอัลกุรอานได้มองมนุษย์เสมือนคอลลีเฟห์ (ผู้แทนที่มาปกครอง) ของอัลลอฮ์

การศึกษาตามแนวคิดของอิสลามเน้นการพัฒนาคน คนพัฒนาสังคม มนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อการภักดีต่ออัลลอฮ์ ในเวลาเดียวกันมนุษย์ก็ต้องฝึกฝนและเตรียมพร้อมสำหรับการทำมาหากิน พัฒนาตนเอง สังคมได้อย่างมีความสุขเช่นเดียวกัน

ดังนั้นการศึกษาในอิสลามควรจะเน้นในเรื่องการสร้างคนให้เป็นคนดี ภักดีต่ออัลลอฮ์ ยึดหลักอัลกุรอานเป็นธรรมนูญชีวิต และฮาดีษนบีเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในขณะเดียวกันก็ต้องเน้นการให้มนุษย์มีทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อหาเลี้ยงชีพในโลกนี้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี

ในทัศนะของอิสลาม นอกจากความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์แล้ว ความรู้ที่มาจากคำวิวรรณ์ (วะหฺยู) ของอัลลอฮ์ถือเป็นสาระสำคัญแห่งคำสอนในอิสลาม อิสลามได้ตระหนักถึงความรู้และไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะเป็นความรู้ทางโลกหรือทางธรรมและไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะมาจากผู้ใด เพราะความรู้ในอิสลามนั้นเป็นความรู้ที่บูรณาการ

อิสลามคือศาสนาที่ครอบคลุมชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้นการจัดการศึกษาในอิสลามต้องครอบคลุมมิติในทุกๆ มิติในโลกนี้และโลกหน้าเช่นเดียวกัน ตามหลักการของศาสนาแล้วอัลกุรอาน คือธรรมนูญชีวิต ดังนั้นการที่มุสลิมจะสามารถเข้าใจ"อัลกุรอาน"ได้ก็ต้องศึกษาอัลกุรอานเป็นอันดับแรก ฉะนั้นการจัดการศึกษาในอิสลามจึงต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอาน

การศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทน (คอลลีเฟห์) ของอัลลอฮ์ การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการสร้างความมั่งคั่งและความเจริญให้แก่มนุษย์ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกๆ ด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา การขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องเพื่อพวกเขาจะได้เป็นป่าวที่ดี และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.2 ความหมายของการศึกษาอิสลามไม่ใช่เป็นแค่การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ หรือทักษะจากชนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่งเท่านั้น หากแต่การศึกษาอิสลามมีความหมายที่ลึกซึ้งและมากกว่า เป็นกระบวนการอบรมและบ่มเพาะสติปัญญา ร่างกายและจิตวิญญาณ เพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นการศึกษาอิสลามจึงครอบคลุม การอบรม การขัดเกลาจิตใจ (التربية) การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งรวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลก (التعليم) และการอบรมบ่มนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีระเบียบวินัย (التأديب)

1.3 วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาในอิสลามนั้น เพื่อการเจริญเติบโตทางบุคลิกภาพของมนุษย์ที่มีความสมดุล โดยการฝึกฝนทางจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและประสาทสัมผัส การศึกษาของชาวมุสลิมควรเน้นให้มนุษย์เจริญเติบโตในทุกๆด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา

การจินตนาการ สรีระ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งปัจเจกบุคคลและส่วนรวม และโน้มน้าวด้านต่าง ๆ เหล่านี้สู่พระเจ้า เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาคือการมอบหมายต่ออัลลอฮ์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล สังคมและมนุษยชาติ

1.4 เป้าหมายของการศึกษาในอิสลามเป้าหมายแรก รู้จักอัลลอฮ์ก่อน ทั้งนี้เพราะอัลลอฮ์คือพระเจ้า และผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง เมื่อรู้จักอัลลอฮ์แล้วสิ่งที่จำต้องศึกษาต่อมา เป็นเป้าหมายที่สอง ก็คือศาสนาของอัลลอฮ์ เป้าหมายที่สาม การศึกษาเพื่อให้วิถีชีวิตดีขึ้นในโลกนี้(ดูนยา)และโลกหน้า(อาคีเราะห์) เป้าหมายที่สี่ การศึกษานั้นต้องมีประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมเพื่อร่วมกันทำอิบาดะห์(ภักดี)ต่ออัลลอฮ์ เป้าหมายที่ห้า ศึกษาสายอาชีพทางเทคนิคและอุตสาหกรรมเพื่อการเลี้ยงชีพ อันจะนำไปสู่การเป็นบ่าวที่ดีของอัลลอฮ์ เป้าหมายที่หก การ ติวเข้ม(เผยแพร่) อิสลามต้องการให้ทุกคนศึกษาหาความรู้มาปฏิบัติและเผยแพร่ความรู้ออกไป

1.5 ท่านศาสต้ามุฮัมมัด (ซ.ล.) เป็นทั้งครูและนักปรัชญาการศึกษาคนแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม แม้ว่าท่านศาสดาจะเป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือและไม่ได้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาใด แต่ท่านศาสดา (ซ.ล.) สามารถที่จะสอนวิชาจิตวิทยา ปรัชญาและกฎต่างๆ ทางการศึกษาแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านได้อย่างสมบูรณ์ ไม่มีที่ติ แนวคิดทางการศึกษาของท่านศาสดา (ซ.ล.) วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและแบบฉบับของท่าน ดังนั้นหากต้องการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของท่าน ก็จำเป็นที่จะต้องศึกษาอัลกุรอานและฮาดิษไปพร้อมๆ กัน

1.6 การศึกษาในสมัยคุละฟะฮ์ อัรรอชิดีน (ค.ศ. 632- 661) เน้นการปฏิบัติหลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะศาสดารวมทั้งพยายามปฏิบัติตามแบบฉบับท่านศาสดาอย่างเคร่งครัด โดยมีสมัยเป็นศูนย์กลางการศึกษา สำหรับการจัดการศึกษาในสมัยนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับต้น กลางและสูงโดยระดับต้นนักเรียนจะเรียนวิชาอัลกุรอาน การเขียน การอ่านและวิชาศาสนบัญญัติเบื้องต้น ณ ที่กุดตาบ เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับต้นผู้เรียนก็จะเรียนในระดับกลางและสูงตามลำดับในวิชาอัลกุรอาน อรรถาธิบายอัลกุรอาน วจนะศาสดา การรวบรวมวจนะศาสดา นิติศาสตร์อิสลาม ระดับกลางและสูงกับผู้รู้ตัวต่อตัว (Dalip, Abd al-Rahman, 1990)

1.7 การศึกษาในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (ค.ศ. 661- 750) การศึกษาสมัยนี้ยังเน้นปฏิบัติหลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะศาสดา และให้ความสำคัญกับการเรียนวิชาอรรถาธิบายอัลกุรอานโดยมุ่งเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาร่างกาย สติปัญญาและจิตวิญญาณ ในขณะเดียวกัน เริ่มให้ความสำคัญในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ เคมี การแพทย์ ปรัชญา ประวัติศาสตร์การศึกษาในสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (ค.ศ. 750- 1283) สมัยนี้เป็นสมัยที่ยาวนานที่สุดและถือเป็นยุคทองของวงวิชาการมุสลิม ในสมัยนี้มุสลิมได้ติดต่อกับนานาประเทศพร้อมทั้งเปิดประตูรับวิชาการแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกรีกหรือ อินเดียทำให้มีการพัฒนาทุกสาขาวิชาทั้งศาสนาและสามัญ

¹ สวากของท่านศาสดา

1.9 การศึกษาในสมัยราชวงศ์อูสมานียะฮ์ (ออตโตมาน ค.ศ. 1283- 1923) เมื่อราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้เสื่อมสลาย วิชาการที่เคยรุ่งเรืองสุดขีดก็เริ่มเสื่อมถอยลงเช่นกัน อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายประการเช่นปัจจัยด้านตำราต่าง ๆ ถูกทำลายโดยกองทัพมองโกลเมื่อครั้งบุกยึดเมืองแบกแดด ในขณะที่เดียวกันไม่มีการต่อยอดวิชาการของปราชญ์ในอดีตอย่างเพียงพอแต่กลับยึดติดกับของเดิมแต่ถึงอย่างไรก็แล้วแต่ ศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งศาสนาและสามัญยังถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งในขณะเดียวกัน ค.ศ. 1831 เริ่มมีการผลิตหนังสือพิมพ์และวารสารเพื่อเผยแพร่ สำหรับสถาบันการศึกษาในสมัยนี้ก็มี มัสยิด ราชวัง ห้องสมุด โรงเรียน ที่พักของพวกคหบดี และบ้านผู้รู้ หรือแม้กระทั่งสถานพยาบาลซึ่งเป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาทางการแพทย์

1.10 การศึกษาในสมัยหลังสมัยราชวงศ์อูสมานียะฮ์ จากการศึกษาพบว่า ประเทศมุสลิมส่วนใหญ่มีระบบการศึกษาสองระบบที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางกล่าวคือ ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System) หรือบางครั้งจะเรียกว่า ระบบการศึกษาศาสนา (Religious System) ซึ่งจะเน้นหนักด้านวิชาการอิสลามศึกษา และระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System) ซึ่งเป็นระบบการศึกษาสายสามัญที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาโลกนิยม (Secular) ของตะวันตก

อันเนื่องมาจากปัญหาการจัดการศึกษาที่มีการแยกการศึกษาออกเป็น 2 ระบบอย่างชัดเจนดังกล่าว ทำให้ไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่ออุดมการณ์อิสลามอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดกลุ่มหรือขบวนการเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็นไปตามอุดมคติอิสลาม ที่เรียกกันว่า อิสลามานูวัตรองค์ความรู้ (Islamization of Knowledge)

1.11 อิสลามานูวัตรองค์ความรู้ (Islamization of Knowledge) เป็นแนวคิดของการจัดการศึกษาในอิสลามที่พยายามพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็นไปตามแบบฉบับอิสลามและตรงกับปรัชญาการศึกษาอิสลาม ตามทรรศนะของนักวิชาการมุสลิมส่วนใหญ่เห็นว่า อิสลามานูวัตรองค์ความรู้ เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอดีตกาลแล้ว (นิพนธ์ โชะเฮง, 2548) แต่การดำเนินงานเหล่านี้ถูกทำให้ฟื้นคืนชีพอีกครั้งในต้นคริสต์ศักราช 1920 ภายใต้การนำของนักวิชาการเอเชียใต้ อย่างเช่น อาละมา มูฮัมหมัด อิกบาล (ค.ศ.1879-1938) ชัยยิด อบุล อะลาห์ เมาดูดี (ค.ศ. 1903-1979) และชัยยิด นาภิบาล อัล-ออตตาส (ค.ศ. 1931-ปัจจุบัน) ซึ่งรวมไปถึงนักวิชาการชาวอเมริกันสัญชาติปาเลสไตน์ คือ ดร.อิสมาแอล ราจี อัลฟารูกี (ค.ศ.1921-1986)

อิสลามานูวัตรองค์ความรู้เป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลกมุสลิม และในโลกตะวันตก เป็นการสร้างองค์ความรู้สมัยใหม่ ให้เป็นไปตามแบบฉบับของอัลอิสลาม เป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับปัญญาชนมุสลิมสมัยใหม่ เนื่องจากโลกมุสลิมยังแบ่งการศึกษาของตนเองเป็นสองฝักสองฝ่าย กล่าวคือ กลุ่มที่สนับสนุนการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional Education) กับกลุ่มที่สนับสนุนการศึกษาแบบทางโลกอย่างตะวันตก (Secular Education) จึงทำให้ทั้งสองกลุ่มไม่สามารถจะประนีประนอมกันทางความคิด และแนวทางการพัฒนาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ ในท้ายที่สุดผู้เสียผลประโยชน์ที่แท้จริงก็คือ เยาวชนมุสลิมที่กลายเป็นเครื่องมือในการถกเถียงให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไป ที่สำคัญ เยาวชน

เหล่านี้กลับไม่ทราบถึงหลักปรัชญาการศึกษาที่แท้จริงของอิสลาม เพราะคนในระดับผู้นำสร้างความ สับสน ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาที่แท้จริง

อิสลามานูวัตร์เป็นแนวคิดหนึ่งที่มีหน้าที่ที่จะสร้างสังคมมุสลิมให้ยึดหลักสายกลาง เพราะ ตามหลักการทางศาสนาแล้ว อิสลามเป็นศาสนาที่เดินทางสายกลางไม่สุดโต่ง ไม่เอียงซ้ายและเอียง ขวา อิสลามไม่ได้ปฏิเสธความก้าวหน้าหรือเทคโนโลยีใด ๆ แต่ก็เน้นย้ำเรื่องคุณธรรมในสังคมตาม แบบฉบับของอิสลามเอง ดังนั้นการแยกกันเดินระหว่างการศึกษาระดับดั้งเดิม (Religious Education) กับการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Secular Education) จึงเป็นรอยร้าวทางสังคมของมุสลิมเอง ทั้งนี้เพราะ พัฒนาการทางการศึกษาแบบแยกส่วนเช่นนี้ รังแต่นำมาซึ่งความสับสน ความคลุมเครือในหลักการ ของอิสลาม

ความแตกต่างง่ายที่สุด ระหว่าง "องค์ความรู้อิสลามและแนวทางการพัฒนาแบบอิสลาม" กับ "องค์ความรู้แบบตะวันตกและแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกหรือโลกวิถึ (Secular)" ก็คือ องค์ความรู้อิสลามมีพระเจ้าเป็นศูนย์กลางและสูงสุด (God-Centered Knowledge) ในขณะที่องค์ ความรู้ตะวันตก หรือองค์ความรู้สมัยใหม่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางความรู้ทั้งปวง (Human-Centered Knowledge) เพราะมนุษย์อ้างว่าความรู้ตามหลักเหตุผลของมนุษย์เท่านั้นที่เป็นเหตุผลสูงสุดในการ ยอมรับและความน่าเชื่อถือของความรู้นั้น ๆ และเป็นที่มาของลัทธิมนุษยนิยม (Humanism) กล่าวอีก นัยหนึ่ง แนวคิดเรื่องความรู้แบบโลกวิถึ (Secular knowledge) จะต้องได้รับการพิสูจน์หลักฐานความ ถูกต้องและความน่าเชื่อถือจากมนุษย์เท่านั้น มนุษย์จึงกลายเป็นพระเจ้าเสียเอง

ดังนั้น อิสลามานูวัตร์องค์ความรู้ จึงเป็นขบวนการที่พยายามจะขัดเกลาคำรู้สมัยใหม่หรือ ความรู้แบบโลกวิถึให้อยู่ภายใต้กรอบและหลักการของอิสลาม อิสลามไม่ได้ปฏิเสธมาตรฐานการวัด ความน่าเชื่อถือ ความถูกต้องของความรู้ที่มนุษย์พยายามสร้างขึ้น เช่น โดยการทดลอง การสังเกต โดยการพิสูจน์ทดลองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ที่มีอยู่ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความ จริง และเป็นองค์ความรู้หนึ่งที่สำคัญในอิสลามเช่นกัน

1.12 โองการในอัลกุรอานมีทั้งหมด 6236 โองการหรืออายะห์ เกือบ 1,000 โองการได้ กล่าวถึงเรื่องราวทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนั้นอัลกุรอานยังได้กล่าวถึงหลักการใน องค์ความรู้แขนง ต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิชา คณิตศาสตร์ สังคมศาสตร์ หลักการศรัทธา ศาสนบัญญัติ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ การงานอาชีพ และศาสตร์อื่นๆอีกมากมาย ตัวอย่างเช่น เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ในเรื่องของการสร้างมนุษย์และสิ่งมีชีวิตต่างๆ การกำเนิด จักรวาล (نشأة الكون) (BIG BANG) الانفجار العظيم การขยายตัวของจักรวาล (اتساع الكون) ชั้น บรรยากาศของโลก (الغلاف الجوي) การก่อรูปและวิวัฒนาการของกาแลคซี่ ดวงดาวและระบบดาวเคราะห์ วัตถุที่มีอยู่นอกกระบบสุริยจักรวาลและอยู่ในกลุ่มดวงดาว เทหวัตถุในฟากฟ้า การมีอยู่แห่งวง โคจรของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ การเคลื่อนไหวของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ในอวกาศ กลางวัน และกลางคืน วิวัฒนาการของชั้นฟ้า การพิชิตอวกาศ วงจรของน้ำและทะเล ส่วนหนึ่งของโลก

บรรยากาศของโลก ต้นกำเนิดของชีวิต อาณาจักรของพืช อาณาจักรของสัตว์ อัลกุรอานกับเรื่องเพศ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม เป็นต้น

ในวิชาคณิตศาสตร์ อัลกุรอานได้กล่าวถึงการคำนวณต่างๆ การแบ่งเศษส่วนต่างๆ ในวิชา มรดก ความมหัศจรรย์ของอัล-กุรอานกับตัวเลข นอกจากนี้ในอัลกุรอานได้กล่าวเกี่ยวกับวิชาสังคม ศึกษาไว้อย่างมากมายนับไม่ถ้วน อิสลามสอนให้คนเป็นพลเมืองดี มีความรักความสามัคคี รักชาติ รัก แผ่นดินอันเป็นที่อยู่อาศัย อิสลามสอนให้มีความสมานฉันท์ การให้อภัย ประนีประนอม ทั้งนี้เพื่อให้ สังคมอยู่เย็นเป็นสุข

1.13 อิสลามเป็นศาสนาที่สนับสนุนการประกอบอาชีพและการทำมาหากินอย่างสุจริต การ ทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพเช่นนี้ อิสลามถือว่าเป็นสิ่งที่มีเกียรติ เพราะเป็นการเลี่ยงจากการขอรทานผู้อื่น ซึ่งทำให้ตัวเองดูต่ำต้อย อิสลามสอนให้มนุษย์ทำงานด้วยความมูมานะ สร้างคุณประโยชน์แก่ ตนเอง ครอบครัวและสังคม การนั่งเฉยโดยคาดหวังความช่วยเหลือจากคนอื่น หรือการขอรทานไม่เป็นที่อนุญาต และเป็นการกระทำที่น่าตำหนิอย่างมาก อิสลามสอนให้มนุษย์มุ่งมั่นไขว่คว้าความโปรด ปรานจากอัลลอฮ์ ด้วยการหมั่นทำความเคารพภักดี เพื่อเป็นเสบียงสำหรับการใช้ชีวิตในโลกหน้า (อาคีเราะฮ์) ขณะเดียวกันอิสลามกำชับว่าอย่าให้ความสำคัญกับโลกหน้ามากจนกระทั่งหลงลืมทำงาน เพื่อการใช้ชีวิตอย่างสงบสุขบนโลกนี้ด้วย อิสลามสอนมุสลิมว่า หลังจากเสร็จสิ้นการละหมาดวันศุกร์ (ญุมอะฮ์) แล้ว ให้ออกไปหาปัจจัยยังชีพต่างๆที่อัลลอฮ์ทรงเตรียมไว้ ณ บนหน้าแผ่นดิน อิสลามไม่ได้ กำหนดลักษณะและประเภทของงาน ว่างานไหนดียิ่งไปกว่ากัน แต่ได้สอนว่าตราบดีที่เป็นงานที่ สุจริตและทำโดยบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ไม่ใช่เพื่อโอ้อวดแล้ว ถือว่าเป็นงานที่ดีและมีเกียรติในทัศนะ ของอัลลอฮ์ ในอัลกุรอานได้กล่าวหลักการทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ เช่น การเกษตรกรรม และการปศุสัตว์ กล่าวถึงความโปรดปรานของอัลเลฮู (ช.บ.) เกี่ยวกับการเพาะปลูกพืชผัก ผลไม้และ ัญญาหาร เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ในภาคอุตสาหกรรม อัลกุรอานได้กล่าวไว้ มากมาย โดยสนับสนุนให้มนุษย์สนใจในด้านหัตถกรรมหรือภาคอุตสาหกรรม เพื่อจะได้รับประโยชน์ จากด้านเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้สอยภายในบ้าน เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ เครื่องประดับ ถึงแม้อัลกุ- รานไม่ได้กล่าวถึงโรงงานอุตสาหกรรมอย่างชัดเจน แต่ก็ได้รับบุลักษณะโดยทั่วไป ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า อัลกุรอานได้กำชับให้มนุษย์ทำงานและความพยายามในงานอุตสาหกรรมหลายอย่างเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีในชีวิต ตามความต้องการของมนุษย์เอง

ในด้านพาณิชย์กรรม อิสลามได้สนับสนุนให้มนุษย์มีการค้าขาย ซึ่งตามด้วยปัจจัยต่างๆ อัน จะเป็นประโยชน์ในโลกแห่งการค้าขาย เช่นเครื่องมือในการขนส่งทั้งทางบก ทางทะเล แม้แต่ทาง อากาศ เครื่องมือในการชั่งตวงสินค้าเพื่อการค้าขาย เครื่องมือในการจัดการและบริหารการค้า ถึงแม้ การค้าขายจะเป็นความพยายามที่จำเป็นเพื่อตอบสนองความเป็นอยู่ในชีวิต แต่อย่าถึงกับลืมนความ รับผิดชอบในการทำที่จะทำให้มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต และไม่คดโกง

นอกจากนี้ อิสลามได้ให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตอิสลามที่มี ความสมบูรณ์และครอบคลุม และกิจกรรมทางธุรกิจต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในระบบ

เศรษฐกิจนั้น อัลลอฮฺทรงบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าทุกสรรพสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างในโลกนี้ก็เพื่อเป็นประโยชน์และสร้างความสะดวกสบายแก่มวลมนุษย์ ในหลักการของอิสลามการประกอบธุรกิจเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการบรรลุเป้าหมายข้างต้น เพราะธุรกิจมีบทบาทที่สำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และศาสนา นักธุรกิจมุสลิมที่ดำเนินธุรกิจด้วยความซื่อสัตย์ นอกจากจะได้รับความเจริญงอกงามทางด้านเศรษฐกิจและทำให้สังคมมีความสมัครสมานสามัคคีแล้ว ยังทำให้เขาได้ใกล้ชิดอัลลอฮฺมากยิ่งขึ้นด้วย ธุรกิจที่ซื่อสัตย์มีส่วนช่วยให้อิสลามเป็นศาสนาที่สามารถนำสู่การปฏิบัติ มุ่งสู่การพัฒนา และยุติธรรมที่ยั่งยืนสำหรับมนุษยชาติได้อย่างดีอีกทางหนึ่ง ในมุมมองของอิสลาม การทำธุรกิจเป็นการให้บริการมวลมนุษย์ที่สำคัญมาก การแสวงหากำไรต้องมีความสมดุลกับการให้บริการที่ดี มีประสิทธิภาพ เป็นที่เชื่อถือได้และเป็นประโยชน์ มีคุณภาพและมีราคาที่เหมาะสมแก่ผู้บริโภค

1.14 การจัดการศึกษาอิสลามเป็นการจัดการศึกษาแบบบูรณาการชีวิตทั้งหมดเพื่อสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ (الإِنْسَانُ الْكَامِلُ) ตามบทบัญญัติและความเชื่อตามหลักการของศาสนาอิสลาม มนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญคือ ร่างกายและจิตวิญญาณ ทั้งสองส่วนนี้ต้องมีความสมดุลกัน โดยไม่เน้นหนักทางใดทางหนึ่ง คือต้องมีร่างกายที่สมบูรณ์ มีสุขภาพกายที่ดี ในส่วนของจิตวิญญาณนั้นถือเป็นส่วนที่สำคัญเช่นเดียวกัน เพราะความดีอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ ในเมื่อมนุษย์มีจิตใจที่ดี มีคุณธรรม และมีร่างกายที่สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้ชีวิตของเขามีความสุขได้ ที่สำคัญมนุษย์เกิดมาเพื่อการดำรงชีพในโลกนี้ ในการดำรงชีวิตต้องอาศัยความรู้ความสามารถในด้านวิชาชีพต่างๆ เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นการจัดการศึกษาอิสลามควรบูรณาการใน 3 มิติที่สำคัญสำหรับการสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ คือ การศึกษาในมิติทางศาสนา วัฒนธรรม มิติของความรู้ทางวิชาการ และมิติของการมีงานทำเพื่อประกอบอาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์โดยรวมคือเพื่อให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุด ครอบคลุมวิถีชีวิต (نظام الحياة) ทั้งโลกนี้และโลกหน้า

1.15 ผลจากการศึกษากรณีศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เป็นกรณีศึกษาคือ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) ประเทศไทย และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) ประเทศมาเลเซีย พบว่าทั้งสองโรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ กำกับดูแลโรงเรียนโดยองค์กรทางศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นองค์กรที่มีแนวคิดในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามปรัชญาการศึกษาอิสลาม บูรณาการการเรียนการสอนทั้งศาสนาและสามัญ ส่วนวิชาชีพโรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการงานอาชีพและในคาบวิชาชุมนุม/กิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง มีทักษะในการดำรงชีพ โดยมีเป้าหมายคือสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี โรงเรียนได้จัดองค์ความรู้ต่างๆให้สอดคล้องกับศาสนาตามแนวคิดอิสลามานูวัตร์หรืออิสลามานูวัตร์องค์ความรู้ จัดการศึกษาตามความต้องการของชุมชนโดยเฉพาะชาวมุสลิมที่ต้องการเห็นลูกหลานของตัวเองมีความรู้ ความสามารถในวิชาการสมัยใหม่ โดยมีศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดหลัก มีความศรัทธาในพระเจ้า มีความทันสมัยตามแบบฉบับของศาสนา มีการพัฒนาให้กับผู้เรียนในด้านต่างๆ อย่างสมบูรณ์

2. สรุปผลจากการศึกษาวิจัย และพัฒนาแนวทางการศึกษาแบบ ”ไตรวิถี” โดยการบูรณาการด้วยหลักสูตรพื้นฐานศาสนา สามัญ และอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการศึกษาเพื่อหารูปแบบการจัดการศึกษาในศาสนาอิสลาม นอกจากผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทางการศึกษาอิสลามตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ที่ผ่านมาแล้ว เพื่อให้ได้รูปแบบการศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อและความต้องการของชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษา สภาพบริบททางสังคมวัฒนธรรม เพื่อนำมาออกแบบสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนโดยใช้ศาสนาเป็นแกนหลัก และใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา สำหรับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการทดลองในครั้งนี้มีจำนวน 4 โรงเรียน ประกอบด้วยโรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา (4) จ.นราธิวาส ผลจากการศึกษาสรุปได้ดังนี้

2.1. ชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเชื่อในหลักศรัทธาเหมือนกับมุสลิมอื่น ๆ ในโลก หลักศรัทธาดังกล่าวประกอบด้วย หลัก 6 ประการ ดังนี้คือ 1) ศรัทธาในพระองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ 2) ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ของพระองค์ มลาอิกะฮ์ คือ ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของศาสนาดังกล่าวทั้งหลาย 3) ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของพระองค์ 4) ศรัทธาในบรรดานบี (ศาสดา) ทั้งหมด 5) ศรัทธาในวันสุดท้ายและการเกิดใหม่ในวันปรโลก 6) ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะของพระองค์

ชาวมุสลิมจะประกอบพิธีตามศาสนาอย่างเคร่งครัด หลักปฏิบัติที่มุสลิมถือว่าเป็นเสาหลักในความเชื่อ มี 5 ข้อ ดังนี้ 1). การปฏิญาณตนด้วยคำว่า “ข้าขอปฏิญาณว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และข้าขอปฏิญาณว่ามุฮัมมัดคือศาสนทูตของพระองค์” 2) การละหมาด 3) การจ่ายซากาต 4) การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน 5) การประกอบพิธีฮัจญ์

สำหรับมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ถึงแม้จะมีความเชื่อและปฏิบัติศาสนกิจตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นอย่างเคร่งครัด แต่ในทางปฏิบัติก็ยังมีข้อแตกต่างและปลีกย่อยที่อาจไม่เหมือนกับมุสลิมในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศและต่างประเทศบ้างบางประการ ข้อแตกต่างเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากความแตกต่างด้านความคิดของหลายสำนักคิดในศาสนาอิสลาม เช่น สำนักคิดอิหม่ามซาฟีอี สำนักคิดอิหม่ามฮานาฟี สำนักคิดอิหม่ามฮัมบาลี สำนักคิดอิหม่ามมาลี โดยที่มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ยึดหลักตามสำนักคิดของท่านอิหม่าม ซาฟีอี นอกจากหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติศาสนกิจที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นแล้ว ชาวมุสลิมยังมีข้อปฏิบัติและพิธีการอีกหลายประการเช่น พิธีการเข้าสู่นัด (ขลิบอวัยวะเพศ) พิธีนิกะห์ (แต่งงาน) ฯลฯ

2.2 สภาพบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนและโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายมีลักษณะเป็นชุมชนยากจนภายใต้เศรษฐกิจฐานแคบ ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีพืชเศรษฐกิจหลักไม่กี่ชนิด ได้แก่ยางพารา ปาล์ม เป็นต้น ทั้งนี้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ประชาชนกลับยากจน นอกจากนี้ชุมชนเห็นความสำคัญเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลัก

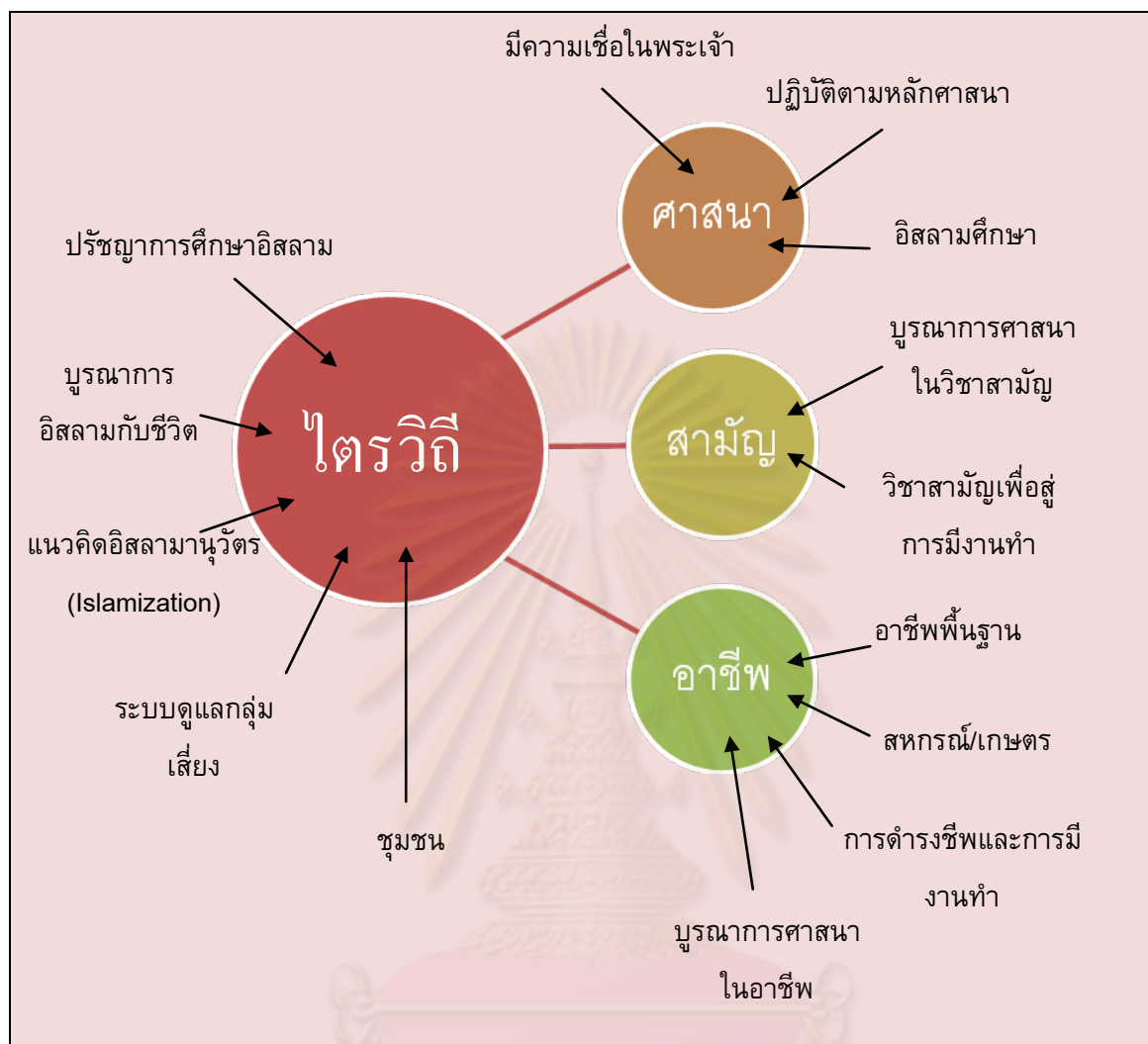
ศาสนา มีความเชื่อและเคร่งครัดในศาสนาอิสลาม จะเห็นได้ว่าชาวมุสลิมในพื้นที่ยังคงไว้ซึ่งจารีตประเพณี ตลอดจนความเชื่อ จนได้ชื่อว่าวัฒนธรรมของชาวมุสลิมจะแข็งแกร่งกว่าวัฒนธรรมของผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ปัญหาที่พบในชุมชนคือปัญหายาเสพติดที่แพร่ระบาดในหมู่เยาวชนเป็นจำนวนมาก ปัญหาความไม่มั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินโดยเฉพาะปัญหาความรุนแรงและเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่มีมายาวนานตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา และปัญหาการว่างงาน

2.3 สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยจำนวน 4 โรงเรียน สรุปได้ว่าโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่พัฒนามาจากปอเนาะดั้งเดิม โดยมีโต๊ะครูหรือบาบอร่วมกับชาวบ้านก่อตั้งขึ้นมา เดิมเป็นปอเนาะสอนเฉพาะศาสนาอย่างเดียว ไม่มีการสอนด้านอาชีพ ไม่มีระบบโรงเรียน ระบบชั้นเรียน ไม่มีหลักสูตรที่ชัดเจน เป็นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่กำหนดอายุผู้เรียน เวลาเรียน มีโต๊ะครูหรือบาบอเป็นผู้สอน บาบอคือผู้รู้ทางศาสนา ผู้เรียนเมื่อออกจากปอเนาะไป ส่วนหนึ่งจะผู้นำทางศาสนา เช่น อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน แต่ส่วนใหญ่จะไปมีครอบครัวและประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือรับจ้าง สภาพของชุมชนโดยทั่วไปเป็นชุมชนชนบท มีความเชื่อในศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ประกอบอาชีพเกษตรกร รายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประชาชนในพื้นที่ยังมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีนักกับการเรียนสามัญ ชาวบ้านมักจะพูดอยู่เสมอว่า เรียนสามัญคือเรียนซีแย หมายถึงเรียนตามคนสยามและรัฐไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อกลืนชาติกำเนิดและกลืนชาติพันธุ์ ตามนโยบายของรัฐไทยในสมัยนั้น ถึงแม้ในระยะเวลาต่อมา ประชาชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจในการเรียนสายสามัญมากขึ้น แต่ความเข้าใจดังกล่าวยังอยู่ในวงจำกัด และอยู่ในภาวะที่พวกเขาจำต้องยอมรับเนื่องจากเป็นกฎหมายที่รัฐบังคับให้ประชาชนต้องเรียนจนจบภาคบังคับตามที่รัฐกำหนด

ปัจจุบัน โรงเรียนเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้น ทั้ง 4 โรงเรียนได้เปิดสอนศาสนาตั้งแต่ชั้นอิสลามศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นอิสลามศึกษาปีที่ 10 และสามัญตั้งแต่มัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ในจำนวนนี้มี 2 โรงเรียนที่ระยะหลังได้เปิดสอนในระดับอนุบาลและประถมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายนั้น โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนแบบแยกส่วนกันระหว่างวิชาศาสนากับวิชาสามัญ ช่วงเช้านักเรียนจะเรียนศาสนา 5 คาบ และช่วงบ่ายนักเรียนจะเรียนสามัญอีก 5 คาบ รวมเป็น 10 คาบ/วัน เรียน 6 วัน/สัปดาห์ หยุดเรียน 1 วัน คือวันศุกร์ นักเรียนจะเรียนสัปดาห์ละ 60 คาบ โดยครูศาสนาจะมาสอนในช่วงเช้าและครูสามัญจะมาสอนในช่วงบ่าย เวลาเรียนในระบบโรงเรียน ช่วงเช้าเริ่มตั้งแต่เวลา 08.00-12.00 น. ช่วงบ่าย เริ่มเวลา 13.00น.-17.00 น. ในเวลากลางคืนจะเรียนอัลกุรอานและกิตาบแบบปอเนาะ ใช้ตำราและแบบเรียนภาษามลายูและภาษาอาหรับ ในภาพของการบริหารจัดการพบว่า โรงเรียนมีปัญหาในด้านการบริหารงบประมาณ เนื่องจากงบประมาณที่โรงเรียนได้รับมาจากการอุดหนุนของรัฐบาลที่คิดเฉพาะจำนวนนักเรียนที่เรียนสายสามัญ ในขณะที่โรงเรียนจัดการศึกษาสายศาสนาควบคู่กัน ทำให้โรงเรียนต้องจ่ายค่าใช้จ่ายเป็น 2 เท่าเมื่อเทียบกับโรงเรียนเอกชนสามัญโดยทั่วไป ถึงแม้จะเปิดสอนสายศาสนาแต่โรงเรียนไม่สามารถเก็บค่าใช้จ่ายจากนักเรียนได้ เพราะผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีฐานะยากจน โรงเรียนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหลักสูตรศาสนาและสามัญ ค่าตอบแทนครูทั้งศาสนาและสามัญ ค่าพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งศาสนาและสามัญ ทำให้

จำนวนเงินอุดหนุนที่ได้รับจากรัฐบาลไม่เพียงพอ ครูจึงไม่ได้รับค่าตอบแทนตรงตามวุฒิที่ทางราชการกำหนด ทำให้ครูหลายคนเมื่อสอนนักเรียนได้สักระยะเวลาหนึ่ง พอได้ข่าวว่าทางราชการรับสมัครครูอัตราจ้าง จึงออกไปสมัครเป็นครูอัตราจ้าง หรือพนักงานราชการและสอบบรรจุเป็นข้าราชการครูและบุคลากรต้องเปลี่ยนบ่อยๆ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเป็นอย่างมาก

2.4 จากผลการศึกษาปรัชญาการศึกษาอิสลาม แนวคิดอิสลามานูวัตร์ สภาพบริบทของชุมชน และวิเคราะห์การจัดการศึกษามุสลิม การอิสลามศึกษา และสามัญศึกษา ศึกษาความเป็นไปได้ในการแทรกการศึกษาด้านการฝึกทักษะอาชีพเบื้องต้นแก่ผู้เรียน บูรณาการความเชื่อในศาสนา ผ่านกระบวนการทำงานระยะที่ 1 (R1D1) และผ่านกระบวนการทำงานระยะที่ 2 นำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญ และอาชีพไปทดลองใช้กับโรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัย คือ โรงเรียนอิสลามพัฒนา (1) จ.ปัตตานี โรงเรียนอิสลามพัฒนา (2) จ.สงขลา โรงเรียนอิสลามพัฒนา (3) จ.นราธิวาส และโรงเรียนอิสลามพัฒนา(4) จ.นราธิวาส ในการพัฒนาการเรียนรู้ พบว่า โรงเรียนที่อยู่ในโครงการวิจัยได้นำอิสลามศึกษาและการศึกษาสายสามัญ มารวมให้อยู่ในโครงสร้างเดียวกัน โดยคิดเวลาเรียน วิชาพื้นฐาน วิชาเพิ่มเติม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีการตกแต่ง ปรับปรุง การลดรายวิชา แต่เนื้อหาวิชายังคงครบถ้วนเหมือนเดิม ทำให้ศาสนาและสามัญสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล เพื่อให้นักเรียนไม่ต้องใช้เวลาเรียนมากเหมือนในอดีต นอกจากนี้ยังมีการเสริมด้านอาชีพ เช่น ทักษะด้านการเกษตร การปลูกผัก การเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่เนื้อและไข่ไก่ เพาะเห็ด ช่างเชื่อม ช่างปูน ช่างทาสี ช่างไม้ ช่างไฟฟ้า ช่างยนต์ การทำขนมต่างๆ การทำอาหาร น้ำผลไม้ การประดิษฐ์ต่างๆ การติดตามยางเพื่อจำหน่าย ฯลฯ เพื่อเพิ่มพูนทักษะการประกอบอาชีพให้กับผู้เรียนอีกด้วย ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้น โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้จัดตามสภาพ จุดเน้น และความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน มีการปรึกษาหารือและร่วมมือกับชุมชนในการสร้างรูปแบบการจัดการศึกษา มีเป้าหมายหลักคือการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา แต่สิ่งที่สำคัญที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็กนักเรียนคือการสร้างระบบดูแลนักเรียนให้เข้มแข็ง เพราะการดูแลนักเรียนอย่างเข้มแข็ง มีความต่อเนื่อง จะเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จสำหรับการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี โดยภาพรวมโรงเรียนได้ดำเนินการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี โดยมีลักษณะคล้ายๆกันในหลักการ แต่ในรายละเอียดของรายวิชาและกิจกรรมที่สอนมีความแตกต่างกันบ้าง แต่ไม่มากนัก ทั้งนี้เป็นไปตามจุดเน้นของแต่ละโรงเรียน โดยมีกระบวนการจัดการศึกษาดังภาพที่ 49

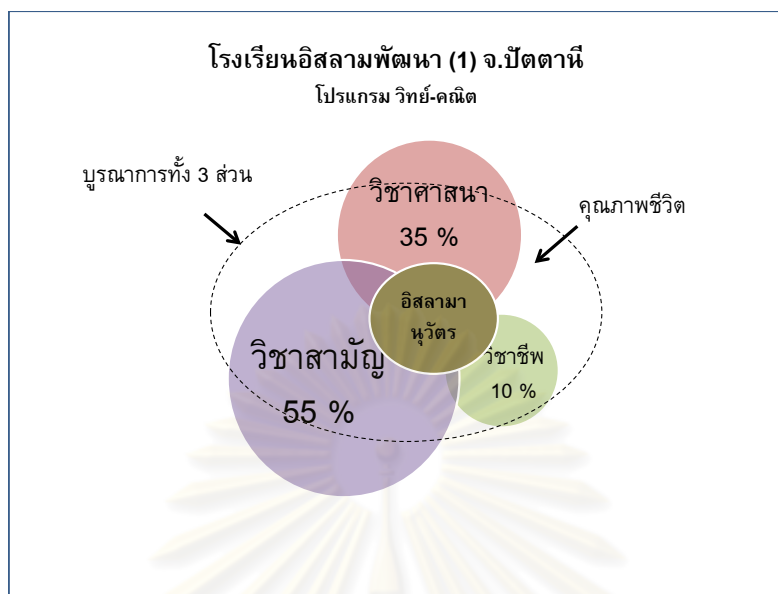

ภาพที่ 49 องค์ประกอบ 3 ส่วนของ “ไตรวิถี”

ทั้งนี้การบูรณาการเชื่อมต่อกับศาสนา สามัญและอาชีพต้องอาศัยกลไกการทำงานเชิงวิชาการ พื้นฐานในรายวิชาต่างๆ การสรรหาครูและบุคลากรที่ชำนาญทางการสอนในสายสามัญและสายอาชีพ บุคลากรดังกล่าวต้องรู้และเข้าใจต่อปรัชญาการศึกษาอิสลาม แนวคิดอิสลามานูวัตร์ และความรู้ความเข้าใจ มีความสามารถในการบูรณาการ สามารถเชื่อมความเชื่อทางศาสนากับรายวิชาสามัญที่สอนได้

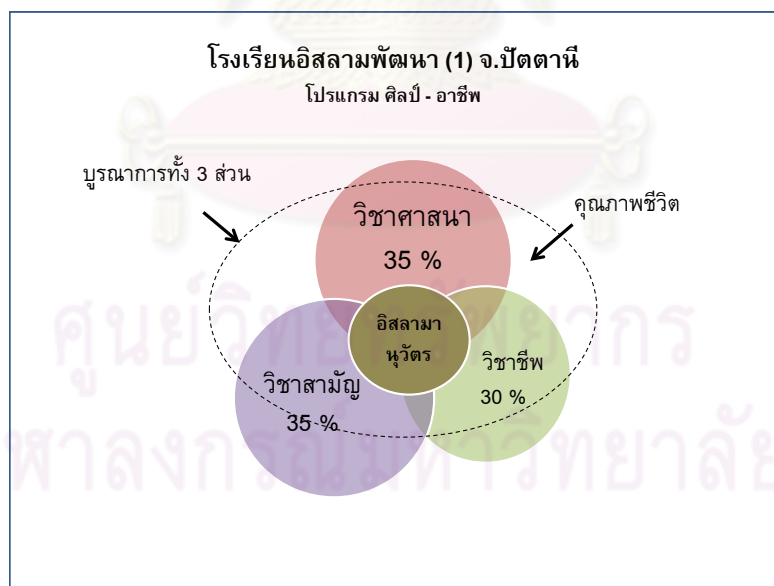
2.5 ผลจากการดำเนินงานทดลองใช้ในโรงเรียน พบว่าสภาพและบริบทของชุมชนในแต่ละโรงเรียนแตกต่างกัน ดังนั้นรูปแบบการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีจึงต้องเปิด-ปรับ และมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของชุมชนเป็นหลัก เช่น บางพื้นที่จัดวิชาศาสนาเข้มข้นกว่าวิชาสามัญ และบางพื้นที่อาจตรงกันข้าม หรือเพิ่มวิชาชีพในสายที่เห็นว่านักเรียนมีความสนใจด้านอาชีพ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยและบริบทชุมชนในพื้นที่ของโรงเรียนและความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก ผลจากการดำเนินงานสรุปได้รูปแบบย่อยต่างๆ ดังภาพที่

รูปแบบที่ 1 สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (35: 55: 10)

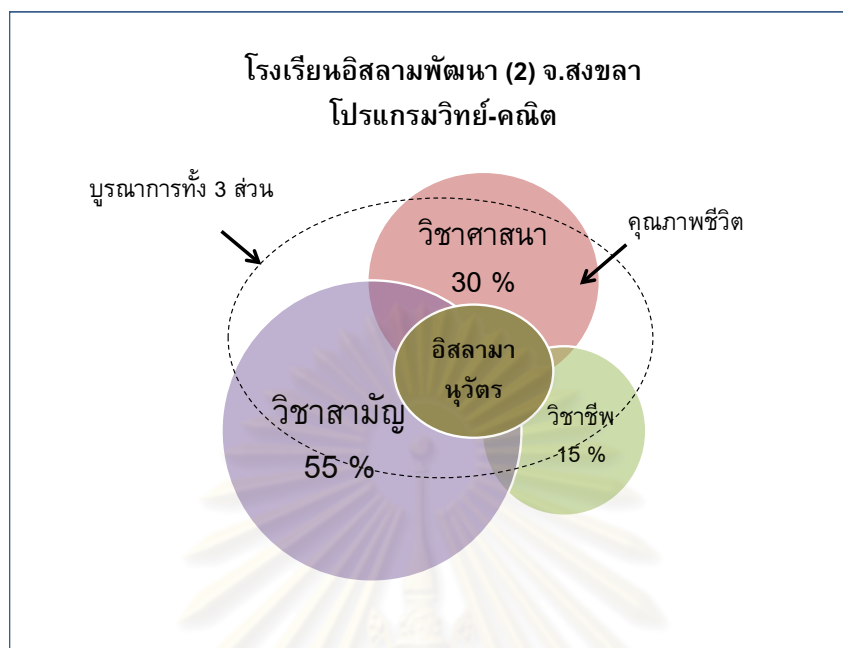
ภาพที่ 50 รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (35: 55: 10)

รูปแบบที่ 2 สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (35: 35: 30)

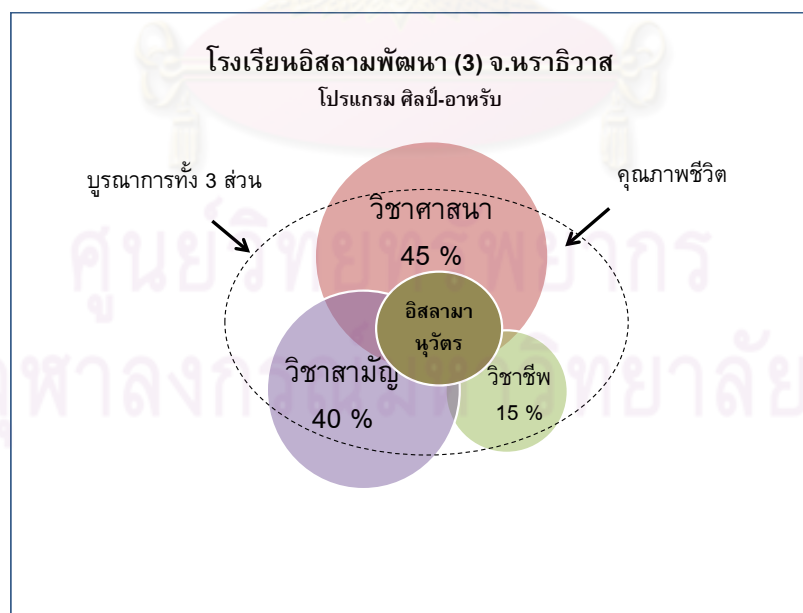
ภาพที่ 51 รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (35: 35: 30)

รูปแบบที่ 3 สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (30: 55: 15)

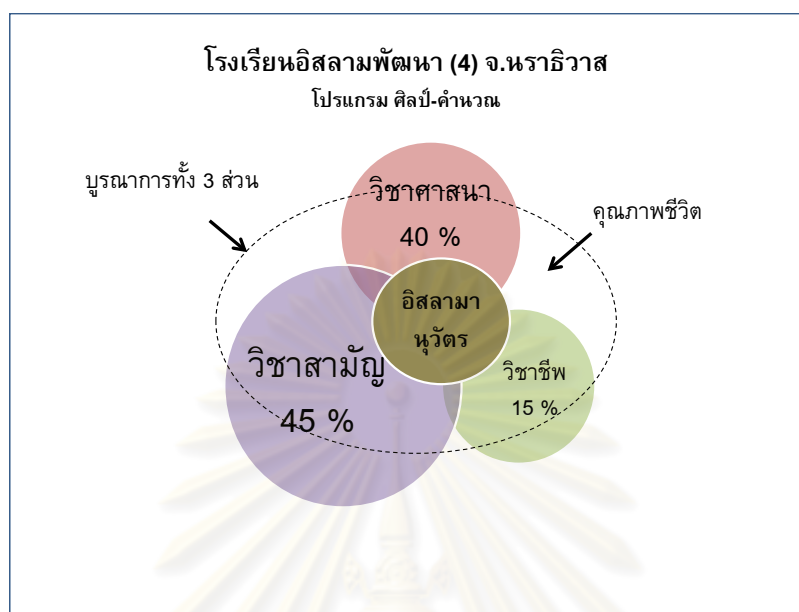
ภาพที่ 52 รูปแบบไตรวิถีสัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (30: 55: 15)

รูปแบบที่ 4 สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)

ภาพที่ 53 รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)

รูปแบบที่ 4 สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)

ภาพที่ 54 รูปแบบไตรวิถี สัดส่วนวิชาศาสนา สามัญและอาชีพ (45: 40: 15)

- เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาอิสลามตามหลักแนวคิดอิสลามานวัตกรรม (ISLAMIZATION)
- เป็นการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมวิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพ
- เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้ง 3 มิติแบบองค์รวมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- เป็นการจัดการศึกษาที่ตรงกับหลักการทางศาสนาสอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิม

3. สรุปผลจากการเสวนาเพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาประเทศ

ข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ ผ่านกระบวนการเสวนากลุ่มของทุกฝ่ายที่เป็นภาคีร่วมในการวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผลจากการเสวนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสรุปได้ดังนี้

- 1) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการนำปรัชญาการศึกษาอิสลาม โดยใช้แนวคิดการจัดการความรู้ตามแบบฉบับของอิสลามหรืออิสลามานวัตกรรมองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการ

เรียนการสอน และควรจัดการศึกษาให้ครอบคลุมคุณลักษณะด้านการอบรม การขัดเกลาจิตใจหรือ “อัล-ตอร์บียะห์” (التربية) การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งรวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลกหรือ “อัล-ตะลีม” (التعليم) และครอบคลุมการอบรมปมนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย หรือ “อัล-ตะดีบ” (التأديب)

2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ ปฏิรูปหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก ไม่แยกส่วนศาสนา สามัญ หลักสูตรควรบูรณาการซึ่งครอบคลุมการศึกษาทางศาสนา ความรู้ในวิชาสามัญและความรู้ในวิชาชีพ ในการบูรณาการควรอาศัยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการบูรณาการ โดยเฉพาะ เพราะการบูรณาการที่ไม่ดีอาจจะนำความเสียหายต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้

3) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้ง 3 มิติแบบองค์รวม โดยมองนักเรียนเป็นศูนย์กลางและเป้าหมายหลักในการพัฒนา การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรคำนึงถึงสภาพบริบท ความเชื่อและความต้องการของคนในพื้นที่

4) ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นคุณภาพ มากกว่า ปริมาณ

5) ควรดูแลเป็นพิเศษคือ คุณภาพผู้เรียน รวมทั้งการบริหารการจัดการ การให้ คำตอบแทนครู การสร้างขวัญและกำลังใจของครู

6) โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่จัดการเรียนการสอน แบบ “ไตรวิถี” ด้วยกัน เพื่อให้มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

7) โรงเรียนควรรหาทางออกเด็กกลุ่มเสี่ยงร่วมกัน โดยให้จัดกิจกรรมที่นักเรียนเหล่านี้สนใจ เช่นการเน้นการเรียนด้านการฝึกทักษะอาชีพ กีฬา เป็นต้น

8) สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมศึกษาเอกชน ควรส่งเสริมสื่อการเรียน มัลติมีเดีย การพัฒนาครูด้านการใช้เทคโนโลยีสำหรับการเรียนการสอน สนับสนุนห้องปฏิบัติการ ต่างๆ การส่งเสริมและสนับสนุนสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมด้านอาชีพ จะทำให้การจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” ประสบความสำเร็จและมีคุณภาพมากขึ้น

9) รัฐโดยเฉพาะหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน ควรกำหนดยุทธศาสตร์และให้ การสนับสนุน การพัฒนาการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัด ชายแดนภาคใต้

10) เนื่องจากรูปแบบ “ไตรวิถี” เป็นเรื่องใหม่สำหรับการจัดการศึกษาในโรงเรียน จึงขอให้ ส่วนราชการมีเกี่ยวข้องกับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้รับทราบแนวทางในการ จัดการศึกษา แบบ “ไตรวิถี” ที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ ตามแนวทางที่โรงเรียนดำเนินการและสนับสนุนใน ทิศทางเดียวกันเพราะในปัจจุบันยังมีความเห็นต่างกันทำให้เกิดความสับสนว่าโรงเรียนดำเนินการไม่ ถูกต้อง

2. อภิปรายผลการวิจัย

อิสลาม คือศาสนาของอัลลอฮฺ (ช.บ.) ที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้และทางนำของพระองค์ โองการแรกของอัลกุรอานที่อัลลอฮฺ (ช.บ.) ประทานมายังท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ก็ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ ดังที่ อัล กุรอานกล่าวไว้ว่า

أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ① خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ②

أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ③

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ④ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ⑤

(96: 1-5)

“จงอ่านด้วยพระนามของพระผู้อภิบาลของเจ้า ผู้ทรงสร้าง ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงกรุณาอย่างยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้”

(96 : 1-5)

และคล้อยหลังด้วยระยะเวลาที่ไม่นานนัก อัลลอฮฺ(ช.บ.)ได้ประทานโองการที่สอง ทรงตรัสว่า :

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ①

(48 : 1)

“ นูห ขอสาบานด้วยปากกาและสิ่งที่พวกเจ้าขีดเขียน” (48: 1)

เพื่อยืนยันว่า การอ่านและการเขียนบันทึกถือเป็นแนวทางของการสะสมและเพิ่มพูนองค์ความรู้และปัญญา เป็นแหล่งแห่งทางนำตลอดจนเป็นปัจจัยหลักการพัฒนาของมวลมนุษยชาติโดยแท้จริง

อิสลามได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนดี มีความเชื่อในพระเจ้าปฏิบัติตนตามหลักของศาสนา เป็นการศึกษาเพื่อวิถีชีวิต

ศึกษา แบบอย่างการดำเนินชีวิตของท่านศาสดา เน้นการแสวงหาความรู้ด้านวิชาการและอาชีพเพื่อ
การเลี้ยงชีพในโลก และเป็นบ่าวที่ดีของพระเจ้า

การศึกษาอิสลามนั้น ต้องคำนึงถึงเป้าหมายของการบังเกิดมนุษย์ขึ้นมา อัลลอฮฺ(ช.บ.) ได้
ตรัสว่า

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً
قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٠﴾

[2: 30]

และจงรำลึกถึงขณะที่พระเจ้าของเจ้าได้ตรัสแก่มลาอิกะฮฺว่า แท้จริงข้าจะให้
ผู้แทนคนหนึ่งในพิภพ มลาอิกะฮฺได้ทูลขึ้นว่า พระองค์จะทรงให้มีขึ้นในพิภพซึ่งผู้ที่
บ่อนทำลาย และก่อการนองเลือด ในพิภพกระนั้นหรือ ทั้งๆ ที่พวกข้าพระองค์ให้
ความบริสุทธิ์ พร้อมด้วยการสรรเสริญพระองค์ และเทิดทูนความบริสุทธิ์ใน
พระองค์ พระองค์ตรัสว่า แท้จริงข้ารู้ยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้าไม่รู้

(2: 30)

อาดัม คือ มนุษย์คนแรกที่อัลลอฮฺ (ช.บ.) สร้างมา โดยอัลลอฮฺ (ช.บ.) ได้ตรัสให้มะลาอิกะฮฺ
ทราบบว่า พระองค์ได้สร้าง เคาะลีฟะฮฺ บนพื้นดิน เคาะลีฟะฮ์ คือผู้ที่จัดการแทนพระองค์

พระองค์ (อัลลอฮฺ (ช.บ.)) คือ ผู้ครอบครอง และเรา (มนุษย์) เป็นผู้ถือครอง เราจะจัดการ
อย่างไรก็ได้บนโลกนี้ ในลักษณะเป็นตัวแทนพระองค์ ดังนั้นการจัดการของเรา (มนุษย์) นั้น ต้องอยู่
กรอบและขอบเขตที่พระองค์กำหนด

อัลลอฮฺ (ช.บ.) ได้ตรัสในอีกอายัตหนึ่งว่า

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

(89: 56)

ความว่า : “และข้ามิได้สร้างญิน และมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อเคารพภักดีต่อข้า”

(89: 56)

ดังนั้นการศึกษาในอิสลามควรจะเน้นในเรื่องการสร้างคนให้เป็นคนดี ภักดีต่ออัลลอฮฺ(ซ.บ.) ยึดหลักอัลกุรอานเป็นธรรมนูญชีวิต และฮาดิษ นบีเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเน้นการให้มนุษย์มีทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อหาเลี้ยงชีพในโลกนี้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี อัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا

(28: 77)

ความว่า : “เจ้าจงแสวงหาในสิ่งที่อัลลอฮฺ (ซ.บ.) ให้แก่เจ้าในภพอะคีเราะฮฺ และเจ้าก็อย่าลืมหาส่วนของเจ้าจากพื้นแผ่นดิน”

(28: 77)

ความรู้ในอิสลามจะครอบคลุมความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก โดยไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะได้อะไรมาจากการประสบกรรม สัญชาติญาณ หรือเหตุผล แต่ต้องมีเงื่อนไขว่า ความรู้ทั้งหมดนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับวะหฺยู(วิวรณ์)ที่พระองค์อัลเลาะห์ทรงประทานมา ในอิสลาม ความรู้ที่ไม่ขัดแย้งกับวะหฺยู(วิวรณ์) ความรู้นั้นย่อมจะถือว่าเป็นความรู้ของอิสลาม (อับรอฮิม ณรงค์รักษาเขต, 2551)

การศึกษาอิสลามไม่ใช่เป็นแค่การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ หรือทักษะจากชนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่งเท่านั้น หากแต่การศึกษาอิสลามมีความหมายลึกซึ้งกว่านั้น การศึกษาอิสลามเป็นกระบวนการอบรมและบ่มเพาะสติปัญญา ที่ครอบคลุมการพัฒนาด้านร่างกายและจิตวิญญาณ เพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นการศึกษาอิสลามจึงครอบคลุมคุณลักษณะด้าน การอบรม การขัดเกลาจิตใจหรือ“อัล-ตฺริบียะห์” (التربيه) การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งรวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลก หรือ “อัล-ตะลิม” (التعليم) และครอบคลุมการอบรมบ่มนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย หรือ“อัล-ตะตีบ” (التأديب) .

อิสลามเป็นศาสนาที่สนับสนุนการประกอบอาชีพและการทำมาหากินอย่างสุจริต การทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพเช่นนี้ อิสลามถือว่าเป็นสิ่งที่มีเกียรติ เพราะเป็นการเลี้ยงจากการขอทานผู้อื่นซึ่งทำให้ตัวเองดูต่ำต้อย

อิสลามสอนให้มนุษย์ทำงานด้วยความมุมานะ ทำให้สามารถสร้างคุณประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม การนั่งเฉยโดยคาดหวังความช่วยเหลือจากคนอื่น หรือการขอทานไม่เป็นที่อนุญาต และเป็นการกระทำที่น่าตำหนิอย่างมาก อัลกุรอานกล่าวไว้ ความว่า

“จงกล่าวเถิด (โอ้มุฮัมมัด)ว่า พวกท่านจงทำงานเถิด แล้วอัลลอฮ์จะทรงเห็นการทำงานของพวกท่าน และรอซูลของพระองค์ตลอดจนบรรดาผู้ศรัทธาก็เห็นด้วย”

(9: 105)

อิสลามสอนให้มนุษย์มุ่งมั่นไขว่คว้าความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ด้วยการหมั่นทำความเคารพภักดี เพื่อเป็นเสบียงสำหรับการใช้ชีวิตในโลกหน้า (อาคีเราะฮ์) ขณะเดียวกันอิสลามกำชับว่าอย่าให้ความสำคัญกับโลกหน้ามากจนกระทั่งหลงลืมทำงานเพื่อการใช้ชีวิตอย่างสงบสุขบนโลกนี้ด้วย อิสลามสอนมุสลิมว่า หลังจากเสร็จสิ้นการละหมาดวันศุกร์ (ญุมอะฮ์) แล้ว ให้ออกไปหาปัจจัยยังชีพต่างๆ ที่อัลลอฮ์ทรงเตรียมไว้ ณ บนหน้าแผ่นดิน ส่วนหนึ่งของการขอพรที่มุสลิมทุกคนพร่าวนต่ออัลลอฮ์ คือ

“โอ้พระเจ้าของฉันโปรดประทานให้แก่พวกเราซึ่งสิ่งดีงามในโลกนี้และสิ่งดีงามในวันปรโลก และโปรดคุ้มครองพวกเราให้พ้นจากการลงโทษแห่งไฟนรกด้วยเถิด”

(2: 201)

อัลกุรอานและฮาดิษ ระบุถึงลักษณะของงานไว้หลายชนิด ถ้าไม่บอกลักษณะของงานไว้อย่างชัดเจนแล้ว เช่น งานด้านการเกษตรกรรม การปศุสัตว์ การอุตสาหกรรม นอกจากนี้ในอัลกุรอาน มีการกล่าวถึงงานหัตถกรรม และอุตสาหกรรมหลายชนิด ถึงแม้จะไม่บอกอย่างชัดเจน แต่ก็ได้ระบุลักษณะโดยทั่วไป ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า อัลกุรอานได้กำชับให้มนุษย์ทำงานและความพยายามในงานอุตสาหกรรมหลายอย่างเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในชีวิต เราสามารถทำงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านเครื่องนุ่งห่ม เราสามารถทำงานในอุตสาหกรรมด้านอาหาร การล่าสัตว์ และการปศุสัตว์ เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านอาหาร เราสามารถทำงานในอุตสาหกรรมการก่อสร้าง เพื่อตอบสนองความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัย เมื่อต้องการตอบสนองความต้องการด้านเครื่องมือเครื่องใช้ ก็สามารถใช้อุตสาหกรรมเหมืองแร่ ความต้องการทางด้านการขนส่งทางทะเล ก็สามารถใช้อุตสาหกรรมการต่อเรือ เมื่อมีความต้องการทางด้านอาวุธสงคราม ก็สามารถทำงานในอุตสาหกรรมผลิตอาวุธตั้งนี้เป็นต้น

ในด้าน **พาณิชย์กรรม** อิสลามได้สอนให้มนุษย์มีความพอเพียงในชีวิต มนุษย์สามารถกระทำได้ด้วยหนทางการค้าขาย ซึ่งตามด้วยปัจจัยต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ในโลกแห่งการค้าขาย เช่น เครื่องมือในการขนส่งทั้งทางบก ทางทะเล แม้แต่ทางอากาศ เครื่องมือในการชั่งตวงสินค้าเพื่อการค้าขาย เครื่องมือในการจัดการและบริหารการค้า

อิสลามให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตอิสลามที่มีความสมบูรณ์และครอบคลุม และกิจกรรมทางธุรกิจต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในระบบเศรษฐกิจนั้น อัลลอฮ์ทรงบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าทุกสรรพสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างในโลกนี้ก็เพื่อเป็นประโยชน์และสร้างความสะดวกสบายแก่มวลมนุษย์ ในหลักการของอิสลามการประกอบธุรกิจเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการบรรลุเป้าหมายข้างต้น อิสลามได้กำหนดให้การทำธุรกิจเป็นฟิรฎุกีฟายะฮ์ ที่อย่างน้อยมุสลิมคน

หนึ่งในชุมชนต้องปฏิบัติแล้ว อิสลามได้ให้สัญญาว่าผู้ทำธุรกิจจะได้รับรายได้มหาศาล ดังนั้นธุรกิจจัดว่าเป็นเครื่องมือหรือแนวทางที่ดีในการแสวงหาทรัพย์สินสมบัติ บรรลุความสำเร็จ สร้างสถานภาพทางสังคม และได้รับการยอมรับ

จากการศึกษาหลักการทางศาสนาอิสลามในอัลกุรอานและฮาดิษของท่านศาสดามูฮัมหมัด (ซ.ล.) พบว่า อิสลามคือวิถีชีวิต ที่ครอบคลุมในทุกๆ มิติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งโลกนี้และโลกหน้า อิสลามสอนให้มุสลิมเรียนรู้ในทุกๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง และรอบๆ ตัวเอง อิสลามสอนให้มุสลิมเรียนรู้ในการปฏิบัติตนในสังคม ท่ามกลางความหลากหลายของมนุษยชาติ ความสมานฉันท์ ความเมตตาเอื้ออารีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันถึงแม้จะนับถือศาสนาต่างกัน อิสลามสอนให้มุสลิมมีความรักและห่วงใยในมาตุภูมิ แผ่นดินเกิด ไม่ทำลายสังคม อันนำไปสู่ความรักความสามัคคี ความสมานฉันท์ของคนในชาติ อิสลามสอนให้มุสลิมมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีงานทำ ประกอบอาชีพอย่างสุจริตได้ สามารถเลี้ยงดูตัวเอง สร้างความเข้มแข็งทางสังคม ครอบครัว และประเทศชาติ

ดังนั้นการที่จะให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์แบบดังที่ได้กล่าวไว้ได้นั้น จะต้องได้รับการศึกษาที่ดี ที่ครอบคลุมในทุกๆ ด้าน เป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างคน สร้างทรัพยากรมนุษย์ ฉะนั้นการศึกษาในหลักการอิสลามไม่เคยแยกส่วนระหว่างการศึกษาศาสนาและสามัญเหมือนในปัจจุบัน หากแต่มุสลิมต่างหากที่แยกกันเอง การศึกษาที่แยกส่วนกันในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือสถาบันการศึกษาอิสลามนี้ ถือเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงต่อระบบการศึกษาในสังคมมุสลิมกันเอง และเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับนักวิชาการมุสลิม ที่จะต้องศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

เพราะการศึกษาแบบแยกส่วนจะนำมาซึ่งความแตกแยกในเชิงความคิดระหว่างการศึกษาศาสนาและการศึกษาสามัญในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพราะแต่ละส่วนมีปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกัน ระบบการศึกษาศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบันไม่สามารถบูรณาการกับระบบการศึกษาสามัญ แต่ละส่วนไม่สามารถเชื่อมโยงกัน บุคลากรทั้งสองส่วนมีวิธีคิดในการจัดการศึกษาต่างกัน การที่ทั้งสองส่วนไม่สามารถเชื่อมโยงกันทำให้เป็นปัญหาต่อการพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก ถึงแม้โรงเรียนที่เปิดสอนสองส่วนนี้ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ แต่ระบบการศึกษาในโรงเรียนจำเป็นต้องปฏิรูปเสียใหม่ เพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ได้รับการพัฒนาแบบองค์รวมโดยใช้ศาสนาเป็นตัวนำในการพัฒนา

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นว่าการศึกษาอิสลามไม่เคยแยกส่วนระหว่างศาสนา สามัญและการศึกษาเพื่อการมีงานทำ ทั้งสามองค์ประกอบต้องบูรณาการกัน ผู้วิจัยมองเห็นสาเหตุที่การศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่สามารถบูรณาการทั้งสามนี้ได้เป็นเพราะปัจจัยบางประการ กล่าวคือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เดิมเป็นปอเนาะ สอนศาสนาอย่างเดียว มีโต๊ะครูเป็นผู้สอน วิชาที่สอนเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักการและหลักปฏิบัติทางศาสนาอิสลาม (العلوم الدينية) และภาษาอาหรับ (العلوم العربية) ใช้ตำราเรียนเรียกว่า

ก็ตำบซึ่งมีทั้งภาษามลายูดั้งเดิมและภาษาอาหรับดั้งเดิม นักเรียนพักอยู่ที่ปอเนาะหรือกระท่อมเล็ก ๆ สำหรับพักอาศัย เทคนิคการสอนใช้วิธีการอธิบายเป็นหลัก เป็นการศึกษเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน วิชาที่เรียนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นวิชาที่แยกส่วนกับความรู้ทางสามัญ ไม่มีระบบชั้นเรียน หลักสูตร การวัดผลประเมินผล ต่อมาปอเนาะได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนตามนโยบายของรัฐในสมัยนั้นเนื่องจากเหตุผลด้านความมั่นคง ปอเนาะจึงได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายเรียกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งได้นำหลักสูตรสายสามัญเข้ามาจัดการเรียนการสอน หลักสูตรสามัญนี้เป็นหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ในระดับการศึกษาภาคบังคับ เป็นหลักสูตรแบบโลกวิถิ แยกศาสนาออกจากกัน มีบุคลากรครูผู้สอนต่างกัน ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนก็ได้พัฒนาหลักสูตรศาสนาให้มีความทันสมัยมากขึ้น มีชั้นเรียน มีการวัดและประเมินผล เมื่อผู้เรียนเรียนจบสามารถศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศได้ ถึงแม้หลักสูตรศาสนาได้รับการพัฒนาขึ้น แต่ทั้งสองส่วนยังแยกส่วนกันอยู่ แยกเวลาเรียน แยกห้องเรียน แยกชั้นเรียน แยกครูและบุคลากร แยกระบบการบริหารจัดการ แยกแนวคิดและวิธีคิด เสมือนมีสองโรงเรียนในหนึ่งโรงเรียน และสุดท้ายผลผลิตหรือผู้เรียนก็ต้องแยกเป็นสองส่วนเช่นเดียวกัน เหตุที่ไม่สามารถบูรณาการกันได้เป็นเพราะทั้งสองส่วนมีปรัชญาการศึกษาที่ต่างกัน บางครั้งมีการกล่าวหาระหว่างครูและอุสตาซ ครูจะมองอุสตาซว่าเป็นตัวแทนของความล้มหลังไม่ทันสมัย ในขณะที่อุสตาซมองครูสอนสามัญว่าไม่เคร่งในศาสนาและปล่อยให้ผู้เรียนมีความอิสระ เสรี ตามใจชอบ อีกทั้งยังมองว่าการศึกษามัญนี้จะทำให้ผู้เรียนถูกกลืนทางวัฒนธรรม วิธีคิด และลัทธิชาติพันธุ์

การจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีรูปแบบการจัดการศึกษาสองรูปแบบ คือการจัดการศึกษาศาสนาและรูปแบบการจัดการศึกษาสายสามัญ การศึกษสายสามัญมีต้นแบบของการพัฒนามาจากแนวทางการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกที่เน้นแนวทางการพัฒนาเชิงประจักษ์ (Empirical) เชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific) หรือเน้นแนวทางการพัฒนาแบบโลกนิยม (Secularism) ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการทำให้เป็นแบบโลกวิถิ (Secularization) ที่ต้องการลดความสำคัญและอิทธิพลของศาสนาออกไปจากชีวิตความเป็นจริงอีกด้านหนึ่ง

กับอีกด้านหนึ่งก็คือแนวทางการพัฒนาสังคมมุสลิมแบบดั้งเดิม (Traditionalism) ซึ่งเน้นย้ำความเป็นแบบฉบับดั้งเดิม และยึดติดอยู่กับตัวบทและระเบียบที่เคร่งครัดตามแบบฉบับของตัวบทกฎหมาย (Legalistic) (Safi, 1996:13) นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาสังคมมุสลิมแบบดั้งเดิมดังกล่าวยังตัดขาดจากการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกที่เน้นย้ำไปทางการพัฒนาด้านวัตถุ

ดังนั้นทั้งสองแนวคิดดังกล่าวในสายตาของนักวิชาการมุสลิมสมัยใหม่ (Muslim Modernists) ถือว่าต่างก็เป็นวิธีการที่บิดเบือนคำสอนอันเที่ยงตรงตามแบบฉบับที่ท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) และพระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ต้องการ จากข้อบกพร่องของกระแสการพัฒนาแบบดั้งเดิม และกระแสการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกนี้ จึงเปิดโอกาสให้มุสลิมสมัยใหม่ให้ความสนใจรวมทั้งได้เสนอแนวทางการสังเคราะห์การพัฒนาแบบใหม่ขึ้นมา ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้เองจึงถูกขนานนามว่าเป็นอิสลามาณูวัตร์ (Islamization) ซึ่งเป็นการประสมประสานระหว่างแนวคิดและวิธีการการพัฒนาแบบ

วิทยาศาสตร์ให้เข้ากับหลักการศาสนาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาทางวัตถุไปพร้อมๆ กับการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งประกอบไปด้วยหลักการทางศาสนาเพื่อสร้างดุลยภาพ

ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่มีผลต่อการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก การไม่ลงรอยระหว่างสองส่วนนี้นำมาซึ่งความถดถอยและมีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญเป็นอย่างมาก อีกทั้งการไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อมีงานทำ จึงทำให้การพัฒนาคนและทรัพยากรมนุษย์มีปัญหาต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามทัศนะของการศึกษาอิสลามนั้นเป็นการศึกษาแบบบูรณาการที่รวมวิชาสาขาต่างๆ เข้าด้วยกัน ศัพท์ ” วิชาศาสนาวิชาสามัญ และวิชาชีพ ” ไม่เคยปรากฏในระบบการศึกษาอิสลามในยุคต้นๆ ของอิสลาม เพราะทุกสาขาวิชาถูกรวมเข้าไว้ด้วยกันภายใต้วิชาศาสนา

หากเราได้ศึกษาอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาอิสลามแล้ว จะเห็นได้ว่าศาสนาอิสลามได้พร่ำสอนให้มุสลิมทุกคนศึกษาหาความรู้แบบองค์รวม ทั้งศาสนา สามัญ และทักษะของการทำงาน เพื่อประกอบอาชีพตามสาขาวิชาที่ตนถนัด อิสลามได้สอนให้มุสลิมดำเนินชีวิตแบบเพียงพอ สายกลาง ไม่ให้เอียงซ้ายหรือเอียงขวา อิสลามานูวัตร์จึงถูกพิจารณาจากนักวิชาการสมัยใหม่ว่า เป็นแนวทางการพัฒนาสังคมมุสลิมที่ถูกต้อง ทันโลกและทันเวลา เพราะอันที่จริงแล้วหลักคำสอนของอิสลามไม่เคยล้าสมัย แต่นำสมัย คำสอนของศาสนาอิสลามในหลาย ๆ เหตุการณ์ได้ถูกพิสูจน์แล้ว ตามหลักวิธีการทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นจริง

การจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ เป็นข้อค้นพบของการวิจัยในครั้งนี้ และเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาหนึ่งที่สามารถตอบโจทย์และแก้ปัญหาของการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่เฉพาะในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเท่านั้น หากแต่เป็นรูปแบบที่โรงเรียนและสถาบันการศึกษาอื่นๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ในระบบและนอกระบบควรนำมาศึกษาและใช้ในการจัดการศึกษา นอกจากนี้จะสามารถตอบสนองต่อความเชื่อ ปรัชญาการศึกษาอิสลาม และความต้องการของมุสลิมในพื้นที่แล้ว รูปแบบการศึกษา “ไตรวิถี” นี้จะเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจระหว่างรัฐกับประชาชน เสริมสร้างสังคมสมานฉันท์และสันติสุขตลอดไป

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานจัดการศึกษาแบบบูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพในโรงเรียนนั้น ในทางปฏิบัติไม่ใช่เรื่องที่ย่างยาก การบูรณาการที่ดีต้องอาศัยความรู้ความสามารถของผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสถานศึกษานั้นๆ ผู้บริหารโรงเรียนคือผู้ขับเคลื่อนที่สำคัญที่จะให้การบูรณาการเดินหน้าไปได้ ครูและบุคลากรในโรงเรียนต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อปรัชญาการศึกษาอิสลาม การจัดการศึกษาในอิสลาม และที่สำคัญต้องได้รับการยอมรับจากชุมชนในพื้นที่อีกด้วย ถึงแม้เราจะเห็นด้วยกับการจัดการศึกษาแบบบูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ แต่หากครูและอูstadzah ขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้อง ขาดเทคนิคและวิธีการสอน ขาดความรับผิดชอบ บางทีการบูรณาการนั้นอาจจะนำมาซึ่งความล้มเหลวของการพัฒนาการศึกษา ขาดความเชื่อถือจากประชาชน และอาจจะถูกกล่าวหาว่าเป็นตัวสร้างปัญหาด้านการศึกษา

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มอีกก็ได้ ดังนั้นนักการศึกษามุสลิมต้องพยายามสร้างความเข้าใจ ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาและตรงกับความต้องการของชุมชน ด้วยการสร้างหลักสูตร หนังสือแบบเรียน ตลอดจนวิธีการสอนต่างๆ เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอัล-อิสลามอย่างแท้จริง เพราะการศึกษาที่บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพนอกจากจะสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาอิสลามแล้วยังสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้เสนอไว้ในการประชุมเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามครั้งแรกที่เมืองเจดดาห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ที่ประชุมได้เล็งเห็นความสำคัญของวิชาการแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวิชาการศาสนาหรือวิชาการสามัญ บรรดานักการศึกษาและนักคิดมุสลิมที่เข้าร่วมประชุมในครั้งนั้น ได้เสนอว่าการศึกษาของประเทศมุสลิมควรมุ่งเน้นให้มนุษย์เจริญเติบโตในทุกๆ ด้าน เช่นด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา การจินตนาการ สรีระ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งปัจเจกบุคคลและส่วนรวม (First World Conference on Muslim Education, 1983: 16)

ข้อค้นพบจากการศึกษาในรูปแบบนี้ เป็นทางแก้ส่วนหนึ่งที่จะสามารถแก้ปัญหาสังคมมุสลิมแก้ปัญหาความว่างงาน และสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตามนโยบายของรัฐบาลและตามยุทธศาสตร์การพัฒนา ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานแก่พสกนิกรของพระองค์ ดังพระราชดำริสวณะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียนพระยานาวินคลองหินวิทยา เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2544 ความว่า

“ การเรียน _____ นั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ควรเรียน _____ และ _____ ด้วย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป”

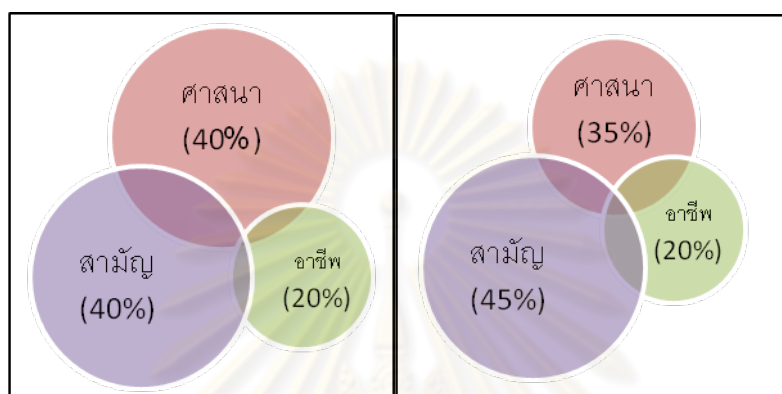
ทั้งนี้ในการบูรณาการเชื่อมต่อหลักสูตรเหล่านี้ ต้องอาศัยกลไกการทำงานเชิงวิชาการ ทั้งศาสนา พื้นฐานสามัญและอาชีพ ที่ต้องดึงตัวผู้รู้และผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมช่วยกันออกแบบและพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนเรื่องงานอาชีพที่จะต้องดึงผู้รู้ด้านนี้โดยเฉพาะ เช่น อาชีวศึกษา สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การจัดการศึกษาตามรูปแบบไตรวิถีนี้ สามารถเดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนอกเหนือจากกลไกการทำงานที่กล่าวถึงแล้ว ผู้วิจัยขออภิปรายและเสนอแนะบางประการที่พึงพิจารณาต่อการขยายผลการจัดการเรียนรู้อุ้และการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1) การเปิด-ปรับกระบวนการทัศน์การจัดการศึกษา

“ไตรวิถี” เป็นทางเลือกใหม่ที่อาจมีหลายๆวิถี แต่เป้าหมายปลายทางคือ “การเปิด-ปรับ” กระบวนทัศน์การจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งนี้การจัดการศึกษาในพื้นที่ควรเปิดรับสิ่งใหม่ๆที่มีประโยชน์และไม่เป็นโทษต่อเด็กและนักเรียน การเปิดและเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ให้สอดคล้องกับการพัฒนาถือเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณา เพราะโลกเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ที่สำคัญการเปิด-ปรับกระบวนทัศน์การจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะการศึกษาของชาวไทยมุสลิมต้องยึดปรัชญาการศึกษาอิสลามเป็นหลัก

แนวคิดการศึกษาอิสลามควรเป็นแกนหลักที่ขาดไม่ได้ เพราะหากสิ่งเหล่านี้ขาดไปโรงเรียนจะไม่ได้ รับการตอบสนองจากชุมชน ดังนั้น “ไตรวิถี” จะประสบผลสำเร็จและยั่งยืนได้นั้นต้องอาศัยชุมชนเป็นหลัก โรงเรียนต้องศึกษาสภาพความเชื่อของชุมชน สภาพเด็กและนักเรียน สภาพสังคม สภาพ เศรษฐกิจชุมชน การจัดการศึกษาในแต่ละพื้นที่และบริบทอาจไม่เหมือนกันก็ได้ ดังเช่นบางโรงเรียน จะเน้นศาสนากับสามัญ ส่วนอาชีพ อาจจะลดระดับลง ในระดับ (40 : 40 : 20) หรือจะเน้นสามัญ ศาสนา และอาชีพตามลำดับ (45:35:20) ดังภาพที่ 55

ภาพที่ 55 สัดส่วนการจัดการเรียนการสอนศาสนา สามัญ และอาชีพ

2) “ไตรวิถี” กับปัจจัยและบริบท

รูปแบบการจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” นี้จะสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ต้องอาศัยปัจจัย หลายๆ ปัจจัย ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงอยู่ของ ไตรวิถี นั้นคือ ตัวผู้บริหารโรงเรียนและครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาอิสลามอย่าง แท้จริง ที่สำคัญคือ การมองการจัดการศึกษาแบบองค์รวมที่ครอบคลุมมิติศาสนา สามัญและอาชีพ รวมทั้งการที่สามารถปรับปรุงตกแต่งหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ เพื่อให้การบูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนต้องหมั่น เอาใจใส่ ส่งเสริมสนับสนุน สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เช่น การใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้ เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน เช่น แหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร สถานที่ฝึกงานช่างต่างๆ ห้องคห กรรม ตลอดจนห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องมัลติมีเดีย เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือ ชุมชนและหน่วยงานสนับสนุน โรงเรียนต้องพยายามดึงชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีส่วนในการรับรู้และนิเทศติดตามการดำเนินงานของโรงเรียน เพื่อให้ ชุมชนมีความรู้สึก ว่า พวกเขาคือหุ้นส่วนในการพัฒนาโรงเรียน นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนในฐานะ ตัวขับเคลื่อนการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ต้องหมั่นขยับติดต่อกับหน่วยงานจากภายนอกเพื่อให้เข้า มาร่วมเป็นภาคีสนับสนุนการจัดการศึกษาในโรงเรียน เช่น สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริม การศึกษาเอกชน วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยการประมง สำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด สำนักงานประมงจังหวัด

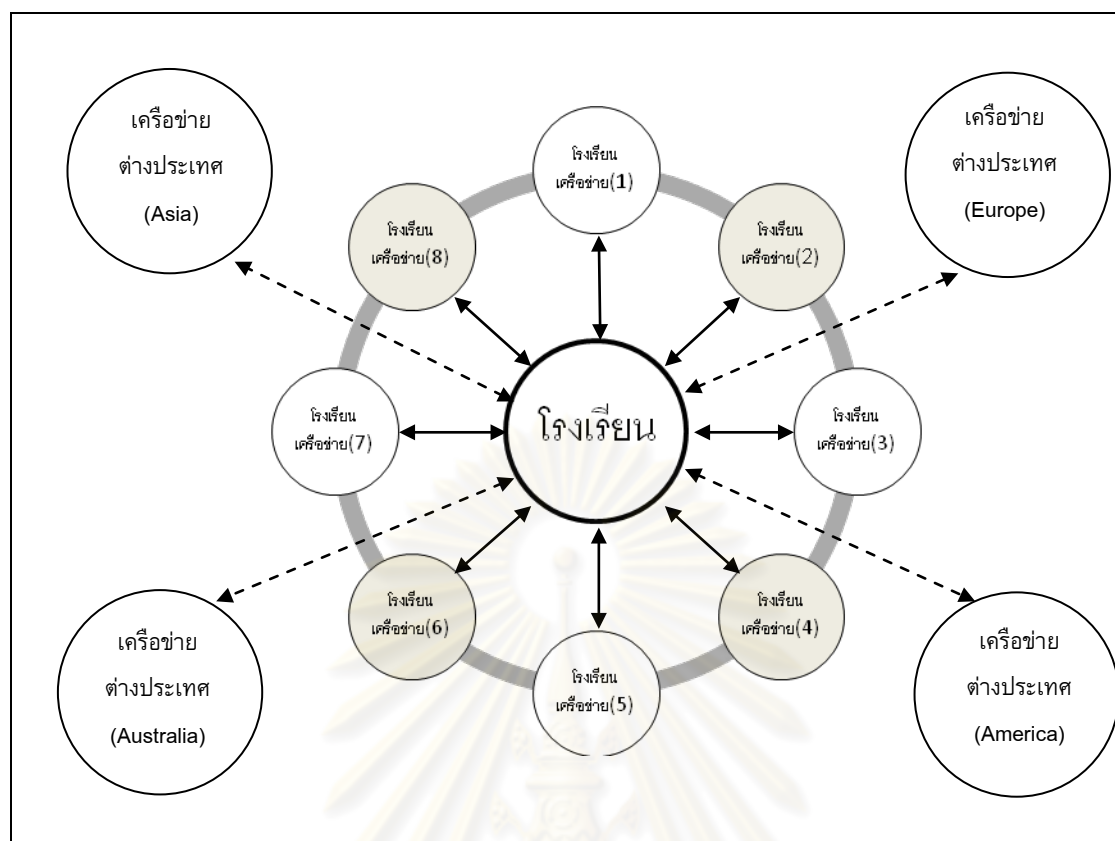
องค์การบริหารส่วนตำบลและจังหวัด ศูนย์ศึกษาและพัฒนาพิภูลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.นราธิวาส โรงพยาบาลและสถานีนามัย ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานเหล่านี้จะช่วยสนับสนุนและเสริมแต่งการจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” ในโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้นต่อไปดังภาพที่ 56

ภาพที่ 56 ภาคีสนับสนุน“ไตรวิถี”จากภายนอก

3) เสาะแสวงหาเครือข่ายภายในและภายนอก

การจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” จะไม่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว แต่การดำรงอยู่ของ “ไตรวิถี” อย่างมั่นคงได้นั้น ต้องอาศัยการทำงานในรูปแบบเครือข่ายทั้งในและนอกประเทศ เช่น การเชื่อมโยงกับองค์กรมุสลิมที่มีแนวคิดทางการศึกษาแบบสายกลาง ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของโลก หรือที่เรียกว่ามุสลิมกวีวัฒน์ เพราะในหลายๆ ประเทศที่เป็นประเทศมุสลิมได้มีการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาแบบใหม่ที่นำแนวคิดการจัดการศึกษาแบบอิสลามานูวัตร์ (Islamization) เข้ามาใช้ การศึกษาดูงาน การลงนามความร่วมมือกับโรงเรียนในต่างประเทศ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์การจัดการศึกษาระหว่างกัน การเข้าร่วมสัมมนาการศึกษาในเวทีระหว่างประเทศ การเชื่อมโยงกับเครือข่ายการศึกษาที่องค์กรที่เป็นมุสลิมกวีวัฒน์นี้จะทำให้ “ไตรวิถี” มีเพื่อนที่เป็นภาคีที่มีแนวคิดอิสลามสายกลางที่ไม่เอียงซ้ายและเอียงขวา ร่วมกันขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเป็นการเสริมพลังขับเคลื่อนที่มาจากในประเทศและต่างประเทศดังภาพที่ 57

ภาพที่ 57 การเชื่อมต่อกับเครือข่ายในประเทศและต่างประเทศ

4) การเรียนรู้อาชีพกับเด็กกลุ่มเสี่ยง

การจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” ต้องไม่ลืมกลุ่มเด็กเสี่ยงในสังคม เด็กที่มีปัญหาด้านการเรียน ด้านเศรษฐกิจทางบ้าน ด้านปัญหาการขาดเรียน ด้านปัญหาครอบครัว ปัญหาเด็กเรียนไม่เก่ง ออกกลางคัน หรือกลุ่มเด็กที่ต้องการความสนใจจากผู้อื่น “ไตรวิถี” ควรมีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อม ในการทำให้พวกเขาได้รับการพัฒนาและโอกาสที่ดีเสมอ จากการศึกษาสภาพสังคมในปัจจุบันพบว่า เด็กกลุ่มเสี่ยงเหล่านี้ได้ขยายเพิ่มขึ้นมาอย่างน่าตกใจ ปัญหาเหล่านี้ทำให้เด็กต้องออกจากระบบโรงเรียนไปอย่างน่าเสียดาย พฤติกรรมเด็กกลุ่มเสี่ยงเหล่านี้ควรได้รับการแก้ไขด้วยรูปแบบ “ไตรวิถี” เช่น การส่งเสริมให้พวกเขาใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การทำกิจกรรมที่พวกเขาชอบและอยากทำ เช่น กิจกรรมฝึกอาชีพ การทำอาหารขนม การแปรรูปอาหาร การประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ การฝึกวิชาชีพอื่นที่พวกเขาสนใจอยากจะทำ การทำให้เด็กเหล่านี้รู้สึกว่ามีค่า ได้รับการดูแลและมีความอบอุ่น นอกจากนี้ควรดึงชุมชนหรือพ่อแม่ของเด็กมามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนที่มุ่งเน้นให้บุตรหลานของตน ได้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพในอนาคตได้

5) ปฏิรูปการศึกษานานาชาติและการวิจัยและฐานชุมชน

อนาคตการจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” จะสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนต้องอาศัยการปฏิรูปการศึกษานานาชาติและการวิจัยและฐานชุมชน ด้วยการนำแนวคิดการศึกษาที่เป็นทฤษฎีมาปฏิบัติการ เช่น การนำแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน การนำแนวคิดการจัดการศึกษาที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ได้ผลนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเรียนรู้ โดยมีตัวผู้เรียนเป็นเป้าหมายหลัก ส่วนประกอบอื่นๆ ที่สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนคือ ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ทุกส่วนต้องมีส่วนในการพัฒนาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะครูที่มีหน้าที่และมีความรับผิดชอบในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เด็กหรือผู้เรียนนั้นมีความเข้าใจ มีความชำนาญในการปฏิบัติ มีทักษะกระบวนการ มีความรู้สึกเจตคติ และค่านิยมต่างๆ มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาจนเป็นที่น่าพอใจ การนำแนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole school reform) มาใช้ในการดำเนินงานเพราะการปฏิรูปการเรียนรู้ให้ได้ผลจะต้องครอบคลุมการปรับเปลี่ยนทั้งทางด้านสาระและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ของผู้สอน จึงจะส่งผลให้เกิดผลการเรียนรู้ตามความคาดหวัง แต่การปรับเปลี่ยนดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นขึ้นกับปัจจัยหลายด้าน ด้านที่สำคัญมากก็คือการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) หรือแนวคิด ซึ่งมีอิทธิพลสูงต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การนำแนวคิดการวิจัยและพัฒนา และการวิจัยปฏิบัติการ (Research and development และ action research) เป็นการพัฒนาแบบหนึ่งที่ “ไตรวิถี” ควรนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือเป็นยุทธวิธีในการดำเนินงาน เพื่อให้การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดำเนินไปอย่างยั่งยืนตลอดชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานปกติ มิใช่เป็นเพียงการดำเนินการตามกระแสเพียงชั่วคราว การพัฒนาให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่าย สามารถใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ และพัฒนางานของตน จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ และมีความยั่งยืน การวิจัยในลักษณะนี้จึงเป็นกระบวนการที่สามารถเสริมพลังอำนาจครู เป็นการพัฒนาการศึกษาในระยะยาว สามารถพัฒนาบุคลากรครูในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองของครูและผู้อื่นร่วมกัน และเป็นกระบวนการที่สามารถสร้างความร่วมมือของครูในโรงเรียนกับนักวิจัยหรือนักวิชาการในมหาวิทยาลัยได้ และแนวคิดสุดท้ายที่ “ไตรวิถี” ควรนำมาใช้สำหรับการปฏิรูปโรงเรียนคือ การนำแนวคิดการมีจุดเน้น (Focus) ในการพัฒนา เนื่องจากการดำเนินการเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนในหลายๆ เรื่อง หลายๆ ประเด็นไปพร้อมๆ กัน ทั้งหมด ซึ่งจะให้ประสบความสำเร็จในเวลาจำกัด อาจเป็นไปได้ยากและใช้เวลานาน ดังนั้นการให้โรงเรียนหยิบยกจุดเน้นที่ต้องการพัฒนาขึ้นมาดำเนินการก่อน โดยรวมพลังกันดำเนินการปฏิรูปในเรื่องที่เป็นจุดเน้นนั้นให้สำเร็จ จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่จะช่วยให้การปฏิรูปเห็นผลประจักษ์ในเวลาทีรวดเร็ว และจะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดแรงจูงใจที่จะดำเนินการปฏิรูปในประเด็นอื่นๆ ต่อไปอีก

นอกจากนี้ การปฏิรูปการศึกษานานาชาติของชุมชน ก็เป็นแนวทางหนึ่งในการทำให้ “ไตรวิถี” ได้รับการยอมรับและตรงกับความต้องการของชุมชนในพื้นที่ เหตุที่การจัดการศึกษาของรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้รับการตอบรับจากชุมชนมากนัก เนื่องจากรัฐขาดและละเลยในส่วน

ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตชุมชน รัฐมักจะนำแนวทางการพัฒนาแบบทันสมัย (Modernize) ตามแบบตะวันตกมาใช้ในการพัฒนาในพื้นที่ ผลที่ออกมาเห็นแล้วว่า การพัฒนาดังกล่าวประสบกับความล้มเหลว จะเห็นได้ว่าในระยะหลังนี้นักวิชาการและนักพัฒนาทั่วโลกได้ยอมรับถึงความล้มเหลวของกระบวนการพัฒนาชนบทที่รัฐรูปแบบการพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) โดยระยะหลังได้มีการเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาใหม่ให้หันมาสนใจ และให้ความสำคัญกับชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน กฎมณเฑาะว์และคุณค่าแบบชาวบ้านมากขึ้น การพัฒนาควรหันมาสนใจศึกษาประชาสังคมในรูปของขบวนการประชาชนในระดับรากหญ้า โดยเรียกร้องให้มีการพัฒนาแบบที่ให้ชุมชนเป็นตัวตั้ง

3. ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบในการวิจัย ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ การศึกษาเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดความสงบสุข ความสามัคคี การศึกษาเพื่อพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ โดยรูปแบบ “ไตรวิถี” ซึ่งเป็นตัวแบบหนึ่งในหลายๆ ตัวแบบของการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่น “ไตรวิถี” เป็นบทเรียนเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการและเชื่อมต่อกันระหว่างหลักสูตรพื้นฐาน ศาสนา และอาชีพ โดยใช้แนวคิดและปรัชญาการศึกษาอิสลามเป็นธงนำ ผู้วิจัยขอสรุปข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน

1) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการนำปรัชญาการศึกษาอิสลาม โดยใช้แนวคิดการจัดการความรู้ตามแบบฉบับของอิสลามหรืออิสลามานูวัตร์องค์ความรู้ (Islamization of Knowledge) มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และควรจัดการศึกษาให้ครอบคลุมคุณลักษณะด้านการอบรม การขัดเกลาจิตใจหรือ”อัล-ตารีบียะห์” (التربية) การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งรวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลกหรือ “อัล-ตะลีม” (التعليم) และครอบคลุมการอบรมปมนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย หรือ”อัล-ตะดีบ” (التأديب)

2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรปฏิรูปการจัดการศึกษาใหม่ โดยปฏิรูประบบการบริหารจัดการให้มีความทันสมัยตามแบบฉบับของอัล-อิสลาม เน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ ปฏิรูปหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก ไม่แยกส่วนศาสนาสามัญ หลักสูตรควรบูรณาการซึ่งครอบคลุมมิติทางศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพเพื่อการมีงานทำ รวมทั้งปฏิรูปครู วัสดุฯและบุคลากรของโรงเรียนโดยพัฒนาบุคลากรทั้งโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ มีสมรรถนะเป็นครูที่ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นครูพันธุ์ใหม่ที่เข้าใจแนวคิดและปรัชญาการศึกษาอิสลาม ในการบูรณาการ ควรอาศัยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการบูรณาการโดยเฉพาะ เพราะการบูรณาการที่ไม่ดีอาจจะนำความเสียหายต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้

3) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นการจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้ง 3 มิติแบบองค์รวม โดยมองนักเรียนเป็นศูนย์กลางและเป้าหมายหลักในการพัฒนา เป้าหมายของการจัดการศึกษาคือเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างคน สร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามทัศนะของอิสลาม มีความรู้ทางศาสนา สามัญและมีทักษะในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

4) การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรคำนึงถึงสภาพบริบท ความเชื่อและความต้องการของคนในพื้นที่ การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดพัฒนาการจัดการศึกษานานาชาติของชุมชน โดยกำหนดให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้ ต้องสอดคล้องกับความเชื่อและความต้องการของชุมชนเท่านั้น

5) ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควรเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ เพราะในปัจจุบันหลายโรงเรียนมุ่งเน้นด้านจำนวนนักเรียนมากเกินไป เพราะต้องการเงินอุดหนุนรายบุคคลจากรัฐบาล แต่การที่โรงเรียนต้องการนักเรียนจำนวนมาก แต่ขาดความพร้อมในหลายๆด้าน เช่นความพร้อมด้านอาคารและสถานที่ ความพร้อมด้านครูและบุคลากร ความพร้อมด้านสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน ทำให้นักเรียนไม่สามารถเรียนได้อย่างมีคุณภาพ

6) หลังจากที่โรงเรียนได้ดำเนินการจัดการศึกษาตามรูปแบบไตรวิถีแล้ว สิ่งที่ต้องดูแลเป็นพิเศษคือ คุณภาพผู้เรียน รวมทั้งการบริหารจัดการ การให้คำตอบแทนครู การสร้างขวัญและกำลังใจของครู การสร้างความผูกพันระหว่างครูกับโรงเรียน

7) โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่จัดการเรียนการสอนแบบไตรวิถีด้วยกัน เพื่อให้มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ร่วมกันสร้าง ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันพัฒนา ทั้งเครือข่ายโรงเรียนที่อยู่ภายในประเทศและเครือข่ายโรงเรียนที่อยู่ต่างประเทศ หาแนวร่วมพัฒนาที่มีแนวคิดแบบสายกลางหรือ “มุสลิมภิวัดิน”

8) ในส่วนของเด็กนักเรียนที่มีปัญหาและอยู่ในกลุ่มเสี่ยง โรงเรียนควรรหาทางออกร่วมกัน โดยให้จัดกิจกรรมที่นักเรียนเหล่านี้สนใจ เช่นการเน้นการเรียนด้านการฝึกทักษะอาชีพ เพื่อให้เด็กนักเรียนเพลิดเพลินกับการเรียน ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมที่นักเรียนสนใจจะสามารถป้องกันการออกกลางคันของนักเรียนในระดับหนึ่ง เพราะการออกกลางคันของนักเรียนไปสู่นอกระบบโรงเรียน จะส่งผลเสียต่อตัวนักเรียนและสังคมในภายหลังได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในรูปแบบนี้จะทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมการเรียนศาสนา การเรียนสามัญและอาชีพ เป็นการพัฒนาที่จะทำให้คนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญจะทำให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกเข้าใจต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ มีความเท่าเทียมกัน มีเกียรติและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อาจจะเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะแก้ไขปัญหา

ความไม่เข้าใจกันระหว่างประชาชนที่มีความหลากหลายในพื้นที่ และเสริมสร้างความสมานฉันท์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ควรนำรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผ่านการนำร่องทดลองใช้และผลการจัดการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” ไปขยายผลไปยังโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอื่น ๆ ที่มีความพร้อมและความสนใจ เพราะการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” เป็นการศึกษาทางเลือกหนึ่ง ที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะ “ไตรวิถี” ประกอบด้วย การศึกษาที่เชื่อมโยงมิติทางศาสนา วัฒนธรรม มิติการศึกษาสายสามัญ และมิติการศึกษาเพื่อทักษะการมีงานทำ ซึ่งทั้ง 3 มิติ เป็นการศึกษาที่เป็นนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาของภาครัฐโดยรวมอยู่แล้ว

2) กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ควรพิจารณาให้การสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่ได้ดำเนินงานพัฒนาการศึกษาแบบ “ไตรวิถี” บูรณาการพื้นฐาน ศาสนา และสามัญ ซึ่งเครือข่ายฯ ดังกล่าวได้ดำเนินงานร่วมกันมาแล้ว เพื่อให้การทำงานในลักษณะเครือข่ายฯ นี้สามารถขับเคลื่อนไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการได้

3) กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ควรพิจารณาให้การสนับสนุนปัจจัยต่างๆ เพื่อสร้างคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นโรงเรียนต้นแบบ ที่บูรณาการหลักสูตรพื้นฐาน ศาสนา และอาชีพ ด้วยการส่งเสริมสื่อการเรียนมัลติมีเดีย การพัฒนาครุภัณฑ์เทคโนโลยีสำหรับการเรียนการสอน การสนับสนุนห้องปฏิบัติการต่างๆ การส่งเสริมและสนับสนุนสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมด้านอาชีพ จะทำให้การจัดการศึกษาแบบไตรวิถีประสบความสำเร็จและมีคุณภาพมากขึ้น

4) รัฐโดยเฉพาะหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน ควรกำหนดยุทธศาสตร์และให้การสนับสนุน การพัฒนาการศึกษาแบบไตรวิถี ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประมาณร้อยละ 75 เรียนในระดับมัธยมศึกษาอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เยาวชนเหล่านี้เมื่อจบจากการศึกษาส่วนหนึ่งมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งได้ไปประกอบอาชีพตามความถนัดและเป็นแรงงานตามสถานที่ต่างๆ หรืออาจไม่มีงานทำก็ได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ภายหลังที่ได้ทำความเข้าใจในแนวคิดการจัดการศึกษาอิสลาม แนวคิดอิสลามานูวัตร์ และนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาวิจัยและพัฒนา นำร่องทดลองใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1) ควรให้มีการศึกษาเพื่อจัดทำแบบเรียนตามหลักสูตรบูรณาการพื้นฐาน ศาสนาและอาชีวะ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ และสะดวกต่อการนำไปขยายผลใน โรงเรียนอื่นๆ

2) ควรให้มีการศึกษาระบบการผลิตครู เพื่อให้มีความสามารถในการเชื่อมวิชาการสมัยใหม่ กับหลักการทางศาสนาให้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาอิสลามได้

3) การบูรณาการอาชีวะให้เข้ามาอยู่ในกลไกของไตรวิถีต้องพิจารณาให้เหมาะสม และ สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตรงกับความต้องการของนักเรียน ชุมชนและท้องถิ่น ใน ขณะเดียวกันอาชีวะของท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วควรให้มีการส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

4) ควรให้มีการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาสายอาชีวะ ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลาม โดยเฉพาะ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) บูรณาการกับวิชาศาสนาให้สอดคล้องกับ ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมล สูดประเสริฐ. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.

กิตติ รัตนฉายา. ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ม.ป.ท., 2533.

กิริติ บุญเจือ. สารานุกรมปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2522.

ไกรยุทธ ธีรตยานันท์. แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

ชินษรฐา กาญจนสินนท์. โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท: กรณีรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2553.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2552.

คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, สำนักบริหารงาน. รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาตามวิถีชีวิตของมุสลิมในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปีงบประมาณ 2553. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้า สกสค., 2554.

คึกฤทธิ์ ปราโมท, หม่อมราชวงศ์. การศึกษากับการสืบทอดและการสร้างเสริมวัฒนธรรม. วารสารวัฒนธรรมไทย 17 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2537): 3-15.

โครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สำนักงาน. เสริมสร้างโภชนาการที่ดีพื้นฐานของการพัฒนา 30 ปี พระราชกรณียกิจการพัฒนา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553.

จรัญ มะลูลีม, กิติมา อมรทัต และพรพิมล ตรีโชติ. รายงานการวิจัยเรื่องไทยกับโลกมุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

จังหวัดชายแดนภาคใต้, ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษา. สรุปรายชื่อปี 2553. [ออนไลน์] 2553 แหล่งที่มา: <http://www.coad3.org/coad3-inspect12/index.php> [2554 เมษายน 21]

จำลอง สวณะคุณานนท์. บทบาทของโต๊ะครูโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518.

ชนิดา รัชพลเมือง. การศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2532.

ชนิดา รัชพลเมือง. พื้นฐานการศึกษา: หลักการและแนวคิดทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2534.

ชวลี อมาตยกุล, ศุภรัตน์ เลิศพานิชกุล และ ชญานุตม์ อินทุคม. รัตนพิณี นิตยสารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.

ชัชวาลย์ ทัดศิวัช. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. [ออนไลน์]. 2554 แหล่งที่มา: www.kmsas.mju.ac.th/km/modules/AMS/visit.php?fileid=14 [2554. พฤษภาคม 8]

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. อิสลามกับความรุนแรง เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ของไทย ระหว่างปี 2519 – 2524. ม.ป.ท., 2526.

ซารีฟ สือนิ. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและการพัฒนาการบริหารงานบุคคล ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2546.

ชิตชนก เชิงเซาว์, อัมภา บุญช่วย และทวี ทองคำ. การวิเคราะห์โครงสร้างขององค์ประกอบที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้. รายงานการวิจัยภายใต้การสนับสนุนงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2537, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541.

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, สมเกียรติ พวงรอด, เสริมศักดิ์ นิลวิไล, เสาวนิตย์ ทวีสันตน์นุกุล, ศักดิ์จิต มาตจิตต์ และ อ้อมใจ วงมณฑล. การพัฒนาทักษะวิชาชีพในสถานศึกษาด้านอาชีวศึกษาเพื่องานอาชีพในห้าจังหวัดชายแดนใต้เพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย (IMT-GT). รายงานการวิจัย, สนับสนุนทุนการวิจัยโดยศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสามฝ่ายอินโดนีเซีย-มาเลเซีย และไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2547.

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษา. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคใต้

ตอนล่าง. รายงานการวิจัย, สนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2538.

ดลมนรจรณ์ บากา และมุหัมมัดรอฟลี แวะหะมะ. อาณาจักรออตโตมาน (ราชวงศ์อูษมาเนียฮะฮ).

ปัตตานี: มิตรภาพ, 2542.

ดลมนรจรณ์ บากา. บทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิม ในจังหวัด

ชายแดนภาคใต้. รายงานการวิจัย, ได้รับการสนับสนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ
2548, วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2548.

เทียนฉาย กิระนันท์. ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อการศึกษา. ในจุลสารพัฒนศึกษาศาสตร์ฉบับพิเศษ

ประจำปีการศึกษา 2539. ปาฐกถาในโอกาสสัมมนา "พัฒนศึกษาสัมพันธ์", วันที่ 21 ตุลาคม
2539.

นฐพงศ์ เทพจารี. ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2534.

นาวาวัลย์ ปานากาเซ็ง. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัด

ชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2544.

นิตยา เงินประเสริฐศรี. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษย

ศาสตร์ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2544): 61-71.

นิพนธ์ โชะเฮง. ปฏิรูปการศึกษาในโลกมุสลิม: อิสลามานุวัตร และอิสลามานุวัตรองค์ความรู้

วันที่ 24 กรกฎาคม 2548 (อัสตานา)

บรรจง จันท์สา. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาการพิมพ์, 2522.

บรรจง ฟารุ่่งสง. การวิจัยนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.

2540-2550. รายงานการวิจัย, สนับสนุนการวิจัยโดยกองทุนวิจัย

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2550.

ประทีป ฉัตรสุมางค์. การศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยาของการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสาม

จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างพ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2549. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท

มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

ปริญญ์ ปราชญานุพร. พัฒนาศูนย์พัฒนาศูนย์: จะก้าวไปทางไหนเป้าหมายใหม่ของการพัฒนาเอเชีย?. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 36 (ม.ค.-มี.ค. 2539): 55-78.

พันธ์ทิพย์ รามสูตร. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

เพ็ญสิริ จีระเดชากุล. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ฉบับกาญจนาภิเษก. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. รัชฎาการศึกษาและรัชฎาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

ไพโรจน์ ชลารักษ์. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารราชภัฏตะวันตก 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2549): 17-23.

ภิญโญ สาร. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. รัชฎาและรัชฎาการศึกษา. [ออนไลน์] 2553.

แหล่งที่มา: <http://rci2010.files.wordpress.com/2010/06/e0b89be0b8a3e0b8b1e0b88ae0b88de0b8b2e0b881e0b8b2e0b8a3e0b8a8e0b8b6e0b881e0b8a9e0b8b2.pdf> [2553.

มกราคม 3]

มารุต คำชะอม, สนั่น เฟิงเหมือน, ปราณี ทองคำ และศิริวรรณ วิบูลย์มา. การติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาอาชีพในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม/ปอเนาะ/ชุมชน ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส. รายงานการติดตามและประเมินผล, สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาค 12 กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน, 2548.

มูรีด ที่มะเสน. มุสลิมบทบาทที่ต้องทบทวน. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2541.

มุฮัมมัดอะฎียะห์ อับ-อับรอซี. การศึกษาในอิสลาม. กรุงเทพมหานคร: อัลญีฮาด, 2521

รอสดี กอวาอูตุ. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยของครูกับการทำวิจัยในชั้นเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2550.

ราชิด คาลิฟา. ความมหัศจรรย์ของอัลกุรอานกับคณิตศาสตร์. [ออนไลน์] 2554 แหล่งที่มา:

<http://www.sunnahstudent.com/forum/index.php?PHPSESSID=c17ec650765229fd555c6ff0f17bfa72&topic=5060.0> [2554. มกราคม 1]

- รุ่ง แก้วแดง. **ทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2511.
- วิจิตร ศรีสอาน. **ลักษณะทั่วไปของการบริหาร**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2524.
- วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลกและความหมายของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์ อจท, 2540.
- ศิริลักษณ์ มโนรมย์. **การจัดการศึกษาตามวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. 2548 (อัดสำเนา)
- ศึกษาริการ, กระทรวง. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2545.
- ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้. **สภาการจัดการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปีการศึกษา 2550**. ยะลา, 2551.
- สฤมพร โยธาสุมุท. **ทิศทางการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลาม**. 26 -28 มกราคม 2553. (อัดสำเนา)
- สะการีญา แวโซะ. **แนวโน้มการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ.2548-2558**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2550.
- สุภางค์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- สุมน อมรวิวัฒน์. **การถ่ายทอดและการเรียนรู้วัฒนธรรมในการศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรม: กรณีศึกษาหนังใหญ่ วัดขนอน**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2537.
- สุมิตร คุณานุกร. **หลักสูตรและสอน**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, 2523
- สุริยา วีรวงศ์. **การศึกษาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- สุวรรณ กุสุจรีต. **โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทศวรรษหน้า**. ยะลา: สำนักงานศึกษาริการ เขตการศึกษา 12, 2533.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน). **วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์. 2512.

- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. ปัญหาและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2524.
- เสาวนีย์ จิตหมวด. กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสง่าารุจิระอัมพร, 2531.
- อมรวิทย์ นาคทรพรพ และคณะ. ซากอเลาะกิตอ เพื่อความเป็นโรงเรียนของเราทุกคน. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ในโครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้, โครงการภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), 2550.
- อะหมัด อัสฮาร์ บาซิริ เอ็ม. เอ. ระบบเศรษฐกิจอิสลามเบื้องต้น. แปลโดย อับดุลเลาะ อับรู. สงขลา: หาดใหญ่กราฟฟิก, 2549.
- อัจฉรา บุญชู. ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและความเชื่อในศาสนาของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- อัมมาร สยามวาลา. ความขัดแย้งระหว่างการพัฒนา กับสภาพสังคมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: โนว์เลส พลัส, 2550.
- อัล-อะชะรี. หลักการยึดมั่น อัศละฟุศคอลลีห. แปลโดย นัสรุลลอฮ์ ตอยยิบ. สตูล: สถาบันอิสลามศึกษามูลอิสลามมุอาซบิณญะบัล, 2002.
- อัล-อัค. ปราชญ์แห่งนักคิดอิสลามทั้งสี่. [ออนไลน์] 2554 แหล่งที่มา: <http://www.islam.in.th/four-imam> [2554. มีนาคม 17]
- อารง สุทธาศาสตร์. ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์ประชา, 2519.
- อารง สุทธาศาสตร์. อิทธิพลของศาสนาและวัฒนธรรมต่อปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้. วารสารการศึกษาแห่งชาติ 16 (กุมภาพันธ์ – มีนาคม 2525): 14-31.
- อาลี เสือสมิง. อิสลามในประเทศไทย. [ออนไลน์] 2554 แหล่งที่มา: <http://www.islammore.com/main/index.php> [2554 มีนาคม 17]
- อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต. ประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลาม. บัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา, 2546.
- อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต. ปรัชญาการศึกษาอิสลาม. สงขลา: หาดใหญ่กราฟฟิก, 2551.
- อิสมาอีลลูตฟี จะปะกียา. อิสลามศาสนาแห่งสันติภาพ. บัตตานี: มิตรภาพบัตตานี. 2549.

อิสมาแอล ลุตฟี จะปะเกีย. **การศึกษาในอิสลาม**. [ออนไลน์] 2549

แหล่งที่มา: <http://www.fityatulhaq.net/forum/index.php?topic=178.0> [2551. กรกฎาคม 5]

อุทัย หิรัญโต. **มุสลิมในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน**

ไทย. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2540.

อัสนุลเลาะฮ์ อามินเซ็น. **สุขภาพพลานามัยในทัศนะของอิสลาม**. [ออนไลน์]. 2554

แหล่งที่มา: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=247058> [2554. กุมภาพันธ์ 2]

ภาษาอังกฤษ

Abdullah, A.R. **Educational Theory : a Quranic Outlook**. Makkah: Umm al Qura University, 1982.

Ahsraf, A. **New Horizon in Muslim Education**. Great Britain: Antony Rowe Ltd., 1985.

Al Afandi, M.H.; Baloch, N.A. **Curriculum and Teacher Education**. Great Britain: Hodder and Stoughton, 1980.

Al Tibawi. **Islamic Education: Its Traditions and Modernization into Arab National System**. London: Luzac and Company. 1976.

Al Umari, A.D. **Madinan Society at the Time of Prophet**. USA: International Graphics, 1991.

Basri, G. **An Integrated Education System in Multi-Cultural Countries**. Kuala Lumpur: Sharikat Alat Tulis Soorane, 1991.

Bilgrimi, H.H; Ashraf, S.A. **The Concept of Islamic University**. Great Britain: Antony Rowe Ltd., 1985.

Bohm, D. **Wholeness and the Implicate Order**. London: Routledge & Kegan Paul, 1980.

Dodge, B. **Muslim Education in Medieval Times**. USA: the Geramon Press, 1962.

Good, C.V. **Dictionary of Education**. New York: McGraw-Hill Book Company, 1959.

Haykal, M.H. **The Life of Muhammad**. Kuala Lumpur: Percetakan Zafar Sdn. Bhd., 1993.

Hitti, P.K. **History of the Arabs**. 10 th ed. Hongkong: n.p., 1989.

- Husayn, S.M. **Evolution of Social Institutions in Islam During First Century of Hijrah.** Delhi: D.K. Fine Art Press, 1978.
- Husein, S.S.; Ashraf , S.A. **Crisis in Muslim Education.** London: William Clowes and Son Limited, 1979.
- Jaafar S.I. **The Process of Islamization,** Reading in Islam, 4, 1979.
- Khalil, I.D. **Islamization of Knowledge: A Methodology.** Herndon, Virginia, London: International Institute of Islamic Thought (IIIT), 1991.
- Khan, M.S. **Development of Muslim Educational Thought (700-1900),** Michigan: University Microfilm International, 1986.
- Kneller, G.F. **Introduction to the philosophy of education.** University of California, Los Angeles: John Wiley & Sons, 1964
- Malik, R.N. **Development of Muslim Education Thought (700-1900).** Michigan: University Microfilm International, 1986.
- Merriam, S.B. **Case Study Research in Education.** an Francisco: Jossey-Bass Pubiishers, 1988.
- Moten, A.R. **Approaches to the Islamization of Knowledge: A Trend Analysis" in** Encounter, 7: 2, 2001.
- Rahman, A. **Muhammad the Educator of Mankind.** London: Muslim Schools Trust. 1980.
- Rizavi, S. **Islamic Philosophy of Education.** Lahor: Izharsons Printing, 1986.
- Rosnani, H. and Imron, R. Islamization of Knowledge: A Comparative Analysis of the Conception of Al-ttas and Al_Faruqi. in **Intellectual Discourse,** Vol 8, No., 1, 2000,
- Shalaby, A. **History of Muslim Education.** Beirut: Dar al Khashshaf, 1954.
- Surendra, N.K. **Politics of Isalmization in Pakistan.** New Delhi: South Asian Publisher, 1993.

ภาษาอาหรับ

- ابن كثير. **تفسير ابن كثير.** دارالاندلس ، الطبعة الثالثة، 1401 هـ - 1981 م.
- جامع البيان. **في تفسير القرآن.** القاهرة: دارالحديث، 1408 هـ - 1987 م.
- زغلول النجار . **تفسير الآيات الكونية في القرآن الكريم.** الجزء 2 ، القاهرة: الشروق الدولية. 1428 هـ - 2007 م.

زغلول النجار. قضية التخلف العلمي والتقني في العالم الإسلامي المعاصر. القاهرة: وهبة، 1427 هـ - 2007 م.
 حسن ابراهيم. تاريخ الاسلام. مكتبة النهضة المصرية، الطبعة التاسعة، القاهرة، 1979 م
 القرآن الكريم. دار الخير دار القرآن الكريم للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق. الطبعة الرابعة
 الكيلاني. تطور ومفهوم النظرية التربوية الإسلامية. عمان : جمعية عمال المطابع التعاونية، 1978.

ภาษาบาลาญ

Lunggulung, H. **Asas-Asas Pendidikan Islam**. Kuala Lulpur: Pustaka Press, 1991.

Sibai, M. **al Sirah al Nabawiyah**. Riyadh: Dar al Tarbiyah.

Siddik, A. **Islam Dan Ilmu Pengetahun**. Kuala Lumpur: Dewan Pustaka Press, 1994

Yahaya, M. and Halimi, A.J. **Sejarah Islam**. 3 th ed. Kuala Lumpur: Vivar Pringting Sdn. Bhd., 1994.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการกรณีศึกษา

สถานศึกษาที่จัดการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างวิทยาศาสตร์ วิชาสามัญ และวิชาอาชีพ ที่เป็นแบบอย่างที่ดี(Good Practice)

หลักการและเหตุผล

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับว่าเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา การประกอบอาชีพ ตลอดจนสภาพภูมิประเทศ ซึ่งส่งผลถึงความจำเป็นและวิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ การหล่อหลอมเยาวชนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข จึงจำเป็นต้องมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและชุมชนใน 3 จังหวัด (อมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ, 2550)

ภายใต้โครงสร้างการจัดการศึกษาที่ผ่านมา ยังไม่อาจพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ 3 จังหวัดภาคใต้ได้มากเท่าที่ควร โดยพิจารณาจากผลการประเมินระดับการศึกษา ในปีการศึกษา 2544 ของเขตการศึกษา 12 ซึ่งปรากฏว่ามีผลการประเมินต่ำสุดของประเทศในทุกระดับชั้น เว้นแต่ภาษาอังกฤษในชั้น ป.6 และ ม.3 ซึ่งดีกว่าเขตการศึกษา 11 (นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) เพียงเขตเดียว ส่วนผลสัมฤทธิ์วิชาภาษาไทย เขตการศึกษา 12 อยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก จัดได้ว่าต่ำที่สุดของประเทศ จากข้อมูลแสดงให้เห็นชัดเจนว่า การศึกษาของ 3 จังหวัดภาคใต้ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ควรได้รับการช่วยเหลือ สถานการณ์เช่นนี้ยังส่งผลถึงสถิติการเรียนต่อของเด็ก โอกาสในการสอบเอ็นทรานส์ เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษา และการมีงานทำของเด็กใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งการขาดโอกาสทางการศึกษานี้เป็นสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กเหล่านี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความรุนแรงและหลงผิดไปเข้ากับผู้ไม่ประสงค์ดีมากยิ่งขึ้น การจัดการศึกษาใน 3 จังหวัด จึงจำเป็นต้องเน้นทั้งโอกาสและคุณภาพการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและชุมชน และในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องของหลาย ๆ ประการที่มีส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้วย (อมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ, 2550)

การจัดการศึกษาสำหรับโรงเรียนในจังหวัดภาคใต้ ยังต้องเน้นเรื่องการเรียนรู้ภาษาไทย เพื่อขจัดข้อเสียเปรียบของเด็กไทยที่นับถือศาสนาอิสลามที่ไม่มีพื้นฐานภาษาไทยมาตั้งแต่เกิดเนื่องจากครอบครัวส่วนใหญ่พูดภาษามลายู ซึ่งกว่าเด็กเหล่านี้จะได้เรียนรู้ภาษาไทยก็ต่อเมื่อเข้าเรียนอนุบาลหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นอกจากนี้การที่เด็กจะเก่งได้จำเป็นต้องได้ผู้สอนเป็นครูอาชีพ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาและส่งเสริมสนับสนุนตั้งแต่ตัวครูผู้สอนให้สามารถทำการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไปจนถึงการปรับหลักสูตรในเข้ากับความต้องการของท้องถิ่นมากกว่าการเน้นที่หลักสูตรแกนกลาง นอกจากนี้ยังต้องมีการพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีให้ทันสมัยเพื่อเป็นตัวช่วยให้เด็กได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น และสามารถพัฒนาศักยภาพของเด็ก

ได้ตรงตามความสนใจและความถนัดของแต่ละบุคคล รวมไปถึงการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และสอดคล้องกับเงื่อนไขความจำเป็นทางศาสนา โดยเฉพาะชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด

การพัฒนาการศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังต้องคำนึงถึงการศึกษาเพื่ออาชีพและการเชื่อมโยงไปถึงระดับอาชีวะ หรืออุดมศึกษาได้ ตามที่ทราบกันดีว่าในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีสถาบันอาชีวศึกษา และสถาบันอุดมศึกษาน้อย ซึ่งไม่เพียงพอกับความต้องการของนักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ประกอบกับการที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่นิยมส่งลูกไปเรียนไกลบ้าน ทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะศึกษาต่อ ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องคำนึงถึงเด็กที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษามาแล้ว จะมีงานที่รองรับในท้องถิ่นหรือไม่ เพื่อไม่ให้เด็กต้องประสบปัญหาว่างงานอย่างที่เป็นอยู่หรือต้องไปหางานทำในต่างประเทศเช่นมาเลเซียที่ทั้งให้ออกาสและค่าแรงที่สูงกว่า

นอกจากนี้จากสถานการณ์เด็กและเยาวชนในหลายๆ มิติได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาเด็กและเยาวชนที่เพิ่มมากขึ้นจากกระแสสังคมในปัจจุบัน ทั้งยาเสพติด การพนัน สื่อลามก การทะเลาะวิวาท อันเป็นเรื่องที่สถานศึกษาจะต้องจัดให้มีการพัฒนาระบบการดูแลผู้เรียนที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อปัญหาต่างๆ เหล่านี้ที่ไหลบ่าเข้ามาพร้อมกับความเจริญทางวัตถุและกระแสโลกาภิวัตน์ และแพร่กระจายไปอย่างทั่วถึงไม่เว้นแม้แต่ดินแดนที่มีหลักศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างเช่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้มีเด็กเป็นจำนวนมากที่ยังเข้าไม่ถึงหลักศาสนาที่แท้จริงอันจะเป็นเกราะป้องกันให้พ้นจากอบายมุขเหล่านี้ได้ จึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและการจัดการศึกษาในภาพรวมที่จะต้องดำเนินการจัดระบบการดูแลและพัฒนาให้นักเรียน ให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก และเท่าทันต่อความเสี่ยงที่เด็กต้องเผชิญอยู่

จากหลักคำสอนของอิสลามที่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาวิชาความรู้ ทำให้ในทุกชุมชนมุสลิมจำเป็นจะต้องมีสถาบันที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาแก่เยาวชน และชุมชนมุสลิมในประเทศไทยก็เช่นกันเช่นชุมชนมุสลิมในที่อื่นๆ เช่นกัน คือ ในทุกชุมชนจะมีสถาบันการศึกษา เพื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดหลักคำสอนของอิสลามให้กับคนในชุมชนในทุกๆระดับ สถาบันการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิมในประเทศไทยพบว่ามีการจัดดำเนินการสอนในหลายรูปแบบ เช่น การสอนในรูปแบบตาดีกา ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาอิสลามขั้นต้นสำหรับเยาวชน การสอนตามบ้านหรือที่อยู่อาศัยของผู้รู้ในชุมชน การสอนในระบบปอเนาะ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาอิสลามในระดับสูงและเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับมุสลิม

ที่สำคัญที่สุดคือข้อเท็จจริงที่ว่าโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดภาคใต้เป็นโรงเรียนที่อยู่ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวตามลักษณะสังคมชาวมุสลิมที่ยังยึดถือหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามความเชื่อของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ ศาสนาอิสลามเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมตั้งแต่ต้นจนหลับ เกิดจนตาย วิถีการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม จึงไม่สามารถแยกออกจากศาสนาอิสลามได้ ดังนั้น อิสลามจึงไม่ได้เป็นเพียงศาสนา แต่ยังเป็นวัฒนธรรมอีกด้วย จากงานวิจัยได้ชี้ว่า คนมุสลิมมีวิถีความเชื่อที่มองเป้าหมายชีวิตว่า จะต้องดำรงตนเป็นมุสลิมที่ดี เพื่อว่า

จะได้ไปพบพระเจ้าในโลกลงมา ดังนั้น ตามความเชื่อของคนมุสลิม การอบรมบ่มเพาะให้ลูกหลานเป็นมุสลิมที่ดีจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของชีวิต เนื้อหาเรื่องการทำมาหากิน โดยข้อเท็จจริงเชิงบริบททางสังคมวัฒนธรรมของ 3 จังหวัดภาคใต้นี้ จึงทำให้โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามและการสอนศาสนาอิสลามแก่เด็ก ๆ มีความสำคัญยิ่งยวดในพื้นที่ ซึ่งในระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา ได้มีพัฒนาการของการสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มาโดยลำดับ

โครงการกรณีศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี (Good Practice) ในการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อศึกษาสถานศึกษาที่มีแนวทางการจัดการศึกษาที่ดี (good/best practice) ที่สามารถจัดการศึกษาแบบบูรณาการใน วิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อหารูปแบบที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการศึกษาตามความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาที่บูรณาการระหว่าง วิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ ในสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อนำไปใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียน ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

วิธีดำเนินการ

มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. วิเคราะห์หาแนวทางคัดเลือกกรณีศึกษาเพื่อให้ได้แบบอย่างสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทสามจังหวัดภาคใต้ โดยมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้
 - เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาแบบบูรณาการทั้ง 3 ส่วน คือ วิชาศาสนาและ วิชาสามัญ และวิชาชีพ
 - เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ
 - เป็นสถานศึกษาที่ชุมชนให้การยอมรับเป็นอย่างดี
2. สืบหาสภาพจริงของสถานศึกษาที่ตรงตามเกณฑ์อย่างไม่เป็นทางการ
3. คัดเลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจงเพื่อให้ได้สถานศึกษาที่ใช้ในการศึกษาภาคสนามจริง จำนวน 2 แห่ง
4. วิเคราะห์จัดทำประเด็นศึกษาคณิศศึกษา
5. ประสานงานกับสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเข้าศึกษา
6. ศึกษากรณีศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา

7. วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาดังนี้

7.1 ปัจจัยหรือตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแบบบูรณาการทั้งศาสนา สามัญและอาชีพ

7.2 แนวทาง การจัดการศึกษาที่บูรณาการทั้ง วิชาศาสนา วิชาสามัญ และ วิชาชีพ ในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา

8. ร่างแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถีที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมุสลิม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ฉบับร่างที่ 1

ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาศึกษาภาคสนาม 1 เดือน (กันยายน 2553) โดยมีรายละเอียดดังนี้

เดือน:สัปดาห์ กิจกรรม	สิงหาคม			กันยายน			
1. วิเคราะห์หาหลักเกณฑ์							
2. สืบหาสภาพจริงของสถานศึกษา							
3. คัดเลือกกรณีศึกษา							
4. วิเคราะห์จัดทำประเด็นศึกษาศึกษา							
5. ประสานงานเพื่อเข้าศึกษา							
6. ศึกษากรณีศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนาม							
7. วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา							

สถานที่

โรงเรียน 2 แห่งที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยและต่างประเทศ

ผู้รับผิดชอบ

นายมุฮัมมัดอัสมิ อาบูบากา นิสิตปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม ทำให้ผู้วิจัยได้ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา แนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี และสามารถนำไปสร้างเป็นแนวทางการจัดการศึกษาแบบไตรวิถี ที่สมบูรณ์ต่อไป

รายชื่อโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

และคณะทำงานในแต่ละโรงเรียน

โรงเรียนพระยาหาวินคลองหินวิทยา จ.ปัตตานี

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
1	นายมังโฆร์ ดอได้หะมะ	รก.ผอ.โรงเรียน
2	นายอับดุลรอซะ รามันเจ๊ะ	ครูศาสนา
3	นายอับดุลปาเตะห์ คอลลออาแซ	ครูสามัญ
4	นายแวนฮามะ จิยิมะ	ผู้ใหญ่บ้าน
5	นายมะกือรี กูเต๊ะ	อบต.
6	นายวาสะ แวกาจิ	โต๊ะอิหม่าม
7	นายอับดุลเราะห์มาน อาแวบือซา	คอเต็บ
8	นายฮารน ดาแม	บิหลัน
9	นายดอเลาะ สารี	ผู้แทนผู้ปกครอง
10	นายอับดุลเลาะ แม่เราะ	ผู้ทรงคุณวุฒิ
11	นายอิสมาแอ ยูโซ๊ะ	นักเรียนชาย
12	นางสาวนุรไอนี สาละ	นักเรียนหญิง

โรงเรียนส่งเสริมอิสลาม จ.สงขลา

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
1	นายมุฮัมมัดเผาศี ขะเด	ผอ.โรงเรียน
2	นายสุหีมี่ ขามิ	ครูศาสนา
3	นางฉลวย มะแอ	ครูสามัญ
4	นายยูโซ๊ะ ยีสะอู	ผู้ใหญ่บ้าน
5	นายเทวิน กาเส็ม	อบต.
6	นายอับดุลการิม เหมเต็น	โต๊ะอิหม่าม
7	นายหะยีมะ อาแด	คอเต็บ
8	นายชัยนูน บากูชัน	บิหลัน
9	นายลาเต๊ะ ยูโซ๊ะ	ผู้แทนผู้ปกครอง
10	ด.ต.วิชัย อุม่าจิ	ผู้ทรงคุณวุฒิ
11	นายซุลกิฟลี ยาบา	นักเรียนชาย
12	นางสาวกียาพร ยูโซ๊ะ	นักเรียนหญิง

โรงเรียนตันตันทอง อ.เรือเสาะ จ.นราธิวาส

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
1	นายอหมัดสุกรี หะยีดาโอะ	ผอ.โรงเรียน
2	นายอับดุลเราะห์มาน บาตู	ครูศาสนา
3	นายมะรอมือลี ปือราเฮง	ครูสามัญ
4	นายสะมะแอ อูแซดอเลาะ	ผู้ใหญ่บ้าน
5	นายมะซากี หะยีดาโอะ	อบต.
6	นายสะมะแอ สือนิจะนะ	โต๊ะอิหม่าม
7	นายมะตอเฮ สือนิจะนะ	คอเต็บ
8	นายดีอรอแม บาเฮม	บิหลัน
9	นายมะแอ ดอเลาะ	ผู้แทนผู้ปกครอง
10	นายสุดีง หลงเดวา	ผู้ทรงคุณวุฒิ
11	นายรอมือลี หะยีมะสาและ	นักเรียนชาย
12	นางสาวแวฮากีมะห์ แวฮัจยี	นักเรียนหญิง

โรงเรียนนรินทร์วิทยา อ.เมือง จ.นราธิวาส

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
1	นายนิมุ ดีอรรานิง	ผอ.โรงเรียน
2	นายอาแว แกมะ	ครูศาสนา
3	นางสาวซุสียานา เจ๊ะหะ	ครูสามัญ
4	นายเอาตัด มะแซ	ผู้ใหญ่บ้าน
5	นายอับดุลฮาติม ฮาแวร์	อบต.
6	นายมะตาเห อารง	โต๊ะอิหม่าม
7	นายตูเล๊ะ มานะ	กก.มัสด
8	นายซอรี ยูไซ๊ะ	บิหลัน
9	นายพูอัด เจ๊ะฮะ	ผู้แทนผู้ปกครอง
10	นายต่วนนามี นาแบลือมา	ผู้ทรงคุณวุฒิ
11	นายอาดัม ตาเล๊ะลีเยาะ	นักเรียนชาย
12	นางสาวนูรี อาแซ	นักเรียนหญิง

แบบประเมินผลการดำเนินงานด้านอาชีพ

แบบประเมินคุณภาพ

การพัฒนาการจัดการศึกษาแบบ”ไตรวิถี”

โรงเรียน..... จังหวัด

1. ด้านอาชีพ(เกษตรกรรม)

รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ			
	3	2	1	1
1. ด้านการเรียนรู้และฝึกทักษะเกษตรกรรม 1.1 มีแผนการจัดการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมบูรณาการกับหลักการทางศาสนา 1.2 การพัฒนาความรู้ให้แก่ครูด้านเกษตรกรรม 1.3 การวางผังสถานที่ดำเนินงานด้านเกษตรกรรมมีความเหมาะสมกับสภาพโรงเรียนและจำนวนนักเรียน 1.4 จัดบรรยากาศด้านเกษตรกรรมในโรงเรียนให้อึด้อ ต่อการพัฒนาความรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 1.5 สถานที่ในการทำเกษตรได้รับการพัฒนา พร้อมทั้งจะดำเนินงาน ได้เต็มตามศักยภาพของโรงเรียน 1.6 กิจกรรมเกษตรที่โรงเรียนดำเนินงานมีความหลากหลาย ทั้งการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ 1.7 โรงเรียนมีอุปกรณ์ดำเนินงานเพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม 1.8 นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้าน การเกษตรทุกประเภทตามขั้นตอน 1.9 มีการประเมินผลตามสภาพจริง และบันทึกผลการ ประเมินทุกขั้นตอน 1.10 ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านเกษตรของโรงเรียน 1.11 ผลผลิตทางการเกษตรมีปริมาณสอดคล้องกับแหล่งผลิต 1.12 นักเรียนมีความรู้และได้รับการฝึกทักษะการเกษตรเพียงพอที่จะเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพได้				

ความเห็นของผู้ประเมิน

.....

.....

.....

.....

2.ด้านทักษะอาชีพทั่วไป				
รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ			
	4	3	2	1
<p>2. ด้านการส่งเสริมการฝึกทักษะอาชีพ</p> <p>2.1 มีแผนการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพที่เชื่อมกับหลักการทางศาสนาได้/มีโครงการฝึกอาชีพหลากหลาย</p> <p>2.2 บุคลากรได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการฝึกทักษะอาชีพหลากหลายสาขา</p> <p>2.3 โรงเรียนมีอุปกรณ์ในการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพเพียงพอทุกสาขา</p> <p>2.4 นักเรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพหลากหลาย และได้ฝึกทักษะในสาขาที่มีความถนัด จนสามารถใช้ประกอบอาชีพได้</p> <p>2.5 ผลงานของนักเรียนด้านอาชีพมีหลากหลาย สามารถจำหน่ายเป็นสินค้าได้</p> <p>2.6 การติดตามนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ในการประกอบอาชีพและบันทึกเป็นข้อมูล</p>				
<p>ความเห็นของผู้ประเมิน</p> <p>.....</p> <p>.....</p>				

เกณฑ์การให้ระดับคะแนนในการประเมินผลการดำเนินงานด้านฝึกอาชีพ

2. ด้านการส่งเสริมการฝึกทักษะอาชีพ

2.1. มีแผนการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพที่เชื่อมกับหลักการทางศาสนาได้/มีโครงการฝึกอาชีพ
หลากหลาย

ระดับ 4 หมายถึง มีแผนการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพที่เชื่อมกับหลักการทางศาสนาได้/
โครงการ ฝึกอาชีพ 10 อาชีพขึ้นไป

ระดับ 3 หมายถึง มีแผนการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพที่เชื่อมกับหลักการทางศาสนาได้/
โครงการ ฝึกอาชีพ 8-9 อาชีพ

ระดับ 2 หมายถึง มีแผนการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพที่เชื่อมกับหลักการทางศาสนาได้/
โครงการ ฝึกอาชีพ 6-7 อาชีพ

ระดับ 1 หมายถึง มีแผนการจัดการเรียนรู้ด้านอาชีพที่เชื่อมกับหลักการทางศาสนาได้/
โครงการ ฝึกอาชีพ น้อยกว่า 6 อาชีพ

2.2 บุคลากรได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการฝึกทักษะอาชีพหลากหลายสาขา

ระดับ 4 หมายถึง บุคลากรในโรงเรียนร้อยละ 80 ขึ้นไปได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการ
ฝึกทักษะอาชีพสาขาอย่างน้อย 1 อาชีพ

ระดับ 3 หมายถึง บุคลากรในโรงเรียนร้อยละ 70 ได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการฝึก
ทักษะอาชีพสาขาอย่างน้อย 1 อาชีพ

ระดับ 2 หมายถึง บุคลากรในโรงเรียนร้อยละ 60 ได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการฝึก
ทักษะอาชีพหลากหลายสาขาอย่างน้อย 1 อาชีพ

ระดับ 1 หมายถึง บุคลากรในโรงเรียนร้อยละ 50 ได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการฝึก
ทักษะอาชีพหลากหลายสาขาอย่างน้อย 1 อาชีพ

2.3 โรงเรียนมีอุปกรณ์ในการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพเพียงพอทุกสาขา

ระดับ 4 หมายถึง มีอุปกรณ์ในการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพเพียงพอต่อการฝึกปฏิบัติ
และครบทุกสาขาอาชีพ

ระดับ 3 หมายถึง มีอุปกรณ์ในการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพเพียงพอต่อการฝึกปฏิบัติ
แต่ไม่ครอบคลุมทุกสาขาอาชีพ

ระดับ 2 หมายถึง มีอุปกรณ์ในการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพไม่เพียงพอต่อการฝึก
ปฏิบัติ

ระดับ 1 หมายถึง อุปกรณ์ในการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพมีน้อยมาก

2.4 นักเรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพหลากหลายและได้ฝึกทักษะในสาขาที่มีความถนัดจนสามารถใช้ประกอบอาชีพได้

ระดับ 4 หมายถึง มีการจัดการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพหลากหลาย นักเรียนชั้นสูงสุด จำนวนเกินร้อยละ 80 มีทักษะ 1 อย่างเพียงพอที่จะใช้ประกอบอาชีพได้

ระดับ 3 หมายถึง มีการจัดการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพเพียงบางสาขาทุกชั้นเรียน นักเรียนชั้นสูงสุดจำนวนเกินร้อยละ 60 มีทักษะ 1 อย่างเพียงพอที่จะใช้ประกอบอาชีพได้

ระดับ 2 หมายถึง มีการจัดการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพทุกชั้นเรียน นักเรียนชั้นสูงสุด จำนวนเกินร้อยละ 30 มีทักษะ 1 อย่างเพียงพอที่จะใช้ประกอบอาชีพได้

ระดับ 1 หมายถึง มีการจัดการเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพบางชั้นเรียน นักเรียนชั้นสูงสุด จำนวนไม่เกินร้อยละ 30 มีทักษะ 1 อย่างเพียงพอที่จะใช้ประกอบอาชีพได้

2.5 ผลงานของนักเรียนด้านอาชีพมีหลากหลายสามารถจำหน่ายเป็นสินค้าได้

ระดับ 4 หมายถึง มีผลงานของนักเรียนด้านอาชีพปรากฏจริงเกินกว่า 10 อย่างและสามารถจำหน่ายได้ไม่น้อยกว่า 6 อย่าง

ระดับ 3 หมายถึง มีผลงานของนักเรียนด้านอาชีพที่ปรากฏจริงเกินกว่า 8 อย่างและสามารถจำหน่ายได้ไม่น้อยกว่า 3 อย่างขึ้นไป

ระดับ 2 หมายถึง มีผลงานของนักเรียนด้านอาชีพที่ปรากฏจริงเกินกว่า 6 อย่างและสามารถจำหน่ายได้ไม่น้อยกว่า 1 อย่างขึ้นไป

ระดับ 1 หมายถึง มีผลงานของนักเรียนด้านอาชีพที่ปรากฏจริงน้อยกว่า 6 อย่างและสามารถจำหน่ายได้ไม่น้อยกว่า 1 อย่างขึ้นไป

2.6 การติดตามนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ในการประกอบอาชีพและบันทึกเป็นข้อมูล

ระดับ 4 หมายถึง มีการบันทึกข้อมูลการประกอบอาชีพของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ได้มากกว่าร้อยละ 50 ของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา

ระดับ 3 หมายถึง มีการบันทึกข้อมูลการประกอบอาชีพของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ได้มากกว่าร้อยละ 30 ของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา

ระดับ 2 หมายถึง มีการบันทึกข้อมูลการประกอบอาชีพของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ได้มากกว่าร้อยละ 20 ของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา

ระดับ 1 หมายถึง มีการบันทึกข้อมูลการประกอบอาชีพของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ได้มากกว่าร้อยละ 10 ของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา

รายชื่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
 ที่เข้าโครงการขยายผล”ไตรวิถี” บูรณาการศาสนา สามัญและอาชีพ
 โดย สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ

ที่	ชื่อโรงเรียน	อำเภอ	จังหวัด
1	สตรีพัฒนศึกษา “หะยีนิเซาะ อาเก็บอุไร-บำเพ็ญ”	เมือง	ปัตตานี
2	บางกพิทยา	หนองจิก	ปัตตานี
3	ส่งเสริมอิสลามศึกษา	หนองจิก	ปัตตานี
4	แสงประทีปวิทยา	หนองจิก	ปัตตานี
5	ซอลิฮียะห์อัดดีนียะห์	โคกโพธิ์	ปัตตานี
6	อิสลามสามัคคี	โคกโพธิ์	ปัตตานี
7	อรุณศาสนวิทยา	สายบุรี	ปัตตานี
8	ศาสน์อิสลาม	สายบุรี	ปัตตานี
9	ธรรมพิทยาคาร	มายอ	ปัตตานี
10	อิสลามนิติวิทย์	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
11	อิสลามประชาสงเคราะห์	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
12	อัสเตร์รอชะห์อิสลามียะห์	ปานาเระ	ปัตตานี
13	ศาสน์สามัคคี	หนองจิก	ปัตตานี
14	ดรุณมุสลิมวิทยา	มายอ	ปัตตานี
15	อัลยามียะห์อิสลามียะห์	ปานาเระ	ปัตตานี
16	นุรุอิสลามภูมิวิทยา	ยะหริ่ง	ปัตตานี
17	มูลนิธิสันติวิทยา	ยะรัง	ปัตตานี
18	ทวิวิทยาอิสลาม	ยะรัง	ปัตตานี
19	อิสลามพัฒนา	มายอ	ปัตตานี
20	สมบูรณศาสน์	ยะหา	ยะลา
21	พัฒนาวิทยากร	รามัน	ยะลา
22	ดาราวิทย์	ยะหา	ยะลา
23	มุสลิมบำรุง	ยะหา	ยะลา
24	มุสลิมศึกษา	เมือง	ยะลา

ที่	ชื่อโรงเรียน	อำเภอ	จังหวัด
25	ผดุงศิลป์วิทยา	บันนังสตา	ยะลา
26	แสงจริยธรรมวิทยา	รามัน	ยะลา
27	สตรีศาสนูปถัมภ์	ยะหา	ยะลา
28	คอยรียะห์วิทยามูลนิธิ	เบตง	ยะลา
29	บำรุงศาสนวิทยา	รามัน	ยะลา
30	อัตเตาฟีกียะห์	ศรีสาคร	นราธิวาส
31	สุกัญญาศาสนวิทยา	เมือง	นราธิวาส
32	อัสดีนียาตุลอิสลามียะห์	บาเจาะ	นราธิวาส
33	ฮาซานียะห์	ยี่งอ	นราธิวาส
34	อิบตีดาวิทยา	รือเสาะ	นราธิวาส
35	นะห์ฎอตุลสุบาน	รือเสาะ	นราธิวาส
36	ธรรมสตั้มภ์	รือเสาะ	นราธิวาส
37	ดาร์ลุฮิกมะห์	ระแงะ	นราธิวาส
38	ประทีปวิทยา	ระแงะ	นราธิวาส
39	นะห์ฎอตุลอิสลาฮียะห์	สุไหงโกลก	นราธิวาส
40	เจริญวิทยานุสรณ์	บาเจาะ	นราธิวาส
41	อัครศาสน์	ยี่งอ	นราธิวาส
42	จรรยาอิสลาม	ตากใบ	นราธิวาส
43	นุรุดดีน	ตากใบ	นราธิวาส
44	ดาราวิทยา	ระแงะ	นราธิวาส
45	อิสลามบูรณะ โต๊ะนอ	เมือง	นราธิวาส
46	อิสลามวิทยาทาน	ตากใบ	นราธิวาส
47	อิสลามอนุศาสน์	สุไหงปาดี	นราธิวาส
48	มูลนิธิอิตีซอมวิทยา	เทพา	สงขลา

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายมุฮัมมัดอัสมี่ อาบูบากา

เกิดวันที่ 16 ธันวาคม 2515

ภูมิลำเนาอยู่ที่ 50/1 หมู่ที่ 2 ต.ปากสอ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี

ประวัติการศึกษา

- ✓ ปริญญาตรี BA. Islamic & Arabic studies Al-Azhar Univ. Egypt.
- ✓ ปริญญาโท Master Degree (MA) Literature & Language, Institute of Arab Research Studies, the Arab League, Egypt.
- ✓ ป.บัณฑิตด้านบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ปัจจุบัน

- ✓ ประธานมูลนิธิเพื่อการศึกษาคลองหินวิทยา
- ✓ ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนพระยานาวินคลองหินวิทยา อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี
- ✓ ประธานเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในโครงการตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- ✓ อุปนายกสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งประเทศไทย

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย